

Free International University of Moldova
Universitatea Liberă Internațională din Moldova



Faculty of Social and Educational Sciences
Facultatea Științe Sociale și ale Educației
Doctoral School of Free International University of Moldova
Școala Doctorală a Universității Libere Internaționale din Moldova

**THE CONTEMPORARY ISSUES OF THE SOCIO-
HUMANITARIAN SCIENCES**

Proceedings of the International Scientific Conference
The XIVth Edition
Chisinau, December 7th – 8th, 2023

**PREOCUPĂRI CONTEMPORANE ALE ȘTIINȚELOR
SOCIOUMANE**

Materialele Conferinței Științifice Internaționale
Ediția a XIV-a
Chișinău, 7-8 decembrie, 2023

Chișinău – 2024

The contemporary issues of the socio-humanitarian sciences. Proceedings of the International Scientific Conference. XIVth Edition. Chisinau, December 7th – 8th, 2023

Preocupări contemporane ale științelor socioumane. Materialele Conferinței Științifice Internaționale. Ediția a XIV-a. Chișinău, 7 – 8 decembrie 2023

Director: PhD **Ilian GALBEN**, Rector, Free International University of Moldova

Editors: PhD **Svetlana RUSNAC**, Dean of the Faculty of Social and Educational Sciences, Free International University of Moldova, PhD **Elena ROBU**, Director of the Doctoral School of Free International University of Moldova

Technical Editors: MA **Svetlana HARAZ**, Department of Social Work and Sociology „Nicolae Sali”, Free International University of Moldova, MA **Aliona MELENTIEV**, Vice Dean, Free International University of Moldova.

Organizers: Faculty of Social and Educational Sciences and Doctoral School of Free International University of Moldova.

Partners: Alecu Russo State University of Bălți, Danubius University, Galați, Romania, Faculty of Psychology, Educational Sciences and Social Work, University „Petre Andrei”, Iași, Romania, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau, Moldova State University, Odessa National Economic University, O. P. Jindal Global University (JGU), Sonapat, Haryana, India, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

The content of working papers have been approved and recommended for publication by the Senate of the Free International University of Moldova, protocol nr. 9 of June 25, 2024.

The responsibility for the content is entirely on the author (s).

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Preocupări contemporane ale științelor socioumane", conferință științifică internațională (14 ; 2023 ; Chișinău). Preocupări contemporane ale științelor socioumane : Materialele Conferinței Științifice Internaționale = The Contemporary Issues of the Socio-Humanitarian Sciences : Proceedings of the International Scientific Conference, Ediția a 14-a, Chișinău, 7-8 decembrie, 2023 / director: Ilian Galben ; editors: Svetlana Rusnac, Elena Robu. – Chișinău : [S. n.], 2024 (Print-Caro). – 425 p. : fig., tab.

Antetit.: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Facultatea Științe Sociale și ale Educației, Școala Doctorală. – Texte, rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [60] ex.

ISBN 978-9975-180-89-4.

3(082)=135.1=111=161.1

P 91

Tipar: Print Caro, mun. Chișinău, str. Columna, 170

© ULIM

CUPRINS

METHODOLOGICAL CHALLENGES IN THE CONTEMPORARY PSYCHOLOGICAL RESEARCH

PROVOCĂRI METODOLOGICE ÎN CERCETAREA PSIHOLOGICĂ CONTEMPORANĂ

Olărescu Valentina, Dicu Adriana	9
Conceptualizing the personality disorders of children with divorced parents	
Conceptualizarea tulburărilor de personalitate ale copiilor cu părinți divorțați	
Bîtca Lucia.....	21
Research ethics in contemporary psychology	
Etica cercetării în psihologia contemporană	
Calancea Angela	28
The problem of anxiety in contemporary psychology	
Problema anxietății în psihologia contemporană	
Luchianenco Lilia, Nesterenco Ana-Maria.....	39
Prevention of anxiety development in preschoolers with language disorders	
Prevenirea dezvoltării anxietății la preșcolari cu tulburări de limbaj	
Calancea Angela	48
The experimental approach of anxiety in early school age students	
Demersul experimental al anxietății la elevii de vîrsta școlară mică	
Calancea Angela	60
The particulars of manifesting anxiety in children	
Particularitățile de manifestare a anxietății la copii	
Ouș Viorica, Musienko Natalia	70
Criteria for the effectiveness of direct and remote counseling	
Критерии эффективности прямого и дистанционного консультирования	
Balan Ecaterina	81
The crucial priority of the study of autoimmune diseases: impact on the individual, family, and society	

Prioritatea crucială a studiului bolilor autoimune: impactul asupra individului, familiei și societății

Popa Ecaterina 89

Research results on the impact of reintegration programs on the behavioral dimensions of prisoners

Rezultatele cercetării privind influența activităților de reintegrare psihosocială asupra schimbărilor comportamentale survenite la persoanele deținute

Cumpănășoiu Teodor-Sorin 97

Contemporary problems of education: the school and the family

Probleme contemporane ale educației: școala și familia

Rusnac Svetlana, Chirieac Anca-Andreea 109

Alzheimer - the disease of loneliness?

Alzheimer - boala singurătății?

**THE CONNECTION BETWEEN INDIVIDUAL AND SOCIETAL CHANGES IN THE
CONTEXT OF SOCIAL TRANSFORMATION**

**RELAȚIA DINTRE SCHIMBĂRILE INDIVIDUALE ȘI SOCIALE ÎN CONTEXTUL
SCHIMBĂRII SOCIALE**

Iurchevici Iulia, Guzun Maria 121

The relationship between belonging to the LGBT community and the well-being of young people

Relația dintre apartenența la comunitatea LGBT+ și starea de bine a tinerilor

Simion Simion Dănuț 132

Realities and polyamorous identities in non-monogamy

Realități și identități poliamorose în non-monogamie

Roșca Tatiana, Roșca Neonil..... 144

Diaspora vs transnational: approaches to migration between online and offline

Diaspora vs transnațional: abordări ale migrației între online și offline

Vîje Laura 159

Migration in adolescence: theoretical approaches

Migrația la vârsta adolescenței: abordări teoretice

Balan Ecaterina	165
Stigmatization in the social context: an analytical investigation of negative labeling and its implications on relationships and social integration	
Stigmatizarea în contextul social: o investigație analitică a etichetării negative și implicațiilor sale asupra relațiilor și integrării sociale	
Cebotari Veaceslav.....	175
Development and optimization of human resources in organizations: the role of staff motivation and training in achieving high performance	
Dezvoltarea și optimizarea resurselor umane în organizații: rolul motivării și antrenamentului personalului în obținerea performanțelor ridicate	
Rosciupchin Diana	185
The relationship of self-esteem and subjective well-being	
Взаимосвязь самооценки и субъективного благополучия	
Saenco Aliona, Caunenco Irina	191
Modern social trends of interaction with the topic of death through the prism of the profession of end-of-life doula and the social franchise Death Cafe	
Современные социальные тенденции взаимодействия с темой смерти через призму профессии доулы конца жизни и социальной франшизы Death Cafe	
Gribincea Zinaida	197
Psychological aspects of nostalgia for the past	
Aspecte psihologice ale nostalgiei după trecut	
Simion Simion Dănuț	206
Consent as a specific challenges in different types of relationships	
Consimțământul provocări specifice în diferite tipuri de relații	
Ceban-Muzîcantu Cătălina	217
Organizational incivility: patterns and profiles at the workplace	
Incivilitatea organizațională: pattern-uri și profile la locul de muncă	
Saltîcova Valentina, Iurchevici Iulia	222
Resilience as a factor in adolescents' adaptation to the educational environment	
Reziliența ca factor de adaptare a adolescenților la mediul educațional	
Gînju Gabriela, Iurchevici Iulia	230
The relationship between occupational stress and quality of family life	
Relația dintre stresul ocupațional și calitatea vieții de familie	

Hânză Laura	239
Necessary skills in effective communication	
Abilități necesare în comunicarea eficientă	
 SOCIAL INTERVENTION PARADIGMS IN THE CONTEXT OF NEW SOCIAL REALITIES	
PARADIGMELE INTERVENȚIEI SOCIALE ÎN CONTEXTUL NOILOR REALITĂȚI SOCIALE	
 Haraz Svetlana, Donțu Mihaela, Druță Alina	249
Adolescent trauma incidence study and good practices in working with trauma	
Studiul incidenței traumei la adolescenți și practici bune de lucru cu trauma	
Creangă Elena	259
The role of managers in the promotion of mental health in pre-university education institutions	
Rolul cadrelor manageriale în promovarea sănătății mintale în instituțiile de educație preuniversitară	
Salcuțan Liliana.....	266
Psychosocial characteristics of the well-being of senior citizens in the Republic of Moldova	
Caracteristici psiho-sociale ale bunăstării seniorilor din Republica Moldova	
Coroban Cristina.....	275
Parenting skills and competences of families at risk in the Republic of Moldova	
Abilitățile și competențele parentale ale familiilor în situație de risc din Republica Moldova	
Focșa Tatiana.....	281
The evolution of parental rights: from absolute authority to the protection of the child's best interests	
Evoluția drepturilor părintești: de la autoritate absolută la protecția interesului superior al copilului	
Simion Simion Dănuț, Ghindeanu Mirela.....	288
The role of the social assistant in grieving management	
Rolul asistentului social în gestionarea doliului	

Popov Natalia	301
Social cohesion activities that increase the chances of community integration for people displaced from Ukraine	
Activitățile de coeziune cresc șansele comunității în vederea integrării persoanelor strămutate din Ucraina	
Haraz Svetlana, Istudor Flavius-Vasile-Iulian	309
Community development - strategy for creating welfare	
Dezvoltarea comunitară –strategie de creare a bunăstării	
Haraz Svetlana, Pricop Ecaterina	321
Good practices for the prevention of abandonment and care of abandoned children	
Practici bune de prevenire a abandonului și de asistență a copiilor abandonați	
Rotaru-Sîrbu Natalia	327
Co-dependence relationship of childhood abuse victims with abusers in adulthood	
Relația de codependență a victimelor abuzului din copilărie față de abuzatori la maturitate	
 DEVELOPMENT OF EDUCATION AND HUMANISTIC SCIENCES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION DEZVOLTAREA ȘTIINȚELOR EDUCAȚIEI ȘI UMANISTICE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII	
Shragina Larisa, Meerovich Mark	341
Education system at the stage of globalization as a system-forming factor states	
Система образования на этапе глобализации как системоформирующий фактор государств	
Diwo Veronica	351
Quality of life of elderly people	
Calitatea vieții persoanelor de vârstă a treia	
Mohammadifard Gholamali	360
Student-centered higher education (SCHE)	
Învățământul superior centrat pe student (ISCS)	
Bulat Violeta	375
Benefits of logic model for program evaluation planning	

Beneficiile modelului logic pentru planificarea evaluării programului

Iurchevici Iulia 382

The relationship between emotional intelligence and academic performance of young school-aged pupils

Relația dintre inteligența emoțională și performanța academică a elevilor de vârstă școlară mică

Rusnac Svetlana, Saracuța Svetlana..... 393

Management and communication handling with students in college

Managementul clasei și gestionarea comunicării cu elevii în colegiu

Rusnac Svetlana, Gușan Olexa 407

Management of extracurricular activities in college

Managementul activităților extracurriculare în colegiu

AUTHORS LIST..... 422

LISTA AUTORILOR 422

**METHODOLOGICAL CHALLENGES IN THE CONTEMPORARY
PSYCHOLOGICAL RESEARCH**
**PROVOCĂRI METODOLOGICE ÎN CERCETAREA PSIHOLOGICĂ
CONTEMPORANĂ**

<https://doi.org/10.54481/pcss2023.01>

UDC: 364.286

**CONCEPTUALIZING THE PERSONALITY DISORDERS OF CHILDREN WITH
DIVORCED PARENTS**

**CONCEPTUALIZAREA TULBURĂRILOR DE PERSONALITATE ALE COPIILOR CU
PĂRINȚI DIVORȚAȚI**

**OLĂRESCU Valentina, PhD, university professor, „Ion Creangă” State
Pedagogical University of Chisinau**

<https://orcid.org/0000-0001-8019-8907>

**DICU Adriana, PhD student, „Ion Creangă” State Pedagogical University of
Chisinau**

<https://orcid.org/0009-0008-7084-7836>

Abstract. The theoretical work carried out following the intensive study of the research conducted so far regarding the consequences of divorce and their impact on children represents a major problem that is spread globally. A significant number of children are affected by exposure to parental conflicts related to aspects of the child's domicile and personal relationship schedule with the non-resident parent, legal and financial considerations, or the emotional refusal of at least one of the parents to accept separation. Studies analyzing the influencing factors on child development demonstrate that the time spent in the family is decisive for the evolution of personality and social integration, the adult model, and family relationships imprint the models of subsequent social development, as well as the individual's social success. Multiple studies, mainly transversal, that explored the perspectives of the subjects, discovered a series of determined factors of the problem, reporting inadequate parental care (insufficient or overprotection), parental inconsistency generated by parental separation, and negative parental attitudes. Patterns of pre- and post-divorce marital status determined varied internalizing disorder outcomes in children who experienced divorce. Parents' neglect and conflict, their growth and development difficulties from their own childhood, sexual and physical abuse, can determine the etiology for the development of borderline personality disorder. The documentation with the existing research generated reflections and the theoretical structuring of this material.

Rezumat. Lucrarea teoretică realizată în urma studiului intens al cercetărilor efectuate până în prezent, privind consecințele divorțului și impactul acestora asupra copiilor, reprezintă o problemă majoră răspândită la nivel global. Un număr semnificativ de copii sunt afectați de expunerea la conflictele parentale legate de aspectele privind stabilirea domiciliului copilului și a programului de legături personale cu părintele nerezident, de considerente juridice și financiare, sau de refuzul emoțional al cel puțin unuia dintre părinți de a accepta separarea. Studiile de analiză a factorilor de influență asupra dezvoltării copilului demonstrează că perioada petrecută în familie este decisivă pentru evoluția personalității și integrarea socială. Modelul adultului și relațiile familiale

impregnează modelele de dezvoltare socială ulterioară, precum și succesul social al individului. Multiple studii, în principal transversale, care au explorat perspectivele persoanelor studiate, au descoperit o serie de factori determinanți ai problematicei, raportând îngrijire parentală inadecvată (insuficientă sau supraprotejare), inconsistență parentală generată de separarea părinților și atitudini parentale negative. Modelele de statut familial înainte și după divorț au determinat rezultate variate ale tulburărilor de internalizare la copiii care au traversat experiența divorțului. Neglijarea și conflictul părinților, dificultățile de creștere și dezvoltare ale acestora din propria copilărie, abuzul sexual și fizic, pot determina etiologia pentru dezvoltarea tulburării de personalitate borderline. Documentarea cu cercetările existente a generat reflecții și structurarea teoretică a acestui material.

Key words: divorce, family, family status models, emotional disorders, emerging personality patterns, parental attitude.

Cuvinte cheie: divorț, familie, modele de statut familial, tulburări emoționale, patternuri de personalitate emergente, atitudine parentală

Fenomenul divorțului generează, de regulă, tensiuni, conflicte și modificări ale căror efecte se prelungesc dincolo de cele legale. Divorțul implică nu doar persoanele legate strict prin căsătorie, ci are consecințe directe asupra membrilor familiei, fiind un fenomen psiho-social complex care schimbă atât viața partenerilor, cât și a descendenților acestora. Problematika actuală a divorțului în familiile cu copii, din perspectiva modului în care părinții gestionează separarea, poate determina perturbări care afectează funcționalitatea și dezvoltarea psiho-emoțională a copilului, având efecte care pot însoți individul de-a lungul întregii sale vieți, prin apariția tulburărilor de ordin psihologic. Studiile longitudinale evidențiază faptul că, copiii ai căror părinți au divorțat sunt mai predispuși să experimenteze mai multe conflicte în propriile mariaje și sunt mai susceptibili de a ajunge la separare, de regulă fiind implicați în relații de parteneriat desfășurate pe termen scurt, care nu ajung la căsătorie [14].

Din aceste considerente, identificarea și tratarea tulburărilor psiho-emoționale ale copilului, pe fondul gestionării defectuoase a fenomenului divorțului de către părinții săi, sunt imperios necesare. Consecințele divorțului și impactul acestora asupra copiilor reprezintă o problemă majoră la nivel global. Un număr semnificativ de copii sunt afectați de expunerea la conflictele parentale legate de aspectele privind stabilirea domiciliului copilului și a programului de legături personale cu părintele nerezident, de considerentele juridice și financiare, sau de refuzul emoțional al cel puțin unuia dintre părinți de a accepta separarea.

Prin natura conceptului, părinții trebuie să asigure creșterea și dezvoltarea copiilor, crearea unui mediu adecvat, non-conflictual, și pregătirea emoțională a acestora pentru a înfrunta evenimente adverse de viață, precum separarea părinților, pentru ca acestea să fie gestionabile și nu traumatizante [2]. Din perspectivă normativă, atât la nivel mondial, cât și național, există numeroase reglementări privind protecția sănătății fizice, psihice, intelectuale, afective și relaționale ale copiilor, reglementări legale care au ca punct central ocrotirea și garantarea drepturilor copilului. Primul document care a definit și a captat atenția asupra principiilor

dezvoltării copilului a fost, după primul război mondial, „Declarația de la Geneva din 1924 privind Drepturile Copilului”, publicată ca „Carta Bunăstării Copilului”. Interesul pentru asigurarea și protejarea cu precădere a principiilor de dezvoltare a copilului a continuat prin proclamarea în 1959 a „Declarației Drepturilor Copilului” ca rezoluție a Adunării Generale a ONU și mai târziu, prin „Convenția asupra Drepturilor Copilului”, documente completate și cu alte acte internaționale în materie, care au extins protecția specială și au produs efecte juridice pentru țările semnatare. În România, drepturile copilului fac obiectul Legii 272/2004, iar în Republica Moldova, al Legii 338/1994, modificate și completate cu norme actualizate care sunt în concordanță cu convențiile internaționale în domeniu.

În ceea ce privește drepturile copilului cu părinții divorțați sau separați, normele legale menționate au fost completate cu „Convenția de la Strasbourg din 2006 asupra relațiilor personale care privesc copiii”, norme care asigură mai multe forme de realizare a legăturilor personale ale copilului cu ambii părinți și reglementează relațiile dintre părinți, în interesul superior al copilului.

În practică, interacțiunile parentale post-divorț sunt adesea nesatisfăcătoare și prejudicioase, întrucât se întâmplă ca părintele căruia i-a fost încredințat copilul (părintele rezident) să își defuleze ostilitatea pe care o resimte față de fostul soț, transmițând-o copilului. Deși aceasta poate fi întemeiată din punctul său de vedere, nu este de natură să îl descalifice pe celălalt părinte în rolul său (părintele nerezident). Prin urmare, instabilitatea afectivă și emoțională a minorului, pe fondul unei imaturități psihice și a lipsei experienței de viață, îl privează pe acesta de posibilitatea de a menține și dezvolta relații personale cu părintele de care a fost separat prin divorț, de a-și exprima liber sentimentele, fără presiuni și conflicte de loialitate față de părintele cu care locuiește.

Având în vedere că rezultatele divorțului variază de la o țară la alta în funcție de normele și valorile socio-culturale ale fiecăreia și ținând cont că, la nivel mondial, S.U.A. raportează cea mai mare rată a divorțurilor, cu una din două căsătorii finalizate prin divorț, urmate de Europa cu un procent de aproximativ 40%, o parte semnificativă a copiilor din lume este nevoită să se adapteze condițiilor de separare ale părinților lor, cu consecința afectării echilibrului psiho-emoțional [7]. Allport a evidențiat că un rol important în dezvoltarea personalității copilului îl joacă mediul familial și cel socio-cultural, deoarece personalitatea este un sistem în cadrul unei matrice de sisteme socioculturale. Ea este o „structură internă” care interacționează cu alte „structuri externe” (care ar putea să nu existe deloc dacă sistemele constitutive ale personalității ar fi distruse). Dar nici un sistem dat al personalității nu ar putea fi ceea ce este (sau ar dura mult timp în a se constitui) fără sistemele colective înconjurătoare. Structura personalității permite un interval de variabilitate. Trăsăturile și atitudinile sunt structurate în cadrul unor limite superioare și inferioare. Datorită acestei libertăți, personalitatea poate întâmpina mai ușor credințele culturii sale, ale situațiilor de moment și ale rolurilor sale. În virtutea acestei flexibilități, prezente atât în cadrul sistemului personalității, cât și în cel social, se realizează în mod normal o adaptare reciprocă și o intersecție reușită.

Teoria lui Zimbardo consideră faptul că, dacă vrei să schimbi o persoană sau să preîntâmpini deraieri comportamentale grave, atunci ar trebui în primul rând să

schimbi situația în care se află persoana. Astfel că, paradigma după care ar trebui conduse intervențiile, este aceea prin care, focalizarea pe un mediu sănătos, echilibrat, să asigure un impact pozitiv al variabilelor personalității și un sistem de răspuns adecvat la variabilele situaționale externe [16].

Studiile de analiză a factorilor de influență asupra dezvoltării copilului demonstrează că perioada petrecută în familie este decisivă pentru evoluția personalității și integrarea socială. Modelul adultului și relațiile familiale impregnează modelele de dezvoltare socială ulterioară, precum și succesul social al individului. O dezvoltare integrală a personalității copilului necesită studiul multiplelor predispoziții genetice, dar și al influențelor mediului, al contextului său de viață, care trebuie să includă identificarea formelor de sprijin și stimulare necesare.

Personalitatea viitorului adult este determinată de modul în care părinții înțeleg să-l educe și să-l formeze, întrucât familia poate crește sau diminua încrederea în sine, creativitatea, dezvoltarea aptitudinilor. Capacitatea de a se raporta la viață, nivelul de competență și gradul de înțelegere depind de modul în care, în copilărie, s-au format anumite imagini despre capacitățile și potențialul copilului.

Această situație este cu atât mai vizibilă în ceea ce privește cantitatea și calitatea afectelor manifestate în cadrul familiei. De exemplu, un climat familial lipsit de securitate emoțională va genera copilului o percepție asemănătoare asupra realității din mediul social: aceasta va părea instabilă, periculoasă, greu de controlat, ceea ce îl va determina pe copil să manifeste reținere, să aibă dificultăți de relaționare, să se simtă incapabil să facă față unui mediu pe care îl percepe ca fiind ostil.

Lyddon și Sherry acordă o mare importanță teoriei atașamentului în formarea și dezvoltarea personalității, apreciind că aceasta asigură un cadru viabil pentru înțelegerea dezvoltării și menținerii tulburărilor de personalitate, cu implicații deosebite în consilierea clienților cu probleme provenite în cursul dezvoltării personalității. Ei continuă linia de cercetări referitoare la conceptul de „stilurile dezvoltării personalității”, înțeles și explicat prin intermediul stilurilor de atașament, evoluției adaptării și relațiilor afective maladaptative [13]. Asumpția fundamentală în cercetarea atașamentului asupra copiilor este aceea că răspunsurile sensibile ale părinților la nevoile copiilor determină un atașament sigur, în contrapondere cu lipsa răspunsurilor pozitive care determină nesiguranța, creând premisele dezvoltării unor tulburări de personalitate.

Studii longitudinale au susținut ipoteza că participarea și expunerea copilului la evenimente adverse de viață crește riscul dezvoltării tulburărilor de personalitate. Studiile au constatat că instabilitatea familiei și lipsa afecțiunii și a supravegherii părintești în timpul preadolescenței și adolescenței prezic formarea unor personalități dependente și pasiv-agresive. Cercetările au indicat rezultate semnificative la pacienți cu tulburări de personalitate care raportează antecedente privind divorțul părinților sau manifestări de abuz și neglijare din partea acestora în perioada copilăriei, rezultate care au fost asociate cu niveluri ridicate ale simptomelor unor tulburări de personalitate antisociale, evitante, borderline, dependente, pasiv-agresive, în perioada adultă timpurie.

Date colectate într-un studiu prospectiv longitudinal pe un eșantion epidemiologic de copii au fost utilizate pentru a identifica factorii de risc familial

pentru psihopatologia viitoare, identificând divorțul asociat cu conflictul parental ca un factor de risc pentru prevalența tulburărilor psihopatologice în copilărie.

Relația părinte-copil și asocierea acesteia cu dezvoltarea tulburării de personalitate borderline au fost investigate de Boucher în revizuirea sistematică a 40 de studii transversale, care au descoperit o serie de factori determinanți ai problemicii, raportând îngrijire parentală inadecvată (insuficientă sau supraprotejare), inconsistență parentală generată de separarea părinților, și atitudini parentale negative.

Cinci analize sistematice au explorat rolul practicilor parentale dezadaptative ca factor de risc psihosocial pentru dezvoltarea tulburării de personalitate, cu scopul de a identifica progresul în acest domeniu, necesar pentru a rafina teoriile de dezvoltare, pentru a descoperi mecanisme etiologice, pentru a îmbunătăți depistarea timpurie și pentru a atinge obiectivul final de prevenire.

Keinanen și colab. au analizat în mod sistematic 51 de studii de caz care examinează factorii de vulnerabilitate psihosocială pentru tulburarea borderline. Autorii au identificat familia, comportamentul/stilul parental, climatul familiei și relația părinte-copil, asociată cu expunerea la un mediu ostil interparental și dimensiunea parentală afectivă reprezentată prin căldură scăzută, ostilitate și comportamente corective dure [11].

Efectele statutului familial asupra traiectoriei personalității au fost evidențiate la copiii în vârstă de 1-10 ani, iar tulburările psihiatrice asociate apărute mai târziu au fost examinate într-un studiu complex care a cuprins un eșantion de 648 de copii. Modelele de statut familial înainte și după divorț au determinat rezultate variate ale tulburărilor de internalizare la copiii care au traversat experiența de divorț. Riscul crescut de tulburări perturbatoare a fost mai răspândit pentru băieții și fetele din familii separate față de copiii din familii intacte.

Trauma copilului și asocierea acesteia cu caracteristicile borderline la copii a fost investigată de o serie de cercetători prin revizuirea sistematică a unor studii de cohortă longitudinală, concluzionând că, în general, abuzul este un factor de risc pentru caracteristicile borderline ale personalității la copii și adulți, riscul fiind crescut de severitatea abuzului [9]. Neglijarea și conflictul părinților, dificultățile de creștere și dezvoltare ale acestora din propria copilărie, abuzul sexual și fizic, pot determina etiologia pentru dezvoltarea tulburării de personalitate borderline. Factorii de risc psihosociali: „părinți nefavorabili”, comportamentul/stilul parental, climatul familiei și relația părinte-copil au fost evidențiați și susținuți printr-o serie de studii în care au fost asociați cu factorii de vulnerabilitate pentru apariția tulburării de personalitate borderline.

Mai mult, pe fondul existenței unor caracteristici parentale sub formă de psihopatologie și sociopatologie ale părinților, istoricul de pierdere, separare sau abuz, trăsăturile de personalitate parentală asociate cu evenimente de viață negative și conflicte parentale, creează premisele caracteristicilor de personalitate ale copilului. Prezența diagnosticului matern poate determina rezultate parentale deficitare prin interacțiuni mai puțin satisfăcătoare, mai mulți factori de risc cognitiv-comportamentali, dificultăți de relaționare mamă-copil și o sănătate mintală mai slabă, afectând dezvoltarea echilibrată a copilului.

Potențialul efect al separării părinților în timpul adolescenței timpurii asupra problemelor de externalizare și internalizare, din perspectiva satisfacerii nevoii de autonomie și a nevoii de apartenență ca și componente de personalitate privind relaționarea, a condus la evidențierea corelației dintre contextul separării părinților și creșterea problemelor de externalizare. În special la băieți, relațiile prospective oferite de analizele longitudinale au întărit ideea conform căreia comportamentul părinților conflictuali și inaccesibili în perioada separării poate avea consecințe grave asupra dezvoltării personalității copilului (subcontrolul impulsurilor, agresivitate și energie excesivă).

În urma unui studiu amplu privind caracteristicile personalității și corelarea acestora cu mediul de dezvoltare familială și cu funcționarea adecvată a familiei, Fortunato și colab. au susținut faptul că au fost identificate trăsături de personalitate pe baza unui spectru larg de dimensiuni cognitive, afective și comportamentale, taxonomie care include categorii de personalitate și criterii de diagnostic pentru a stabili personalitățile emergente ale copiilor într-un mod bazat empiric, robust din punct de vedere psihologic și semnificativ clinic [5]. Personalitățile schizoide și schizotipale au fost corelate cu retragerea, precum și cu probleme sociale, de gândire și de atenție, probabil din cauza detașării severe a copiilor de relațiile interpersonale, a gamei lor foarte restrânse de expresii și emoții, împreună cu prezența unor credințe neconvenționale și a unor comportamente ciudate. Personalitățile obsesiv-compulsive, caracterizate printr-o preocupare generalizată pentru ordine, perfecționism și control mental și interpersonal, în detrimentul flexibilității, deschiderii și eficienței, au fost asociate cu anxietate/depresie și probleme sociale și de gândire. Dimpotrivă, personalitățile dependente și evitante au evidențiat o corelație ridicată cu anxietatea/depresia și retragerea, precum și cu problemele sociale, de gândire și de atenție. Personalitățile borderline și histrionice, care se disting printr-o capacitate deficitară de reglare a emoțiilor și tendința de a acționa în funcție de impulsuri, au prezentat o corelație semnificativă și pozitivă cu problemele de externalizare care au fost, de asemenea, legate de personalitățile antisocială, narcisistă și pasiv-agresivă, luând în considerare atitudinea acestor pacienți de a fi furioși sau ostili, egocentrice și lipsiți de empatie.

Deși copilăria este o perioadă de dezvoltare fluidă, dinamică și schimbătoare, cercetările au arătat că trăsături și modele specifice de percepție, relație și gândire, care au apărut din interacțiunea factorilor genetici și psihosociali, tind să fie relativ stabile. Aceste tipare de personalitate organizează și structurează calitatea experienței interne a copiilor, precum și strategiile lor defensive și de coping, relaționarea, procesele cognitive și adaptarea. Dacă trăsăturile și configurațiile personalității devin rigide și persistente, are sens să presupunem prezența unui tipar de personalitate emergent care necesită atenție clinică și planificare a intervenției timpurii pentru a preveni rezultatele negative asupra sănătății mintale. Problemele psihologice de natură clinică își găsesc deseori rădăcina în expresiile timpurii ale trăsăturilor stabile de personalitate aflate în formare, dincolo de surprinderea simptomelor clinic izolate, formând pattern-uri de personalitate emergente [3].

Zuckerman considera că personalitatea umană ar putea fi redusă la două dimensiuni fundamentale de ordin temperamental: tendința de abordare

comportamentală (incluzând sociabilitate, impulsivitate, agresivitate) și tendința de evitare/inhibare comportamentală (nevrotism, anxietate). Aceste caracteristici sunt vizibile foarte devreme la copii, cele două tendințe fundamentale constituind un teren preexistent care pot conduce la dezvoltarea diferențiată a personalității adultului de mai târziu. Aceste două tendințe sunt puse în corespondență cu modul în care copilul abordează pericolele și provocările majore de viață, ceea ce permite dezvoltarea unui mod de encodare și de activare a schemelor de răspuns pe care copilul le poate sedimenta de-a lungul experienței sale. Prin urmare, unele experiențe inițial externe se internalizează și devin situații interne, uneori inconștiente, ce activează și întrețin un pattern de comportament.

Asocierea dintre tensiunile familiale cauzate de tranzițiile privind separarea părinților și efectele adaptării copilului la schimbările separării, a fost stabilită în numeroase studii care evidențiază nivelul mai ridicat de probleme emoționale și de comportament, atât la nivel externalizant (comportament antisocial, noncompliant, agresivitate) cât și la nivel internalizant (comportament inhibat, retras, anxietate, depresie), cu un nivel mai scăzut de responsabilitate socială, stimă de sine și competență socială și cognitivă, la copiii și adolescenții care trăiesc în cămine litigioase sau în familii divorțate în comparație cu cei din familii armonioase și nedivorțate [8].

Personalitatea legată de schimbările specifice vârstei în funcționarea mentală a copiilor, inclusiv modalitățile de organizare a experienței subiective, de relaționare cu ceilalți, de confruntare cu dificultățile și de adaptare la mediul extern, este lipsită de stabilitate și flexibilă. În acest context, este dificil de distins caracteristicile tipice ale dezvoltării psihologice normale a copiilor de semnele și simptomele mai multor sindroame psihopatologice care sunt optime pentru adulți, dar nu neapărat pentru copii.

Allport a evidențiat că un rol important în dezvoltarea personalității copilului îl joacă mediul familial și cel socio-cultural, deoarece personalitatea este un sistem în cadrul unei matrice de sisteme socioculturale. Ea este o „structură internă” interacționând cu alte „structuri externe” (care ar putea să nu existe deloc dacă sistemele constitutive ale personalității ar fi distruse). Dar nici un sistem dat al personalității nu ar putea fi ceea ce este (sau ar dura mult timp în a se constitui) fără sistemele colective înconjurătoare. Structura personalității permite un interval de variabilitate. Trăsăturile și atitudinile sunt structurate în cadrul unor limite superioare și inferioare. Datorită acestei libertăți, personalitatea poate întâmpina mai ușor credințele culturii sale, ale situațiilor de moment și ale rolurilor sale. În virtutea acestei flexibilități, prezente atât în cadrul sistemului personalității, cât și în cel social, se realizează în mod normal o adaptare reciprocă și o intersecție reușită [1].

Teoria lui Zimbardo consideră faptul că, dacă vrei să schimbi o persoană sau să preîntâmpini deraieri comportamentale grave, atunci ar trebui, în primul rând, să schimbi situația în care se află persoana. Astfel, paradigma după care ar trebui conduse intervențiile este aceea prin care focalizarea pe un mediu sănătos, echilibrat, să asigure un impact pozitiv al variabilelor personalității și un sistem de răspuns adecvat la variabilele situaționale externe.

Studiile de analiză a factorilor de influență asupra dezvoltării copilului demonstrează că perioada petrecută în familie este decisivă pentru evoluția

personalității și integrarea socială, modelul adultului și relațiile familiale impregnează modelele de dezvoltare socială ulterioară, precum și succesul social al individului. O dezvoltare integrală a personalității copilului necesită studiul multiplelor predispoziții genetice, dar și al influențelor mediului, al contextului său de viață, care trebuie să includă identificarea formelor de sprijin și stimulare necesare.

Personalitatea viitorului adult este determinată de modul în care părinții înțeleg să-l educe și să-l formeze, întrucât familia poate crește sau diminua încrederea în sine, creativitatea, dezvoltarea aptitudinilor. Capacitatea de a se raporta la viață, nivelul de competență, gradul de înțelegere depind de modul în care, în copilărie, s-au format anumite imagini despre capacitățile și potențialul copilului [17].

Această situație este cu atât mai vizibilă în ceea ce privește cantitatea și calitatea afectelor manifestate în cadrul familiei; de exemplu, un climat familial lipsit de securitate emoțională va genera copilului o percepție asemănătoare asupra realității din mediul social: aceasta va părea instabilă, periculoasă, greu de controlat, ceea ce îl va determina pe copil să manifeste reținere, să aibă dificultăți de relaționare, să se simtă incapabil să facă față unui mediu pe care îl percepe ca fiind ostil.

Lyddon și Sherry acordă o mare importanță teoriei atașamentului în formarea și dezvoltarea personalității, apreciind că aceasta asigură un cadru viabil pentru înțelegerea dezvoltării și menținerii tulburărilor de personalitate, cu implicații deosebite în consilierea clienților cu probleme provenite în cursul dezvoltării personalității. Ei continuă linia de cercetări care făceau referire la conceptul de „stilurile dezvoltării personalității”, înțeles și explicat prin intermediul stilurilor de atașament, evoluției adaptării și relațiilor afective maladaptative. Asumpția fundamentală în cercetarea atașamentului asupra copiilor este aceea că răspunsurile sensibile ale părinților la nevoile copiilor determină un atașament sigur, în contrapondere cu lipsa răspunsurilor pozitive care determină nesiguranța, deci un atașament nesigur, creând premisele dezvoltării unor tulburări de personalitate.

Studii longitudinale au susținut, de asemenea, ipoteza că participarea și expunerea copilului la evenimente adverse de viață crește riscul dezvoltării tulburărilor de personalitate [10]. Studiile au constatat că instabilitatea familiei și lipsa afecțiunii și a supravegherii părintești în timpul preadolescenței și adolescenței prezic formarea unor personalități dependente și pasiv-agresive. Cercetările au indicat rezultate semnificative la pacienți cu tulburări de personalitate care raportează antecedente privind divorțul părinților sau manifestări de abuz și neglijare din partea acestora în perioada copilăriei, rezultate care au fost asociate cu niveluri ridicate ale simptomelor unor tulburări de personalitate antisociale, evitante, borderline, dependente, pasiv-agresive, în perioada adultă timpurie.

Date colectate în cadrul unui studiu prospectiv longitudinal de mare amploare pe un eșantion epidemiologic de copii au fost utilizate pentru a identifica factorii de risc familial pentru psihopatologia viitoare, care au identificat, ca factor de risc pentru prevalența tulburărilor psihopatologice în copilărie, divorțul asociat cu conflictul parental.

Relația părinte-copil și asocierea acestuia cu dezvoltarea tulburării de personalitate borderline au fost investigate de Boucher în revizuirea sistematică a 40 de studii, în principal transversale, care au explorat perspectivele persoanelor studiate

și au descoperit o serie de factori determinanți ai problematicii, raportând îngrijire parentală inadecvată (insuficientă sau supraprotejare), inconsistență parentală generată de separarea părinților, atitudini parentale negative. Cinci analize sistematice au explorat rolul practicilor parentale dezadaptative ca factor de risc psihosocial pentru dezvoltarea tulburării de personalitate, realizate cu scopul de a identifica progresul în acest domeniu, necesar pentru a rafina teoriile de dezvoltare, pentru a descoperi mecanisme etiologice, pentru a îmbunătăți depistarea timpurie și pentru a atinge obiectivul final de prevenire [15].

Efectele statutului familial asupra traiectoriei personalității au fost evidențiate la copiii cu vârsta între 1 și 10 ani, iar tulburările psihiatrice asociate, apărute mai târziu, au fost examinate într-un studiu complex care a cuprins un eșantion de 648 de copii. Modelele de statut familial înainte și după divorț au determinat rezultate variate ale tulburărilor de internalizare la copiii care au traversat experiența divorțului. Riscul crescut de tulburări perturbatoare a fost mai răspândit pentru băieții și fetele din familii separate comparativ cu copiii din familii intacte.

Trauma copilului și asocierea acestuia cu caracteristicile limită la copii au fost investigate de o serie de cercetători prin revizuirea sistematică a unor studii de cohortă longitudinală, care au concluzionat că, în general, abuzul este un factor de risc pentru caracteristicile limită ale personalității la copii și adulți, riscul fiind crescut de severitatea abuzului [9]. Neglijarea și conflictul părinților, dificultățile de creștere și dezvoltare ale acestora din propria copilărie, abuzul sexual și fizic pot determina etiologia pentru dezvoltarea tulburării de personalitate borderline. Factorii de risc psihosociali, cum ar fi "părinți nefavorabili", comportamentul/stilul părintesc, climatul familiei și relația părinte-copil, au fost evidențiați și susținuți printr-o serie de studii care au fost asociați cu vulnerabilitatea pentru apariția tulburării de personalitate borderline.

Potențialul efect al separării părinților în timpul adolescenței timpurii asupra problemelor de externalizare și internalizare, din perspectiva satisfacerii nevoii de autonomie și a nevoii de apartenență ca și componente de personalitate privind relaționarea, a condus la evidențierea corelației dintre contextul separării părinților și creșterea problemelor de externalizare. În special la băieți, relațiile prospective oferite de analizele longitudinale au întărit ideea conform căreia comportamentul părinților conflictuali și inaccesibili în perioada separării poate avea consecințe grave asupra dezvoltării personalității copilului (subcontrolul impulsurilor, agresivitate și energie excesivă) [4].

În urma unui studiu amplu privind caracteristicile personalității și corelarea acestora cu mediul de dezvoltare familială și cu funcționarea adecvată a familiei, Fortunato și colab. au susținut faptul că au fost identificate trăsături de personalitate pe baza unui spectru larg de dimensiuni cognitive, afective și comportamentale, o taxonomie care include categorii de personalitate și criterii de diagnostic pentru a stabili personalitățile emergente ale copiilor într-un mod bazat empiric, robust din punct de vedere psihologic și semnificativ clinic. Personalitățile borderline și histrionice, care se disting printr-o capacitate deficitară de reglare a emoțiilor și tendința de a acționa în funcție de impulsuri, au prezentat o corelație semnificativă și pozitivă cu problemele de externalizare, care au fost, de asemenea, legate de

personalitățile antisocială, narcisistă și pasiv-agresivă, luând în considerare atitudinea acestor pacienți de a fi furioși sau ostili, egocentrice și lipsiți de empatie.

Identificarea traiectoriilor de dezvoltare a conFigura Ților psihopatologice prin luarea în considerare a personalității copilului și a dinamicii sale de dezvoltare de bază permite predicții diagnostice mai specifice și promovează intervenții mai oportune [6]. Pot fi făcute diverse considerații privind personalitatea copilăriei și continuitatea acesteia pe parcursul dezvoltării. Este de remarcat faptul că, în conformitate cu literatura de specialitate, unele personalități prezintă continuitate homotipică de la copilărie până la adolescență și la maturitate, de regulă cele caracterizate prin sănătate psihologică. Necesitatea de a acorda o mai mare atenție detectării și identificării timpurii a caracteristicilor și modelelor de personalitate în copilărie poate preveni expunerea copiilor la consecințe marcante pe termen lung, cu un risc crescut de a dezvolta afecțiuni clinice severe în adolescență sau la vârsta adultă.

Relația dintre legăturile parentale și formarea prototipurilor comportamentale ale copilului a fost dovedită în studiul privind implicarea a doi factori de îngrijire a părinților, respectiv, respingere parentală și supraprotecție parentală, ale fiecărui părinte, care a evidențiat dezvoltarea prototipurilor inhibitiv/autocritice și disforice/dependente ca dimensiuni de personalitate. Personalitatea depresivă, caracterizată printr-o concentrare negativă asupra propriei persoane, o emoționalitate negativă ridicată și o reactivitate crescută la stres, a fost identificată în stadii timpurii ale adolescenței, s-a menținut și tinde să fie persistentă și continuă în diferite stadii de dezvoltare, până în stadiul de adult. Au fost identificate mai multe origini potențiale ale trăsăturilor personalității depresive, inclusiv un istoric de adversitate familială și/sau depresie maternă. Factorii de mediu și diferitele traiectorii de personalitate interferează în adolescență, atunci când întâlnesc un corp pubescent cu relaționarea grupului de covârșnici, formând o diferență utilă din punct de vedere clinic, care permite să se înțeleagă nuanțele personalității în copilărie, ceea ce nu este la fel de evident ca și la adulți [18].

În concordanță cu literatura de specialitate, personalitățile paranoice emergente, relativ rare în copilărie, care reprezintă modele omniprezente de neîncredere și ostilitate, au fost corelate în principal cu comportamentul agresiv și problemele sociale. Dimpotrivă, personalitățile schizoide și schizotipale au fost corelate cu retragerea, precum și cu probleme sociale, de gândire și de atenție, probabil din cauza detașării severe a copiilor de relațiile interpersonale, a gamei lor foarte restrânse de expresii și emoții, împreună cu prezența unor credințe neconvenționale și a unor comportamente bizare [12].

Concluzii

Articolul de față subliniază impactul profund pe care divorțul părinților îl poate avea asupra dezvoltării personalității copiilor, evidențiind complexitatea factorilor implicați. Cercetările analizate demonstrează că mediul familial și relațiile parentale joacă un rol crucial în modelarea trăsăturilor de personalitate ale copiilor. Conflictele și instabilitatea familială pot genera tulburări de personalitate precum borderline, narcisistă sau antisocială, iar factorii de risc precum neglijarea, abuzul și lipsa suportului emoțional contribuie semnificativ la dezvoltarea acestor tulburări. În plus, studiile longitudinale arată că experiențele adverse din copilărie, inclusiv

divorțul părinților, au un impact pe termen lung asupra sănătății mintale și a comportamentului în adolescență și la vârsta adultă. Prin urmare, identificarea timpurie și intervenția adecvată sunt esențiale pentru prevenirea consecințelor negative și pentru asigurarea unei dezvoltări armonioase a personalității copiilor. Având în vedere diversitatea factorilor implicați și variațiile individuale, abordările terapeutice trebuie personalizate și adaptate nevoilor specifice ale fiecărui copil pentru a maximiza eficacitatea intervențiilor și a promova sănătatea mintală pe termen lung.

BIBLIOGRAFIE

1. ALLPORT, Gordon W. Structure and personality development. *Bucharest: Didactic and Pedagogic*, 1991. p. 69-78
2. BAUMRIND, D. Effective Parenting during the early adolescent transition In PA Cowan & EM Hetherington (Eds.), *Family transitions* (Vol. 2, 111-163). Millsdale NJ: Erlbaum, 1991.
3. CHOI, Heejeong; MARKS, Nadine F. Marital conflict, depressive symptoms, and functional impairment. *Journal of Marriage and Family*, 2008, 70.2: 377-390.
4. COHEN, Patricia; BROOK, Judith. Family factors related to the persistence of psychopathology in childhood and adolescence. *Psychiatry*, 1987, 50.4: 332-345.
5. EL-SHEIKH, Mona; HARGER, JoAnn; WHITSON, Stephanie M. Exposure to interparental conflict and children's adjustment and physical health: The moderating role of vagal tone. *Child development*, 2001, 72.6: 1617-1636.
6. FORTUNATO, Alexandro, et al. Personality disorders in childhood: validity of the Coolidge Personality and Neuropsychological Inventory for Children (CPNI). *International journal of environmental research and public health*, 2022, 19.7: 4050.
7. FRASER, Nicholas, et al. Divorț transatlantic. *Lettre Internationale-Ediția română*, 2002, 44: 14-20.
8. HETHERINGTON, E. Mavis. The influence of conflict, marital problem solving and parenting on children's adjustment in nondivorced, divorced and remarried families. *Families count: Effects on child and adolescent development*, 2006, 203-237.
9. IBRAHIM, Jeyda; COSGRAVE, Nicola; WOOLGAR, Matthew. Childhood maltreatment and its link to borderline personality disorder features in children: A systematic review approach. *Clinical child psychology and psychiatry*, 2018, 23.1: 57-76.
10. Johnson JG, Cohen P, Brown J, Smailes EM, Bernstein DP. Childhood maltreatment increases risk for personality disorders during early adulthood. *Archives of general psychiatry*. 1999 Jul 1;56(7):600-6.
11. KEINÄNEN, Matti T., et al. A systematic review of the evidence-based psychosocial risk factors for understanding of borderline personality disorder. *Psychoanalytic Psychotherapy*, 2012, 26.1: 65-91.
12. LENZENWEGER, Mark F.; WILLETT, John B. Does change in temperament predict change in schizoid personality disorder? A methodological framework and illustration from the Longitudinal Study of Personality Disorders. *Development and psychopathology*, 2009, 21.4: 1211-1231.
13. LYDDON, William J.; SHERRY, Alissa. Developmental personality styles: An attachment theory conceptualization of personality disorders. *Journal of Counseling & Development*, 2001, 79.4: 405-414.

14. MUSTONEN, Ulla, et al. Long-term impact of parental divorce on intimate relationship quality in adulthood and the mediating role of psychosocial resources. *Journal of Family Psychology*, 2011, 25.4: 615.
15. STEPP, Stephanie D.; LAZARUS, Sophie A.; BYRD, Amy L. A systematic review of risk factors prospectively associated with borderline personality disorder: Taking stock and moving forward. *Personality disorders: Theory, research, and treatment*, 2016, 7.4: 316.
16. STOLARSKI, Maciej; BITNER, Joanna; ZIMBARDO, Philip G. Time perspective, emotional intelligence and discounting of delayed awards. *Time & Society*, 2011, 20.3: 346-363.
17. TIMOFTI, Iulia-Cristina, et al. Formation, Internalisation and Transformation of Personal Values. *Anuarul Universității» Petre Andrei «din Iași Fascicula: Asistența Socială, Sociologie, Psihologie*, 2020, 25: 192-217.
18. WERTZ, Jasmin, et al. Vital personality scores and healthy aging: Life-course associations and familial transmission. *Social Science & Medicine*, 2021, 285: 114283.

RESEARCH ETHICS IN CONTEMPORARY PSYCHOLOGY

ETICA CERCETĂRII ÎN PSIHOLOGIA CONTEMPORANĂ

BÎTCA Lucia, PhD in psychology, higher didactic degree, Youth Clinic, Chisinau, Republic of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-2801-4039>

Abstract. Research ethics in contemporary psychology is an essential component of research, involving adherence to moral principles and standards to ensure the rights, well-being, and dignity of participants and to maintain the integrity and credibility of research. In contemporary psychology, it is undoubtedly an essential component of research and is crucial to ensuring scientific integrity and relevance. By adhering to ethical principles and moral standards, researchers help protect the well-being and dignity of participants and maintain confidence in psychological research. Adherence to research ethics is fundamental to avoid potential harm to participants and to ensure the quality and validity of psychological studies.

Rezumat. Etica cercetării în psihologia contemporană este o componentă esențială a cercetării și implică respectarea unor principii și standarde morale pentru a asigura drepturile, bunăstarea și demnitatea participanților și pentru a menține integritatea și credibilitatea cercetării. În psihologia contemporană, este fără îndoială o componentă esențială a cercetării și este crucială pentru asigurarea integrității și relevanței științifice. Prin respectarea unor principii etice și a standardelor morale, cercetătorii contribuie la protejarea bunăstării și demnității participanților și la menținerea încrederii în cercetarea psihologică. Respectarea eticii în cercetare este fundamentală pentru a evita daunele potențiale asupra participanților și pentru a asigura calitatea și validitatea studiilor psihologice.

Keywords: research ethics, psychological research, contemporary psychology, ethical principles, moral standards.

Cuvinte cheie: etica cercetării, cercetarea psihologică, psihologie contemporană, principii etice, standarde morale.

Apariția eticii cercetării științifice

Când discutăm despre etica cercetării, primul aspect adus în discuție este tratamentul subiecților de cercetare. Întrebările esențiale pentru evaluarea etică a oricărui proiect de cercetare se referă la respectarea demnității subiecților, drepturilor acestora, caracterul confidențial al datelor colectate, anonimatul și existența consimțământului informat. Deși aceste aspecte sunt extrem de relevante, ele nu acoperă întregul proces de cercetare. Cu toate acestea, pentru mulți teoreticieni, etica cercetării este sinonimă cu datoria cercetătorului față de subiecții de cercetare (Macfarlane, 2009, p. 9). Această abordare este influențată puternic de principiile adoptate inițial în domeniul biomedical [7, p. 9].

Se spune adesea că etica cercetării a apărut la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, odată cu elaborarea Codului de la Nürnberg (Israel & Hay, 2006, p. 23). Această afirmație nu este complet corectă, deoarece reglementări ale experimentelor

medicale pe subiecți umani existau și înainte de război, inclusiv în Germania. Totuși, după cum subliniază Israel și Hay [6, pp. 23-24], schimbările semnificative în acest domeniu au început să apară după 1945, odată cu adoptarea a patru documente esențiale: Codul de la Nürnberg (1947), Declarația de la Helsinki (1964), Raportul Belmont (1979) și Ghidul CIOMS (1982).

Necesitatea instituirii unor mecanisme de protecție a subiecților umani a apărut ca urmare a abuzurilor grave comise în numele progresului științific (Guta, Nixon, Wilson, 2013, p. 301). Riscul pierderii încrederii publicului în oamenii de știință a accentuat importanța reglementării etice a cercetării științifice [4]. Codurile etice din diverse domenii de cercetare se bazează pe principiile enunțate de Raportul Belmont.

Aceste principii, inițial concepute pentru cercetarea biomedicală, au devenit sinonime cu comportamentul etic în cercetare și au fost extinse la mai multe discipline academice, fiind adoptate formal în codurile de conduită ale diverselor instituții de cercetare, cum ar fi universități, organizații profesionale și organisme de finanțare (Macfarlane, 2009, p. 21). Bunele practici în cercetarea din domeniul științelor socio-umane se bazează pe principiile fundamentale ale eticii biomedicale [1]: autonomia, beneficiul, obligația de a nu face rău și dreptatea.

În ultimii ani, tot mai multe voci critică „monopolul bioetic asupra definirii principiilor eticii cercetării” (Gontcharov, 2013, p. 154) și propun o abordare multilaterală a cercetării științifice, bazată pe pluralism etic și metodologic [3].

Potrivit autorilor D.B. Resnik și A. Shamoo (2015), principiile etice ale cercetării și inovării responsabile includ: onestitatea, obiectivitatea, integritatea academică, exigența în cercetare, deschiderea, respectul pentru proprietatea intelectuală, menținerea confidențialității datelor cercetării, respectarea drepturilor participanților la cercetare, publicarea responsabilă și mentoratul.

Onestitatea în cercetarea psihologică

Onestitatea în cercetarea psihologică este esențială pentru menținerea integrității și credibilității procesului de cercetare științifică. Este important să se țină cont de următoarele aspecte.

Raportarea corectă a rezultatelor și metodelor: onestitatea implică furnizarea unei descrieri exacte și complete a rezultatelor obținute și a metodelor utilizate. O prezentare transparentă este crucială pentru evaluarea și reproducerea cercetării.

Eliminarea comportamentelor indezirabile: onestitatea exclude practicile precum fabricarea sau falsificarea datelor. Cercetătorii trebuie să evite astfel de comportamente care ar putea distorsiona rezultatele și înșela comunitatea științifică.

Abținerea de la comportamente înșelătoare: onestitatea înseamnă a evita orice comportament înșelător față de colegi, finanțatori, sponsori, participanți și public [8]. Comunicarea deschisă și corectă este esențială în relațiile cu toate părțile implicate.

Necesitatea avizului etic: în situații excepționale, când anumite comportamente pot fi justificate în interesul cercetării, este important să se obțină avizul unei comisii de etică a cercetării. Acest proces asigură luarea deciziilor într-un cadru etic și responsabil.

Onestitatea în cercetare nu numai că respectă normele etice, dar contribuie și la dezvoltarea unei baze solide pentru progresul științific și încrederea în rezultatele

cercetării. Este vital ca cercetătorii să se angajeze în practici oneste pentru a menține integritatea și reputația cercetării științifice [8].

Obiectivitatea și importanța sa în cercetare

Obiectivitatea subliniază importanța unei atitudini imparțiale în cercetare și expune pericolele asociate cu partizanatul și bias-ul ideologic. Obiectivitatea în cercetare necesită eliminarea erorilor intenționate în designul cercetării, analiza și interpretarea datelor. Cercetătorii trebuie să evite orice influențe care ar putea distorsiona rezultatele într-un mod intenționat.

Rolul recenziei de către perechi (Peer Review)

Recenzia de către perechi reprezintă un mecanism crucial pentru asigurarea obiectivității. Evaluarea cercetării de către alți experți din domeniu contribuie la corectarea și îmbunătățirea calității acesteia. Totodată, cercetătorii trebuie să fie conștienți de propriile prejudecăți și să evite influențarea rezultatelor în funcție de așteptările personale [11]. Auto-reflexia și auto-corectarea sunt aspecte cheie în menținerea obiectivității.

Transparența și evitarea partizanatului ideologic

Transparența în privința intereselor personale, inclusiv a celor de natură financiară, este crucială. Dezvăluirea acestora contribuie la menținerea integrității cercetării. Evitarea partizanatului ideologic în cercetare asigură că procesul de cercetare nu este influențat de convingeri sau ideologii preexistente ale cercetătorului. Căutarea neutralității epistemice în cercetare conduce la o abordare mai prudentă și echilibrată. Partizanatul în cercetare poate duce la conduite neetice și la distorsionarea rezultatelor în favoarea unei anumite agende sau idei.

Menținerea integrității academice

Integritatea academică se exprimă prin manifestarea sincerității și consecvenței în adoptarea bunelor practici, respectarea promisiunilor și angajamentelor asumate, inclusiv în ceea ce privește termenele și derularea proiectului de cercetare. Este imperativ să evităm comportamentele necinstite, chiar și în situațiile în care acestea ar putea aduce beneficii de natură materială, socială sau profesională. Pentru a menține integritatea academică, este esențial să evităm publicarea în reviste cunoscute pentru lipsa de rigurozitate a procesului de peer review și să preferăm jurnalele care respectă standardele academice, evitând, astfel, publicarea în așa-numitele "predatory journals" [11].

Exigența în cercetare

Exigența în cercetare se evidențiază prin atenția acordată propriilor erori și prin examinarea critică a propriilor lucrări, precum și a celor ale colegilor [9]. Este necesar un management eficient al cercetării, care să includă evidențierea și înregistrarea atentă a activităților de cercetare, a datelor colectate și a corespondenței cu finanțatorii și editorii. Deschiderea la împărtășirea ideilor și a rezultatelor, inclusiv prin acceptarea publicării în sistemele de open access, reprezintă aspecte fundamentale ale exigenței în cercetare.

Respectul pentru proprietatea intelectuală

Respectul pentru proprietatea intelectuală implică abținerea de la plagiat sau autoplagiat, eliminarea sau includerea nejustificată a unui autor în lista de autori și evitarea utilizării unui autor fantomă pentru elaborarea lucrării în locul autorilor

declarați. Este important să evităm utilizarea unor surse nepublicate sau citarea acestora în limitele posibilităților și să ne abținem de la utilizarea datelor sau metodelor altor cercetători nepublicate, care ar putea crea confuzie cu privire la prioritatea științifică asupra acestora [10].

Menținerea confidențialității și respectarea drepturilor participanților

Menținerea confidențialității asupra datelor cercetării, până la momentul publicării, cu privire la identitatea participanților sau a instituțiilor, trebuie realizată într-o manieră care să nu contravină ordinii publice [4]. Respectarea drepturilor participanților la cercetare, inclusiv dreptul de a se retrage în orice moment, și obligația cercetătorului de a obține consimțământul informat de la toți participanții sunt imperative etice.

Publicarea responsabilă și mentoratul

Publicarea responsabilă implică evitarea publicării multiple nejustificate, a autoplagiatului și a publicării exclusive în scopul obținerii de către autor de credit academic sau a unor lucrări care nu aduc contribuții semnificative la avansul cunoașterii în domeniu. Mentoratul responsabil al studenților și tinerilor cercetători include ghidarea acestora pentru a-și dezvolta propria creativitate științifică și respectul pentru principiile eticii cercetării și cerințele epistemologice ale domeniului.

Alte principii etice în cercetare

Respectul față de colegi derivă din perceperea științei ca o practică colaborativă. Corectitudinea și respectul față de colegi devin imperative, mai ales în momentul elaborării peer-review-urilor sau în alte forme de evaluare și competiție [5].

Responsabilitatea socială a cercetătorului și a instituției de cercetare implică orientarea cercetării către scopuri benefice societății, promovând binele public și evitând prejudicierea persoanelor sau categoriilor de persoane prin participarea lor la cercetare sau prin implementarea rezultatelor cercetării în tehnologie. În domeniul socio-uman, multe cercetări rămân fără aplicabilitate, chiar dacă rezultatele au potențial transformator pentru societate [2]. Aceasta se datorează ineficienței promovării științei, incoerenței politicilor de transfer tehnologic, lipsei preocupării autorilor pentru valoarea aplicativă a cercetării și utilizarea în practică a acesteia, precum și interesului exclusiv pentru publicarea în reviste cu factor de citare ridicat, importante pentru comunitatea științifică, dar puțin accesibile practicienilor. Cercetătorul ar trebui să fie conștient de valoarea socială a lucrărilor sale, orientându-se nu doar spre recunoașterea academică, ci și spre contribuția efectivă la binele public.

Non-discriminarea reprezintă un principiu vital atât în cadrul comunității academice, cât și în relația cu participanții la cercetare. Practicile discriminatorii pot apărea pe criterii precum genul, rasa, etnia sau orice alte criterii care nu au legătură cu competența și integritatea individului. În procesul editorial, de exemplu, pot interveni respingeri de publicare a unei lucrări fără analiza adecvată în sistemul de recenzare, bazate pe presupuneri subiective privind calitatea științifică asociată anumitor spații culturale, adesea influențate de prejudecăți. Respingerile pot fi justificate atunci când se bazează pe erori metodologice sau teoretice, independente de originea etnică a cercetătorului, sau când abilitățile de comunicare ale autorului în limba de publicare a jurnalului sunt insuficiente, generând erori gramaticale sau de exprimare (Vicol &

Astăraștoaie, 2009). Refuzul pe criteriul calității textului, și nu al etniei autorului, nu poate fi considerat discriminatoriu [13]. De asemenea, nu poate fi privită ca discriminare respingerea lucrărilor din domeniul științelor sociale și umaniste care prezintă particularități regionale diferite de cele de interes major pentru cititorii respectivului jurnal.

Competența profesională, ca standard etic, solicită cercetătorilor să-și mențină pregătirea profesională și să-și îmbunătățească expertiza în domeniul lor și în domenii științifice conexe, atunci când este necesar pentru desfășurarea eficientă a cercetării. Principiul competenței profesionale impune, de asemenea, cercetătorului responsabilitatea de a contribui la dezvoltarea domeniului științific în care activează, promovându-l la nivel național și internațional. Aceasta include manifestarea unui interes susținut pentru calitatea actului didactic și pentru formarea viitorilor specialiști și cercetători.

Principiul legalității impune cercetătorului să cunoască și să aplice cadrul normativ în vigoare pentru domeniul specific de cercetare. Acest lucru include atât legislația specifică în domeniul educației și cercetării, cât și legislația particulară din diverse domenii sociale, economice etc. Este important să subliniem că interdicția de a desfășura cercetări într-un anumit domeniu nu trebuie încălcată sub pretextul importanței științifice sau sociale a temei de cercetare [3].

Protecția subiecților umani în cercetare presupune maximizarea beneficiilor obținute în urma cercetării prin eficientizarea proiectului de cercetare. Aceasta implică respectul absolut pentru demnitatea ființei umane și pentru autonomia sa, asigurându-se echitate în obținerea beneficiilor din cercetare. Totodată, protecția subiecților umani include promovarea accesului liber la articolele care prezintă rezultatele cercetării, reducerea riscurilor la care aceștia ar putea fi expuși, precum și implicarea în cercetare a participanților doar pe baza formulării explicite, concrete și voluntare a consimțământului informat. Este esențială manifestarea grijii, în special atunci când cercetarea implică participarea unor populații vulnerabile.

Respectarea principiilor etice și a standardelor morale este crucială nu doar pentru integritatea și relevanța științifică, ci și pentru protejarea drepturilor, bunăstării și demnității participanților în cercetare. Participanții trebuie să primească informații cât mai clare și complete cu privire la toate aspectele relevante ale cercetării. Aceasta include obiectivele studiului, procedurile implicate, durata, riscurile potențiale și beneficiile așteptate. Este esențial ca această informare să fie prezentată într-un mod accesibil, astfel încât să fie înțeleasă de către participanți. De asemenea, participanții trebuie să fie conștienți că au dreptul de a refuza participarea sau de a se retrage în orice moment, fără a suporta consecințe negative. Prin promovarea autonomiei și respectarea drepturilor individuale ale participanților, se asigură un mediu de cercetare etic și responsabil. În numeroase studii, consimțământul informat este validat prin semnarea unui formular de consimțământ. Acest document funcționează ca un certificat care atestă faptul că participanții au fost informați corespunzător și și-au exprimat acordul de a participa.

Protejarea informațiilor confidențiale furnizate de participanți este o responsabilitate crucială a cercetătorilor. Aceasta include datele personale, răspunsurile la întrebările de cercetare și orice altă informație sensibilă. Asigurarea

confidențialității este esențială pentru a evita orice prejudiciu sau consecințe negative pentru participanți. În cazurile în care este posibil, cercetătorii pot adopta anonimatul, astfel încât datele furnizate să nu poată fi asociate cu identitatea unui participant specific. Aceasta oferă un nivel suplimentar de protecție a confidențialității.

Respectarea principiilor etice în cercetare

Cercetătorii trebuie să stabilească proceduri clare pentru stocarea și gestionarea datelor, asigurându-se că acestea sunt accesate numai de persoane autorizate și că sunt păstrate în condiții de siguranță (Vicol & Astărăstoaie, 2009). Protejarea datelor împotriva accesului neautorizat este esențială. Participanții trebuie să fie informați cu privire la orice potențiale riscuri pentru confidențialitate în cadrul studiului. De exemplu, dacă există riscul ca identitatea lor să fie dezvăluită prin publicarea rezultatelor, această informație trebuie să fie inclusă în procesul de consimțământ. În situațiile în care confidențialitatea nu poate fi asigurată complet, cercetătorii și practicienii trebuie să implementeze măsuri pentru a proteja identitatea participanților într-o măsură cât mai mare posibilă [13]. Cercetătorii ar trebui să specifice perioada pentru care datele vor fi stocate și să explice scopurile pentru care acestea vor fi utilizate după încheierea studiului [5]. Respectarea confidențialității și a anonimatului nu doar respectă principiile etice, ci și contribuie la încrederea participanților în procesul de cercetare, facilitând astfel un mediu în care aceștia se simt confortabil să împărtășească informații sincere și relevante (Ioan & Stângă, 2009).

Cercetarea trebuie să se desfășoare în mod echitabil și să respecte drepturile umane fundamentale ale participanților, inclusiv principiile de nediscriminare, respect pentru diversitatea culturală și socială, și protejarea celor vulnerabili. Cercetătorii au responsabilitatea de a identifica și evalua riscurile potențiale ale studiului, luând măsuri pentru a le minimiza cât mai mult posibil. Este esențial ca riscurile să fie proporționale cu beneficiile așteptate ale cercetării (Ioan & Stângă, 2009). La finalul studiului, cercetătorii sunt obligați să ofere participanților un debriefing, explicându-le rezultatele și scopul cercetării, oferindu-le astfel oportunitatea de a adresa întrebări sau preocupări. În plus, cercetătorii trebuie să fie transparenți cu privire la orice conflicte de interese potențiale sau reale care ar putea afecta obiectivitatea sau integritatea cercetării.

Cercetarea științifică care implică copii și adolescenți necesită obținerea consimțământului informat atât de la părinți sau tutorele legal, cât și de la participanții minori, în măsura în care este posibil. Studiile care implică subiecți cu probleme de sănătate mentală necesită o atenție deosebită pentru a asigura bunăstarea și demnitatea acestora și pentru a preveni orice formă de stigmatizare. Cercetarea efectuată online ridică probleme specifice, precum confidențialitatea datelor, obținerea consimțământului informat și garantarea drepturilor participanților. Cercetătorii trebuie să respecte standarde ridicate de integritate a datelor și să permită reproducerea studiilor lor pentru a asigura credibilitatea cercetării. Comunicarea rezultatelor trebuie să fie făcută în mod corect, evitând interpretările exagerate sau tendențioase ale datelor.

Respectarea principiilor etice în cercetarea psihologică contemporană este esențială nu numai pentru a respecta drepturile și bunăstarea participanților, ci și

pentru a menține încrederea publicului în știința psihologică. Organizații precum American Psychological Association (APA) au dezvoltat coduri de etică pentru ghidarea cercetătorilor în acest sens.

Bibliografie

1. Arras D., John, E. Fenton și R. Kukla (ed.), *The Routledge Companion to Bioethics*, New York: Routledge, 2015.
2. D'Angelo, John, *Ethics in Science: Ethical Misconduct in Scientific Research*, Boca Raton: CRC Press, 2012.
3. Gontcharov, I., Methodological Crisis in the Social Sciences: The New Brunswick Declaration as a New Paradigm in Research Ethics Governance? *Transnational Legal Theory*, 4(1), 2013, pp. 146–156.
4. Guta, A.; Nixon, S.A.; Wilson, M.G, Resisting the seduction of “ethics creep”: Using Foucault to surface complexity and contradiction in research ethics review, *Social Science & Medicine*, Vol. 98, Decembrie 2013, pp. 301-310.
5. Ioan, B., & Stângă, O. Respectul pentru persoană. In: V. Astărăstoe, S. Loue & B. Ioan (Eds.). *Etica cercetării pe subiecți umani*. Iași, România: Editura „Gr. T. Popa”, U.M.F. Iași, 2009.
6. Israel, M.; Hay, I., *Research Ethics for Social Scientists*, Sage Publication, London, 2006.
7. Macfarlane, B., *Researching with Integrity The Ethics of Academic Enquiry*, Routledge, New York, 2009.
8. Resnik, D. B. What is Ethics in research and why is It Important? *National Institute of Environmental Health Sciences*. 2015
9. Disponibil la: <https://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis/>
10. Sandu, A. *Dimensiuni etice ale comunicării în postmodernitate*. Iași, Romania: Editura Lumen, 2009.
11. Sandu, A. *Etică și deontologie profesională*. Iași, România: Lumen, 2012a.
12. Shamoo, A., & Resnik, D. *Responsible Conduct of Research*. (ed. a 3-a). New York, SUA: Oxford University Press, 2015.
13. Smith Iltis, Ana (ed.), *Research Ethics*, New York: Routledge, 2006.
14. Vicol, M. C., & Astarastoe, V. Principiul beneficiului. In: V. Astărăstoe, S. Loue & B. G. Ioan (Eds), *Etica cercetării pe subiecți umani*. Iași, România: Editura Gr. T. Popa, U.M.F. Iași, 2009.

THE PROBLEM OF ANXIETY IN CONTEMPORARY PSYCHOLOGY

PROBLEMA ANXIETĂȚII ÎN PSIHOLOGIA CONTEMPORANĂ

CALANCEA Angela, PhD, associate professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-2869-0157>

Abstract: In recent decades, the interest of psychologists in studying anxiety has significantly increased. This trend is driven by the radical changes occurring in contemporary society, characterized by the unpredictability and uncertainty of the future, leading to restlessness, emotional tension, and anxiety. This paper is dedicated to the study of anxiety-related issues. The basic ideas are outlined in the following sections: the notion of anxiety in contemporary psychology, the development of views on anxiety throughout the history of psychology, forms of anxiety, psychological causes of anxiety, and the problem of anxiety in psychology.

The notion of "anxiety" is used with different meanings by various authors. It is also treated as a temporary mental state that arises under the impact of stressful factors; as a frustration of social needs; as a primary index of deprivation when the organism cannot satisfy its needs, and so forth. Anxiety can manifest itself both psychologically and physiologically. The problem of identifying the source of anxiety is crucial for understanding its causes.

Anxiety is a complex and pervasive problem in contemporary psychology, attracting significant attention from researchers, clinicians, and the general public. Various aspects of the anxiety issue in contemporary psychology include increased prevalence, diversity of anxiety disorders, comorbidity with other conditions, the biopsychosocial model, technological impact, trauma-informed approaches, cultural and social influences, prevention and early intervention, personalized treatment approaches, telehealth, and accessibility.

Addressing the issue of anxiety in contemporary psychology requires a multidisciplinary and holistic approach. Continued research, community awareness, and destigmatization efforts are crucial for promoting a more comprehensive understanding of anxiety and improving mental health outcomes.

Rezumat. În ultimele decenii, interesul psihologilor pentru studierea anxietății a crescut considerabil. Această tendință este determinată de schimbările radicale din societatea contemporană, caracterizate de imprevizibilitatea și incertitudinea viitorului, care generează neliniște, tensiune emoțională și anxietate. Lucrarea de față este dedicată studierii problemelor legate de anxietate. Ideile de bază sunt structurate în următoarele compartimente: noțiunea de anxietate în psihologia contemporană, dezvoltarea viziunilor asupra anxietății în istoria psihologiei, formele anxietății, cauzele psihologice ale anxietății și problema anxietății în psihologie.

Noțiunea de "anxietate" este utilizată cu semnificații variate de diferiți autori. Ea este tratată fie ca o stare psihică temporară, care apare sub impactul factorilor stresanți, fie ca frustrare a trebuințelor sociale, fie ca un indice primar al defavorizărilor atunci când organismul nu poate să-și satisfacă trebuințele. Anxietatea se poate manifesta atât la nivel psihologic, cât și la cel fiziologic. Problema localizării izvorului anxietății este esențială pentru înțelegerea cauzelor apariției ei.

Anxietatea este o problemă complexă și răspândită în psihologia contemporană, atrăgând o atenție semnificativă din partea cercetătorilor, clinicienilor și a publicului larg. Diverse aspecte ale problemei anxietății includ: prevalența crescută, diversitatea tulburărilor de anxietate, comorbiditatea cu alte afecțiuni, modelul biopsihosocial, impactul tehnologic, abordările informate de traumă, influențele culturale și sociale, prevenirea și intervenția timpurie, abordările de tratament personalizate, telesănătatea și accesibilitatea.

Abordarea problemei anxietății în psihologia contemporană necesită o abordare multidisciplinară și holistică. Cercetările continue, conștientizarea comunității și eforturile de destigmatizare sunt cruciale pentru a promova o înțelegere mai cuprinzătoare a anxietății și pentru a îmbunătăți rezultatele sănătății mintale.

Keywords: anxiety, restlessness, emotional tension, mental state, frustration.

Cuvinte cheie: anxietate, neliniște, tensiune emoțională, stare psihică, frustrare.

Noțiunea de anxietate în psihologia contemporană

În societatea modernă, anxietatea este considerată în general o emoție negativă, asociată cu anticiparea pericolului. Faptul că anxietatea, la fel ca frica, reprezintă o emoție anticipativă, explică poziția sa printre alte fenomene emoționale. Acest lucru este bine reflectat în lucrările lui F. Perls, care susține că formula anxietății este foarte simplă: anxietatea este o breșă între acum și atunci. În mod tradițional, se consideră că problema anxietății ca problemă psihologică a fost abordată pentru prima dată în lucrările lui S. Freud. Autorul susținea că pentru a explica viața psihică a omului, este foarte important să înțelegem anxietatea. Freud definește anxietatea ca o trăire neplăcută, care servește ca un semnal de anticipare a pericolului. Conținutul anxietății este reprezentat de sentimentele de neajutorare și incertitudine. Conform lui Freud, anxietatea se manifestă prin trei caracteristici specifice: sentimentul specific de neplăcere, reacții somatice specifice (în special, intensificarea bătăilor de inimă) și conștientizarea acestei trăiri. În conformitate cu opinia lui Freud, anxietatea se manifestă prin repetarea în fanteziile noastre a situațiilor legate de trăirile din trecut ale sentimentului de neajutorare.

Freud a identificat și tipurile de anxietate, pe care le-a descris astfel:

- obiectivă – provocată de un pericol extern real;
- nevrotică – determinată de un pericol necunoscut;
- morală – definită ca „anxietatea conștiinței”.

Freud subliniază că în aceste noțiuni, pe lângă frică, pot fi incluse și alte afecte și procese cognitive. Analiza opiniilor altor cercetători asupra problemei anxietății susține ideea despre anxietate ca un complex de fenomene ce includ angoasa, unul sau câteva afecte suplimentare și diverse structuri afectiv-cognitive. Trebuie recunoscut că cercetările lui Freud au determinat direcțiile principale ale studierii anxietății.

Astăzi, psihologii se confruntă cu problema definirii acestei noțiuni, deoarece aceleași fenomene sunt prezentate sub diverse noțiuni. Polisemantismul în definirea anxietății ca fenomen psihic provine din faptul că noțiunea de „anxietate” este utilizată cu semnificații diferite de diverși autori. Ea este tratată și ca stare psihică temporară, care apare sub impactul factorilor stresanți, și ca frustrare a trebuințelor sociale, și ca un indice primar al defavorizărilor, atunci când organismul nu își poate satisface

trebuințele. Anxietatea, după Matei Gabriel-Florin, este o stare afectivă vagă, difuză, de neliniște, tensiune, îngrijorare și teamă nemotivată, fără obiect. Cei afectați de anxietate sunt mereu în alertă, având senzația neplăcută de neputință în fața pericolelor pe care le simt că se apropie, manifestând scăderi semnificative ale randamentului intelectual.

Una dintre dificultățile întâlnite în studiile asupra anxietății este definirea acesteia, având în vedere multitudinea accepțiunilor terminologice care i se dau. Confuzia este aproape constantă între neliniște și anxietate. Aceste două manifestări psihice se deosebesc doar prin intensitate, mult mai puternică la anxietate. Neliniștea reprezintă o stare psihică afectivă implicată în atitudini și motivații, care domină fie așteptarea unui eveniment neplăcut și a consecințelor lui, fie așteptarea unui eveniment plăcut cu teama că va interveni ceva ce va împiedica desfășurarea lui firească, fie un eveniment important de mare probabilitate. Cercetătorii ruși Fridman L.M. și Culaghina I. abordează neliniștea ca o calitate emoțională a personalității și o definesc ca reprezentând un complex de emoții fundamentale ce includ frica, necazul, furia, rușinea, vina și, uneori, interesul. Prihojan A.M. deosebește neliniștea ca stare emoțională și neliniștea ca o însușire stabilă, fiind o calitate a personalității sau a temperamentului. Vacicov I. încearcă să diferențieze noțiunile de neliniște, anxietate și angoasă. Neliniștea este o trăire emoțională, iar anxietatea este o particularitate psihologică, o calitate stabilă a personalității. Există multe definiții, însă noțiunea de anxietate se aplică în sens larg atât ca trăire, cât și ca o particularitate stabilă.

Conceptul șirului anxietății al lui F. B. Berezin a obținut o popularitate deosebită. Autorul evidențiază stările emoționale care se schimbă într-o anumită consecutivitate pe măsura creșterii anxietății: senzația tensiunii interne, iritabilitate, anxietatea propriu-zisă, frică, senzația inevitabilității catastrofei și excitarea anxioasă. În lucrările efectuate de Merlin V.S. au fost desemnate două tipuri de anxietate: psihodinamică și anxietatea așteptărilor în comunicarea socială. Anxietatea psihodinamică este explicată prin însușirile de temperament, iar cea din urmă – ca particularitate a personalității, determinată de specificul comunicării.

Denise de Castilla definește anxietatea ca o teamă difuză de necunoscut, frică fără motiv, neliniște față de viitor, neîncredere în sine și ceilalți. Fenomenele descrise de autor reprezintă acele senzații pe care le trăiește un anxios, a cărui constituție emotivă îl face deosebit de vulnerabil la stres. Această perturbare psihică și fizică se distinge, totuși, de angoasă. În literatura de specialitate se urmărește tendința de a diferenția anxietatea de angoasă. Sillamy consideră angoasa ca o anxietate localizată la nivelul unui organ intern și caracterizată prin neliniște extremă și o frică irațională. Probabil, cel mai accesibil și practic criteriu de diferențiere a acestor noțiuni este gradul de concretizare a pericolului: angoasa este provocată de un pericol concret, iar anxietatea este o trăire fără obiect. Angoasa are o conotație somatică mai marcată (tulburări vasomotorii, constricții toracice etc.). Bowlby consideră că anxietatea și angoasa sunt interdependente, dar nu le identifică la fel cum se practică în psihanaliză și psihiatrie. În viziunea sa, aceste două fenomene au cauze și forme de manifestare comune. Deși în practică cei doi termeni sunt sinonimi, diferența este mai ales cantitativă: angoasa este o anxietate extremă. În general, cercetătorii și clinicienii

abordează anxietatea și angoasa ca fiind în strânsă legătură. Atât în angoasă, cât și în anxietate, este prezent componentul emoțional comun reprezentat de neliniște.

Este important de subliniat că anxietatea se poate manifesta atât la nivel psihologic, cât și la cel fiziologic. La nivel psihologic, anxietatea se percepe prin tensiune, îngrijorare, neliniște, nervozitate și se retrăiește sub formă de sentimente de incertitudine, neputință, neajutorare, singurătate și incapacitate de a lua decizii. La nivel fiziologic, reacțiile anxietății se manifestă prin intensificarea bătăilor inimii, a respirației, hipertensiune și diminuarea pragurilor senzoriale. Pot fi diferențiate două tipuri de anxietate: anxietatea stabilă (particulară, specifică, parțială) – care se prezintă într-o oarecare sferă, cum ar fi testarea, interpersonală, ecologică; și anxietatea generalizată – care își schimbă obiectele în funcție de schimbarea semnificației lor pentru om. Este de menționat că anxietatea poate fi abordată atât ca fenomen negativ (ceea ce se observă mai frecvent), cât și ca fenomen pozitiv. Anxietatea reprezintă un semnal al pericolului, atrăgând atenția asupra posibilelor obstacole în realizarea unui scop, permițând mobilizarea forțelor și, ca rezultat, obținerea unor performanțe mai înalte. De aceea, un nivel normal (optim) al anxietății este considerat necesar pentru o adaptare eficientă la realitate (anxietate adaptivă). Nivelul sporit al anxietății este considerat o reacție dezadaptativă, care se manifestă prin dezorganizarea generală a comportamentului și activității. Lipsa totală a anxietății este examinată în literatura de specialitate ca un fenomen ce împiedică adaptarea normală, la fel cum anxietatea stabilă împiedică dezvoltarea normală și activitatea productivă.

Dezvoltarea viziunilor asupra anxietății în istoria psihologiei

Analiza literaturii de specialitate a permis să deducem că există trei curente psihologice principale de la care pornește studiul anxietății: teoriile clasice ale emoțiilor, psihanaliza și teoriile învățării. Studiul anxietății în teoriile clasice ale emoțiilor își are începutul în lucrarea lui Ch. Darwin „Exprimarea emoțiilor la om și animale”. Lui Darwin îi aparține descrierea manifestărilor tipice ale angoasei (menționăm că deseori noțiunea de angoasă este considerată echivalentă cu cea de anxietate) – de la manifestarea mimicii, până la intensificarea bătăilor inimii și schimbarea vocii. În teoria periferică a lui W. James, anxietatea primește o atenție deosebită, fiind considerată o formă a angoasei. Autorul menționează rolul singurătății în apariția angoasei și a anxietății în copilărie. Dacă ne referim la teoria spaimei a lui James, trebuie să evidențiem trei aspecte: în primul rând, el abordează problema spaimei atât ca emoție, cât și ca instinct; în al doilea rând, spre deosebire de Darwin, el consideră funcția de adaptare a spaimei ca fiind foarte neînsemnată și limitată, provocând în general doar daune; în al treilea rând, el subliniază că sursele spaimei nu sunt doar fenomenele și obiectele naturale, ci și cele supranaturale.

Abordarea spaimei ca instinct este reflectată și în lucrările lui W. McDougall. O altă poziție a autorului prezintă interes: diferențierea tendinței sau a „dispoziției” de imboldurile actuale „tendințe”. Conform acestei concepții, există un șir de fenomene psihologice, care pot exista și sub formă de dispoziții pentru un tip de comportament și sub formă de stare temporară, tendință motivațională actuală. La acest tip de fenomene poate fi atribuită și anxietatea. În viziunea clasicilor teoriei învățării, anxietatea și spaima (frica) sunt fenomene foarte apropiate. Spaima este reacția

emoțională care apare în baza reflexului condiționat. Anxietatea, de asemenea, este abordată ca reacție emoțională, care apare în baza reflexului condiționat, creând astfel baza pentru un șir de reacții instrumentale, operante de evitare, care determină socializarea individului. Un rol important în studierea anxietății în cadrul teoriei învățării a avut „concepția atracției” lui K.L. Holl. Aceasta a stat la baza lucrărilor atribuite școlii sociale a învățării, atribuind anxietății și spaimii (fricii) un loc principal în socializarea individului. Potrivit acestor viziuni, stimulii neutri pot (prin învățare și consolidare) deveni emoționali și pot dobândi calități ce provoacă anxietatea. Cercetările în baza acestei concepții au arătat că anxietatea și spaima (frica) apar foarte repede și devin formațiuni stabile, greu de modificat ulterior.

Un alt aspect important vizează cercetările funcției de semnalizare a anxietății. Conform lui O.X. Mowrer, anxietatea (spaima condiționată) și alte emoții anticipative (speranța, decepția) au un impact decisiv asupra alegerii comportamentului și asupra fixării acestuia. Emoțiile primare de consolidare sunt anxietatea (spaima) și speranța. O.X. Mowrer consideră că funcția principală a anxietății este cea de semnalizare, ceea ce duce la consolidarea reacțiilor și comportamentelor care preîntâmpină trăirea unei spaimi mai intense sau diminuează spaima existentă. Reprezentanții acestui curent cred că anxietatea, sau mai exact, tendința de a o diminua, joacă un rol central în socializarea copilului, contribuind la formarea calităților pozitive și negative, cum ar fi agresivitatea sau dependența exagerată. De asemenea, multe forme ale pedepsei, precum izolarea copilului, influențează comportamentul ulterior prin intermediul anxietății.

Teoria emoțiilor diferențiale presupune că anxietatea, așa cum este descrisă, este constituită din emoțiile dominante ale angoasei și interacțiunea angoasei cu una sau câteva emoții fundamentale, în special cu furia, suferința, vina și interesul. În contextul teoriei emoțiilor diferențiale, anxietatea se utilizează ca termen care se referă la orice combinație a interacțiunii angoasei cu alte afecte. K. Horney deduce anxietatea din relațiile nefavorabile ale personalității cu mediul ostil și o înțelege ca senzația izolării și a neajutorării în această lume. Din acest punct de vedere, anxietatea este o reacție normală și adecvată a omului și poate fi numită naturală dacă manifestările ei se limitează la situațiile în care există ostilitate reală. Autoarea nu face distincție între anxietatea adecvată și cea neadecvată.

C. Sullivan consideră că anxietatea și neliniștea sunt prezente la om din start, ca un produs al relațiilor interpersonale. La fel ca Horney, el abordează anxietatea nu doar ca o caracteristică de bază a personalității, ci și ca un factor determinant în dezvoltarea acesteia. Sullivan nu face diferențiere între anxietatea fundamentată, adecvată și cea nefondată, direct asociindu-le și insistând că anxietatea este cauzată de „pericole reale și ireale pentru siguranță”.

E. Fromm abordează problema disconfortului emoțional din perspectiva dezvoltării istorice a societății. Odată cu apariția libertății negative, omul a devenit izolat, ceea ce a dus la apariția anxietății. Omul tinde să se elibereze de această libertate și vede unica soluție în a fugi de sine însuși, reprimând această stare.

Așa cum am menționat mai sus, problema anxietății a fost abordată pentru prima dată de S. Freud (1896, 1920, 1926, 1933). Este important de subliniat că autorul folosea noțiunea care desemna spaimă. Conform tradițiilor psihologice, în

astfel de cazuri se utilizează termenul „anxietate”. Aceasta explică de ce în text întâlnim noțiunea de spaimă paralel cu cea de anxietate. Freud considera că înțelegerea anxietății (spaimei, în traducerea unor autori) are o mare importanță în explicarea vieții psihice a omului. Inițial, psihianalistul considera că anxietatea apare ca urmare a reținerii energiei reprimite. Ulterior, a concluzionat că anxietatea provoacă reprimare, dar nu este rezultatul acesteia. Trăirea anxietății este asociată cu principiul satisfacției. Freud a fost interesat nu doar de formele anxietății, ci și de geneza acesteia. În viziunea psihianalistului, anxietatea apare ca urmare a traumei de la naștere. El neagă ideea că nou-născutul poate înțelege și simți pericolul care apare. Spaima la copil este legată de lipsa persoanei dragi. Reacția de anxietate la copil este rațională – atrage persoana dragă (mama), care îi satisface nevoile, astfel lichidând situația periculoasă. Anxietatea, spaima, în acest caz, este legată nemijlocit de posibilitatea insatisfacției nevoilor și de pericolul și sentimentul de neajutorare care apare. În lucrările sale, Freud delimitează câteva forme ale anxietății: primară, care apare ca rezultat al traumei de la naștere, și de semnalizare. Ideile lui Freud despre sursele speciale ale anxietății la vârste diferite, precum și despre posibilitatea fixării pe forme infantile ale anxietății, au servit ca bază pentru un șir de cercetări ulterioare. Aceste idei sunt strâns legate de înțelegerea legităților dezvoltării psihice, conform cărora anxietatea nu este separată de dezvoltare, ci este implicată nemijlocit în aceasta.

Formele anxietății

Forma anxietății reprezintă o combinație specifică între caracterul trăirilor, conștientizarea lor, și expresia lor verbală și non-verbală în comportament, comunicare și activitate. Aceasta se manifestă prin mijloacele de depășire și compensare a ei, care se constituie spontan, precum și prin atitudinea copilului față de aceste trăiri. Cercetările efectuate de Prihojan A. [7, p. 19] au evidențiat două categorii de anxietate: deschisă – trăită conștient și manifestată în comportament și activitate sub forma neliniștii; ascunsă (latentă) – neconștientizată în diferite grade, manifestată printr-un echilibru exagerat și insensibilitate față de defavorizările reale, până la negarea lor, prin mijloace specifice de comportament. În cadrul acestor categorii au fost identificate diverse forme ale anxietății.

Anxietatea „deschisă” se prezintă sub trei forme.

Acută, slab reglabilă sau neregabilă – este intensă și conștientizată, manifestându-se exterior prin simptome de neliniște. Individul nu poate face față acestei stări de unul singur. Această formă a anxietății poate apărea la orice vârstă.

Reglabilă și compensabilă – copiii pot dezvolta singuri mijloace eficiente care îi ajută să o depășească. Această formă este frecvent întâlnită la vârsta școlară mică și adolescență. Are două subforme: diminuarea nivelului de anxietate și utilizarea acesteia pentru stimularea activității proprii și sporirea activismului.

„Cultivată” – trăită și conștientizată ca o calitate valoroasă pentru personalitate, care permite realizarea scopurilor. Apare în mai multe variante: poate fi considerată de individ ca regulator principal al activismului său, asigurând responsabilitatea; poate fi un set de valori sau o concepție despre lume; sau poate căuta un „profit condițional” și se caracterizează prin intensificarea simptomelor. Această formă apare prioritar la preadolescenți, dar există cazuri și la etape mai timpurii.

Anxietatea ascunsă (latentă) se întâlnește în măsură egală la toate vârstele și este mult mai rară decât cea deschisă. Una dintre subformele sale se numește „calm neadecvat”. În aceste cazuri, individul, ascunzând neliniștea atât de la ceilalți cât și de la sine, dezvoltă mecanisme puternice de apărare care împiedică conștientizarea pericolelor reale și a propriilor trăiri. Acești copii par exagerat de calmi, deși în realitate nu sunt lipsiți de anxietate.

Referindu-ne la formele anxietății, nu putem ignora problemele anxietății „mascate”. O formă frecvent întâlnită este ostilitatea deschisă față de cei din jur. Ca mască, nu apare doar agresivitatea, ci și dependența, apatia, minciuna, lenea etc. La elevii claselor primare poate fi întâlnit și „hiperactivismul fals”. Cercetările arată că formele de anxietate apar timpuriu, deja la vârsta preșcolară. În această perioadă, precum și la vârsta școlară mică, alături de anxietatea „mascată”, apare și „ascunderea în boală”, în special la copiii cu sănătate precară, care au avut traume natale sau alte boli grave. Datorită regimului lejer din perioada de îngrijire, anxietatea poate dispărea.

În literatura de specialitate sunt evidențiate diferențele de percepere a copiilor anxioși de către educatori și profesori. La școală, copiii anxioși prezintă deseori performanțe înalte și sunt caracterizați de pedagogi ca fiind responsabili și studioși. La grădinițe, însă, copiii anxioși sunt percepuți ca fiind „închiși în sine”, neîncrezători, deși au o reușită bună. Reușita școlară înaltă este adesea realizată prin metode neadecvate și un consum enorm de timp și efort.

Analiza formelor anxietății și a mijloacelor de compensare, reglare și depășire a acesteia, care apar spontan, permite concluzia că la copii aceste forme nu pot fi descrise doar ca mecanisme de apărare. Anxietatea are deseori o funcție de apărare. Comportamentul copiilor arată că aceștia au nevoie de a trăi această stare, deoarece reflectă percepțiile obișnuite despre sine, autoaprecierea și starea emoțională obișnuită. Aceasta se datorează faptului că una din laturile trebuinței în stabilitate a „Eu” – concepției este reprezentată de păstrarea atitudinii deprinse, obișnuite față de sine, indiferent de caracteristicile acesteia.

Cauzele psihologice ale anxietății

Problema cauzelor anxietății stabile este una centrală în psihologie. Totul depinde de abordarea acesteia, fie ca o formațiune a personalității, fie ca o însușire a temperamentului. Dacă anxietatea este definită ca o însușire de temperament, atunci factorii de bază care determină apariția ei sunt considerați predispozițiile native – însușirile sistemului nervos și ale celui endocrin, în special, caracterul slab al proceselor nervoase. De fapt, problema predispozițiilor native ale anxietății este complexă. În cercetările lui Mușina I.A. și Reicovski I., acest aspect este prezentat prin două tipuri de factori care produc starea de anxietate: necondiționați (care includ reacțiile vegetative sau psiho-vegetative) și condiționați. Se consideră că repetarea multiplă a situațiilor în care se activează acești factori determină fixarea anxietății ca formațiune a personalității.

Acceptarea anxietății ca o caracteristică relativ stabilă a personalității impune să atragem atenția asupra rolului factorilor sociali și personali în apariția și fixarea ei. Problema localizării izvorului anxietății este importantă pentru înțelegerea cauzelor apariției ei. Acest domeniu a devenit obiectul cercetărilor speciale ale lui K. Horney. Autoarea considera că izvoarele principale ale anxietății personalității nu se află în

conflictul dintre atracțiile biologice și interdicțiile sociale. Ea introduce noțiunea de „anxietate de bază”, care, în opinia sa, reprezintă rezultatul relațiilor interumane incorecte. În viziunea lui K. Horney, anxietatea apare ca rezultat al percepției de către copil a izolării și a neajutorării într-o lume potențial ostilă. Ea susține că, drept cauze ale acestei stări, pot fi indiferența părinților, lipsa respectului pentru trebuințele individuale, atitudinea ignorantă, elogierea exagerată, insuficiența de căldură sinceră, prea puțină sau prea multă responsabilitate, hiperprotecția, discriminarea, atmosfera ostilă etc. Astfel, orice factor care perturbă sentimentul de siguranță al copilului în relațiile cu părinții poate fi o cauză a anxietății.

Psihologii americani Kagan, Mussen și Konjer au ajuns la concluzia că anxietatea se bazează pe reacțiile de frică, iar frica este o reacție înăscută la anumite situații asociate cu păstrarea integrității organismului. Cercetătorii identifică câteva surse ale anxietății.

Anxietatea din cauza unei daune fizice potențiale – apare ca rezultat al asocierilor unor stimuli care amenință cu boală, pericol etc.

Anxietatea ca urmare a pierderii dragostei – dragostea din partea mamei sau buna atitudine din partea semenilor.

Anxietatea provocată de sentimentul de vină – care apare nu mai devreme de 4 ani. La copiii mai mari, sentimentul de vină se caracterizează prin sentimentul de supărare pe sine și trăirea sentimentului de a nu fi demn.

Anxietatea ce apare ca urmare a incapacității de a stăpâni mediul – apare dacă persoana simte că nu poate soluționa problemele pe care le înaintează mediul. Anxietatea se asociază cu sentimentul de inferioritate, dar nu este identică cu aceasta.

Analiza literaturii de specialitate arată că, în prezent, există două tipuri de surse ale anxietății: situația stresantă exterioară de lungă durată și surse interne (psihologice sau/și psihofiziologice). Există mai multe opinii privind cauzele psihologice ale anxietății. Cea mai productivă abordare a acestei probleme este considerată cea care combină sursa exterioară a stresului cu aprecierea subiectivă a acestuia. Anxietatea apare atunci când aprecierea pericolului exterior se asociază cu reprezentările despre imposibilitatea de a găsi mijloacele necesare pentru depășirea lui, iar profilaxia și corecția se traduce ca învățarea unei „aprecieri noi a situației”. Influența de lungă durată și multiplă a situației de stres, în cazul unei aprecieri corespunzătoare a acesteia de către individ, este considerată sursa principală a stărilor nevrotice și pre-nevrotice, inclusiv a anxietății.

O altă concepție asupra anxietății este elaborată de G. Sullivan, care asociază anxietatea cu specificul relațiilor interpersonale. Trăirea nesiguranței interpersonale, în viziunea autorului, este legată de prezența neliniștii la mamă, care provoacă anxietate la copil. Sullivan consideră că trebuința de a evita sau de a înlătura anxietatea este identică cu trebuința de securitate și stabilitate interpersonală. Astfel, el concluzionează că anxietatea îl însoțește pe om oricând și oriunde intră în interacțiune cu alți oameni. Deoarece o personalitate se află întotdeauna printre oameni, anxietatea este permanentă. De aici se definește cauza principală a anxietății – dezaprobarea oamenilor importanți pentru un individ. În copilărie, experiența legată de trăirea anxietății se personifică cu „Eul rău”. Ulterior, „Eu - sistemul” influențează singur

apariția anxietății. Relațiile „mamă-copil” sunt considerate în prezent cauza principală a anxietății.

Cercetările contemporane conțin date despre dependența dintre anxietate și diverse forme de tulburări ale relațiilor părinte-copil: de la hipo-protecție până la hiperprotecție, de la așteptări și cerințe înalte la delăsare totală. Copiii anxioși se simt mai puțin siguri decât semenii lor cu stări emoționale favorabile. În familiile cu copii anxioși, se caracterizează pe de o parte comportamentul imprevizibil al părinților, ce creează senzația de instabilitate, și pe de altă parte poziția autoritară și dominantă. În cercetările efectuate de S. Sarason, s-a constatat că există o legătură strânsă între anxietate și tulburările de comunicare, în special cu agresivitatea, care deseori apare ca mijloc de diminuare a anxietății sau ca „mască” a acesteia.

Un alt factor extern care favorizează apariția anxietății este reușita școlară. Ea are un impact indirect asupra acestui fenomen, susținându-l și intensificându-l. În special, poziția infantilă a copiilor anxioși față de pedagogi este remarcabilă. Deseori, ei apreciază nota ca reprezentând atitudinea pedagogului față de ei. O astfel de poziție infantilă se fixează pe termen lung la copiii anxioși. Cercetările arată că problema reușitei este strâns legată de tipul relațiilor pedagogi-copii. Relațiile nefavorabile, conflictele, brutalitatea și lipsa de tact a pedagogilor față de elevi constituie cauze importante ale anxietății. Această formă de anxietate este denumită în literatura de specialitate „didactogenii” sau „nevroze didactogene”. În cercetările efectuate de Prihojan A. se demonstrează că lipsa de tact a pedagogului are un impact distructiv asupra celor care prezintă anxietate sau se află la limită.

Un alt factor care condiționează apariția anxietății este statutul social al copilului în grupul de semenii. Trăirile cele mai profunde ale copiilor anxioși sunt legate de comunicarea cu semenii. În acest caz, ca și în situația din familie, copilul trăiește sentimente de vulnerabilitate, dependență și nesiguranță. Un alt factor extern al anxietății desemnat în literatură este stresul posttraumatic. Există multe cercetări privind anxietatea care a apărut ca urmare a accidentelor, calamităților naturale, intervențiilor chirurgicale, divorțurilor părinților etc. Printre alți factori determinanți ai apariției anxietății pot fi menționate contradicțiile dintre posibilitățile personalității și cerințele pe care i le prezintă actualitatea, cărora persoana nu le poate face față din diverse motive.

Determinant nu este conținutul conflictului și nici gradul de conștientizare sau neconștientizare a componentelor acestuia, ci semnificația personală. Aceasta determină puterea trăirilor conflictuale, creând tensiunea emoțională care este percepută și trăită ca anxietate. Menținerea îndelungată a conflictului intrapersonal contribuie la păstrarea și intensificarea anxietății. Pentru fiecare stadiu de dezvoltare sunt specifice anumite surse predominante ale anxietății și neliniștii. Pentru copilul de doi ani, izvorul anxietății este despărțirea de mamă; pentru cei de șase ani, absența modelelor adecvate de identificare cu părinții; pentru preadolescenți, frica de a fi respins de semenii.

În baza analizei lucrărilor diverselor autori, a fost posibilă evidențierea tipurilor de situații care provoacă cel mai frecvent anxietatea. Printre acestea: despărțirea de părinți, schimbarea bruscă a condițiilor obișnuite de viață (frecventarea grădiniței sau a școlii, trecerea într-o clasă nouă), neacceptarea din

partea semenilor, evaluările făcute în public etc. Din cele expuse, se poate deduce că cunoașterea surselor externe și interne ale anxietății este importantă pentru realizarea profilaxiei și pentru depășirea acesteia.

Problema anxietății în psihologie

Anxietatea este o problemă complexă și răspândită în psihologia contemporană, atrăgând o atenție semnificativă din partea cercetătorilor, clinicienilor și a publicului larg. Mai multe aspecte ale acestei probleme include următoarele.

Prevalența crescută: conștientizarea tulburărilor de anxietate a crescut semnificativ, iar prevalența lor pare să fie în creștere, afectând oameni de toate vârstele. Factori precum presiunile societale, progresele tehnologice și schimbările stilului de viață contribuie la această creștere.

Diversitatea tulburărilor de anxietate: anxietatea nu este o afecțiune monolitică, ci cuprinde o serie de tulburări, inclusiv tulburarea de anxietate generalizată (GAD), tulburarea de anxietate socială, tulburarea de panică și fobiile specifice. Înțelegerea nuanțelor fiecărei tulburări și a manifestărilor lor unice reprezintă o provocare pentru cercetători și clinicieni.

Comorbiditate cu alte afecțiuni: anxietatea coexistă adesea cu alte tulburări de sănătate mintală, cum ar fi depresia, ceea ce face diagnosticul și tratamentul mai complexe. Interacțiunea dintre anxietate și diverse comorbidități necesită o abordare holistică a sănătății mintale.

Model biopsihosocial: psihologia contemporană recunoaște importanța modelului biopsihosocial în înțelegerea anxietății. Acest model consideră factorii biologici, psihologici și sociali ca fiind interconectați în contribuția lor la tulburările de anxietate. Progresele în neuroștiință și genetică îmbunătățesc înțelegerea noastră a bazelor biologice ale anxietății.

Impactul tehnologic: tehnologia și prevalența rețelelor sociale contribuie la noi surse de stres și anxietate, în special în rândul generațiilor mai tinere. Hărțuirea cibernetică, comparația socială și conectivitatea constantă a vieții moderne pot afecta sănătatea mintală și pot exacerba simptomele de anxietate.

Abordări informate pe traumă: se pune un accent tot mai mare pe abordările bazate pe traumă pentru înțelegerea și tratarea anxietății. Recunoașterea rolului traumelor din trecut și al experiențelor adverse din copilărie este esențială pentru intervenții eficiente.

Influențe culturale și sociale: factorii culturali joacă un rol semnificativ în modelarea expresiei și experienței anxietății. Așteptările societății, normele culturale și stigmatizarea în jurul sănătății mintale pot influența modul în care indivizii percep și caută ajutor pentru anxietate.

Prevenire și intervenție timpurie: există un accent tot mai mare pe măsurile preventive și strategiile de intervenție timpurie pentru a aborda anxietatea. Școlile, locurile de muncă și comunitățile recunosc importanța încurajării rezilienței în sănătatea mintală și oferirea de sprijin înainte ca anxietatea să devină o problemă cronică.

Abordări de tratament personalizate: domeniul se îndreaptă către abordări de tratament mai personalizate și adaptate, ținând cont de diferențele individuale și răspunsul la diverse modalități terapeutice. Aceasta include un accent pe terapia

cognitiv-comportamentală, medicamente, intervenții bazate pe mindfulness și alte practici bazate pe dovezi.

Telesănătate și accesibilitate: apariția telesănătății a îmbunătățit accesibilitatea la serviciile de sănătate mintală, permițând indivizilor să primească sprijin de la distanță. Acest lucru este deosebit de relevant în abordarea barierelor, cum ar fi distanța geografică și stigmatizarea asociate cu căutarea terapiei în persoană.

Abordarea problemei anxietății în psihologia contemporană necesită o abordare multidisciplinară și holistică. Cercetările continue, conștientizarea comunității și eforturile de destigmatizare sunt cruciale pentru a promova o înțelegere mai cuprinzătoare a anxietății și pentru a îmbunătăți rezultatele sănătății mintale.

Bibliografie

1. Calancea A., Abordarea psihoclinică a personalității. Suport de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2023. 392 p. ISBN 978-5-88554-179-4.
2. Calancea A. Training-ul de dezvoltare a competențelor afective: Ghidul pentru formarea practică în consilierea psihologică. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 272 p.
3. Calancea A. Psihocorecția sferei afective a adolescenților, Institutul de Instruire Continuă, Chișinău, 2003, Tipografia ASEM, 2003, 132 p, ISBN 9975-75-168-7.
4. Calancea A. Aspectele psihologice ale reglării emoțional-volitive. În: Învățământul Universitar din Moldova la 70 de ani, Materialele conferinței științifico-metodice, Chișinău, 9-10 octombrie, 2000, Volumul I, Chișinău, UST, 2000, p. 81-83.
5. Calancea A. Problema instabilității emoționale în concepțiile psihologice. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, Ediția a 6-a jubiliară, seria „Științe socioumanistice”, Volumul II, Chișinău, 2001, USM, p. 91-92, ISBN 9975-70-040-3.
6. Psihologie și Științe ale Educației: materialele ses. șt. din 26-27 apr. 2002 / dir.: Andrei Galben; coord.: Gheorghe Pastică; Univ. Liberă Intern. din Moldova. – Chișinău: ULIM, 2002, p. 22-24, Bibliogr.: p. 64, 0,14 c.a., ISBN 9975-920-69-1.
7. Прихожан А. Причины тревожности как свойства личности следствия. Школьный психолог, 2004, № 8, с. 19-23.
8. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. М.: Московский психолого-социальный институт, Издательство НПО «МОДЭК», 2000.
9. Степанова М. Как перестать беспокоиться и начать учиться следствия. Школьный психолог, 2004, № 8, с. 12-15.
10. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. М.: Просвещение, 1991.

PREVENTION OF ANXIETY DEVELOPMENT IN PRESCHOOLERS WITH LANGUAGE DISORDERS

PREVENIREA DEZVOLTĂRII ANXIETĂȚII LA PREȘCOLARII CU TULBURĂRI DE LIMBAJ

LUCHIANENCO Lilia, PhD, university lecturer, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-0278-8906>

NESTERENCO Ana-Maria, master's student, Free International University of Moldova

Abstract. This article reflects the results of a study focused on the theoretical foundation and experimental findings of the relationship between anxiety and language disorders. Various scientific perspectives are offered regarding language disorders and the role of this deficiency in the development of anxiety in preschoolers. The essence and specificity of anxiety, as viewed by several researchers, are also highlighted. It is proven that preschool age represents the sensitive period in which language is formed and personality develops emotionally. The results obtained following the therapy and the application of the tests "Family Drawing" and "Non-existent Animal" are subsequently presented. The statistical processing of the results between the initial and final experiment is also proposed.

Rezumat. Articolul reflectă rezultatele unui studiu axat pe fundamentarea teoretică și constatarea experimentală a relației dintre anxietate și tulburarea de limbaj. Se oferă diverse poziții științifice cu referire la tulburările de limbaj, rolul acestei deficiențe în dezvoltarea anxietății la preșcolari. De asemenea, se reliefează și esența, specificul anxietății în viziunea a mai multor cercetători. Este dovedit faptul că vârsta preșcolară prezintă perioada sensibilă în care se formează limbajul și se dezvoltă emoțional personalitatea. Ulterior, se expun rezultatele obținute în urma terapiei și aplicării testelor: „Desenul familiei” și „Animalul inexistent”. Se propune totodată și procesarea statistică a rezultatelor dintre experimentul inițial și final.

Key words: anxiety, language disorder, intelligence, standardized development, primary defect, secondary defect.

Cuvinte cheie: anxietate, tulburare de limbaj, inteligență, dezvoltare standardizată, defect primar, defect secundar.

În zilele noastre, tulburările de limbaj sunt extrem de frecvente și sunt însoțite nu doar de abateri de natură lingvistică și filologică, ci și de cauze și efecte psihologice care necesită a fi studiate. Un individ care prezintă tulburări de limbaj sau de comunicare nu trebuie tratat doar din perspectiva corectării tulburărilor de vorbire, ci și din perspectiva restabilirii echilibrului psiho-fizic și a dezvoltării întregii sale personalități.

Numărul copiilor cu tulburări de limbaj în Republica Moldova este considerabil. Conform ultimei statistici din 1 ianuarie 2021, numărul copiilor în Republica Moldova care manifestă tulburări de limbaj a constituit 559,7 mii, aproape

fiecare a cincea persoană sub 18 ani. În acest context, tulburările de comunicare reprezintă unele dintre cele mai mari dificultăți pentru copiii de vârstă preșcolară și școlară. Comunicarea verbală cu ceilalți este o abilitate importantă, iar un deficit în această abilitate poate duce la creșterea temerii de a vorbi și la stări de anxietate, care apar ca un răspuns natural al corpului la stres sau stări depresive. Pentru a depăși cu succes aceste obstacole, pe lângă suportul logopedic, copiii cu stări anxioase și/sau depresive au nevoie și de consiliere psihologică.

Această problemă în psihologie, medicină și psihopedagogie necesită cercetări aprofundate. La nivel internațional, problema a fost studiată de cercetători precum Susan E. Swedo, o psihologă americană cunoscută pentru cercetările sale asupra tulburărilor de limbaj și anxietate la copii. Ea a contribuit la înțelegerea conexiunilor dintre anxietate și alte tulburări neurologice și psihiatrice la copii.

O altă cercetătoare americană, Leslie Rescorla, este renumită pentru munca sa în evaluarea și intervenția în tulburările de limbaj la copii, incluzând aspectele legate de anxietate. Două dintre lucrările sale notabile sunt „Evaluarea Limbajului și Comunicării la Copii” și „Studii asupra Dezvoltării Limbajului,” în care sunt explorate factorii care influențează achiziționarea limbajului și sunt identificate etapele și pattern-urile tipice de dezvoltare.

Psihologul Peter D. Eimas a adus contribuții semnificative în înțelegerea dezvoltării limbajului și a interacțiunilor sale cu factorii emoționali, inclusiv anxietatea. În lucrarea sa „Studii privind Dezvoltarea Perceptuală și Cognitivă,” Eimas a investigat procesul perceperii și procesării informației la copii și cum evoluează aceste procese pe măsură ce copiii cresc și se dezvoltă.

De asemenea, cercetătoarea rusă Elena L. Grigorenko a investigat conexiunile dintre tulburările de limbaj și tulburările de anxietate, punând accent pe aspectele genetice și mediul de dezvoltare. Lucrarea sa „Studii privind Tulburările de Limbaj” este de mare valoare în cercetarea acestei probleme.

În spațiul românesc, cercetătorul Emil Verza a făcut o contribuție semnificativă cu lucrarea sa „Tratat de logopedie,” care prezintă o perspectivă medicală și psihologică asupra abordării tulburărilor de limbaj [12].

În Republica Moldova, teme tangențiale au fost abordate de medicii L. Samochiș, S. Lazăr și I. Iftene în articolul științific „Aspecte ale anxietății și depresiei la copilul cu bâlbâism,” AMT, vol II, nr. 1, 2011. De asemenea, un articol pe acest subiect a fost publicat de Valentina Olărescu, conf. univ., dr. în psihologie, care abordează tema din punct de vedere psiho-logopedic „Anxietatea la preșcolari cu tulburări de limbaj.” Lucrări importante în domeniul psihopedagogic și logopedic pot fi găsite la cercetătorii L. Sprânceană, V. Rusnac, A. Cucer, O. Bodrug, A. Nosatâi și L. Luchianenco.

O lucrare complexă pe acest subiect, care să se concentreze pe depășirea stărilor de anxietate și depresie în raport cu diverse tulburări de limbaj, ar fi binevenită pentru psihologi, logopezi, pedagogi și părinți care interacționează direct cu acești copii.

Orice interacțiune cu adultul poate ajuta sau împiedica dezvoltarea echilibrată a copilului. În urma unui contact, copilul își formează sau deformează un sistem de valori, o viziune asupra lumii înconjurătoare, precum și atitudini și comportamente în diverse contexte.

Grădinița oferă un spațiu larg de socializare, dezvoltând și amplificând sistemul relațional al copilului sub ghidajul cadrelor instruite. Micuțul are oportunitatea de a-și crea și diversifica relațiile sociale și de a trăi experiențe noi alături de semenii săi. În cadrul grupului, copilul este nevoit să accepte regulile de conviețuire socială, să facă față provocărilor și să-și construiască propriile păreri despre activități, situații, persoane etc.

Dezvoltarea armonioasă a preșcolarului este scopul comun al părinților, educatorilor, psihologilor și psihopedagogilor. Cu toate acestea, având în vedere că nu putem controla mulți factori previzibili sau imprevizibili care pot perturba acest proces, adesea ne confruntăm cu stări anxioase, diverse tulburări comportamentale și explozii emoționale care pot avea consecințe grave dacă nu se solicită ajutor specializat cât mai devreme posibil.

Freud acordă o importanță majoră anxietății, considerând-o o teamă nedorită și fundamentală în dezvoltarea psihologică și neurologică a comportamentului. El vorbește despre „trauma nașterii” cu fricile și tensiunea ei, care reprezintă prima noastră experiență cu anxietatea. Astfel, se creează un pattern de sentimente și reacții pentru viitoarele contexte amenințătoare.

Freud distinge trei etape ale anxietății.

Anxietatea obiectivă - teama de pericole reale, concrete, existente în lumea reală, cum ar fi frica de incendii, inundații, mașini rapide, animale sălbatice etc. Are rolul de auto-salvare în fața pericolelor reale, iar temerile scad atunci când pericolul dispare.

Anxietatea nevrotică - rădăcinile acesteia se află în copilărie și este reprezentată de conflictul dintre satisfacerea instinctelor și realitate. Pedepsirea copiilor pentru impulsurile agresive duce la anxietatea generată de dorința de a satisface impulsurile Sinelui. Inițial conștientă, această anxietate devine, în timp, o frică inconștientă. Conflictul este între Sine și Eu, avându-și rădăcinile în realitate.

Anxietatea morală - semnal de alarmă pentru cei care „nu sunt așa cum ar trebui să fie.” Originând în copilărie, când copiii sunt pedepsiți pentru încălcarea normelor morale ale părinților, educatorilor sau altor adulți, această anxietate induce tensiune în organism. Când devine dominantă, persoana este motivată să o satisfacă, evitând situațiile amenințătoare, inhibând impulsurile periculoase sau recurgând la diverse mecanisme de apărare.

În contextul anxietății, este obligatoriu să abordăm sistemul mecanismelor de apărare declanșate. Freud afirmă că adesea mecanismele de apărare sunt stârnite în lanț și rareori este utilizat doar unul. Aceste mecanisme sunt de două naturi: a) negări sau distorsiuni ale realității și b) operarea inconștientă. Conform teoriei lui Freud, există următoarele mecanisme de apărare ale Eu-lui.

Reprimarea: reprezintă negarea inconștientă a existenței unui lucru care provoacă disconfort sau durere.

Negarea: neacceptarea și excluderea unor amenințări externe sau evenimente traumatice. De exemplu, părinții a căror copil a decedat neagă trecerea lui în neființă și continuă să-i păstreze camera intactă cu lucrurile copilului.

Formarea reacțiilor: schimbarea unui impuls neplăcut prin activarea opusului acestuia. De exemplu, o persoană tulburată de impulsuri extrem de agresive poate deveni exagerat de prietenoasă.

Proiecția: atribuirea propriilor impulsuri neplăcute altcuiva. Astfel, agresivitatea, de exemplu, poate fi văzută ca aparținând altei persoane și nu nouă înșine.

Regresia: retragerea într-o perioadă din trecut în care persoana era lipsită de anxietate și alte frustrări.

Raționalizarea: reinterpretarea propriului comportament, diminuând anumite aspecte frustrante și făcându-l acceptabil și rațional. Astfel, ne autoconvingem că avem o explicație rațională pentru gândurile și stările trăite.

Înlocuirea: reorientarea impulsului către un alt subiect sau obiect, în cazul indisponibilității obiectului/subiectului primar. De exemplu, dacă avem impulsuri agresive la locul de muncă, dar nu le putem exprima șefului, vom găsi pretexte pentru a revărsa agresivitatea asupra colegilor sau familiei.

Sublimarea: direcționarea energiei instinctuale către alte canale de exprimare. De exemplu, impulsurile sexuale pot fi reorientate și transformate în energie artistică, căpătând astfel un aspect social-acceptabil și pozitiv. În cadrul psihanalizei, sublimarea poate apărea atunci când un individ se confruntă cu conflicte interioare între dorințele sale inconștiente și normele și valorile societății sau ale propriei conștiințe, ceea ce poate duce la auto-sabotare sau la adoptarea unor comportamente care sunt în contradicție cu obiectivele sau valorile individului.

Aceste mecanisme de apărare sunt esențiale pentru sănătatea noastră mintală. În cazul în care un copil trece printr-o situație stresantă la o vârstă precoce și sistemul de auto-apărare eșuează, sau situația spontană blochează copilul, lăsându-l bulversat și fără apărare, pot apărea diverse consecințe imediate sau de durată, printre care și tulburările de limbaj.

Înșușirea limbajului presupune un efort îndelungat și complex din partea copilului în timpul dezvoltării ontogenetice. Modul în care copilul se dezvoltă la acest capitol depinde de numeroși factori, printre care: activitatea și mediul de viață al copilului, preocuparea adulților pentru stimularea vorbirii, afectivitatea și personalitatea copilului. La fel de importante sunt și capacitățile intelectuale înnăscute ale copilului. Dacă la începutul dezvoltării, vorbirea copilului se formează în baza unor activități spontane de satisfacere a necesităților, în perioada de dezvoltare activă a copilului sunt necesare activități organizate și sistematice. La toți copiii apar inițial sunetele, apoi ei percep cuvintele, propozițiile, frazele. Uimitor, dar la copiii cu intelectul păstrat, formarea propozițiilor respectă, în majoritatea cazurilor, structura gramaticală pe baza așa-numitului „simț al limbii,” care este diferit de la un copil la altul, influențând în general evoluția și învățarea limbajului.

Diferențele în dezvoltarea structurii psihofizice sunt influențate de educație, mediul de viață și factorii nocivi. Cunoscând particularitățile tulburărilor de limbaj ale copiilor cu intelect normal, putem diferenția metodele și procedeele necesare în terapia tulburărilor de limbaj.

Conform particularităților dezvoltării normale standardizate la copii, putem evalua copilul. Luând în considerare cercetările lui H. Gardner despre inteligențele

multiple și L. Vîgotski despre zona actuală de dezvoltare și zona proximei dezvoltări, precum și despre defectul primar și defectul secundar, putem diagnostica nivelul de dezvoltare neuropsihologică a copilului și evidenția factorii ce provoacă dezvoltarea anxietății la copii.

Este important să evidențiem decalajul de dezvoltare dintre limbaj și gândire, conștientizând importanța diagnosticării pentru elaborarea unei strategii și a unui program de terapie, nu pentru a eticheta copilul. Este evident că tulburarea de limbaj condiționează anxietate, neîncredere, agresivitate, dificultăți de comunicare, un anumit nivel de depresie, conflicte interne și frustrare, ceea ce duce la insuficiența pregătirii psihologice pentru școală.

Revizuirea literaturii de specialitate ne-a format opinia despre raportul direct proporțional existent între tulburările de limbaj (TL) și personalitate, precum și procesele psihice ale copilului. Există forme suprapuse, complexe de patologii, când TL poate genera imperfecțiuni și insuficiențe (complicații, stări adverse, defecte secundare în dezvoltarea psihică). Invers, procesele patologice (organice centrale și externe) favorizează apariția TL. Cu cât intervenția logopedică, psihologică și, uneori, medicală se va realiza mai devreme, cu atât vor fi anticipate și prevenite consecințele negative.

Fenomenul anxietății la preșcolari poate fi complex și variat, iar înțelegerea acestuia poate fi esențială pentru părinți, educatori și alte persoane implicate în îngrijirea copiilor mici. La preșcolari, simptomele anxietății sunt exprimate în diverse moduri, iar unele dintre cele mai frecvente forme de manifestare include următoarele.

- Plâns excesiv sau refuzul de a pleca de lângă părinți: Copiii pot manifesta o anxietate puternică atunci când sunt separați de părinți sau îngrijitorii lor.
- Refuzul de a merge la școală sau la grădiniță: Copiii pot dezvolta anxietate legată de separare sau anxietate socială, ceea ce îi face să refuze să meargă la școală sau la grădiniță.
- Reacții fizice: Anxietatea poate fi însoțită de simptome fizice precum dureri de burtă, greață, transpirație excesivă, tremurături sau dureri de cap, chiar dacă nu există o cauză medicală evidentă.
- Îngrijorare excesivă: Copiii pot fi preocupați excesiv de anumite lucruri, cum ar fi sănătatea lor, păstrarea legăturii cu părinții sau performanța școlară.
- Tulburări de somn: Copiii anxioși pot avea dificultăți în a adormi sau pot avea coșmaruri frecvente.
- Izolare socială: Unii copii pot evita interacțiunile sociale sau pot fi reticenți în a se implica în activități de grup din cauza anxietății sociale.
- Perfecționism excesiv: Unii copii pot avea așteptări nerealiste de la ei înșiși și pot fi extrem de critici cu propriile lor performanțe.

Anxietatea poate cuprinde o gamă largă de experiențe, de la cele normale și tranzitorii până la cele patologice. Modelele de manifestare a simptomelor variază de la o persoană la alta. Unii pot experimenta în principal simptome fizice, cum ar fi tahicardia, dificultăți de respirație, amețeala sau indigestia, necesitând un plan de tratament individualizat. În schimb, anxietatea altora poate fi caracterizată prin anticiparea celor mai rele scenarii și gânduri de pierdere a controlului.

Sursele posibile ale anxietății la preșcolari includ interacțiunea dintre factorii psihosociali și cei individuali. Aspecte precum structura familială (familia dezorganizată temporar sau monoparentală), climatul familial (conflicte, agresivitate) și autoevaluarea copilului (care poate fi excesiv de critică) pot contribui la instalarea anxietății în această perioadă a vieții. În lumina acestor observații, intervențiile psihologice sunt esențiale pentru reducerea anxietății la preșcolari și pentru prevenirea consecințelor negative asupra dezvoltării lor emoționale și personalității. Doar o intervenție de parteneriat prompt și coordonat, cu implicarea părinților, educatorilor și specialiștilor, poate contribui la menținerea sănătății mentale și a bunăstării copiilor mici și la o dezvoltare ulterioară armonioasă.

Atunci când ne confruntăm cu problema tulburărilor de limbaj la copii, trebuie să privim lucrurile dintr-o perspectivă mai largă, deoarece adesea tulburarea de limbaj vine la pachet cu mai multe aspecte de natură fiziologică, psihologică, pedagogică sau medicală, cercetarea cărora este esențială în procesul terapeutic. În acest context, cercetarea simptomaticei anxietății la preșcolari cu tulburări de limbaj se va face în raport cu aspectele menționate.

Pentru identificarea nivelului de anxietate la preșcolari cu tulburări de limbaj, am aplicat testele proiective „Desenul Familiei” și „Animalul Inexistent”.

Analizând rezultatele testelor psihologice pentru copiii cu tulburări de limbaj incluși în experiment, putem trage mai multe concluzii care ar putea oferi o înțelegere mai profundă a problemei.

Tipare în relațiile cu membrii familiei: pot exista tipare comune în relațiile fiecărui copil cu membrii familiei lor, cum ar fi o legătură mai strânsă cu un anumit părinte sau frate, în timp ce relația cu alți membri ai familiei poate fi mai tensionată sau mai puțin apropiată.

Impactul tulburărilor de limbaj: este posibil ca tulburările de limbaj să fi influențat modul în care acești copii s-au exprimat prin desenul familiei. Aceste tulburări ar putea afecta abilitatea lor de a comunica emoții și experiențe într-un mod direct sau de a relata experiențele lor într-un context familial.

Necesitatea unei evaluări suplimentare: rezultatele acestui test ar putea indica necesitatea unei evaluări suplimentare a copiilor pentru a înțelege mai bine impactul tulburărilor de limbaj asupra dezvoltării lor emoționale și relaționale. Este important să se exploreze mai în profunzime interacțiunile lor familiale pentru a identifica nevoile specifice și pentru a oferi intervenții adecvate.

Susținere familială: identificarea relațiilor puternice și a celor tensionate din cadrul familiei poate oferi oportunități de intervenție pentru a sprijini copiii în dezvoltarea unor relații sănătoase și în gestionarea dificultăților lor emoționale. Susținerea familială și intervențiile adecvate ar putea contribui la îmbunătățirea stării lor emoționale și la facilitarea progresului lor în dezvoltarea limbajului și a altor abilități sociale.

Intervenția psiho-logopedică în tratarea preșcolarilor cu tulburări de limbaj ce manifestă simptomatologie anxioasă implică mai multe etape, care pot varia în funcție de nevoile specifice ale fiecărui copil și de metodologia terapeutică utilizată. Însă putem contura un demers general de intervenție: evaluarea inițială; stabilirea obiectivelor terapeutice; planificarea intervenției; implementarea intervenției;

monitorizarea și ajustarea progresului; implicarea familiei și a altor profesioniști; încheierea intervenției și planificarea monitorizării continue.

De asemenea, au fost aplicate principiile de tratament recomandate de majoritatea autorilor, care corespund unui model multidimensional de abordare a tulburărilor de anxietate, și anume:

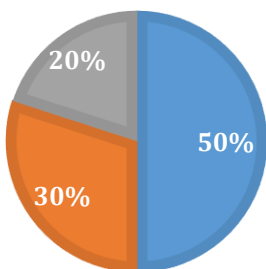
- interviuri axate pe problemă – aplicate separat copilului, părinților și educatorului;
- interviu de diagnostic;
- observarea liberă a comportamentului;
- măsuri de evaluare a atitudinilor părinților.

Programul terapeutic a inclus tehnici educaționale: terapia jocului, tehnici de respirație și relaxare, cărți cu povești terapeutice, tehnici de rezolvare a problemelor, promovarea unei atitudini pozitive; și tehnici de intervenție psihoterapeutică: terapia cognitiv-comportamentală, strategii pentru gestionarea emoțiilor, activități ludice pentru a-i ajuta pe copii să exploreze și să înțeleagă emoțiile, tehnici de relaxare și mindfulness, cum ar fi respirația profundă și imaginația ghidată, dezvoltarea parteneriatului etc.

După examinarea rezultatelor terapiei psiho-logopedice privind scăderea nivelului de anxietate la preșcolarii cu tulburări de limbaj, schimbările pozitive sunt promițătoare. Copiii au fost reevaluați atât din perspectivă psihologică, cât și logopedică, iar succesele sunt îmbucurătoare.

Martie 2024

- copii marcați de frici
- copii în grupul de risc
- copii cu manifestare slabă a fricii



Iunie 2024

- copii marcați de frici
- copii în grupul de risc
- copii cu manifestare slabă a fricii

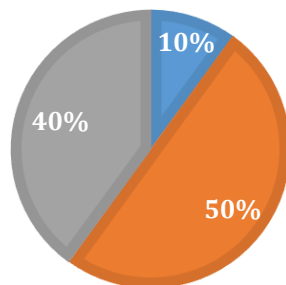


Figura 1 Compararea rezultatelor obținute în cadrul experimentului

Compararea rezultatelor obținute în cadrul experimentului În baza diagramelor, putem observa o reducere semnificativă a procentajului copiilor marcați de frici. Pe de altă parte, crește numărul de copii din zona de risc, ceea ce reprezintă diminuarea simptomelor anxioase acute în cazul majorității copiilor marcați de frici, dar care încă se află în procesul terapeutic. De menționat este faptul că se dublează numărul copiilor cu manifestare slabă a fricii.

În procesul de diagnostic, am utilizat ancheta de comunicare în familie după М. Л. Шпицына [13 p.179], care este o metodă de evaluare a calității comunicării în cadrul familiei. Ancheta include întrebări structurate referitoare la frecvența și calitatea conversațiilor, modul în care membrii familiei își exprimă sentimentele și nevoile, nivelul de înțelegere și empatie, precum și modul în care se iau deciziile în familie. Răspunsurile sunt analizate pentru a evidenția aspectele pozitive ale comunicării în familie și pentru a identifica eventualele probleme care ar putea afecta relațiile dintre membrii familiei.

Ambii părinți ai fiecărui copil au fost anchetați (cu excepția familiilor monoparentale) și am obținut următoarele rezultate:

- Până la 10 puncte – contact insuficient cu copilul;
- 10-20 puncte – relații satisfăcătoare, însă nu diversificate;
- Peste 20 de puncte – relații satisfăcătoare și armonioase.

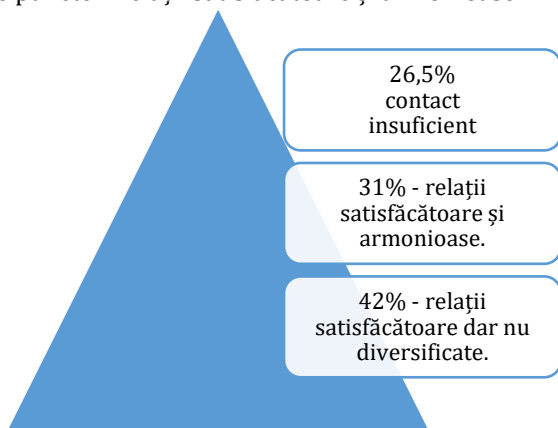


Figura 2. Rezultatele anchetei de comunicare în familie după М. Л. Шпицына

Rezultatele anchetei de comunicare în familie după М. Л. Шпицына

Ancheta oferă o perspectivă detaliată asupra dinamicii interpersonale din cadrul unei familii și servește drept instrument util în intervențiile terapeutice. Rezultatele confirmă că, deși există familii în care comunicarea este diversificată și suficientă, cel mai mare procent (42%) indică relații satisfăcătoare, dar nediversificate, iar un procent semnificativ (26,5%) arată insuficiența comunicării în familie, ceea ce poate avea consecințe grave precum întârzieri în dezvoltarea limbajului, dificultăți în exprimarea emoțiilor și nevoilor, probleme în relaționarea socială, scăderea încrederii și a stimei de sine, impact asupra performanței la grădiniță.

Ținând cont de aceste rezultate, afirmăm eficacitatea terapiei psihologopedice în reducerea anxietății preșcolarilor cu tulburări de limbaj deoarece:

Terapia psiho-logopedică oferă beneficii semnificative în reducerea anxietății la această categorie de copii. Studiile evidențiază o tendință clară de scădere a nivelului de anxietate în rândul preșcolarilor cu tulburări de limbaj care au beneficiat de această intervenție.

Eficacitatea terapiei poate fi influențată de factori precum durata și intensitatea tratamentului, calitatea relației terapeutice și implicarea părinților sau a cadrelor didactice în implementarea strategiilor în mediul cotidian al copilului.

Cu toate acestea, nu putem afirma categoric eficiența acestui tip de intervenție pentru toate cazurile. În studiul de față, nu am controlat diferențele preexistente la nivelul simptomelor depresive. De exemplu, un studiu care a comparat copiii cu diferite tulburări de anxietate, tulburări depresive și un grup de control, a raportat tendințe non-semnificative ale participanților depresivi de a-și orienta atenția de la stimulii negativi, fie amenințători sau depresivi [6]. De asemenea, eșantionul a fost reprezentat de copii tipici cu tulburări de limbaj și anxietate, rezultatele putând fi diferite în cazul evaluării copiilor încadrați în grupele de CES.

BIBLIOGRAFIE

1. Albu, E. Psihologia vârstelor. Târgu-Mureș: Universitatea Petru Maior, 2007. 103 p.
2. Bodrug O. Modele psihopedagogice de dezvoltare a limbajului la copii cu RDP. Autoreferat al tezei de doctor. Chișinău, 2001. 23 p.
3. Calancea, A. Abordarea psihoclinică a personalității, Suport de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2023. 392 p.
4. Cucer A. Psihocorecția tulburărilor de limbaj prin acțiuni de terapie complexă. Chișinău, 2010, 109 p.
5. Cucer A. Psihocorecția tulburărilor de limbaj prin acțiuni de terapie complexă. Autoref. tezei de doctor. Chișinău, 1999. 22 p.
6. Dalgleish, T., Taghavi, R., Modele ale tendințelor de prelucrare a informațiilor emoționale în diverse tulburări clinice: o comparație a atenției, memoriei și cogniției prospectivă la 68 de copii și adolescenți cu depresie, anxietate generalizată și tulburare de stres posttraumatic, 32 (1), 10-12. doi: 10.1017/S0033291701003567.
7. Drăghici, A. Anxietatea – cadrul general de analiză a fenomenului patologic și de dispoziție emoțională normală, În: AMT, vol. II, nr. 1, Sibiu, 2013, p. 127-129.
8. Olărescu, V., Ponomari, D. Anxietatea la preșcolari cu tulburări de limbaj. În: Journal of Psychology. Special Pedagogy. e-ISSN: 1857-4432, p-ISSN: 1857-0224, Volume 51, Issue 2, 2018. p.114-124.
9. Ponomari D. Dezvoltarea comunicării la copii preșcolari cu tulburări de limbaj. Teză de doctor. Chișinău 2019, 281 p.
10. Rusnac V. Psihocorecția dereglărilor scrierii la elevii cu nedevelopare globală de limbaj. Autoreferat al tezei de doctor. Chișinău 1999, 28p.
11. Verza E. Tratat de logopedie. București: Humanitas, 2003. 398 p.
12. Шипицына, Л. М. Психология детей с нарушениями интеллектуального развития. Москва, 2012, 224стр. ISBN:978-5-7695-6875-6

THE EXPERIMENTAL APPROACH OF ANXIETY IN EARLY SCHOOL AGE STUDENTS

DEMERSUL EXPERIMENTAL AL ANXIETĂȚII LA ELEVII DE VÂRSTA ȘCOLARĂ MICĂ

CALANCEA Angela, PhD, associate professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-2869-0157>

Rezumat. Articolul cuprinde rezultatele unui studiu experimental al anxietății la elevii de vârstă școlară mică. Pentru a descoperi nivelurile de manifestare și specificul anxietății la elevii de vârstă școlară mică, am aplicat următoarele teste și scale: testul proiectiv „CCO”, testul pentru studierea autoaprecierii „Scărița”, testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen. În rezultat, am evidențiat că un număr mare de elevi înregistrează un nivel moderat și ridicat de anxietate.

Problema anxietății în psihologia contemporană necesită o abordare multidisciplinară și holistică, iar eforturile de destigmatizare sunt cruciale pentru a promova o înțelegere mai cuprinzătoare a anxietății și pentru a îmbunătăți rezultatele sănătății mintale. Caracteristicile comune ale experiențelor anxioase la elevii de vârstă școlară mică includ: anxietatea de separare, anxietatea socială, anxietatea legată de performanța academică, perfecționismul, frica de profesor sau de figuri de autoritate, simptomele fizice, comportamentele de evitare, anxietatea de testare și performanță, îngrijorările legate de siguranță, dificultățile de concentrare, schimbările de comportament și nevoia de reasigurare. Înțelegerea acestor caracteristici poate ajuta educatorii, părinții și profesioniștii din domeniul sănătății mintale să identifice și să sprijine copiii mici de vârstă școlară care se confruntă cu anxietatea. Intervenția timpurie și un mediu de susținere pot juca un rol crucial în a-i ajuta pe acești elevi să dezvolte mecanisme sănătoase de adaptare și reziliență.

Abstract. The article includes the results of an experimental study of anxiety in young school-age students. To uncover the levels of manifestation and the specifics of anxiety in school-age students, we applied the following tests and scales: the projective test "CCO", the self-esteem assessment test "Scărița", and the anxiety test by R. Temml, M. Dorc, and V. Amen. As a result, we found that many students register moderate to high levels of anxiety.

The issue of anxiety in contemporary psychology requires a multidisciplinary and holistic approach, and efforts to reduce stigmatization are crucial for promoting a more comprehensive understanding of anxiety and improving mental health outcomes. Common features of anxious experiences in young school-age students include separation anxiety, social anxiety, academic performance anxiety, perfectionism, fear of teachers or authority figures, physical symptoms, avoidance behaviors, test and performance anxiety, safety concerns, difficulty concentrating, behavioral changes, and a need for reassurance. Understanding these characteristics can help educators, parents, and mental health professionals identify and support young school-age children experiencing anxiety. Early intervention and a supportive environment can play a crucial role in helping these students develop healthy coping mechanisms and resilience.

Keywords: anxiety, school anxiety, self-esteem, first graders.

Cuvinte cheie: anxietate, anxietate școlară, autoapreciere, elevii clasei întâi.

Principiile metodologice și metodele cercetării

Studierea anxietății la diferite etape ale copilăriei este esențială pentru dezvăluirea naturii acestui fenomen și pentru o înțelegere mai profundă a dezvoltării sferei emoționale. În ultimii ani, numărul de copii cu probleme de dezvoltare a crescut considerabil, iar, potrivit unor cercetători, anxietatea stă la baza multor dificultăți psihologice ale copilăriei. Anxietatea este influențată de factori precum stilul de educație în familie, specificul relațiilor dintre pedagog și copil, și relațiile dintre copii. Cunoașterea cauzelor apariției anxietății și a metodelor de diminuare a acesteia este importantă pentru pregătirea copiilor în vederea însușirii noilor forme de activitate și pentru adaptarea socială în noile condiții. Un copil care crește într-o atmosferă de anxietate se adaptează greu la mediul înconjurător, ceea ce limitează posibilitățile de dezvoltare.

Studiul se axează pe copiii de clasa întâi, deoarece la aceștia se observă o creștere a anxietății, manifestată prin neliniște, neîncredere și instabilitate emoțională.

Problema investigației: anxietatea școlară la elevii clasei întâi influențează formarea personalității și, în special, autoaprecierea lor.

Obiectul investigației practice: procesul de diminuare a anxietății școlare la elevii clasei întâi.

Scopul experimental: studiarea anxietății elevilor clasei întâi și a modalităților de diminuare a acesteia.

Obiectivele experimentale

Elaborarea proiectului de cercetare și pregătirea bateriei de teste pentru studiul anxietății la elevii clasei întâi.

Diagnosticarea anxietății la elevii claselor întâi.

Elaborarea și implementarea unui program formativ destinat diminuării anxietății la elevii clasei întâi.

Formularea concluziilor și a recomandărilor pe baza datelor cercetării.

Ipoteza de bază: anxietatea influențează semnificativ formarea personalității școlarului mic, în special autoaprecierea acestuia.

Ipoteze de lucru

Elevii claselor întâi sunt predispuși la un nivel mediu și înalt de anxietate.

Elaborarea și implementarea unui program formativ, cu aplicarea diverselor metode psihopedagogice, va diminua anxietatea școlară.

Metode de colectare a materialului empiric: observația, discuții cu pedagogii, testul proiectiv „CCO”, testul pentru studiarea autoaprecierii „Scărița”, testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen.

Etapele realizării cercetării experimentale

Selectarea eșantionului.

Selectarea și aplicarea metodelor de cercetare în vederea culegerii datelor experimentale.

Analiza și interpretarea datelor cercetării.

Elaborarea concluziilor și recomandărilor.

Redactarea tehnică a tezei de licență.

Importanța lucrării. Au fost elucidate cauzele și mecanismele care determină apariția anxietății la școlarii mici. A fost demonstrată posibilitatea diminuării anxietății la elevii clasei I. A fost elaborat și experimental verificat un program formativ pentru diminuarea anxietății la elevii de vârstă școlară mică.

Analiza și interpretarea datelor cercetării anxietății la elevii claselor întâi

Verificarea ipotezei operaționale nr. 1: Elevii claselor întâi sunt predispuși spre un nivel mediu și înalt de anxietate. Pentru a verifica această ipoteză, am folosit Testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen. La elevii claselor întâi este caracteristic un nivel ridicat de anxietate, determinat de tranziția la mediul școlar. De obicei, această anxietate dispare după câteva luni, pe măsură ce copilul se adaptează, stabilizându-se starea emoțională și autoaprecierea. Numai după această perioadă pot fi identificați copiii cu anxietate școlară. Astfel, activitatea de diagnosticare a fost desfășurată în luna noiembrie, când majoritatea copiilor au depășit anxietatea situațională.

La începutul activității în cadrul acestui capitol, am ținut cont de faptul că anxietatea școlară reprezintă o formă ușoară de manifestare a unui caracter emoțional nefavorabil. Aceasta se prezintă prin neliniște sporită în cadrul activităților educaționale în clasă, prin așteptarea unei atitudini negative față de sine și a unei aprecieri negative din partea pedagogului și a colegilor. Copilul se simte neadecvat, incapabil și nu este sigur de corectitudinea comportamentului său, a deciziilor și soluțiilor propuse. În discuțiile cu pedagogii, am rugat să reflecte aceste aspecte în comportamentul copiilor. Când pedagogii creau portretul copiilor anxioși, foloseau expresii precum „se teme de toate”, „sensibil la aprecieri negative” și „are o atitudine exagerat de responsabilă pentru toate activitățile”. Acești copii roșesc când ies la tablă, se bâlbăie sau se blochează și nu răspund. Totuși, este important de menționat că aceste caracteristici nu provoacă îngrijorare la pedagogi și părinți. Calculând indicii de anxietate, am obținut următoarele rezultate, prezentate în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Nivelul anxietății. Testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen.

Experimentul de constatare

Nr. o. elevului	alegera		Indexul anxietății	Nivelul anxietății
	față veselă	față tristă		
1.	8	6	43 %	mediu
2.	11	3	21%	scăzut
3.	9	5	36%	mediu
4.	10	4	29%	mediu
5.	8	6	43%	mediu
6.	9	5	36%	mediu
7.	6	8	57%	înalt
8.	11	3	21%	scăzut
9.	11	3	21%	scăzut
10.	10	4	29%	mediu
11.	7	7	50%	înalt
12.	7	7	50%	înalt
13.	9	5	36%	mediu
14.	11	3	21%	scăzut

15.	7	7	50%	înalt
16.	8	6	43%	mediu
17.	11	3	21%	scăzut
18.	9	5	36%	mediu
19.	9	5	36%	mediu
20.	10	4	29%	mediu

Analiza datelor achiziționate ne permite să concluzionăm că în acest grup de copii predomină nivelul mediu de anxietate (55%), anxietatea înaltă (20%) și anxietatea scăzută (25%). Aceste date sunt prezentate în Figura 1.

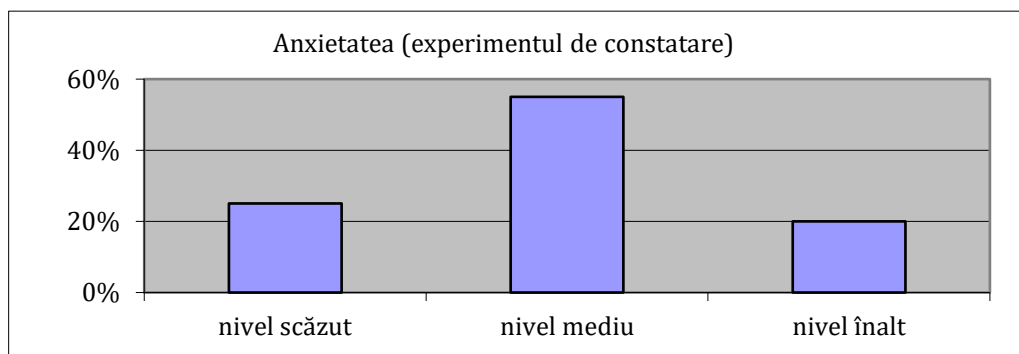


Figura 1. Manifestarea nivelului anxietății. Testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen. Experimentul de constatare

Următorul pas realizat a fost efectuarea testului CCO (casă-copac-omuleț). Copiilor li s-a cerut să deseneze o casă, un copac și un omuleț, având la dispoziție un creion simplu și o foaie albă. Am observat că la copiii anxioși apare frecvent linia intensă și groasă a fundamentului casei. Aceste rezultate au confirmat prezența anxietății la copii, ajutându-ne să înțelegem mai bine starea emoțională a acestora.

Rezultate interesante au fost obținute în studiul autoaprecierii copiilor. Sursele teoretice indică o legătură statistic semnificativă între anxietate și autoapreciere. Datele achiziționate demonstrează că atât copiii anxioși, cât și cei cu o stare emoțională favorabilă, s-au plasat pe a 7-a treaptă, prezentând un nivel de autoapreciere neadecvat de înalt (75%). Doi dintre copiii anxioși (10% din totalul de copii) s-au plasat pe a doua treaptă de jos, prezentând astfel o autoapreciere neadecvat de joasă.

Tabelul 2. Manifestarea nivelului de autoapreciere la elevii anxioși și la elevii emoțional favorabili. Testul pentru studierea autoaprecierii „Scărița”. Experimentul de constatare

	Autoaprecierea	
	anxioși	emoțional favorabili
nivel înalt	10%	65%
nivel moderat	0%	15%
nivel scăzut	10%	0%

Copiii cu o stare emoțională favorabilă au un nivel înalt și moderat de autoapreciere, ceea ce este bine prezentat în Figura de mai jos.

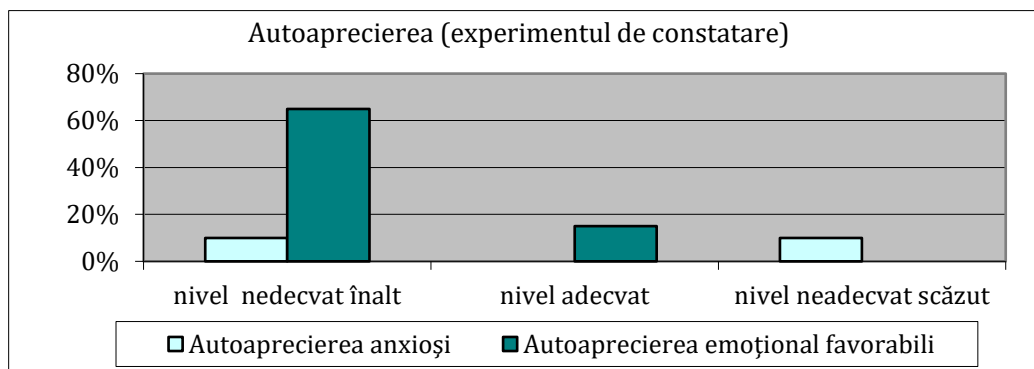


Figura 2. Manifestarea nivelului de autoapreciere la elevii anxioși și la elevii emoțional favorabili. Testul pentru studierea autoaprecierii „Scărița”.

Experimentul de constatare

Deși printre copiii care s-au supraapreciat avem atât copii anxioși, cât și copii cu o stare emoțională favorabilă, putem remarca unele diferențe. Acestea se găsesc în răspunsurile copiilor, atunci când ei explică de ce s-au plasat pe o anumită treaptă. Copiii anxioși, în comparație cu ceilalți, nu au putut găsi argumente pentru a explica de ce s-au plasat pe cea mai înaltă treaptă. Nici copiii cu autoapreciere scăzută nu au putut oferi un răspuns clar, explicând că așa i-ar aprecia părinții. Cu alte cuvinte, opinia adulților are o influență decisivă asupra scăderii autoaprecierii copiilor anxioși.

La următoarea etapă a cercetării noastre, am analizat rezultatele școlare ale elevilor anxioși. Rezultatele achiziționate indică faptul că elevii cu un nivel ridicat de anxietate școlară, în raport cu reușita școlară, sunt la două extreme: ori au rezultate școlare foarte bune, ori prezintă nereușită școlară. Acești copii prezintă un nivel scăzut al autoaprecierii și au o situație nefavorabilă în grupul de semeni. Aceste aspecte au fost menționate și în discuțiile cu profesorii. Elevii cu un nivel mediu și ridicat de anxietate reprezintă grupul de copii cu care se va lucra la etapa următoare.

Concluzii: Opinia adulților are o influență decisivă asupra scăderii autoaprecierii copiilor anxioși.

Descrierea programului formativ

Titlul programului: „Antrenament pentru reducerea anxietății școlare”

Principiile elaborării programului. Pentru diminuarea anxietății școlare la elevii clasei întâi, este necesar, după părerea lui A. M. Prihojan [6, p. 47], să se reducă intensitatea nevoilor legate de poziția internă a elevului; să se dezvolte și să se îmbogățească abilitățile operaționale de comportament, activitate și comunicare, astfel încât noile abilități să permită elevilor să renunțe la vechile modalități de realizare a motivelor și să poată alege liber forme productive de activitate; să se consolideze maxim noile formațiuni și să se desfășoare activități pentru reducerea tensiunii în situațiile școlare.

Reieșind din cele expuse mai sus, s-au conturat direcțiile de lucru cu copiii anxioși.

- Sporirea autoaprecierii copilului.
- Dezvoltarea formațiunilor de bază care determină reușita școlară, în special a voinței.
- Formarea unei atitudini corecte față de rezultatele activității proprii și față de rezultatele activității altor copii, diminuarea fricii de eroare.
- Extinderea abilităților de comunicare cu adulții și semenii, dezvoltarea unei atitudini adecvate față de aprecierile și opiniile altor persoane.
- Învățarea autoreglării în situații concrete care provoacă trăiri emoționale specifice și eliminarea tensiunii musculare.

Proiectarea unui program cuprinzător pentru reducerea anxietății școlare implică încorporarea diferitelor metode și strategii psihologice. Este important să se creeze un mediu incluziv și de susținere care să abordeze natura complexă a anxietății la elevi.

Obiective. Dotarea elevilor cu instrumente psihologice și mecanisme de adaptare pentru a reduce anxietatea legată de școală și pentru a promova bunăstarea generală.

Componentele programului

1. **Înțelegerea anxietății:**

- **Atelier:** desfășurarea unui atelier introductiv despre anxietate, explicând natura acesteia, factorii declanșatori comuni și răspunsurile fiziologice.
- **Psihoeducație:** Oferirea de materiale informaționale elevilor și părinților despre anxietate și impactul acesteia asupra performanței academice și sănătății mintale.

2. **Mindfulness și tehnici de relaxare:**

- **Sesiuni de mindfulness:** introducerea practicilor de mindfulness, cum ar fi respirația profundă, meditația și relaxarea musculară progresivă, pentru a ajuta elevii să gestioneze stresul și să rămână prezenți.
- **Imagini ghidate:** predarea tehnicilor de vizualizare pentru a crea un spațiu mental de relaxare și vizualizare pozitivă legată de activitățile școlare.

3. **Strategii cognitiv-comportamentale:**

- **Identificarea gândurilor negative:** instruirea elevilor să recunoască și să provoace gândurile negative legate de școală, utilizând fișe de lucru și activități interactive.
- **Stabilirea obiectivelor:** facilitarea exercițiilor de stabilire a obiectivelor pentru a ajuta elevii să descompună sarcinile copleșitoare în pași gestionați.

4. **Antrenamentul abilităților sociale:**

- **Activități de grup:** încurajarea unei comunități de sprijin prin activități de grup care promovează munca în echipă, comunicarea și legăturile sociale.
- **Joc de rol:** exersarea situațiilor sociale care induc de obicei anxietate, oferind elevilor abilități practice pentru a face față provocărilor interpersonale.

5. **Managementul timpului și organizarea:**

- **Ateliere despre managementul timpului:** predarea abilităților eficiente de gestionare a timpului pentru a reduce presiunea academică. Furnizarea de instrumente precum planificatoare și calendare.
 - **Strategii organizaționale:** ajutarea elevilor să organizeze materialele de studiu, să creeze programe de studiu și să împartă temele în sarcini mai mici.
6. **Implicarea părinților:**
 - **Ateliere pentru părinți:** organizarea de ateliere pentru ca părinții să înțeleagă și să sprijine eforturile copilului lor de reducere a anxietății. Oferirea de resurse și strategii pentru crearea unui mediu pozitiv acasă.
 7. **Activitatea fizică și reducerea stresului:**
 - **Sesiuni de exerciții:** includerea activităților fizice în program pentru a elibera stresul și pentru a promova bunăstarea generală.
 - **Yoga sau Tai Chi:** introducerea activităților fizice calmante care îmbunătățesc atât sănătatea fizică, cât și cea mentală.
 8. **Expresie creativă:**
 - **Terapie prin artă și muzică:** oferirea de oportunități de exprimare creativă pentru a ajuta elevii să-și canalizeze emoțiile într-un mod pozitiv.
 - **Jurnal:** Încurajarea scrierii în jurnal ca instrument de auto-reflecție și exprimare emoțională.
 9. **Programul de sprijin de la egal la egal:**
 - **Monitorizare colegială:** stabilirea unui program de sprijin de la egal la egal în care elevii mai mari îi îndrumă pe cei mai tineri, creând un sentiment de comunitate și oferind îndrumare.
 - **Sprijin reciproc:** asocierea elevilor pentru a oferi sprijin și încurajare reciprocă.
 10. **Înregistrări regulate:**
 - **Servicii de consiliere:** oferirea de întâlniri regulate cu consilierii școlari sau profesioniști în sănătate mintală pentru elevii care ar putea avea nevoie de sprijin suplimentar.
 - **Sesiuni de feedback:** colectarea feedback-ului de la participanți pentru a evalua eficacitatea programului și pentru a face ajustările necesare.

Integrarea elementelor programului în activitățile și curriculum-ul școlii. Promovarea unei culturi a bunăstării și a conștientizării sănătății mintale pentru a susține efectele pozitive ale formării. Combinând diverse metode psihologice și încorporându-le într-un program structurat, elevii își pot dezvolta reziliența și abilitățile de adaptare pentru a gestiona și reduce eficient anxietatea legată de școală.

Experimentul de control: Analiza cantitativă și calitativă a rezultatelor obținute

Verificarea ipotezei operaționale nr. 2: Elaborarea și implementarea unui program formativ, cu aplicarea diverselor metode psihopedagogice, va diminua anxietatea.

În cadrul experimentului de control, am aplicat următoarele metode: observația, discuții cu pedagogii, testul pentru studierea autoaprecierii „Scărița” și testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen. Această cercetare a fost realizată cu

scopul de a observa dacă s-au produs schimbări în starea de anxietate în urma implicării copiilor în programul formativ. Calculând indicele de anxietate, am obținut următoarele rezultate, prezentate în tabelul de mai jos:

Tabelul 3. Nivelul anxietății. Testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen.

Experimentul de control

Nr. o. elevului	alegera		Indexul anxietății	Nivelul anxietății
	față veselă	față tristă		
1.	8	6	43 %	mediu
2.	11	3	21%	scăzut
3.	9	5	36%	mediu
4.	10	4	29%	mediu
5.	8	6	43%	mediu
6.	9	5	36%	mediu
7.	6	8	57%	înalt
8.	11	3	21%	scăzut
9.	11	3	21%	scăzut
10.	10	4	29%	mediu
11.	7	7	50%	înalt
12.				
13.	7	7	50%	înalt
14.	9	5	36%	mediu
15.	11	3	21%	scăzut
16.	7	7	50%	înalt
17.	8	6	43%	mediu
18.	11	3	21%	scăzut
19.	9	5	36%	mediu
20.	9	5	36%	mediu

Se poate observa că, în urma aplicării programului formativ, s-au produs anumite schimbări în ceea ce privește nivelul anxietății la elevii acestei clase. Datele din tabelul de mai jos reprezintă schimbările survenite în urma efectuării experimentului de control.

Tabelul 4. Manifestarea nivelului anxietății. Testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen. Experimentul de constatare comparativ cu experimentul de control

	Anxietatea	
	Experimentul de constatare	Experimentul de control
nivel scăzut	25%	40%
nivel mediu	55%	55%
nivel înalt	20%	5%

O analiză mai detaliată a datelor prezentate în tabel arată că nivelul înalt al anxietății este prezent la doar 5% din copii (comparativ cu 20% la experimentul de constatare). De asemenea, se observă că a crescut numărul de copii cu un nivel scăzut de anxietate – 40%. Datele din tabel indică faptul că nu s-a produs nicio schimbare la nivelul mediu. Dar acest indice este doar unul cantitativ. O analiză calitativă mai detaliată a relevat că unii copii, care aveau un nivel înalt de anxietate, s-au plasat la

nivelul mediu (15%); o astfel de deplasare s-a produs și de la nivelul mediu la cel scăzut. Pentru o mai bună reprezentare a datelor, acestea au fost prezentate în diagrama de mai jos.

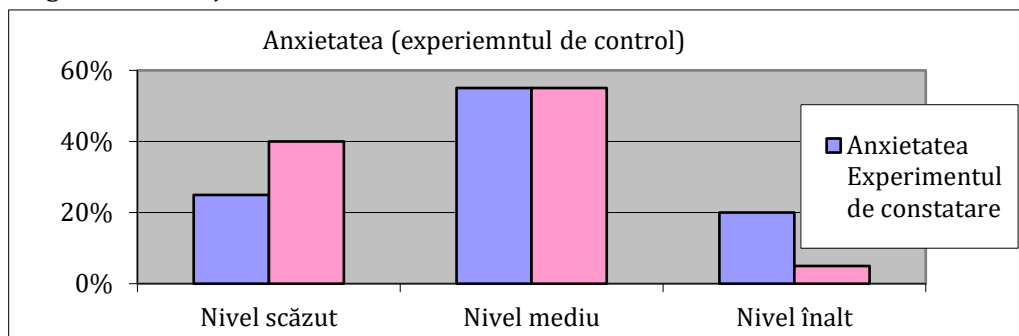


Figura 3. Manifestarea nivelului anxietății. Testul de anxietate R. Temml, M. Dorc și V. Amen. Experimentul de control

Studierea autoaprecierii în urma aplicării programului formativ demonstrează anumite schimbări. La prima vedere, acestea pot părea nesemnificative, dar la nivel de cifre, ele sunt importante.

Tabelul 4. Manifestarea nivelului de autoapreciere la elevii anxioși și la elevii emoțional favorabili. Experimentul de control

	Autoapreciere	
	Experimentul de constatare	Experimentul de control
nivel înalt	5 %	55%
nivel moderat	10 %	25%
nivel scăzut	5 %	0%

Dacă la început, toți copiii care s-au supraapreciat s-au plasat pe treapta a 7-a (ultima) și mai puțini pe a 6-a, la testarea repetată, majoritatea s-au plasat pe treapta a 6-a și a 5-a. Acest lucru indică faptul că elevii au învățat să-și aprecieze într-o măsură mai adecvată propriile fapte. Analiza datelor din tabel ne permite să concluzionăm că s-au produs anumite schimbări în caracterul autoaprecierii, comparativ cu rezultatele experimentului de constatare. Aceste diferențe sunt prezentate în histograma de mai jos.

După aplicarea programului formativ, au fost remarcate schimbări semnificative în structura autoaprecierii. S-a înregistrat o schimbare a nivelului autoaprecierii la copiii anxioși. Dacă la etapa inițială a studiului experimental nu erau copii anxioși cu nivel adecvat al autoaprecierii, la retestare acest indice, deși mai puțin semnificativ cantitativ, a fost valoros calitativ. În urma implementării programului formativ, numărul de copii anxioși care se autoapreciază în mod excesiv de înalt sau scăzut a scăzut.

Printre copiii emoțional favorabili, nu erau copii cu autoapreciere joasă, iar acest aspect a fost confirmat și la testarea repetată. Totuși, numărul copiilor cu autoapreciere înaltă a scăzut, în favoarea unui nivel adecvat al autoaprecierii.

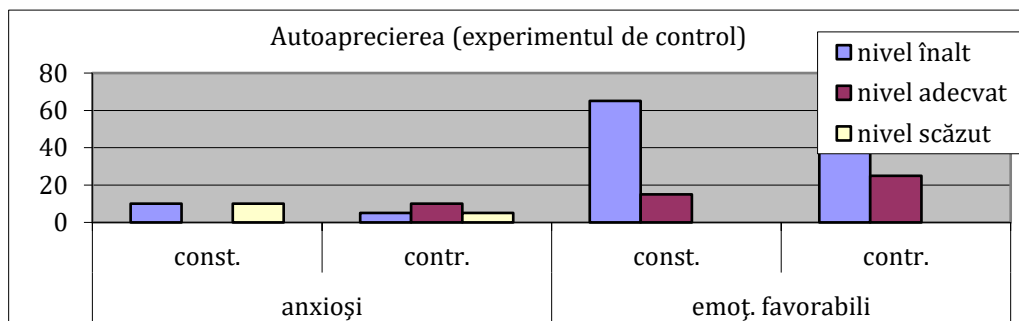


Figura 4. Manifestarea nivelului de autoapreciere la elevii anxioși și la elevii emoțional favorabili. Testul pentru studierea autoaprecierii „Scărița”. Experimentul de control

Astfel, în urma implementării programului formativ, au fost înregistrate schimbări atât în privința anxietății, cât și a autoaprecierii. Aceste schimbări au fost măsurate cantitativ, dar s-au înregistrat și modificări semnificative în relațiile dintre copii. În pauze, aceștia au devenit mai comunicativi, adresând întrebări colegilor cărora înainte nu le acordau atenție. De asemenea, au început să se joace cu copiii care anterior erau izolați, manifestând mai puțină răutate și brutalitate. Acest lucru poate fi atribuit faptului că unele activități din programul formativ erau axate pe îmbunătățirea relațiilor interpersonale.

Este important ca profesorii să-și concentreze atenția asupra problemelor interne ale copiilor, deoarece aceasta îi va ajuta să soluționeze multe dintre problemele care apar în activitatea instructiv-educativă.

Concluzii

Perioada școlară este un moment crucial în viața copilului, în care se schimbă portretul psihologic al acestuia și caracterul trăirilor anxioase. Intensitatea anxietății sporește de la clasa întâi până la clasa a XII-a de aproximativ două ori. Descoperirea legăturilor trăirilor anxioase ale copiilor ne permite să înțelegem mai bine emoțiile acestora.

Efectuarea cercetărilor experimentale privind anxietatea la elevii de vârstă școlară mică implică proiectarea de studii care manipulează sistematic variabilele pentru a înțelege cauzele, efectele și potențialele intervenții legate de anxietate. Considerațiile etice sunt esențiale atunci când se lucrează cu copiii, iar cercetătorii trebuie să acorde prioritate bunăstării acestora pe tot parcursul procesului experimental.

Analiza literaturii de specialitate, precum și cercetările efectuate, ne-au permis să concluzionăm că experiențele de anxietate la elevii de vârstă școlară mică se pot manifesta în diferite moduri și este esențial să înțelegem natura nuanțată a acestor sentimente. Copiii mici de vârstă școlară se pot confrunta cu anxietate legată de școală, interacțiuni sociale, provocări academice și multe altele. Iată câteva caracteristici comune ale experiențelor anxioase la elevii de vârstă școlară mică.

Anxietate de separare: elevii mai tineri pot experimenta anxietate atunci când sunt separați de părinți sau îngrijitori în timpul zilei de școală. Acest lucru se poate manifesta prin aderență, lacrimi sau reticență de a merge la școală.

Anxietate socială: frica de situații sociale și interacțiunile cu semenii pot fi predominante. Copiii s-ar putea îngrijora să-și facă prieteni, să fie acceptați sau să participe la activități de grup.

Anxietatea performanței academice: preocupările legate de performanța academică și de îndeplinirea așteptărilor pot duce la anxietate. Frica de eșec, dificultățile cu anumite subiecte sau presiunea de a avea rezultate bune la sarcini sau teste pot contribui la aceste griji.

Perfecționism: unii elevi pot dezvolta tendințe perfecționiste, căutând impecabilitatea în muncă sau comportament. Frica de a greși sau de a nu-și îndeplini propriile standarde înalte poate provoca anxietate.

Frica de profesor sau de figuri de autoritate: elevii anxioși se pot teme de judecată sau critică din partea profesorilor și a altor figuri de autoritate. Această frică le poate afecta dorința de a participa la curs sau de a căuta ajutor atunci când este nevoie.

Simptome fizice: anxietatea la copiii mici de vârstă școlară se poate manifesta fizic, cum ar fi dureri de stomac, dureri de cap, greață sau oboseală. Aceste simptome fizice pot fi uneori dificil de recunoscut ca semne de anxietate.

Comportamente de evitare: copiii pot dezvolta comportamente de evitare pentru a face față anxietății. Aceasta ar putea include evitarea anumitor activități, sarcini sau situații sociale pentru a preveni disconfortul asociat cu anxietatea.

Anxietate de testare și performanță: frica de a fi evaluat, cum ar fi în timpul testelor sau prezentărilor la clasă, poate contribui la anxietate. Elevii s-ar putea îngrijora să fie judecați de colegii lor sau de profesori.

Îngrijorări legate de siguranță: preocupările legate de siguranță, în special în contextul școlii, pot contribui la anxietate. Aceasta poate include temerile de agresiune, accidente sau alte amenințări potențiale.

Dificultate de concentrare: copiii anxioși pot găsi o provocare să se concentreze asupra temelor școlare din cauza gândurilor de cursă sau a preocupării față de griji. Acest lucru poate afecta performanțele lor academice.

Schimbări de comportament: anxietatea poate duce la modificări ale comportamentului, inclusiv iritabilitate, neliniște sau retragere de la activitățile sociale. Observarea schimbărilor în modelele de comportament obișnuite ale unui copil poate indica anxietatea de bază.

Nevoia de reasigurare: elevii anxioși pot căuta în mod frecvent liniștirea de la profesori, părinți sau colegi. Căutarea constantă a validării poate fi un mecanism de adaptare pentru gestionarea anxietății lor.

Înțelegerea acestor caracteristici poate ajuta educatorii, părinții și profesioniștii din domeniul sănătății mintale să identifice și să sprijine copiii mici de vârstă școlară care se confruntă cu anxietatea. Intervenția timpurie și un mediu de susținere pot juca un rol crucial în a-i ajuta pe acești elevi să dezvolte mecanisme sănătoase de adaptare și reziliență.

Bibliografie

1. Calancea A., Abordarea psihoclinică a personalității. Suport de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2023. 392 p. ISBN 978-5-88554-179-4.
2. Calancea A. Training-ul de dezvoltare a competențelor afective: Ghidul pentru formarea practică în consilierea psihologică. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 272 p.

3. Calancea A. Psihocorecția sferei afective a adolescenților, Institutul de Instruire Continuă, Chișinău, 2003, Tipografia ASEM, 2003, 132 p, ISBN 9975-75-168-7.
4. Calancea A. Aspectele psihologice ale reglării emoțional-volitive. În: Învățământul Universitar din Moldova la 70 de ani, Materialele conferinței științifico-metodice, Chișinău, 9-10 octombrie, 2000, Volumul I, Chișinău, UST, 2000, p. 81-83.
5. Calancea A. Problema instabilității emoționale în concepțiile psihologice. În: Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, Ediția a 6-a jubiliară, seria „Științe socioumanistice”, Volumul II, Chișinău, 2001, USM, p. 91-92, ISBN 9975-70-040-3.
6. Psihologie și Științe ale Educației: materialele ses. șt. din 26-27 apr. 2002 / dir.: Andrei Galben; coord.: Gheorghe Pastică; Univ. Liberă Intern. din Moldova. – Chișinău: ULIM, 2002, p. 22-24, Bibliogr.: p. 64, 0,14 c.a., ISBN 9975-920-69-1.
7. Прихожан А. Причины тревожности как свойства личности следствия. Школьный психолог, 2004, № 8, с. 19-23.
8. Прихожан А.М. Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика. М.: Московский психолого-социальный институт, Издательство НПО «МОДЭК», 2000.
9. Степанова М. Как перестать беспокоиться и начать учиться следствия. Школьный психолог, 2004, № 8, с. 12-15.
10. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. М.: Просвещение, 1991.

THE PARTICULARS OF MANIFESTING ANXIETY IN CHILDREN

PARTICULARITĂȚILE DE MANIFESTARE A ANXIETĂȚII LA COPII

CALANCEA Angela, PhD, associate professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-2869-0157>

Abstract. The results of contemporary research indicate an increase in the number of anxious children, characterized by increased restlessness, lack of confidence in their own abilities, and emotional instability. This work is dedicated to studying the particularities of anxiety manifestation. The basic ideas are described in the following sections: The nature and genesis of anxiety in children, the specifics of anxiety manifestation in first-grade students, and the impact of anxiety on the child's activity and personality.

There are numerous factors that cause anxiety, including genetic, environmental, developmental, personality, cognitive, social, technology and media, school-related stressors, and health factors. Regarding the impact of parent-child relationships on the development of anxiety in children, it is evident that anything disturbing the child's sense of protection within the family contributes to the appearance and fixation of anxiety, limiting the child's social experience and forcing them to focus solely on the family. In educational institutions, anxiety can be caused by the nature of pedagogue-child interactions, particularly when an authoritarian communication style prevails and there is inconsistency in setting requirements and assessments. Unfavorable relationships, conflicts, and brutality from educators can exacerbate anxiety. Lack of tact from educators deeply affects children, making them feel helpless and unable to defend themselves, resulting in low effectiveness. Re-actualization of psychological traumas, feelings of incompetence, helplessness, and low self-esteem stimulate increased anxiety levels and avoidance behavior, hindering their success. It is important to note that each child is unique, and the manifestation of anxiety can vary. Early detection and intervention are crucial. If you suspect a child is experiencing anxiety, it is recommended to consult a mental health professional for a comprehensive evaluation and appropriate support.

Rezumat. Rezultatele cercetărilor contemporane semnalează o creștere a numărului de copii anxioși, care se caracterizează prin neliniște sporită, neîncredere în propriile forțe și instabilitate emoțională. Lucrarea este dedicată studierii particularităților de manifestare a anxietății. Ideile de bază sunt descrise în următoarele compartimente: Natura și geneza anxietății la copii, Specificul manifestării anxietății la elevii din clasa întâi și Impactul anxietății asupra activității și personalității copilului.

Există o multitudine de factori care provoacă apariția anxietății, printre care se numără factori genetici, de mediu, de dezvoltare, de personalitate, cognitivi, sociali, tehnologie și mass-media, stresori legați de școală și factori de sănătate. Referitor la impactul relațiilor părinte-copil asupra dezvoltării anxietății la copil, putem menționa că tot ce tulbură sentimentul de protecție a copilului în familie și limitează experiența socială a acestuia, contribuie la apariția și fixarea anxietății. În condițiile aflării copiilor în instituțiile educaționale, anxietatea poate fi provocată de particularitățile interacțiunii pedagog-copil, în special atunci când prevalează stilul autoritar de comunicare și incoerența în înaintarea cerințelor și aprecierilor, când există relații nefavorabile și

conflicte, iar pedagogii sunt brutali față de copii. Lipsa de tact din partea pedagogilor rănește profund copiii, făcându-i să se simtă neajutorați și lipsiți de posibilitatea de a riposta și de a se apăra, având un nivel scăzut de eficacitate. Reactualizarea traumelor psihologice, trăirilor de incompetență, de neajutorare și de autoapreciere scăzută, stimulează la copii creșterea nivelului de anxietate și reacția de evitare, ceea ce îi împiedică să obțină succes. Este important de menționat că fiecare copil este unic, iar manifestarea anxietății poate varia. Detectarea și intervenția precoce sunt cruciale. Dacă bănuieți că un copil se confruntă cu anxietate, se recomandă să consultați un profesionist în sănătate mintală pentru o evaluare cuprinzătoare și sprijin adecvat.

Cuvinte cheie: anxietate, anxietate școlară, elev, copil, personalitate.

Keywords: anxiety, school anxiety, student, child, personality.

Analiza cercetărilor diversilor autori a permis să evidențiem faptul că sunt diverse cauze care provoacă anxietatea la copii, printre care pot fi menționate atât cele genetice, cât și cele sociale. Dacă primul tip de anxietate este destul de greu de diminuat, atunci, în ceea ce privește anxietatea provocată de factorii sociali, există posibilitatea de a crea anumite condiții care vor diminua nivelul înalt al anxietății în perioada copilăriei. Cunoașterea cauzelor apariției anxietății și a metodelor de diminuare este importantă pentru pregătirea copiilor în însușirea noilor forme de activitate și adaptarea socială în noile condiții. Copilul care crește într-o atmosferă de anxietate se adaptează greu la condițiile mediului înconjurător, fapt care limitează posibilitățile dezvoltării lui.

Intrarea copilului în școală este în strânsă legătură cu formarea poziției interne a școlarului – una dintre formațiunile centrale ale personalității. Poziția internă reprezintă acel centru motivațional care asigură orientarea copilului spre învățatură, atitudinea sa emoțional-pozitivă față de școală și tendința de a corespunde modelului „elevului bun”. În condițiile în care trebuințele de bază ale copilului - care reflectă poziția elevului - nu sunt satisfăcute, el poate trăi o stare emoțională stabilă de nebeatitudine. Această stare se manifestă prin așteptarea nereușitei la școală, a atitudinii negative din partea pedagogilor și colegilor, frica față de școală etc. O astfel de trăire stabilă a nebeatitudinii poate avea diferite forme și intensitate. În literatura de specialitate, aceasta este desemnată prin „nevroză școlară” sau „anxietate școlară” [6, p. 47].

Introducere

Manifestarea anxietății la copii poate fi influențată de diverși factori și este crucial să abordăm acest subiect cu sensibilitate. Anxietatea la copii poate rezulta dintr-o combinație de factori genetici, de mediu și psihologici. Iată câteva detalii despre cum se poate manifesta anxietatea la copii.

Unii copii pot avea o predispoziție genetică la tulburări de anxietate dacă există antecedente familiale de anxietate sau alte probleme de sănătate mintală.

Mediile familiale cu stres ridicat, educația parentală inconsecventă sau expunerea la conflicte familiale pot contribui la anxietatea copiilor. Expunerea la evenimente traumatice precum accidente, violență sau dezastre naturale poate declanșa anxietate. De asemenea, copiii pot prelua anxietatea părinților și pot modela comportamentul lor după aceasta.

Tranzițiile vieții, cum ar fi începerea școlii, mutarea într-un loc nou sau schimbările în dinamica familiei, pot fi stresante pentru copii. Dificultățile de a face prieteni sau de a face față provocărilor sociale pot contribui la anxietatea socială.

Copiii cu anumite trăsături temperamentale, cum ar fi sensibilitatea sau timiditatea, pot fi mai predispuși la anxietate. Standardele înalte și teama de eșec pot contribui la anxietate, în special în mediile academice.

Modelele de gândire negative, cum ar fi catastrofizarea sau asumarea celui mai rău scenariu, pot contribui la anxietate. Copiii cu stima de sine scăzută pot fi mai susceptibili la anxietate, deoarece se pot îndoii de abilitățile lor și își pot face griji cu privire la acceptarea socială.

Presiunea de a se potrivi sau de a se conforma normelor sociale poate provoca anxietate, mai ales în timpul adolescenței. A fi victimă a agresiunii poate duce la o anxietate crescută la copii.

Expunerea excesivă la conținut violent sau supărător din mass-media poate contribui la anxietatea copiilor.

Presiunile academice, inclusiv examenele și așteptările de performanță, pot contribui la anxietatea copiilor de vârstă școlară.

Bolile cronice sau problemele de sănătate pot contribui la anxietate, mai ales dacă afectează viața de zi cu zi a unui copil sau necesită proceduri medicale.

Natura și geneza anxietății la copii

Problema anxietății copiilor a fost în atenția reprezentanților psihanalizei clasice, precum A. Freud și M. Klein [7]. Anxietatea, conform opiniei lui M. Klein, apare în pruncie și este legată de necesitatea de a stabili contacte cu obiectele din mediul exterior, la care se atribuie tot ce se află în afara corpului mamei. Toate aceste obiecte sunt purtătoare de pericol și provoacă anxietate. Atribuind „complexul lui Oedip” perioadei prunciei, autoarea sublinia că anxietatea copilului este în strânsă legătură cu frica de pedeapsă din partea tatălui și de reprimare din partea mamei. Dezvoltarea copilului este, în mare măsură, determinată de capacitatea de a se opune acestei anxietăți în perioade cât mai timpurii. Practic, toate acțiunile copilului sunt axate pe depășirea anxietății. Fiind nevoit să se supună, la copil apare agresivitatea, care este axată pe lumea exterioară sau pe sine. Acest lucru duce la apariția spaimei reale – frica de a fi pedepsit pentru acțiunile și fanteziile distructive.

În lucrările Anei Freud sunt menționate trei forme ale anxietății la copii: anxietatea obiectivă; spaima față de Supraeu; spaima de propriile instincte, față de puterea lor. Ana Freud este autoarea unei alte concepții despre geneza anxietății. Esența concepției constă în următoarele: prima formă de anxietate care apare la copil este cea obiectivă. Această formă de anxietate este primul prevestitor al formării Supraeu-lui (Supraeul este o structură specială prin care se prelungește influența paternă și maternă). Acest fenomen reprezintă un semnal al posibilității de a fi pedepsit de către forțele exterioare. Supraeul dirijează comportamentul Eu-lui, indiferent dacă va urma pedeapsa sau nu. Deci, putem spune că în psihanaliză apariția anxietății este determinată de contradicțiile care apar dintre tendințele inconștiente care concurează. Se presupune că prezența unei anxietăți stabile este în strânsă legătură cu mecanismele de apărare rigide formate la copil. Aceste mecanisme reprezintă impedimente în dezvoltarea lui.

Problema anxietății la copii a fost abordată și în lucrările lui Iu. M. Antonean, V. M. Astapov, N.D. Levitov etc. În cercetările acestor autori se pune accent, în special, pe constatarea impactului negativ asupra sănătății, activității și comportamentului individului. Cercetările contemporane reflectă specificul manifestării anxietății la copii, începând cu vârsta de trei ani. Rezultatele lor semnalează o sporire a numărului de copii anxioși, care se caracterizează prin neliniște sporită, neîncredere în propriile forțe, instabilitate emoțională.

Problema anxietății la copii a fost cercetată și de Karen Horney. În lucrările sale se pune accent pe rolul insatisfacției trebuinței de siguranță interpersonală. Studiind tendința spre autorealizare ca fiind scopul de bază al dezvoltării omului, psihologul apreciază anxietatea ca reprezentând rezistența de bază a acestei tendințe. Un moment important, accentuat de Karen Horney, vizează rolul mediului în apariția anxietății la copil. Posibilitatea satisfacerii trebuințelor de bază ale copilului depinde de oamenii ce-l înconjoară. Copilul are și anumite trebuințe interpersonale: de a fi iubit, de grijă etc. Dacă aceste trebuințe sunt satisfăcute în perioada experienței timpurii a copilului, și dacă el simte dragostea și grija celor din jur, atunci se dezvoltă sentimentul securității și încrederea în sine. Dar, cel mai frecvent, oamenii din jur nu pot crea o astfel de atmosferă pentru copil: relațiile lor cu copiii se blochează din cauza propriilor trebuințe denaturate și nevrotice, conflicte și așteptări. Karen Horney susține că izvorul anxietății pentru copii reprezintă, în primul rând, insatisfacția trebuinței de securitate interpersonală și fidelitate.

Mecanismele formării anxietății ca particularitate a personalității la copii au fost prezentate în lucrările lui J.M. Glozman și V.V. Zotkina. Autorii susțin că schimbările structurale ale personalității se formează nu imediat, ci treptat, odată cu fixarea montajelor personale negative și a tendințelor de a percepe un cerc mare de situații ca fiind periculoase și de a reacționa la ele printr-o stare de anxietate. Trăirile permanente ale neliniștii se fixează și devin particularitate a personalității – anxietate.

Zaharov A.I. consideră că anxietatea ia naștere încă în copilăria timpurie și reflectă anxietatea bazată pe amenințarea pierderii apartenenței la grup (inițial mama, apoi alți adulți și semenii). În lucrarea lui Prihojan A.M. [12, p. 114] se descrie mecanismul „cercului psihologic vicios”, în care se produce fixarea și intensificarea anxietății, care, la rândul său, determină acumularea și aprofundarea experienței emoționale negative, contribuind astfel la sporirea și păstrarea anxietății.

Gandreeva G.Ș. evidențiază că la baza genezei anxietății personale stă formarea insuficientă sau tulburarea mecanismului de autoreglare psihologică. Necorespunderea modelului subiectiv cu realitatea înconjurătoare, însoțită de o manifestare neadecvată a anxietății, poate duce la tulburarea proceselor de reglare. Astfel, anxietatea se fixează ca o calitate a personalității și se dezvoltă ca o calitate dominantă a caracterului. Bojovici L.I. și Neimarc M.S. consideră că anxietatea reprezintă o stare emoțională care subînțelege insuficiența încrederii în sine, manifestată în situațiile de pericol pentru sentimentul propriei demnități.

Mai detaliat această problemă a fost abordată de Prohorov A.O. În opinia cercetătorului, procesul de formare a anxietății se desfășoară în câteva etape. La prima etapă are loc încolțirea ei, acest moment fiind legat de formarea nucleului dinamic de sprijin, care este constituit din procesele psihice prin care anxietatea se manifestă. A

doua etapă se caracterizează prin gradul de pronunțare a anxietății și prin fixarea ei într-o activitate concretă sau comportament. La a treia etapă, formațiunea nouă capătă caracterul unei însușiri de personalitate – a anxietății personale – și singură reproduce stările psihice datorită cărora a apărut.

Într-un șir de lucrări, drept cauză principală a apariției anxietății la preșcolari, este considerată educația incorectă și relațiile nefavorabile dintre copil și părinți, în special cu mama. Anxietatea copiilor poate fi o urmare a anxietății personale a mamei, care se află în legătură simbiotică cu copilul. Educația bazată pe cerințe exagerate, pe care copilul nu le poate realiza sau le realizează cu greu, poate reprezenta o cauză a apariției anxietății. Deseori, părinții captivează „corectitudinea” comportamentului astfel: atitudinea față de copil poate include un control riguros, un sistem strict de norme și reguli, iar abaterea de la ele poate duce la pedepse și muștrări. În acest caz, anxietatea copilului, în viziunea lui Costina L., poate fi provocată de frica de a se abate de la normele și regulile elaborate de adulți.

Analiza literaturii de specialitate confirmă faptul că toate tipurile de greșeli în atitudinea părinților față de copii – de la hipo tutelare până la hiper tutelare, de la cerințe și așteptări exagerate, cărora copilul nu le poate corespunde, până la delăsare deplină, precum și dificultățile în relațiile între soți – pot provoca anxietatea la copil. Legătura dintre anxietatea părinților și cea a copiilor a fost demonstrată pentru vârstele preșcolară și școlară mică. Copiii ai căror părinți manifestă stări nevrotice, de depresie, cel mai frecvent întâmpină dificultăți emoționale. Conform datelor lui M. Ratter, această dependență poate fi explicată prin transmiterea genetică a factorului biologic de sensibilitate sporită. Totuși, autorul are în vedere, în special, bolile sau anumite tulburări. Probabil, influența anxietății părinților asupra anxietății copilului se manifestă prin mecanismul de imitare, influențând condițiile de viață ale copilului (limitarea contactelor cu alți copii, hiper tutelarea etc.). Cercetările demonstrează că un copil anxios crește într-o familie în care, cel puțin, un părinte trăiește în condiții emoționale nefavorabile. În acest context, este de menționat că mamele copiilor anxioși pot fi împărțite în trei grupuri mari: foarte active, puternice, care tind să controleze și să construiască viața copilului și a familiei în întregime; rigide; neajutorat-pasive. Este important de subliniat că în familiile nefavorabile copiii simt un disconfort și nu sunt siguri pe sine, în comparație cu copiii care cresc în familii favorabile. Primii nu sunt siguri de modul în care vor fi apreciați de părinți, apreciere care depinde de dispoziția adulților.

Generalizând cele expuse mai sus privind impactul relațiilor părinte-copil asupra dezvoltării anxietății la copil, putem concluziona că apariția și fixarea anxietății la copii sunt influențate atât de factorii care tulbură sentimentul de protecție în familie, cât și de cei care limitează experiența socială a copilului, determinându-l să se concentreze doar pe familie. În contextul instituțiilor educaționale, anxietatea poate fi provocată de particularitățile interacțiunii pedagog-copil, în special atunci când predomină stilul autoritar de comunicare și incoerența în stabilirea cerințelor și aprecierilor. Savina E. și Șanina N. au arătat că incoerența pedagogilor contribuie la apariția anxietății prin faptul că împiedică copilul să-și prognozeze propriul comportament. Atunci când rezultatele activității copilului anxios coincid cu

așteptările sale, acesta trăiește un sentiment de satisfacție. Sentimentul de insatisfacție apare atunci când atitudinea așteptată din partea părinților nu se confirmă.

În literatura psihologică se menționează că relațiile nefavorabile, conflictele și brutalitatea pedagogilor față de copii sunt deseori considerate cauze fundamentale ale anxietății copiilor. Cercetările demonstrează că neprofesionalismul pedagogilor influențează nivelul general al anxietății în întreaga clasă, acest lucru fiind cel mai evident în clasele 1-2 și 6-7. Lipsa de tact din partea pedagogilor rănește profund copiii, aceste situații fiind memorate pe termen lung, copiii simțindu-se neajutorați și lipsiți de posibilitatea de a riposta și de a se apăra. Astfel, la copiii care prezintă anxietate școlară, aceasta se agravează și mai mult.

Tulburarea statutului social al copilului poate fi, de asemenea, o cauză a apariției anxietății. Prihojan A.M. precizează că „pentru fiecare perioadă de vârstă există anumite domenii, obiecte ale realității care provoacă o anxietate sporită la majoritatea copiilor, independent de prezența unui pericol real sau de anxietatea ca o formațiune stabilă” [12, p.11]. Se pune accent pe faptul că un copil care nu trăiește starea de anxietate și neliniște va fi mai puțin dependent de cei din jur, de susținerea și grija lor. Invers, cu cât un copil este mai predispus la anxietate, cu atât va fi mai dependent emoțional de cei din jur.

Dezvoltarea adecvată a personalității copilului joacă un rol important în dezvoltarea anxietății. Este cunoscut faptul că mediul contribuie semnificativ la formarea autoaprecierii, a sistemului de valori, a intereselor și preferințelor. La cercetarea dependenței dintre autoapreciere și anxietate (autoaprecierea fiind considerată nucleul sistemului de atitudini), s-a constatat că copiii anxioși deseori prezintă o autoapreciere neadecvat de joasă. Ei se caracterizează prin sensibilitate sporită față de propriile insuccese și au tendința de a refuza să efectueze activitățile dificile. Autoaprecierea este strâns legată de nivelul de aspirații.

Imedadze I.M. a efectuat un studiu în care a stabilit dependența dintre anxietate și nivelul de aspirații. La copiii cu un nivel scăzut al anxietății, nivelul de aspirații era aproape de cel al sarcinii, iar la copiii cu un nivel înalt al anxietății, nivelul de aspirații era mai înalt decât posibilitățile reale. Problema anxietății poate fi abordată și în raport cu noțiunea de activitate. Prihojan A.M. consideră că anxietatea înaltă are, de obicei, un impact negativ de dezorganizare asupra rezultatelor activității copiilor de vârstă preșcolară și școlară mică. Acești copii pot fi observați atât în cadrul lecțiilor, cât și în afara lor. În afara lecțiilor, ei sunt comunicabili și activi, dar în timpul lecțiilor devin închiși și tensionați. La copiii care intră în școală, nivelul înalt al anxietății poate fi provocat și de aspectele negative ale crizei de 7 ani.

Analiza literaturii de specialitate pe această problemă ne permite să concluzionăm că există o multitudine de factori care provoacă apariția anxietății, printre care se numără factorii naturali și genetici ai dezvoltării psihicului copilului, precum și cei sociali.

Specificul manifestării anxietății la elevii din clasa întâi

Printre elevii claselor întâi putem întâlni copii cu anxietate înaltă și stabilă, care devine o caracteristică accentuată a personalității lor [1]. Apariția anxietății la copiii din clasa întâi este determinată de două momente. Primul moment constă în faptul că la intrarea în școală sporește numărul de aprecieri, cu care se confruntă

copilul, aprecieri verbalizate și neverbalizate. Copilăria preșcolară reprezintă o perioadă emoțională liniștită, de încredere în sine și autoapreciere înaltă. În această perioadă apare anxietatea situativă, care îi ajută să-și stăpânească dorințele și impulsurile de a fi activ, pe care știe că nu sunt apreciate de maturi. Anxietatea situativă îl însoțește pe om pe parcursul întregii vieți. Ea devine o stare emoțională utilă, deoarece contribuie la reglarea volițională a comportamentului. O activitate de cunoaștere și de învățare este imposibilă fără această emoție; copilul și maturul nu au nevoie de o absență totală a anxietății, ci de un nivel optim al acesteia și de abilități de aplicare a mijloacelor adecvate pentru a ieși din stări emoționale puternice și de durată.

Anxietatea situativă poate deveni stabilă în structura personalității. Ea se formează, de obicei, la copiii care cresc într-o familie cu stil autoritar de educație, precum și în familiile unde părinții hiper-tutelează copiii. Dacă unul dintre părinți prezintă o grijă hipertrofiată pentru copil, aceasta provoacă apariția trăirii de instabilitate a mediului înconjurător. Copilul se teme să iasă din cadrul relațiilor obișnuite și se axează doar pe familie. Și mai frecvent, copiii devin anxioși dacă li se înaintează cerințe exagerate și dacă frecvența nemulțumirilor față de ei este mai mare decât manifestările pozitive. Apare o stare de așteptare a neplăcerilor și frica de pedeapsă. Totuși, este important de menționat că starea de anxietate nu apare la toți copiii care se educă în familiile autoritare, ci doar la cei foarte sensibili și sugestibili.

Anxietatea copiilor sporește în perioada pregătirii pentru instruirea în școală și în primele luni de afare în școală. Părinții, care până la acel moment nu au reacționat acut la ceea ce făcea copilul, încep să înainteze cerințe exagerate față de el. Are loc o modificare a atitudinii față de copil – de la ignorare, cel mai frecvent, la hiper-tutelar. Așteptând rezultate înalte de la copii, părinții se enervează și devin iritați din cauza lipsei lor. Deci, unul dintre factorii care determină anxietatea copilului din clasa întâi sunt relațiile copil-părinte [9]. Relațiile părinte-copil nu se schimbă odată cu înscrierea în școală, iar copilul care nu obține rezultate înalte la școală primește aprecierea negativă a părinților. Așteptarea nereușitei devine permanentă și dominantă, anxietatea sporește, activitatea devine nesatisfăcătoare, iar notele devin mici: "un copil prost, incapabil nu poate reuși". Se intensifică neîncrederea în sine și se formează un cerc vicios. Acest cerc vicios se păstrează în școală în raport cu persoana învățătorului și aprecierile lui, care se manifestă prin note mici. Astfel, copiii anxioși învață în clasa întâi sub nivelul capacităților proprii. La copiii anxioși, nereușita școlară se asociază cu autoapreciere neadecvată joasă. Ceieminenți, care reprezintă "stelele" clasei, se tem deseori să-și piardă statutul înalt și să nu corespundă poziției pe care o ocupă, provocând astfel insatisfacția părinților. Cei mediocri au un nivel de aspirații prea jos.

Prihojan A.M. clasifică copiii anxioși după următoarele criterii: sensibilitate sporită pentru comparațiile sociale; trăirea insuccesului, chiar și în lipsa unor motive semnificative; insatisfacția față de propriile performanțe; o memorare mai înaltă a nereușitelor și a evenimentelor negative; orientarea pe criteriile exterioare; incapacitatea de a-și aprecia propriile activități. Acești copii nu au reușită în situațiile în care nu sunt prezentate criterii exterioare clare.

Al doilea moment vizează rolul deosebit al pedagogului pentru elevii clasei întâi. Atunci când aprecierea negativă vine din partea învățătorului, acesta devine

Figura cea mai traumatizantă. Stilul autoritar al pedagogului, axarea acestuia pe norma socială și nu pe cea individuală, duce la manifestarea anxietății. Față de profesor, copiii ocupă o poziție infantilă: nota nu este pentru ei un instrument de măsurare a cunoștințelor și priceperilor, ci un mod de manifestare a atitudinii pedagogului. Un aspect al manifestării anxietății la școlarii mici este prezentat de faptul că acțiunile acestor copii poartă un caracter haotic și utilizează strategii denaturate. În diverse situații legate de procesul de examinare, școlarii mici anxioși demonstrează o ignorare completă a posibilității unei nereușite. Ei nu sunt siguri de reușita unei activități dacă apelează la ajutorul părinților. Le este foarte greu să selecteze sarcinile din zona de dificultate optimă a lor, alegând fie sarcini prea simple, fie prea dificile.

Atitudinea față de nereușita copiilor anxioși poate fi considerată conflictuală. Ei se axează nu pe situația reală, ci pe anumite premoniții interne, așteptări, speranțe și temeri. În aceste situații, se confruntă mai frecvent cu nereușite, ceea ce duce la acumularea experienței emoțional negative. O altă caracteristică specifică a manifestării anxietății la școlarii din clasa întâi este dificultatea de a vorbi despre activitatea de învățare. În situațiile de comunicare și joc, ei își apreciază reușita personală la un nivel scăzut, explicând acest lucru prin cauze externe: nu sunt acceptați să joace sau jocurile nu sunt corecte. Ei deseori nu sunt mulțumiți de rezultatele proprii. Zaharov A.I. susține că, cel mai frecvent, școlarii memorează evenimentele nefavorabile, ceea ce duce la o experiență emoțională negativă. Vâgotski L.S. consideră că fiecare copil traversează perioade de criză diferite. Ele prezintă caracteristici diferite la vârste diferite. La copiii de 6-7 ani, această perioadă se caracterizează prin manierism, tulburări ale echilibrului emoțional și instabilitate a dispoziției. Analiza literaturii de specialitate permite concluzia că un nivel înalt al anxietății poate agrava aspectele negative ale crizei de 7 ani.

Problemele copiilor anxioși sunt diverse și complicate: pe de o parte, nereușita școlară și incapacitatea de a stabili relații cu cei din jur, pe de altă parte, diminuarea autoaprecierii și a încrederii în sine, sentimentul de vină, trăirea acută a fiecărei nereușite și posibilitatea reacțiilor nevrotice.

Impactul anxietății asupra activității și personalității copilului

Cercetările lui O. Condaș au contribuit semnificativ la înțelegerea impactului anxietății asupra activității. Cercetătorul a demonstrat că anxietatea social-situativă determină eficacitatea comportamentului în diferite situații. O concluzie importantă a fost că izvorul anxietății social-situative poate fi atât experiența (reacția de anxietate achiziționată în situațiile similare din trecut), cât și importanța situației pentru individ. Aceasta din urmă nu este legată nemijlocit de experiența individului, dar este determinată de importanța situației în cultură.

În experiența individului, conform teoriei învățării, se formează anumite tipuri de reacții care contribuie la diminuarea anxietății. Unele dintre aceste reacții sunt adecvate și contribuie la realizarea cu succes a scopurilor, în timp ce altele, reactualizând trăirile de necompetență, neajutorare și autoapreciere joasă, stimulează reacția de evitare și, astfel, împiedică succesul.

Problema influenței anxietății, atât situativă cât și stabilă, asupra activității a fost studiată pe larg de J. Taylor. Cercetătorul a introdus noțiunea de „nivel de anxietate”, echivalent cu nivelul imboldurilor. În opinia sa, anxietatea este doar într-o

mică măsură legată de sensibilitatea emoțională, care joacă un rol în nivelul imboldului. Cercetările efectuate de psihologi precum Iu. L. Hanin, N.D. Levitov și J. Taylor demonstrează că starea actualizată a anxietății influențează activitatea umană. S-a constatat că anxietatea favorizează activitatea omului în situațiile simple, dar are un impact negativ în situațiile mai complexe.

Acest studiu s-a axat pe analiza influenței anxietății asupra activității școlarului mic. Prihojan A.M. susține că anxietatea înaltă are un impact negativ, dezorganizațional asupra activității preșcolarului și școlarului mic. La acești copii se observă o diferență între comportamentul lor la ore și în afara orelor de curs. În afara orelor, acești copii sunt de obicei sociabili și liberi, dar la ore devin tensionați și închiși. Pot să se bâlbâie, răspund cu o voce stinsă, abia audibilă, iar limbajul lor poate fi foarte accelerat sau încetinit. Deseori, ei efectuează mișcări manipulative.

În studiile efectuate de A.M. Prihojan s-a constatat că în situațiile dificile, eficacitatea activității copiilor anxioși scade. Rezultatele la diverse forme de control sunt determinate atât de comportamentul pedagogului, cât și de atmosfera din clasă – dacă este tensionată sau emoțional favorabilă. Stresante se consideră a fi și neliniștea pedagogului, preocuparea sporită pentru rezultate, oficialitatea exagerată etc.

Conform modelului legii lui Yerks-Dodson despre „optimul motivațional”, anxietatea stabilă și predispoziția de a trăi anxietatea sporesc nivelul inițial al excitației cu care copilul începe o activitate și influențează intensitatea pasiunii sale. Ca rezultat, se produce nu doar o realizare rapidă a optimului motivațional, dar se îngustează și zona de manifestare a acestuia, ducând la diminuarea rezultatelor. Un impact negativ asupra stării emoționale a copiilor îl are și comportamentul și cerințele contradictorii ale pedagogului, precum și instabilitatea lui emoțională, aspect reflectat în lucrările lui S.V. Subbotin.

În clasele primare, poziția părinților influențează semnificativ rezultatele testelor și examenelor.

Concluzii

Conform lui K. Horney, anxietatea apare ca rezultat al sesizării de către copil a izolării și a neajutorării în lumea potențial ostilă. Cauzele acestei stări pot fi indiferența părinților, lipsa respectului pentru trebuințele individuale, atitudinea ignorantă, elogierea exagerată, insuficiența de căldură sinceră, responsabilitatea prea mică sau prea mare, hiper-tutelarea, discriminarea și atmosfera ostilă. Orice fapt care tulbură sentimentul de siguranță și fidelitate în relațiile cu părinții poate fi o cauză a anxietății.

Unul dintre izvoarele experienței emoționale negative la școlarii anxioși este orientarea insuficientă la condițiile reale ale situației. La școlarii mici, situația în familie și relațiile cu maturii provoacă trăirea permanentă a traumelor psihologice, care dau naștere unei stări afective de tensiune și neliniște. La această vârstă, anxietatea apare ca urmare a frustrării trebuinței de securitate din partea celor apropiați și reflectă insatisfacția acestei trebuințe, dominantă pentru această vârstă. La copiii anxioși se observă o orientare pe criteriile externe.

Anxietatea la elevii mici are, cel mai frecvent, un impact negativ asupra activității de învățare. Influența anxietății asupra activității este mijlocită de particularitățile comportamentului pedagogului și de atmosfera din clasă.

Este important de menționat că fiecare copil este unic, iar manifestarea anxietății poate varia. Detectarea și intervenția precoce sunt cruciale. Dacă bănuieți că un copil se confruntă cu anxietate, se recomandă să consultați un profesionist în sănătate mintală pentru o evaluare cuprinzătoare și sprijin adecvat.

Bibliografie

1. Calancea A., *Abordarea psihoclinică a personalității. Suport de curs*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2023. 392 p. ISBN 978-5-88554-179-4.
2. Calancea A. *Training-ul de dezvoltare a competențelor afective: Ghidul pentru formarea practică în consilierea psihologică*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 272 p.
3. Calancea A. *Psihocorecția sferei afective a adolescenților*. Institutul de Instruire Continuă, Chișinău, 2003. Tipografia ASEM, 2003. 132 p. ISBN 9975-75-168-7.
4. Calancea A. *Aspectele psihologice ale reglării emoțional-volitive*. În: *Învățământul Universitar din Moldova la 70 ani, Materialele conferinței științifico-metodice*, Chișinău, 9-10 octombrie, 2000, Volumul I. Chișinău: UST, 2000. p. 81-83.
5. Calancea A. *Problema instabilității emoționale în concepțiile psihologice*. În: *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova, Ediția a 6-a jubiliară, seria „Științe socioumanistice”*, Volumul II. Chișinău: USM, 2001. p. 91-92. ISBN 9975-70-040-3.
6. *Psihologie și Științe ale Educației: materialele sesiunii științifice din 26-27 aprilie 2002*. Director: Andrei Galben; coordonator: Gheorghe Pastică; Universitatea Liberă Internațională din Moldova. Chișinău: ULIM, 2002. p. 22-24. Bibliografie: p. 64. ISBN 9975-920-69-1.
7. Denise de Castilla. *Testul arborelui. Relațiile interumane și alte probleme ale lumii contemporane*. Iași: Polirom, 2001.
8. Matei Gabriel-Florin. *Dicționarul Enciclopedic de Psihologie*. București: Editura Babel, 1997.
9. Neamțu C. *Devianta școlară. Ghid de intervenție în cazul problemelor de comportament ale elevilor*. Iași: Polirom, 2003.
10. Sillamy N. *Dicționar de psihologie*. Larousse. București: Editura Univers Enciclopedic, 1998.
11. Прихожан А. *Причины тревожности как свойства личности следствия*. Школьный психолог, 2004, № 8, с. 19-23.
12. Прихожан А.М. *Тревожность у детей и подростков: психологическая природа и возрастная динамика*. Москва: Московский психолого-социальный институт, Издательство НПО «МОДЭК», 2000.
13. Степанов С. *Беспокойство – его причины и следствия*. Школьный психолог, 2004, № 8, с. 3-5.
14. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. *Психологический справочник учителя*. Москва: Просвещение, 1991..

**CRITERIA FOR THE EFFECTIVENESS OF DIRECT AND REMOTE COUNSELING
КРИТЕРИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЯМОГО И ДИСТАНЦИОННОГО
КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ**

OUȘ Viorica, MA, psychology student, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0009-0001-8634-6234>

**MUSIENCO Natalia, MA, assistant professor, Free International University of
Moldova**

<https://orcid.org/0000-0001-8332-6425>

Abstract. The article examines the results of a study conducted to evaluate the effectiveness of remote psychological counseling compared to the traditional face-to-face approach. The work is based on the theories of Carl Jung, Aaron Beck, Milton Erickson, E. Rossi, and others, and includes a clinical analysis of two cases using an integrative therapy model. The study aims to define criteria for effectiveness for both approaches, taking into account the clinical picture and patient adaptation, as well as the patient's subjective perception of their condition. The hypotheses suggest that remote counseling can be just as effective as face-to-face counseling, and that the integrative approach is equally effective in both cases. The methodology includes the use of the ORS scale and the SCL-90-R symptomatic questionnaire to assess therapy outcomes. The stages of the research include a theoretical review, preparation for analysis, and the analysis of data itself. The experimental base consists of the analysis of two long-term therapies, allowing for a comparison of the effectiveness of remote and direct counseling.

Аннотация. В статье рассматриваются результаты исследования, проведенного с целью оценки эффективности дистанционного психологического консультирования в сравнении с традиционным контактным подходом. Работа опирается на теории Карла Юнга, Аарона Бека, Милтона Эриксона, Э. Росси и других, а также включает клинический анализ двух случаев, используя интегративную модель терапии. Исследование стремится определить критерии эффективности для обоих подходов, учитывая клиническую картину и адаптацию пациента, а также субъективное восприятие пациентом своего состояния. Гипотезы предполагают, что дистанционное консультирование может быть столь же эффективным, как и контактное, и что интегративный подход одинаково эффективен в обоих случаях. Методология включает использование ORS-шкалы и симптоматического опросника SCL-90-R для оценки результатов терапии. Этапы исследования включают теоретический обзор, подготовку к анализу и сам анализ данных. Экспериментальная база состоит из анализа двух долгосрочных терапий, что позволяет сравнить эффективность дистанционного и прямого консультирования.

Keywords: video counseling, distance therapy, short-term counseling, criteria of effectiveness, online counseling, effective psychological counseling.

Ключевые термины: видео консультирование, дистанционная терапия, краткосрочное консультирование, критерии эффективности, онлайн консультирование, эффективное психологическое консультирование.

Введение

Во время пандемии COVID-19 значимость дистанционного психологического консультирования значительно возросла. Исследования онлайн-психотерапии развиваются намного активнее, чем исследования традиционной очной психотерапии. Интернет-консультирование стало ключевым инструментом поддержки и информационной помощи в условиях неопределенности и изоляции. Использование технологий, которые позволяют проводить терапию удаленно, может значительно улучшить эффективность психологической помощи, особенно в краткосрочной терапии. Эмпирические исследования различных методов дистанционного консультирования помогают выбрать наиболее эффективные подходы для удаленной терапии. Это важно для предотвращения возможных отрицательных последствий для клиентов и обеспечения валидности исходов сессий, как с точки зрения специалистов, так и самих клиентов.

Специфика психологического консультирования заключается в активации психологических ресурсов клиента для решения проблемной ситуации, отличаясь от психотерапии фокусом на текущую ситуацию и личностные ресурсы, а не на болезнь. Оно может проводиться психологами, социальными работниками и другими специалистами с соответствующей подготовкой и нацелено на широкий спектр клиентов с разнообразными проблемами. В психологическом консультировании допускается использование широкого спектра различных профессиональных моделей деятельности психолога-консультанта, не ограничиваясь рамками психотерапии [3].

Цели и задачи варьируются в зависимости от теоретического подхода консультанта, но в целом направлены на оказание помощи в решении проблем и улучшении взаимоотношений с окружающими.

По мнению Б.Д. Карвасарского, выдающегося эксперта в области российской психотерапии, оценка эффективности терапии — сложная задача, независимо от её формы. Он и его коллеги выделяют несколько ключевых условий для оценки эффективности психотерапии: первое — это комплексное отражение изменений в состоянии пациента на физическом, психологическом и социальном уровне; второе — сочетание объективного взгляда и субъективного мнения пациента; третье — взаимная независимость критериев [2].

Невозможно отрицать, что обилие подходов и методик в области консультирования и психотерапии затрудняет определение универсальных целей и задач, поэтому каждый исследователь в этой сфере может предложить собственные цели. Следовательно, и критерии оценки изменений у клиента столь же разнообразны и зависят от конкретных терапевтических задач и целей, которые терапевт считает приоритетными.

Как правило, переменные, используемые в исследованиях, не всегда могут адекватно отражать реалии клинической работы. А данные исследований обычно фокусируются на статистике, которая, к сожалению, не учитывает уникальность каждого терапевтического взаимодействия и индивидуальность каждого клиента. Г. Бахрах подчеркивает, что стандартные многовариантные

статистические методы, применяемые для изучения большого числа клинических случаев, часто ведут к потере индивидуальности каждого случая из-за необходимости унификации исследуемых категорий. Такой подход приводит к усреднению данных, упуская из вида уникальные качественные характеристики [9].

В последние годы ученые стремились найти исследовательские методы, которые бы одновременно учитывали уникальность и сложность терапевтического процесса и позволяли бы структурировать собранные данные для преодоления проблем, связанных с классическими подходами к изучению клинических случаев. Именно качественные исследования представляются таким методом, который может учесть эти аспекты, предоставляя более глубокое и тонкое понимание терапевтической работы.

Материалы и методы исследования

Для нашего исследования был использован качественный анализ двух случаев контактного и дистанционного консультирования, оценка психотерапевта и клиента. Были соблюдены протоколы одинаковых техник. Для статистической оценки изменений и удовлетворенности результатами терапии применялась ORS-шкала и симптоматический опросник SCL-90-R. Целью исследования является определение критериев оценки эффективности дистанционной психологической помощи и выявление взаимосвязи между эффективностью терапии и характеристиками процесса терапии (отношения с терапевтом, временные параметры, организационные параметры).

Гипотезы исследования: дистанционное консультирование так же эффективно, как контактное консультирование; в контактном и дистанционном консультировании критерии эффективности определяются поставленными целями; применение интегративного подхода равноценно эффективно в прямом и видео-консультировании.

Как уже было сказано, исследование проводилось на материале анализа двух проведенных долгосрочных терапий.

Результаты и обсуждения

Контактное консультирование

Клиент: А.М., 27 лет, студентка (учится в другой стране, художественная специальность), работает в фотоателье, не замужем. Семья: мама, папа, брат (эпилепсия, аутоиммунное заболевание).

Диагноз: ОКР, комплексное ПТСР, депрессивное расстройство, перфекционизм, суицидальные мысли, низкий вес.

Жалобы: Апатия, раздражительность, плаксивость, в настроении преобладают уныние, мрачность, безрадостность, грусть. Ощущение нереальности происходящего. Перепады настроения от бешеной продуктивности до глубокой депрессии. Воспринимает смерть как идеальное разрешение всех затруднений. В последнее время периодически возникают панические атаки (тахикардия, затрудненное дыхание, тревога). На работе - переживает, беспокоят навязчивые мысли о том, что ею недовольны, что она не справится, ее уволят. У клиентки чрезмерно высокие стандарты, концентрация на ошибках, сомнения в качестве выполняемых действий. Общение - быстро

надоедает, становится скучно. Личная жизнь – не удается завести длительных отношений.

Анамнез: Отсутствие внимания родителей в связи с болезнью брата, долгое время жила только с отцом за границей, когда он пытался построить там бизнес, меняла страны каждые год-два. Вынуждена была помогать отцу, осваивать новый язык, адаптироваться в новом коллективе, хорошо учиться. В этот период были ярко выражены обсессии. Когда обращалась за поддержкой к отцу, он, согласно своей стратегии, ее злил, считая, что разозлившись дочь преодолеет все преграды. В юношеском возрасте начались резкие перепады состояния от гиперманиакального (когда она все могла, у нее появлялись суперсилы) до депрессивного (упадок сил, ничего не надо, только лежала), появилась рвота и нежелание есть. Считает, что должна делать все лучше лучшего, иначе все не имеет смысла. Неоднократно самоповреждала себя с мыслями о смерти. По словам клиентки, смерть – это нормально и не страшно. Один раз обратилась к психологу, но общение напугало ее, и она категорически отказалась проходить диагностику и лечение в области психиатрии. Очень пугают приступы эпилепсии у брата. Отказывается от медикаментозного лечения. Боится и ненавидит заторможенные состояния. По словам клиентки, были моменты, когда она пила. Клиентка скептически относилась к психологам, но общие темы о творческом самовыражении и преодолении депрессивного состояния арт-терапевтическими техниками ее заинтересовали.

Клиентка проходила комбинированную терапию: согласилась пройти курс медикаментозного лечения и психотерапии. Психотерапия проводилась в индивидуальном формате как контактно, так и дистанционно.

Количество онлайн-сессий: 42 (один раз в неделю).

Цель: Совладание с паническими и депрессивными состояниями, навязчивыми мыслями. Снижение тревожности. Устранение суицидального поведения. Изменение депрессогенного образа жизни. Снижение зависимости от признания и мнения других.

Стратегия: Создание доверительных отношений. Информирование для развития заинтересованности в терапии и принятия активной позиции в преодолении трудностей. Использование различных методик для смещения фокуса внимания на позитивные возможности, десенсибилизация и ресурсирование, которые помогут клиенту в изменении дезадаптивных убеждений и когнитивных искажений, развитие эмоционального интеллекта, повышение самооценки для позитивных изменений на интерперсональном уровне.

Выделены четыре этапа работы.

1. *Информирование и мотивация*, дающие понимание смысла в совместной психологической работе и осознанную позицию в преодолении болезни.

2. *Тренировка осознания и управления эмоциями*, развитие рефлексии для обретения навыка остановки, фиксации и объективизации негативных мыслей для подготовки к работе с исследованием травматического опыта и ограничивающими убеждениями.

3. *Проведение рефлексивно-позиционного анализа* для развития способности анализа личной позиции относительно других, самоопределение. Работа с сопротивлением и скрытой выгодой. Работа с семейными отношениями, отделение от травмирующего опыта, обретение позитивного смысла в прошлом. Создание партнерских отношений.

4. *Анализ и проработка личных проблем*, навык поиска и выявления ресурсов. Активная позиция в отношении решения возникающих трудностей, развитие способности нахождения новых решений для преодоления трудностей. Освобождение от влияния прошлого и смещение взгляда в будущее.

На первом этапе при помощи информирования и демонстрации арт-терапевтических техник у клиентки изменилось отношение к психологической помощи и появился интерес к самопознанию и получению навыка саморегуляции. Ей было интересно исследовать свой прошлый опыт ассоциативными техниками (благодаря им она получала навык передачи своих состояний). Очень помогли в укреплении терапевтического альянса исследование символики ее рисунков.

На втором этапе благодаря цветовым ассоциациям и обонятельным техникам была создана ресурсная палитра (был поставлен якорь на цвет и эмоциональное ощущение), которую клиентка носила с собой и могла воспроизвести в памяти. Эта работа ее очень впечатлила и помогала выходить из депрессивных состояний. Возможность выходить из нересурсного состояния и поддерживать себя, снижать тревожность прекратила разговоры о смерти. Клиентка научилась чувствовать появление эмоции и связывать ее с мыслями. При помощи шкалирования А. научилась определять интенсивность эмоции. С помощью техник КПТ была произведена диагностика сопротивления, выявлены деструктивные изменения, откорректировано дихотомическое мышление. Развился навык самонаблюдения.

На третьем этапе использовались когнитивно-поведенческие техники. Определялись дезадаптивные убеждения и причины их возникновения. Выявлялась скрытая выгода, которая провоцировала сопротивление. Использовались техники ресурсирования. В работе с семейными отношениями с помощью диссоциативных техник исследовался травмирующий опыт и совпадающие стратегии, предпринятые в раннем возрасте. С помощью репарентинга удовлетворялись неудовлетворенные потребности в безопасности, поддержке и безусловном принятии. На этом этапе клиентка начала выстраивать партнерские отношения.

На четвертом этапе проводился анализ и проработка актуальных личных проблем. Освобождение от влияния прошлого и смещение взгляда в будущее. Выработка новых убеждений, отработка новых стратегий и навыков поведения. Анализ ситуации и, используя приобретенный навык поиска ресурсов, нахождение новых путей решения вопросов. Активное пошаговое планирование будущего.

Общие результаты терапии

Динамика изменений прослеживается в трех областях: соматической, психологической и социальной.

Соматический критерий учитывал физические симптомы и состояния клиента. Для оценки эффективности учитывалась возможность управлять симптомами, их снижение или полное исчезновение. Например, прекратились приступы задыхания, редко бывает учащенное сердцебиение, нет рвоты, тревога в пределах нормы, нет резких перепадов состояний, как раньше.

Психологический критерий включает в себя:

1. Психологические симптомы: ушло чувство апатии, тревога снизилась до нормы, прекратились панические атаки, раздражительность только в начале менструального цикла. В основном хорошее настроение, творческий подъем.

2. Когнитивные функции: достаточно легко отмахивается от навязчивых мыслей, научилась находить решения проблем в творческой форме, адекватно оценивает ситуации и возможности. Часто снижает планку, которую предположила изначально, чтобы не сорваться.

3. Поведенческие паттерны: сарказм сменился на легкие шутки, стала отказываться от переработки, распределяет ответственность, научилась вести переговоры без страха, заранее обдумывая стратегию и аргументы. Пьет только по случаю, а не для снятия стресса.

Социальный критерий учитывал изменения в поведении и функционировании клиента в социальной среде.

1. Клиентка начала встречаться с молодым человеком, переехала к нему. У них хорошие отношения, они поддерживают друг друга, у них много общих интересов.

2. Сформировались хорошие отношения с его родителями.

3. Значительно улучшились отношения с мамой: они стали лучше понимать друг друга, больше общаться и поддерживать друг друга.

4. Клиентка стала терпимее к пьянству и неряшливости брата, а также к попыткам отца манипулировать ею.

5. Расширился круг друзей.

6. На работе её назначили старшей, она легче воспринимает наплывы людей и без страха встречает технические сложности.

7. Клиентка научилась красиво отказывать.

8. Она стала более открытой, понимает причины своих эмоций и научилась лучше их выражать. Конфликты она теперь не воспринимает так трагично.

Клиентка без страха оценивает текущие дела и строит планы, хорошо справляется с повседневными требованиями и задачами, вознаграждая себя приятными подарками. Она решила не поступать в этом году в магистратуру, а заняться карьерой. Клиентка стала больше заниматься творчеством не по заданию, а по желанию, самостоятельно и с единомышленниками. Она стала более уверенной в своём выражении и взаимодействии с окружающими людьми.

Онлайн (видео) – консультирование

Клиент: А.Ш., 35 лет, студентка (удаленно учится на психолога), беженка, не работает, разведена, живет с бывшим мужем и двумя дочерьми школьного возраста.

Диагноз: хроническое КПТСР, обсессивно-компульсивное расстройство.

Жалобы: паника и тревога в связи с вынужденным бегством в другую страну, военными действиями, разрывом с родственниками, чувство беспомощности, страх материальной нестабильности, отсутствие мотивации к чему-либо, чувство отчуждения в другой стране. Срывается, агрессивен на мужа и детей, может ударить, начала много курить. Часто стала думать о суициде (останавливает долг поднять детей). Плохая концентрация внимания, трудности в обучении.

Анамнез: В 13 лет родители развелись. Старшая дочь уехала с отцом в другой город, а клиентка осталась жить с мамой. Мама впала в глубокую депрессию, начала пить, лежала в психиатрической клинике. По словам клиентки, била её ни за что, обесценивала все её старания. После окончания школы А. поехала поступать в город, где жил отец. Очень тяжело перенесла убийство матери. Рассказывала, что нашла моральную поддержку в лице тренера, после каждой поддержки она благодарила его половым актом. Через какое-то время вышла замуж. Родила 2 детей. Развелась. Муж поднимал на неё руку, морально уничтожил, поэтому после развода, чтобы выкарабкаться из этих отношений и доказать, что она чего-то стоит, пошла учиться на психолога. Когда началась война, пришлось уехать с бывшим мужем и детьми в другую страну, живут у его родственников. У дочерей соматическое кожное заболевание. Привыкла активно использовать медикаментозные методы лечения. Первые сеансы для диагностики использовались техники арт-терапии, которые произвели большое впечатление на клиентку с точки зрения самопонимания. Это сподвигло её начать терапию.

Клиентка проходила комбинированную терапию: медикаментозную и психотерапевтическую. Психотерапия проводилась в индивидуальном видео-формате, переписка в чате.

Количество онлайн сессий: 36 (один раз в неделю).

Цель: Снижение тревожности, агрессивности, поднятие мотивации к учёбе и жизни, нахождение методов разрешения и преодоления трудных ситуаций. Снижение чувства беспокойства, развитие адаптивности.

Стратегия: Создание крепкого терапевтического альянса. Используя различные методики, помочь клиенту отреагировать травматический опыт, обсуждая и заново переживая мысли и чувства, связанные с травмой, в безопасности терапевтической обстановки.

Выделены три этапа работы.

Установление доверительного безопасного контакта: дающего право на «получение доступа» к тщательно охраняемому травматическому материалу.

Терапия, центрированная на травме: исследование травматического материала в глубину, анализ интрузивных проявлений, работа с избеганием, отрешённостью и отчуждённостью.

Стадия, помогающая пациенту отделиться от травмы и воссоединиться с социумом.

На первом этапе использовались методы психической саморегуляции для снятия симптомов напряжения и тревоги и снижения чувства

беспомощности: арт-терапия, эриксоновский гипноз, самогипноз, активная визуализация положительных образов прошлого, настоящего и будущего; выявление ресурсов и их активизация. Выявление дезадаптивных мыслей и негативных установок, работа с субличностью. Развитие понимания причин межличностных конфликтов и личного влияния на их развитие.

На втором этапе использовались методы для выявления комплексной травмы, изменения отношения клиента к психотравмирующим ситуациям и принятие ответственности за своё отношение к ним, достижение объективности собственной оценки; реабилитацию «Я» в собственных глазах и достижение уверенности в себе, выход за рамки проблемы и болезни и исследование способов и возможностей их преодоления клиентом. Переосмысление дезадаптивных мыслей, изменение негативных установок, коррекция системы ценностей и потребностей, договор частей (субличностей). Прояснение собственных позиций, коррекция «Я», приведение притязаний в соответствие со своими психофизическими возможностями. Коррекция паттернов поведения. Развитие эмоционального интеллекта, как «способности перерабатывать информацию, содержащуюся в эмоциях: определять значение эмоций, их связи друг с другом, использовать эмоциональную информацию в качестве основы для мышления и принятия решений» [1], «способность выработать для себя мотивацию и настойчиво стремиться к достижению цели, несмотря на провалы, сдерживать порывы и откладывать получение удовлетворения, контролировать свои настроения и не давать страданию лишить себя возможности думать, сопереживать и надеяться» [10 с.81]. Коррекция отношения к другим, развитие способности к эмпатии и пониманию переживаемых другими состояний и их интересов. Развитие способности к предотвращению и разрешению межличностных конфликтов.

На третьем этапе анализ и проработка актуальных личных проблем. Освобождение от влияния прошлого и смещение взгляда в будущее. Выработка новых убеждений, отработка новых стратегий и навыков поведения. Анализ ситуации и, используя приобретённый навык поиска ресурсов, нахождение новых путей решения вопроса. Активное пошаговое планирование будущего.

Общие результаты терапии. Динамика изменений прослеживается в трёх областях: соматической, психологической и социальной.

Соматические изменения. Улыбка стала симметричной (за два месяца перед защитой диплома снова перекосилась, но не так сильно), исчезла паника, жжение и боли в спине, восстановилась работа кишечника, перестала есть шоколад. Не беспокоит повышенное сердцебиение.

Психологические: исчезли резкие перепады настроения, вышла из депрессии, тревога ситуативная, не постоянная, срывы почти прекратились, лучше справляется с эмоциями.

Когнитивные функции: не пугают сложные ситуации, успешно использует приобретённый в процессе терапии опыт нахождения разрешения сложных ситуаций, отмечает, что улучшилась концентрация внимания, лучше видит ситуацию, понимает свои реакции и окружающих, начала думать более позитивно, не катастрофизуя.

Социальные: прекратились скандалы. Улучшились взаимоотношения с детьми, больше разговаривает, шутит на их выходки, придумывает решения для поддержки их в соблюдении диеты. С бывшим мужем общие интересы по преодолению психологических проблем и укреплению здоровья. Много обсуждают, делятся информацией, поддерживают друг друга. Не воспринимает враждебно замечания учителей в школе, преподавателей, знакомых. Открыто говорит о сложностях, просит совета и помощи. Чаще собираются компаниями для отдыха.

Научилась легче выражать свои эмоции, понимать мысли. Стала спокойнее выслушивать окружающих. Уменьшилось количество конфликтов. Стала проще справляться с повседневными задачами, планирует найти работу на полдня. Стала увереннее и самостоятельнее.

Выводы

Для проверки гипотезы о том, что дистанционное консультирование так же эффективно, как контактное консультирование, был проведён качественный анализ индивидуального случая, проведенного в контактном и видео формате, с соблюдением общего протокола проведения техник и методик. Для оценки психологической помощи была использована ORS-шкала, надёжный и валидный инструмент, который по динамике показателей позволяет выявить субъективную оценку клиентом изменений в своей жизни и терапевтического альянса. По конечным результатам и динамике терапии, гипотеза полностью подтвердилась.

При проверке гипотезы о том, что в контактном и дистанционном консультировании критерии эффективности определяются поставленными целями, в начале терапии клиентом и терапевтом были чётко сформулированы цели, которые клиент хочет достигнуть в результате терапии. Терапевтом был составлен индивидуальный поэтапный план работы. Так как у каждого клиента цели отличались и, соответственно, план терапии, был сделан вывод, что критерий эффективности сугубо индивидуален и зависит от потребностей конкретного клиента и от подхода, применяемого в терапии.

Для проверки гипотезы о том, что интегративный подход равноценно эффективен в контактном и видео консультировании, в обоих описанных случаях терапия проводилась с использованием интегративного подхода. По достигнутым результатам и оценкам как клиента, так и терапевта, гипотеза подтвердилась.

Изменения оценивались при помощи четырёх аспектов схемы, предложенной С. Hill и М. Lambert [по 11].

Содержательный аспект: включает интерперсональные и личностные изменения, а также изменения в социальном функционировании.

Временной аспект: измерения проводились на единичной, повторной и регулярной основе.

Источники данных: использовались симптоматический опросник SCL-90-R, оценка психотерапевта и клиента.

Техники получения данных: отзывы, ORS-шкала.

В процессе исследования было выявлено, что на эффективность терапии значительно влияли факторы, связанные с процессом терапии (терапевтический альянс, ресурсирование клиента во время сеанса, переживание позитивного корректирующего опыта, длительность курса психотерапии (более 30 сеансов), домашние задания), а также факторы, связанные с характеристиками пациента (наличие коморбидных диагнозов (ОКР), хронический характер расстройства, высокий уровень субъективного дистресса, выраженный перфекционизм, позитивные ожидания от лечения, оппозиционное поведение в ситуациях предписания и уровень сопротивления).

Динамика изменений прослеживалась в трёх областях: соматической, психологической и социальной.

Соматический критерий учитывал физические симптомы и состояния клиента. Оценивалась возможность управлять симптомами, их снижение или полное исчезновение. Например, боли, нарушения аппетита, тревога, повышенное сердцебиение и другие физические проявления.

Психологический критерий включал:

- психологические симптомы: изменения настроения (депрессия), тревога, панические атаки и др.;
- когнитивные функции: суицидальные мысли, изменения в познавательных процессах, таких как память, внимание, ориентация, решение проблем, мышление и способность к адекватной оценке ситуаций;
- поведенческие паттерны: наблюдаемые изменения в поведении, такие как избегание социальных контактов, агрессивность, излишнее употребление алкоголя, курение, суицидальное поведение.

Социальный критерий учитывал изменения в поведении и функционировании клиента в социальной среде:

- улучшение межличностных отношений: развитие способности устанавливать и поддерживать здоровые отношения с другими людьми, быть более открытым и эмоционально доступным;
- улучшение коммуникации: развитие навыков эффективной коммуникации, включая умение выражать свои мысли и чувства, слушать других и решать конфликты конструктивным способом;
- социальная функциональность: способность справляться с повседневными требованиями и задачами в социальной среде, такими как работа, учёба или участие в общественных мероприятиях;
- самоэффективность: чувство уверенности в способности самостоятельно и успешно функционировать и взаимодействовать с окружающими людьми.

Таким образом, критериями эффективности психологического консультирования можно считать:

- выраженность симптомов и уровень стресса;
- способность к интернализации проблем на личностном уровне;
- изменения на интерперсональном уровне.

Исследование показало, что оценка эффективности зависит от целей и потребностей конкретного клиента и, соответственно, от подхода, применяемого в терапии. Использование интегративного подхода, который строится на синтезе разных теоретических систем психотерапии, позволяет улучшить психологическое состояние, расширить понимание и осознанность клиентом своих проблем, эмоций, мыслей и поведения, изменить нежелательные или проблемные паттерны поведения и научиться применять новые навыки и стратегии в повседневной жизни. Такой подход способствует развитию коммуникации, способности конструктивно разрешать конфликты, развить эмпатию и умение устанавливать и поддерживать здоровые границы в отношениях, повысить самооценку и уверенность в себе, а также развить новые навыки саморазвития. Такой подход даёт эффективные результаты терапии и в контактном, и в видео консультировании.

Библиография

1. Дегтярев А.В. «Эмоциональный интеллект»: становление понятия в психологии. В: Электронный журнал «Психологическая наука и образование» www.psyedu.ru / ISSN: 2074-5885 / E-mail: psyedu@mgppu.ru 2012, №2
2. Карвасарский Б.Д. Неврозы. М.: Медицина, 1990.
3. Рязанова И.Н. Эффективные способы взаимодействия с «использующими» клиентами в дистанционной работе. В: Психологическое консультирование Онлайн, 2010, №3, с. 68-77
4. Струговщикова О.В. Проверено на себе (мой клиентский опыт е-терапии). В: Психологическое консультирование Онлайн, 2010, №3, с. 96-103
5. Меновщиков В.Ю. Русские мифы о дистантном консультировании. В: Психологическое консультирование Онлайн, 2010, №4, с. 4-12
6. Меновщиков В.Ю. Состояние и перспективы исследований консультирования и психотерапии в интернете. В: Сибирский психологический журнал, 2009, №33, с. 57-62
7. Меновщиков В.Ю. Эффективность консультирования и психотерапии в интернет: выбор критериев в медицинской и психологической парадигмах. В: Психологическое консультирование Онлайн, 2010, №3, с. 10-20
8. Федудина Н.Ю. Телефон доверия для детей и родителей. Зарубежный опыт. В: Консультативная психология, 2011, №2, с. 70-90
9. Bachrach H. The Columbia Records Project and the evolution of psychoanalytic outcome research // Shapiro, T. and Emde, R. (Eds.) Research in Psychoanalytic process, Development and Outcome. N."Y., 1995. P. 292.
10. Goleman D. Emotional Intelligence. Why it can mean more than IQ. M.: "Mann, Ivanov and Ferber", 2013. p. 560. (In Russ.).
11. Lambert, M. J., & Hill, C. E. (1994). Assessing psychotherapy outcomes and processes. In A. E. Bergin & S. L. Garfield (Eds.), Handbook of psychotherapy and behavior change (pp. 72-113). John Wiley & Sons

THE CRUCIAL PRIORITY OF THE STUDY OF AUTOIMMUNE DISEASES: IMPACT ON THE INDIVIDUAL, FAMILY, AND SOCIETY

PRIORITATEA CRUCIALĂ A STUDIULUI BOLILOR AUTOIMUNE: IMPACTUL ASUPRA INDIVIDULUI, FAMILIEI ȘI SOCIETĂȚII

BALAN Ecaterina, PhD student, assistant professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0003-1439-6088>

Abstract. The article emphasizes the need to pay special attention to the study of autoimmune diseases, highlighting their significant impact on individuals, families, and society. By exploring the chronic nature of these pathologies and the increased risk of long-term disability, it underscores the major challenges in managing these diseases, emphasizing the pressure on healthcare systems and the associated significant costs. Despite advances in research, the precise mechanisms underlying autoimmune diseases remain incompletely elucidated, necessitating comprehensive research approaches to reveal fundamental aspects. Through a detailed and in-depth approach to studying autoimmune diseases, it is emphasized not only the clarity brought to the fundamental causes but also the opening of perspectives for the development of more effective prevention strategies and treatments. The importance of precisely identifying specific triggers from the surrounding environment becomes crucial for implementing personalized approaches and preventing the onset of autoimmune diseases. Thus, it is concluded that rigorous research into autoimmune diseases is not only a medical necessity but also an essential strategy for improving the quality of life, optimizing healthcare resources, and developing more precise and efficient therapeutic interventions.

Rezumat. Articolul evidențiază necesitatea acordării unei atenții deosebite studiului bolilor autoimune, subliniind impactul semnificativ al acestor afecțiuni asupra individului, familiei și societății. Prin explorarea caracterului cronic al acestor patologii și a riscului crescut de dizabilitate pe termen lung, se evidențiază provocările majore în gestionarea acestor boli, subliniind presiunea exercitată asupra sistemelor de sănătate și costurile semnificative asociate. Cu toate avansurile în cercetare, se subliniază că mecanismele precise ale bolilor autoimune rămân încă neelucidate, impunând necesitatea abordărilor comprehensive de cercetare pentru dezvoltarea aspectelor fundamentale. Prin abordarea detaliată și în profunzime a studiului bolilor autoimune, se subliniază nu doar claritatea adusă asupra cauzelor fundamentale, ci și deschiderea unor perspective pentru dezvoltarea de strategii de prevenție și tratamente mai eficiente. Importanța identificării precise a triggerilor specifici din mediul înconjurător devine crucială pentru implementarea unor abordări personalizate și prevenirea apariției bolilor autoimune. Astfel, se concluzionează că cercetarea riguroasă a bolilor autoimune nu este doar o necesitate medicală, ci și o strategie esențială pentru îmbunătățirea calității vieții, optimizarea resurselor de sănătate și dezvoltarea unor intervenții terapeutice mai precise și eficiente.

Keywords: autoimmune diseases, chronic nature, risk of disability, significant costs, precise mechanisms, comprehensive research approaches, clarity on causes, prevention strategies, effective treatments, identification of triggers, personalized approaches, prevention of autoimmune diseases, improvement of quality of life.

Cuvinte cheie: bolile autoimune, caracter cronic, riscul de dizabilitate, costuri semnificative, mecanisme precise, abordări comprehensive de cercetare, claritate asupra cauzelor, strategii de prevenție, tratamente eficiente, identificarea triggerilor, abordări personalizate, prevenirea bolilor autoimune, îmbunătățirea calității vieții.

Noțiuni generale despre bolile autoimune

Bolile autoimune reprezintă afecțiuni rezultate din perturbarea proceselor imunoreglatoare, influențate de factori genetici și de mediu. Această perturbare determină depășirea mecanismelor fiziologice de toleranță, având ca rezultat persistența clonelor celulare T și B reactive, cu consecințe asupra mai multor sisteme din organism. În patogeneza acestor boli autoimune, se evidențiază implicarea alterărilor în prezentarea de antigen și dezechilibrul dintre citokinele proinflamatorii și cele antiinflamatorii [7]. Deși au fost propuse numeroase teorii cu privire la mecanismele fiziopatologice care duc la apariția acestor boli cu impact global semnificativ, etiologia exactă rămâne parțial elucidată. Complexitatea și varietatea tabloului clinic și a aspectelor imunologice fac dificilă explicarea modului în care sistemele de control sunt afectate și cum procesele imune fiziologice evoluează către progresia bolii autoimune [10].

Lupusul eritematos sistemic

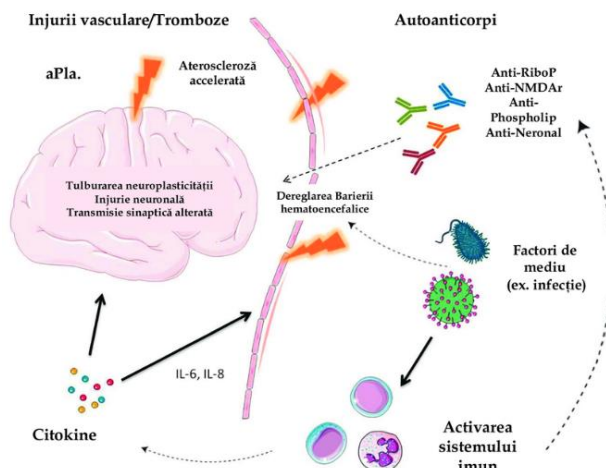


Figura 1. Fiziopatologia manifestărilor neuropsihiatrice în LES [după Muscal et al., 2010].

Lupusul eritematos sistemic (LES) este o afecțiune autoimună complexă, caracterizată printr-o patologie inflamatorie acută sau cronică, cu un spectru divers de manifestări clinice. Boala se dezvoltă în urma unei supraproducții de anticorpi, generând acumularea de complexe imune în țesuturi și declanșând inflamații în multiple organe. LES afectează în principal femeile, cu debutul cel mai frecvent între vârstele de 16 și 55 de ani. Există diferențe semnificative în ceea ce privește incidența și prevalența lupusului în funcție de regiuni geografice și rasă, cu o prevalență mai mare în rândul indivizilor de culoare și în populația latino-americană, inclusiv Statele Unite ale Americii [2].

Informația epidemiologică

Incidența și prevalența lupusului eritematos sistemic variază considerabil în diferite țări, cu raportări între 20 și 150 de cazuri la 100.000 de locuitori. În rândul femeilor, ratele de prevalență variază între 164 (populația albă) și 406 (afro-americieni) la 100.000. Vârsta medie la diagnostic este de 48 de ani, fiind semnificativ mai mică la femei în comparație cu bărbații (47,3 ani vs. 52,1 ani). Se constată că vârsta cea mai sensibilă pentru debutul lupusului eritematos sistemic este cuprinsă între 15-44 de ani pentru bărbați și 20-39 de ani pentru femei, cu un raport feminin/masculin de 8,2:1. Îmbunătățirea diagnosticului bolii a contribuit la o aproape triplare a incidenței în ultimii 40 de ani ai secolului XX.

LES este răspândit în toate zonele geografice ale lumii, iar factorii demografici, situația socio-economică și componența etnică a populației joacă un rol crucial în incidență, evoluție și prognostic. În ciuda creșterii ratei de supraviețuire, 15-20% dintre pacienții cu LES decedază în intervalul de 15 ani de la diagnosticare. Estimările indică 500.000 de persoane afectate de lupus în Europa și 5 milioane la nivel global, cu lupusul eritematos sistemic reprezentând cea mai frecventă și severă formă, afectând 70% dintre pacienți. În Republica Moldova, conform datelor Biroului Național de Statistică, incidența LES a fost de 94 de cazuri, iar prevalența a fost de 21,2 cazuri la 100.000 de locuitori [11].

Manifestările și complicațiile Lupusului Eritematos Sistemic

LES poate manifesta o serie de grave afectări, iar una dintre cele mai semnificative este afectarea renală sau nefrita lupică. Aceasta apare ca rezultat al activării și proliferării celulelor din rinichi, generând inflamații la nivelul glomerulilor prin acumularea de complexe imune. Diagnosticul pozitiv al nefritei lupice implică valorile crescute de proteinurie în examenul total de urină ($>0,5$ g/24 ore), sedimentul urinar cu hematii și cilindri celulari, creșterea creatininei serice, clearance-ul renal scăzut al creatininei și existența unor semne imunologice. Nefrita lupică poate fi clasificată în șase clase distincte, în funcție de caracteristicile specifice ale afectării renale.

Simptomele musculare ale pacienților cu LES variază în intensitate și includ slăbiciune musculară și dureri musculare, localizate adesea la nivelul umerilor. Afecțiunile articulare pot imita artrita observată în poliartrita reumatoidă, afectând atât articulațiile mici, cât și cele mari. Complicații severe pot include osteonecroza aseptică, cu posibilitatea de localizare la nivelul femurului, genunchiului sau umărului.

Afectarea cardiovasculară în lupus eritematos sistemic se poate manifesta prin hipertensiune arterială, pericardită, miocardită (rar), modificări ale aparatului valvular sau prin vasculită coronariană în fazele foarte avansate. Implicarea pulmonară adesea se prezintă sub forma serozității și poate include, de asemenea, pneumonită lupică sau pneumonită interstițială în cazuri rare.

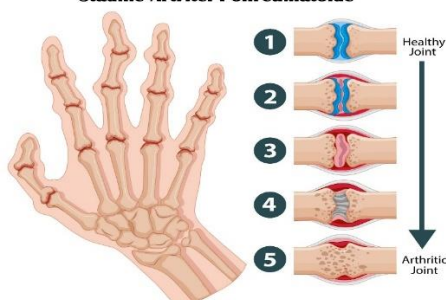
Pacienții cu LES pot experimenta și simptome gastro-intestinale, cum ar fi durerile abdominale, greața, anorexia, vărsăturile, precum și semne de afectare hepatică, cum ar fi hepatomegalia. Manifestările neuro-psihiatrice pot implica o serie de sindroame afectând sistemul nervos central sau periferic, iar modificările hematologice, tulburările de coagulare și alterările imunologice sunt frecvente în LES,

inclusiv anemie, leucopenie, trombocitopenie, prelungirea timpului de tromboplastină și creșterea VSH (viteza de sedimentare a hematiilor) [10].

Poliartrita reumatoidă

Poliartrita reumatoidă (PR), cunoscută și sub denumirea de artrită reumatoidă în literatura medicală britanică, reprezintă o afecțiune autoimună cronică. Aceasta se manifestă predominant prin inflamația articulațiilor sinoviale, unde provoacă leziuni ireversibile, având în același timp efecte sistemice variate. Pacienții pot prezenta forme de boală ușoare sau rapid progresive, iar tratamentul trebuie adaptat în funcție de tabloul clinic specific și anticorpilor prezenți [3].

Stadiile Artritei Polireumatoide



Informații epidemiologice

Frecvența bolii reactive la infecție (ARE) este de aproximativ 30-40 de cazuri la 100.000 de adulți pe plan internațional, însă această cifră poate varia semnificativ în funcție de zona geografică. De obicei, ARE are o evoluție auto-limitantă, cu rezoluția simptomelor într-un interval de 3-12 luni, chiar și în cazul formelor acute. Cu toate acestea, există o tendință către recurențe, în special în cazul proceselor inflamatorii oculare și urogenitale. Pacienții cu determinantă HLA-B27 pozitivă prezintă un risc crescut de recurențe prin infecții noi sau factori de stres care pot reactiva boala.

În aproximativ 15% din cazuri, pacienții cu ARE pot dezvolta artrite, entezite și spondilite distructive de durată. Implicarea articulației coxo-femorale, o valoare crescută a VSH (viteza de sedimentare a hematiilor) și lipsa răspunsului la tratamentul cu AINS (antiinflamatoare nesteroidiene) sunt indicatori ai unei forme grave sau a cronicizării procesului.

Din perspectiva distribuției pe sexe, ARE de etiologie enterică alimentară afectează în mod egal atât bărbații, cât și femeile. În cazul ARE asociate unei infecții urogenitale, raportul bărbați/femei este de 9:1. Majoritatea pacienților cu ARE se încadrează în intervalul de vârstă cuprins între 20 și 40 de ani.

Tabloul clinic al poliartritei reumatoide

Tabloul clinic al poliartritei reumatoide (PR) prezintă o varietate semnificativă, iar manifestările clinice întâlnite la pacienți sunt diferite în funcție de stadiul de evoluție al bolii. Iată câteva aspecte specifice.

Poliartrita reumatoidă preclinică

Asimptomatică: în această fază incipientă, pacienții pot să nu prezinte simptome evidente.

Prezența autoanticorpilor: anticorpii anti-citrulină (ACPA) și factorii reumatoizi (FR) sunt detectabili.

Citokine pro-inflamatoare: niveluri crescute de citokine cu rol pro-inflamator.
Sinovită: inflamația membranei sinoviale este specifică acestui stadiu.

Debutul clinic al poliartritei reumatoide

Durere poliarticulară inflamatorie: pacienții prezintă dureri în mai multe articulații, cu caracter inflamator.

Redoare matinală: limitarea mișcărilor articulare în dimineața devreme.

Tumefacția articulațiilor: inflamația și umflarea articulațiilor.

Tendinite și bursite: inflamație în jurul tendoanelor și bursei articulare.

Manifestări generale: astenie (slăbiciune generală) și scădere în greutate pot fi prezente.

Este important de subliniat că aceste simptome pot varia între pacienți și pot evolua în timp. Diagnosticul și gestionarea bolii se fac de obicei printr-o abordare multidisciplinară, implicând reumatologi, medici de familie și alți specialiști [12].

Sclerodermia

Sclerodermia sistemică (ScS) este o afecțiune autoimună complexă care afectează țesuturile conjunctive, microvascularizația și produce fibroză interstițială. Fiziopatologia acestei boli implică disfuncția fibroblastelor, depunerea excesivă de matrice extracelulară, hipoxie celulară și alterări ale vaselor de sânge, precum și perturbări funcționale ale limfocitelor T și B, care conduc la formarea de anticorpi [1].

Chiar dacă noile metode de tratament și diagnosticul precoce al afectării organelor au avansat, sclerodermia rămâne o boală cu o rată semnificativă de morbiditate și mortalitate între bolile autoimune. Unul dintre motivele majore este dificultatea în diagnostic, iar evaluarea activității bolii reprezintă o provocare continuă, cu dificultăți în planificarea tratamentului, chiar și pentru specialiștii în domeniu [8, 9, 6, 4].

Cauzele principale ale mortalității în rândul pacienților cu sclerodermie sunt asociate cu afectarea pulmonară și cardiovasculară [9]. Afectarea pulmonară poate duce la fibroză pulmonară interstițială, hipertensiune arterială pulmonară și alte complicații pulmonare care afectează semnificativ calitatea vieții pacienților. Afectarea cardiovasculară poate implica vasele coronariene, conducând la probleme grave de sănătate. Aceste complicații pot contribui la mortalitatea crescută în rândul pacienților cu sclerodermie și subliniază importanța gestionării comprehensive a bolii pentru a îmbunătăți prognosticul și calitatea vieții pacienților.

În funcție de gradul de afectare cutanată, sclerodermia sistemică poate fi clasificată în trei forme de boală.

Sclerodermia sistemică difuză: caracterizată prin îndurația pielii difuză simetrică, afectând regiunile distale și proximale ale extremităților, feței și trunchiului, cu progresare rapidă și afectarea precoce a organelor interne (cord, plămâni, tract gastrointestinal, rinichi).

Sclerodermia sistemică limitată: caracterizată prin afectare cutanată simetrică, limitată la porțiunile distale ale extremităților și feței, cu progresare lentă și afectarea tardivă a organelor interne, inclusiv hipertensiunea pulmonară, ciroza biliară primară, telangiectazii cutanate și calcinoza subcutanată.

Forma viscerală (Sine scleroderma): predomină afectările viscerale, cu modificări cutanate modeste sau absente [13].

Informații epidemiologice

Sclerodermia sistemică este întâlnită în toată lumea, fără preferințe geografice. Incidența și prevalența bolii este în creștere. Incidența este mai mare de 10 persoane la 1 milion de populație anual. Prevalența este mai mult de 150 persoane la un milion de populație. Letalitatea constituie 1,1-5,3 cazuri la 1 milion de populație. Femeile sunt mai frecvent afectate, raportul între femei și bărbați fiind de 3-7:1. Vârsta cea mai afectată este cuprinsă între 30-50 de ani, dar modificările inițiale apar, de obicei, la o vârstă mai tânără. Incidența și prevalența bolii în Republica Moldova este similară cu cea mondială [13].

Arterita Takayasu (Sindromul Arcului Aortic)

Arterita Takayasu este o vasculită care afectează predominant aorta, fiind mai frecvent întâlnită în populația asiatică. Boala apare de obicei înainte de vârsta de 40 de ani și afectează în special femeile (raportul femei - bărbați este de 4:1). Diagnosticul se bazează pe examenul histologic, care arată un infiltrat inflamator cu celule gigante. Pacienții pot prezenta diverse simptome, inclusiv dispnee, hipertensiune arterială (HTA), dureri toracice, hemoptizie, greață, febră, transpirații nocturne, eritem nodos, artralгии și dureri de cap. Complicațiile pot include accident vascular cerebral, infarct miocardic și glomerulonefrită, fiind asociate cu o mortalitate crescută .

Boala Kawasaki

Boala Kawasaki este un sindrom mucocutanat care afectează în principal arterele coronare și reprezintă o cauză majoră de boală cardiacă dobândită la copiii din țările dezvoltate. Diagnosticul se stabilește dacă febra persistă cel puțin 5 zile și sunt îndeplinite 4 din 5 criterii: limfadenopatie cervicală, injecție conjunctivală bilaterală, modificări ale zonei perianale, exantem polimorf și modificări labiale/orale și/sau injecție mucoasă orală și faringiană. Boala poate prezenta și alte manifestări, precum artrită, pneumonie, manifestări gastrointestinale, uveită sau otită, iar examenele de laborator indică leucocitoză și niveluri crescute ale PCR și VSH .

Arterita Giganto-celulară (Boala Horton)

Arterita giganto-celulară afectează în special artera temporală superficială, arterele oftalmice și arterele vertebrale. Boala apare mai frecvent la femei și este asociată cu polimialgia reumatică. Simptomele includ dureri de cap, febră, astenie, anorexie, claudicația mușchilor feței, orbire, diplopie, vertij, ataxie, pierderi de auz, accident vascular cerebral și infarct miocardic .

Poliarterita Nodosă

Poliarterita nodosă este o vasculită asociată cu virusul hepatitic B, tuberculoza și HIV. Manifestările includ scădere în greutate, HTA, mialgii, artralгии, febră, neuropatie periferică, mononevrită multiplex, leziuni nodulare ale pielii, orhită și afectare renală, având adesea un prognostic nefavorabil. Aceste afecțiuni vasculare prezintă manifestări variate și pot afecta multiple organe și sisteme, necesitând o evaluare și gestionare atentă .

Concluzie

Persoanele trăind cu afecțiuni autoimune precum lupusul eritematos sistemic, poliartrita reumatoidă, sclerodermia sistemică, arterita Takayasu și altele, se confruntă cu provocări semnificative. Aceste boli, caracterizate prin inflamație cronică

și afectare multisistemică, aduc complicații variate și schimbări semnificative în calitatea vieții.

Impactul asupra Individului

Calitatea vieții: simptomele persistente precum durerile articulare, oboseala cronică și alte manifestări pot afecta semnificativ calitatea vieții.

Autonomie redusă: unele afecțiuni autoimune pot duce la o autonomie redusă și la nevoia de asistență pentru activitățile zilnice.

Stigmatizare și izolare: confruntându-se cu simptome vizibile sau invizibile, indivizii pot întâmpina stigmatizare și izolare socială.

Impactul asupra familiei

Presiune emoțională: membrii familiei pot resimți presiunea emoțională de a oferi sprijin și îngrijire adecvată.

Modificări în dinamica familială: îngrijirea unei persoane cu o afecțiune autoimună poate schimba dinamica familială și poate impune provocări logistice și financiare.

Impactul asupra societății

Costuri pentru sistemul de sănătate: tratamentul și gestionarea acestor afecțiuni pot genera costuri semnificative pentru sistemele de sănătate publică și privată.

Productivitate redusă: persoanele afectate pot avea productivitate redusă sau pot întâmpina dificultăți în menținerea unui loc de muncă stabil.

Conștientizarea și educația publicului sunt esențiale pentru a reduce stigmatizarea și pentru a oferi sprijin social adecvat. Accesul la tratamente inovatoare, consiliere și servicii de îngrijire paliativă poate îmbunătăți viața celor afectați și poate contribui la crearea unei societăți mai incluzive. Este important ca persoanele afectate să beneficieze de sprijin medical adecvat, inclusiv tratament personalizat, consiliere psihologică și suport din partea comunității. Conștientizarea și înțelegerea publicului cu privire la impactul acestor afecțiuni pot contribui la crearea unui mediu mai empatic și la facilitarea integrării sociale a celor care trăiesc cu astfel de diagnostice complexe.

Bibliografie

1. Alam, J., Jantan, I., & Bukhari, S. N. A. (2017). Rheumatoid arthritis: Recent advances on its etiology, role of cytokines, and pharmacotherapy. *Biomedicine & Pharmacotherapy*, 92, 615-633.
2. Boodhoo, K. D., Liu, S., & Zuo, X. (2016). Impact of sex disparities on the clinical manifestations in patients with systemic lupus erythematosus: a systematic review and meta-analysis. *Medicine*, 95(29).
3. Ioanescu, R. (2017). *Reumatologie: Curs Universitar*. București: Editura Universitară Carol Davila.
4. Jaeger, V. K., Wirz, E. G., Allanore, Y., & EUSTAR co-authors. (2016). Incidences and risk factors of organ manifestations in the early course of systemic sclerosis: a longitudinal EUSTAR study. *PLoS One*, 11.
5. Mathew, A. J., Goel, R., Kumar, S., & Danda, D. (2016). Childhood-onset Takayasu arteritis: an update. *International Journal of Rheumatic Diseases*, 19(2), 116-126.
6. Nihtyanova, S. I., Tang, E. C., Coghlan, J. G., Wells, A. U., Black, C. M., & Denton, C. P. (2010). Improved survival in systemic sclerosis is associated with better ascertainment of

- internal organ disease: a retrospective cohort study. *QJM: An International Journal of Medicine*, 103, 109-115.
7. Rosen, A., & Casciola-Rosen, L. (1999). Autoantigens as substrates for apoptotic proteases: implications for the pathogenesis of systemic autoimmune disease. *Cell Death and Differentiation*, 6(1), 6-12.
 8. Scussel-Lonzetti, L., Joyal, F., Raynauld, J. P., Roussin, A., Rich, E., Goulet, J. R., & Senecal, J. L. (2002). Predicting mortality in systemic sclerosis: analysis of a cohort of 309 French Canadian patients with emphasis on features at diagnosis as predictive factors for survival. *Medicine*, 81, 154-167.
 9. Steen, V. D., & Medsger, T. A. (2007). Changes in causes of death in systemic sclerosis, 1972–2002. *Annals of the Rheumatic Diseases*, 66(7), 940-944.
 10. Tunnicliffe, D. J., Singh-Grewal, D., Kim, S., Craig, J. C., & Tong, A. (2015). Diagnosis, monitoring, and treatment of systemic lupus erythematosus: a systematic review of clinical practice guidelines. *Arthritis Care & Research*, 67(10), 1440-1452.
 11. Lupus eritematos sistemic la adult: Protocol clinic național PCN-318. Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale din Republica Moldova. <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/04/PCN-318-LES-2020.pdf>
 12. Artrita reactivă la adult: Protocol clinic național PCN-76. Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale din Republica Moldova. <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/07/15696-PCN-7620Artrita20reactiva20la20adult.pdf>
 13. Sclerodermia sistemică la adult: Protocol clinic național PCN-90. Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale din Republica Moldova. <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/07/15574-PCN-902020Sclerodermia20sistemica20la20adult.pdf>

RESEARCH RESULTS ON THE IMPACT OF REINTEGRATION PROGRAMS ON THE BEHAVIORAL DIMENSIONS OF PRISONERS

REZULTATELE CERCETĂRII PRIVIND INFLUENȚA ACTIVITĂȚILOR DE REINTEGRARE PSIHOSOCIALĂ ASUPRA SCHIMBĂRILOR COMPORTAMENTALE SURVENITE LA PERSOANELE DEȚINUTE

POPA Ecaterina, PhD, assistant professor, Danubius University Galati, Romania

<https://orcid.org/0000-0003-3096-0582>

Abstract. This article presents the results of research on the influence of psychosocial reintegration activities on behavioral changes in prisoners. The impact of programs conducted within the penitentiary on inmates' behavioral dimensions can be summarized by highlighting dominant personality traits such as openness, agreeableness, assertiveness, aggressiveness, and neuroticism, which contribute to changes in inmates' behavior. The implementation of applied psychosocial programs aims to increase tolerance to frustration, reduce the number of violent incidents in the penitentiary, and provide inmates with information about their own personalities, thereby promoting self-knowledge and self-evaluation through openness, agreeableness, and assertiveness. According to the opinions expressed in the specialized literature, as well as the results of practical research, it was found that the effects of these programs can depend on both the characteristics and typology of the prisoners and the conditions of detention.

Rezumat. Acest articol prezintă rezultatele cercetării privind influența activităților de reintegrare psihosocială asupra schimbărilor comportamentale la persoanele deținute. Influența programelor desfășurate în penitenciar asupra dimensiunilor comportamentale ale deținuților poate fi sintetizată prin expunerea trăsăturilor de personalitate dominante, cum ar fi deschiderea, agreabilitatea, asertivitatea, agresivitatea și nevrozismul, care contribuie la schimbarea comportamentului deținuților. Derularea programelor psihosociale aplicate urmărește creșterea toleranței la frustrare, reducerea numărului de manifestări violente în penitenciar, furnizarea de informații cu privire la propria personalitate, favorizând procesul de autocunoaștere și autoevaluare prin deschidere, agreabilitate și asertivitate. În concordanță cu opiniile expuse în literatura de specialitate, cât și cu rezultatele cercetării practice, s-a constatat că efectele programelor pot depinde atât de caracteristicile și tipologia deținuților, cât și de condițiile de detenție.

Keywords: psychosocial reintegration activities, behavior, inmates, personality traits.

Cuvinte cheie: activități de reintegrare psihosocială, comportament, deținuți, trăsături de personalitate.

Introducere

Mediul penitenciar reprezintă un spațiu dihotomic, penal din punct de vedere juridic și al autorității, și, nu în ultimul rând, este un câmp de forțe conturat de strategiile de influențare ale cadrelor și de cele de rezistență ale persoanelor deținute. În interiorul penitenciarului se desfășoară anumite activități, având ca scop principal

oferirea unei deschideri mai largi a deținuților asupra vieții sociale. În ultimii ani, au fost efectuate numeroase cercetări privind fenomenul de reintegrare psihosocială a deținuților, întrucât necesitatea abordării vieții de către deținut după eliberare trebuie făcută cât mai onest, realist și pozitiv.

Cercetarea atrage atenția asupra necesității elaborării și implementării unei metodologii de profilare psihocomportamentală a deținutului care să ofere direcții clare pentru recomandarea activităților psihosociale [9]. Astfel, în urma participării deținuților la aceste activități, se observă schimbări comportamentale pozitive pe durata executării pedepsei. Descoperirea trăsăturilor dominante de personalitate reprezintă un pilon al oricărui program care vizează integrarea socială a deținuților, deoarece individul, prin unicitatea sa, reacționează diferit la anumite sarcini. Trăsăturile de personalitate evoluează pe parcursul vieții unui individ, fiind în permanent contact cu mediul social, oferind oportunități de formare a personalității. Problemele adaptative generate de frustrări, anxietăți și agresivitate oferă un contur nociv individului [3].

Modelul de evaluare a personalității acceptat de majoritatea personologilor în ultimii ani este cel al celor cinci factori din modelul Big Five, unde la vârf se află cei cinci factori, iar inferior se găsesc diverse fațete – trăsături măsurabile prin instrumente de evaluare [1]. Această lucrare dorește să încurajeze deținuții să participe la programe de reintegrare psihosocială pentru a-și optimiza deciziile cu privire la viața personală. Programele de reintegrare sunt un canal important de influențare a comportamentului deținutului.

Prezentarea rezultatelor cercetărilor anterioare. Una dintre primele lucrări referitoare la această temă este "Omul criminal" realizată de Cesare Lombroso [2]. Încă de la primele studii, cercetătorii precum G. Canepa (1970), J. Pinatel (1971), E. Johanson (1974), I. Selosse și alții (1974), P. Coslin (1976), M. J. Chandler (1977), Arbuthnot (1987), T. Bogdan și colab. (1983) au fost preocupați de diagnosticarea cât mai corectă a profilului psihocomportamental al infractorului [4]. Cu referire la factorii investigați în lucrare (agresivitate, agreabilitate, asertivitate, deschidere, nevrozism) se atestă numeroase studii care evidențiază prezența lor în structura personalității deținuților.

Metodologie și metodă

Scopul cercetării constă în evaluarea activităților de reintegrare psihosocială și stabilirea unei intervenții psihosociale prin elaborarea și implementarea unei metodologii de creionare a profilului psihocomportamental al deținutului, care să contribuie la schimbări comportamentale ale persoanelor deținute pe durata executării pedepsei.

Obiectivele cercetării stabilite în vederea realizării scopului au fost următoarele.

- Analiza literaturii de specialitate cu privire la personalitatea deținutului.
- Identificarea consecințelor psihologice și a schimbărilor comportamentale ca efecte ale privării de libertate.
- Analiza programelor psihosociale desfășurate în penitenciar și a rolului acestora asupra schimbării comportamentului persoanelor private de libertate pe perioada executării pedepsei.

- Stabilirea influenței programelor psihosociale asupra unor dimensiuni comportamentale (deschidere, agreabilitate, nevrozism, agresivitate și asertivitate) ale persoanelor private de libertate.
- Elaborarea și validarea experimentală a unei metodologii de creionare a unui profil psihocomportamental al deținutului care să ofere direcții clare de recomandare a programelor psihosociale astfel încât, în urma parcurgerii acestora de către persoanele private de libertate, să fie observate schimbări comportamentale.

Ipotezele cercetării. Demersurile teoretice, metodologice și practice au vizat testarea a 7 ipoteze de lucru, comprimate după cum urmează:

1. Deținuții cuprinși în programele psihosociale vor prezenta un nivel mai crescut de deschidere, agreabilitate și asertivitate în urma participării la programe psihosociale, în comparație cu nivelul acestora de dinaintea participării la programe și în comparație cu deținuții care nu au beneficiat de participarea la astfel de programe.

2. Deținuții cuprinși în programele psihosociale vor prezenta un nivel mai scăzut de nevrozism și agresivitate în urma participării la programe psihosociale, în comparație cu nivelul acestora de dinaintea participării la programe și în comparație cu deținuții care nu au beneficiat de participarea la astfel de programe.

3. Există o diferență semnificativă statistic între nivelul variabilelor deschidere, agreabilitate, asertivitate, agresivitate și nevrotism și vârsta deținuților.

4. Există o corelație semnificativă statistic între nivelul variabilelor deschidere, agreabilitate, asertivitate, agresivitate și nevrotism și recidivă și durata detenției.

5. Deținuții care au participat la programele psihosociale, în urma parcurgerii programului de creionare a profilului psihocomportamental al deținutului, vor prezenta un nivel mai înalt de agreabilitate în comparație cu deținuții care nu au fost supuși programului de creionare a profilului psihocomportamental.

6. Deținuții cuprinși în programele psihosociale, în urma parcurgerii programului de creionare a profilului psihocomportamental al deținutului, vor prezenta un nivel mai scăzut de nevrozism în comparație cu deținuții care nu au fost supuși programului de creionare a profilului psihocomportamental.

7. Deținuții care au participat la programele psihosociale, după parcurgerea unui program de creionare a profilului psihocomportamental al deținutului, vor prezenta un nivel mai înalt de asertivitate în comparație cu deținuții care nu au fost supuși programului de creionare a profilului psihocomportamental.

Rezultatele cercetării

Rezultatele generate de analiza statistică a datelor colectate în cadrul experimentului de constatare expun faptul că unele ipoteze au fost confirmate, iar altele au fost infirmate. De aceea, prezentarea privind interpretarea rezultatelor debutează cu explicarea atât a primelor părți ale celor două ipoteze ale cercetării constatatoare cât și celorlalte părți. Aceste două ipoteze sunt raportate la prima perioadă a testării lotului de control și al celui experimental dar și la a doua parte. Se constată conform Tabelului 1. că nu au existat diferențe semnificative din punct de vedere statistic între cele două loturi în privința variabilelor: deschidere, asertivitate și agresivitate.

Tabelul 1. Testul T pentru eșantioane independente cu privire la variabila deschidere, agreabilitate, asertivitate, agresivitate și nervozitate (grupul de control și grupul experimental la prima testare)

Variabile	Grup	N	Media	Abaterea Standard	Prag de semnificație
Deschidere	Grup control	60	1.93	.821	.193
	Grup experimental testare	60	2.13	.853	
Agreabilitate	Grup control	60	1.87	.724	.003
	Grup experimental testare	60	2.27	.733	
Asertivitate	Grup control	60	1.90	1.020	.420
	Grup experimental testare	60	1.77	.767	
Agresivitate	Grup control	60	2.40	.494	.714
	Grup experimental testare	60	2.43	.500	
Nevrozism	Grup control	60	1.97	.882	.000
	Grup experimental testare	60	2.53	.676	

Dacă luăm în considerare faptul că prima testare a fost realizată înainte ca grupul experimental să beneficieze de programe psihosociale, se identifică situația concretă a personalității deținuților testați. Aceea că în lipsa rulării unor programe de integrare socială, personalitatea acestora este lipsită de curiozitate, conservativă, fiind foarte realiști. Realismul de cele mai multe ori se impune dezvoltării creativității și a formării unei perspective de viitor, deoarece prin conștientizarea foarte clară a faptului că o persoană a fost privată de libertate pentru săvârșirea unor fapte ilicite, aceasta nu va avea puterea de a se proiecta ca fiind integrată în societate.

S-a observat că deținuții prin completarea instrumentelor de testare au „vociferat” incapacitatea de a-și afirma punctul de vedere, au tendința de a evita situațiile în care sunt nevoiți să ia inițiativa, fiind predispuși în a asculta decât a vorbi. Un alt indiciu al inexistenței unui program de integrare socială la care să fi fost supuși deținuții care au participat la ceretare este lipsa unor diferențe între grupuri în ceea ce privește agresivitatea. Comportamentul agresiv al deținuților reprezintă pulsul climatului din penitenciar. Lipsa de autocontrol, excesele de furie, actele violente reprezintă o realitate crudă a carenței programelor de integrare social.

Tabelul 2. Testul T pentru variabilele: deschidere, agreabilitate, asertivitate, agresivitate și nevrozism la prima testare și la retestare

Variabile	Grup	N	Media	Abaterea Standard	Prag de semnificație
Deschidere	Grup experimental testare	60	2.13	.853	.681
	Grup experimental retestare	60	2.20	.917	
Agreabilitate	Grup experimental testare	60	2.27	.733	.003
	Grup experimental retestare	60	2.65	.659	
Asertivitate	Grup experimental testare	60	1.77	.767	.829
	Grup experimental retestare	60	1.80	.917	
Agresivitate	Grup experimental testare	60	2.43	.500	.000
	Grup experimental retestare	60	1.43	.722	
Nevrozism	Grup experimental testare	60	2.53	.676	.000
	Grup experimental retestare	60	2.00	.902	

După ce au fost vizate variabilele care nu au prezentat diferențe semnificative statistic, atenția se va concentra pe variabilele agreabilitate și nevrozism.

Din punct de vedere statistic, interpretarea este rigidă, însă din punct de vedere psihologic, subiecții prezenți la această cercetare, implicit deținuții care au avut acces la anumite programe de integrare socială după prima fază de testare au obținut un scor diferit la dimensiunea „nevrozism”, deoarece cei care au experimentat ceea ce înseamnă programe de integrare socială au dovedit o mai bună capacitate de autocontrol, fiind detașați în anumite momente tensionate, au dovedit că sunt stabili emoțional și au cunoscut o altă latură a vieții sociale.

Rezultatele cercetării demonstrează că după ce lotul experimental a participat la programe de integrare socială, agresivitatea a scăzut, ceea ce reliefează că personalitatea unui deținut poate fi ghidată până în punctul în care deținuții pot ajunge să se autocontroleze, să discearnă situațiile, astfel încât să se evite anumite momente conflictuale. Deschiderea și asertivitatea nu au înregistrat scoruri diferite între perioada de testare și retestare ceea ce înseamnă că deținuții din lotul experimental trebuie să fie testați după o perioadă mai lungă după ce au fost supuși unui program de integrare socială, deoarece fiecare informație menită să finiseze personalitatea deținuților necesită o perioadă mai lungă de sedimentare ca să poate fi însușită.

Prezentul demers ne mai arată faptul că nu există diferențe semnificative pe trăsăturile de personalitate în funcție de vârstă. Mai mult, o corelație recidivă/durata detenției cu trăsăturile de personalitate deschidere, agreabilitate, asertivitate, nevrozism și agresivitate relevă faptul că recidiva nu este influențată de acestea, dar că în funcție de durata detenției se pot produce anumite schimbări pe dimensiunile asertivitate și agreabilitate.

Rezultatele cercetării constatative scoate în evidență faptul că programele psihosociale desfășurate în penitenciar produc schimbări asupra dimensiunilor comportamentale ale deținuților, dar participarea la astfel de programe este determinată de recompensele obținute și nu de necesitățile psihosociale reale ale acestora, atunci acestea nu sunt suficient de evidente. Diagnosticarea cât mai corectă a profilului psihocomportamental al deținuților, evidențierea cât mai exactă a cauzelor, care au determinat comportamentul lor antisocial, constituie cerințe esențiale pentru recomandarea corespunzătoare a programelor psihosociale recuperative din cadrul instituțiilor penitenciare. Trăsăturile de personalitate sunt elementele de bază în studiul personalității și influențează luarea deciziilor prin afectarea alegerilor cu privire la angajarea în comportamente diferite. Cunoașterea diferitelor trăsături de personalitate în rândul deținuților din detenție este utilă, deoarece va ajuta la dezvoltarea intervențiilor și strategiilor care vizează persoanele cu profiluri specifice de trăsături, astfel încât să își maximizeze comportamentul pe perioada executării pedepsei și ajută la reintegrarea lor în societate.

Trăsăturile personalității deținutului sunt reflectate de comportamentul exteriorizat al acestuia. Deși, putem spune că schimbările majore la nivelul personalității sunt rarisime, totuși, acestea se pot produce fie în sens negativ, fie în sens pozitiv, iar dacă intervine mediul penitenciar cu factorii care determină sau influențează aceste trăsături ale personalității care se manifestă printr-o **constanță relativă în timp, acestea pot suferi modificări**. Înțelegerea naturii personalității

umane va spori calitatea relațiilor interpersonale atât de importante pentru o inserție adecvată în comunitate a deținuților.

Structura și tematica metodologiei de stabilire a profilului psihocomportamental al deținutului permit ca unui deținut care urmează metodologia de stabilire a profilului psihocomportamental să i se poată stabili clar programul sau programele psihosociale ce urmează a le parcurge pentru a observa schimbări comportamentale.

Elaborarea metodologiei de stabilire a profilului psihocomportamental al deținutului prin rezultatele obținute, decelează ca cercetarea de față să poată fi percepută ca un prim pas către demonstrarea eficienței implementării acestei metodologii. Este important de menționat că descoperirea trăsăturilor dominante de personalitate reprezintă un pilon al oricărui program care are în vedere integrarea socială a deținuților, deoarece individul prin unicitatea lui reacționează diferit la anumite sarcini. Ghidarea deținuților către un anumit program ce poate include și consiliere psihologică poate fi mai eficient dacă se realizează în funcție de trăsăturile de personalitate dominante.

Obiectivele cercetării au fost atinse, iar ipotezele au fost confirmate, rezultatele evidențiind o reducere a agresivității, a nevrozismului, și concomitent cu reducerea tendințelor anxioase care îl mediază și cu creșterea acceptării necondiționate a sinelui. Aceste rezultate au fost evidențiate în cadrul situațiilor experimentale posttestare la grupul experimental față de grupul de control. Participarea la un astfel de programe psihosociale, în grup, dincolo de creșterea autostimei în vederea reducerii tendințelor agresive, prezintă multiple avantaje. Participanții își dezvoltă abilități de comunicare, de adaptare la situații dificile și de rezolvare de probleme, își construiesc patternuri sănătoase de raportare la noile relații, devenind mai suportivi pentru cei din jurul lor și îmbunătățindu-și traiul în mediul carceral și putând avea o perspectivă nouă pentru viitor, precum și readaptarea în societate la ispășirea pedepsei și implicarea într-o activitate profesională proprie aptitudinilor personale.

Studiul privind influența activităților de reintegrare psihosocială raportate la schimbările comportamentale survenite asupra persoanelor deținute a generat următoarele **rezultate științifice**:

1. Analiza personalității deținuților [8] a generat ca rezultat general identificarea unor trăsături de personalitate precum: deschidere, nevrozism, agreabilitate, agresivitate și asertivitate care influențează adaptarea la mediul penitenciar, inclusiv la parcurgerea unor programe de reintegrare psihosocială [6].

2. Mediul penitenciar prezintă anumite caracteristici cheie care generează schimbarea personalității: separarea de familie, mediul închis cu norme și reguli stricte de urmat, dependența de personal, supraaglomerarea, durata detenției, conduitele agresive ale celorlalți deținuți, subcultura de penitenciar, lipsa informației, lipsa intimității.

3. Comportamentul deținuților [5] se modifică în timp ce se dezvoltă anumite trăsături de personalitate instituționalizate precum: neîncrederea în alții, dificultăți de angajare în relații și greutatea cu care iau anumite decizii.

4. Funcția educativă în mediul penitenciar este îndeplinită prin realizarea unui șir de programe educative, de asistență psihologică și socială. Influența acestor programe desfășurate în penitenciar asupra dimensiunilor comportamentale ale deținuților poate fi sintetizată prin expunerea trăsăturilor de personalitate care contribuie la schimbarea personalității deținuților. În concordanță cu opiniile expuse în literatura de specialitate, cât și cu rezultatele cercetării practice s-a constatat că efectele programelor pot depinde atât de caracteristicile, tipologia deținuților, cât și de condițiile de detenție.

5. În urma experimentului costativ, care a vizat eficacitatea parcurgerii programelor de reintegrare psihosocială, s-au stabilit diferențe raportate la nivelul variabilelor: deschidere, nevrozism, agreabilitate, agresivitate și asertivitate la lotul experimental în perioada de testare și retestare.

6. Rezultatele obținute la etapa de constatare au servit drept temei pentru elaborarea unei metodologii de creionare a profilului psihocomportamental al deținutului, conținutul și structura căruia a permis ca deținutului să i se poată stabili în funcție de trăsăturile dominante de personalitate, clar și corect, programul sau programele psihosociale ce urmează a le parcurge pentru a observa schimbări comportamentale [7]. Metodologia de creionare a profilului psihocomportamental al deținutului și-a demonstrat eficiența prin scoruri scăzute la variabila nevrotism și creșterea nivelului de asertivitate, cât și prin interiorizarea conștientizării deținuților de a da dovadă de compasiune față de alții, de a-și exprima punctual de vedere, de a solicita sprijinul celor din jur și de a accepta că există persoane mult diferite de ei înșiși pe care trebuie să le tolereze.

Rezultatele științifice obținute au condus la realizarea scopului și obiectivelor de cercetare propuse și în consecință a fost ***soluționată problema științifică importantă*** care constă în elaborarea și implementarea unei metodologii de creionare a profilului psihocomportamental al deținutului care permite deținuților să li se poată stabili programe de reintegrare psihosocială care să contribuie la schimbări comportamentale vizibile pe perioada executării pedepsei.

BIBLIOGRAFIE

1. COSTA, P T., MCCRAE, R.R, Stability and change in personality assessment: the revised NEO Personality Inventory in the year 2000, [citat 8.01.2019], disponibil https://www.researchgate.net/publication/14190087_Stability_and_Change_in_Personality_Assessment_The_Revised_NEO_Personality_Inventory_in_the_Year_2000
2. LOMBROSO, C. Omul delicvent. București: Editura Măiastra, 1992. 158 p. ISBN 9739501524
3. MITROFAN, N., ZDRENGHEA, V., BUTOI, T. Psihologie judiciară. București: Casa de editură și presă „Șansa” Srl, 1994. 359 p. ISBN 973-725-152-0.
4. Personalitatea-Criminalului-Recidivist, [citat 8.01.2019], disponibil <https://ro.scribd.com/document/371420142/348032300-Personalitatea-Criminalului-Recidivist-doc>
5. POPA, E. Comportamentul deținuților în mediul penitenciar. În: Materialele Conferinței Științifice Internaționale dedicate aniversării de 20 de ani de la fondarea Facultății Științifice și ale Educației. Chișinău, 5-6 decembrie, 2019. Chișinău: ULIM (Tipogr. "Print-Caro"), 2020, p 223-236; ISBN 978-9975-3371-7-5.

6. POPA, E. The Impact on the Individual's. Personalityas Persceived by the Prison Psychologist. În: Lucrarile Simpozionului international Educatie prin sanatate, 2019, Vol. IV, p. 76-80. ISBN 978-606-94756-6-9.
7. POPA, E., IURCHEVICI, I. Psychodiagnosis Program for Persons Deprived of Liberty. In: Journal of Danubian Studies and Research, 2020, Vol. I, p. 548-561. ISSN 2284 – 5224
8. POPA, E., Studiu: Influența activităților de reintegrare psihosocială asupra schimbărilor comportamentale survenite la persoanele deținute. În Revista Institutului Național al Justiției, Științe juridice, 2022, Vol. 14, nr.3, pp. 48-53, ISSN 1857-2405.
9. Strategia națională de reintegrare socială a persoanelor private de libertate 2020 – 2024 - Anexa 14. În: Monitorul Oficial, 2020, nr. 494 din 11 iunie. [citat 18.11.2019]. Disponibil: <http://www.monitoruljuridic.ro/act/strategie-na-ional-din-27-mai-2020-de-reintegrare-social-a-persoanelor-private-de-libertate-2020-2024-emitent-guvernul-226691.html>

CONTEMPORARY PROBLEMS OF EDUCATION: THE SCHOOL AND THE FAMILY

PROBLEME CONTEMPORANE ALE EDUCAȚIEI: ȘCOALA ȘI FAMILIA

CUMPĂNĂȘOIU Teodor-Sorin, psychologist, Director of the Lyceum "Preda Buzescu" Berbești, Vâlcea, Romania, PhD student, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-5089-4888>

Abstract. Freire (1999) states that: "Education alone does not make society, without it society does not change either. If the option is progressive, if you are in favor of life and not death, fairness and injustice, not right and not arbitrariness, different coexistence and not your denial, not if there is another way if not to live the option you choose. Embody it, reducing the distance between what you say and what you do".

The Romanian education system has experienced major changes in recent years, advancing in some aspects but also creating leverage for contemporary education. A very challenging issue is the involvement of the family in school, as the convivial alienation of the family becomes more evident every day. It is observed that the performance of students whose parents accompany their school development is positively differentiated from students who do not receive such follow-up.

The decrease in family participation in the student's school life generates, in most cases, a learning deficit and, therefore, school failure. It is certain that both the school and the family need each other because this interaction must take place to ensure success and good performance. Kant (1993) says that man must be educated and that such education includes two planes: one from outside to inside and from inside to outside. It can be said that the student needs to get involved in the environment that will have the opportunity to transform it, to modify it, so that through this external influence he can internalize this modification and at the same time act constructively on the school environment.

The school actually needs to inform, involve, and get closer to the family, and the family needs to do the same to ensure this success.

Rezumat. Freire (1999) afirmă că: „Educația singură nu creează societatea, dar fără ea societatea nu se schimbă nici ea. Dacă opțiunea este progresistă, dacă ești în favoarea vieții și nu a morții, echității și in justiției, nu a dreptului și nu a arbitrarității, coexistenței diferite și nu a negării tale, nu există altă cale decât să trăiești opțiunea pe care o alegi. Întruchipează-o, reducând distanța dintre ceea ce spui și ceea ce faci”.

Sistemul educațional românesc a cunoscut schimbări majore în ultimii ani, avansând în unele aspecte, dar creând și o pârgie pentru educația contemporană. O problemă foarte provocatoare este implicarea familiei în școală, deoarece în fiecare zi devine mai evidentă alienarea convivială a familiei. Se observă că performanța elevilor ale căror părinți își însoțesc dezvoltarea școlară se diferențiază pozitiv de cea a elevilor care nu beneficiază de un astfel de suport.

Scăderea participării familiei în viața școlară a elevului generează, în cele mai multe cazuri, un deficit de învățare și, prin urmare, eșec școlar. Este cert că atât școala, cât și familia au nevoie una de alta, deoarece această interacțiune trebuie să aibă loc pentru a asigura succesul și performanța bună. Kant (1993) spune că omul trebuie educat și că o astfel de educație include două planuri: unul de la exterior spre interior și unul de la interior spre exterior. Se poate spune că elevul trebuie să se implice în mediul pe care va

avea ocazia să îl transforme, să îl modifice, astfel încât prin această influență externă să poată internaliza această modificare și, în același timp, să acționeze constructiv asupra mediului școlar.

De fapt, școala trebuie să informeze, să implice și să se apropie de familie, iar familia trebuie să facă același lucru pentru a asigura acest succes.

Key words: education, school, family, school success/failure.

Cuvinte cheie: educație, școală, familie, succes/eșec școlar.

Introducere

Sistemul de învățământ românesc a întâmpinat schimbări majore în ultimii ani, avansând în unele aspecte, dar creând și noi provocări pentru învățământul contemporan. Una dintre cele mai provocatoare probleme este implicarea familiei în școală, deoarece devine tot mai evidentă înstrăinarea dintre acestea. Se observă că randamentul elevilor ai căror părinți însoțesc dezvoltarea școlară este mai bun comparativ cu elevii care nu primesc o astfel de susținere.

Lipsa de preocupare și angajament a părinților în a ajuta școala să promoveze interesul elevilor pentru învățare îi preocupă pe profesori. Aceștia susțin că, fără implicarea părinților, copilul se poate simți inferior și poate atrage atenția asupra sa prin comportamente negative, cum ar fi gălăgia, lipsa de atenție în clasă și acțiuni violente. Scăderea participării familiei la viața școlară a elevului generează, în majoritatea cazurilor, un deficit de învățare și, implicit, eșec școlar. Atât școala, cât și familia au nevoie una de cealaltă pentru a asigura succesul și performanța elevilor. Cu toate acestea, înstrăinarea familiei de școală transferă responsabilitatea în mâinile profesorilor și altor profesioniști din educație, ceea ce duce la dezintegrarea unor valori fundamentale precum etica, cetățenia, solidaritatea, afecțiunea și umanizarea.

În ciuda tuturor instrumentelor tehnologice care facilitează învățarea elevilor la clasă, mai sunt multe de făcut. Utilizarea tehnologiei în învățare necesită angajamentul și participarea activă a familiei. Elevul înțelege gradul de importanță pe care părinții îl acordă educației sale, iar lipsa de interes poate provoca probleme în clasă, precum lipsa de atenție, lipsa de respect față de profesori și colegi, atenție scăzută la conținut și demotivare. Implicarea familiei în școală este esențială și necesară pentru educația națională. Educația, familia și statul, inspirate de principiile libertății și idealurile de solidaritate umană, vizează dezvoltarea deplină a cursantului, pregătirea pentru exercițiul cetățeniei și calificarea pentru muncă.

Freire (1999) afirmă că: „Educația singură nu face societatea, fără ea nici societatea nu se schimbă. Dacă opțiunea este progresivă, dacă ești în favoarea vieții și nu a morții, a corectitudinii și a nedreptății, nu a dreptului și nu a arbitrarului, conviețuirea diferită și nu negarea ta, nu dacă există o altă cale dacă nu să trăiești opțiunea pe care o alegi. Încarnează-l, scăzând distanța dintre ceea ce spui și ceea ce faci” [12, p. 18].

Figura 1 reprezintă Uniunea care este cea mai bună formă de transformare socială. Dacă școala o obține, acționează asupra educației; fără participarea societății și a familiei, nu se ating rezultate bune. Totodată, societatea și familia nu pot dezvolta o educație eficientă fără participarea școlii.

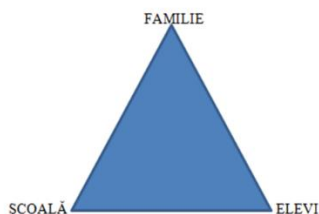


Figura 1. Uniunea Familie – Școală – Elevi
Educația familială vs. educația școlară

Importanța educației familiale și școlare

Familia stă la baza formării caracterului unui individ, având potențialul de a transforma un copil într-un cetățean model, în timp ce școala poate juca un rol semnificativ în acest proces sau, în absența unei colaborări eficiente cu familia, poate contribui la marginalizarea elevului. Transformarea pozitivă a unui individ, în calitate de agent model în societate, se bazează pe monitorizare constantă, transmiterea valorilor etice și morale, oferirea de atitudini și exemple bune. Dezavantajele apar atunci când familia nu reușește să participe activ, să monitorizeze performanțele și să transmită valori.

Discuțiile din școli caută să înțeleagă și să remedieze acest cadru haotic, în care familia se îndepărtează din ce în ce mai mult de viața elevului, transferând aproape toată responsabilitatea către școală. Școala nu poate fi considerată un „Salvator” în educația copiilor, deoarece fundamentul major este familia. Atmosfera familială este cea în care elevul își petrece sau ar trebui să își petreacă cea mai mare parte a timpului.

Astăzi, familiile adesea lasă sarcina educației pe seama școlilor și profesorilor. În unele cazuri, părinții afirmă că nu pot gestiona comportamentul copiilor, considerându-i prea dificili de controlat. Este evident că, dacă părinții nu pot menține un mediu familial bazat pe respect, etică, moralitate și dialog, și nu contribuie la procesul de învățare, este nerealist să așteptăm ca profesorii, care lucrează zilnic cu grupuri mari de elevi, să reușească să îi educe la standardele dorite de părinți. Școala singură nu poate îndeplini această sarcină.

Conform lui Bock, „importanța educației timpurii este atât de mare în formarea persoanei încât o putem compara cu fundația construirii unei case. Apoi, pe parcursul vieții, vor veni noi experiențe care vor continua să construiască casa, relativizând puterea familiei” [4]. Este necesară o reflecție profundă asupra implicării familiei în școală. Această reflecție trebuie să fie critică și constructivă din partea tuturor celor implicați. Mobilizarea profesorilor și a întregii comunități școlare este esențială pentru ca familia să urmărească mai îndeaproape viața școlară a elevului și să nu se limiteze doar la colectarea de note bune de la profesori. Pentru ca acest lucru să devină posibil, școala trebuie să găsească mijloace de a implica familiile în activități participative, pentru a evidenția importanța monitorizării zilnice. Școala ar trebui să-i implice pe părinți în proiecte, dezbateri, prelegeri, evenimente școlare, toate acestea contribuind la creșterea afecțiunii și a angajamentului. Deși sarcina nu este ușoară, este necesară pentru a aduce schimbări pozitive. Paro afirmă că școala trebuie să transmită informații părinților și să folosească orice ocazie pentru a-i angaja, arătându-le

obiectivele, resursele și problemele pedagogice cu care se confruntă. În acest fel, familia se va simți mai angajată în viața școlară a copilului și va contribui la îmbunătățirea dezvoltării acestuia ca ființă umană [30]. Cu toate acestea, doar prezentarea problemelor nu este suficientă. Este important ca părinții să fie implicați activ în realizarea proiectelor, ascultându-le ideile, opiniile și preocupările, și instruindu-i cu privire la importanța implicării lor ca familie participativă. Aceasta va ajuta la consolidarea relației dintre școală și familie și la îmbunătățirea rezultatelor educaționale ale elevilor.

Importanța familiei în construirea proiectului politic pedagogic al școlii

Implicarea familiei în construirea școlii este esențială pentru succesul educațional. Proiectul Politic Pedagogic, așa cum este descris de Veiga [29], subliniază importanța participării active a familiei în formularea și implementarea strategiilor educaționale. Acest proiect nu doar că ghidează și organizează munca școlii, ci servește și ca reper care orientează praxisul educațional.

Proiectul Politic Pedagogic își are originile în latinescul "proiectu/projicere", care înseamnă lansarea înainte. În cadrul claselor de gimnaziu, acest proiect ar trebui dezvoltat, evaluat, deconstruit și reconstruit într-un mod flexibil, inserându-l în contextul cultural al comunității școlare și prioritizând nevoile reale ale elevilor. Introducerea participării familiei în construcția acestui proiect reprezintă o abordare esențială pentru valorificarea predării și învățării elevilor. Veiga și Resende [29] subliniază că Proiectul Politic Pedagogic necesită o reflecție profundă asupra scopurilor școlii și a rolului său social. Acest lucru implică, inevitabil, și familia, care joacă un rol crucial în schimbările pozitive necesare pentru a transmite elevilor sentimente de dorință, apreciere, interes și angajament față de educație și viață. Pentru a dezvolta cu succes proiectul, este esențial ca școala să ia în considerare familia, realizând o diagnoză pentru a identifica nevoile elevilor și mediul în care trăiesc, precum și importanța pe care familia o acordă educației. Distanțele între familie și școală au generat pierderi pentru ambele părți, deoarece complicitatea și responsabilitatea ar trebui împărțite proporțional pentru a asigura succesul elevilor. Când părinții participă mai puțin la ședințele școlare, ar trebui să se recurgă la vizite la domiciliu și la dialog cu conducerea școlii. Profesorii ar trebui să transmită constant nevoia de îmbunătățiri și să gestioneze stresul generat de necesitatea de a distribui timpul între mai multe școli, ceea ce poate perturba o pregătire eficientă pentru temele școlare.

Oliveira [19] subliniază că familia are funcții specifice în universul educațional și în formarea indivizilor, incluzând funcțiile de reproducere, sănătate a reproducerii, educaționale și economice. Aceste funcții asigură condițiile necesare pentru dezvoltare, atât materială, cât și prin transmiterea valorilor, credințelor, obiceiurilor, riturilor și modelelor culturale. Familia este concepută ca prima instituție de socializare, responsabilă pentru asigurarea unui mediu propice dezvoltării copilului.

Cunoștințele și identitatea elevului contemporan

În fiecare zi, mii de elevi merg la școală, însă nimeni nu știe sigur ce obiectiv au în vedere. Odată cu apariția tehnologiei și a informației instantanee, mulți constată că orele devin aproape inutile, iar informațiile accesate pe internet îi fac capabili să depășească ceea ce au prezis părinții lor. Cursurile mediate de profesori ajung în plan

secund, deoarece utilizarea telefoanelor mobile în timpul orelor generează deseori dezinteres față de subiectele predate. Astfel, elevii sunt mai preocupați de videoclipuri haioase, fraze ironice și alte activități superficiale decât de învățarea chestiunilor relevante în școală. Cury [7] observă că, în trecut, părinții erau autoritari și profesorii eroi. În prezent, însă, aceștia au devenit victime ale propriilor copii. Educația este întreruptă frecvent, iar violența și alienarea socială au crescut, contribuind la o crimă împotriva minții copiilor și adolescenților. Viteza gândurilor tinerilor este mult mai mare decât în urmă cu un secol, iar modelul de educație din trecut, deși nu era ideal, a funcționat [8, p. 59].

Identitatea multifățetată a elevilor aduce probleme sociale capabile să agraveze situația educațională, deoarece înstrăinarea elevilor în școală și în afara ei este din ce în ce mai reală. Problema nu este accesul la tehnologie, ci modul de utilizare. Pentru această generație, expunerea la filme violente și discuțiile deschise despre acte sexuale sunt considerate normale. Aceasta reflectă o identitate accelerată și nedefinită, care poate avea un impact social și educațional semnificativ.

Un factor interesant de observat este modul în care generația contemporană percepe profilul nostru în societate și școală. Atracția pentru informații rapide și ambalate, fără a se preocupa de contextul general, a devenit punctul central al "noii societăți". Identitatea lor ca "generație a îndoielii" este marcată de frecventarea școlii fără a căuta evoluții formative, trăind în incertitudine și afirmând că nu știu încă ce direcții vor urma, în ciuda oportunităților disponibile.

Fondul de cunoștințe și fondul de identitate al elevilor

În timp ce multe teorii despre discontinuitatea dintre acasă și școală subliniază deficiențele elevilor, teoria fondurilor de cunoștințe (FoK) se concentrează pe competențele elevilor. Moll și colab. [18, p. 133] se referă la conceptul FoK ca fiind „aceste corpuri de cunoștințe și abilități acumulate istoric și dezvoltate cultural esențiale pentru funcționarea și bunăstarea gospodăriei sau individuale”. În proiectul lor de cercetare, profesorii au lucrat ca cercetători care, prin cercetări etnografice efectuate în timpul vizitelor la domiciliu, au studiat gospodăriile elevilor lor. Aceste gospodării s-au dovedit a fi o sursă bogată de fonduri de cunoștințe referitoare la agricultură și managementul animalelor, construcții, comerț, finanțe, medicină, managementul gospodăriei și așa mai departe. Aceste fonduri de cunoștințe au fost ulterior utilizate în sala de clasă pentru a corela programa cu viața elevilor.

În literatura de specialitate pot fi găsite câteva exemple care se bazează pe această abordare [1, 15, 24]. De exemplu, Andrews și Yee [1] au colaborat cu un profesor pentru a investiga viața a doi copii etnici minoritari (unul bengalez, unul pakistanez) din familia și comunitatea lor din Marea Britanie. Acest lucru i-a permis profesorului să vadă cum acești copii erau angajați în activități matematice acasă, rezultând cunoștințe care puteau fi extrase în clasă.

Hogg [15] a discutat despre modul în care, în cooperare cu părinții și elevii, profesorii au aflat despre FoK al elevilor și, în consecință, au conceput activități de învățare pe baza acestora. De exemplu, un profesor a învățat elevii săi despre războinicii romani, încurajându-i să folosească și să compare ceea ce știau deja despre războinicii maori, cum ar fi practicile tradiționale de înmormântare. Au fost descrise mai multe efecte pozitive ale utilizării fondurilor de cunoștințe ale elevilor.

Utilizarea fondurilor de cunoștințe la clasă poate contribui la îmbunătățirea relației dintre elevi și profesori, deoarece profesorul ajunge să cunoască elevul într-un context mai larg decât numai sala de clasă și pentru că schimburile dintre elevi și profesori devin mai active și mai personale [18]. Bazându-se pe experiențele elevilor, de asemenea, îi invită să împărtășească și să participe activ la procesul de învățare, construind punți între experiențele elevilor și curriculumul formal și, astfel, sprijinind învățarea academică [27]. Mai mult, vizitarea gospodăriilor permite crearea unei relații de învățare reciprocă și încredere între profesori și familii și poate reduce prejudecățile și stereotipurile [13, 18].

Abordarea fondurilor de cunoștințe (FoK) a fost introdusă și dezvoltată cu scopul de a reduce decalajul dintre casă și școală, evitând în același timp teoretizarea deficitului. Conform unei paradigme deficitare, diferențele de performanță academică de la diferite grupuri de elevi se datorează deficiențelor din cadrul elevilor, familiilor acestora și/sau culturii lor [23]. Aceste grupuri pot include imigranți, elevi indigeni, alte grupuri minorizate cultural și elevi din familii cu statut socio-economic scăzut.

În centrul abordării FoK, dimpotrivă, este presupunerea că elevii sunt competenți și au cunoștințe și abilități valoroase, dezvoltate prin experiențele lor de viață în afara școlii. Au fost efectuate diverse studii etnografice, care arată corpurile acumulate de cunoștințe, abilități și informații disponibile în gospodăriile și comunitățile elevilor [13]. De asemenea, mai mulți autori au documentat modul în care profesorii se pot baza pe acele familii și comunitate FoK și le pot folosi în scopuri pedagogice [1, 16].

Mai recent, însă, cercetătorii au subliniat că familia și comunitatea FoK nu coincid neapărat cu interesele și experiențele elevilor [11, 23]. De exemplu, Subero, Vujasinović și Esteban-Guitart [10] explică că a avea părinți cu cunoștințe și abilități cu privire la agricultură nu înseamnă neapărat că copiii le-au încorporat și că acestea sunt semnificative pentru ei.

Prin urmare, conceptul de fonduri de identitate (FoI) a fost sugerat pentru a depăși aceste limitări. FoI implică o perspectivă mai largă, care nu se limitează la familie sau comunitate, atunci când cercetează fondurile de cunoștințe ale elevilor. Esteban-Guitart și Moll [11, p. 31] definesc fondurile de identitate ca „resurse acumulate istoric, dezvoltate cultural și distribuite social, care sunt esențiale pentru autodefinirea, exprimarea și înțelegerea de sine a unei persoane”. „Fonduri de cunoaștere... devin fonduri de identitate atunci când participanții le însușesc și le folosesc pentru a se defini” [10, p. 753].

Studiile recente în domeniul fondurilor de cunoștințe (FoK) s-au concentrat mai precis pe FoK pentru copii și au demonstrat că interesele, talentele și pasiunile elevilor își pot găsi originea și în alte surse decât gospodăria sau comunitatea [1, 14, 26]. În acest context, a fost introdus conceptul de fonduri de identitate (FoI) [10].

Au fost evidențiate două limitări ale abordării FoK, iar conceptul de fonduri de identitate (FoI) a fost propus ca o viziune complementară și inovatoare pentru a rezolva aceste limitări [11, 15]. Prima limitare se referă la focalizarea cercetării FoK pe cunoștințele și experiențele trăite în gospodărie și comunitate. Cu toate acestea, cunoștințele familiei și comunității nu sunt neapărat semnificative pentru elevi [27]. Mai mult, familia și comunitatea nu sunt singurele surse posibile de FoK pentru elevi.

Moje și colab. [17], de exemplu, au identificat experiențele elevilor cu grupurile lor de colegi și cultura populară ca surse suplimentare de FoK. Ei au distins patru surse principale de FoK pentru elevii de liceu: familia, comunitatea, colegii și cultura populară.

Fondurile de cunoștințe ale familiei elevilor au fost legate de munca părinților în casă și în afara ei și de călătoriile elevilor. Fondurile comunitare au fost asociate cu identitatea etnică și activismul social, fondurile de la egal la sprijinul reciproc între elevi, iar cultura populară a inclus muzică, reviste, mass-media, televiziune și filme. În prezent, rețelele sociale și internetul sunt surse care au și mai multă influență în viața studenților, așa cum a subliniat Poole [21], care a introdus termenul FoK 2.0.

O a doua limitare a abordării FoK subliniată este de natură metodologică. În abordarea originală, fondurile de cunoștințe ale elevilor sunt identificate prin cercetări etnografice efectuate de profesori în familie sau comunitatea elevilor [18]. Această metodă poate scoate în evidență FoK ale părinților, dar nu va dezvălui neapărat FoK pe care elevii le dezvoltă în alte contexte. Mai mult, acest tip de cercetare este dificil de realizat și necesită timp pentru profesori, mai ales când elevii provin din diverse comunități.

Prin urmare, au fost utilizate modalități alternative de a învăța despre FoK ale elevilor în diverse studii [9]. De exemplu, în proiectul de povești de familie al lui Dworin, copiii au scris povești despre familiile lor în engleză și spaniolă, valorând ambele limbi în mod egal [9]. Într-un alt proiect, un profesor și copiii au colaborat pentru a dezvolta lecții despre alimentație și nutriție, încorporând FoK ale elevilor [3]. Într-un alt exemplu, cercetătorii au efectuat o scanare a comunității, colectând date de recensământ și interviuri cu profesori, directori, părinți și lideri comunitari pentru a dezvolta o pedagogie care să țină cont de lumea elevilor din afara școlii [25].

Conceptul de fonduri de identitate (FoI) a fost propus pentru a depăși ambele limitări ale abordării FoK. În primul rând, implică o perspectivă mai largă, nu se limitează la familie sau comunitate atunci când cercetează fondurile de cunoștințe ale elevilor. Esteban-Guitart și Moll [11, p. 31] definesc fondurile de identitate ca „resurse acumulate istoric, dezvoltate cultural și distribuite social, care sunt esențiale pentru autodefinirea, exprimarea și înțelegerea de sine a unei persoane”. „Fonduri de cunoaștere... devin fonduri de identitate atunci când participanții le însușesc și le folosesc pentru a se defini” [10, p. 753].

În studiile bazate pe acest concept, pe lângă cercetarea etnografică, se folosesc metodologii precum producerea de artefacte identitare de către elevi (de exemplu, texte sau desene) sau alte metode bazate pe arte pentru a dezvălui interesele elevilor și a construi pe acestea pentru a promova și susține învățarea [10, 26]. Într-un proiect de cercetare-acțiune colaborativă, autorii au investigat modul în care profesorii din școlile primare pot folosi fondurile de cunoștințe/identitate ale elevilor (FoK/I) în sălile lor de clasă superdiverse. Datele au fost colectate prin jurnalele de bord pre-structurate, interviuri ale profesorilor și focus grupuri.

Analizele au rezultat într-un cadru care sugerează modalități de a găsi FoK ale elevilor și clasifică practicile de predare legate de FoK/I pe două dimensiuni:

- resursele individuale ale elevilor vs. resursele colective.
- sfera activităților didactice.

Autorii identifică, de asemenea, surse de FoK/I și discută despre competențele pedagogice de care profesorii au nevoie pentru a integra FoK/I în predarea lor. În contextele educaționale din ce în ce mai diverse din societățile contemporane, elevii pot experimenta un decalaj între ceea ce învață acasă și ceea ce se așteaptă de la ei la școală [2, 6]. Profesorii, cu medii culturale și sociale diferite față de elevii lor, nu recunosc întotdeauna cunoștințele și abilitățile pe care elevii le dobândesc în afara școlii. Această discontinuitate poate duce la pierderea interesului pentru școală și la performanțe scăzute, mai ales pentru elevii cu o minoritate etnică sau un mediu economic social mai scăzut [5, 28].

Esteban-Guitart a organizat fondurile de identitate (FoI) în cinci mari tipuri, arătând natura lor multifacetă [10]. FoI poate fi:

- geografic: când o zonă de teritoriu este o sursă de autoidentificare;
- practic: activități legate de muncă, sport, muzică și altele; de exemplu, multe adolescente se identifică cu activitatea de călărie;
- cultural: steaguri sau simboluri naționale, cum ar fi leul ca simbol olandez;
- social: relații cu prieteni și colegi;
- instituțional: apartenența la o religie sau familie.

Ca o categorie suplimentară, Poole și Huang [23, p. 126] au sugerat fonduri existențiale de identitate, definite ca „experiențe pozitive și negative pe care elevii le însușesc pentru a se defini și pentru a-i ajuta să crească ca ființe umane”. Un exemplu ar fi modul în care a fi hărțuit în copilărie este o experiență care afectează identitatea cuiva.

Conceptul de FoI își propune să depășească limitările metodologice ale abordării FoK. Aceste limitări sunt abordate de cercetătorii FoI prin promovarea unei game mai largi de metodologii, pe lângă cercetarea etnografică, pentru a dezvălui FoI-ul studenților. Exemplele includ realizarea de videoclipuri, fotografii, autoportrete, scrierea de jurnale și texte bilingve, și umplerea cutiilor de pantofi cu articole semnificative aduse în clasă [27, p. 247]. Aceste metode sunt denumite crearea de artefacte de identitate [10, 27]. Profesorii pot folosi aceste metode pentru a descoperi cunoștințele, abilitățile și interesele elevilor și pentru a le integra în predare.

Atunci când profesorii obțin mai multe informații despre fondurile de cunoștințe și fondurile de identitate ale elevilor lor, ei se pot baza pe experiențele și resursele elevilor pentru a conecta programa cu interesele acestora, făcând lecțiile mai semnificative [11, 18]. Acest lucru este esențial pentru incluziune și șanse egale pentru o populație diversă de studenți în orașele superdiverse din întreaga lume.

Într-un proiect de cercetare-acțiune colaborativă, am investigat, împreună cu 13 profesori din școli primare, modul în care au găsit fondurile de cunoștințe ale elevilor și le-au folosit în predarea lor. Studiul nostru a rezultat într-un cadru care clasifică și ilustrează activitățile de predare legate de FoK/I. Prima dimensiune face distincția între caracterul individual și cel colectiv al resurselor elevilor: profesorii fie s-au concentrat pe un elev individual, fie s-au inspirat din FoK/I al unui grup de elevi sau al întregii clase. A doua dimensiune se referă la sfera activităților didactice, variind de la conversații scurte la lecții întregi și proiecte.

FoK/I pe care le-au găsit profesorii și pe care le-au integrat în predare au provenit din două surse principale: cultura populară și timpul liber (jocuri pe

calculator, muzică rap, dans, limbaj fotbalistic) și familie și comunitate (limbă, religie, călătorii, animale de companie, unelte de construcție, emoții). Profesorii au sugerat o serie de competențe necesare pentru a integra FoK/I în predare. Pentru a găsi FoK/I al elevilor, profesorii trebuie să fie conștienți de existența acestora, dispuși să arate ceva din ei înșiși și să fie flexibili. Pentru a construi pe FoK/I al studenților, trei competențe pedagogice au fost menționate ca esențiale: încrederea în studenți, gândirea colaborativă și concentrarea pe semnificația activităților de învățare.

Cunoștințele descoperite în timpul proiectului pot fi caracterizate drept fonduri de identitate, referindu-se la cunoștințele pe care elevii le-au experimentat ca fiind semnificative și parte din identitatea lor. Câteva exemple au fost fonduri de cunoștințe din familii și comunități, cum ar fi cunoștințele de limbă, religie sau alimente. Multe exemple au vizat cultura populară și cunoștințele grupului de egali, așa cum a sugerat deja Moje și colab. [17]. Cu toate acestea, s-a dovedit dificil să se facă distincția între sursele familiale și comunitare, datorită vârstei fragede a elevilor care nu participă independent în comunitate, ci prin intermediul familiilor lor.

În alte exemple, copiii au predat cuvinte din limba lor maternă colegilor elevi, iar părinții au venit să vorbească despre religia și cultura lor. Activitățile de reparații în casă, cumpărarea de flori, cântatul la un instrument muzical sau practicarea unui sport pot fi considerate fonduri practice de identitate. În această categorie intră și activitățile de agrement precum jocurile Fortnite sau Minecraft, ascultarea sau cântatul de melodii populare. În ceea ce privește categoria geografică, copiii le-au povestit profesorilor despre animale sau copaci pe care i-au cunoscut sau văzut în țara lor de origine sau în locurile unde au mers pentru a vizita familia. În cele din urmă, copiii au menționat părinții, bunicii și alți membri ai familiei în poveștile și temele lor.

Categoria de fonduri existențiale propusă de Poole și Huang [21] nu a fost evidentă în studiu. Acest lucru se poate datora vârstei fragede a elevilor, dar și reticenței profesorilor de a aborda experiențele emoționale și greu de gestionat pentru elevi. Cu toate acestea, abordarea acestui proiect de cercetare poate fi o modalitate de a aborda astfel de experiențe în sala de clasă, deși acest lucru trebuie făcut cu grijă. Aceeași abordare se aplică și perspectivelor elevilor pe care profesorii le pot considera nedorite sau inadecvate (de exemplu, discriminatorii).

Această metodă permite ca astfel de perspective să iasă la iveală, facilitând discuții și prezentarea de opinii alternative elevilor. Studiul are anumite limitări. În primul rând, au fost implicate mai multe clase și școli care operează cu concepte educaționale diferite. Acest lucru poate fi considerat o lipsă de concentrare, dar a permis explorarea unei game largi de metode posibile de identificare și utilizare a FoK/I, inspirând alți profesori și contribuind la o clasificare semnificativă.

Pentru cercetările viitoare, se recomandă o concentrare pe un anumit nivel educațional sau metodă specifică de identificare și utilizare a FoK/I. În al doilea rând, metodele propuse de cercetătorii FoI, cum ar fi realizarea de autoportrete, scrierea de jurnale și umplerea cutiilor de pantofi (artefacte identitare) [10, 26], au fost rar utilizate în studiul nostru, fiind preferate metodele apropiate de practica obișnuită a profesorilor.

Cercetările viitoare ar trebui să includă astfel de metode bazate pe arte, deoarece par promițătoare și nu atât de dificil de implementat. În plus, cercetările ar

trebui să investigheze efectele utilizării FoK/I asupra elevilor, cum ar fi îmbunătățirea rezultatelor învățării, motivația pentru învățare și încrederea în sine. Este important de menționat câteva riscuri și capcane în aplicarea metodei FoK/I: unii profesori ar putea dezvălui doar talente speciale ale elevilor individuali, ignorând faptul că fiecare elev are cunoștințe și experiențe valoroase. De asemenea, accentuarea excesivă a diferențelor culturale poate duce la esențialism sau folclorism.

Abordarea FoK este accesibilă și inspiratoare pentru profesorii care doresc să abordeze diversitatea în sala de clasă. Cu toate acestea, metodele de predare bazate pe FoK/I nu ar trebui să fie separate de baza sa teoretică. Teoria FoK/I subliniază importanța recunoașterii și valorificării cunoștințelor și abilităților culturale diverse ale elevilor, depășind simplele referințe la mâncare, dans și muzică. Presupune, de exemplu, integrarea conținutului multicultural în curriculum și răspunsul la diversitatea etnică în furnizarea de instruire.

Folosirea FoK/I urmărește să meargă mai adânc și mai departe, ajutând elevii să experimenteze că cunoștințele și abilitățile dobândite în familiile și comunitățile lor, în timpul liber și cu colegii sunt valoroase. Conectând aceste cunoștințe și abilități cu curriculum-ul școlar, se reduce decalajul dintre experiențele elevilor din școală și cele din afara acesteia. Studiul nostru a rezultat într-un cadru de moduri în care o abordare FoK/I poate fi aplicată în predarea la clasă în diverse săli de clasă. Cercetările anterioare nu s-au concentrat pe sălile de clasă atât de diverse și au descris adesea proiecte speciale în loc de practicile zilnice obișnuite.

Constatările sugerează că sursele de cunoștințe distinse de Moje și colab. [17] și categoriile de FoI distinse de Esteban-Guitart [10] și Poole și Huang [22] nu sunt neapărat relevante pentru toate grupele de vârstă. Sursele și tipurile relevante de FoK/I pot diferi în funcție de vârsta elevilor. Studiul nostru reflectă în detaliu asupra competențelor necesare profesorilor pentru integrarea unei abordări FoK/I în predare. Cadrul dezvoltat poate fi un instrument util în formarea și profesionalizarea profesorilor, inspirând și sprijinind integrarea unei abordări FoK/I în predare și ajutând profesorii să reflecteze asupra competențelor necesare pentru succes.

Educație: familie, școală și societate

Educația din România a trecut prin transformări majore, ceea ce a dus la dificultăți sporite în gestionarea comportamentelor elevilor. Profesorii se confruntă cu elevi ale căror comportamente sunt din ce în ce mai greu de tratat. Această dificultate provine din multiple surse, inclusiv din schimbările rapide din societate și tehnologie. Profesorii trebuie să înțeleagă că rolul lor nu este doar de a preda, ci și de a fi piloni ai societății, deoarece comportamentul lor are un impact direct asupra vieții elevilor.

Progresele tehnologice aduc elevii în contact cu informații complexe și captivante, dar aplicarea eficientă a acestor tehnologii în educație necesită mediere și încurajare din partea profesorilor. Cu toate acestea, mulți profesori se simt descurajați și lipsiți de resurse adecvate pentru a face față noilor cerințe educaționale și tehnologice. Ei trebuie să fie conștienți că solidaritatea, toleranța și bunătatea nu pot fi predate de mașini, și astfel, implicarea lor activă este esențială pentru formarea completă a elevilor.

Este esențial ca profesorii să înțeleagă și să respecte diversitatea și cultura elevilor lor. În acest sens, educația nu doar îmbunătățește viața individuală, ci și viața

socială. Profesorii și elevii trebuie să colaboreze într-un mediu școlar organizat care să promoveze dezvoltarea personală și socială. Profesorii trebuie să simtă că sunt tratați corect și demn în mediul școlar pentru a-și putea dedica eforturile extinderii și îmbunătățirii educației.

Familia joacă un rol crucial în educația elevilor, completând eforturile școlii. Participarea activă a familiei la viața școlară a elevilor poate preveni eșecul școlar și poate asigura succesul academic și social al acestora. Lipsa de implicare a familiei duce la dezintegrarea unor valori fundamentale precum etica, cetățenia și solidaritatea.

Profesorii și școlile trebuie să dezvolte mijloace pentru a implica familia în educația copiilor. Aceasta include participarea la proiecte școlare, vizite regulate la școală și un angajament real față de educația copiilor. Această implicare trebuie să depășească zidurile școlii, incluzând monitorizarea și susținerea elevilor acasă. Prin implicarea activă a familiei, elevii se simt sprijiniți și motivați să învețe.

Considerații finale

Acest articol subliniază importanța unei colaborări strânse între școală și familie pentru a asigura succesul educațional al elevilor. Participarea familiei la viața școlară trebuie să fie continuă și să depășească limitele școlii. Este necesar un angajament real din partea profesorilor, elevilor și familiei pentru a crea un mediu educațional armonios și eficient. Implicarea familiei în educație nu doar îmbunătățește performanțele școlare, dar și dezvoltă valori esențiale pentru societate, cum ar fi etica, respectul și solidaritatea.

Bibliografie

1. Andrews, J., Yee, W. C. Children's 'funds of knowledge' and their real-life activities: Two minority ethnic children learning in out-of-school contexts in the UK. In: Educational Review, 2006, 58 (4), p. 435–449.
2. Banks, J. A. The canon debate, knowledge construction, and multicultural education. In: Educational Researcher, 1993, 22(5), p. 4–14.
3. Barton, A. C., Tan, E. Funds of knowledge and discourses and hybrid space. In: Journal of Research in Science Teaching, 2009, 46(1), p. 50–73.
4. Bock, A. M. B., Furtado, O., Teixeira, M. de L. T. Psicologia: Uma introdução ao estudo de psicologia. 13a edição reformulada e ampliada, 3ª tiragem. São Vicente: Saraiva, 2001. <http://groups.google.com/group/digitalsource>.
5. Bronkhorst, L. H., Akkerman, S. F. At the boundary of school: Continuity and discontinuity in learning across contexts. In: Educational Research Review, 2016, 19, p. 18–35.
6. Cockrell, K. S., Placier, P. L., Cockrell, D. H., Middleton, J. N. Coming to terms with 'diversity' and 'multiculturalism' in teacher education: Learning about our students, changing our practice. In: Teaching and Teacher Education, 1999, 15, p. 351–366.
7. Cury, A. J. Hijos brillantes, alumnos fascinantes. Biblioteca Augusto Cury. Zenith, 2009.
8. Cury, A. J. Padres brillantes, maestros fascinantes. Prácticos, Band 2. Booket, 2010.
9. Dworin, J. E. The family stories project: Using funds of knowledge for writing. In: The Reading Teacher, 2006, 59(6), p. 510–520.
10. Esteban-Guitart, M. Funds of identity. In: T. Teo (Ed.). Encyclopaedia of critical psychology. New York, NY: Springer, 2014, p. 752–757.
11. Esteban-Guitart, M., Moll, L. Funds of identity: A new concept based on funds of knowledge approach. In: Culture & Psychology, 2014, 20, p. 31–48.
12. Freire, P. Education as the Practice of Freedom. Rio de Janeiro: Paz e Terra, 1999.

13. González, N., Moll, L. C., Amanti, C. Funds of knowledge: Theorizing practices in households, communities, and classrooms. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2005.
14. Hedges, H. Sophia's funds of knowledge: Theoretical and pedagogical insights, possibilities and dilemmas. In: *International Journal of Early Years Education*, 2015, 23(1), p. 83–96.
15. Hogg, L. Applying funds of knowledge theory in a New Zealand high school: New directions for pedagogical practice. In: *Teachers and Curriculum*, 2016, 16(1), p. 49–55.
16. Joves, P., Siques, C., Esteban-Guitart, M. The incorporation of funds of knowledge and funds of identity of students and their families into educational practice: A case study from Catalonia, Spain. In: *Teaching and Teacher Education*, 2015, 49, p. 68–77.
17. Moje, E. B., Ciechanowski, K. M., Kramer, K. et al. Working toward third space in content area literacy: An examination of everyday funds of knowledge and discourse. In: *Reading Research Quarterly*, 2004, 39(1), p. 38–70.
18. Moll, L., Amanti, C., Neff, D., González, N. Funds of knowledge for teaching: Using a qualitative approach to connect homes and classrooms. In: *Theory into Practice*, 1992, 31(2), p. 132–141.
19. Oliveira, C. R. de. Neoliberalism, globalization and Postmodernity. In: Teske O. *Sociology: texts and contexts*. Canoas: Ed. the Ulbra, 2005.
20. Paro, E. Quality of education: the contribution of parents. <https://www.nucleodoconhecimento.com.br/education/problems-contemporary>.
21. Poole, A. Funds of knowledge 2.0: Towards digital funds of identity. In: *Learning, Culture and Social Interaction*, 2017, 13, p. 50–59.
22. Poole, A., Huang, J. Resituating funds of identity within contemporary interpretations of Perezhivanie. In: *Mind, Culture and Activity*, 2018, 25(2), p. 125–137.
23. Rios-Aguilar, C., Kiyama, J. M., Gravitt, M., Moll, L. C. Funds of knowledge for the poor and forms of capital for the rich? A capital approach to examining funds of knowledge. In: *Theory and Research in Education*, 2011, 9, p. 163–184.
24. Rubinstein-Avila, E. Connecting with Latino learners. In: *Educational Leadership*, 2006, 63(5), p. 38.
25. Smythe, S., Toohey, K. Investigating sociohistorical contexts and practices through a community scan: A Canadian Punjabi-Sikh example. In: *Language and Education*, 2009, 23(1), p. 37–57.
26. Subero, D., Vila, I., Esteban-Guitart, M. Some contemporary forms of the funds of knowledge approach. Developing culturally responsive pedagogy for social justice. In: *International Journal of Educational Psychology*, 2015, 4, p. 33–53.
27. Subero, D., Vujasinović, E., Esteban-Guitart, M. Mobilising funds of identity in and out of school. In: *Cambridge Journal of Education*, 2017, 47(2), p. 247–263.
28. Vedder, P., Horenczyk, G., Liebkind, K., Nickmans, G. Ethno-culturally diverse education settings: Problems, challenges and solutions. In: *Educational Research Review*, 2006, 1(2), p. 157–168.
29. Veiga, A., Resende, L. M. G. de (org.). *School: pedagogical political project space*. Campinas: Papirus, 2000.

ALZHEIMER - THE DISEASE OF LONELINESS?

ALZHEIMER - BOALA SINGURĂȚĂȚII?

RUSNAC Svetlana, PhD, associate professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0001-8846-0201>

CHIRIEAC Anca-Andreea, master in psychology, Belgium

Abstract. In this paper, we present the results of a research study aimed at understanding the representation of Alzheimer's disease within the population. The questions we sought to answer include: What are the risks for people with Alzheimer's disease of dying without care and support—in solitude? How do the population and the state perceive the needs of this category of patients and their risk of dying without due concern? The research problem focuses on identifying the knowledge and attitudes of the population and specialists in the field about Alzheimer's Disease and the quality of support these patients need, and examining how current services can provide the necessary care. The experimental basis involved a large sample that included specialists in the field as well as a general population without special training, with the purpose of studying knowledge and attitudes about Alzheimer's Disease. The research methods employed were questionnaires, case studies, and document analysis.

Rezumat. În această lucrare, prezentăm rezultatele unei cercetări prin care am intenționat să aflăm care este reprezentarea bolii Alzheimer în rândul populației. Întrebările la care am căutat să răspundem în această cercetare sunt: Care sunt riscurile ca persoanele cu boala Alzheimer să moară fără îngrijire și sprijin - în singurătate? Cum înțeleg populația și statul nevoile acestei categorii de pacienți și riscul lor de a muri fără îngrijire corespunzătoare? Problema cercetării este identificarea cunoștințelor și atitudinilor populației și specialiștilor din domeniu despre boala Alzheimer și calitatea suportului de care au nevoie acești pacienți, pentru a vedea cum serviciile actuale le pot oferi îngrijirea necesară. Baza experimentală a implicat un eșantion mare care a reunit specialiști din domeniu și o populație fără pregătire specială, în scopul studierii cunoștințelor și atitudinilor despre boala Alzheimer. Metodele de cercetare utilizate au fost chestionarul, studiul de caz și analiza documentelor.

Keywords: old age, dementia, Alzheimer's disease, cognitive processes, specialized services.

Cuvinte-cheie: vârstă înaintată, demență, boala Alzheimer, procese cognitive, servicii specializate.

Introducere

Îmbătrânirea populației este un fenomen global în continuă creștere, afectând aproape toate țările din lume. Aceasta se numără printre cele mai semnificative schimbări sociale ale secolului XXI și are implicații importante asupra diverselor sectoare ale societății, precum piața muncii, piața financiară, cererea de bunuri și servicii (locuințe, transport, protecție socială) și structurile familiale, inclusiv legăturile între generații. Persoanele în vârstă sunt tot mai mult recunoscute ca factori importanți în dezvoltarea societală, iar abilitățile lor de a contribui la bunăstarea

proprie și a societății ar trebui integrate în politicile și programele publice la toate nivelurile. În următoarele decenii, multe țări se vor confrunta cu presiuni fiscale și politice legate de sistemele publice de sănătate, pensii și protecție socială pentru o populație în creștere. Conform previziunilor "World Population Prospects 2022", segmentul populației cu vârsta peste 65 de ani crește mai rapid decât cel al tinerilor. Se estimează că până în 2050, procentul global al persoanelor cu vârsta de 65 de ani și peste va crește de la 10% în 2022 la 16%, iar numărul acestora va fi de două ori mai mare decât cel al copiilor sub 5 ani și aproape echivalent cu cel al copiilor sub 12 ani (UN, 2022).

În plus, fiecare țară trebuie să se adapteze pentru a face față acestei schimbări demografice semnificative. Se preconizează că până în 2050, 80% dintre persoanele în vârstă vor locui în țări cu venituri mici și medii. Ritmul accelerat al îmbătrânirii populației face ca provocările asociate să fie mult mai stringente decât în trecut. De exemplu, în 2020, numărul persoanelor cu vârsta de 60 de ani și peste a depășit numărul copiilor sub 5 ani. Între 2015 și 2050, proporția globală a populației de peste 60 de ani va crește aproape dublu, de la 12% la 22% (WHO, 2023).

Îmbătrânirea la nivel biologic este rezultatul acumulării de daune moleculare și celulare de-a lungul timpului, ceea ce duce la scăderea capacităților fizice și mentale, un risc crescut de boli și, în final, deces. Pe măsură ce îmbătrânesc, oamenii sunt mai predispuși la multiple afecțiuni simultan, cum ar fi pierderea auzului, cataracta, durerile de spate și gât, osteoartrita, boala pulmonară obstructivă cronică, diabetul, depresia și demența. De asemenea, îmbătrânirea este caracterizată de apariția unor stări de sănătate complexe, cunoscute sub denumirea de sindroame geriatrice, care includ fragilitatea, incontinența urinară, căderile, delirul și escarele (WHO, 2023).

Pentru a răspunde acestor provocări, este esențial să se creeze medii fizice și sociale suportive care să permită persoanelor în vârstă să își mențină sănătatea și independența. Aceasta include accesul la clădiri publice și transporturi sigure și accesibile, precum și spații care să faciliteze mobilitatea. O reacție eficientă de sănătate publică la îmbătrânire trebuie să abordeze nu doar pierderile asociate vârstei înaintate, ci și să sprijine recuperarea, adaptarea și creșterea psihosocială (WHO, 2023).

Pe lângă provocările legate de sănătate și adaptare socială, singurătatea este o problemă majoră cu care se confruntă persoanele în vârstă. Berg-Weger și Morley (2020), în editorialul "Loneliness in Old Age: An unaddressed Health Problem", subliniază frecvența cercetărilor pe tema singurătății și evidențiază importanța acesteia în literatura de specialitate. Ei argumentează că gestionarea singurătății necesită intervenții medicale și sociale, precum evaluarea și oferirea de ajutoare auditive și vizuale, tratamentul depresiei și utilizarea terapiei de stimulare cognitivă pentru demență. Printre efectele negative asociate singurătății se numără scăderea calității vieții, cogniției, sănătății subiective, calității somnului, precum și creșterea stresului, depresiei, dizabilității, bolilor cardiovasculare, utilizării serviciilor de sănătate, mortalității și instituționalizării, subliniind necesitatea unor strategii eficiente de intervenție și suport (Berg-Weger & Morley, 2020).

Montejo Carrasco și colaboratorii (2022) au realizat un studiu populațional impresionant, intervievând telefonic 2.060 de persoane cu vârsta peste 65 de ani

pentru a analiza asocierea între singurătate și diverse variabile precum sănătatea fizică, durerea, calitatea vieții, sănătatea psihică, performanța cognitivă și utilizarea serviciilor de sănătate. Rezultatele au evidențiat o legătură semnificativă între singurătate și problemele de sănătate mintală, inclusiv depresia, precum și impactul negativ asupra memoriei și percepției stării de sănătate. De asemenea, singurătatea a fost asociată cu dureri nelocalizate, artrită și deficiențe de vedere și auz. Concluzia studiului subliniază complexitatea fenomenului singurătății și necesitatea de a lua în considerare aceste variabile în planificarea soluțiilor (Montejo Carrasco et al., 2022).

Williams-Farrelly și colab. (2024) au investigat impactul singurătății asupra calității vieții fizice și mintale la pacienții vârstnici din îngrijirea primară. Studiul a inclus un eșantion de 601 pacienți cu vârsta de 65 de ani și peste, datele fiind colectate în cadrul studiului Caregiver Outcomes of Alzheimer's Disease Screening (COADS) în timpul pandemiei COVID-19. Rezultatele au arătat că singurătatea este moderat corelată cu calitatea vieții mintale, severitatea anxietății și severitatea depresiei, în timp ce calitatea vieții fizice a avut o corelație mai slabă. Analizele de regresie liniară au indicat că singurătatea este semnificativ asociată cu o calitate mai scăzută a vieții mintale și fizice, chiar și după ajustarea pentru variabile demografice și comorbidități. Concluzia studiului subliniază importanța discutării singurătății cu pacienții vârstnici și oferirea de resurse pentru a dezvolta și menține relații sociale semnificative (Williams-Farrelly et al., 2024).

Cercetătorii Salinas J., Beiser A. S., Samra J. K. et al. au investigat relația dintre singurătate și riscul de demență pe termen de 10 ani, precum și markerii neurocognitivi timpurii ai vulnerabilității la Alzheimer și alte demențe similare. Studiul a utilizat date din cadrul studiului Framingham și a inclus 2.308 participanți (vârstă medie de 73 de ani, 56% femei). Singurătatea a fost măsurată cu ajutorul Scalei de Depresie a Centrului pentru Studii Epidemiologice, definită ca sentiment de singurătate timp de cel puțin 3 zile în ultima săptămână. Rezultatele au arătat că adulții singuri au un risc de demență de 1,54 ori mai mare. Participanții singuri, sub 80 de ani, fără alela APOE ε4, au avut un risc de demență de 3 ori mai mare. De asemenea, singurătatea a fost asociată cu funcții cognitive mai slabe și leziuni mai mari ale materiei albe. Studiul sugerează că singurătatea crește riscul de a dezvolta demență și afectează negativ sănătatea neurocognitivă (Salinas et al., 2022).

Guarnera, J., Yuen, E., și Macpherson, H. (2023) au realizat o revizuire a literaturii privind impactul singurătății și izolării sociale asupra îmbătrânirii cognitive. Studiul menționează că singurătatea și izolarea socială, în special amplificate în timpul pandemiei COVID-19, sunt asociate cu o scădere a funcției cognitive și un risc crescut de demență. Cu toate acestea, rezultatele studiilor sunt mixte și adesea neconcludente, fiind limitate de designuri slabe și calitatea scăzută a dovezilor. De asemenea, este necesară o diferențiere clară între singurătate și izolare socială, fiind două experiențe distincte. Sunt necesare intervenții de calitate superioară pentru a înțelege mai bine și a aborda aceste probleme în contextul post-COVID (Guarnera et al., 2023).

În această lucrare, prezentăm rezultatele unei cercetări prin care am intenționat să aflăm care este reprezentarea bolii Alzheimer în rândul populației. Întrebările la care am căutat să răspundem în această cercetare sunt: Care sunt riscurile ca persoanele cu boala Alzheimer să moară fără îngrijire și sprijin - în

singurătate? Cum înțeleg populația și statul nevoile acestei categorii de pacienți și riscul lor de a muri fără îngrijire corespunzătoare? Problema cercetării este identificarea cunoștințelor și atitudinilor populației și specialiștilor din domeniu despre boala Alzheimer și calitatea suportului de care au nevoie acești pacienți, pentru a vedea cum serviciile actuale le pot oferi îngrijirea necesară.

Astfel, scopul cercetării este de a evalua reprezentarea bolii Alzheimer în rândul populației și de a analiza riscurile ca persoanele afectate de această boală să moară fără îngrijire și sprijin, în singurătate. Această cercetare își propune să identifice cunoștințele și atitudinile populației generale și ale specialiștilor în domeniu față de boala Alzheimer, să evalueze calitatea suportului necesar pacienților și să analizeze modul în care serviciile actuale pot fi îmbunătățite pentru a răspunde nevoilor acestor pacienți.

Metodologie și metode

Cercetarea a fost realizată în perioada ianuarie-martie 2023 și a avut ca scop investigarea cunoștințelor și atitudinilor populației și specialiștilor în domeniu despre Boala Alzheimer, precum și evaluarea calității suportului oferit acestor pacienți.

Pentru a atinge obiectivele cercetării, a fost utilizat un chestionar elaborate de autoarele articolului, cu întrebări simple și clare, conceput pentru a colecta date despre cunoștințele și percepțiile participanților privind Boala Alzheimer. Chestionarul a inclus întrebări despre genul, vârsta, domeniul de activitate al respondenților, cuvintele asociate cu Boala Alzheimer, simptomele și factorii de risc percepuți, precum și despre importanța diferitelor servicii pentru persoanele afectate.

Eșantionul de cercetare a fost alcătuit din 381 de participanți, dintre care 314 femei și 67 bărbați, cu o medie de vârstă de 46 de ani. Participanții au fost selectați în mod stratificat, incluzând atât specialiști (asistenți sociali, medici, psihologi) cât și nespecialiști din diverse domenii. Distribuția pe grupe de vârstă a fost variată, cu 10,2% dintre participanți în grupa 18-25 de ani, 30,7% în grupa 26-44 de ani, 47,5% în grupa 45-60 de ani și 11,5% în grupa peste 60 de ani. Eșantionul a întrunit subiecți din România.

Datele colectate au fost analizate statistic pentru a identifica tendințe și corelații semnificative între variabilele studiate, contribuind astfel la o înțelegere aprofundată a reprezentărilor și atitudinilor legate de Boala Alzheimer în rândul populației și al specialiștilor.

Rezultate și discuții

Cunoștințe despre îmbolnăvirea cu Boala Alzheimer

Vârsta debutului

Din analiza datelor rezultă că 60% dintre respondenți consideră că Boala Alzheimer debutează după vârsta de 65 de ani, ceea ce reflectă o cunoaștere generală corectă a momentului de debut al bolii. Totuși, un procent mic (0,3%) nu are o părere clară, ceea ce indică o nevoie de informare mai amplă în rândul populației (Figura 1).

Această percepție asupra debutului bolii nu diferă semnificativ între bărbați și femei, între specialiști și nespecialiști, sau între diferitele grupe de vârstă. Aceasta indică o uniformitate în cunoașterea acestei informații între diverse categorii de populație, sugerând că informațiile despre debutul bolii Alzheimer sunt bine distribuite.

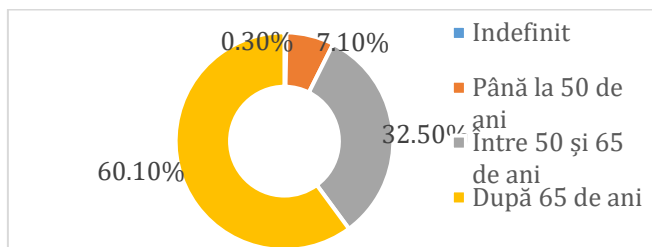


Figura 1. Vârsta debutului

Recunoașterea bolii după manifestările comportamentale

Datele arată că doar 8,7% dintre respondenți sunt capabili să recunoască Boala Alzheimer pe baza manifestărilor comportamentale, în timp ce 21,3% nu știu sau nu au experiență cu persoane afectate de această boală. Majoritatea (70,1%) nu sunt capabili să recunoască boala pe baza comportamentului, sugerând o lipsă de informare adecvată în rândul publicului larg (Figura 2).

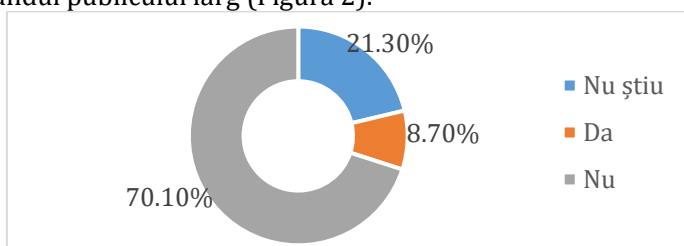


Figura 2. Recunoașterea îmbolnăvirii după manifestările comportamentale

Acest rezultat subliniază importanța campaniilor de conștientizare și educare pentru a ajuta oamenii să identifice simptomele precoc ale bolii, ceea ce poate duce la intervenții mai rapide și eficiente.

Recunoașterea bolii după limbaj

În ceea ce privește recunoașterea bolii Alzheimer pe baza problemelor de limbaj, doar 3,9% dintre respondenți sunt capabili să identifice boala în acest mod. Un procent de 23,4% nu știu cum să recunoască simptomele verbale, iar 72,7% nu au experiență cu această boală și nu sunt capabili să identifice manifestările de limbaj (Figura 3).

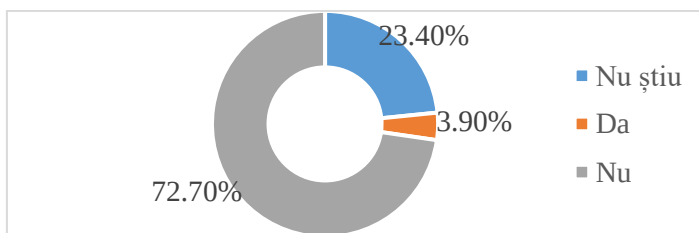


Figura 3. Recunoașterea îmbolnăvirii după limbajul folosit

Această lipsă de cunoaștere arată necesitatea unor programe educaționale care să se concentreze pe semnele verbale ale bolii Alzheimer, pentru a îmbunătăți diagnosticul și intervenția timpurie.

Primele simptome ale Bolii Alzheimer

Participanții la studiu au identificat diverse simptome ca fiind primele semne ale bolii Alzheimer, cum ar fi uitarea, pierderea memoriei, dezorientarea temporo-

spațială și dificultățile de limbaj. Aceste simptome au fost ierarhizate în funcție de frecvența menționării, ceea ce oferă o imagine de ansamblu asupra percepțiilor comune despre manifestările inițiale ale bolii.

Rezultatele chestionarului indică faptul că majoritatea participanților au cunoștințe fundamentale despre debutul Bolii Alzheimer, dar există o lipsă de conștientizare în ceea ce privește recunoașterea simptomelor comportamentale și de limbaj. Această constatare subliniază necesitatea unor campanii de informare mai ample și a unor programe educaționale care să vizeze atât publicul larg, cât și specialiștii din diverse domenii.

Faptul că doar un mic procent din populație este capabil să recunoască simptomele Bolii Alzheimer pe baza manifestărilor comportamentale și de limbaj sugerează că mulți pacienți ar putea rămâne nediagnosticați sau ar putea primi un diagnostic tardiv. Acest lucru poate duce la o calitate a vieții scăzută și la complicații suplimentare. Prin urmare, este esențial ca atât specialiștii cât și nespecialiștii să fie educați cu privire la simptomele timpurii ale Bolii Alzheimer și la importanța intervenției precoce.

Analiza datelor colectate evidențiază lacunele semnificative în cunoștințele și percepțiile publicului despre Boala Alzheimer. Educația și conștientizarea sunt cruciale pentru a îmbunătăți recunoașterea timpurie a simptomelor și pentru a asigura că pacienții primesc îngrijirea necesară în stadiile incipiente ale bolii. Este necesară o abordare multidisciplinară, care să includă educația publicului larg, formarea continuă a specialiștilor și dezvoltarea de politici și programe care să sprijine pacienții și familiile acestora.

Cunoștințele despre factorii de risc

În cadrul cercetării noastre, am analizat cunoștințele respondenților despre factorii de risc pentru dezvoltarea Bolii Alzheimer. Această analiză ne permite să identificăm factorii de risc percepuți și să distingem între cei modificabili și cei nemodificabili, aspect esențial pentru strategii de prevenție și intervenții terapeutice. Factorii de risc modificabili, cum ar fi stilul de viață, comorbiditățile și nivelul de educație, sunt ținta principală a strategiilor de prevenție. Pe de altă parte, factorii nemodificabili, cum ar fi vârsta, genetica și sexul, sunt folosiți ca ținte terapeutice.

Frecvența nominalizării factorilor de risc în Boala Alzheimer

Figura 4 ilustrează frecvența nominalizării factorilor de risc în boala Alzheimer, evidențiind percepția subiecților asupra importanței fiecărui factor.

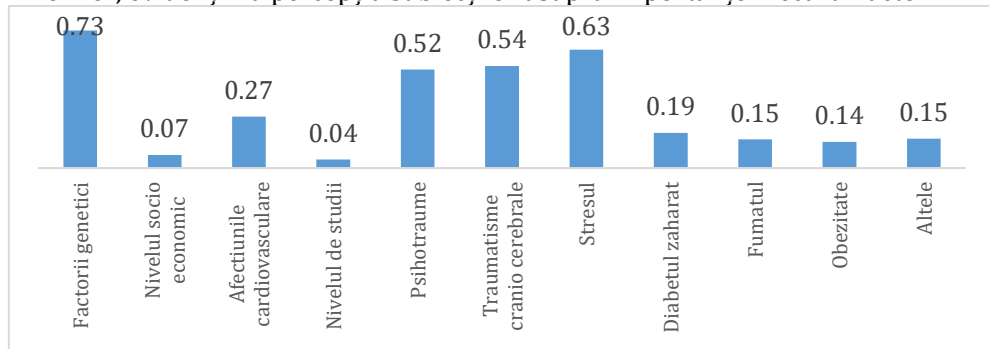


Figura 4. Frecvența nominalizării factorilor de risc în boala Alzheimer

Rezultatele au arătat că factorii genetici sunt percepuți ca cei mai importanți, cu o medie de 0,73, urmați de stres (0,63), traumatisme cranio-cerebrale (0,54) și psihotraume (0,52). Cel mai scăzut nivel a fost asociat cu nivelul de studii (0,04) și nivelul socio-economic (0,07). Unii respondenți au menționat și alți factori de risc, cum ar fi hipertensiunea arterială, consumul excesiv de alcool, sindromul Down și odihna insuficientă, reflectați în categoria „alte” (0,15).

Cota din numărul total pentru factorii de risc în Boala Alzheimer nominalizați

Figura 5 arată procentajele atribuite fiecărui factor de risc, subliniind cota din numărul total al nominalizărilor pentru fiecare factor.

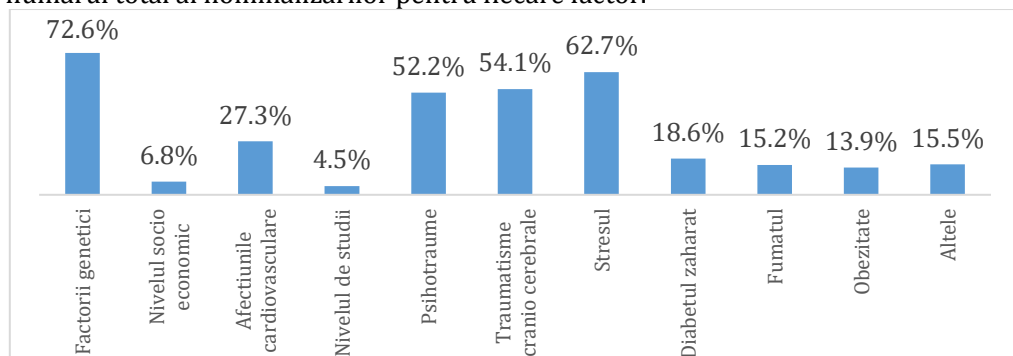


Figura 5. Cota din numărul total pentru factorii factorilor de risc în boala Alzheimer nominalizați

În ceea ce privește percepția procentuală a respondenților, factorii genetici au fost considerați cei mai importanți, fiind nominalizați de 72,6% dintre participanți. Stresul a fost identificat de 62,7% dintre respondenți, urmat de traumatisme cranio-cerebrale (54,1%) și psihotraume (52,2%). Cele mai scăzute niveluri au fost asociate cu nivelul studiilor (4,5%) și nivelul socio-economic (6,8%).

Aceste date subliniază importanța factorilor genetici și a stresului în percepția riscului pentru Boala Alzheimer, evidențiind totodată necesitatea de a educa publicul și specialiștii despre importanța altor factori modificabili care pot contribui la prevenția acestei afecțiuni.

Rezultatele cercetării evidențiază modul în care respondenții percep factorii de risc pentru dezvoltarea Bolii Alzheimer, oferind o perspectivă importantă asupra conștientizării și educației populației în acest domeniu.

Factorii genetici: aceștia sunt percepuți ca fiind cei mai importanți factori de risc, nominalizați de 72,6% dintre respondenți și având o medie ridicată de 0,73. Acest lucru indică o conștientizare puternică a influenței genetice asupra Bolii Alzheimer, reflectând probabil și cunoștințele generale despre ereditatea bolii.

Stresul: identificat de 62,7% dintre respondenți și având o medie de 0,63, stresul este recunoscut ca un factor de risc semnificativ. Aceasta subliniază importanța gestionării stresului în prevenirea bolilor neurodegenerative.

Traumatisme cranio-cerebrale și psihotraume: cu medii de 0,54 și, respectiv, 0,52, aceste două categorii sunt percepute ca factori de risc importanți. Traumatismele cranio-cerebrale și psihotraumele pot avea efecte directe asupra sănătății cerebrale, ceea ce explică percepția crescută a acestora ca factori de risc.

Afectiunile cardiovasculare: nominalizate de 27,3% dintre respondenți și având o medie de 0,27, aceste afecțiuni sunt recunoscute ca factori de risc pentru Boala Alzheimer, subliniind legătura între sănătatea cardiovasculară și sănătatea cerebrală.

Nivelul socio-economic și nivelul de studii: acești factori au fost percepuți ca fiind mai puțin importanți, cu procente de 6,8% și 4,5%, și medii de 0,07 și 0,04. Acest lucru sugerează că populația nu este pe deplin conștientă de influența acestor factori asupra riscului de dezvoltare a Bolii Alzheimer.

Alți factori de risc: unii respondenți au menționat alți factori de risc (0,15), cum ar fi hipertensiunea arterială, consumul excesiv de alcool, sindromul Down și odihna insuficientă. Acest lucru reflectă diversitatea percepțiilor și cunoștințelor despre factorii de risc ai Bolii Alzheimer.

Aceste rezultate evidențiază necesitatea unei educații și conștientizări sporite asupra diverselor categorii de factori de risc pentru Boala Alzheimer. În special, trebuie să se pună un accent mai mare pe factorii modificabili, cum ar fi stilul de viață și comorbiditățile, care pot fi ținte ale strategiilor de prevenție eficiente. De asemenea, este esențial să se sublinieze importanța factorilor nemodificabili, cum ar fi vârsta și genetica, pentru a dezvolta intervenții terapeutice adecvate.

Rezultatele sugerează, de asemenea, necesitatea de a aborda percepțiile eronate sau incomplete despre Boala Alzheimer. De exemplu, nivelul scăzut de conștientizare a influenței nivelului socio-economic și a educației indică un domeniu în care sunt necesare intervenții educaționale suplimentare.

În concluzie, aceste date oferă o bază solidă pentru dezvoltarea de programe educaționale și de prevenție care să abordeze factorii de risc percepuți și să îmbunătățească cunoștințele populației despre Boala Alzheimer. Printr-o abordare comprehensivă și informată, se pot reduce riscurile asociate cu această boală și se poate îmbunătăți calitatea vieții persoanelor afectate.

Importanța serviciilor pentru pacienții cu boala Alzheimer

Rezultatele studiului indică faptul că subiecții consideră serviciile medicale ca fiind cele mai importante pentru pacienții cu boala Alzheimer. Aceasta este susținută de media de 0,76 și de procentul de 75,9% din totalul respondenților care au nominalizat serviciile medicale ca fiind esențiale (Figura 6 și Figura 7).

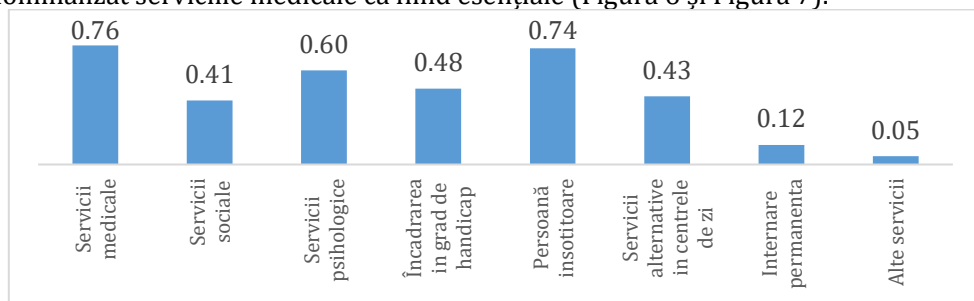


Figura 6. Importanța serviciilor pentru pacienții cu boala Alzheimer - medii

Serviciile psihologice și persoanele însoțitoare au fost, de asemenea, considerate extrem de importante, cu medii de 0,60 și 0,74 și procente de 59,8% și, respectiv, 74%. Acest lucru sugerează că sprijinul psihologic și prezența unei persoane care să ajute în îngrijirea zilnică sunt cruciale pentru bunăstarea pacienților.

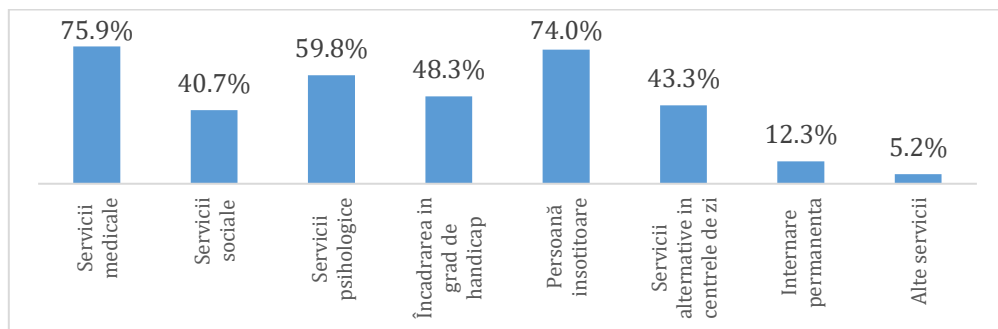


Figura 7. Cota din numărul total pentru importanța serviciilor

De asemenea, 48,3% dintre respondenți au considerat că încadrarea în grad de handicap este importantă, evidențiind nevoia de recunoaștere oficială a stării de sănătate a pacientului pentru a beneficia de suport adecvat. Serviciile sociale și alternativele în centrele de zi au fost menționate de 40,7% și, respectiv, 43,3% dintre respondenți, arătând că și aceste aspecte sunt importante, dar nu la fel de critice ca cele medicale și psihologice.

Un procent redus de respondenți (12,3%) a bifat opțiunea de internare permanentă, ceea ce poate sugera că familiile preferă să îngrijească pacienții la domiciliu sau să angajeze o persoană de îngrijire. Aceasta poate reflecta preferința culturală și dorința de a menține pacienții într-un mediu familiar și confortabil. Alți 5,2% au nominalizat alte servicii, printre care se pot include opțiuni personalizate în funcție de nevoile individuale ale pacienților, cum ar fi terapiile alternative sau suportul spiritual.

Aceste date sugerează necesitatea unei abordări multidisciplinare în îngrijirea pacienților cu boala Alzheimer, care să includă nu doar suport medical și psihologic, dar și social, pentru a îmbunătăți calitatea vieții acestora și a familiilor lor.

În Tabelul 1 sunt ilustrate corelațiile dintre cunoștințele generale despre boala Alzheimer și factorii care o provoacă.

Tabelul 1. Raportul dintre cunoștințele generale despre boala Alzheimer și despre factorii care o provoacă

	Vârsta debutului	Recunoașterea bolii după simptome comportamentale	Recunoașterea bolii după limbaj
Factorii genetici		0.138**	
		0.007 (Sig. 2-tailed)	
Psihotraume	-0.152**		
	0.003 (Sig. 2-tailed)		
Stresul	-0.123*		0.122*
	0.016 (Sig. 2-tailed)		0.017 (Sig. 2-tailed)

Factorii genetici au o corelație pozitivă semnificativă (0.138**) cu recunoașterea bolii după simptomele comportamentale, indicând faptul că subiecții

care sunt conștienți de componenta genetică a bolii tind să recunoască mai ușor simptomele comportamentale ale acesteia.

Psihotraumele au o corelație negativă semnificativă (-0.152**) cu vârsta debutului, sugerând că percepția psihotraumelor este asociată cu un debut mai timpuriu al bolii.

Stresul prezintă o corelație negativă semnificativă (-0.123*) cu vârsta debutului, ceea ce sugerează că stresul este perceput ca un factor de risc pentru un debut mai timpuriu al bolii, și o corelație pozitivă semnificativă (0.122*) cu recunoașterea bolii după limbaj, indicând că cei care asociază stresul cu boala sunt mai capabili să recunoască simptomele legate de limbaj.

Tabelul 2 prezintă rezultatele **corelației** dintre cunoștințele generale despre boala Alzheimer și serviciile necesare pacienților.

Tabelul 2. Raportul dintre cunoștințele generale despre boala Alzheimer și serviciile necesare pacienților

	Vârsta debutului	Recunoașterea bolii după simptome comportamentale	Recunoașterea bolii după limbaj
Servicii medicale	-0.122*	0.104*	0.155**
	0.017 (Sig. 2-tailed)	0.043 (Sig. 2-tailed)	0.002 (Sig. 2-tailed)
Servicii sociale	-0.154**		
	0.003 (Sig. 2-tailed)		
Încadrarea în grad de handicap		0.193**	0.144**
		0.000 (Sig. 2-tailed)	0.005 (Sig. 2-tailed)
Persoana însoțitoare		0.148**	
		0.004 (Sig. 2-tailed)	

Serviciile medicale prezintă o corelație negativă semnificativă (-0.122*) cu vârsta debutului și corelații pozitive semnificative cu recunoașterea bolii după simptomele comportamentale (0.104*) și după limbaj (0.155**), sugerând că persoanele care percep importanța serviciilor medicale au cunoștințe mai bune despre recunoașterea bolii.

Serviciile sociale au o corelație negativă semnificativă (-0.154**) cu vârsta debutului, indicând faptul că percepția importanței acestor servicii este asociată cu un debut mai timpuriu al bolii.

Încadrarea în grad de handicap prezintă corelații pozitive semnificative cu recunoașterea bolii după simptomele comportamentale (0.193**) și după limbaj (0.144**), subliniind importanța acestui aspect în recunoașterea și gestionarea bolii.

Persoana însoțitoare are o corelație pozitivă semnificativă (0.148**) cu recunoașterea bolii după simptomele comportamentale, indicând că cei care consideră importantă prezența unei persoane însoțitoare sunt mai buni în recunoașterea simptomelor comportamentale ale bolii Alzheimer.

Rezultatele corelației evidențiază legături semnificative între cunoștințele generale despre boala Alzheimer, factorii care o provoacă și importanța serviciilor necesare pacienților. Aceste corelații subliniază necesitatea unei educații mai ample în

rândul populației cu privire la recunoașterea simptomelor bolii Alzheimer și importanța diverselor servicii pentru pacienți. Totodată, se observă că percepția asupra factorilor de risc și a serviciilor necesare este influențată de nivelul de cunoștințe despre boală, ceea ce sugerează necesitatea unor campanii de conștientizare mai eficiente și a unor programe de formare pentru specialiști și populația generală.

Răspunsul la întrebările de cercetare și realizarea scopului

În cadrul acestei cercetări, am urmărit să aflăm reprezentarea bolii Alzheimer în rândul populației și să răspundem la două întrebări fundamentale: *Care sunt riscurile ca persoanele cu boala Alzheimer să moară fără îngrijire și sprijin - în singurătate? și Cum înțeleg populația și statul nevoile acestei categorii de pacienți și riscul lor de a muri fără îngrijire corespunzătoare?*

Analiza și discuții asupra întrebărilor de cercetare

Riscurile ca persoanele cu boala Alzheimer să moară fără îngrijire și sprijin - în singurătate

Rezultatele cercetării indică faptul că o mare parte a populației, atât specialiști, cât și nespecialiști, recunosc importanța serviciilor medicale și a sprijinului social pentru pacienții cu Alzheimer. Totuși, există o proporție semnificativă care nu este familiarizată cu semnele precoce ale bolii și cu necesitatea îngrijirii speciale. Astfel, pacienții cu Alzheimer sunt expuși riscului de a nu primi îngrijirea adecvată și de a se confrunta cu singurătatea în stadiile avansate ale bolii, ceea ce poate contribui la o deteriorare rapidă a stării lor de sănătate și la decesul prematur.

În ceea ce privește recunoașterea bolii după simptome comportamentale și limbaj, rezultatele arată că o proporție semnificativă a respondenților nu are cunoștințe suficiente pentru a identifica boala în fazele sale incipiente. Acest aspect subliniază necesitatea unei mai bune educații și conștientizări publice privind semnele și simptomele bolii Alzheimer.

Cum înțeleg populația și statul nevoile acestei categorii de pacienți și riscul lor de a muri fără îngrijire corespunzătoare

Analiza corelațiilor dintre cunoștințele despre boala Alzheimer și factorii de risc sau serviciile necesare indică faptul că există o conștientizare moderată a nevoilor pacienților cu Alzheimer în rândul populației. De exemplu, factorii genetici și stresul sunt recunoscuți ca principalii factori de risc, iar serviciile medicale și persoanele însoțitoare sunt considerate cele mai importante forme de suport pentru acești pacienți.

Cu toate acestea, procentul redus al celor care consideră importante serviciile sociale și internarea permanentă sugerează că există o subapreciere a importanței unei rețele complete de îngrijire și suport pentru pacienții cu Alzheimer. Acest lucru poate reflecta o lipsă de înțelegere a complexității nevoilor acestor pacienți și a necesității unor soluții integrate și personalizate.

Scopul cercetării a fost de a evalua reprezentarea bolii Alzheimer în rândul populației și de a analiza riscurile ca persoanele afectate să moară fără îngrijire și sprijin. Rezultatele obținute arată că, deși există o recunoaștere a importanței anumitor servicii medicale și de suport, educația și conștientizarea publicului privind

semnele precocede ale bolii și necesitatea unei rețele complexe de îngrijire sunt încă insuficiente.

Identificarea cunoștințelor și atitudinilor populației generale și ale specialiștilor față de boala Alzheimer subliniază necesitatea unor campanii de informare și programe de formare dedicate, care să îmbunătățească recunoașterea simptomelor și să promoveze o îngrijire integrată și cuprinzătoare pentru pacienții cu Alzheimer. Aceste măsuri sunt esențiale pentru a reduce riscurile ca persoanele cu Alzheimer să moară în singurătate, fără îngrijire adecvată, și pentru a îmbunătăți calitatea vieții acestora.

Concluzii

În concluzie, studiul nostru a evidențiat o serie de aspecte esențiale privind percepția și cunoașterea bolii Alzheimer în rândul populației și al specialiștilor. Am constatat că, deși există o recunoaștere generală a importanței serviciilor medicale și a sprijinului social pentru pacienții cu Alzheimer, există încă lacune semnificative în ceea ce privește cunoștințele despre semnele precocede ale bolii și nevoile complexe de îngrijire ale acestor pacienți.

Factorii genetici și stresul au fost identificați ca principalii factori de risc, iar serviciile medicale și persoanele însoțitoare au fost considerate cele mai critice forme de suport. Cu toate acestea, subaprecierea importanței serviciilor sociale și a internării permanente sugerează o nevoie urgentă de educație publică și de programe de formare pentru a îmbunătăți recunoașterea și gestionarea bolii Alzheimer. Implementarea unor strategii integrate și personalizate de îngrijire poate contribui semnificativ la îmbunătățirea calității vieții pacienților cu Alzheimer și la reducerea riscului de izolare și neglijare.

Bibliografie

1. Berg-Weger M., Morley J. Editorial: Loneliness in Old Age: An unaddressed Health Problem. In: J. Nutr. Health. Aging, 2020, 24(3), p. 243-245. <https://doi.org/10.1007/s12603-020-1323-6>.
2. Guarnera J., Yuen E., Macpherson H. The Impact of Loneliness and Social Isolation on Cognitive Aging: A Narrative Review. In: J. Alzheimers Dis. Rep., 2023, 7(1), p. 699-714. doi: 10.3233/ADR-230011.
3. Montejo Carrasco P., Prada Crespo D., Montejo Rubio C., Montenegro-Peña, M. Loneliness in the elderly: Association with health variables, pain, and cognitive performance. A population-based study. In: Clínica y Salud, 2022, 33(2), p. 51-58. <https://doi.org/10.5093/clysa2021a14>
4. Salinas J., Beiser A. S., Samra J. K. et al. Association of Loneliness With 10-Year Dementia Risk and Early Markers of Vulnerability for Neurocognitive Decline. In: *Neurology*, 2022, 98(13), e1337-e1348. <https://doi.org/10.1212/WNL.0000000000200039>
5. United Nations. Ageing. <https://www.un.org/en/global-issues/ageing>
6. Williams-Farrelly M. M., Schroeder M. W., Li C. et al. Loneliness in older primary care patients and its relationship to physical and mental health-related quality of life. In: *Journal of the American Geriatrics Society*, 2024, 72(4), p. 811-821. <https://doi.org/10.1111/jgs.18762>
7. World Health Organization: Ageing and health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>

THE CONNECTION BETWEEN INDIVIDUAL AND SOCIETAL CHANGES IN THE CONTEXT OF SOCIAL TRANSFORMATION

RELAȚIA DINTRE SCHIMBĂRILE INDIVIDUALE ȘI SOCIALE ÎN CONTEXTUL SCHIMBĂRII SOCIALE

<https://doi.org/10.54481/pcss2023.12>

UDC: 159.922.1

THE RELATIONSHIP BETWEEN BELONGING TO THE LGBT COMMUNITY AND THE WELL-BEING OF YOUNG PEOPLE

RELAȚIA DINTRE APARTENENȚA LA COMUNITATEA LGBT+ ȘI STAREA DE BINE A TINERILOR

**IURCHEVICI Iulia, PhD, associate professor, Free International University of
Moldova**

<https://orcid.org/0009-0005-4368-3926>

**GUZUN Maria, undergraduate student, Free International University of
Moldova**

Abstract. This article examines the relationship between young people's belonging to the LGBT+ community and their psychological well-being. The issue of LGBT+ people, in general, in the Romanian space remains an arid field, with few researchers showing scientific interest in this topic, and their well-being is largely unknown. Through the present research, we aimed to shed more light on the situation of young people in the LGBT+ community, focusing on their psychological well-being. The hypotheses that we verified during the study were as follows: (1) LGBT+ youth have a lower level of psychological well-being compared to youth who are not part of the LGBT+ community; (2) Young people who came out and received a positive reaction have a higher level of psychological well-being than those who received a negative reaction; (3) Young people who came out and received a positive reaction have a higher level of psychological well-being compared to those who did not come out; (4) LGBT+ youth have a low level in the following dimensions: "Self-acceptance," "Environmental control," and "Positive relationships" compared to young people who are not part of the LGBT+ community. The obtained results confirmed three of the four hypotheses. Hypothesis number three could not be verified as all young LGBT+ included in the research recognized their sexual identity.

Rezumat. Acest articol vizează raportul dintre apartenența tinerilor la comunitatea LGBT+ și bunăstarea lor psihologică. Problematika persoanelor LGBT+, în general, în spațiul românesc rămâne a fi un teren arid, puțini cercetători prezentând interes științific pentru această tematică, iar starea de bine a acestora este o necunoscută. Prin cercetarea de față ne-am propus să facem mai multă lumină asupra situației tinerilor din comunitatea LGBT+, având în vizor bunăstarea lor psihologică. Ipotezele pe care le-am verificat pe parcursul studiului au fost următoarele: (1) Tinerii LGBT+ au un nivel de bunăstare psihologică mai redus comparativ cu tinerii care nu fac parte din comunitatea LGBT+; (2) Tinerii care au făcut coming out și au primit o reacție pozitivă au un nivel de bunăstare psihologică mai ridicat decât cei care au primit o reacție negativă; (3) Tinerii care au făcut coming out și au primit o reacție pozitivă au un nivel de bunăstare psihologică mai ridicat în comparație cu cei care nu au făcut coming out; (4) Tinerii LGBT+ au un nivel

scăzut la dimensiunile: „Acceptare de sine,” „Controlul mediului,” și „Relații pozitive” în comparație cu tinerii care nu fac parte din comunitatea LGBT+. Rezultatele obținute au confirmat trei din cele patru ipoteze. Ipoteza numărul trei nu a putut fi verificată întrucât toți tinerii LGBT+ cuprinși în cercetare și-au recunoscut identitatea sexuală.

Keywords: coming out, discrimination, LGBT+, psychological well-being, well-being.

Cuvinte cheie: bunăstare psihologică, coming out, comunitate LGBT+, discriminare, stare de bine.

Introducere

În prezent, comunitatea LGBT+ beneficiază de mult mai multă atenție și reprezentare decât în trecut, însă continuă să se confrunte cu o serie de probleme, inclusiv stigmatizare și discriminare în diverse medii, inclusiv cel educațional. Tot mai multe persoane își asumă identitatea LGBT+ și se alătură acestei comunități, ceea ce subliniază necesitatea unor politici educaționale incluzive, care să asigure o experiență sigură și plăcută pentru persoanele LGBT+.

Starea psihologică de bine se caracterizează prin experimentarea și manifestarea emoțiilor pozitive, alături de convingerea că există un sens și un scop în viață. Această condiție este deosebit de importantă pentru indivizi de toate vârstele, având o relevanță specială pentru tineri, care se află într-o fază crucială a vieții lor, marcată de dobândirea cunoștințelor și stabilirea conexiunilor interpersonale. „Experiența pozitivă la școală a elevilor are un impact considerabil asupra formării personalității tinerilor și a viitorului lor, contribuind la conștientizarea propriilor valori, la consolidarea încrederii în sine, construirea unei imagini pozitive și realiste asupra propriilor persoane” [1, p. 188]. Bunăstarea psihologică poate influența abilitățile tinerilor de a realiza cu succes cerințele educaționale și personale. În literatura de specialitate, termenul de stare psihologică de bine a fost definit și conceptualizat în diverse moduri, fiind un concept complex și multidimensional. La nivel de bază, starea psihologică de bine este un termen asemănător cu alți termeni care se referă la stări mentale pozitive, precum satisfacția și fericirea, și include o serie de trăsături și experiențe pozitive, cum ar fi o încredere în sine crescută, relaționare socială satisfăcătoare, sănătate mentală și fizică bună, un sentiment de împlinire și satisfacție în viața personală și profesională [11].

În studiul său "Cercetarea stării de bine psihologic: metodologie și rezultate", cercetătoarea S. Rusnac, citându-l pe Durayappah, face o trecere în revistă a modelelor și abordărilor teoretice cuprinse în circuitul științific cu referire la bunăstarea psihologică [10]. Astfel, primul grup de teorii (Peterson C., Park N., Seligman M. E. P., Kahneman D., Maslow A. H., Wilson W., Davidson R. J.) explică bunăstarea psihologică prin tendința de a minimiza suferința și a maximiza plăcerea, fie prin concentrarea asupra satisfacerii trebuințelor de bază, fie prin urmărirea scopurilor și dorințelor. Al doilea model (Wilson W., Michalos A. C.) susține că fericirea și bunăstarea subiectivă depind de rezultatul comparării experiențelor cu așteptările: comparația ascendentă diminuează satisfacția, în timp ce comparația descendentă o mărește. În al treilea grup de teorii (Andrews F. M. și Withey S. B., Argyle M., Brief A. P., Campbell A., Converse P. E. și Rodgers, W., Costa P. și McCrae R., Diener E., Feist G. J., Headey B., Holmstrom E. și

Wearing A., Veenhoven R.), se face referire la factorii bunăstării subiective – „de sus în jos” și „de jos în sus” („top-down” și „bottom-up”), respectiv, subiectivi și obiectivi. În modelul „de sus în jos”, accentul cade pe factorii subiectivi: atitudini, valori, scopuri individuale, care conduc la anumite obiceiuri și, în consecință, influențează starea de bine a persoanei, în timp ce modelul „de jos în sus” pune accent pe factorii obiectivi (vârstă, stare civilă, venit, educație etc.). A patra teorie, prezentată de Durayappah, este cea a lui Seligman M. E., care indică căile pe care oamenii le parcurg către fericire. Ultimul model teoretic (Keyes C. L. M.), prezentat de Durayappah, explică bunăstarea psihologică ca un continuum al sănătății mentale, de la renunțare la prosperitate, și arată că persoanele prospere înregistrează un nivel înalt al indicatorilor stărilor de bine la nivel psihologic, emoțional și social. Autoarea citată descrie și modelul propus de Durayappah, modelul „3P” (Present, Past, and Prospect (Future)), care explică starea de bine referindu-se la emoțiile pozitive trăite la moment, la experiența actuală și experiența din trecut. În funcție de preferințe, oamenii, după Durayappah, pot fi divizați în trei categorii: orientați spre trecut (Documentarul – Documenter), spre prezent (Executantul – Doer) sau viitor (Visătorul – Dreamer). Durayappah sugerează că scopul (viitorul), autodeterminarea (prezentul) și sensul (trecutul) interacționează pentru a crea o bunăstare subiectivă durabilă, dincolo de simpla fericire a unui individ. Acest punct de vedere, afirmă Rusnac S., corespunde, mai mult sau mai puțin, cu tratarea hedonistă a fericirii, în care prezentul, trecutul și viitorul sunt îndreptate spre stimuli pozitivi emoționali și senzuali, care, prin definiție, sunt de scurtă durată și oferă o recompensă mai mică din cauza instabilității lor [10, p. 103].

După cum am văzut mai sus, există mai multe conceptualizări și modele explicative ale bunăstării psihologice. Pentru studiul de față, ne vom apleca mai îndeaproape asupra două dintre ele, care sunt cele mai cunoscute în domeniul dat și se pretează cel mai bine scopului cercetării. Prima definiție este cea a lui Carol Ryff, care a dezvoltat un model multidimensional al stării de bine, caracterizând această stare ca fiind un proces continuu de dezvoltare personală, ce se dizolvă într-o serie de dimensiuni [12]. Ryff nu doar a dezvoltat acest model, dar a creat și un instrument de măsurare a constructelor de bunăstare psihologică, care a fost validat printr-un șir de cercetări și măsurări anterioare, oferind rezultate notabile despre indicatorii axați pe sentimentul de bine, fericire și satisfacție în viață [13]. Astfel, s-au conturat următoarele dimensiuni:

- *scopul în viață* - măsura în care persoana consideră că viața ei are sens, scop și direcție;
- *autonomia* - măsura în care persoana consideră că trăiește în conformitate cu propriile convingeri, chiar dacă acestea nu coincid cu învățăturile convenționale;
- *dezvoltarea personală* - capacitatea persoanei de a-și valorifica potențialul și talentele personale, precum și abilitatea de a dezvolta noi resurse personale;
- *controlul mediului* - capacitatea de a gestiona situațiile din viață într-un mod care permite alegerea sau crearea unor medii potrivite pentru sănătatea mentală a individului;
- *relațiile pozitive* - măsura în care persoana poate crea și menține legături profunde cu persoanele semnificative din viața ei;

- *acceptarea de sine* - capacitatea persoanei de a-și cunoaște și accepta aspectele pozitive cât și negative ale personalității sale, precum și evaluarea pozitivă a experiențelor anterioare [12, p. 12].

Cea de-a doua definiție reiese din teoria lui Seligman (2011), unde bunăstarea este definită ca o combinație de fericire cognitivă (adică satisfacție), fericire hedonică (adică sentiment) și eudaimonia (adică sens) [14]. Cu alte cuvinte, Seligman indică trei căi pe care oamenii le parcurg către fericire: prin trăirea de emoții pozitive și plăcere (viața plăcută), angajament (viața angajată) și sens (viața semnificativă) [10, p. 103]. Bunăstarea, după Seligman, este prezisă de cinci elemente: (a) Emoție pozitivă, (b) Angajament, (c) Relații, (d) Sens și (e) Realizare. Aceste elemente ale teoriei sale au fost integrate într-un model, numit modelul PERMA, de la abrevierea denumirii acestora:

- *Positive Emotion (Emoții Pozitive)* - emoțiile pozitive sunt cele care ne conduc adesea către noțiunea de fericire și satisfacție față de viață, atenuează stările de depresie și stres. Acest element se referă, de asemenea, la o abordare pozitivă față de trecut, prezent și viitor.

- *Engagement (Angajament)* - emoțiile pozitive și angajamentul sunt singurele elemente care se măsoară strict subiectiv. Angajamentul se referă la starea care ne pune într-o condiție activă și continuă a minții, încurajează creșterea și dă valoare și semnificație experiențelor noastre.

- *Relationships (Relații Pozitive)* - relațiile și conexiunile sunt o parte importantă din viața umană; majoritatea activităților pozitive sunt cele realizate în grup. Persoanele semnificative din viața noastră sunt cel mai bun antidot împotriva momentelor joase din viață și cele mai de încredere.

- *Meaning (Scop)* - scopul vieții constă în dorința de a atinge ceva mult mai mare decât tine. El este ceea ce face diferența dintre o viață plină de plăcere (emoții pozitive) și o viață plină de sens. Prezența unui sens al vieții este experiența subiectivă a faptului că viața unei persoane este valoroasă și contribuie la ceva.

- *Accomplishment (Realizări)* - realizarea apare atunci când un obiectiv a fost atins și este acompaniată de un sentiment de împlinire și satisfacție. Realizarea coincide și cu cel mai înalt nivel din piramida nevoilor, atunci când oamenii au nevoie de a-și împlini propriul potențial. Ele sunt urmate și doar de dragul lor, chiar și dacă nu aduc emoții pozitive, sens și avantaje în relațiile pozitive [4, p. 58].

După cum vedem, acest model cuprinde ambele tipuri de fericire: hedonică (care se referă la starea de bine, sentimentul de confort, plăcerea generală) și eudaimonică (care vizează realizarea satisfacției personale și deținerea scopurilor de viață) [10, p. 103].

Interacțiunea dintre componentele stării de bine este un aspect important în înțelegerea conceptului și a modului în care acesta poate fi îmbunătățit. Chiar dacă elementele stării de bine pot fi măsurate independent, acestea se influențează reciproc. De exemplu, relațiile cu ceilalți pot influența emoțiile pozitive și încrederea în sine. Oamenii care au relații pozitive, profunde și de durată cu alții tind să fie mai satisfăcuți cu viața lor, să fie mai fericiți și să aibă o mai mare încredere în forțele proprii. În același timp, persoanele care sunt mai fericite și încrezute în abilitățile proprii au tendința de a fi mai deschise la interacționarea cu cei din jur. Această teorie distinctivă

a bunăstării, oferită de Seligman, s-a dovedit a fi aplicabilă în evaluarea stării de bine a tinerilor și a tinerilor de vârstă școlară, chiar și atunci când sunt luați în considerare factori revizuiți, cum ar fi angajamentul, perseverența, optimismul, conexiunea și fericirea.

Bunăstarea psihologică și apartenența la comunitatea LGBT+

Bunăstarea mentală se referă la o relație pozitivă cu persoanele din jur și la urmărirea unei existențe mai productive și satisfăcătoare. Persoanele care au un nivel ridicat de sănătate mentală tind să aibă vieți mai energetice și plăcute. Tinerii LGBT+ sunt dezavantajați în a se bucura de niveluri înalte de sănătate mentală din cauza probabilității crescute de a se confrunta cu greutăți psihologice. Dificultățile legate de bunăstarea psihologică a tinerilor LGBT+ sunt cel mai des asociate cu lipsa recunoașterii din partea familiei și hărțuirea din partea celorlalți. De asemenea, ei sunt mult mai predispuși să fie victime ale violenței în familie și în societate în comparație cu persoanele non-LGBT+. Toți acești factori au un impact negativ asupra bunăstării psihologice a tinerilor LGBT+.

Pentru tineri, apartenența la comunitatea LGBT+ poate fi mai dificilă decât pentru adulții LGBT+, deoarece mediul școlar sau universitar în care sunt încadrați poate fi ostil și intolerant față de persoanele LGBT+. Adolescența este o perioadă importantă de dezvoltare cognitivă, care are și un impact crescut de presiune asupra stării psihologice de bine și susceptibilitate înaltă la consumul de substanțe nocive. Utilizarea substanțelor nocive precum tutunul, drogurile și alcoolul sunt strategii de adaptare la stres, care agravează tulburările deja existente [7, p. 41]. Confruntarea cu discriminarea din partea mediului academic, clinic sau din partea instituțiilor religioase, împerecheată cu presiunea tipică vârstei tinere, creează dificultăți mentale considerabile pentru tinerii LGBT+ [3].

Pe de altă parte, studiile arată că tinerii care sunt susținuți și acceptați de către familiile și prietenii lor au niveluri mai mari de încredere în sine și stimă de sine, ceea ce duce la o mai bună stare de bine. De asemenea, suportul social reduce riscul de a suferi probleme de sănătate mentală. Printre tinerii care aparțin minorităților sexuale, cei ale căror mame au răspuns pozitiv la dezvăluirea orientării lor sexuale au fost mai puțin predispuși la consumul de substanțe, în comparație cu cei care au primit un răspuns negativ din partea părinților lor. În rândul tinerilor transgen, sprijinul părinților este protector împotriva depresiei și este asociat cu o calitate a vieții mai mare [5, p. 1015].

Sentimentul de apartenență este critic pentru bunăstarea psihologică generală a unei persoane. Lipsa apartenenței duce la o mulțime de consecințe negative. Deprivarea persoanelor de relații sigure și sănătoase este asociată cu niveluri ridicate de tulburări mentale și fizice. Atunci când persoana simte că poate pierde legăturile cu ceilalți, apare anxietatea și frica, iar pierderea reală a acestor legături duce la singurătate și suferință. Persoanele LGBT+ trăiesc adesea astfel de sentimente când se gândesc să facă un coming out sau chiar și după ce au făcut-o. Apartenența este importantă și pentru experiența educațională. Studenții care au un sentiment puternic de apartenență trăiesc mai multe emoții pozitive și mai puține emoții negative, ceea ce contribuie la un succes academic sporit. De asemenea, persoanele care se simt

ostracizate în mediul școlar sau universitar trăiesc mai multe emoții negative, care au un efect negativ asupra reușitelor academice [8].

Un alt fenomen care are loc în ultimii ani ai adolescenței este asumarea identității, atunci când individul se autoidentifică ca lesbiană sau gay. Pentru băieți, acest proces are loc mai devreme decât pentru fete; băieții se identifică ca gay în clasele primare sau gimnaziale, iar fetele în clasele liceale. Tot atunci, ei doresc să își împărtășească secretul cu persoanele apropiate; unii dintre ei chiar încep să își spună secretul unor persoane anumite sau altor persoane LGBT+. Multe persoane se blochează între asumarea identității și angajamentul față de identitatea lor. Acest lucru se întâmplă din cauza faptului că tinerii nu sunt confortabili cu categorizările curente ale termenilor de homosexualitate și bisexualitate, considerând sexualitatea lor mult mai fluidă decât ceea ce indică definițiile contemporane ale orientării sexuale. Dificultatea de a accepta complet identitatea personală provoacă stres și incertitudine pentru tineri [9, p. 60].

Pe lângă problemele de bunăstare psihologică, tinerii LGBT+ se confruntă și cu probleme de sănătate fizică, de la sănătate precară, în general, până la niveluri înalte de incidență a unor boli specifice. Persoanele care aparțin minorităților sexuale își evaluează sănătatea ca fiind proastă, raportează un număr mare de simptome fizice acute și condiții de sănătate cronice, și afirmă că starea lor de sănătate le împiedică să realizeze activitățile fizice zilnice. Unele subgrupuri ale comunității LGBT+ suferă de mai multe boli grave decât persoanele heterosexuale, demonstrând că stresul psihologic prelungit duce la înrăutățirea sănătății fizice [6, p. 527].

Problematica persoanelor LGBT+ în spațiul românesc rămâne un teren arid, puțini cercetători prezentând interes științific pentru această tematică, iar starea de bine a acestora este necunoscută. Prin cercetarea de față, ne-am propus să facem mai multă lumină asupra situației tinerilor din comunitatea LGBT+, având în vedere bunăstarea lor psihologică. Astfel, scopul studiului empiric a fost de a determina relația dintre apartenența tinerilor la comunitatea LGBT+ și nivelul lor de bunăstare psihologică.

Material și metodă

Ipotezele de la care am pornit în această cercetare sunt următoarele.

1. Tinerii LGBT+ au un nivel de bunăstare psihologică mai redus comparativ cu tinerii care nu fac parte din comunitatea LGBT+.

2. Tinerii care au făcut coming out și au primit o reacție pozitivă au un nivel de bunăstare psihologică mai ridicat decât cei care au primit o reacție negativă.

3. Tinerii care au făcut coming out și au primit o reacție pozitivă au un nivel de bunăstare psihologică mai ridicat în comparație cu cei care nu au făcut coming out.

4. Tinerii LGBT+ au un nivel scăzut la dimensiunile: „Acceptare de sine”, „Controlul mediului” și „Relații pozitive” prin comparație cu tinerii care nu fac parte din comunitatea LGBT+.

Eșantionul cercetării a cuprins un număr de 36 de tineri care își făceau studiile în instituții preuniversitare de tip colegiu și în unele universități din orașul Chișinău, Republica Moldova. Dintre aceștia, 9 persoane (25%) făceau parte din comunitatea LGBT+, 5 persoane (13,9%) nu erau sigure de apartenența lor la comunitate, iar cea mai mare parte a eșantionului, 22 persoane (61,1%), nu făceau parte din comunitatea

LGBT+. Referindu-ne la nivelul de educație a persoanelor participante la cercetare, menționăm că 72,2% dintre respondenți își făceau studiile la universitate și 27,8% urmau studiile la nivel preuniversitar. Analizând relația dintre variabila nivel de educație și variabila apartenență la comunitatea LGBT+, am constatat că 19,23% dintre studenți și 40% dintre elevii din colegii aparțineau comunității LGBT+.

Pentru realizarea demersului experimental, în acord cu scopul, obiectivele și ipotezele cercetării, am considerat potrivite următoarele metode și tehnici pentru a culege material factologic: Scala Ryff de bunăstare psihologică, care constă din 42 de întrebări ce reflectă 6 domenii ale stării de bine: autonomia, controlul mediului, dezvoltarea personală, relațiile pozitive, scopul în viață și acceptarea de sine. Persoanele notează fiecare întrebare pe o scală de la 1 la 7, unde 1 indică acord total și 7 indică dezacord total. În funcție de punctajul acumulat la fiecare subscală, se identifică nivelul de bunăstare pentru unul sau alt domeniu din cele șase [apud 13]. Convorbirea [2] a fost utilizată pentru a afla mai multe detalii despre viața lor socială în calitate de studenți.

Rezultate și discuții

Pentru a realiza scopul înaintat și a verifica ipotezele cercetării, am aplicat Scala Ryff de bunăstare psihologică menționată anterior. Rezultatele obținute indică, în mare parte, niveluri medii și ridicate ale bunăstării psihologice a participanților la cercetare; doar două persoane din cele 36 au înregistrat valori sub medie, iar șase persoane au obținut valori ce indică un nivel foarte ridicat (vezi Figura 1).

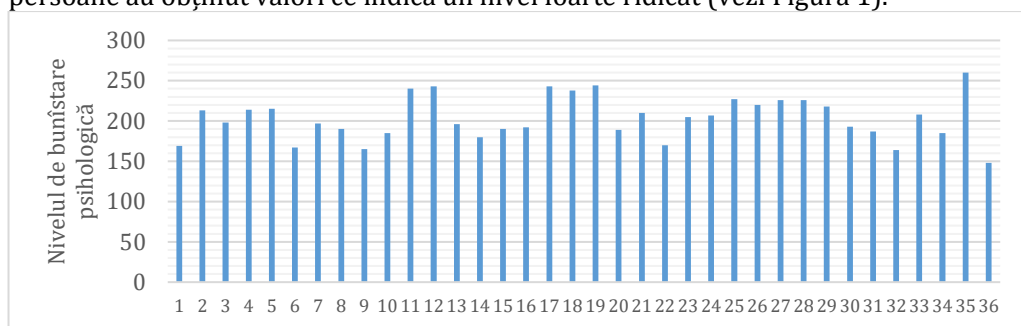


Figura 1. Nivelurile de bunăstare psihologică ale participanților la cercetare

Acest lucru se poate explica prin faptul că participanții la studiu sunt persoane tinere, pline de viață, încrezătoare în forțele proprii și cu un scop bine definit în viață. De asemenea, presupunem că sunt persoane conștiente de importanța stării de bine a lor și a celor din jur și posedă metode de a-și îmbunătăți starea de bine. Comparând datele obținute de persoanele care nu aparțin comunității LGBT+ cu cele ale persoanelor care aparțin acestei comunități, am constatat că nivelul de bunăstare psihologică al tinerilor din comunitatea LGBT+ este mai scăzut decât cel al tinerilor care nu fac parte din comunitate (o medie de 199,4 puncte față de 210 puncte), confirmând prima ipoteză a cercetării. Această diferență poate fi observată în Figura 2. Un alt aspect important este că persoanele care nu sunt sigure dacă fac parte din comunitate au, de asemenea, un nivel mediu de bunăstare psihologică, dar media valorilor obținute (185,8 puncte) este și mai mică decât cea a persoanelor care fac parte din comunitate.

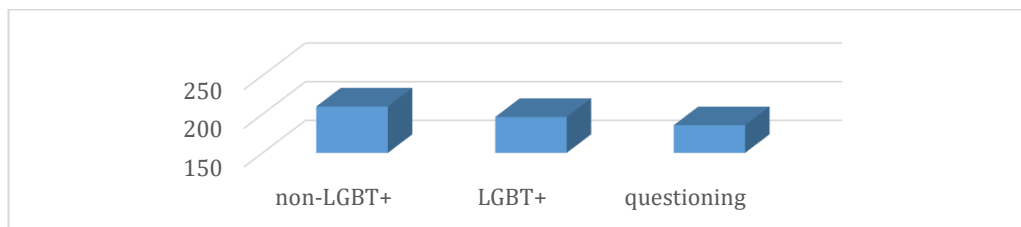


Figura 2. Relația dintre starea psihologică de bine și apartenența la comunitatea LGBT+

Următorul pas în procesul de analiză a datelor privind bunăstarea psihologică a persoanelor LGBT+ a fost să comparăm rezultatele celor care au făcut coming out cu cele ale celor care nu au avut curajul să-și mărturisească identitatea. În urma analizelor, am ajuns la concluzia că susținerea și acceptarea din partea celor din jur este foarte importantă și contribuie la ridicarea nivelului de stare de bine. Astfel, persoanele care au primit o reacție pozitivă la coming out și au fost acceptate de membrii familiei și prietenii lor au un nivel de bunăstare psihologică mai ridicat (205,5 puncte) comparativ cu cei care au primit o reacție negativă (180 puncte) sau neutră (177,5). Aceste date, reprezentate grafic în Figura 3, confirmă a doua ipoteză a cercetării. Diferența neglijabilă dintre nivelul mediu de bunăstare psihologică la cei care au primit o reacție negativă și cei care au primit o reacție neutră poate fi explicată prin faptul că reacția de neutralitate înseamnă ștergerea și ignorarea identității persoanei.

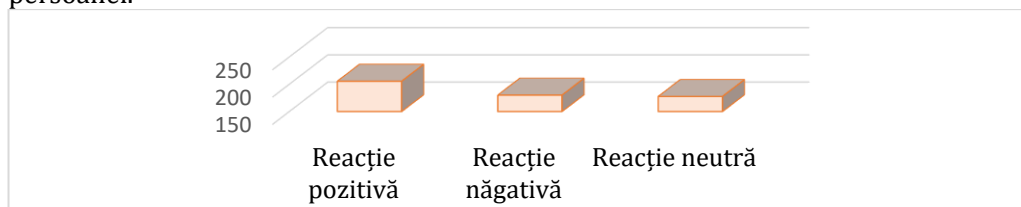


Figura 3. Raportul dintre bunăstarea psihologică și reacția primită la coming out

Toți participanții la cercetarea de față care fac parte din comunitatea LGBT+ au făcut coming out, ceea ce face imposibilă verificarea ipotezei numărul trei a cercetării. Lipsa persoanelor care nu au făcut coming out poate fi explicată prin numărul mic de participanți, precum și prin frica de a se face cunoscuți. Persoanele care sunt deja sigure de identitatea lor și au fost acceptate de cei din jur sunt mult mai predispuse să participe la astfel de cercetări decât persoanele care nu și-au dezvăluit identitatea.

Pentru a verifica cea de-a patra ipoteză a cercetării, am analizat raportul dintre datele obținute la dimensiunile evaluate de Scala Ryff. Astfel, persoanele LGBT+ au un nivel mai scăzut la dimensiunea „Acceptarea de sine” decât persoanele care nu aparțin de comunitatea respectivă. Diferența de date (26,88 față de 33,59) poate fi pusă pe seama stigmatizării și discriminării care conduc la depresie și anxietate, sentimente de vinovăție, rușine și inutilitate, și, în consecință, la neacceptarea de sine. Datele sunt reflectate în Figura 4.

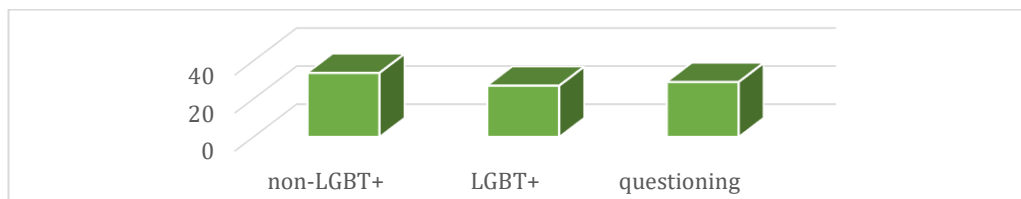


Figura 4. Relația dintre apartenența la comunitatea LGBT+ și nivelul de „Acceptare de sine”

Din Figura de mai sus se poate observa că persoanele care nu sunt sigure dacă fac sau nu parte din comunitatea LGBT+ au un nivel de acceptare de sine mai înalt decât cei care fac parte din comunitate. Diferența dintre ultimele două grupuri se datorează faptului că primii nu se confruntă cu discriminare adresată lor personal așa cum se întâmplă cu persoanele din ultimul grup.

Referitor la dimensiunea „Relații pozitive,” nu am constatat o diferență semnificativă între scorurile persoanelor care fac parte din comunitatea LGBT+, cele care nu fac parte din comunitate și cele care nu sunt sigure de identitatea lor. Astfel, persoanele non-LGBT+ au un scor de 34,59, persoanele LGBT+ au un scor de 32,77, iar persoanele care nu sunt sigure au un scor de 32,2 (vezi Figura 5). Atribuim aceste mici diferențe numărului mic de participanți la cercetare, precum și faptului că majoritatea persoanelor LGBT+ care au participat la cercetare au făcut coming out și au primit o reacție pozitivă, ceea ce arată că au relații calde, satisfăcătoare și de încredere cu cei din jur.

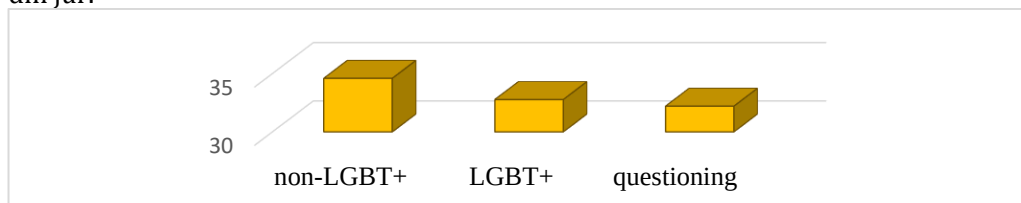


Figura 5. Relația dintre apartenența la comunitatea LGBT+ și nivelul de „Relații pozitive”

Consecințele negative ale discriminării și stigmatizării se observă și în dimensiunea „Controlul mediului.” Stările depresive pot cauza persoanelor dificultăți în realizarea sarcinilor zilnice și în observarea și gestionarea oportunităților. Din analiza datelor prezentate în Figura 6, se poate observa că și la această dimensiune, persoanele non-LGBT+ au un scor mai mare (33,09) decât persoanele care fac parte din comunitatea LGBT+ (29,44) și persoanele care nu sunt sigure de identitatea lor sexuală și/sau de gen (27,6).

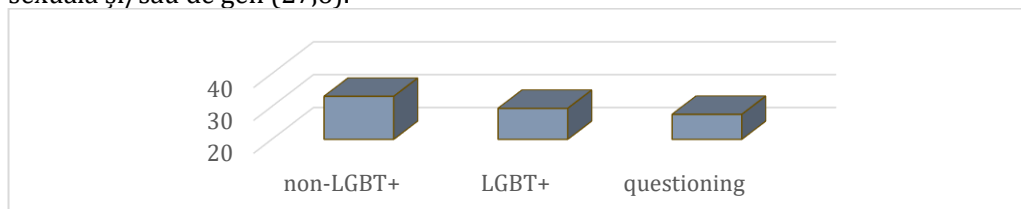


Figura 6. Relația dintre apartenența la comunitatea LGBT+ și nivelul de „Control al mediului”

Analizând cele trei figuri prezentate mai sus, ajungem la concluzia că tinerii care fac parte din comunitatea LGBT+ au niveluri mai scăzute de „Acceptare de sine,” „Relații pozitive” și „Control al mediului” în comparație cu persoanele care nu fac parte din comunitate. Astfel, această concluzie confirmă a patra și ultima ipoteză a acestei cercetări.

Concluzii

Datele studiului empiric prezentat în acest articol, care a avut în vedere relația dintre apartenența la comunitatea LGBT+ și bunăstarea psihologică a tinerilor, ne permit să formulăm următoarele concluzii.

Bunăstarea psihologică multidimensională. Bunăstarea psihologică cuprinde mai multe domenii ale vieții. Scala lui Ryff permite măsurarea nivelului de stare de bine pe șase dimensiuni: acceptarea de sine, autonomia, relații pozitive cu cei din jur, controlul asupra mediului extern, scopul în viață și dezvoltarea personală. Analizând aceste dimensiuni, se pot identifica ariile în care persoanele au o anumită insuficiență și unde este necesar să se intervină.

Diferențe în funcție de apartenența la comunitatea LGBT+. Datele studiului au relevat o diferență semnificativă în defavoarea persoanelor care fac parte din comunitatea LGBT+ în ceea ce privește nivelul de bunăstare psihologică, comparativ cu persoanele care nu fac parte din această comunitate. De asemenea, persoanele din primul grup au înregistrat scoruri mai mici în majoritatea domeniilor: „Acceptarea de sine”, „Relații pozitive” și „Controlul mediului” față de persoanele non-LGBT+.

Impactul nesiguranței identității sexuale. O altă concluzie importantă este că persoanele care nu sunt sigure de identitatea lor sexuală sau/și de gen au înregistrat cel mai scăzut nivel al stării de bine, reflectând nesiguranță și frica de a fi judecate.

Importanța mediului academic. Perspectivile și opiniile tinerilor LGBT+ cu privire la starea lor de bine în mediul academic sunt extrem de importante pentru înțelegerea experiențelor acestora și identificarea nevoilor lor specifice. Crearea unui mediu sigur și suportiv, dezvoltarea unor politici și programe care să răspundă mai bine nevoilor persoanelor LGBT+, pot îmbunătăți semnificativ starea lor de bine și pot conduce la sporirea succeselor academice.

Aceste concluzii subliniază necesitatea unei abordări sensibile și incluzive în tratarea problemelor cu care se confruntă tinerii din comunitatea LGBT+, atât în mediul academic, cât și în societate în general.

Bibliografie

5. BATOG, M. Starea psihologică de bine în mediul educațional. [online]. [Citat 30 aprilie, 2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/149924.
6. CAUC, I., MANU, B., PÎRLEA, D. *Metodologia cercetării sociologice. Metode și tehnici de cercetare*. București: Fundației România de Măine, 2004. 132 p. ISBN 973-582-824-3.
7. CHAN, A.S.W., WU, D., LO, I.P.Y., HO, J.M.C., YAN, E. *Diversity and Inclusion: Impacts on Psychological Wellbeing Among Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Communities*. [online]. [Citat 1 mai, 2023]. Disponibil: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fDsvg.2022.726343/full#B16>.
8. COLOMEISCHI, A. A. *Construind poduri: promovarea stării de bine în familie. Manual pentru părinți*. Iași: Lumen, 2019. 296 p. ISBN: 978-973-166-515-3.

9. KATZ-WISE, S. L., ROSARIO, M., TSAPPIS, M. Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth and Family Acceptance. În: *Pediatric Clinics of North America*. 2016, pp. 1011-1025.
10. LICK, D.J., DURSO, L.E., JOHNSON, K. L. Minority Stress and Physical Health Among Sexual Minorities. În: *Perspectives on Psychological Science*. [online]. 2013, v. 8, pp. 521-548. [Citat 29 aprilie, 2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1177/1745691613497965>.
11. MALLORY, C., BROWN, T. N. T., RUSSELL, S., SEARS, B. Impact of Stigma and Discrimination on LGBT Individuals. In: *The Impact of Stigma and Discrimination Against LGBT People in Texas*. 2017, pp. 37-53.
12. MCGILL, C.M., JOSLIN, J.E. *Advising Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer College Students*. Virginia: Stylus Publishing, 2021. 350 p. ISBN: 978-164-267-179-7.
13. MUNOZ-PLAZA, C., QUINN, S.C., ROUNDS, K.A. *Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Students: Perceived Social Support in the High School Environment*. In: *The High School Journal*. [online]. 2002, vol. 85, nr.4, pp. 52-63. ISSN:1534-5157. [Citat 22 octombrie, 2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1353/hsj.2002.0011>.
14. RUSNAC, S. Cercetarea stării de bine psihologic: metodologie și rezultate. In: *Psihologia socială în secolul XXI: provocări, tendințe, perspective*, 4-5 mai 2017, Chișinău. Chișinău: Universitatea Liberă Internațională din Moldova, 2017, pp. 101-115. ISBN 978-9975-3168-4-2. Disponibil: <https://www.robertsoncooper.com/blog/vvhat-is-psychological-wellbeing/>.
15. RYFF, C.D., SINGER, B. Psychological Well-Being: Meaning, Measurement, and Implications for Psychotherapy Research. In: *Psychotherapy and Psychosomatics*, [online]. 1996, vol.65, nr. 1, pp. 14-23. [Citat 15 noiembrie, 2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1159/000289026>.
16. RYFF, C. D. *Psychological Well-Being Revisited: Advances in the Science and Practice of Eudaimonia*. In : *Psychotherapy and Psychosomatics*. [online]. 2014, vol, 83, nr, 1, pp. 10-28. [Citat 22 noiembrie, 2023]. Disponibi: <https://doi.org/10.1159/000353263>.
17. SEIFERT, T. A. *The Ryff Scales of Psychological Well-being*. [online]. [Citat 1 mai, 2023]. Disponibil: <https://centerofinquiry.org/uncategorized/ryff-scales-of-psychological-well-being>.
18. SELIGMAN, M. *Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being*. North Sydney: Random House Australia, 2011. 409 p. ISBN: 978-186-471-299-5.

REALITIES AND POLYAMOROUS IDENTITIES IN NON-MONO GAMY

REALITĂȚI ȘI IDENTITĂȚI POLIAMOROASE ÎN NON-MONO GAMIE

SIMION Simion Dănuț, MA, assistant professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-3489-6410>

Abstract. The realities and identities within polyamorous relationships in the non-monogamy sphere reflect a wide diversity and complexity in relational dynamics. Polyamory, as a form of non-monogamous relationship, is based on the idea that individuals can have multiple romantic or intimate connections at once, with the consent and agreement of all involved. These relationships can vary considerably in structure and dynamics, sometimes imposing specific challenges and pressures in communication and managing emotions. Managing multiple relationships as well as the different expectations of partners requires open, honest communication and a deep understanding of each individual's needs. This paper attempts to analyze how those in polyamorous relationships construct and negotiate their polyamorous identities in relation to the dominant discourses of monogamy, sexuality, and gender. It also seeks to identify how polyamorous individuals manage their multiple relationships, cope with stigma and discrimination, and seek support and community.

Rezumat. Realitățile și identitățile din cadrul relațiilor poliamoroase în sfera non-monogamiei reflectă o diversitate amplă și complexitate în dinamica relațională. Poliamoria, ca formă de relație non-monogamă, se bazează pe ideea că indivizii pot avea mai multe conexiuni romantice sau intime simultan, cu acordul și consimțământul tuturor celor implicați. Aceste relații pot varia considerabil în structură și dinamică, uneori impunând provocări și presiuni specifice în comunicare și gestionarea emoțiilor. Gestionarea relațiilor multiple, precum și așteptările diferite ale partenerilor necesită o comunicare deschisă, sinceră și o înțelegere profundă a nevoilor fiecărui individ. În prezenta lucrare se încearcă analizarea modului în care cei din relațiile poliamoroase își construiesc și își negociază identitățile poliamoroase în raport cu discursurile dominante despre monogamie, sexualitate și gen. De asemenea, se urmărește identificarea modului în care indivizii poliamoroși își gestionează relațiile multiple, fac față stigmatizării și discriminării și caută sprijin și comunitate.

Key words: identity, polyamory, primary, secondary, triad, quad, non-monogamy.

Cuvinte cheie: poliamorie, primar, secundar, triadă, quad, poliamorie ierarhică, poliamorie non-ierarhică, polifidelitate.

Introducere

Cuvântul poliamorie provine din cuvântul grecesc "poly," care înseamnă "multe," și cuvântul latin "amory," care înseamnă "iubire" - tradus literal prin "mai multe iubiri" sau "iubiri multiple" [2]. Poliamoria poate fi, prin urmare, descrisă ca fiind o nonmonogamie "consensuală, etică și responsabilă în care nu există secret și trădare" [11]. Una dintre cele mai mari întrebări din cadrul poliamoriei este dacă este posibil să fii îndrăgostit de mai mult de o persoană sau dacă acest mod de viață este

prea instabil. O serie de interviuri, cercetări și studii asupra persoanelor poliamoroase au demonstrat că acest fapt este absolut firesc [12].

Poliamoria este practica de a avea sau de a fi deschis către relații romantice multiple, cu știința și consimțământul tuturor părților implicate. Relațiile poliamoroase se prezintă într-o varietate uimitoare de forme, mărimi și arome, la fel ca inima umană, afirmă Veaux, Franklin și Rickert Eve. În poliamorie, identitățile sunt fluide și flexibile, iar definirea relației poate să nu se încadreze în tiparele tradiționale de monogamie sau relații deschise. Unul dintre aspectele esențiale este abordarea personalizată a fiecărei relații și respectul pentru dorințele și limitele fiecărui partener. Comunitățile poliamoroase pot oferi sprijin și resurse pentru cei implicați în astfel de relații, oferind un spațiu în care să discute provocările și să împărtășească experiențe. Cu toate acestea, stigmatizarea socială și lipsa de înțelegere din partea societății pot crea presiuni suplimentare asupra celor care aleg acest tip de relație.

Ideea poliamoriei este de a conduce în mod deschis toate relațiile cu consimțământ și fără subterfugii. Cineva poate avea o relație primară (sau originală) și poate cunoaște sau a cunoscut alți parteneri, având binecuvântarea acestora; uneori, grupul de parteneri este atât de apropiat încât ar putea petrece sărbătorile legale sau alte sărbători împreună și, uneori, pot chiar să locuiască împreună. Astfel de triburi poliamoroase se consideră adesea la fel de apropiate ca niște veritabile familii - pentru că în fapt sunt familii, uneori cu copii, alteori o "familie aleasă" formată doar din adulți [16].

Astăzi, până și în cele mai dogmatice colțuri ale lumii, oamenii încep să se obișnuiască cu ideea că pot avea mai mult de un singur partener într-o viață [21]. Asemănător cu orientarea sexuală, orientarea relațională poate fi privită ca existând de-a lungul unui spectru mult mai larg decât consacrată binaritate monogamă. Non-monogamia înglobează orientările relațiilor romantice în care "toți partenerii sunt de acord că angajarea în relații sexuale și/sau romantice cu alte persoane este permisă și face parte din aranjamentul relației lor" [8]. Astfel, Rubel și Burleigh, analizând diverse surse atât academice, cât și surse din presa specializată, au încercat să clasifice diferitele aspecte ale poliamoriei. Ei au observat că aceste surse se concentrează în principal pe poliamorie ca fiind: (1) o credință sau o preferință, (2) un statut relațional, sau (3) un acord de relație; unele dintre surse includ și dragostea și longevitatea ca elemente obligatorii.

Metodologie și metode

Cercetarea de față are două scopuri principale. Primul este de a identifica toate tipurile de poliamorie existente. Al doilea scop se referă la definirea precisă a termenilor. Pentru atingerea acestor obiective, au fost aplicate următoarele metode:

Metoda studiului bibliografic: Aceasta implică descrierea și analiza literaturii de specialitate.

Metoda observației: Observarea directă a comportamentelor și dinamicilor în relațiile poliamoroase.

Metoda raționamentului: Explicația științifică deductivă și inductivă a tipurilor de poliamorie.

Metoda comparației: O metodă frecvent utilizată în știință pentru a compara și contrasta diferite tipuri și aspecte ale poliamoriei.

Rezultate și discuții

Poliamoria este o formă de non-monogamie etică și consensuală, ceea ce înseamnă că relațiile nu sunt monogame, dar toți partenerii sunt de acord cu această situație. Dacă cineva are mai mulți parteneri într-o relație monogamă, fără ca aceștia să știe unul de celălalt, acest lucru se numește înșelătorie și este considerat neetic [3]. Conform Barker, poliamoria a fost definită ca o "orientare relațională" bazată pe convingerea că este posibil și acceptabil să "iubești mai multe persoane și să întreții mai multe relații intime și sexuale". Definiția sa include relațiile sexuale, dar alte definiții acceptă poliamoria ca fiind funcțională și fără componenta sexualității, fără a o exclude însă.

Elizabeth Brake de la Universitatea din Arizona, o susținătoare proeminentă în lumea filosofiei academice pentru lărgirea înțelegerii istorice a căsătoriei, a promovat timp de mulți ani conceptul de "căsătorie minimă," în care "indivizii pot avea relații maritale legale cu mai multe persoane, în mod reciproc sau asimetric, ei înșiși determinând sexul și numărul de părți, tipul de relație implicată și ce drepturi și responsabilități să schimbe cu fiecare". Ideea centrală este că indivizii pot avea relații maritale legale cu mai multe persoane, reciproc sau asimetric, ei înșiși determinând sexul și numărul părților, tipul de relație implicată, precum și care sunt drepturile și responsabilitățile fiecărei relații [4].

Definiția Elizabeth Brake este particulară deoarece se referă doar la căsătorii și cupluri căsătorite, acoperind doar o mică categorie din diversitatea relațiilor poliamoroase.

Poliamoria ierarhică

Poliamoria ierarhică implică un sistem ierarhic care include parteneri primari și secundari. În acest tip de relație, există un set de "parteneri principali," de obicei un cuplu, care se consideră prioritari unul pe celălalt, având în același timp și parteneri "secundari". Partenerii primari au prioritate față de alți parteneri sau față de alte relații. Aceștia pot locui împreună, pot fi căsătoriți și pot lua diverse decizii de viață împreună. Acești parteneri mai sunt numiți și parteneri de cuib (nesting, anchor partner) [5]. Unii parteneri poliamoroși își definesc relația ca fiind un parteneriat "ancoră" sau "cuib," indicând faptul că nu există o ierarhie și că toți partenerii sunt considerați egali, recunoscând în același timp că angajamentele de viață comune, cum ar fi casa, finanțele sau copiii, reprezintă un factor în definirea relației.

Relațiile ierarhice sunt nu doar comune, ci și controversate în poliamorie. Multe cupluri care își deschid relația decid să păstreze siguranța de a conveni că relația existentă va avea întotdeauna prioritate. Totuși, unii consideră că ideea de ierarhie în relații este în mod inerent lipsită de etică, deoarece implică "ierarhizarea" oamenilor [5].

Poliamoria non-ierarhică

În poliamoria non-ierarhică, toate relațiile sunt apreciate în mod egal, fără impunerea de etichete sau clasamente, iar toată lumea primește aceeași cantitate de dragoste, timp și resurse. Acest tip de poliamorie permite creșterea organică a fiecărei relații, oferind partenerilor libertatea de a negocia și de a-și defini propriile limite. Poliamoria non-ierarhică pune accentul pe autonomia individuală și pe împuternicirea fiecărui partener de a crea o dinamică a relației care să îi satisfacă nevoile [7].

Veaux precizează că poliamoria egalitară (egalitarian polyamory) reprezintă conceptul de a avea mai mult decât un singur partener sexual/romantic care împărtășesc un nivel egal de importanță, opus polifidelității, unde partenerii pot avea mai mulți alți parteneri romantici/sexuali în afara relației. În această structură, nici un partener sau dinamică nu are o pondere mai mare în cadrul rețelei (polycule). Relațiile non-ierarhice vin sub diverse forme, dar factorul comun este că nicio relație nu deține mai multă putere decât altele în mod implicit. În poliamoria non-ierarhică, fiecare relație este lăsată să crească organic, fără reguli impuse de o terță parte. Toată lumea are șanse egale de a negocia termenii relației fără influențe din afară [7].

Vee Polyamory (Poliamoria în V)

Vee, provenind de la litera "V," descrie o relație în care un partener are doi parteneri romantici sau sexuali separați. Poliamoria în "V" este o formă de relație de grup în care o persoană este "balama" (hinge) și este implicată sexual cu ambii parteneri, dar acești parteneri nu sunt implicați sexual unul cu celălalt. Poate implica sau nu un cuplu căsătorit sau un cuplu central. Termenul poate indica timp, angajament și implicare egale cu fiecare partener, fiind o alternativă la un format ierarhic [15]. Acest tip de relație este adesea întâlnit în situațiile în care bărbatul este implicat sexual cu mai multe femei, fără ca acestea să se întâlnească între ele, și invers [24].

Poliamoria în V reprezintă așadar un aranjament de trei persoane în formă de "V," în care o persoană se întâlnește cu două persoane simultan, dar aceste persoane nu se întâlnesc între ele. Spre deosebire de o triadă, în care toți cei trei indivizi sunt împreună în relație, partenerii persoanei comune din Vee nu sunt implicați unul cu celălalt.

Nu toată lumea va construi o relație cu ceilalți parteneri ai partenerului lor (cunoscuți sub numele de metamori). Și asta este absolut în regulă. Cât de mult vă implicați în viața altor persoane depinde de ceea ce vă face pe toți să vă simțiți confortabil. Dacă aveți o relație platonică cu metamorul dvs. și deveniți suficient de apropiați pentru a petrece timp împreună, se creează o relație cunoscută sub numele de Hinge sau Vee. Aranjamentul exact va depinde de preferințele personale, dar un acord comun va presupune ca grupul să decidă cine va fi "cuplul" de fiecare dată când își petrec timpul împreună [5].

Sheff identifică trei forme majore pe care relațiile de "metamour" le îmbracă de obicei într-un context poliamoros: frați aleși (chosen siblings), co-soți sau dușmani. Metamorii pot fi cunoștințe sau prieteni apropiați care sunt sau nu interesați să se cunoască între ei [18].

Closed V (V închis)

Closed V este un mod prin care este descrisă dinamica unei relații poliamoroase în care două persoane au o legătură romantică și sexuală cu o a treia, dar nu una cu cealaltă. Și din moment ce cele două "linii" ale V-ului nu se conectează între ele, nu formează un triunghi. Prin urmare, nu există triadă. La prima vedere poate părea că se despică firul în patru între ceea ce este o relație poliamoroasă obișnuită și ceea ce este un V închis. Un V închis este în general folosit atunci când ambii parteneri au un nivel decent de apropiere, dar nu sunt implicați sexual. Acest lucru apare în general atunci când toți cei trei parteneri locuiesc împreună, dar nu funcționează ca o

triadă. Unii oameni vorbesc despre N-uri, Z-uri, W-uri sau M-uri; puteți ghici configurațiile pe care le au în minte prin analogie cu V-ul. Nu există un consens în ceea ce privește utilizarea corectă a acestor termeni de "formă a literelor".

Polyfidelity (Polifidelitate)

Polifidelitatea este un tip de poliamorie non-ierarhică în care nu există o ierarhizare a partenerilor. Cu toate acestea, în acest tip de relație, partenerii sunt exclusivi unul față de celălalt și nu sunt în căutare sau deschiși spre noi relații. În relațiile de polifidelitate, indivizii se angajează să își limiteze legăturile emoționale și/sau fizice la acei parteneri. Polifidelitatea este atunci când rețeaua de persoane implicate este angajată exclusiv una cu cealaltă. Aceștia sunt pe deplin dedicați membrilor grupului și toți sunt de acord să nu aibă relații cu persoane din afara grupului. Celeste West, în cartea sa "Lesbian Polyfidelity," echivalează poliamoria cu polifidelitatea. Această utilizare însă nu a prins prea mult în comunitatea poliamoroasă, deoarece termenii poliamorie și polifidelitate erau deja stabiliți și acceptați ca fiind două noțiuni distincte și diferite. Polifidelitatea este o ramură a poliamoriei în care toți membrii unei relații sunt considerați parteneri egali și au convenit să aibă în mod exclusiv sex cu membri ai grupului [24]. Noii membri pot fi treptat admiși în grup, dar numai cu acordul membrilor existenți sau grupul poate decide să nu accepte noi membri dacă consideră că au destui. Polifidelitatea este, ca și relațiile monogame, închisă, în sensul că partenerii sunt de acord să nu aibă relații sexuale în afara membrilor actuali ai grupului. Unii consideră că polifidelitatea este o ramură diferită a poliamoriei. Acest lucru este adevărat în anumite privințe, deoarece polifidelitatea implică un sistem închis în care niciun membru nu va încălca acordul grupului de a fi exclusivist, deși grupurile polifidele își pot schimba componența și pot adăuga noi membri după testarea STI și după acordul grupului [14]. Polifidelitatea seamănă foarte mult cu o relație monogamă, dar cu mai mult de două persoane. Denumită uneori "monogamie +1" (sau +2, sau oricât de multe) în comunitățile poli, membrii relației sunt de acord să se întâlnească și să facă sex doar unul cu celălalt. Cel mai adesea este vorba de un "throuple" sau triadă (trei persoane care se întâlnesc între ele), deși pot exista și quad-uri (patru persoane) și rețele închise mai mari [8].

Triad/Throuple (Triada)

Poliamoria de tip triadă, numită mai nou și "throuple," este un tip de relație poliamoroasă care implică trei indivizi care sunt implicați romantic și/sau sexual unul cu celălalt. Este o formă de relație cu trei persoane în care toți membrii sunt conectați unul cu celălalt. Într-o triadă, fiecare individ are relații cu ceilalți doi, creând o dinamică unică de iubire și intimitate. Triada este așadar o relație de trei persoane în care toți cei trei participanți sunt conectați emoțional și/sau sexual, fiecare având un statut egal. Putem vorbi despre o triadă atunci când trei parteneri împărtășesc relații profunde sau când un cuplu adaugă un al treilea partener care este semnificativ pentru oricare dintre ei; aceștia se pot referi la ei înșiși ca fiind o triadă sau un trouple [15]. O triadă este o relație poliamoroasă între trei persoane. De obicei, aceasta se referă la o relație în care toate cele trei persoane sunt implicate în mod activ una cu cealaltă: A se întâlnește cu B, B se întâlnește cu C, iar A se întâlnește cu C. Aceste relații pot fi fie deschise, fie închise [10]. Dacă ai trasa o linie între A, B și C, ar fi un triunghi, deoarece acum toți sunt conectați. Triada este o structură de relație în care trei persoane sunt

implicate, fie sexual, fie romantic, într-o relație. În aceste aranjamente, toate cele trei persoane pot decide să locuiască împreună, să își întemeieze o familie împreună și toți au un cuvânt egal de spus în deciziile care au impact asupra relațiilor. Sau o relație de tip throuple sau triadă poate lua structura unui "Vee." Triadele și V-ele pot sau nu să locuiască împreună și pot sau nu să fie deschise la noi parteneri [25].

Threesome (Triada)

Triada poli se poate referi, de asemenea, la relațiile "în V," în care două persoane se întâlnesc amândouă cu o altă persoană, cunoscută sub numele de "balama" (hinge), dar nu una cu cealaltă. Carol Queen notează că acesta poate fi, de asemenea, un sinonim pentru "threesome" atunci când are "mai mult o conotație de sex ca joc," sau cum ar fi o configurație care implică "unicorni" (folosit pentru a se referi la cel de-al treilea partener implicat în cuplare) [7].

Quad (Cvadruplu)

Acest concept este similar cu cel de triadă sau throuple, dar implică patru persoane în loc de trei. Quad este un tip de relație poliamoroasă care implică patru parteneri. Este posibil ca unii dintre ei să fie căsătoriți sau să se întâlnească cu alții, dar nu toți sunt implicați sexual unul cu celălalt. Acesta poate fi numit și "cuplu încrucișat," deoarece constă în faptul că două cupluri sunt implicate romantic și sexual unul cu celălalt [24]. Quad reprezintă așadar o relație de patru persoane în care toți participanții sunt conectați emoțional și/sau sexual, fiecare având un statut egal. Există diferite moduri în care ar putea rezulta acest aranjament. De exemplu, două cupluri ar putea decide să devină un cvadruplu, o triadă ar putea adăuga un nou membru, sau două cupluri poliamoroase se întâlnesc și fiecare persoană începe să se întâlnească cu persoana din celălalt cuplu. Pe tărâmul poliamoriei, cvadruplul se remarcă ca o structură de relație unică și dinamică. Aceasta implică patru indivizi care sunt implicați romantic și/sau sexual unul cu celălalt, formând o relație de patru persoane. Poliamoria cvadruplă poate apărea în moduri diferite - poate implica două cupluri stabilite care aleg să se unească sau o triadă care se extinde pentru a include un alt partener [15]. Toate relațiile din cvadruplu sunt entități distincte și interconectate în multe feluri; fiecare dintre ele poate crește și se poate dezvolta - sau se poate încheia - în termeni proprii. Nu este neapărat nevoie ca ele să fie egale. În unele cazuri, ei pot fi în continuare prieteni foarte apropiați, în timp ce în altele nu au niciun fel de contact.

Full Quad (Cvadruplu Complet)

Un cvadruplu complet este format din patru persoane, fiecare dintre ele fiind implicată romantic sau sexual cu fiecare dintre ceilalți membri.

Moresomes

Moresomes, grupuri cu cinci sau mai mulți membri adulți, sunt mai mari, mai fragile și mai complicate decât cvadruplele [19].

Solo Polyamory (Solo Poliamoria)

Deși nu există o definiție stabilită pentru solopoliamorie, aceasta este adesea folosită pentru a descrie mai multe tipuri de persoane poliamoroase, precum: cei care sunt singuri și se identifică ca fiind poliamoroși, uneori numiți single-poly; cei care sunt în relații poliamoroase ocazionale sau angajate, dar aleg să trăiască singuri; cei care sunt în relații poliamoroase și nu trăiesc singuri, dar totuși își acordă prioritate lor înșiși sau nevoilor lor. Solo poliamoria este tipul de relație poliamoroasă în care

persoanele implicate nu preferă să își unească puternic identitatea sau infrastructura de viață cu partenerii lor [22]. Pentru unele persoane, poliamoria solo este o opțiune de urmărit pentru o perioadă limitată de timp, în timp ce își cresc copiii sau atunci când o persoană se concentrează asupra carierei sale și nu are dorința de a construi un cămin cu o altă persoană. Pentru altele, poliamoria solo este o alegere pentru tot parcursul vieții și adesea își consideră propria lor relație ca fiind una primară [27].

Mono-Poly (Relații Mono/Poliamoroase)

O persoană dintr-un cuplu alege să fie monogamă, în timp ce cealaltă persoană alege să fie poliamoroasă (cu acordul partenerului monogam). Relațiile mono-poly descriu un tip de relație în care o persoană monogamă are o relație cu o persoană poliamoroasă. Aceasta se mai numește uneori și relație hibridă. În acest tip de relație, persoana care este poliamoroasă poate decide să urmeze orice tip de stil de viață poliamoroasă, în timp ce partenerul său monogam nu o face - dar comunicarea și consimțământul cu partenerul monogam sunt în continuare esențiale. Aceste relații pot fi strict sexuale sau și romantice. Relațiile mono-poly pot funcționa bine și în relațiile la distanță sau în relațiile în care unul dintre parteneri călătorește mult. Relațiile mono-poly necesită multă previziune și onestitate. Ambii parteneri trebuie să stabilească limite clare, să respecte aceste limite fără nicio abatere și să discute în permanență despre cum se simt în legătură cu aranjamentul [30]. În majoritatea relațiilor poli/mono, persoana monogamă are în mod frecvent opțiunea de a avea parteneri suplimentari, însă alege să nu facă acest lucru din diverse motive. Uneori, lipsa dorinței este simplă, fiind monogamă prin natura lor și nu simt nevoia de alți parteneri. Alteori, circumstanțele vieții pot juca un rol în această alegere. În esență, factorul comun este faptul că persoana monogamă este conștientă și consimte la relațiile exterioare ale partenerului lor poli, dar optează să nu aibă propriile relații exterioare. Acest lucru nu este același lucru cu un cuplu poliamoros în care ambele persoane sunt deschise sau au avut deja relații poliamoroase, dar în prezent par a fi monogame, deoarece se întâlnesc sau sunt căsătorite doar cu o singură persoană în acest moment. La fel cum o lesbiană este tot lesbiană chiar dacă nu se întâlnește cu nimeni în prezent, acești oameni sunt tot poli chiar dacă nu se văd cu alte persoane în prezent. Mai degrabă decât o relație mono/poly, ar fi poli/se caută (sau rebounding, sau orice altceva) [18].

Kitchen Table Polyamory (KTP, Poliamorie la Masa de Bucătărie)

Kitchen Table Polyamory se prezintă ca o structură de relații poliamoroase în care un grup de persoane, fiecare implicat într-un anumit mod, pot sta în jurul unei mese de bucătărie ca o familie și pot discuta fără nicio dramă. Poliamorul de la masa de bucătărie (KTP) este un model de relație în care un grup de persoane formează o rețea numită polycule, iar toți cei din polycule sunt încurajați să se implice unii cu alții în diferite grade. Nu este nevoie ca toți cei din polycule să fie implicați intim sau chiar direct unul cu celălalt, dar pot fi. Membrii KTP ar putea include partenerii partenerului tău (metamouri) și chiar partenerii lor (telemours), în funcție de cât de mare devine constelația de relații.

Garden Party Polyamory (Poliamoria Petrecerii în Grădină)

Spre deosebire de poliamoria de la masa de bucătărie (KTP), unele persoane preferă să nu se apropie prea mult de metamouri lor, deși nu i-ar deranja să se

întâlnească cu ei din când în când. După cum sugerează și numele "garden party," metamourii se cunosc și pot interacționa între ei, dar doar în contextul partenerului comun. Aceștia pot socializa sau își pot vedea metamourii doar la evenimente mai mari, cum ar fi zilele de naștere sau petrecerile aniversare. Spre deosebire de poliamoria paralelă, metamourii nu se simt stânjeniți să se vadă unul pe celălalt în timpul acestor evenimente sociale. De exemplu, B are o soție, A, și o prietenă, C, și le invită pe amândouă la petrecerea de ziua sa. În acest aranjament, metamourii se pot vedea săptămânal sau doar de câteva ori pe an. Pentru cei care nu se aliniază ideii de KTP, dar nici nu rezonază cu liniile stricte ale poliamoriei paralele, există o cale de mijloc - garden party polyamory (GPP), cunoscută și sub numele de poliamoria petrecerii de ziua de naștere. GPP ia câte puțin din ambele lumi, amestecă și potrivește pentru a crea o dinamică a relației care funcționează pentru toate persoanele implicate.

Parallel Polyamory (Poliamoria Paralelă)

Poliamoria paralelă este un tip de relație poliamoroasă în care există diferite parteneriate care nu se intersectează niciodată, asemănător cu liniile paralele. Acest lucru reprezintă o modalitate de a respecta limitele emoționale ale partenerilor. În timp ce persoanele care practică poliamorul paralel nu se supără că există un alt metamor, poate totuși să le doară când își văd partenerii având relații intime cu oricine altcineva.

Don't Ask; Don't Tell (Nu Întreba, Nu Spune)

Unii oameni consideră că este greu să cunoască detaliile vieții amoroase a partenerilor lor. Alții pur și simplu nu vor sau nu au nevoie să știe. Așadar, amândoi vă vedeți cu alte persoane, dar nu amestecați aceste vieți și nici nu împărtășiți detalii despre ele atunci când sunteți împreună. Acest model de relație poate fi util în primele etape ale deschiderii relației sau atunci când aveți o viață de familie comună pe care doriți să o păstrați separată de viața de cuplu. Cu toate acestea, poate fi periculos dacă este folosit pentru a ignora probleme precum gelozia [5].

Comet (Cometa)

Cometa este o relație cu o persoană pe care o vezi doar foarte rar. Doar pentru că vezi pe cineva doar la câteva luni nu înseamnă că nu ai capacitatea de a-l iubi la fel de mult ca pe orice alt partener. Pot exista multe motive pentru acest contact rar. S-ar putea ca programul vostru pur și simplu să nu se potrivească atât de des sau poate locuiți în orașe sau chiar țări diferite. Asta nu înseamnă că trebuie să vă împiedicați relația să crească în ceva semnificativ [9]. O relație la distanță în care partenerii se întâlnesc în persoană doar rareori, dar sunt fericiți să își reia legătura în acele momente și să fie în contact mai puțin intens între timp. O relație cometă este o legătură romantică și/sau sexuală care trece prin viața cuiva într-un mod intermitent. Da, la fel cum o cometă trece pe lângă pământ doar ocazional, atunci când oamenii au o relație de cometă, nu se văd des. De obicei, ei locuiesc la distanță unul de celălalt (deși aceasta nu este o componentă necesară a unei relații cometă) și au vieți pline și ocupate. Partenerii și/sau dinamicele din relațiile de cometă sunt relații de iubire, angajate, valorizate și care au diverse acorduri de relație. O relație de cometă este un partener care se află pe orbita lui, iar tu pe a ta, și din când în când, aveți o experiență minunată împreună, după care pleacă. Dar nu există cu adevărat așteptări [29].

The One Penis Policy (Politica Unui Singur Penis)

Politica unui singur penis (OPP) implică un acord prin care un bărbat poate avea una sau mai multe partenere, dar aceste partenere nu au voie să aibă parteneri de sex masculin. Uneori, acest lucru apare și în cuplurile mono/poly, în care bărbatul cu înclinații monogame este de acord ca partenera sa feminină să fie deschisă și poliamoroasă, dar numai cu alte femei. Este permis doar un singur penis. Reversul OPP este o politică a unui singur vagin (One Vagina Policy), în care o femeie are dreptul la mai mulți parteneri de sex masculin, dar aceștia nu pot avea relații romantice sau sexuale cu alte femei. Nu există statistici oficiale cu privire la frecvența relațiilor OVP față de cele OPP, dar dovezile anecdotice din cadrul comunității poli sugerează că relațiile OPP sunt mult mai frecvente. Au existat multe cazuri de bărbați în relații OPP care s-au trezit realizând că noua relație creată de parteneră are de fapt o viață proprie, cu nevoi de sprijin emoțional, comunicare și timp individual. Aceasta poate fi deosebit de dificil dacă relația partenerei sale cu o femeie este autonomă, iar el nu are niciun fel de acces romantic sau sexual la prietena ei [27].

Poly Webs

Pânzele poli, numite și familii poli sau, uneori, polycule, descriu persoane care sunt conectate prin intermediul unui stil de viață poliamoros. Persoanele care fac parte din aceste rețele sau familiile poliamoroase nu sunt întotdeauna neapărat implicate în mod romantic unele cu altele - uneori sunt pur și simplu conectate prin intermediul diferiților lor parteneri. Pânzele poli pot locui uneori împreună sau în apropiere unul de celălalt, pot împărți sarcinile casnice, precum și nopțile de întâlnire. Această configurație este deosebit de populară în comunitatea queer, unde poate servi drept "familie aleasă" pentru persoanele înstrăinate de familiile lor biologice [13].

Polycule

Queen definește polycule ca fiind "o grupare formată din parteneri poli și partenerii lor," asemănătoare unei "familii poli extinse". Este aproape ca o mini-comunitate poli care își stabilește propriile reguli de angajare și poate necesita comunicare, de la aranjamente de programare la testele ITS și până la îngrijirea copiilor, spune Queen. Polycule este o rețea conectată de persoane care au relații non-monogame [28]. Termenul este inspirat de un model de moleculă chimică, care folosește linii, forme circulare sau simboluri pentru a indica legăturile dintre atomi. Relațiile din cadrul polyculei pot varia. De exemplu, explică Queen, membrii unui polycule pot decide dacă grupul este închis pentru participanții săi sau dacă este deschis pentru intimitatea sexuală sau a avea relații în afara lui. Un polycule reprezintă întreaga rețea de persoane conectate din punct de vedere sentimental.

Relationship Anarchy (Anarhia Relațiilor)

Un termen care își are rădăcinile în anarhismul politic, anarhia relațională descrie o filozofie de a vedea relațiile deschise și poliamorul "fără a accepta ierarhia sau regulile derivate din punct de vedere social despre ceea ce 'ar trebui' să fie o relație", explică Queen. Este un termen poli extrem de util pentru cei care își trasează propria cale și ajută la concentrarea asupra partenerilor implicați și a autonomiei lor, subliniind faptul că ei trebuie să facă și să consimtă la regulile relațiilor lor [16]. Aceasta se referă la persoanele care pun la îndoială distincțiile dintre prieteni și parteneri și care pot avea multe persoane apropiate în viața lor. Anarhia relațională

apare astfel ca o formă de poliamorie fără structuri prestabilite sau acorduri permanente, în care relațiile sunt libere să curgă așa cum se simt mai bine atât din punct de vedere emoțional cât și sexual. Anarhia relațională este un termen relativ nou, o nișă a indivizilor non-monogami cărora nu le place deloc să dea o definiție convențională relației lor și care cred că "toate relațiile interpersonale sunt la fel de importante" [27].

Polyaffective Relationships (Relații Poliafective)

Relațiile poliafective sunt conexiuni intime din punct de vedere emoțional, non-sexuale, între persoane conectate printr-o relație poliamoroasă. Cuvântul "poliafectiv" a fost inventat inițial de Elisabeth A. Sheff, un cercetător care a început să studieze comunitatea poliamoroasă în 1996. Ea a creat cuvântul "pentru a descrie relațiile non-sexuale dintre persoanele care sunt legate printr-o relație poliamoroasă și, prin urmare, membri ai unei rețele (polycule)" [20]. Conform definiției lui Sheff, relațiile poliafective includ metamouri (partenerul unui partener), foști iubiți, copii, părinți și familia aleasă. Cu toate acestea, această definiție este extrem de îngustă și este centrată pe validarea ideii că relațiile nonsexuale din cadrul contextului poliamoros sunt mai importante și mai semnificative decât relațiile similare din afara contextului poliamoros. În plus, în timp ce ea delimitează clar tipul de relații pe care le consideră poliafective, nu este clar la ce emoții sau grup de emoții (dacă există) se referă [19].

Open Couples (Cupluri Deschise)

Cea mai frecventă formă de relație poliamoroasă este cuplul deschis. Cele mai multe cupluri deschise din comunitățile poli tradiționale sunt formate dintr-o femeie și un bărbat într-o relație angajată, pe termen lung, care adesea locuiesc împreună (unii căsătoriți, alții necăsătoriți) și care se întâlnesc cu alte persoane în afară de partenerul lor principal. Caracteristica definitorie a unui cuplu deschis este faptul că au (sau sunt dispuși să aibă) relații sexuale cu persoane din afara cuplului [19].

Intimate Network (Rețele Intime)

Cu un pas mai mare decât un moresome, o rețea intimă este un grup de persoane strâns legate între ele care, în general, nu coabitează ca unitate (deși unele segmente ar putea coabita) și care au relații sexuale intime cu diverși membri ai grupului. Unele rețele intime se consideră familii, deși majoritatea nu se consideră astfel. Rețelele intime au adesea proceduri de intrare care includ dezvăluirea și testarea pentru infecțiile cu transmitere sexuală (ITS). Aceste proceduri includ o discuție de precauții adecvate împotriva transmiterii, precum și normele specifice și limite care structurează relațiile extinse ale membrilor [19].

Concluzii

În urma analizei surselor științifice cu referire la abordarea compersiunii, putem trage următoarele concluzii. Deoarece o mare parte din discuțiile despre poliamorie s-au axat mai degrabă pe forma relației decât pe valorile și sistemele de credință care stau la baza acesteia, clasificarea unitară a poliamoriei pare imposibilă în acest moment. Două relații diferite pot arăta similar din exterior, dar vor fi trăite complet diferit de persoanele angajate în ele. Poliamoria este un fenomen uman unic. Poate că acesta este motivul pentru care relațiile intime bazate pe dragoste conștientă și consensuală sunt în general lăsate în afara conversațiilor academice despre

căsătorie și familie, cum spunea Anapol D. în "Polyamory in the 21st Century: Love and Intimacy with Multiple Partners."

În prezentul studiu, am identificat formele de poliamorie și structurile lor, însă ar fi hazardat să propunem o clasificare generală bazată pe: numărul de membri (poliamoria în V, N, W, M, triadă/throuple sau quad), forma de comunicare (table polyamory, garden polyamory și paralel polyamory), gradul de ierarhizare (relații de poliamorie ierarhice primare sau secundare) sau lipsa gradului de ierarhizare. Poliamoria, ca structură relațională complexă, nu poate fi categorisită sau redusă la un singur tip sau model din cadrul relațiilor etice consensuale non-monogame.

Poliamoria, cu toate tipurile și subtipurile ei, nu se limitează doar la relațiile romantice, ci reprezintă o filozofie relațională ce poate fi aplicată în toate aspectele vieții. Este o modalitate de a relaționa responsabil, de a experimenta, învăța și aplica înțelegerea, comunicarea, compersiunea și acceptarea în toate relațiile noastre: cu sinele nostru, cu familia, prietenii și cunoscuții și, în general, cu toată lumea.

Bibliografie

1. Anapol, D. Polyamory in the 21st century: love and intimacy with multiple partners. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2010.
2. Anapol, D. Polyamory the new love without limits. San Rafael: IntiNet Resource Center. 1997.
3. Barker, M. This is my partner, and this is my...partner's partner: Constructing a polyamorous identity in a monogamous world. Journal of Constructivist Psychology, 18(1), 75–88. 2005. <https://doi.org/10.1080/10720530590523107>
4. Brake, E. Minimal Marriage. Marriage, Morality, and the Law. by Oxford University Press, Inc. 2012
5. Brand, T. H. 6 Relationship Models You Need to Know. [citată 27 decembrie 2023]. Disponibil:<https://www.discoveringpolyamory.com/blog/6-relationship-models-you-need-to-know>
6. Burdo, K. 8 Relationship Alternatives To Monogamy February 3, 2021. [citată 27 decembrie 2023]. Disponibil: <https://sexualbeing.org/blog/8-relationship-alternatives-to-monogamy/>
7. Burdo, K., Fox, C. Feb 21, 2024. [citată 27 decembrie 2023]. Disponibil:<https://www.bustle.com/wellness/poly-relationship-terms-metamour-nesting-partner>
8. Conley, T. D., Moors, A. C., Matsick, J. L., Ziegler, A. The fewer the merrier? Assessing stigma surrounding consensually non-monogamous romantic relationships. Analyses of Social Issues and Public Policy, 13(1), 1-30. 2013.
9. Discovering Polyamory. [citată 20 decembrie 2023]. Disponibil: <https://www.discoveringpolyamory.com/polyamorous-relationship-models>
10. Emery, L. R. People Explain How Their Polyamorous Relationships Started June 30, 2017. [citată 3 decembrie 2023]. Disponibil:<https://www.bustle.com/p/12-people-explain-how-their-polyamorous-relationships-started-67710>
11. Keenan, J. „Marry me. And me: The case for polyamory. And while we're at it, let's privatize marriage”, Slate. 2013.
12. Klesse, C. Polyamory and its Others: Contesting the Terms of Non Monogamy. Sexualities, 9(5), pp.565-583. 2006.

13. Lockett, E. What It Means to Be Polyamorous October 20, 2022. [citat 19 decembrie 2023]. Disponibil: <https://www.healthline.com/health/relationships/polyamorous#takeaway>
14. Michaels, M. A.; Johnson, P. Designer relationships_ a guide to happy monogamy, positive polyamory, and optimistic open relationships-Cleis Press New Jersey, 2015.
15. Orion, R. A Therapist's Guide to Consensual Nonmonogamy Polyamory, Swinging, and Open Marriage Routledge, 2023.
16. Queen, C. Shar, R. The Sex & Pleasure Book: Good Vibrations Guide to Great Sex for Everyone Publisher Good Vibrations. 2015.
17. Rubel, A. N., Burleigh, T. J. Counting polyamorists who count: Prevalence and definitions of an under-researched form of consensual nonmonogamy. Sexualities, 23(1-2), 3-27. 2020. [citat 5 noiembrie 2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1177/1363460718779781>
18. Sheff, E. A. Poly/Mono or Mono/PolyWhen polyamory and monogamy in the same relationship. November 23, 2014. [citat 14 noiembrie 2023]. Disponibil: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-polyamorists-next-door/201411/polymono-or-monopoly-0>
19. Sheff, E. A. The polyamorists next door: Inside multiple-partner relationships and families. Rowman & Littlefield. 2014.
20. Sheff, E. A. Types of polyaffactive relationships: Nonsexual intimacy flexible relationships provide support for adults and children. Psychology Today. August 9, 2018. [citat 8 noiembrie 2023]. Disponibil: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-polyamorists-next-door/202308/types-polyaffactive-relationships-nonsexual-intimacy>
21. Simion, S. D. Dinamici în structura relațiilor consensuale non-monogame: cazul Republicii Moldova. In: Psihologia aplicativă din perspectiva abordărilor societale contemporane, Ed. 1, 3 decembrie 2021, Chișinău. Chișinău: FPC „PRIMEX-Com” SRL, 2021, pp. 61-67.
22. SoloPoly. What is solo polyamory? My take. Retrieved 8/12-2015, 2014. [citat 22 decembrie 2023]. <http://solopoly.net/2014/12/05/what-is-solo-polyamory-my-take>
23. The inn between. Polyamorous Terminology [citat 22 decembrie 2023]. Disponibil: <http://www.theinnbetween.net/polyterms.html>
24. Veaux, F. More than two: Glossary of poly terms. Retrieved 15/12-2015, 2015. [citat 2 noiembrie 2023]. <https://www.morethantwo.com/polyglossary.html>
25. Veaux, F., Rickert, E. More than two: a practical guide to ethical polyamory Thornapple Press; Illustrated edition. 2014.
26. West, C. Lesbian Polyfidelity 1996.
27. Winston, D. The Smart Girls Guide to Polyamory 2017.
28. Wolf T. Ask Me About Polyamory: The Best of Kimchi Cuddles Thornapple Press, 2016.
29. Yuen, J. Polyamorous: Living and Loving More Dundurn Press, 2023.
30. Zabiegalskiapril, R. Veas, Triads, Quads: The Different Types Of Polyamorous Relationship Structures, Explained. 7 april 2023 [citat 7 decembrie 2023]. Disponibil:<https://www.glam.com/1251561/veas-triads-quads-the-different-types-of-polyamorous-relationship-structures-explained/>

**DIASPORA VS TRANSNATIONAL: APPROACHES TO MIGRATION BETWEEN
ONLINE AND OFFLINE**

**DIASPORA VS TRANSNAȚIONAL: ABORDĂRI ALE MIGRAȚIEI ÎNTRE ONLINE ȘI
OFFLINE**

**ROȘCA Tatiana, PhD student, university assistant, Free International University
of Moldova**

<https://orcid.org/0000-0003-4318-6610>

**ROȘCA Neonil, PhD student, university assistant, Technical University of
Moldova**

<https://orcid.org/0009-0008-2770-5162>

Abstract. Starting from the analysis of the changes that society has undergone in recent decades, mainly related to world globalization, the emergence of new means of communication and new information technologies, the elimination of distance through the performance of means of transport, it is impossible not to focus our attention on the high rate of nomadism of contemporary society. The special protagonists of our time such as television, mobile phones, computers, immerse each of us in a global cultural flow, in which space expands and shrinks, because every place can be reached within a few hours of flight and time it turns into a historical present, which allows us to live the experience of simultaneity, so that it is no longer necessary to be physically present in order to participate in the events. The hybrid environment constitutes and shapes contemporaneity, determining the overlapping of different spaces, individual and collective, public and private, in work, leisure, study. Moreover, the dissemination of communication tools, capable of transmitting and producing deterritorialized representations of the self, reflects what seem to be the main interpretations of contemporaneity: the expansion of human mobility and the experience of simultaneity.

Rezumat. Pornind de la analiza schimbărilor pe care societatea le-a suferit în ultimele decenii, legate în principal de globalizarea mondială, apariția noilor mijloace de comunicare și a noilor tehnologii informaționale, eliminarea distanței prin performanța mijloacelor de transport, este imposibil să nu ne concentrăm atenția asupra ritmului ridicat de nomadism al societății contemporane. Protagonistii deosebiți ai timpului nostru precum televiziunea, telefoanele mobile, computerele, ne scufundă pe fiecare dintre noi într-un flux cultural global, în care spațiul se extinde și se micșorează, pentru că fiecare loc poate fi atins în câteva ore de zbor și timpul se transformă într-un prezent istoric, care ne permite să trăim experiența simultaneității, astfel încât să nu mai fie necesar să fim prezenți fizic pentru a putea participa la evenimente. Mediul hibrid constituie și modelează contemporaneitatea, determinând suprapunerea diferitelor spații, individuale și colective, publice și private, în muncă, timp liber, studiu. Mai mult, diseminarea instrumentelor de comunicare, capabile să transmită și să producă reprezentări deteritorializate ale sinelui, reflectă ceea ce par a fi principalele interpretări ale contemporaneității: extinderea mobilității umane și experiența simultaneității.

Keywords: social networks, diaspora, transnationalism, new nomads, era of globalization, host country, country of origin.

Cuvinte cheie: rețele sociale, diaspora, transnaționalism, noii nomazi, era globalizării, țară-gazdă, țară de origine.

Introducere

Trăind în epoca exploziei mobilității umane, călătoriile și fluxurile de migrație nu sunt fenomene noi în istoria umanității, ci reprezintă cei doi poli de tensiune ai timpului actual și, în același timp, amestecul de ambiguități și contradicții care îi califică natura.

Nomadismul exprimă cel mai bine esența societății contemporane: fluiditatea, circulația, amestecarea, temporalitatea și fragmentarea. Individul trăiește continuu conectându-se și deconectându-se de societate, alegând voluntar condiția de rătăcitor și abandonând căile predefinite de a corespunde la ceva și de a asimila. Nomadismul a adus transformări importante la nivelul relațiilor sociale. El reușește să se exprime în multiplicitatea locurilor pe care le locuiește, a experiențelor pe care le trăiește și a oamenilor pe care îi întâlnește, într-un spațiu construit între comunitățile de plecare și de sosire ale noilor protagoniști ai acestui secol: migranții.

Este important de remarcat că există popoare care aparțin mai multor lumi, vorbesc mai multe limbi, trăiesc cu mai multe identități și au mai multe case. Aceste grupuri au învățat să negocieze între diferite culturi și, fiind irevocabil produsul a numeroase împletiri biografice și culturale, au învățat să trăiască cu diferența și să vorbească despre diferențe. Ei vorbesc despre culturi diferite și sunt întotdeauna gata să schimbe ipotezele unei culturi trecând la perspectivele alteia, găsind astfel o modalitate de a fi la fel și diferit în același timp, comparativ cu ceilalți printre care trăiesc.

Locurile pe care popoarele le traversează continuu suferă o stare de tranzit peren, iar orice spațiu devine funcțional nevoilor subiectului, mereu în schimbare. În special, odată cu apariția tehnologiilor în muncă, familie și relații sociale, a conexiunii wireless, geografia vieții noastre de zi cu zi s-a schimbat radical. Multe dintre locurile funcționale la care eram obișnuiți s-au modificat: se poate lucra în afara birourilor, de acasă sau în locuri publice unde există conexiune la internet, iar comunicarea între membrii familiei poate avea loc la mii de kilometri distanță.

Ceea ce nu se schimbă însă, este nevoia de a îmblânzi lumea, de a ne simți ca acasă, de a ne orienta și de a locui acolo unde infrastructura conduce obiceiurile noastre, atât în interiorul casei, cât și în exterior. În acest scenariu, alcătuit din migrații și nomadism, care pentru prima dată în istorie este susținut și caracterizat de utilizarea masivă a tehnologiilor de comunicare, o întrebare ocupă un loc proeminent: "Unde mă pot simți ca acasă?" Această întrebare are mai puțin de-a face cu geografia locurilor locuite, dar mult mai mult cu problemele legate de identitate și relații interpersonale.

Această întrebare nu este pur și simplu o curiozitate geografică, ci se configurează ca o lentilă de observare utilă pentru înțelegerea relațiilor contemporane între migranți, bazate pe principiul de a te putea simți "ca acasă" și de a aparține, chiar dacă numai prin imaginație, oricărui colț al planetei.

Rezultate și discuții

Factorii care au contribuit cel mai mult la extinderea fenomenului migrației internaționale sunt în esență trei: globalizarea, revoluția digitală și micșorarea spațio-

temporală. Influența acestor factori a afectat preponderent două aspecte ale vieții sociale: identitatea și cultura.

Pe de o parte, prin deteritorializare, culturile s-au reinventat: s-au dezvoltat procese de negociere între culturi și etnii, care au interacționat prin dialog, într-o dinamică procedurală de negociere a semnificațiilor culturale. Pe de altă parte, identitățile, care au luat din ce în ce mai mult forma identităților de călătorie, experimentează o reelaborare a țesutului cultural original, împletind relații sociale transnaționale de natură comunitară, prin care mențin o dublă prezență, fără eforturi deosebite la nivel economic și psihologic, atât în comunitatea-gazdă, cât și în cea de origine.

Astfel, influențate de mobilitatea individuală, nici măcar culturile nu mai pot fi interpretate din punct de vedere taxonomic, ci trebuie recitite în lumina interacțiunilor, refracțiilor subiective și interculturale, ca „structuri de sens, care călătoresc pe rețelele sociale, care nu se află în întregime pe un singur teritoriu” [17, p. 47]. Faptul că vorbim despre hibridizare culturală și că nu mai putem identifica cultura cu teritoriul și identitatea cu cultura, nu înseamnă că dorința de a avea un loc de ancorare a individualității și dorința de a fi recunoscut sunt fenomene învechite. Dimpotrivă, localizarea unei culturi este un factor puternic pentru întărirea dorinței de identitate și a convingerii că aceasta din urmă trebuie să aibă un locus în care să se reprezinte și în care să poată fi recunoscută.

Așadar, aceste contradicții sunt parțial rezolvate prin introducerea, în studiul migrațiilor contemporane, a conceptului de rețea socială, sau social networking și prin afirmarea că rețelele sociale și nu oamenii, sunt în centrul procesului de migrație [16]. Conform definiției propuse de Massey, rețelele sociale se bazează pe rudenie, origine comună, împărtășirea unei culturi și a unei relații. În ele se conturează legăturile sociale și astfel este posibil să se interpreteze rețelele sociale la fel ca legăturile interpersonale complexe, care leagă migranții din prezent, migranții anteriori, oamenii din zona de origine și din zona de destinație, prin legăturile de rudenie, prietenie și comunitatea de origine [7].

Prin intermediul rețelilor sociale, migranții pot trăi experiența simultaneității: rețelele sociale și rețeaua de transport fac posibil să rămânem „conectați” la ceea ce se întâmplă atât în țara de origine, cât și în comunitatea de sosire. În perspectivă, studierea rețelilor sociale ne permite să observăm fenomenul migrator ca produs social și nu doar ca urmare a unor decizii politice sau economice.

Noutatea inerentă abordării rețelei sociale constă și în faptul că a sporit apariția unui spațiu social generat de conexiuni, un spațiu care trece granițele internaționale și de aceea a fost definit ca spațiu social transnațional. Din acest motiv, importanța „rețelilor sociale ale migranților” nu poate fi subestimată, ci mai degrabă trebuie să devină o prioritate în dezbaterile teoretice, mai ales când studiile actuale par să nu surprindă în mod adecvat complexitatea legăturilor pe care migranții le pot dezvolta.

În acest sens, pare utilă lărgirea perspectivei de analiză referitoare la modul în care funcționează și se mențin spațiile sociale transnaționale și, în același timp, care sunt implicațiile legăturilor astfel redefinite pentru calitatea vieții migranților și pentru metodele de adaptare a noilor sosiți. Conform celei mai cunoscute definiții, un

câmp social transnațional este un set de rețele de relații sociale multiple, interdependente între ele, prin care ideile, practicile și resursele interacționează, sunt organizate și transformate într-un mod inegal [12].

În ultimele decenii, literatura socio-antropologică și științele sociale au încercat să încadreze în definiția conceptului de câmp social ansamblul relațiilor existente între lumea socială a celor care emigrează și a celor care rămân. Problema devine intersecția dintre rețelele celor care pleacă și cei care rămân și comparația dintre experiențele trăite de migranți în afara patriei și impactul pe care aceste experiențe îl au asupra vieții comunității locale și a cercurilor sociale, care trăiesc ca urmare a condiției de migrație.

Din punctul de vedere al migranților, a face parte dintr-un câmp social transnațional înseamnă asumarea simultană a unor roluri și obligații care privesc atât patria, cât și societatea în care sosesc, dar și să poată apela la resurse materiale și emoționale din ambele comunități. În același timp, cei care rămân participă și ei în domeniul social prin exploatarea oportunităților oferite de comunicarea la distanță și a fluxurilor multiple de transferuri de bani, de transmitere a bunurilor materiale și simbolice, care se dezvoltă în cadrul unui sistem de migrație.

Produs al practicilor sociale construite la distanță, conceptul de câmp social este util și pentru a descrie separarea, în viața de zi cu zi a migranților, dintre spațiul fizic (contextul trăit) și spațiul social, delimitat în schimb de sfera relațiilor sociale semnificative. Accentul pus pe relație, ca cea mai utilă interpretare pentru înțelegerea migrațiilor contemporane, având în vedere numărul de relații care decurg din aceasta, sugerează că migranții și persoanele exilate sunt astăzi capabile să creeze o casă „deteritorializată” oriunde s-ar afla și să se simtă în largul lor în fiecare colț al planetei.

Migranții contemporani, cu organizarea lor transnațională a existenței, implementează noi hărți ale spațiului social. Pornind de la legături în cadrul diasporei, aceștia sunt implicați în rețele sociale prin legături culturale, politice și economice, care traversează o multitudine de teritorii naționale, care trec granițele și conectează mai multe locuri într-un singur spațiu sau câmp social.

După cum afirmă și James Clifford, spațiile și locurile sunt construite și modelate pentru a crea case colective departe de casă, dând formă multiplelor apartenențe și identificări, care traversează mai multe contexte naționale sau locale [3]. În plus, conceptul de câmp social ne permite să înțelegem modul în care caracteristicile timpului prezent se reflectă în fenomenul migrator, prin transformarea spațiului și timpului, mai ales dacă ne gândim la faptul că, în transnaționalism, relațiile apar din ce în ce mai puțin înrădăcinate în coexistența fizică și din ce în ce mai mult „în tranzit”, în intersecția dintre prezență și absență.

Într-un anumit sens, dimensiunea spațiului ar putea fi văzută ca o dimensiune în care subiecții dețin o formă de putere, care se exprimă în strategiile de adaptare, supraviețuire și rezistență față de comunitatea gazdă, strategii care par a fi influențate de rețeaua de relații de care dispune subiectul. Acest punct de vedere este bine explicat de Coombs [4, pp. 257-276], care nu numai că subliniază necesitatea de a înțelege conceptul de câmp social dintr-o perspectivă relațională, dar și își îndreaptă focalizarea analizei sale asupra conceptului de împărtășire a valorilor și intereselor.

Prin urmare, pentru Cottle [5], câmpul social reprezintă ansamblul de relații istorice între actorii care trec granițele geopolitice dintre state și națiuni. Pe măsură ce noii actori intră pe teren sau pe măsură ce cei preexistenți își schimbă poziția, se schimbă și configurația relațiilor de putere și calitatea relațiilor. Este așadar un spațiu competitiv, unde jucătorii se străduiesc să-și stabilească un monopol.

A face parte dintr-o rețea socială transnațională este, așadar, și o chestiune de raporturi bazate pe forță și putere, care afectează în primul rând posibilitatea, acordată sau nu migranților, de a se face auziți, îndepărtându-se de marginalitatea la care sunt adesea condamnate minoritățile etnice. În acest context, merită menționată distincția făcută de Levitt și Glick Schiller [6, pp. 1002-1039] între „modul de a fi” și „modul de apartenență” în domeniul social transnațional.

Modul de a fi se referă la practicile și relațiile sociale reale, prin care indivizii se angajează în instituții, organizații și experiențe de diferite tipuri, fără ca participarea să implice în mod necesar o identificare a indivizilor cu „etichetele” culturale sau politice asociate acestora. În contrast, modul de apartenență se referă la practicile care semnalează sau creează o identitate, marcând o apartenență, oferind astfel un prim răspuns la întrebarea dacă toată migrația poate fi calificată cu adevărat ca fiind transnațională și toți migranții ca fiind subiecți transnaționali.

Principala diferență dintre migrațiile internaționale tradiționale și migrațiile globale contemporane ale diasporei constă în faptul că acestea din urmă trebuie considerate, în toate intențiile și scopurile, ca fenomene sociale complexe. În acest sens, există trei concepte fundamentale în evoluția perspectivei privind migrația: rețelele sociale, embeddedness și capitalul social, al căror impact face posibilă sporirea dimensiunii dinamice a migrației și o abordare nouă asupra identității migranților.

Autorii Wasserman S. și Faust K. [17], în lucrarea *Social Network Analysis in the Social and Behavioral Sciences*, susțin că o rețea socială este formată din indivizi și organizații, numite adesea „noduri”, care sunt legate între ele prin diferite tipuri de relații, cum ar fi prietenia, schimbul economic, influența și interesele comune. O persoană se poate gândi la sine ca un nod, care are legături cu rudele, membrii comunității, colegii de școală și de muncă, precum și cu mai multe aspecte religioase, politice, educaționale etc., cât și cu instituțiile statului. Rețelele sociale sunt diferite de grupurile sau comunitățile obișnuite prin faptul că nu au granițe închise.

Astfel, rețelele sociale contribuie semnificativ la reconstruirea „cauzelor”, căilor și destinațiilor finale ale fluxurilor migratorii. Rețelele de migrație oferă, în acest sens, o referință utilă pentru descrierea fenomenului prin combinarea teoriilor „macro” sau structuraliste și teoriilor „micro” sau individualiste. Dacă primele subliniază marile fenomene structurale (de la factorii expulzatori ai sărăciei, opresiunii și suprapopulării, până la factorii atractivi, determinați de cererea de muncă), al doilea grup de teorii pune accent pe presupunerea alegerii raționale.

Atenția acordată rețelelor este, prin urmare, o modalitate de a analiza migrația ca procese sociale complexe pe termen lung și de a sublinia dimensiunea sa dinamică și în continuă evoluție, teoriile privind rețelele sociale concepând migrațiile ca fiind întruchipate în rețelele sociale care traversează spațiul și timpul. Prin urmare, nu este niciodată doar situația de migrație cea care „contează”, ci întotdeauna cadrul mai larg de relații, care include orice experiență de migrație anterioară a indivizilor sau a

rudelor acestora, legăturile stabilite între locurile de origine și de destinație, existența unor mecanisme de sprijin, fluxuri și disponibilitatea informației, a căror importanță este egală cu calculele economice în explicarea sosirilor și plecărilor.

Totodată, prin înțelegerea dinamicilor rețelelor sociale, putem identifica lanțul migrator ca un proces continuu, care nu se termină niciodată în sine, ci continuă să se hrănească în contextele de origine cu diferite sensuri: transferuri de bani, migrațiile temporare și navetele, întoarcerea periodică sau definitivă, afectând comunitatea natală în diverse moduri și influențând procesele de dezvoltare locală, schimbările culturale, așteptările și comportamentele acesteia.

În acest sens, Figura migrantului însuși își găsește un nou loc: departe de a fi pierdut într-un vid relațional, așa cum postulează teoriile economice clasice, și departe de a nu avea alte puncte de referință decât propriul său interes rațional, el se transformă acum într-o ființă socială, care caută să obțină rezultate mai bune pentru sine, familie și comunitatea sa, modelând activ procesele migrației [7].

Teoria privind rețelele sociale este, așadar, utilă pentru a explica perpetuarea fenomenului migrației, în condițiile în care există două condiții principale: reducerea costurilor (economice și psihologice) și reducerea riscurilor, datorită extinderii rețelei personale de relații, pe care fiecare migrant o pune în mișcare atunci când decide să migreze.

Boellstorf [1] afirmă că rețeaua de migrație se prezintă astfel:

- ca context din care provine decizia de a migra;
- ca condiție pentru implementarea efectivă a procesului de migrație;
- ca legătură cu o dinamică mai largă, care implică viața individului.

În ceea ce privește conceptul de legătură, avem în vedere aici două aspecte: legăturile sociale și legăturile simbolice. Primele pot fi definite ca schimburi interpersonale în care participanții prețuiesc interesele comune și sunt caracterizate și identificate pe baza unei serii de criterii: puterea legăturii sociale, dimensiunea grupului, densitatea rețelei și centralitatea actorilor implicați. Ele pot fi puternice sau slabe. Sunt puternice atunci când implică schimburi intense între membrii oricărei rețele, precum membrii familiei, cercul de prieteni, grupul de lucru. Dar sunt slabe atunci când se traduc în relații indirecte, mai superficiale, precum cele stabilite între prietenii prietenilor, utile pentru transmiterea informației.

Legăturile simbolice, spre deosebire de primele, nu se bazează exclusiv pe schimburi continue și perpetue de acte comunicative și simbolice, ci compensează lipsa a ceva, cum ar fi schimbul de resurse și percepția comună și împărtășită de a face parte din ceva, bazată pe semnificații, amintiri, așteptări și reprezentări comune. Adesea, sunt ținute la distanță și implică persoane încă necunoscute în cadrul rețelei, în virtutea unei apartenențe simbolice comune.

Migranții transnaționali folosesc ambele tipuri de legături: pe de o parte, legăturile sociale puternice le permit să obțină sprijinul necesar din punct de vedere economic și psihologic, iar pe de altă parte, legăturile sociale slabe și simbolice sunt predispuse la schimbul de informații utile pentru adaptarea migrantului în țara gazdă. Dacă potențialul unor legături puternice se epuizează rapid din cauza distanței, celelalte legături continuă să susțină viața de zi cu zi a migrantului.

Un alt element care, împreună cu legătura, califică conceptul de rețea este cel de resurse. Resursele pot fi de două tipuri: cognitive (set de informații despre oportunități, condiții de viață și de muncă, capitalul cunoașterii) și normative (posibilitatea de a avea modele de comportament de urmat).

Funcțiile principale ale rețelelor sunt: cea adaptativă, în sensul facilitării strategiilor de integrare a migrantului în comunitatea gazdă și cea selectivă, unde selecția funcționează în favoarea indivizilor care vor putea efectiv să emigreze, momentului migrației și alegerii care stă la baza deciziei de a migra. Fenomenul migrației ia naștere astfel ca element creativ și dependent de rețelele sociale, care îndeplinesc cel puțin trei funcții: cea culturală, oferind un sentiment de identitate prin apartenență; structurală și funcțională, acționând ca un rezervor de resurse și ajutor, care permit individului să facă față nevoilor fizice, simbolice și materiale.

Pe lângă recunoașterea importanței neîndoielnice a conceptului de rețele sociale, trebuie menționate unele limitări ale acestei abordări, care fac referire la cel puțin patru puncte principale. În primul rând, conceptul de rețea este util în explicarea modului în care se dezvoltă lanțul de migrație, odată cu declanșarea acestuia, pe baza relațiilor care se dezvoltă, dar nu pare să poată evalua inițierea lor la fel de eficient. În al doilea rând, abordarea pune accentul pe dimensiunea informală a migrației, subestimând astfel ponderea agențiilor, instituțiilor și organizațiilor (inclusiv a celor formale) care contribuie la definirea fenomenului de migrație, mai ales în unele țări ale lumii. Din acest motiv, a fost propus conceptul mai cuprinzător de „instituții privind migrația”, care include rețelele, dar nu se limitează la acestea. O altă limitare se referă la dimensiunea reglementării normative, ce este adesea subestimată: unele interpretări pun accent pe capacitatea rețelelor de migrație de a se deplasa între diferite medii, inclusiv cele ilegale, pentru a facilita sosirea și stabilirea rudelor și compatrioților. În cele din urmă, majoritatea studiilor privind rețeaua de migrație subliniază valorile pozitive ale acțiunii rețelelor de migrație, neglijând posibilele efecte ale implicării în nișe marginale ale pieței muncii sau chiar în activități deviante, asupra cărora s-a concentrat cel mai mult atenția criminologiei și sociologiei devianței.

De aceea, pentru a defini mai bine dimensiunea dinamică a fenomenului migrației, este necesar să se ia în considerare evoluția conceptului de rețea din perspectiva transnațională. Perspectiva transnațională, reprezentând evoluția teoriei privind rețelele sociale, se concentrează pe mecanismele de construire a rețelelor de relații dintre migranții actuali, migranții potențiali și persoanele care nu au migrat, atât în comunitatea de origine, cât și în comunitatea de sosire.

Se dezvoltă în relație și reacție la teoriile care tind să considere migrantul ca un subiect pasiv, supus puterii de reglementare a instituțiilor și suprastructurilor economice, în totală ruptură cu viața anterioară. Prin urmare, îndepărtându-se de studiile tradiționale, această linie de cercetare consideră fenomenul migrației ca ceva care leagă, decât desparte: importanța acordată relațiilor, atenția acordată sferei imaginației, diasporei, ca condiție a vieții și multiplele identități care apar, extind orizontul de referință și logica menținerii relațiilor construite la distanță, toate de o importanță vitală pentru calitatea vieții migrantului. Migranții devin astfel simboluri ale identității și protagoniști ai diferitelor rețele de relații dintre locuri, culturi și identități.

Choldin [2, pp. 163-175] subliniază că termenul transnaționalism a fost folosit pentru prima dată în studiul relațiilor internaționale dintre organizații și organisme neguvernamentale. Prefixul „trans” a sugerat de la început ideea că, în contextul fluxurilor migratorii și al relațiilor dintre state, granițele au fost traversate, mai degrabă decât pur și simplu menținute și negociate. Originea în sine a teoriei poate fi datată din lucrările lui Glick Schiller [6] și Chavis George [8], care au subliniat importanța aspectelor culturale ale migrației, în special în analiza imigrației sud-americeane din New York, adică între cele două domenii sociale transnaționale: comunitățile de origine și de sosire. Aceasta este, prin urmare, prima definiție a transnaționalismului, reprezentând procesele prin care imigranții construiesc câmpuri sociale care leagă împreună țara lor de origine și țara în care se stabilesc [13].

Din această considerațiune, rezultă câteva aspecte importante

- Migranții fac parte dintr-o comunitate transnațională atunci când legăturile pe care le au cu compatrioții lor rezidenți în țară și/sau în străinătate sunt cel puțin la fel de semnificative precum legăturile pe care le-au dezvoltat cu compatrioții lor care locuiesc în țara de destinație și/sau cu nativii rezidenți.
- Legătura care decretează existența comunității transnaționale este definită de sentimentul de apartenență la comunitate [16], bazat pe orientarea subiectivă a migrantului în dimensiunile expresive, cotidiene și informale ale vieții acestuia.
- Migranții care fac parte din comunitățile transnaționale sunt mai implicați decât migranții care nu fac parte din acestea, în practici transnaționale privind schimbările economice, politice și socio-culturale cu compatrioții din țara de origine și/sau în străinătate.

Caracteristica principală, așadar, constă în faptul că principalii protagoniști, transmigranții, trăiesc într-o stare pe care sociologul algerian Sayad [11] a definit-o drept duală, „absență dublă”, adică absența migrantului din patria sa și din societatea-gazdă, în care este inclus și exclus în același timp.

Absența dublă este un punct interesant care poate fi recitat și ca „prezență dublă” atât față de comunitatea de adopție, care reprezintă un scenariu cu care se confruntă migrantul, cât și față de comunitatea de origine, din care migrantul poartă, întipărit în memoria sa, „ADN-ul” cultural și social. Posibilitatea de a se integra în țările de imigrare și de a menține legătura cu țara de emigrare transformă această dihotomie într-o resursă și nu într-o lipsă.

Noile tehnologii privind comunicarea și transporturile sunt corelate pozitiv ca „zone” interconectate, permițând accesul la sunete și imagini ale țării lor natale, oferind migranților legături mai bogate și mai puternice cu comunitatea locală sau cu alte comunități diasporice cu care împărtășesc o apartenență, o narațiune, o istorie comună. Culturile transnaționale devin astfel structuri de sens care călătoresc pe rețelele sociale în domeniul social transnațional.

Pentru Steven Vertovec [16, pp. 448-456], transnaționalismul își asumă caracteristicile ca fiind o formațiune socială alcătuită din indivizi conștienți care au adoptat o atitudine socio-culturală provenită din diaspora etnică. Astfel de agregări sociale ar fi un mijloc de reproducere culturală și economică, întrucât devin canale de transmitere a resurselor financiare și productive.

Astfel spus, orice caracterizare a transnaționalismului trebuie abordată după luarea în considerare a cel puțin trei niveluri de analiză.

- Planul economic, care se reflectă în numărul de schimburi și tranzacții comerciale, al căror impact este dublu, atât asupra comunității locale de plecare, cât și asupra celei de sosire.

- Planul politic (în special apariția unor sfere publice ale diasporei).

- Nivelul socio-cultural, care pune sub semnul întrebării așa-numitul sentiment de apartenență, încrederea în apartenența etnică, resursele și stimulii încadrați în capitalul social.

În acest sens, transnaționalismul, ca mod de reproducere culturală, este identificat de fiecare dată ca sincretism, bricolaj, traducere culturală sau hibridizare culturală și ca loc al angajamentului politic, favorizat de dezvoltarea tehnologică și reconstrucția conceptului de „loc”.

Noutatea, cu alte cuvinte, este reprezentată de viziunea spațiului ca „morfologia legăturilor transnaționale dintre locuri prin mișcările migranților” [8], și de redefinirea modalităților de apartenență și de identificare a acestora.

În ultimii ani, rețelele sociale transnaționale și transnaționalismul au căpătat o importanță primordială. Astăzi nu mai vorbim despre migranți, ci despre transmigranți, conturând astfel definiția comunității transnaționale, al cărei sens depășește granițele geografice și politice pentru a reprezenta identitatea unui grup național împărțit în două sau mai multe state. Cultura, în acest scenariu schimbat, nu mai este identificabilă cu teritoriile individuale sau spațiile delimitate, semnele și semnificațiile trecând liber dincolo de granițele naționale.

Totuși, ceea ce ne permite să definim comunitatea și să o distingem de o aglomerare confuză de oameni este sentimentul comunității, pe care McMillan și Chavis [8, pp. 25-31] l-au definit prin sentimentul de apartenență. Este fundamentat pe ideea de a fi importanți unul pentru celălalt și pe încrederea comună că nevoile membrilor vor fi satisfăcute prin angajamentul lor.

Astfel, putem identifica elementele semnificative ale acestui model: apartenența, influența, integrarea și satisfacerea nevoilor. Calitatea de membru este definită de simțul conexiunii cu alți membri ai comunității și de percepția de a fi o parte importantă a acesteia. Procesele de incluziune și excludere delimitează granițele comunității, care ajută la certificarea prezenței unui grup coeziv, a identității personale și colective, și a existenței unei anumite securități emoționale.

De aceea, întreținerea și definirea granițelor sunt simboluri pe care comunitatea le oferă membrilor săi, ca instrumente de semnificație a realității. Investiția de resurse și energie este necesară în acest sens pentru identificarea completă a individului în grup și pentru ca relația cu comunitatea să funcționeze și să rămână stabilă în timp. Individul trebuie să fie conștient că poate participa și contribui activ la progresul comunității, iar aceasta din urmă să-și poată direcționa și influența membrii săi.

Este un dublu proces de influență: a individului față de grup și a grupului față de individ. Integrarea este definită și ca o întărire a solidarității, legată de rolul și statutul care provin din apartenența la grup, precum și de satisfacerea nevoii de împărtășire a ideilor și valorilor cu alți membri. Sentimentul de apartenență nu ar putea exista fără o istorie și un trecut comun cu care membrii se identifică, garantând continuitatea acestuia în timp.

Potrivit lui Portes [10, pp. 1-41], comunitățile transnaționale se prezintă astăzi drept calea cea mai promițătoare către progresul economic și social al migranților, constituindu-se ca comunități-punte, capabile să lege două spații - de plecare și de sosire - pe plan social, economic, politic și cultural.

Interpretarea dată sentimentului de comunitate ne permite, pe de o parte, să oferim viață caracteristicilor tradiționale ale comunității: teritoriul, originile, limbajul, povestirile comune, iar pe de altă parte, perspectiva rețelei sociale ne avertizează asupra riscului de a considera comunitățile transnaționale drept forme pseudocomunitare, deoarece le lipsește un element aparent esențial: proximitatea fizică.

Acest concept ne permite să considerăm ca comunități și acele grupuri care trăiesc la distanță, dar care dezvoltă în același timp o puternică percepție a calității relațiilor trăite în context, conexiunea emoțională și satisfacerea nevoilor. Participarea emoțională, identificată de Simmel [15] ca fiind printre calitățile intrinseci ale vieții în comunitate, predomină prin accentuarea faptului că, în ciuda distanței și a contextului străin față de cel local, migranții sunt capabili să transfere resurse și valori, forme de apartenență, relații semnificative și capital social, urmând o hartă mentală a unui teritoriu ale cărui coordonate se bazează pe relații, adesea neancorate la un loc anume.

În acest sens, conceptul de capital social este explorat ca având un rol în decizia persoanei de a rămâne sau de a migra. Acest lucru poate fi văzut ca un produs al participării la rețelele de migrație și, prin urmare, definit ca capacitatea indivizilor de a beneficia de resurse de diferite tipuri (acreditare, contacte sociale, sprijin material și moral) în virtutea apartenenței lor la rețele de relații interpersonale sau structuri sociale mai largi.

Rețelele de migrație pun la dispoziție actorilor acel „capital social etnic” a cărui utilizare depinde de existența unei comunități stabilite în cadrul comunității-gazdă sau de o rețea transnațională utilă pentru dezvoltarea legăturilor între compatrioți. Acest capital social specific, conform lui Shi [13, pp. 597-606], este în multe cazuri mai puțin eficient decât capitalul generalizat, care pare mai flexibil și, prin urmare, utilizabil în contexte diferite. Acesta suferă de lipsa abilităților și cunoștințelor care pot fi utilizate în noul mediu, precum și de impactul unor practici discriminatorii mai mult sau mai puțin explicite.

Cu toate acestea, în anumite circumstanțe, utilizarea capitalului social etnic și angajamentul de a-și îmbunătăți productivitatea pot deveni o opțiune rezonabilă, de exemplu în dezvoltarea rețelelor de compatrioți, investirea în forme de afaceri etnice sau organizarea de mișcări politice pe bază etnică. Alți savanți [3, 5, 9] identifică în cultivarea legăturilor comunitare o modalitate eficientă și avantajoasă de includere în societățile primitoare, o alternativă la asimilarea clasică, pe bază de individ, înțeleasă ca pierderea referințelor identitare și a memoriei culturale.

Indivizii tind să formeze legături cu cei cu care împărtășesc un set de caracteristici, atât atribuite, cât și dobândite, etnia constituind o rețea de legături profunde și intense: rădăcinile și călătoriile comune, locul de origine, limba, cunoașterea comună a culturii căreia îi aparțin, ca bază a conexiunii și interacțiunii dintre membrii grupurilor etnice.

Din punct de vedere individual, capitalul social oferă acces la un set de resurse, în timp ce, din punct de vedere al comunității, facilitează cooperarea și reducerea costurilor, „funcționând” prin mecanisme de obligație, reciprocitate și solidaritate, prin activarea unor procese care presupun selecția potențialilor migranți, răspândirea migrației, a grupurilor și a organizațiilor.

Literatura de specialitate a identificat trei forme de capital social: bonding, bridging și linking. Forma bonding de capital social are în general o conotație negativă, deoarece se referă la grupuri omogene de oameni care, tocmai din cauza acestei omogenități, împiedică împărtășirea liberă a încrederii și informațiilor. Forma bridging de capital social restabilește prezența legăturilor orizontale în cadrul grupurilor, de data aceasta eterogene, favorizând astfel contactul între diferite medii socio-economice și culturale. În cele din urmă, forma linking este definită de relațiile verticale, care se stabilesc între actorii din afara comunității reale, cum ar fi instituțiile.

Conceptul de capital social, în multidimensionalitatea sa, ajută la înțelegerea modului în care comunitățile, în loc să dispară, se transformă: orientarea tradițională către vecinătate se deplasează astăzi, datorită internetului, către comunități dispersate geografic, unde rețelele sociale ajută la construirea încrederii. Puterea legăturii, un element central în contextul perspectivei relaționale, este formată din combinația de timp, intensitate emoțională, intimitate și solidaritate.

În acest sens, un rol de importanță primordială îl are conceptul de embeddedness. Dezvoltat de noua sociologie economică pe baza unei sugestii a lui Polanyi [9], care l-a definit drept înrădăcinarea activităților economice în societate, termenul embeddedness a găsit în rețelele de migrație un teren de diverse constatări utile pentru a susține că acțiunea indivizilor nu se referă la niște actori pierduți în vidul relațional și acceptă doar principiul coeziunii prin formarea rețelelor sociale.

Deși cele două concepte (capital social și embeddedness) suferă de o anumită formă teoretică vagă sau sunt cel puțin supuse unor interpretări diferite, este totuși posibil să le distingem în raport cu rețelele de migrație. În acest sens, cel de-al doilea termen pare să fie purtător al unui sens mai static și desemnează modul în care rețelele preconstruiesc cadrul cognitiv și structural în care se iau deciziile individuale, delimitând perimetrul opțiunilor posibile, canalizând și modelând cursurile de acțiune.

Conceptul de capital social, pe de altă parte, servește la exprimarea aspectului dinamic al resurselor care vin din rețelele sociale și devin disponibile indivizilor în urmărirea obiectivelor acestora: informații, validare, legături de încredere, protecție, resurse materiale de diverse feluri. În ceea ce privește aspectul simbolic al capitalului, reamintim importanța poveștilor împărtășite. Datorită poveștilor împărtășite, se obține un sentiment de control asupra circumstanțelor vieții, un sentiment de coerență a narațiunii și un echilibru liniștitor în situațiile sociale cotidiene, toate acestea, pe fundalul transnațional al diasporelor.

În acest context, studiile privind diaspora au fost definite ca o perspectivă de cercetare în jurul anilor șaiszeci/șaptezeci, în încercarea de a observa mai profund și mai bine natura grupurilor etnice împrăștiate în întreaga lume. În acești ani, folosirea termenului era la singular și avea o conotație negativă, în sensul migrației forțate din cauza episoadelor de expulzare, sclavie, rasism sau războaie. Subiectul de cercetare a inclus la început diaspora armeană, evreiască, africană și irlandeză, accentul fiind pus

pe exilul involuntar, masiv și violent al populațiilor întregi, condamnate să trăiască în afara țării lor natale.

Abia în anii 1980, grație lucrărilor lui Glick Schiller [6] și Simmel [15], s-a acordat atenție sporirii dimensiunilor relaționale ale diasporelor, de data aceasta la plural, și a relațiilor dintre comunitatea de origine a migranților și comunitatea-gazdă. În ultimii ani, conceptul de diasporă s-a configurat ca un termen umbrelă, atât de vag și atât de cuprinzător încât include o pluralitate de potențiali protagoniști (călători, turiști, migranți ocazionali, muncitori, minorități etnice și rasiale, refugiați, exilați), împreună cu situațiile planificate sau neplanificate, plecarea permanentă sau temporară etc.

În ultimele decenii, diasporele au devenit actori importanți pe scena internațională. Dezastrele naturale, războaiele și persecuțiile politice au contribuit la exodul masiv al populațiilor întregi în lumea occidentală, pentru că tot mai mult în „lumea dezvoltată” se migrează în căutarea locurilor de muncă mai stabile, pentru a fi reuniți cu familia și prietenii, sau din simpla dorință de a călători. Într-un număr tot mai mare de arene politice, precum afacerile internaționale, dezvoltarea economică și migrația internațională, diasporele încep să își asume un rol central și, prin urmare, merită să devină obiectul unor precizări ulterioare.

„Diaspora” este un cuvânt de origine greacă care înseamnă „a semăna” sau „a împrăști”. Până acum câteva decenii, experiența exodului evreiesc funcționase ca un „arhetip”, ca o formă de migrație forțată și violentă, caracterizată prin persecuție și sentiment de pierdere. Creșterea exponențială a formelor de diasporă recunoscute în lumea contemporană a extins recent sensul etimologic al termenului, care nu se mai concentrează doar pe experiența pierderii, ci mai degrabă descrie configurații umane culturale și dinamice din punct de vedere social.

Printre cele mai complete definiții de până acum, o menționăm pe cea a lui Safran [după 12], care definește diaspora ca o comunitate de minorități expatriate:

- care s-au îndepărtat dintr-un centru spre cel puțin două locuri periferice;
- care mențin o memorie, viziune și mit, toate legate de origine;
- care nu se consideră deosebit de integrați în comunitatea-gazdă;
- care au încredere într-o posibilă revenire;
- cărora le pasă de întreținerea legăturii cu țara de origine;
- unde se simte intens conștiința de grup.

Apartenența la diasporă înseamnă, în acești termeni, a avea o conștientizare precisă și o legătură emoțională puternică, care se construiește în jurul ideii de a împărtăși o moștenire comună de origini culturale și simbolice. A face parte dintr-un grup diasporic implică generațiile prezente și trecute, competența lingvistică, relațiile etnice, festivalurile, mâncărurile etnice și chiar moda.

Diasporele sunt acele grupuri etnice care declanșează, la distanță, forme și manifestări de apartenență, producție culturală, activare economică, politică și socială [14]. În ceea ce privește apartenența la națiune/stat și mecanismele cetățeniei, a fi membri ai unei diaspore pune sub semnul întrebării formele de apartenență emoțională, care se traduc într-o formă de fraternitate primară, generând o presupunere a realității și o tendință de a avea încredere în relațiile diasporei.

Totuși, diaspora nu coincide întocmai cu transnaționalismul. După cum ne amintește Vertovec [16], frecvența schimbului de informații, căsătoriile și vizitele între membrii diasporei și rudele/prietenii care au rămas acasă dau naștere și configurează activitatea diasporei ca activitate transnațională. Când astfel de acțiuni nu au loc, nici măcar într-o situație de identificare cu „patria”, putem spune că este vorba doar de diasporă și nu de activitatea transnațională a diasporei. Pe scurt, nu orice diasporă este o comunitate transnațională, dar aceasta din urmă poate apărea în contextul diasporei.

În același timp, astăzi, tehnologiile fac transnaționalitatea mult mai ușoară prin călătorii și tarife telefonice ieftine, internet și televiziunea prin satelit, care fac posibilă păstrarea contactului și menținerea relațiilor la distanță în timp real și zilnic. Aceasta determină producerea și reproducerea unor fenomene sociale și culturale transnaționale, datorită cărora se creează, se mențin, se reînnoiesc și se reconstruiesc legăturile dintre societăți diferite și îndepărtate, în contexte familiale, instituții, investiții economice, piețe și organizații politice.

Totuși, comunicarea nu este întotdeauna eficientă. În acest sens, Vertovec [16] menționează posibilitatea apariției lipsei de interacțiune atunci când, în cadrul aceleiași comunități, apar valuri migratorii diferite, de exemplu, migranți de lungă durată care nu mai sunt implicați în treburile patriei și tinerii migranți mai implicați în dinamica culturală și politică a țării de origine. Principala consecință a lipsei de comunicare este, în aceste cazuri, apariția unor forme de naționalism aprins și a unor episoade de violență, care pot dura ani de zile.

Totodată, diasporele au o importanță politică semnificativă. Ponderea și rolul politic al grupurilor din diasporă sunt mai evidente la acele grupuri etnice anterior dispersate, care reușesc să „reintre” în țara lor de origine cu intenția de a contribui la reconstrucția politică și culturală și la reducerea sărăciei. Acest lucru este posibil prin accesul mai ușor la resursele economice, prin ușurința călătoriilor și a comunicării la nivel internațional și prin prezența unui număr mare de profesioniști și intelectuali care decid să se întoarcă acasă pentru a oferi competențe și pentru a răspândi cunoștințele.

Acest pas nu este doar rezultatul inițiativelor autonome. De exemplu, proiectul ONU numit TOKTEN, inaugurat pentru prima dată în Turcia în 1977, avea scopul de a transfera cunoștințele către țările în curs de dezvoltare prin profesori consacrați și profesioniști cu reședința în străinătate. Evident, legăturile dintre diasporă și comunitățile de origine nu au întotdeauna rezultate norocoase și educaționale. În acest sens, cele mai frecvente cazuri sunt confruntările de război, generarea conflictelor și sprijinul material și economic pentru achiziționarea de arme sau protecție, așa cum s-a întâmplat în Etiopia, Kosovo, Israel și Palestina [12, pp. 281-296].

Astfel, putem menționa o sinteză a diferitelor semnificații atribuite conceptului.

- Diaspora ca formă socială (social form), unde este subliniată relația triadică dintre grupurile etnice dispersate geografic, dar autoidentificate și identificabile colectiv, statele teritoriale în care își au reședința grupurile și contextul de origine.

- Diaspora ca tip de conștiință (type of consciousness) care se generează între comunitățile transnaționale.

- Diaspora ca mod de producție culturală (mode of cultural production). Această ultimă semnificație leagă direct apariția fenomenului de globalizare, ca flux de obiecte

culturale, imagini și semnificații rezultând în procesul pestriț de creolizare cu influențe multiple, negocieri și transformări constante.

Concluzii

Utilitatea perspectivei privind diaspora și transnaționalismul în analiza contextelor de migrație constă în faptul că permite menținerea unei relații, chiar dacă doar imaginare, cu locul de origine, a legăturilor care continuă să aibă sens și să influențeze viața în locul actual de reședință. Aceasta se extinde dincolo de granițele contextelor locale și naționale și plasează problema identității și culturii într-o perspectivă globală.

Impactul acestor perspective este destul de extins. Nu trebuie observat doar un singur grup din diaspora, ci și modul în care rețelele sociale se ramifică, se extind și se dezvoltă prin diferite moduri de comunicare. Acestea variază de la relațiile față în față până la utilizarea telefoanelor fixe și mobile, trimiterea de cadouri și bani, vizite reciproce, vizionarea spectacolelor în limba originală, organizarea de evenimente comemorative, adaptarea la petrecerile tipice în context străin, prepararea mâncărilor „memorabile” și căutarea locurilor unde să se mănânce bucate etnice.

Aceste activități necesită însă structuri formale și actori capabili să le asigure. Din nefericire, legăturile transnaționale și serviciile care le asigură sunt adesea tărâmul informalității și improvizației. Alteori fac parte dintr-un complex de activități din ce în ce mai încorporate în domeniile sociale de solidaritate, reciprocitate și obligație, care traversează granițele naționale și prezintă grade diferite de formalizare.

Așadar, fenomenul migrației transnaționale este încă, mai mult ca niciodată, subiectul multor dezbateri care și-au extins granițele și au confundat sensul. De aceea este necesară dezagregarea manifestărilor sale și testarea empirică a conceptelor folosite până acum.

În acest sens, se impune investigarea în detaliu a unei diaspore cu totul deosebite, întrucât nu toți oamenii de știință sunt de acord în definirea migrației ca o adevărată diasporă. Prin urmare, motivele și caracteristicile vor fi investigate mai amănunțit într-un alt context teoretic, care va constitui fundalul unei ulterioare cercetări empirice.

Bibliografie

1. Boellstorff T. *Coming of Age in Second Life. An Anthropologist Explores the Virtually Human*. London: Princeton University Press, 2008.
2. Choldin H. M. *Kinship Networks in the Migration Process*. In: *International Migration Review*, nr. 2, 1973, pp. 163-175.
3. Clifford J. *I frutti puri impazziscono. Etnografia, letteratura e arte nel XX secolo*. Torino: Bollati Boringhieri, 1999.
4. Coombs, G. *Opportunities, Information Networks and the Migration-Distance Relationship*. In: *Social Networks*, nr. 1, 1978, pp. 257-276.
5. Cottle S. *Ethnic Minorities and the Media. Changing cultural boundaries*. In: *Cultural Studies*, 2000, Buckingham – Philadelphia: Open University Press.
6. Levitt P., Glick Schiller N. *Conceptualizing simultaneity: a transnational social field perspective on society*. In: *International Migration Review*, nr. 38, 2004, pp. 1002-1039.
7. Massey D. *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. New York: Clarendon Press, 1998.

8. McMillan D. W., Chavis George D. M. *Sense of community: a definition and theory*. In: Journal of Community Psychology, nr. 14, 1986, pp. 25-31.
9. Polanyi K. *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press, 2001.
10. Portes A. *Economic Sociology and the Sociology of Immigration: A Conceptual Overview*. In: Portes A. *The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks and Entrepreneurship*, New York, 1995, pp. 1-41.
11. Sayad A. *La doppia assenza*. Milano: Cortina, Milano, 2002.
12. Segrott J. *Language, geography and identity: the case of the Welsh in London*. In: Social & Cultural Geography, nr. 2, 2001, pp. 281-296.
13. Shi Y. *Re-evaluating the alternative role of ethnic media in the U.S.: The case of Chinese-language press and working-class women readers*. In: Media, Culture and Society, nr. 31(4), 2009, pp. 597-606.
14. Shoham S., Strauss S. K. *Information needs of North American immigrants to Israel*. In: Journal of Information, Communication and Ethics in Society, nr. 5(2/3), 2007, pp. 185-205.
15. Simmel G. *Sociologia*. Milano: di Comunità, 1998.
16. Vertovec S. *Conceiving and researching transnationalism*. In: Ethnic and Racial Studies, nr. 2, 1999, pp. 448-456.
17. Wasserman S., Faust K. *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999, p. 47.

MIGRATION IN ADOLESCENCE: THEORETICAL APPROACHES

MIGRAȚIA LA VÂRSTA ADOLESCENȚEI: ABORDĂRI TEORETICE

VÎJE Laura, Romania, Bucharest, PhD student, Moldova State University

<https://orcid.org/0009-0009-4406-9011>

Abstract. This article proposes to debate a highly topical issue nowadays, migration due to social, economic, and political changes, both in developed countries and especially in less developed or developing countries. The main objective of the article is to show the multiple ways of classifying this phenomenon, to which adolescents are subjected, in order to model their own behavior in a new and valuable environment for them. The contemplation of the adolescent with the adoptive place will have a price only when the combination of the material with the spiritual occupies a fundamental place, essential in continuing the adolescent's story on life experience and guiding the young person towards the fulfillment of their own life.

Rezumat. Articolul de față propune dezbaterea unei teme destul de actuală în zilele noastre, migrația datorită schimbărilor sociale, economice, politice, atât în țările dezvoltate, dar, mai ales, în cele mai puțin dezvoltate sau în curs de dezvoltare. Obiectivul principal al articolului este să arate modalitățile multiple de clasificare a acestui fenomen, la care sunt supuși adolescenții, în vederea modelării propriului comportament într-un mediu nou și de valoare pentru acesta. Contemplarea adolescentului cu locul „adoptiv” va avea preț, doar atunci când îmbinarea materialului cu spiritualul va ocupa un loc fundamental, esențial în continuarea poveștii adolescentului asupra experienței de viață și care va ghida tânărul spre împlinirea propriei vieți.

Keywords: adolescent, migration, social change, economic factors, political influences.

Cuvinte cheie: adolescent, migrație, schimbare socială, factori economici, influențe politice.

Introducere

Omul, ca ființă psiho-socială, se definește prin originalitate și unicitate, fiind net superior altor specii prin individualitate, ca „proces de diferențiere și diversificare a organizării lui structural-funcționale” [11, p. 98]. Individualitatea este dată tocmai de această dorință subiectivă de a percepe realitatea diferit și de a interpreta totul în jurul nostru după bunul plac, ținând sau nu seama de părerile celorlalți, conștientizând totuși că „nu există nimic intrinsec în studiul cunoașterii” [2, p. 45]. Astfel, o realitate cunoscută poate fi altceva decât își dorește individul să fie, dorind schimbare pentru propria persoană. Literatura de specialitate arată omul în diferite forme ale activității sale și vorbește despre toate nivelurile și etapele de dezvoltare ale individului. În acest articol, ne vom opri, cu precădere, la etapa adolescenței.

Organizația Mondială a Sănătății definește adolescența ca fiind „perioada de schimbări biologice, psihologice și sociale, care începe și se termină în a doua decadă a vieții” [6, p. 13]. Conform Javier Urrea, caracteristica principală a perioadei adolescenței se bazează pe certitudine, dar vulnerabilitate sau pe autocritică și

emotivitate. Aceste caracteristici se amplifică odată cu necesitatea schimbării mediului de trai sau cerința de a renunța la viața obișnuită și a începe construirea unor amintiri noi, în locuri necunoscute și alături de persoane străine, într-o țară neștiută. În acest articol, vom acorda atenție migrației adolescenților către o destinație despre care adolescentul poate presupune acordarea încrederii și siguranței dorite. În ceea ce privește impactul migrației asupra dezvoltării psihosociale a adolescenților, ne putem întreba cum influențează migrația adaptarea psihosocială a adolescenților și identitatea lor în contextul noilor medii culturale?

La nivel științific, migrația adolescenților reprezintă o provocare complexă pentru mulți cercetători, care încearcă să demonstreze cât de important este pentru individ ca locul adoptiv să-i ofere certitudine, stabilitate financiară, dar și emoțională, speranță în siguranța zilei de mâine, lipsa de îndoială și credința în reușită. Apartenența la locul de baștină își pune amprenta asupra gândirii și convingerilor adolescenților, care sunt supuși tranziției locului din diverse motive (dorință personală, urmarea părinților sau din cauza războiului, care în zilele contemporane devine din ce în ce mai apăsător). Provocările complexe ale strămutării se văd în comportamentul adolescentului, fără a avea un aport conștient la acea stare, care „orientează și motivează opțiunile actorilor sociali” [5, p. 159]. Locul lăsat în urmă devine bază, etalon pentru găsirea resurselor tânărului în a încerca satisfacerea dorințelor și atingerii scopului, cu care se dislocă și pe care este nevoit să le admită în căutarea locului de adopție. Din această cauză, nu de puține ori, tinerii își dau seama repede de neconcordanța dintre realitatea găsită și așteptările dorite, fiind astfel nevoiți să caute cât mai curând posibil o altă variantă de locație, pentru îndeplinirea dorințelor și scopului propus. Astfel, migrația continuă în episoade repetate, datorită „forței legăturilor sociale slabe” [4].

Actualitatea cercetării în domeniul migrației adolescenților este susținută de mai multe motive importante, ce reflectă schimbările societății contemporane și provocările semnificative ale conduitei umane impuse de vremuri. Un argument ce susține actualitatea în această cercetare este relația dintre emoțiile, ca legătură afectivă și rațiunea cunoștințelor, legate de locul de apartenență. Legătura dintre concret și abstract, fizic și psihic construiesc o relație perfectă, fiind punct de echilibru în asimilarea de informații, având ca și cauză organizarea internă, cu efect în adaptarea externă, atât de necesară adolescentului implicat în procesul de migrație. Un alt rol important aici, după cum vorbește și Brubaker în capitolul „Ethnicity as Cognition”, îl are abstractizarea, care prin limitarea numărului de informații și de date, ajută individul să selecteze corect ideile, prioritizând ceea ce este esențial într-un anumit timp și loc, astfel reducând riscul alunecării pe o pantă puțin convenabilă lui [2, p. 65].

Interesul pentru această temă de cercetare s-a manifestat încă din cele mai vechi timpuri, chiar din preistorie, dovadă fiind existența gravurilor în piatră ce interpretează scene în acest sens, prezente și azi în muzeele istorice din toate colțurile lumii, cu amendamentul că, pe măsură ce se descopereau alte dovezi, cele existente deja păleau în fața celor noi, încercându-se noi datări sau admitând insuficiența dovezilor. Mitologia spune că primii oameni au început să migreze acum 60.000 de ani, din Africa, având ca principală cauză schimbarea climatică, așa cum apar și primele informații despre migrația din Epoca de Gheață, puțin mai târziu, având aceeași și

singura cauză. Odată cu dezvoltarea unor locuri precum Asia sau America, acum aproximativ 20.000 de ani, valorile migratoare au luat amploare, încercând integrarea și adaptarea la noile reguli de trai, la noua realitate, la noua filosofie existențială (<https://mythologica.ro>). De aceea, putem spune că în construcția adaptării sociale este foarte importantă conferirea de atribuții unui comportament uman, în definitivarea pregătirii și preluării controlului asupra cunoașterii, factor decisiv în sănătatea mintală a omului migrant.

În societatea contemporană, motivele procesului de migrare sunt multiple, datorită societăților care se află mereu în mișcare, în transformare, în ascensiune. Numărul adolescenților care părăsesc țara de origine este în continuă creștere datorită globalizării și schimbărilor socio-economice, datorită diversității culturale și de identitate a adolescenților, cu scopul adaptării lor la sisteme educaționale diferite și diverse, care pot oferi sprijin în integrarea lor școlară, datorită tehnologiilor și noilor modalități de comunicare sau, pur și simplu, pentru a-și urma părinții plecați în străinătate la muncă, urmărind un nivel mai bun de trai sau din cauza schimbărilor în siguranța traiului, provocate de războaie iminente [5, p. 52, 106-120].

Definirea migrației

Conform cercetătorului sociolog contemporan Dumitru Sandu, migrația se definește ca „fenomen social total”, fiind „o componentă esențială a proceselor de dezvoltare” [8, p. 9]. Aceasta aduce în atenția cercetătorilor potențialul populației de a valoriza un teritoriu, dar și fezabilitatea societății de a atrage un anumit grup țintă, oferindu-i posibilități și programe academic construite, pentru a acoperi nevoile migranților.

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, noțiunea de migrație se definește prin „deplasare în masă a unor triburi sau a unor populații de pe un teritoriu pe altul”, din diverse motive. În alt context, se discută și migrația ca „deplasare în masă a unor animale dintr-o regiune în alta”. Tot conform DEX, se aduce în discuție migrația capitalului, migrația profesională sau a petrolului. Așadar, scala acestei noțiuni este foarte largă și toate au legătură strânsă cu multiplele „relații dintre fenomenele aflate în schimbare” [7].

În „Sociologia migrației”, Horvath definește migrația ca mărirea populației dintr-o anumită zonă a țării și totodată „reducerea relevanței distanței geografice” [5], ceea ce presupune relația om-natură obiectiv construită, în vederea formării „spațiului simbolic de familiaritate, confort și securitate” [5, p. 121-135], având ca efect imediat adaptarea și integrarea. Inițial, aceste așezări geografice au fost construite într-un anumit spațiu după dorința indivizilor de a socializa cât mai repede și util, valorificându-se fiecare colț al zonei de locuit, ceea ce, în viața contemporană, nu se mai regăsește pe lista prioritară a dorințelor migranților, datorită evoluției ascendente a noii tehnologii, cu ajutorul căreia socializarea se poate produce mult mai util și în timp mult mai scurt.

Termenul de migrație, din punct de vedere psihologic, a luat un sens ușor abstract, implicând instinctul prin impulsuri de moment, dar și rațiunea prin analiza amănunțită a actelor omului, în vederea perfecționării activităților indivizilor. Astfel, la Al. Roșca, în „Psihologia generală”, găsim o variantă interesantă de abordare a migrației, unde vorbește despre instinct ca „sistem de tendințe și acțiuni, identice la

toți indivizii dintr-o specie” [9], ceea ce presupune că informațiile migrează pe drumul genetic, fără ajutor extern, ci doar pe baza unui mecanism al subconștientului, deja elaborat. În cazul rațiunii, este puțin mai complicat, deoarece aici intervine inteligența, iar migrația acesteia pe cale ereditară se produce în feluri diferite, tocmai pentru că studiile au arătat că inteligența copilului este ereditară de la mamă.

Formele migrației

Pe măsură ce dezvoltarea societăților se accelerează, organismul este nevoit să se adapteze necesităților comunității și să solidifice fenomenele demografice, în funcție de spațiul social. Astfel, se poate vorbi despre prima clasificare a formelor migrației: voluntară și involuntară. Migrația voluntară se poate confunda cu „mobilitatea spontană” [7, p. 18] și se caracterizează prin dorința intrinsecă de strămutare dintr-o parte a țării în alta sau chiar peste hotare, cu scopul de a găsi un mediu mai confortabil și mai ofertant pentru individ. În sens opus, se găsește migrația involuntară, ce presupune acțiunea unor factori externi asupra individului, care pare forțat să părăsească locul de origine. Migrația involuntară intervine la vârste fragede, atunci când copilul este nevoit să își urmeze părinții în căutarea unui loc de trai valoros pentru nevoile întregii familii. De asemenea, aceasta se regăsește și în situația în care, într-o familie, unuia dintre parteneri i se propune o slujbă mai bună și este nevoit să accepte (din diverse motive), iar celălalt, din dragoste, dorește să-l urmeze, considerând oportună situația creată pentru propria dezvoltare și ascensiune.

O altă formă a migrației o reprezintă migrația internă și migrația internațională. Migrația internă se consideră mobilitatea spațială între regiuni aflate la distanțe mai mari sau mai mici, fără a depăși granițele țării. În sens opus, se regăsește migrația internațională, care presupune tot mobilitatea populației ce iese din teritoriul statului marcat pe hartă, implicând numeroase greutăți și dificultăți, datorită normelor riguroase întâlnite la graniță.

Cercetătorul Horvath vorbește despre o altă tipologie a migrației: permanentă sau temporară. Migrația permanentă, „schimbarea definitivă a țării de origine” [5, p. 20], constă în dorința individului de a rămâne în locul ales pentru tot restul vieții. Acest lucru implică faptul că este nevoit să își declare șederea și, în schimb, primește aviz de ședere permanentă sau beneficiază chiar de preschimbarea tuturor actelor, precum buletin sau permis de conducere, cu excepția pașaportului, care va rămâne emis de țara natală. Presupune un contract de muncă semnat pentru perioadă nedeterminată, dar și găsirea unei locuințe care să asigure migrantului tot confortul, deși se va face mereu diferența între un individ originar și un imigrant. Migrația temporară presupune mai puțină rigurozitate din partea statului, deși este dispus să-i ofere aceeași siguranță ca și tuturor celorlalți cetățeni. Este doar o „rezidență susținută într-o altă țară decât țara în care o persoană are domiciliul permanent” [5, p. 20]. Pentru societate, poate fi mai dificil de gestionat această migrație, deoarece rigurozitatea cercetării asupra șederii poate fi defectuoasă, din moment ce imigrantul nu are un statut stabil.

Se poate vorbi și despre migrație individuală sau de grup ca altă formă de migrație. Migrația individuală presupune dislocarea din locul de origine a unei singure persoane, având ca scop găsirea unui loc de ședere care să-i satisfacă nevoile și dorințele. Este singur răspunzător pentru deciziile luate. Pe de altă parte, migrația de

grup constă în deplasarea către o altă destinație a mai multor oameni, reprezentând familie, prieteni, cunoscuți, care merg împreună având același scop comun.

Migrația poate fi legală sau ilegală (frauduloasă). Prin migrație legală se înțelege că imigrantul va avea toate actele în regulă pentru emigrare și „se conformează tuturor rigorilor legale” [5, p. 24], respectând toate normele impuse de statul adoptiv. Migrația ilegală (iregulară) poate fi privită atât de „statele de origine, care nu îi lasă să părăsească țara, fie de către statele de destinație”, care nu sunt de acord să îi primească. Aceste situații apar datorită unor fraude sau infracțiuni comise de cetățeanul care dorește să migreze în alt stat.

Motivele migrării

În cazul adulților, migrarea se ia în calcul atunci când aceștia doresc un mediu de trai mai bun sau o slujbă mai bine plătită. Această migrație se realizează datorită dezechilibrului economiei țărilor de origine și echilibrului țării de adopție, deoarece migrația va crește invers proporțional cu capacitatea societăților de absorbție a migranților. Economia țărilor se poate dezechilibra cu ușurință atunci când vine vorba de o masă mare de oameni care invadează țara, iar aceasta este luată prin surprindere. Este interesant de aflat de ce acceptă o țară mulți migranți? Care sunt beneficiile unei țări dacă economia se dezechilibrează? Aceste întrebări sunt ușor de replicat atunci când e vorba de oameni, de nevoile lor, de dorințele lor, de emoțiile lor, de stresul posttraumatic în urma separării de familie și datorită ajustării la o țară nouă și o cultură diferită [5, p. 26].

Diversitatea culturală poate fi un alt motiv care va contribui negreșit la găsirea destinațiilor de vis și la alegerea unei societăți care acordă o atenție sporită eficacității diferitelor politici și unor programe de sprijin pentru adolescenții migranți, inclusiv programe de integrare, servicii sociale și educaționale, „oferindu-i anumite resurse esențiale” [5, p. 28]. Acești factori vor pune bazele formării unei diaspore unice și originale, cu remitențe către comunitățile de origine, dar cu posibilitate de dezvoltare personală și profesională pentru adolescenți. Cel mai important efect al adaptării psihosociale a adolescenților implicați în procesul de migrație este chiar această reușită în carieră, care își are termenul peste timp, datorită provocărilor semnificative legate de noul mediu cultural și social. Valoros pentru adolescenții migranți, din acest punct de vedere, ar fi atât oportunitatea de educație, ce stă la baza atingerii scopurilor propuse, cât și participarea la programele academice specifice, în vederea nuanțării ideilor tinerilor originari din diverse locuri ale lumii, strânși într-o comunitate cu aceleași intenții și dorințe, cu aceleași scopuri și convingeri.

În era contemporană, cel mai aprig motiv al migrării pare a fi teama de „războaiele civile și distrugerea mediului” [5, p. 143]. Aceste conflicte politice au ca rezultate imediate refugiarea indivizilor către medii necunoscute, fără cunoașterea detaliilor despre acestea, dar atât de dorite, fiind împinși de instinctul de conservare.

Important în migrație

Procesul de migrație poate avea un impact deosebit asupra sănătății mintale a adolescenților. Tinerii trebuie să se asigure că societatea nouă are suficiente resurse și servicii care pot fi îmbunătățite în acest sens. Aceste servicii trebuie să se bazeze pe drepturile și protecția adolescenților, oferindu-le siguranța necesară și certitudinea respectării principiilor reflectate în activitățile imigranților. Prin aceasta, se poate

consolida dorința indivizilor de a contribui la diversitatea culturală și la dezvoltarea comunităților de destinație, fără a fi condiționați, ci pur și simplu din dorința proprie de a răsplăti locul care le-a asigurat securitatea mult dorită.

De asemenea, migrația implică riscuri și vulnerabilități cu care adolescenții se pot confrunta în societatea adoptivă, cum ar fi exploatarea, traficul de persoane și discriminarea. Un rol important îl joacă aici comunitatea și societatea civilă, care trebuie să sprijine adolescenții prin implicarea organizațiilor neguvernamentale și a voluntarilor, care să furnizeze servicii de specialitate grupului de migranți. Odată îndeplinite aceste dorințe și necesități, putem vorbi despre o adaptare psiho-socială corespunzătoare și posibilă.

Concluzii

Migrația, ca schimbare a vieții contemporane, atrage după sine adaptarea psiho-socială, care poate fi interpretată la nivel fizic, prin prisma legăturii cu familia și trăsăturile evidente în conduită, dar și la nivel spiritual, prin conștientizarea motivelor, exprimarea idealurilor și expunerea concepției despre lume și viață. Migrația, ca problematică a lumii contemporane, trebuie să ia în considerare factori importanți precum sănătatea mintală, care ține de factorii interni ai fiecărui individ, împăcarea cu sine printr-o imagine de sine reală și cât mai aproape de adevăr, dar și regăsirea identității, care ajută adolescentul să se concentreze asupra influențelor de context și să răspundă prompt la integrarea în relațiile sociale, atât de necesare în succesul propriu. Într-un context stresant, particularitățile fizice și psihice ale tânărului influențează maturizarea și înțelepciunea acestuia, vizibile în comportamentul și personalitatea profund afectate.

În concluzie, migrația adolescenților a necesitat și necesită o atenție deosebită în găsirea soluțiilor inovatoare pentru a răspunde provocărilor semnificative ale lumii contemporane, în dorința de adaptare psiho-socială convenabilă a adolescentului implicat în procesul de migrație.

Bibliografie

1. Antonsich, M., Meanings of place and aspects of the Self: an interdisciplinary and empirical account, In: GeoJournal, nr. 75, 2010, pp. 119-132.
2. Brubaker, R. et al., Ethnicity as cognition, In: Theory and Society, Library of Congress Cataloging-in-Publication, 2004, pp. 31-64.
3. Huisman D. Dicționar de opera majore ale filosofiei. București: Editura Enciclopedică, 2001.
4. Granovetter M., Swedberg R. The sociology of Economic Life, Editura Westview, 1992.
5. Horvath I. Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești. Iași: Editura Polirom, 2009.
6. Javier Urrea. Adolescența, București: Editura Litera, 2022.
7. Sandu D. Fluxurile de migrație în România, București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1984.
8. Sfântul Augustin, Despre minciună, Ediție bilingvă, Surse Clasice.
9. Roșca Al. et al. Psihologie general. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1976.
10. Zlate M., Manual de psihologie, București: Editura Aramis, 2005.

**STIGMATIZATION IN THE SOCIAL CONTEXT: AN ANALYTICAL INVESTIGATION
OF NEGATIVE LABELING AND ITS IMPLICATIONS ON RELATIONSHIPS AND
SOCIAL INTEGRATION**

**STIGMATIZAREA ÎN CONTEXTUL SOCIAL: O INVESTIGARE ANALITICĂ A
ETICHETĂRII NEGATIVE ȘI IMPLICAȚIILOR SALE ASUPRA RELAȚIILOR ȘI
INTEGRĂRII SOCIALE**

**BALAN Ecaterina, PhD student, assistant professor, Free International
University of Moldova**

<https://orcid.org/0000-0003-1439-6088>

Abstract. The article explores the concept of stigmatization, tracing its historical origins and evolving into contemporary scientific aspects. It discusses the branding of Greek slaves and the stigmata associated with Christian saints, highlighting the term's evolution in a social context. Authors, including Erving Goffman [4], are acknowledged for their contributions to understanding stigma in sociology. The article emphasizes the importance of a clear definition of stigma, distinguishing between felt (internal) and adopted (external) stigma. It explores the dimensions and consequences of stigma in various social and psychological contexts, as well as the influence of dominant groups in setting stigmatization criteria. Aesthetics and the impact of aesthetic qualities on social perception are discussed, underscoring how aesthetic stereotypes can contribute to stigmatization. Controllability of stigma, cultural beliefs, and the concept of "stigma by association" are also addressed in the context of stigmatization. The article highlights the complexity of stigma and the need to address this issue in diverse contexts. It concludes by emphasizing that stigmatization is not merely a simple label but a complex, interconnected social construction affecting individuals in multiple ways.

Rezumat. Articolul explorează conceptul de stigmatizare, pornind de la originile istorice și evoluând către aspectele științifice contemporane. Se discută despre marca aplicată sclavilor greci și stigmata asociată sfinților creștini, evidențiindu-se evoluția termenului în context social. Autorii, inclusiv Erving Goffman [4], sunt menționați pentru contribuțiile lor la înțelegerea stigmei în sociologie. Articolul subliniază importanța definirii clare a stigmei, distingând între stigma simțită (internă) și cea adoptată (externă). Se explorează dimensiunile și consecințele stigmei în diverse contexte sociale și psihologice, precum și influența grupurilor dominante în stabilirea criteriilor de stigmatizare. Estetica și influența calităților estetice asupra percepției sociale sunt aduse în discuție, evidențiindu-se cum stereotipurile estetice pot contribui la stigmatizare. Controlabilitatea stigmei, credințele culturale și conceptul de "stigmă prin asociere" sunt, de asemenea, abordate în contextul stigmatizării. Articolul subliniază complexitatea stigmei și necesitatea abordării acestei probleme în diverse contexte. Concluzionează prin sublinierea faptului că stigmatizarea nu se rezumă la o etichetă simplă, ci este o construcție socială complexă și interconectată care afectează indivizii în mai multe moduri.

Keywords: stigmatization, historical origins, evolution, felt stigma, adopted stigma, aesthetics, stereotypes, controllability, stigma by association, influence of dominant groups, social construction.

Termeni cheie: stigmatizare, origini istorice, evoluție, stigma simțită, stigma adoptată, estetică, stereotipuri, controlabilitate, stigmă prin asociere, influența grupurilor dominante, construcție socială.

Termenul „stigmă” desemnează inițial o marcă sau un semn aplicat cu fierul roșu persoanelor precum sclavi, criminali sau altele considerate a atrage aversiunea societății, marcându-le și separându-le distinct de restul comunității. În contextul creștin, stigmata era asociată cu rănilor de pe brațele și picioarele sfinților, legate de crucificare. Ulterior, termenul a evoluat, indicând o marcă sau semn impus de agenți exteriori pentru a identifica și marginaliza indivizi considerați nebuni, lipsiți de valoare sau potențial periculoși. Această stigmatizare are consecințe semnificative la nivel social și psihologic pentru cei afectați.

În științele sociale, sociologul Erving Goffman (1963) a fost un pionier în abordarea conceptului de stigmă. În lucrarea sa „Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity” („Stigmă: Note despre gestionarea identității compromise”), el a definit stigmatizarea ca pe o trăsătură profund discreditantă [3]. Goffman a subliniat că stigmatizarea nu se referă exclusiv la caracteristicile individuale, ci și la reacțiile sociale la aceste caracteristici. Stigma nu este doar o etichetă aplicată individului, ci și o construcție socială care influențează relațiile și interacțiunile sociale.

Cercetările în domeniul stigmei au evoluat, abordând fenomenul din diverse perspective, precum psihologică, sociologică și medicală. Conceptul de stigmă a devenit esențial în înțelegerea impactului social și individual al diferențelor percepute și etichetate. Studiile interdisciplinare analizează impactul stigmei asupra sănătății mintale și sociale, precum și mecanismele și consecințele procesului de stigmatizare în societate [8]. Astfel, stigmatizarea rămâne un subiect de interes și dezbateri în domenii precum sănătatea mentală, medicină, sociologie și psihologie socială. Cercetările contemporane se concentrează pe diverse aspecte ale stigmei, inclusiv impactul asupra sănătății mentale, măsurarea stigmei în contexte diferite și dezvoltarea strategiilor pentru reducerea și combaterea acestui fenomen în societate. Este important să se înțeleagă că stigmatizarea este un proces social interactiv, iar Goffman a subliniat că ea poate fi legată de persoanele purtătoare de stigmă, fără a limita blamul exclusiv la nivel individual [4].

Definițiile mai recente și abordările contemporane au contribuit la o înțelegere extinsă a conceptului de stigmă. Termenul „stigmă” este utilizat într-un sens mai larg, acoperind nu doar reacțiile celor din jur la trăsăturile discreditante ale unei persoane, ci și incluzând atitudinile și comportamentele atât ale victimei, cât și ale celor care încearcă să ofere ajutor. Astfel, stigmatizarea devine un fenomen complex, caracterizat de interacțiuni intricate între indivizi și societatea în care aceștia trăiesc. Această perspectivă mai cuprinzătoare recunoaște că stigmatizarea nu este doar rezultatul etichetării externe, ci implică și modul în care persoana afectată și cei din jurul ei reacționează la trăsăturile discreditante. În plus, se subliniază că atitudinile și comportamentele celor care încearcă să ofere sprijin pot influența, de asemenea, modul în care stigmatul este resimțit și gestionat. Prin abordarea stigmei ca pe un fenomen complex, se recunoaște că interacțiunile sociale, stereotipurile, prejudecățile și discriminarea pot avea consecințe profunde și variate asupra individului și comunității. Înțelegerea acestor aspecte complexe ale stigmei poate contribui la

dezvoltarea strategiilor mai eficiente pentru combaterea și reducerea impactului acestui fenomen în societate.

Rezultatele căutării în PsycINFO și PubMed pentru cuvântul „stigma” au indicat existența a mai mult de 4278 de articole, cu mai mult de jumătate dintre acestea fiind publicate între anii 2000 și 2005. Aceasta denotă o creștere a interesului pentru conceptul de stigmă în cercetarea științifică, în special în prima parte a decadelor recente. Cuvintele cheie folosite pentru stigmă au fost atitudini, discriminare, etichetare, prejudecată, acceptare socială, discriminare socială, percepție socială, stereotipuri. Aceste cuvinte cheie reflectă multiplele aspecte ale stigmei și investigațiile care vizează înțelegerea, măsurarea și abordarea fenomenului de stigmatizare în diverse contexte sociale și psihologice.

În contextul stigmei, distincția între stigma simțită și stigma adoptată, propusă de autori precum Scambler și menționată în lucrarea lui Crisp din 1999, aduce o contribuție semnificativă la înțelegerea complexității fenomenului [apud 2]. Această distincție subliniază două aspecte ale stigmei, fiecare având implicații specific.

Stigma simțită (auto-stigmatizare sau internă)

Definiție: acest aspect se referă la sentimentele individului afectat, incluzând sentimente precum rușinea, stigmatizarea de sine și așteptarea de a fi discriminat.

Avertisment cu privire la discriminare: subiectul resimte riscul de a fi judecat sau marginalizat în situații în care ar împărtăși deschis experiențele sale sau ar expune caracteristicile stigmatizate.

Impact asupra comportamentului social: stigma simțită poate descuraja individul să solicite ajutor și să se implice social. Acest aspect contribuie la întreruperea și restricționarea suportului social, având consecințe asupra bunăstării psihologice și sociale a individului.

Stigma adoptată (externă sau discriminare)

Definiție: acest aspect se referă la tratamentul nedrept și discriminarea experimentată de individ din partea celorlalți, adică reacțiile și comportamentele discriminatorii provenite din societate sau comunitate.

Consecințe dăunătoare: discriminarea externă poate avea consecințe la fel de dăunătoare ca și auto-stigmatizarea. Individul este supus la tratament nedrept, pierderea oportunităților și discriminarea bazată pe trăsăturile stigmatizate.

Repercusiuni sociale: consecințele discriminatorii pot afecta participarea la viața socială, accesul la resurse și drepturile individului.

Această distincție contribuie la înțelegerea interacțiunii complexe dintre stigmatizarea internă și externă, evidențiind că nu doar etichetarea din partea celorlalți influențează individul, ci și percepția și reacțiile personale joacă un rol semnificativ în experiența stigmei. Este important să se abordeze ambele aspecte pentru a dezvolta strategii eficiente de reducere a stigmei în societate și pentru a sprijini indivizii afectați în gestionarea impactului asupra identității și bunăstării lor.

Stigma reprezintă un proces prin care indivizi sau grupuri de indivizi sunt considerați în mod nejustificat ca fiind o rușine, fiind excluși și discriminați. Această definiție oferă un cadru util pentru analiza și înțelegerea complexității stigmei din diferite perspective, atât internă, cât și externă.

Definiția evidențiază aspectele esențiale ale stigmei și oferă un cadru clar pentru înțelegerea acestui fenomen complex. Iată o analiză a componentelor cheie ale acestei definiții.

Procesul stigmei: stigma nu este o stare statică, ci un proces dinamic care implică identificarea, etichetarea și tratarea indivizilor sau grupurilor într-un mod injust și discriminatoriu. Aceasta subliniază caracterul dinamic al stigmei, care poate evolua și se poate perpetua prin interacțiunile sociale și instituționale.

Considerații nejustificate: stigma se referă la evaluări negative care nu sunt justificate de trăsăturile individuale sau de apartenența la un grup. Este vorba despre etichetarea nedreaptă și discriminarea bazată pe stereotipuri și prejudecăți.

Excludere și discriminare: stigma conduce la excludere și discriminare, limitând participarea individului sau grupului la resurse, oportunități și drepturi. Aceasta subliniază impactul social și structural al stigmei.

Distincția în termeni: definiția aduce în discuție distincția între stigma simțită (auto-stigmatizare) și stigma adoptată (discriminare externă), contribuind la o înțelegere mai detaliată a complexității stigmei.

Cadru util pentru analiză: definiția oferă un cadru util pentru analiza stigmei din diverse perspective, inclusiv atât din interiorul individului afectat, cât și din exterior, din perspectiva societății și a celorlalți membri ai comunității.

Această definiție clarifică natura dinamică și interconectată a stigmei, subliniind necesitatea unei abordări comprehensive în cercetarea și combaterea acestui fenomen. Ea reprezintă un punct de plecare esențial pentru dezvoltarea de strategii și intervenții menite să reducă impactul stigmei și să promoveze o societate mai echitabilă și incluzivă.

Discriminarea reprezintă orice diferențiere, excludere sau preferință care afectează drepturile și satisfacțiile egale ale persoanelor cu boli mintale sau altor indivizi. Stigma este o valoare socială negativă legată de un atribut personal, având consecințe asupra gândirii, emoțiilor și comportamentelor, implicând principii etice de respect pentru persoană (Link, Struening, Rahav, & Phelan, 1997; Weiss Roberts, 2004) [6].

Definiția oferită evidențiază legătura strânsă dintre discriminare și stigma, în special în contextul persoanelor cu boli mintale sau altor grupuri vulnerabile. Iată o analiză a principalelor aspecte ale acestei definiții.

Discriminare: discriminarea este definită ca orice formă de diferențiere, excludere sau preferință care afectează drepturile și satisfacțiile egale ale persoanelor cu boli mintale sau altor indivizi. Acest aspect subliniază impactul negativ al tratamentului inechitabil asupra drepturilor și bunăstării acestor persoane.

Stigmă: stigma este prezentată ca o valoare socială negativă legată de un atribut personal. Aceasta include percepții negative, stereotipuri și prejudecăți asociate cu boli mintale sau alte trăsături, afectând gândirea, emoțiile și comportamentele indivizilor.

Consecințe emoționale și comportamentale: consecințele stigmei sunt subliniate prin menționarea impactului asupra gândirii, emoțiilor și comportamentelor. Acest aspect adaugă dimensiunea psihologică și subliniază că

stigmatizarea nu are doar consecințe sociale, ci afectează și starea emoțională și comportamentală a individului afectat.

Principii etice de respect: integrarea principiilor etice de respect pentru persoană subliniază importanța abordării stigmei dintr-o perspectivă care promovează demnitatea și egalitatea. Aceasta sugerează că combaterea stigmei trebuie să se bazeze pe un fundament etic care să respecte și să protejeze drepturile individuale.

Referiri la lucrările anterioare: citarea lucrărilor lui Link, Struening, Rahav și Phelan (1997) și Weiss Roberts (2004) oferă un suport academic și încadrează definiția în contextul cercetărilor anterioare din domeniul stigmei și discriminării [6].

Stigma reprezintă un proces prin care indivizi sau grupuri de indivizi sunt considerați în mod nejustificat ca fiind rușinoși, fiind excluși și discriminați. Această definiție furnizează un cadru clar pentru înțelegerea complexității interacțiunii dintre discriminare și stigmatizare în contextul persoanelor cu boli mintale sau altor grupuri marginalizate. Ea subliniază nu doar aspectele sociale ale stigmei, ci și aspectele etice și emoționale care trebuie luate în considerare în eforturile de combatere a acestui fenomen.

Conceptul de stigmă a fost subiectul dezbaterilor de-a lungul decadelor, dar numai în ultimul deceniu s-a înregistrat o creștere semnificativă a interesului pentru cercetarea acestui concept. În contextul psihologiei sociale, grupurile care nu împărtășesc un statut privilegiat sunt adesea percepute ca stigmatizate sau deviante. Aceste grupuri se disting de cele privilegiate sau dominante prin comportament sau înfățișare. Membrii acestor grupuri pot încălca normele stabilite de către grupurile dominante, ceea ce duce la apariția stigmatului social (Jones, 1984) [6].

În general, membrii grupului dominant sunt cei care stabilesc criteriile pentru stigmatizare, bazându-se pe diverse caracteristici. Aceste caracteristici includ apartenența la anumite categorii sociale, precum etnia, sau la categorii sociale deviante definite de dizabilități fizice sau mentale, greutate, statut socio-economic sau orientare sexuală. Astfel, grupurile dominante exercită influență asupra identificării și etichetării celorlalți ca stigmatizați.

Oamenii pot fi stigmatizați din diverse motive, inclusiv pentru afecțiuni medicale, cum ar fi bolile, sau din cauza problemelor legate de alcoolismul părinților. Stigmatizarea poate afecta și persoanele care se confruntă cu probleme de vorbire sau alte caracteristici considerate deviante sau neconforme. Această observație este în concordanță cu lucrarea lui Jones E., „Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships” din 1984 [6].

Pentru a fi stigmatizate, indivizii trebuie să aibă caracteristici care sunt devalorizate de către grupul dominant și care îi separă de acest grup. Diferențierea față de grup este adesea o parte naturală a vieții umane. Edward Jones (1984) a identificat cinci dimensiuni care ajută la distingerea între stigmele dăunătoare și cele benigne [6]. În general, stigmatizarea persistentă are consecințe negative semnificative pentru persoanele stigmatizate. Este important să se înțeleagă și să se abordeze aceste dimensiuni pentru a reduce impactul stigmei și pentru a promova o societate mai echitabilă și inclusivă.

Iată o analiză a principalelor puncte.

Caracteristici devalorizate de către grupul dominant: indivizii stigmatizați au caracteristici care sunt devalorizate de către grupul dominant, subliniind rolul puterii și normelor impuse de către grupurile privilegiate în definirea și perpetuarea stigmei.

Diferențierea ca parte naturală a vieții umane: diferențierea față de grupul dominant este caracterizată ca o parte naturală a vieții umane. Stigmatizarea poate apărea atunci când aceste diferențe sunt percepute ca amenințătoare sau devalorizate.

Dimensiunile identificate de Edward Jones (1984): lucrarea lui Jones a identificat cinci dimensiuni relevante pentru distingerea între stigmele dăunătoare și cele benigne, oferind un cadru pentru evaluarea și înțelegerea diverselor aspecte ale stigmei.

Consecințele negative ale stigmatizării persistente: stigmatizarea persistentă are consecințe negative pentru persoanele stigmatizate, subliniind impactul profund al stigmei asupra individului.

Importanța înțelegerii și abordării dimensiunilor stigmei: pentru a contracara stigmatizarea, este necesar să se investigheze și să se adreseze factorilor specifici care contribuie la perpetuarea și amplificarea stigmei.

Această descriere furnizează un cadru pentru înțelegerea procesului de stigmatizare, evidențiind aspectele ce pot duce la marginalizare și discriminare și subliniind necesitatea intervențiilor menite să creeze o societate mai echitabilă și incluzivă.

Studiile, precum cea menționată de Eagly, Ashmore, Makhijani și Longo în 1991 [2], au arătat că multe stigmatizate pot avea la bază calități estetice, iar oamenii considerați mai puțin atractivi sunt mai susceptibili de a fi stigmatizați. Aspectul fizic și normele sociale asociate cu frumusețea sau atractivitatea pot influența percepția și tratamentul social al indivizilor. Aceasta evidențiază modul în care stereotipurile și prejudecățile pot fi legate de aparență și pot contribui la stigmatizare în diverse contexte sociale. Iată o analiză a principalelor puncte.

Studii cunoscute cu privire la stigma bazată pe calități estetice: studiul realizat de Eagly, Ashmore, Makhijani și Longo în 1991 evidențiază că multe stigmatizate au la bază calități estetice, inclusiv percepția asupra atracției fizice.

Impactul aspectului fizic și al normelor sociale asociate cu frumusețea: aspectul fizic și normele sociale legate de frumusețe și atractivitate influențează percepția și tratamentul social al indivizilor, subliniind legătura dintre stereotipuri, prejudecăți și stigmatizare.

Contribuția la stigmatizare în diverse contexte sociale: stereotipurile și prejudecățile legate de aparență contribuie la stigmatizare în diverse contexte sociale, influențând modul în care indivizii sunt evaluați și tratați.

Astfel, scoatem în evidență modul în care normele sociale privind aspectul fizic pot juca un rol semnificativ în procesul de stigmatizare. Studiile menționate susțin ideea că indivizii considerați mai puțin atractivi pot fi mai susceptibili de a fi stigmatizați, evidențiind complexitatea și diversitatea factorilor care pot contribui la perpetuarea stigmei în societate.

Stigmatizate percepute ca fiind controlabile sau incontrollabile influențează modul în care sunt percepute și tratate. Conform cercetărilor, adicția și obezitatea sunt adesea considerate stigmatizate controlabile, în timp ce cancerul sau bolile de inimă sunt

percepute ca stigmatizate incontroabile (Weiner et al., 1988) [9]. Caracteristicile fizice cu care te naști, precum rasa sau dizabilitatea, sunt de obicei percepute ca fiind incontroabile (Jones et al., 1984) [5]. Iată o analiză a principalelor aspecte.

Stigmatizate controabile vs. incontroabile: stigmatizatele pot fi percepute în funcție de gradul de controabilitate. Adicția și obezitatea sunt menționate ca exemple de stigmatizate considerate controabile, în timp ce cancerul sau bolile de inimă sunt percepute ca stigmatizate incontroabile.

Percepția asupra controalului și implicațiile: percepția asupra controalului influențează modul în care stigmatul este tratat și înțeles, cu stigmatizatele controabile asociate cu un nivel mai mare de culpabilitate.

Exemple de stigmatizate percepute ca incontroabile: caracteristicile fizice cu care te naști, precum rasa sau dizabilitatea, sunt percepute ca incontroabile, reflectând trăsături care nu pot fi modificate de către individ.

Referire la cercetări: trimitere la cercetările lui Weiner et al. (1988) și Jones et al. (1984) oferă o bază științifică pentru aceste concluzii și evidențiază relevanța cercetărilor în dezbaterile asupra stigmei și a percepțiilor legate de controabilitate.

Astfel, arătăm cum percepția asupra controalului poate contribui la modul în care sunt tratate și percepute diverse stigmatizate. Înțelegerea dacă o caracteristică este sau nu considerată controabilă poate influența reacțiile sociale și nivelul de empatie față de persoanele afectate de stigmă.

Credințele oamenilor despre controabilitatea stigmatizatorilor au implicații semnificative pentru acceptarea celorlalți stigmatizați. Când oamenii percep stigmatul ca fiind incontroabil, este posibil să simtă mai multă milă și mai puțină furie față de persoanele stigmatizate. Aceasta subliniază importanța conștientizării și a educației pentru a schimba percepțiile și a promova o mai mare înțelegere și empatie în societate. Iată câteva aspecte relevante.

Implicații pentru acceptarea persoanelor stigmatizate: credințele oamenilor cu privire la controabilitatea stigmei au implicații semnificative pentru modul în care sunt acceptate persoanele stigmatizate în societate.

Percepția de incontroabilitate și emoțiile oamenilor: atunci când oamenii percep stigmatul ca fiind incontroabil, este posibil să manifeste mai multă milă și mai puțină furie față de persoanele stigmatizate. Aceasta sugerează că percepția de incontroabilitate poate influența emoțiile și reacțiile sociale.

Importanța conștientizării și educației: este necesară conștientizarea și educația pentru a schimba percepțiile legate de controabilitatea stigmei. Informarea corectă poate contribui la creșterea înțelegerii și empatiei în societate.

Rolul schimbării percepțiilor în promovarea înțelegerii și empatiei: schimbarea percepțiilor joacă un rol crucial în promovarea unei mai mari înțelegeri și empatii în societate. Eforturile educaționale și de conștientizare sunt esențiale pentru a contracara stereotipurile și prejudecățile legate de stigmă.

Prin aceste puncte, se relevă impactul profund pe care percepția asupra controabilității stigmei îl poate avea asupra atitudinilor și comportamentelor sociale, subliniind necesitatea unei abordări educaționale pentru a promova schimbarea și înțelegerea în societate.

Membrii grupurilor stigmatizate pot fi percepuți în mod greșit ca fiind corecți sau incorecți, sau chiar ca fiind periculoși. Goffman (1963) a introdus conceptul de "stigmă prin asociere", unde stigmatul poate fi atribuit unei persoane din cauza relației cu membrii unui grup stigmatizat, chiar dacă persoana în sine nu posedă trăsăturile stigmatizate [3]. Iată câteva elemente relevante.

Percepția incorectă a membrilor grupurilor stigmatizate: membrii grupurilor stigmatizate pot fi percepuți în mod greșit, chiar dacă ei înșiși nu posedă trăsăturile stigmatizate. Acest lucru evidențiază riscul ca stereotipurile și prejudecățile să afecteze în mod incorect individul în funcție de asocierea cu un grup stigmatizat.

Stigma prin asociere: conceptul de "stigmă prin asociere" propus de Goffman (1963) sugerează că stigmatul poate fi atribuit unei persoane nu datorită propriilor trăsături stigmatizate, ci datorită relației cu membrii unui grup stigmatizat. Aceasta subliniază influența relațiilor sociale și asocierea cu anumite grupuri asupra stigmei individuale.

Pericolul generalizării și etichetării colective: perceperea unei persoane în funcție de asocierea cu un grup stigmatizat evidențiază pericolul generalizării și etichetării colective. Este subliniată posibilitatea ca stigmatizarea să fie aplicată în mod incorect sau nedrept la întregul grup, afectând astfel toți membrii, indiferent de trăsăturile individuale ale fiecărui membru.

Aceste aspecte pun în evidență complexitatea stigmei și modul în care aceasta poate afecta indivizii nu doar pe baza trăsăturilor lor individuale, ci și în funcție de conexiunile sociale și asocierile cu grupuri stigmatizate.

Goffman a propus, de asemenea, conceptul de "stigmă de curtoazie", unde majoritatea membrilor unui grup stigmatizat sunt percepuți într-un mod stereotip, ceea ce duce la stigmatizarea colectivă. Aceasta ilustrează modul în care stigmele pot fi aplicate în mod incorect sau generalizat la întregul grup, afectând toți membrii, indiferent de trăsăturile individuale ale fiecărui membru. Iată câteva aspecte esențiale.

Definiția conceptuală de "stigmă de curtoazie": Goffman (1963) introduce conceptul de "stigmă de curtoazie", evidențiind că, în unele cazuri, majoritatea membrilor unui grup stigmatizat sunt percepuți într-un mod stereotip. Membrii unui grup stigmatizat sunt adesea etichetați și înțeleși în mod general, bazându-se pe stereotipurile asociate cu grupul lor, fără a ține cont de diferențele individuale.

Stigmatizarea colectivă: stigmatizarea colectivă are loc atunci când întregul grup este afectat de stereotipurile și prejudecățile asociate cu trăsăturile stigmatizate. Aceasta poate duce la discriminare și ostracizare a tuturor membrilor grupului, indiferent de caracteristicile individuale ale fiecărui membru.

Generalizarea incorectă și efectele asociate: generalizarea incorectă și aplicarea stereotipurilor la nivel de grup pot avea consecințe negative asupra tuturor membrilor, afectându-i în mod incorect și nedrept. Este subliniată importanța înțelegerii individuale și evitarea generalizărilor incorecte care pot contribui la stigmatizarea colectivă.

Această abordare aduce în discuție impactul stereotipurilor asupra grupurilor stigmatizate și arată cum stigmatele pot fi aplicate incorect la nivelul întregului grup, afectând experiența fiecărui membru în parte.

Descrierea lui Link și Phelan [7] privind stigma este complexă și cuprinzătoare. Aceștia definesc stigma ca o "identitate socială care este devalorizată de contextul social particular". Conform lor, stigma există atunci când toate cele patru componente ale acestui fenomen sunt interrelaționate.

Distingerea și etichetarea diferențelor umane: oamenii identifică și etichetează diferențele umane, marcând anumite caracteristici ca fiind divergente de norma socială.

Legarea credințelor culturale dominante de persoanele etichetate cu caracteristici indezirabile: a doua componentă implică asocierea credințelor culturale dominante cu persoanele etichetate, ceea ce contribuie la crearea și menținerea stigmei.

Plasarea persoanelor etichetate în categorii distincte, realizând o separare între "noi" și "ei": persoanele etichetate sunt segregate și încadrate în categorii distincte, conducând la o diviziune între "noi" și "ei".

Experiențierea pierderii statutului și a discriminării care conduc la rezultate inegale: ultima componentă se referă la faptul că persoanele etichetate cu stigma experimentează pierderea statutului și sunt supuse discriminării, ceea ce generează inegalități în societate.

Această analiză complexă ilustrează modul în care stigmatul nu este doar o etichetă simplă, ci o construcție socială complexă și interconectată care afectează indivizii în multiple moduri. Spiker (1988), citat de Bejenaru (2009) [1], a identificat trei elemente care contribuie la ideea de stigma.

Atributul compromițător: acesta se referă la un atribut specific pe care o persoană îl prezintă și care o plasează într-o poziție defavorabilă în ochii celorlalte persoane. Atributul poate fi legat de diverse caracteristici, cum ar fi aspectul fizic, sănătatea mentală sau fizică, orientarea sexuală etc.

Atitudinea socială față de persoana stigmatizată: a doua componentă se referă la modul în care societatea percepe și reacționează la persoanele care prezintă atributul compromițător. Este vorba despre stereotipuri, prejudecăți și discriminare care pot apărea în cadrul comunității sau în interacțiunile sociale.

Trăirile persoanei stigmatizate: a treia componentă se referă la experiențele și sentimentele individului stigmatizat. Este vorba despre impactul emoțional și psihologic al stigmei asupra persoanei respective.

Aceste trei elemente evidențiază complexitatea stigmei, care nu este doar o caracteristică individuală, ci implică și reacțiile sociale și impactul subiectiv asupra persoanei stigmatizate.

Rezumând din cele expuse mai sus, putem spune că stigmatizarea este un fenomen complex și interconectat, cu rădăcini istorice și culturale profunde. Termenul a evoluat de-a lungul timpului, având origini în semnele aplicate sclavilor și criminalilor și evoluând într-un concept psihologic și social complex. Stigmatizarea poate fi definită ca o identitate socială devalorizată de contextul social specific. Aceasta implică procese complexe de distingere și etichetare a diferențelor umane, legarea credințelor culturale dominante la caracteristicile etichetate, plasarea persoanelor etichetate în categorii distincte și experimentarea pierderii statutului și a discriminării care conduc la inegalități. Stigmatizarea afectează diferite grupuri sociale, inclusiv cele

care nu împărtășesc un statut privilegiat. Grupurile stigmatizate pot încălca normele stabilite de grupurile dominante, ceea ce duce la apariția stigmei sociale. Aceasta poate fi legată de diverse caracteristici, precum etnia, dizabilitățile fizice sau mentale, greutatea, statutul socio-economic sau orientarea sexuală. Indivizii pot fi stigmatizați din diverse motive, inclusiv pentru afecțiuni medicale, probleme legate de alcoolismul părinților sau caracteristici considerate deviante. Aspectul estetic, cum ar fi atracția fizică, poate contribui, de asemenea, la stigmatizare. Caracteristicile percepute ca fiind controlabile, cum ar fi adicția sau obezitatea, sunt uneori stigmatizate într-o măsură mai mare decât cele considerate incontrolabile, cum ar fi cancerul sau bolile de inimă. Credințele oamenilor despre controlabilitatea stigmatelor au implicații pentru acceptarea celor stigmatizați, cu percepții mai mari de milă și mai puțină furie atunci când stigma este considerată incontrolabilă.

Fenomenul de stigmă poate avea consecințe semnificative asupra sănătății mentale și sociale a individului. Este important să se înțeleagă și să se abordeze atât stigma simțită (auto-stigmatizarea), cât și stigma adoptată (discriminarea externă). Perpetuarea stigmatizării poate avea loc prin intermediul inegalităților structurale în legi, politici sociale, religii și alte instituții. Acestea pot contribui la limitarea drepturilor, libertății și resurselor pentru cei stigmatizați, consolidând stigmatizarea socială. Stereotipurile și prejudecățile sunt produse ale stigmatizării sociale și pot exista la nivel psihologic. Ele sunt interrelaționate, procese complexe care derivă din stigmatizarea socială și pot influența atitudini și comportamente față de grupurile stigmatizate. Analizele contemporane ale stigmatizării au evidențiat diversitatea și complexitatea acestui fenomen. Apariția cercetărilor recente în acest domeniu indică un interes crescut pentru înțelegerea și abordarea stigmei în diverse contexte sociale și psihologice.

Bibliografie

2. Bejenaru, A. (2009). Stigmatizarea socială a adoptaților și adoptivilor. *Revista de Sociologie*, 65-76.
3. Eagly, A. H., Ashmore, R. D., Makhijani, M. G., & Longo, L. C. (1991). What is beautiful is good, but...: A meta-analytic review of research on the physical attractiveness stereotype. *Psychological Bulletin*, 110(1), 109-128.
4. Goffman, E. (1963). Stigma and Social Identity. In E. Goffman, *Stigma. Notes on Spoiled Identity* (pp. 8-45). London: Penguin Books.
5. Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books.
6. Jones, E. (1984). *Social Stigma: The Psychology of Marked Relationships*.
7. Link, B. G., Yang, L. H., Phelan, J. C., & Collins, P. Y. (2004). Measuring mental illness stigma. *Schizophrenia Bulletin*, 30(3), 511-541.
8. Link, B. G., & Phelan, J. C. (1999). Labeling and stigma. In C. S. Aneshensel & J. C. Phelan (Eds.), *The Handbook of the Sociology of Mental Health*. New York: Plenum.
9. Sorosky, A., & Baran, A. P. (1984). *The Adoption Triangle: Sealed or Opened Records: How They Affect Adoptees, Birth Parents and Adoptive Parents*. New York: Anchor.
10. Weiner, B., Perry, R. P., & Magnusson, J. (1988). An attributional analysis of reactions to stigmas. *Personality and Social Psychology*, 55(5), 738-748.

**DEVELOPMENT AND OPTIMIZATION OF HUMAN RESOURCES IN
ORGANIZATIONS: THE ROLE OF STAFF MOTIVATION AND TRAINING IN
ACHIEVING HIGH PERFORMANCE**

**DEZVOLTAREA ȘI OPTIMIZAREA RESURSELOR UMANE ÎN ORGANIZAȚII: ROLUL
MOTIVĂRII ȘI ANTRENAMENTULUI PERSONALULUI ÎN OBTINEREA
PERFORMANȚELOR RIDICATE**

CEBOTARI Veaceslav, PhD student, Free International University of Moldova

Abstract. The paper analyzes the essential functions of training, participation, and motivation in the context of the development and optimization of human resources in organizations. Particular attention is paid to detailing the components of motivation, including motives and motivational factors, highlighting their importance in motivating employees. The paper focuses on the detailed description of the forms of motivation and the motivational theories that underlie them. Among these theories, the following stand out:

Maslow's Pyramid of Needs: analysis of the structure of the pyramid of needs highlights the importance of the gradual fulfillment of basic human needs, starting with the basic ones and advancing to the higher ones.

Alderfer's ERG Theory: Alderfer's theory groups human needs into three main categories: Existence, Relatedness, and Growth, offering an alternative perspective on the satisfaction of human needs.

McClelland's Theory of Needs: McClelland's theory focuses on three types of psychological needs - achievement, power, and affiliation - and their influence on individual behavior and performance.

Through this detailed analysis, the paper contributes to the understanding of the depth and complexity of motivation within organizations, providing a solid basis for managers and leaders in developing effective strategies for motivating and training staff.

Rezumat. Lucrarea analizează funcțiile esențiale ale antrenării, participării și motivației în contextul dezvoltării și optimizării resurselor umane în organizații. Se acordă o atenție deosebită detaliilor privind componentele motivației, inclusiv motivele și factorii motivaționali, evidențiind importanța acestora în stimularea angajaților. Lucrarea se concentrează pe descrierea detaliată a formelor motivației și teoriilor motivaționale care stau la baza acestora. Printre aceste teorii, se evidențiază următoarele:

Piramida nevoilor a lui Maslow: analiza structurii piramidei nevoilor evidențiază importanța îndeplinirii treptate a nevoilor umane fundamentale, începând de la cele de bază și avansând către cele superioare.

Teoria ERG a lui Alderfer: se explorează teoria lui Alderfer care grupează nevoile umane în trei categorii principale: Existență (Existence), Relații (Relatedness) și Dezvoltare (Growth), oferind o perspectivă alternativă asupra satisfacției nevoilor umane.

Teoria necesităților a lui McClelland: se investighează teoria lui McClelland, care se concentrează pe trei tipuri de nevoi psihologice - realizare, putere și afiliere - și influența acestora asupra comportamentului și performanței individuale.

Prin această analiză detaliată, lucrarea contribuie la înțelegerea profunzimii și complexității motivației în cadrul organizațiilor, oferind o bază solidă pentru manageri și lideri în dezvoltarea unor strategii eficiente de motivare și antrenare a personalului.

Keywords: motivation, training, participation

Cuvinte cheie: motivație, antrenare, participare

Funcția de motivare-antrenare reprezintă un aspect crucial al managementului, exercitând o influență semnificativă asupra tuturor celorlalte funcții. Această funcție constă în totalitatea acțiunilor managerilor din diverse niveluri ierarhice, având ca scop influențarea pozitivă a membrilor organizației pentru a-i determina să participe eficient la atingerea obiectivelor stabilite. Prin această abordare, angajații sunt implicați activ în procesul de realizare a obiectivelor organizaționale, accentuând importanța contribuției fiecărui individ la succesul colectiv.

Fiecare organizație are la bază un scop bine definit și obiective cuantificabile, care reprezintă expresia măsurabilă a acestui scop. Cu toate acestea, membrii organizației au, de asemenea, propriile lor scopuri și obiective, care nu întotdeauna coincid cu cele ale organizației. Aici intervine sarcina managerilor de a motiva și antrena membrii echipei să înțeleagă că, valorificându-și cât mai bine potențialul individual, nu doar că își pot îndeplini propriile obiective, dar pot contribui și la realizarea obiectivelor organizației.

Îndeplinirea eficientă a acestei funcții necesită o înțelegere profundă din partea managerilor a mai multor aspecte esențiale.

Roluri diverse: membrii organizației îndeplinesc diverse roluri - de la factori de producție și consumatori până la membri de familie și cetățeni - ceea ce le conturează nevoile și comportamentul într-un mod specific.

Individualitate distinctă: fiecare membru al echipei are o individualitate distinctă, evidențiată de potențial, interese, ambiții și nevoi unice, impunând necesitatea unei abordări individualizate din partea managerilor [2].

Relațiile dintre șefi și subordonați trebuie să respecte principiul demnității umane, păstrând totuși disciplina în cadrul organizației. Fiecare membru al echipei trebuie tratat luând în considerare întreaga sa personalitate, care include caracter, temperament, cunoștințe, aptitudini și atitudini.

Antrenarea devine astfel un instrument esențial, mediatizând participarea activă a angajaților la atingerea obiectivelor organizației. Prin abordarea acestei funcții cu sensibilitate și înțelegere, managerii pot crea un mediu propice pentru motivare și angajament, contribuind astfel la succesul pe termen lung al organizației.

Participarea în contextul managementului participativ: o analiză detaliată

Aspecte pragmatice ale participării: participarea în cadrul organizațiilor poate fi examinată din două perspective distincte: pragmatică și ideologică. Abordarea

pragmatică se concentrează pe acțiune, succesul practic și utilitatea, reflectând realitatea managerială în care organizațiile se confruntă cu numeroase provocări, necesitând adaptarea la un mediu în continuă schimbare.

În contextul schimbărilor reactive sau a altor tipuri de schimbări organizaționale, succesul acestor acțiuni este, într-o mare măsură, asigurat prin implicarea unui număr semnificativ de angajați în elaborarea și implementarea strategiilor. Managerii, prin crearea unui mediu participativ, oferă angajaților posibilitatea de a contribui la procesul decizional, sporind astfel nivelul de angajament și eficacitate în gestionarea schimbărilor.

Aspecte ideologice ale participării: pe de altă parte, abordarea ideologică se concentrează asupra ideilor și concepțiilor care exprimă relațiile interumane. Acest aspect este esențial pentru a contracara rezistența la schimbare manifestată de membrii organizațiilor. Întrucât oamenii tind să manifeste o anumită rezistență la schimbare, o abordare ideologică vizând construirea relațiilor interumane este imperativă pentru a facilita procesele de schimbare.

Tendențe actuale și management participativ: în prezent, asistăm la o creștere a importanței managementului participativ în organizații. Acest fenomen poate evolua în două direcții: mărirea numărului de participanți și deschiderea accesului la procesul decizional. Este esențial ca managerii să gestioneze extinderea participării cu atenție, ținând cont de limitele impuse de reprezentare și asigurând un echilibru între efectele pozitive ale participării și costurile implicate.

Motivația personalului: definiții și caracteristici

Definiția motivației: motivația, conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române (DEX), reprezintă totalitatea motivelor sau mobilurilor, conștiente sau nu, care determină pe cineva să efectueze o anumită acțiune sau să tindă spre anumite scopuri. În contextul organizațional, motivația umană constituie ansamblul factorilor care determină oamenii să îndeplinească anumite activități [4].

Importanța motivației în performanța organizațională: performanțele unei organizații sunt rezultatul sumei performanțelor individuale ale angajaților săi. Nivelul de performanță al unui angajat este influențat de motivația acestuia, capacitatea sa profesională și percepția asupra propriului rol în organizație. Astfel, motivarea personalului devine crucială pentru obținerea performanței la nivelul organizației.

Procesul de motivație: motivația se bazează pe un ansamblu complex de mobiluri - nevoi, tendințe, intenții, idealuri - care susțin realizarea anumitor acțiuni, adoptarea unor atitudini și generarea unor comportamente specifice. În cadrul organizației, motivarea este un proces prin care managerii orientează și focalizează energiile creatoare ale personalului, având ca scop utilizarea eficientă a resurselor organizaționale.

Definiția lui Gary Johns: conform lui Gary Johns în "Comportament Organizațional" (1998), motivația este măsura în care un efort persistent este dirijat pentru realizarea unui scop. Prima caracteristică a motivației este forța comportamentului față de muncă al angajatului, reprezentând cantitatea de efort depus în timpul muncii. A doua caracteristică este perseverența angajaților în eforturile lor. Însă, la fel de importantă este și calitatea muncii depuse. Astfel, direcția

comportamentului legat de muncă al angajatului reprezintă a treia caracteristică a motivației [3].

Direcționarea efortului și perseverenței: motivația nu se rezumă doar la cantitatea de muncă depusă, ci și la calitatea acesteia. Astfel, angajații motivați își îndreaptă eforturile în direcția generării de eficiență pentru organizație. Este esențial ca aceștia să lucreze inteligent, nu doar din greu.

Obiectivele comportamentului motivat: orice comportament motivat are obiective spre care este dirijat. Angajații motivați acționează în direcția realizării obiectivelor organizației, asigurând astfel contribuția lor la succesul colectiv. Prin urmare, motivația devine o forță propulsatoare pentru angajați, orientându-i către atingerea obiectivelor comune.

Prin abordarea detaliată a motivației personale, organizațiile pot crea un mediu propice pentru angajați, stimulându-i să atingă performanțe maxime și să contribuie semnificativ la succesul organizațional. Este important ca managerii să înțeleagă complexitatea procesului de motivare și să adopte strategii adecvate pentru a sprijini și încuraja angajații în atingerea obiectivelor organizaționale.

Comportamentele motivate în contextul organizațional

Studiul comportamentului uman în cadrul muncii a relevat două componente esențiale ale motivației: motivele și factorii motivaționali [2].

1. Motivele

Motivele reprezintă expresia nevoilor și așteptărilor umane. Nevoile reflectă lipsurile resimțite de o persoană la un anumit moment, în timp ce așteptările sunt convingerile legate de șansele ce pot fi obținute prin efort. Pentru a motiva eficient într-o organizație, este crucial să se înțeleagă sistemul de nevoi și așteptări al angajaților.

Nevoile pot fi împărțite în două clase principale:

Nevoi fizice (primare): incluzând cerințe de bază pentru supraviețuire, cum ar fi condiții de locuit și alimentație.

Nevoi sociale (secundare): legate de interacțiunea și statutul social.

Pentru a armoniza obiectivele personale ale angajaților cu cele ale organizației, managerii utilizează stimulente materiale, psiho-afective și instrumente variate.

2. Factorii motivaționali sau stimulentele

Acești factori determină o persoană să întreprindă anumite acțiuni sau să adopte anumite atitudini. În funcție de natura lor, factorii motivaționali pot fi grupați în:

Stimulente Economice: incluzând salariul, primele, participarea la profit, facilități materiale. Acestea orientează instrumental către muncă și performanță.

Factori Motivaționali Intrinseci: cuprinzând satisfacțiile legate de natura muncii, interesul pentru postul ocupat, carieră, dezvoltare personală. Aceștia facilitează o orientare personală a individului față de muncă.

Factori Motivaționali Relaționali: legați de satisfacțiile aduse de relații sociale, prietenie, colaborare în echipă, dorința de afiliere și statut social. Aceste stimulente de natură afectivă contribuie la o orientare relațională a individului față de muncă.

Pentru o motivare eficientă, este esențial să se identifice nevoile individuale ale angajaților și să le asocieze cu stimulentele corespunzătoare. În caz contrar, se

poate instala demotivația, manifestată prin calitatea scăzută a muncii, performanțe reduse și insatisfacție.

Răspunsurile la demotivație pot varia între dezvoltarea unor comportamente active de rezolvare a blocajelor și, în caz negativ, manifestarea frustrării prin agresiune, regresie sau fixație. Implementarea unei motivații corecte generează îndeplinirea atât a obiectivelor individuale ale angajaților, cât și a celor ale organizației.

Formele motivației în context organizațional

Managerii dispun de multiple modalități de intervenție pentru a motiva personalul, iar formele motivației cuprind diverse circumstanțe, modalități și mijloace prin care managerii influențează și orientează comportamentul indivizilor și al grupurilor. Acest concept este grupat în diverse categorii cu componente opuse, evidențiind caracteristicile fiecărui tip de motivație.

Motivația pozitivă și negativă:

Motivația pozitivă: presupune stimularea personalului prin generarea de satisfacții personale legate de rezultatele obținute sau comportamentul promovat.

Motivația negativă: este bazată pe amenințare, pedeapsă și dojană, încercând să motiveze prin consecințe negative.

Motivația intrinsecă și extrinsecă:

Motivația intrinsecă: apare în relația dintre angajat și sarcinile de muncă, generându-se din satisfacția personală, sentimente de realizare și competență.

Motivația extrinsecă: este determinată de factori externi sarcinii, cum ar fi salariul, sporurile sau promovările.

Motivația cognitivă și afectivă:

Motivația cognitivă: este determinată de nevoia de a cunoaște și înțelege, manifestându-se prin curiozitate și interes față de noutăți.

Motivația afectivă: se bazează pe nevoia de recunoaștere și aderență socială, dorința de a se simți bine în compania celor din jur.

În practică, motivația pozitivă, motivarea intrinsecă și motivația cognitivă sunt preferate în organizațiile moderne, întrucât oferă beneficii durabile și stimulează dezvoltarea personală. Motivația negativă poate avea consecințe adverse, cum ar fi creșterea nemulțumirii și scăderea productivității.

Este esențial ca managerii să înțeleagă diversitatea formelor de motivație și să identifice stimulentele potrivite pentru fiecare angajat în funcție de nevoile specifice, asigurând astfel o motivație eficientă în organizație.

Teorii reprezentative ale motivației în muncă [1]

Analiza piramidei nevoilor a lui Maslow

Abraham Maslow a contribuit semnificativ la înțelegerea motivației umane prin conceptul său al "Piramida Nevoilor". Această piramidă ierarhizează nevoile umane într-un mod structurat și influențează înțelegerea motivării în contextul organizării muncii. Analiza acestei piramide evidențiază aspecte importante.

Nevoi fiziologice

Definiție: aceste nevoi sunt fundamentale și se referă la necesitățile biologice ale individului, precum hrana, adăpostul și îmbrăcăminte.

Satisfacere prin stimulente materiale: aceste necesități sunt esențiale pentru supraviețuire, iar stimulentele materiale, cum ar fi salariul și beneficiile, contribuie la satisfacerea lor.

Nevoia de siguranță

Definiție: această nevoie implică stabilitatea, securitatea și absența amenințărilor și fricilor.

Satisfacere în context organizațional: condițiile de muncă sigure, reglementările corecte și asigurările de sănătate contribuie la satisfacerea acestei nevoi.

Nevoia de apartenență

Definiție: această nevoie reflectă dorința de afecțiune, dragoste, companie și prietenie.

Satisfacere relațională la locul de muncă: crearea unui mediu de lucru care promovează relațiile interpersonale, colaborarea și echipele coezive poate contribui la satisfacerea acestei nevoi.

Nevoia de stimă

Definiție: această nevoie implică dorința de a avea un statut social, de a fi recunoscut, competent și independent.

Motivație prin recunoaștere: oferirea de recunoaștere, promovări în funcție și responsabilități crescute pot satisface această nevoie.

Nevoile de autorealizare

Definiție: aceste nevoi reflectă dorința de a dezvolta potențialul personal și de a atinge realizări semnificative.

Motivație inerentă: satisfacerea acestor nevoi implică activități care sunt motivaționale prin ele însele. Este important ca managerii să ofere proiecte și sarcini care să stimuleze creativitatea și dezvoltarea personală.

Concluzii și implicații manageriale

Diferențierea în funcție de nivelul ierarhiei: managerii trebuie să conștientizeze că indivizii se află la diferite nivele ale piramidei și să aplice strategii specifice pentru fiecare nivel.

Motivația intrinsecă vs. extrinsecă: înțelegerea tranziției de la motivarea extrinsecă la cea intrinsecă este esențială. Odată ce nevoile de bază sunt satisfăcute, accentul trebuie pus pe provocări, recunoaștere și satisfacție personală în muncă.

Analiza detaliată a Piramidei Nevoilor a lui Maslow în contextul organizațional evidențiază importanța personalizării strategiilor de motivare pentru a susține progresul angajaților pe treptele ierarhiei, contribuind astfel la creșterea satisfacției și performanțelor la locul de muncă.

Teoria ERG a lui Alderfer: o analiză detaliată

Teoria ERG, dezvoltată de Clayton Alderfer, oferă o perspectivă originală asupra nevoilor umane și a motivării la locul de muncă. Inițialele ERG provin de la existență (Existence), relații (Relatedness), și dezvoltare (Growth). Această teorie redefineste și simplifică structura ierarhică a nevoilor, prezentând trei categorii cheie.

Nevoi Existențiale (Existence)

Definiție: aceste nevoi corespund primelor două categorii ale piramidei lui Maslow și includ aspecte precum securitatea locului de muncă, condițiile de muncă și compensațiile financiare.

Importanța în context organizațional: satisfacerea nevoilor existențiale este crucială pentru asigurarea stabilității și securității la locul de muncă, contribuind la buna desfășurare a activităților cotidiene.

Nevoi relaționale (relatedness)

Definiție: aceste nevoi implică relații interpersonale, prietenii și conexiuni sociale. Corespund categoriilor 3 și 4 ale piramidei lui Maslow.

Rol în motivarea la locul de muncă: calitatea relațiilor cu colegii, familia, șefii și subordonații devine esențială. Satisfacerea acestor nevoi depinde în mare măsură de interacțiunile pozitive cu ceilalți.

Nevoi de dezvoltare (growth)

Definiție: aceste nevoi reprezintă aspirații de autorealizare, creștere personală și dezvoltare. Corespund ultimei categorii a piramidei lui Maslow.

Motivație inerentă și satisfacere personală: satisfacerea nevoilor de dezvoltare presupune implicarea în activități care stimulează creativitatea și contribuie la dezvoltarea personală. Motivația intrinsecă joacă un rol crucial în această categorie.

Principalele postulate ale teoriei ERG

Satisfacerea simultană a nevoilor: Alderfer afirmă că toate cele trei categorii de nevoi pot fi operaționale simultan, iar un individ poate experimenta dorința de satisfacere în mai multe domenii.

Interacțiunea între nivele: teoria susține că nivelele inferioare și superioare de nevoi pot interacționa, iar satisfacerea unei nevoi inferioare poate servi ca substitut pentru o nevoie superioară și invers.

Motivație extrinsecă și intrinsecă: motivațiile extrinseci, cum ar fi compensațiile financiare, pot satisface mai ales nevoile existențiale și relaționale, în timp ce motivațiile intrinseci, rezultate din satisfacerea nevoilor de dezvoltare, conduc la satisfacție personală și împlinire.

Implicații manageriale

Individualizarea motivării: managerii ar trebui să înțeleagă diferențele individuale și să adopte strategii personalizate pentru a satisface nevoile specifice ale angajaților.

Sincronizarea satisfacerii nevoilor: crearea unui mediu care acoperă toate cele trei categorii de nevoi poate duce la o motivație echilibrată și sustenabilă.

Stimularea motivației intrinseci: oferirea de proiecte și sarcini care să promoveze dezvoltarea personală și creativitatea poate alimenta motivația intrinsecă.

Teoria ERG aduce o contribuție semnificativă în înțelegerea complexității motivării umane și oferă un cadru util pentru gestionarea motivării la locul de muncă, adaptat la diversitatea nevoilor individuale.

Teoria nevoilor lui McClelland: implicații profunde în motivarea angajaților

Teoria necesităților lui David McClelland oferă o perspectivă unică asupra motivării, concentrându-se pe trei nevoi fundamentale: realizare, afiliere și putere. Această teorie se diferențiază de abordările ierarhice ale altor cercetători precum

Maslow și Alderfer, axându-se mai mult pe impactul comportamentului specific al individului în funcție de aceste nevoi.

Grupurile de nevoi studiate

Nevoile de realizare

Descriere: angajații cu o puternică nevoie de realizare sunt caracterizați de dorința de a excela în sarcini provocatoare.

Manifestări:

Preferă situațiile ce implică asumarea de responsabilități pentru rezultatele obținute.

Stabilesc obiective cu dificultate medie, asociate cu riscuri moderate.

Sunt interesați de obținerea constantă de informații și feedback privind performanța lor.

Nevoile de afiliere

Descriere: angajații cu nevoi puternice de afiliere doresc să stabilească și să mențină relații interpersonale pozitive.

Manifestări:

Abilități dezvoltate în comunicare și interacțiuni sociale.

Evită conflictele și competiția, favorizând colaborarea și cooperarea.

Prioritizează relațiile personale amicale cu colegii.

Nevoile de putere

Descriere: angajații cu o nevoie crescută de putere caută să influențeze cei din jur și să obțină prestigiu personal.

Manifestări:

Interes intens pentru influențarea celor din jur și obținerea unui statut de conducere.

Tendința de a căuta centralitatea atenției în grupuri mici.

Preocupați de prestigiu personal și recunoașterea autorității.

Implicații Manageriale

Alinierea posturilor cu nevoile individuale

McClelland sugerează că motivarea angajaților este maximă atunci când posturile corespund nevoilor lor dominante. Astfel, managerii ar trebui să evalueze și să ajusteze posturile pentru a se potrivi mai bine cu nevoile individuale.

Diversificarea abordărilor motivaționale

Înțelegerea diferitelor nevoi permite managerilor să abordeze angajații cu strategii personalizate, motivându-i în funcție de aspirațiile lor specifice.

Stimularea dezvoltării personale

Angajaților cu nevoi de realizare li se poate oferi provocări și proiecte complexe pentru a promova excelența și inovația.

Angajaților cu nevoi de afiliere li se pot oferi oportunități de colaborare și dezvoltare a relațiilor.

Angajaților cu nevoi de putere li se pot acorda roluri de conducere sau proiecte în care să-și poată exprima influența.

Recunoașterea importanței contextului social

Nevoile lui McClelland sunt influențate de experiența de viață și mediu social, iar managerii ar trebui să țină cont de aceste aspecte pentru a înțelege mai bine motivațiile individuale.

Combinăția cu teorii procesuale

Înțelegerea nevoilor individuale poate fi completată prin abordări bazate pe teorii procesuale precum teoria așteptărilor sau teoria echității, oferind o perspectivă cuprinzătoare asupra motivării la locul de muncă.

Teoria necesităților lui McClelland contribuie semnificativ la înțelegerea motivării umane, aducând o dimensiune distinctă prin concentrarea pe nevoile individuale specifice și influența lor asupra comportamentului la locul de muncă.

Concluzii

În lumina teoriilor motivaționale prezentate, se evidențiază importanța înțelegerii profunde a nevoilor individuale pentru a gestiona și motiva personalul în cadrul organizației. Fiecare teorie propune o perspectivă distinctă asupra motivației umane, aducând contribuții semnificative în domeniul științelor organizaționale.

Piramida nevoilor lui Maslow

Satisfacerea nevoilor de bază: în contextul acestei teorii, managementul trebuie să abordeze sistematic satisfacerea nevoilor de bază, sociale și de autorealizare. Este esențial să se recunoască faptul că evoluția motivării este un proces gradual și interconectat. Fără satisfacerea nevoilor de bază, cum ar fi cele fiziologice și de siguranță, angajații nu vor fi motivați să-și îndeplinească nevoile superioare, cum ar fi cele de apartenență, stimă și autorealizare [1].

Teoria ERG a lui Alderfer

Regrouparea nevoilor: propunând regrouparea nevoilor în categorii mai puține, această teorie aduce contribuții valoroase în adaptarea strategiilor de motivare în funcție de context și fluctuațiile nevoilor individuale. Teoria ERG permite managerilor să abordeze simultan nevoile de existență, relaționare și dezvoltare, ceea ce poate duce la o mai mare flexibilitate în strategia de motivare [2].

Teoria nevoilor lui McClelland

Nevoi specifice: abordarea detaliată a nevoilor de realizare, afiliere și putere oferă o perspectivă granulară asupra motivației. Aceasta permite managerilor să evalueze și să răspundă particularităților psihologice ale angajaților, ceea ce poate duce la o motivare mai eficientă și personalizată. De exemplu, angajații cu o puternică nevoie de realizare vor fi motivați de provocări și obiective ambițioase, în timp ce cei cu nevoi de afiliere vor prețui relațiile de colegialitate și colaborare [3].

Implicații generale

Abordare personalizată și flexibilă: abordarea personalizată și flexibilă în gestionarea motivației devine imperativă, ținând cont de diversitatea nevoilor umane și de influențele variate ale contextului social și experienței individuale. Managerii trebuie să fie sensibili la schimbările în nevoile angajaților și să adapteze strategiile motivaționale în consecință.

Perspective complementare

Integrarea teoriilor: integrarea teoriilor motivaționale bazate pe nevoi cu teorii procesuale, precum teoria așteptărilor și teoria echității, poate oferi o viziune holistică. Aceasta evidențiază modul în care anticipările, relațiile sociale și percepția

echităţii contribuie la motivarea la locul de muncă. De exemplu, teoria aşteptărilor sugerează că motivaţia este influenţată de anticiparea angajaţilor că efortul lor va conduce la performanţă şi recompense [4].

O abordare comprehensivă, ancorată în principii ştiinţifice şi adaptată specificităţilor organizaţionale, reprezintă fundamentul pentru dezvoltarea unor strategii de gestionare a motivaţiei eficiente şi durabile. Prin înţelegerea profundă a nevoilor individuale şi aplicarea strategiilor motivaţionale adecvate, organizaţiile pot crea un mediu de lucru stimulat, care să încurajeze performanţa maximă şi să contribuie la succesul pe termen lung.

Bibliografie

1. Dănăiaţă, I., Bibu, N., Predişcan, M., Management. Bazele teoretice, Editura Mirton, Timişoara, 2002
2. Dumitrescu, M., coordonator, Enciclopedia conducerii întreprinderii, Editura Ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1981
3. Hellriegel, D., Jackson, S.E. Slocum, J.W., Management: A competency-Based Approach-South-Western, Thomson Learning, Cincinnati, USA, 2002
4. Roşca, C. (coordonator), Dicţionar de ergonomie, Editura CERTI, Craiova, 1997

THE RELATIONSHIP OF SELF-ESTEEM AND SUBJECTIVE WELL-BEING

ВЗАИМОСВЯЗЬ САМООЦЕНКИ И СУБЕКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ

ROSCIUPCHIN Diana, MA, assistant professor, PhD student, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-7705-4328>

Abstract. Self-esteem and psychological well-being are important factors that influence how we relate to other people, communicate and interact with others, and deal with a variety of situations in life. This study investigated the theoretical base regarding positive subjective well-being and self-esteem, and their impact on psychological health established by foreign authors.

Аннотация. Самооценка и психологическое благополучие являются важными факторами, влияющими на то, как мы относимся к другим людям, общаемся и взаимодействуем с ними, а также справляемся с различными жизненными ситуациями. В этом исследовании рассматриваются зарубежные теоретические источники, изучающие самооценку, субъективное благополучие и их влияние на психологическое здоровье.

Keywords: self-esteem, self-worth, rumination, depression, psychological adjustment, psychological well-being, stress, longevity, interpersonal relations, happiness, life satisfaction.

Ключевые слова: самооценка, самоценность, руминация, депрессия, психологическая адаптация, психологическое благополучие, стресс, долголетие, межличностные взаимодействия, счастье, удовлетворенность жизнью.

Укрепление психического здоровья имеет решающее значение для благополучия и счастья

Психическое здоровье является основой благополучия и эффективного функционирования как человека, так и общества в целом. Оно позволяет людям осознать свои способности и внести свой вклад в жизнь общества посредством продуктивного функционирования и плодотворной работы [35]. Это также состояние, при котором человек может справляться с обычными жизненными задачами и стрессами [34].

Самооценка, как важная часть психического функционирования личности, определяется как глобальная оценка собственной ценности, или по-другому самоценность. Её часто рассматривают как континуум с низкой самооценкой на одном полюсе и высокой на другом [13]. Считается, что высокая самооценка связана с качественными межличностными отношениями [25], успешной профессиональной деятельностью [16], хорошим физическим и психическим здоровьем [13, 25]. Низкая самооценка, в свою очередь, связана с менее удовлетворительными социальными взаимодействиями [20], руминацией после неудач [13] и ухудшением физического здоровья [33]. Более того, низкая самооценка была идентифицирована как фактор риска родительского выгорания [22, 31].

За последнее десятилетие ученые все чаще обнаруживают и подтверждают взаимосвязь между низкой самооценкой, депрессией, тревожностью и многими другими проблемами психического здоровья [32]. Низкая или высокая самооценка влияет на повседневную жизнь людей. Например, наличие позитивной Я-концепции способствует увеличению адаптивности и упорности в преодолении жизненных трудностей [8]. Она также способствует самопринятию и развитию навыков межличностного взаимодействия [4]. Исследование, проведенное Baumeister в 2003 году, выявило, что личностная самооценка тесно связана с повышенной инициативностью, счастьем и слабо либо умеренно с академической и профессиональной деятельностью, антисоциальным поведением, зависимостями и межличностными отношениями [2].

Самооценка является важной переменной, которая действует как защитный фактор от множества проблем и, таким образом, влияет на адаптивное функционирование индивида [3]. На формирование самооценки оказывает влияние жизненный опыт личности. С первых лет жизни это общие личные ценности человека, которые он/она развивает вместе с семьей, группой сверстников и другими людьми [26]. Люди с высокой самооценкой устойчивы к депрессии, тревоге и имеют более позитивные ценности [19]. Высокая самооценка способствует профилактике депрессии [21], социальной изоляции и других негативных психологических последствий [1]. Высокая самооценка оказывает сильное влияние на индивидуальную психологическую адаптацию [30]. Она также положительно влияет на способность человека оценивать и достигать того, чего он хочет, в соответствии со своими способностями [23]. С другой стороны, на людей с низкой самооценкой негативно влияют одиночество, депрессия и тревога, и они демонстрируют более антисоциальное поведение [18]. Более того, низкая самооценка снижает психологическую адаптацию личности [17].

Психологическое благополучие – это многомерное понятие, включающее в себя отношение к своей жизни. Здоровье является важным компонентом психологического благополучия, а психологическое благополучие оказывает значительное влияние на общее состояние здоровья человека [28]. Субъективное благополучие можно рассматривать с точки зрения позитивных и негативных межличностных эмоциональных состояний. Оно не предполагает, что люди будут концентрироваться исключительно на положительных эмоциях и избегать отрицательных чувств, поскольку то, что принято считать негативными эмоциями, например, разочарование, печаль, тревога и гнев, также являются естественной частью жизни. И в то же время человек должен уметь эффективно управлять и справляться с негативными чувствами и эмоциями, чтобы поддерживать устойчивое ощущение внутреннего благополучия. Когда негативная эмоция сохраняется в течение более длительного времени, психологическое благополучие ухудшается, вызывая эмоциональный стресс, что влияет на повседневную жизнь индивида [10]. Высокий уровень психологического благополучия приводит к улучшению физического и психического здоровья, формированию лучших социальных

отношений и позволяет человеку жить счастливой и сбалансированной жизнью.

Благополучие определяется как сочетание хорошего самочувствия и нормального функционирования; переживание положительных эмоций, таких как счастье и удовлетворенность, а также развитие своего потенциала, обладание определенным контролем над своей жизнью, чувство цели и опыт позитивных взаимоотношений [11]. Это устойчивое состояние, которое позволяет отдельному человеку или населению развиваться и процветать. Термин субъективное благополучие является синонимом позитивного психического здоровья. Всемирная организация здравоохранения определяет позитивное психическое здоровье как «состояние благополучия, при котором человек реализует свои способности, может справляться с обычными жизненными стрессами, продуктивно и плодотворно работать и способен добиваться успеха, делая вклад в свое сообщество» [35]. Эта концептуализация благополучия выходит за рамки отсутствия психических заболеваний и включает представление о том, что жизнь складывается хорошо.

Благополучие связано с успехом на профессиональном, личном и межличностном уровнях: люди с высоким уровнем благополучия демонстрируют более высокую продуктивность в трудовой деятельности, лучше учатся, проявляют повышенную креативность, выказывают более просоциальное поведение и хорошее отношение [6, 11, 24]. Кроме того, многолетние исследования выявили, что благополучие в детстве предсказывает будущее благополучие во взрослой жизни [27], а более высокое благополучие связано с рядом лучших результатов в отношении физического здоровья и долголетия [7], лучшей индивидуальной производительностью на работе [15]. А более высокая удовлетворенность жизнью связана с лучшими показателями национальной экономики [5].

Самооценка играет важную роль в формировании нашего субъективного благополучия. Как мы оцениваем и ценим себя, влияет на наше чувство удовлетворенности жизнью, нашу эмоциональную и психологическую устойчивость и наше общее чувство счастья. Субъективное благополучие включает в себя множество аспектов, включая уровень эмоционального комфорта, удовлетворение жизнью и общее чувство счастья. Исследования показывают, что люди с высокой самооценкой чаще всего обладают более высоким уровнем субъективного благополучия [19]. Ощущение себя ценным и достойным положительно влияет на нашу способность чувствовать удовлетворение и создавать качественные отношения. Когда мы верим в себя и свои способности, мы больше открыты для новых возможностей и готовы справляться с трудностями, что способствует нашему субъективному благополучию. На самом деле, самооценка и субъективное благополучие взаимосвязаны: положительная самооценка способствует улучшению субъективного благополучия, а высокий уровень субъективного благополучия может повысить нашу самооценку [36]. Взаимодействие между ними является взаимозависимым и динамичным процессом, который может быть усилен или ослаблен различными факторами. Межличностные отношения, образование,

работа и даже наше внутреннее диалогическое мышление могут влиять как на самооценку, так и на субъективное благополучие. Например, поддержка со стороны близких людей и наличие качественных отношений могут способствовать повышению самооценки и улучшению субъективного благополучия. Также, уровень образования и профессиональное самоопределение могут оказывать влияние на нашу самооценку и субъективное благополучие. Когда мы чувствуем себя успешными в своей работе, мы часто имеем более высокую самооценку и чувство субъективного благополучия. Наш внутренний диалог также является важным фактором. Как мы разговариваем сами с собой и как мы воспринимаем свои собственные мысли имеют огромное значение для нашей самооценки и субъективного благополучия. Положительный внутренний диалог, основанный на общем позитивном отношении к себе, может повысить нашу самооценку и субъективное благополучие. В целом, взаимосвязь самооценки и субъективного благополучия демонстрирует важность уверенности в себе и позитивного отношения к себе для достижения счастья и удовлетворения в жизни. Когда мы признаем и ценим себя, мы способны лучше справляться с жизненными вызовами и наслаждаться более качественной жизнью в целом.

Самооценка является прогностическим фактором субъективного благополучия [14]. Проведенные ранее исследования показывают, что люди с высокой самооценкой также обладают высоким уровнем психологического и субъективного благополучия [36]. Jiang в своей работе, посвященной изучению подростков, обнаружил положительно направленную и значимую взаимосвязь между самооценкой и психологическим благополучием. Результаты показали, что с повышением самооценки, повышается и уровень психологического благополучия [12]. Doğan и Eryılmaz также выявили, что самооценка положительно предсказывает субъективное благополучие [9]. Установлено, что у человека положительно коррелируют высокий уровень самооценки с удовлетворенностью жизнью [1] и психологическим здоровьем [29].

Таким образом, можно сделать вывод, что высокий уровень самооценки и психологического благополучия являются функциями защиты человека от негативных психологических проблем и способствуют укреплению личности в позитивном русле.

Библиография

1. Arslan G. Mediating role of the self-esteem and resilience in the association between social exclusion and life satisfaction among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 151, 2019.
2. Baumeister R. F., Campbell J. D., Krueger J. I., Vohs K. D. Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness or healthier lifestyle? *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 2003, p. 1–44.
3. Butler R. J., Gasson S. L. Self-esteem/self-concept scales for children and adolescents: A review. *Child and Adolescent Mental Health*, 10(4), 2005, p. 190–201.
4. Cameron J. J., Granger S. Does Self-Esteem Have an Interpersonal Imprint Beyond Self-Reports? A Meta-Analysis of Self-Esteem and Objective Interpersonal Indicators. *Personality and Social Psychology Review*, 23(1), 2019, p. 73–102.

5. Deaton A. Income, health and well-being around the world: evidence from the Gallup world poll. *Journal of Economic Perspectives*, 22(2), 2008, p. 53–72.
6. Diener E. New findings and future directions for subjective well-being research. *American Psychologist*, 67(8), 2012, p. 590–597.
7. Diener E., Pressman S., Hunter J., Chase D. If, why, and when subjective well-being influences health, and future needed research. *Applied Psychology Health and Well-Being*, 9(2), 2017, p. 133–167.
8. Di Paula A., Campbell J. D. Self-esteem and persistence in the face of failure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(3), 2002, p. 711–724.
9. Doğan T., Eryılmaz A. An examination of the relationships between two-dimensional self-esteem and subjective well-being. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 2013, p. 107–117.
10. Huppert F. Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1(2), 2009, p. 137–164.
11. Huppert F., So T. Flourishing across Europe: application of a new conceptual framework for defining well-being. *Social Indicators Research*, 110(3), 2013, p. 837–861.
12. Jiang S. Psychological well-being and distress in adolescents: An investigation into associations with poverty, peer victimization, and self-esteem. *Children and Youth Services Review*, 111, 2020.
13. Jordan C. H., Zeigler-Hill V., Cameron J. J. Self-esteem. In Wright, J. D. (Editor): *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences* (Second Edition). Elsevier, 2015.
14. Kim E. H., Nho C. R. Longitudinal reciprocal relationships between self-esteem, family support, and life satisfaction in Korean multicultural adolescents. *Asian Social Work and Policy Review*, 14(3), 2020, p. 184–196.
15. Knapp M., McDaid D., Parsonage M. Mental health promotion and mental illness prevention: the economic case. London: London School of Economics, 2011, p. 1–43.
16. Kuster F., Orth U., Meier L. High self-esteem prospectively predicts better work conditions and outcomes. *Social Psychological and Personality Science*, 4, 2013, p. 668–675.
17. Leary M. R. Sociometer theory and the pursuit of relational value: Getting to the root of self-esteem. *European Review of Social Psychology*, 16(1), 2005, p. 75–111.
18. Luo S., Liu Y., Zhang D. Psychological maltreatment and loneliness in Chinese children: The role of perceived social support and self-esteem. *Children and Youth Services Review*, 108, 2020.
19. Lyubomirsky S., Tkach C., DiMatteo, M. R. What are the differences between happiness and self-esteem? *Social Indicators Research*, 78(3), 2006, p. 363–404.
20. Marshall S. L., Parker P. D., Ciarrochi J., Heaven P. Is self-esteem a cause or consequence of social support? A 4-year longitudinal study. *Child Development*, 85(3), 2014, p. 1275–1291.
21. Masselink M., Van Roekel E., Oldehinkel A. J. Self-esteem in early adolescence as predictor of depressive symptoms in late adolescence and early adulthood: The mediating role of motivational and social factors. *Journal of Youth and Adolescence*, 47(5), 2018, p. 932–946.
22. Mikolajczak M., Roskam, I. A theoretical and clinical framework for parental burnout: the balance between risks and resources. *Frontiers of Psychology*, 9, 2018, p. 886.

23. Mirjalili R. S., Farahani H. A., Akbari Z. Sel-esteem as moderator of the relationship between self-estimated general intelligence and psychometric intelligence. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30, 2011, p. 649–653.
24. Oishi S., Diener E., Lucas R. The optimum level of well-being: can people be too happy? *Perspectives on Psychological Science*, 2(4), 2007, p. 346–360.
25. Orth, U., Robins, R. W. The development of self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), 2014, p. 381–387.
26. Ross S. A conceptual model for understanding the process of self-leadership development and action-steps to promote personal leadership development. *The Journal of Management Development*, 33(4), 2014, p. 299–323.
27. Richards M., Huppert F. Do positive children become positive adults? Evidence from a longitudinal birth cohort study. *The Journal of Positive Psychology*, 6(1), 2011, p. 75–87.
28. Ryff C.D. Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 83(1), 2013, p. 10–28.
29. Sedikides C., Rudich E., Gregg A., Kumashiro M., Rusbult C. Are normal narcissists psychologically healthy? Self-esteem matters. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 2004, p.400–416.
30. Smokowski P. R., Guo S., Rose R., Evans C. B., Cotter K. L., Bacallao M. Multilevel risk factors and developmental assets for internalizing symptoms and self-esteem in disadvantaged adolescents: Modeling longitudinal trajectories from the rural adaptation project. *Development and Psychopathology*, 26(4pt2), 2014, p. 1495–1513.
31. Sorkkila M., Aunola K. Risk factors for parental burnout among Finnish parents: the role of socially prescribed perfectionism. *Journal of Child and Family Studies*, 29(3), 2020, p. 648–659.
32. Sowislo J. F., Orth U. Does low self-esteem predict depression and anxiety? A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 139, 2013, p. 213–240.
33. Stinson D. B., Logel C., Zanna M. P., Holmes J. G., Cameron J. J., Wood J. V., Spencer S. J. The cost of lower self-esteem: testing a self- and social-bonds model of health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 2008, p. 412–428.
34. World Health Organization. *Promoting Mental Health: Concepts Emerging Evidence and Practice*; Summary Report; WHO: Geneva, Switzerland, 2004.
35. World Health Organization. *Mental health: Action Plan: 2013–2030*, 2021.
36. Yang Q., Tian L., Huebner E. S., Zhu X. Relations among academic achievement, self-esteem, and subjective well-being in school among elementary school students: A longitudinal mediation model. *School Psychology*, 34(3), 2019, p. 328–340.

**MODERN SOCIAL TRENDS OF INTERACTION WITH THE TOPIC OF DEATH
THROUGH THE PRISM OF THE PROFESSION OF END-OF-LIFE DOULA AND THE
SOCIAL FRANCHISE DEATH CAFE**

**СОВРЕМЕННЫЕ СОЦИАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ С ТЕМОЙ
СМЕРТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОФЕССИИ ДОУЛЫ КОНЦА ЖИЗНИ И
СОЦИАЛЬНОЙ ФРАНШИЗЫ DEATH CAFE**

SAENCO Aliona, master's student, Free International University of Moldova

**CAUNENCO Irina, PhD, associate professor, Institute of National Heritage,
Chisinau, Republic of Moldova**

<https://orcid.org/0000-0003-3458-7121>

Abstract. The fear of death can be defined as the foremother of all fears, and the magnitude of such fear turns death, talking about it, and contact with it into a social taboo. However, it seems that the social dynamics of the last decade are gradually bringing the topic out of the shadows into the light. The main role in these processes is currently played, on the one hand, by an officially unrecognized profession, the end-of-life doula (or death doula), which involves providing holistic support to dying people and/or their loved ones. On the other hand, volunteers organize meetings within the framework of the Death Cafe concept to devote time to conversations about death in a confidential atmosphere. In this manuscript, the essence of both phenomena is revealed in general terms, and possible motives for their occurrence and development are analyzed.

Аннотация. Боязнь смерти можно определить как праматерь всех страхов, и величина такого страха превращает смерть, разговоры о ней и соприкосновение с ней в общественное табу. Однако, социальная динамика последнего десятилетия постепенно выводит рассматриваемую тему из тени на свет. Важную роль в этих процессах играет непризнанная официально профессия доулы конца жизни (или доулы смерти), предполагающая оказание холистической поддержки умирающим и/или их близким. Кроме того, встречи, организуемые волонтерами в рамках концепта Death Cafe (Кафе смерти), позволяют посвятить время беседам о смерти в доверительной обстановке. В предлагаемой работе раскрывается суть обоих феноменов в общих чертах, а также анализируются возможные мотивы их возникновения и развития.

Key words: death doula, end-of-life doula, Death Cafe, doula, death, taboo.

Ключевые слова: доула конца жизни, доула смерти, Кафе смерти, доула, смерть, табу.

«Да, человек смертен, но это было бы ещё полбеды. Плохо то, что он
иногда внезапно смертен, вот в чём фокус!»

Михаил Булгаков, «Мастер и Маргарита»

Одна из экзистенциальных данностей существования [1] — смерть — в свете преимущественно негативного восприятия в нашей культуре предстаёт как противоположность самой жизни, в то время как по своей сути является

лишь естественной частью жизненного цикла, пусть и завершающей, стоящей на противоположной рождению стороне.

Появившаяся в начале 2000-х годов профессия доулы смерти напрямую связана именно с темой рождения, так как переняла структуру своих «старших сестёр» в сфере помогающих профессий — доул, оказывающих помощь в вопросах, связанных с началом жизни. В конце 60-х — начале 70-х годов в США стало развиваться движение за естественные роды, и с тех пор доулы сопровождают желающих воспользоваться их услугами до, во время и после родов [2].

Генри Ферско-Вайс, основатель Международной ассоциации доул конца жизни (INELDA), ставший первой доулой смерти в одном из хосписов в США, заметил сходство в этапах, связанных с этими двумя, на первый взгляд, совершенно разными процессами и, соответственно, профессиями. Когда человек умирает естественной смертью (включая случаи смертельных болезней), так же как и перед рождением ребёнка, есть необходимость в подготовке разного рода: умственной, физической, психологической, духовной и т. д., в зависимости от каждой конкретной ситуации, и таким образом может возникнуть потребность в присутствии другого человека. «Роль доулы уходит корнями к истокам цивилизации. В каждой культуре, обществе или общинной группе есть традиции и ритуалы, связанные с уходом за умирающими, заботой о теле после смерти и заботой о душе» [2].

У доул чаще всего нет медицинского образования, однако для многих рожениц они становятся необходимой частью всего процесса, связанного с родами, оказывая холистическую поддержку, создавая гармоничное, безопасное пространство и поддерживая нужную связь с медицинским персоналом по запросу. Такого же подхода придерживаются и в доульстве смерти: доула сопровождает умирающих (или же их родственников), откликаясь на те потребности и запросы, которые актуальны для них в рамках того, что может быть предложено непосредственно в качестве доулы смерти. Важной составляющей в подготовительной части работы доулы конца жизни являются вопросы, связанные с наследием — говоря языком Ирвина Ялома: рассмотреть «круги на воде» [3], т. е. что именно этому человеку важно оставить после себя (речь не о материальном наследстве), что важно сделать, написать, сказать. Однако если важно лишь само присутствие доулы смерти без необходимости создания наследия, она не будет настаивать: у неё нет своего мнения в вопросах умирания другого человека, она — исключительно свидетель и по необходимости условный адвокат воли этого человека (или его родственников, если работа идёт только с ними, а не с умирающим) [2, 4].

Доулы, сопровождающие непосредственно в процессе умирания, описывают свои ощущения как полные трепета и соприкосновения с чем-то сокровенным, что созвучно с тем, что переживается доулами при рождении ребёнка. Однако не все доулы работают со всеми тремя фазами (подготовкой к смерти, самим умиранием и поддержкой родственников после смерти). Так, если говорить о разнице на примере США и России, то паллиативная помощь (довольно новый термин, связанный со смертью, который появился в 1967 году

в лондонском хосписе им. Св. Кристофера [5]) в России только зарождается, в то время как в США это уже хорошо отлаженная система. По словам работающих в этой области российских специалистов, доуле смерти очень сложно было бы просто сопровождать человека в умирании, если он не получает надлежащий уход, чтобы умереть достойно. Разумеется, играет свою роль и культурное отличие, связанное с тем, что в Америке обращаться, к примеру, к психологам и психотерапевтам — это давно норма, а в России ещё не совсем. Поэтому и спроса, связанного с новой помогающей профессией, в России в данный момент значительно меньше. Таким образом, контраст между количеством доул смерти в США и России очень выражен. В США этой, пусть всё ещё и не признанной на государственном уровне, профессии более двадцати лет, в то время как в России едва наберётся несколько десятков обученных доул смерти. Первая ассоциация русскоязычных доул смерти появилась лишь в 2023 году, равно как и первое онлайн-обучение на русском языке [4].

Важно отметить, что многие доулы смерти в разных странах мира работают в этой сфере в качестве волонтеров. Так, испанка Анна Видал Эхеа, живущая в США, написала книгу, в которой рассказала о сути и тонкостях рассматриваемой профессии, опираясь на свой опыт работы волонтером в американских хосписах. В Испании в данный момент нет признанных государством образовательных центров для доул смерти, однако можно пройти близкие к доульству смерти курсы в некоторых благотворительных организациях. Также можно пройти обучение в одном из двух медицинских учреждений, предоставляющих бесплатное обучение в сфере сопровождения умирающих, и впоследствии сотрудничать на волонтерской основе [5].

Возвращаясь к структурной части рассматриваемой профессии необходимо отметить контраст в области работы с утратами и гореванием: в США эта сфера очень развита, в отличие от постсоветского пространства, где обучение в американских ассоциациях доульства смерти включает лишь короткую часть, посвященную этому вопросу.

На третьей фазе, включающей сопровождение в горевании, особую роль играют ритуалы, которые могут быть связаны с оставленным наследием либо же быть отдельной частью. Как и в вопросах создания наследия, ритуалы по своей сути очень индивидуальны, потому что каждый человек проживает утрату по-своему. От доулы по-прежнему ожидается душевная чуткость и мудрость, умение своим присутствием и свидетельствованием дать зародиться нужному в каждом конкретном случае ритуалу [2].

В отличие от Америки, где к доулам смерти чаще всего обращаются перед утратой и у них есть возможность поработать со всеми тремя фазами, в России основной запрос доулы смерти получают именно от людей, переживших или переживающих потерю: тяжёлая болезнь или смерть близкого человека, домашнего животного, выкидыш, аборт и т. д. Следовательно, российским доулам смерти необходимо учитывать эту специфику в работе с утратами и гореванием [4].

По поводу наименования профессии всё ещё остаётся неоднозначность. На английском языке существует несколько вариантов. Происхождение слова

«доула» связано с греческим «рабыня, служанка», поэтому в некоторых языках его заменяют на «компаньон/компаньонка» [5]. Если говорить непосредственно о названии профессии доулы смерти, многие предпочитают называться доулами конца жизни, чтобы не отпугивать или не отталкивать людей явным упоминанием смерти.

Противоположная тактика была выбрана в случае создания социальной франшизы Death Cafe (Кафе смерти). Здесь нет попытки сгладить вероятный эффект, производимый названием, — цель и идея ясно и однозначно отражены: люди собираются, чтобы поговорить о смерти (и как непременно оказывается в процессе, на самом деле — о жизни) за чашкой чая. Основателем Death Cafe стал Джон Андервуд (в разработке концепта участвовала его мать, Сьюзан Барски Рейд, гештальт-терапевт), организовавший первую встречу в 2011 году в Лондоне, вдохновившись идеей швейцарского социолога и этнолога Бернара Кретта. Первая встреча была проведена у него дома, затем этого оказалось мало, групп стало больше. Впоследствии был создан сайт, и Death Cafe стали организовываться и проводиться волонтерами в различных странах как онлайн, так и вживую. На данный момент этот концепт прижился в 87 странах, согласно данным сайта [6].

Обычно раз в месяц (иногда реже или чаще) собирается небольшая группа с целью побеседовать на темы, связанные со смертью, поделиться своими мыслями и переживаниями в безопасной обстановке. Роль организатора-модератора встречи ограничивается лишь наблюдением за соблюдением норм и правил, принятых в данном сообществе; в остальном он является равным участником таких встреч. Это не группа горевания, не групповая терапия, а встреча обычных людей. На встречах Death Cafe собираются очень разные люди с разным мировоззрением, поэтому взаимное уважение является основополагающим. Здесь воздерживаются от советов, рекомендаций и утешений без запроса и сохраняют конфиденциальность.

Джон Андервуд умер в 2017 году, однако созданная им социальная франшиза не только продолжает существовать, но и расширила свою географию с тех пор. В ноябре 2023 года автор статьи (Алёна Саенко) организовала и провела первое Death Cafe в Кишинёве (Молдова).

Если обратиться к мотивам, движущим организаторами таких встреч, то, согласно исследованию, проведённому Полой К. Болдуин в 2017 году среди 15 организаторов Death Cafe, их три: 1) просвещение, связанное с темой смерти, и изменение нарратива в данной теме; 2) создание сообщества заинтересованных людей, сопричастность; 3) вопросы идентичности, связанные с личностным ростом и служением другим людям. Используя информацию, полученную в ходе интервью, автор статьи рассматривает роль организаторов Death Cafe как доул смерти в семейном общении [7].

Можно добавить, что и Death Cafe, и доулы смерти своей деятельностью помогают снять табу с вопросов, сложных для всех, но именно этим и исключительно важных. Каждая беседа о смерти — это разворот лицом к лицу к жизни, как в пространстве Death Cafe, так и в работе доулы смерти. Поэтому

есть спрос, поэтому новая профессия зарождается, пусть и медленно. Поэтому новых групп Death Cafe становится всё больше.

Ключевым моментом, определяющим сходство между двумя анализируемыми феноменами — профессией доулы конца жизни и социальной франшизой Death Cafe — является горизонтальность, а не вертикальность отношений. Как упоминалось выше, на встречах Death Cafe не существует принципов авторитетности или экспертности: все равны и одинаково ценны. Таким же образом и к доулам конца жизни приходят те, кому нужны отношения в вопросах смерти без вертикали, без власти над собой, что невозможно во взаимодействии с психологами, психотерапевтами, врачами или священнослужителями. У доулы смерти нет целей, которые присущи другим помогающим профессиям. «Доула не лечит и не чинит, а поддерживает, сопровождает и создаёт безопасное пространство для исследования и проживания аутентичного для каждого конкретного человека опыта умирания» [4]. «Доула конца жизни — это сострадательный человек, который не ищет признания и не нуждается в нём», в эту профессию идут исключительно по зову сердца [5].

С ростом технологического прогресса и увеличением городов уменьшилась связь людей с естественным ходом жизни: рождение и смерть оказались отданы во власть медицинских учреждений, и человек там зачастую не является субъектом [8]. В городах всё больше и больше прячут смерть за стенами больниц, моргов, крематориев [9]. Во многих странах Европы значительно или почти полностью утеряны ритуалы, связанные с завершением жизни и проживанием смерти близких. В результате этого возникает пустота, что в свою очередь вызывает ещё больше страхов и тревоги в связи с, казалось бы, самой логичной и ожидаемой частью жизни, ведь смерти никому не избежать. Таким образом любая смерть, даже естественная, кажется внезапной, врагом и антиподом жизни.

Возникает иллюзия, что если о ней не говорить, не думать и к ней не готовиться, то её как будто нет [1, 3]. Но это не так. Возникновение и распространение профессии доулы смерти и концепта Death Cafe являются на данный момент самым ярким примером того, что с темой смерти можно взаимодействовать иначе. Пусть это взаимодействие не такое колоритное и радостное, как в Мексике и странах Латинской Америки, однако даже просто разговоры о смерти за чашкой чая в Death Cafe или беседа с доулой смерти о том, как именно хотелось бы умереть, отдают дань уважения своей собственной конечности и позволяют жить осознаннее — возможно, наконец именно так, как хотелось бы на самом деле.

Литература

1. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. — Римис, 2008. — 608 с.
2. End-of-Life Doula Training Manual. — International End of Life Doula Association (INELDA), 2021. — 119 с.
3. Ялом И. Вглядываясь в солнце. Жизнь без страха смерти. — Эксмо, 2019. — 384 с.
4. Официальный сайт русскоязычной ассоциации доул смерти. — Режим доступа: <https://deathfoundation.com/>

5. Vidal Egea A. Como acompañar a morir. Una guía práctica para doulas del final de la vida y cuidadores. — La esfera de los libros, 2022. — 240 с.
6. Официальный сайт социальной франшизы Death Cafe. — Режим доступа: <https://deathcafe.com/>
7. Baldwin P. K. Death Cafés: Death Doulas and Family Communication. —2017 — 8 с. — Режим доступа: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28445392/>
8. Старобинец А. А. Посмотри на него. — Corpus, 2022. — 288 с.
9. Даути К. Когда дым застилает глаза. Провокационные истории о своей любимой работе от сотрудника крематория. — Бомбора, 2018. — 256 с.

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF NOSTALGIA FOR THE PAST

ASPECTE PSIHOLOGICE ALE NOSTALGIEI DUPĂ TRECUT

GRIBINCEA Zinaida, MA, assistant professor, PhD student, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-5892-1617>

Abstract. Nostalgia is a frequently addressed concept in interdisciplinary studies and research aimed at identifying its psychological correlates and the impact of this phenomenon on emotional states and individual adaptability, particularly in the context of crises and social changes. Nostalgia for the past is a strong emotional experience that reflects the desire to relive the positive aspects of previous experiences, related to various significant moments in a person's life, perceived as better or happier than current circumstances.

Rezumat. Nostalgia este un concept abordat frecvent în studii și cercetări interdisciplinare, care au scopul de a identifica corelatele psihologice și impactul acestui fenomen asupra stării emoționale și adaptabilității individuale, în contextul crizelor și al schimbărilor sociale. Nostalgia după trecut este o trăire emoțională puternică, care reflectă dorința de repetare a aspectelor pozitive ale experiențelor anterioare, care au legătură cu diverse momente semnificative din viața unei persoane, fiind considerate mai bune sau mai fericite decât trăirile actuale.

Keywords: nostalgia, past, nostalgic trend, utopia, commodification of nostalgia, idealized past.

Cuvinte cheie: nostalgie, trecut, trend nostalgic, utopie, comercializarea nostalgiei, trecut idealizat.

Introducere

Nostalgia, ca emoție socială, a redevenit subiect de referință în diverse studii și cercetări, în contextul restructurărilor geopolitice, sociale și tehnologice rapide, specifice secolului al XX-lea. Acestea se axează pe studiul nostalgiei, ca manifestare complexă a sferei emoționale, ce cuprinde anumite trăiri de intensitate diferită referitoare la trecut, cât și utilizarea ei în scopul modelării diferitor comportamente umane, în contextul practicilor psihoterapeutice, socio-culturale, comerciale și politice. În statele post-sovietice (socialiste), nostalgia după trecut, cu o pronunțată dominantă emoțională, s-a extins în mase, fiind capitalizată și utilizată activ în strategiile de marketing politic, în scopul obținerii capitalului politic.

În viziunea sociologului britanic Z. Bauman, trendurile nostalgice sunt o trăsătură caracteristică a societății postmoderniste. Autorul consideră că este posibil să vorbim despre o epidemie globală de nostalgie față de trecut, cauzată de o mulțime de motive sociale negative, precum instabilitatea, complexitatea și riscurile societății secolului XXI, care au pus omenirea în fața unei alegeri aproape imposibile între libertate și securitate [3]. Abordările postmoderne ale nostalgiei problematizează cu succes natura intermediată a înțelegerilor contemporane despre trecut și legăturile fragile pe care le pot avea cu realitățile și semnificațiile istorice [12].

Material și metodă

Scopul cercetării curente constă în sinteza abordărilor psihologice privind nostalgia și impactul acesteia asupra existenței și comportamentului uman. Obiectivele investigației se axează pe identificarea modelelor conceptual-teoretice care interpretează acest fenomen, din punct de vedere individual și colectiv.

Rezultate și discuții

Conceptul de nostalgie provine din două rădăcini grecești, „nostos” și „algia”, însemnând literalmente „dor de casă”. Semnificația nostalgiei s-a schimbat de-a lungul secolelor, astfel încât înțelegerea modernă a acestui fenomen se deosebește de cea inițială. Termenul a fost utilizat pentru prima dată în anul 1688 în teza de doctorat a medicului elvețian Johann Hofer, fiind definit ca o stare dureroasă și dorința de întoarcere acasă. Conform interpretării sale, nostalgia era o boală specifică care afecta soldații mercenari, având un tablou simptomatic ce includea pierderea poftei de mâncare, insomnie și febră, întoarcerea în țară fiind considerată unul dintre cele mai bune remedii pentru această afecțiune. În viziunea cercetătoarei S. Boym, nostalgia după trecut este interpretată și ca „dor după o casă metaforică” [apud 5].

Diagnosticul de nostalgie a fost atribuit de-a lungul timpului pe baza diferitelor reacții patologice la separarea de „acasă”. Într-o revizuire fundamentală a publicațiilor despre nostalgie realizată de W.H. McCann, a fost compilată o listă impresionantă de simptome fiziologice, psihosomatice și psihologice considerate semne ale acestei afecțiuni, precum dificultăți de respirație, bătăi rapide ale inimii, tulburări circulatorii și tensiune arterială crescută, încetarea menstruației, transpirație nocturnă, tulburări ale glandelor, dureri vagi și difuze, tulburări secretorii și digestive, greață, senzație de strangulare interioară, nod în gât, o stranie goliciune în stomac, pierdere a apetitului, insomnie, febră mare, iar în cazuri severe - delir, convulsii și stupor. Simptomele psihologice enumerate de el includ apatia, sentimentul de singurătate, plânsul, pierderea intereselor și aspirațiilor, dorința copleșitoare de întoarcere „acasă”, incapacitatea de a gândi la altceva decât la aceasta, iar în cazuri grave - melancolie, sentiment de disperare, stări de leșin, iluzii, halucinații și delir. McCann remarcă că atacurile severe de „nostalgie” uneori duc la psihoză și la moarte prin suicid activ sau pasiv [11].

Nostalgia a păstrat mult timp statutul său medical, fiind poziționată alături de melancolie și anxietate și tratată împreună cu alte tulburări psihice. În secolul al XIX-lea, medicii considerau că nostalgia poate fi depășită prin progresul general și noile descoperiri în domeniul medicinei [4]. Nostalgia și-a pierdut sensul său patologic la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, schimbându-se accentele asupra acestui subiect de la dislocarea spațială la cea temporală, precum și pe sentimentul de a te simți străin într-o perioadă nouă, care contrasta negativ cu o vreme mai veche în care cineva se simțea sau își imagina că se simțea acasă [12]. Termenul „nostalgie” a căpătat o semnificație socială fundamental nouă, influențat decisiv de tulburările sociale cu care s-a confruntat societatea vest-europeană spre sfârșitul secolului al XX-lea [5]. Deși inițial nostalgia era considerată o boală psihică, care includea simptome precum anxietatea, tristețea și insomnia, ulterior aceasta nu mai era sinonimă cu dorul de casă, fiind asociată mai mult cu trecutul și copilăria [14]. În prezent, înțelegerea esenței „dorului de casă” și a impactului său este mult mai

diversificată, iar starea psihică a individului este analizată multiaspectual, în cadrul mai multor științe. Nostalgia își are originile în medicină, însă, în prezent, studiul acestei emoții are un caracter interdisciplinar, deoarece nu este parte a unei ramuri specifice ale științei [4].

Spre deosebire de dorul de casă, care se concentrează pe lipsa unui loc sau mediu specific, nostalgia poate evoca o combinație complexă de emoții, inclusiv afecțiune, melancolie și dorință pentru un timp perceput ca fiind mai bun sau mai simplu. Dorința, în viziunea lui S. Freud, este intrinsec legată de structura regresivă a activității psihice. În loc să fie o expresie directă a unei nevoi organice, dorința reflectă impulsul psihic de a reveni la experiențele de satisfacție trăite anterior. Prin urmare, nu se poate înțelege tensiunea dorinței fără a presupune existența unei nostalgii constitutive în spiritul uman. Acest model regresiv și nostalgic al dorinței are rădăcini în orientarea constitutivă a vieții noastre pulsionale. După cum a afirmat Freud în 1920, „pulsunea reprimată nu renunță niciodată să lupte pentru satisfacția sa completă, care ar consta în repetarea unei experiențe primare de satisfacție” [apud 15].

Nostalgia este o emoție complexă, care continuă să fascineze savanții pentru impactul său asupra experienței și comportamentului uman. Aceasta presupune o dorință intensă de a experimenta din nou sau de a reveni la anumite momente și locuri din trecut, care au avut o semnificație specială pentru o anumită persoană. Aceasta poate fi declanșată pasiv de stimuli externi asociați cu trecutul, recent sau îndepărtat, al unei persoane. Acești stimuli pot fi de natură socială sau nesocială (obiecte, muzică, mirosuri, produse și posesiuni). În mod alternativ, nostalgia poate fi deliberată sau inițiată activ prin reflecție [15]. În ambele cazuri, se face o comparație directă (explicită) sau indirectă (implicită) între experiențele trecute și cele actuale (de exemplu, evenimente, stări psihologice și stiluri de viață). Această juxtapunere este o caracteristică definitorie a experienței nostalgice [6].

Când explorăm subiectul nostalgiei, este important să luăm în considerare și conceptele de melancolie și utopie, deoarece aceste fenomene au câteva trăsături comune. Astfel, linia de demarcație între aceste concepte nu este întotdeauna clară: uneori, întoarcerea în trecut poate fi descrisă ca nostalgie, iar alteori ca melancolie sau utopie. Această ambiguitate reflectă complexitatea emoțiilor umane în raport cu experiențele temporale și ideale [4]. Prin comparație, nostalgia este un fenomen cu o conotație mai pozitivă, caracterizată prin „retrăirea pentru scurt timp a unei perioade idilice”, în timp ce melancolia este adesea legată de tristețea pentru un obiect pierdut. Similar cu nostalgia, melancolia aduce individul într-un spațiu unde se simte în siguranță. Melancolia este limitată de nivelul conștiinței individului, în timp ce nostalgia implică legături între biografiile individuale, grupuri sau națiuni și memoria personală sau colectivă [5].

În ceea ce privește relația dintre nostalgie și utopie, acestea sunt considerate de unii cercetători ca fiind diametral opuse: nostalgia se referă la trecut, iar utopia la viitor. În realitate, însă, aceste concepte au câteva trăsături comune, și anume nemulțumirea față de condițiile prezente și speranța și dorința unei vieți mai bune. Ambele fenomene descriu modul în care este perceput aspectul temporal al existenței umane [5]. Nostalgia și utopia sunt neologisme create în aceeași epocă. Termenul

„utopie” provine din două cuvinte grecești: „u” (niciunde) și „topos”, semnificând „un loc care nu există nicăieri”, și este reflectat pentru prima dată într-o ficțiune scrisă de filosoful englez Thomas Morus, reprezentant al Epocii Renășterii. În viziunea cercetătoarei Svetlana Boym, secolul al XX-lea a început cu utopie și s-a încheiat cu nostalgie. Potrivit autoarei, în pofida faptului că utopiile futuriste poate nu sunt la modă, nostalgia are propria sa latură utopică [apud 4].

În cercetările moderne sunt accentuate noi aspecte semnificative care extind și restrâng, simultan, aria tematică a nostalgiei. Extinderea, prin corelarea nostalgiei cu memoria colectivă, se asociază atât cu conștiința individuală, cât și cu conștiința colectivă, fapt sesizat în special în perioade tranzitorii și instabile. Aceasta transformă, la nivel colectiv, sensurile și practicile sociale ale anumitor perioade istorice într-o lumină mai pozitivă. În primul caz, varianta extensivă a nostalgiei se referă la transformarea inițială a unui concept psihologic într-un obiect de cercetare sociologic și istorico-cultural. În al doilea caz, cuprinde o experiență specifică, aparent, fără a fi nevoie de o analiză științifică sistematică, universalizare și operaționalizare [8]. Restrângerea, însă, transformă nostalgia într-o metaforă a melancoliei individuale față de ireversibilitatea trecutului personal, oricare ar fi acesta - „nostalgia de sine”, ceva care nu s-a realizat și nu se va realiza niciodată [13].

Nostalgia este considerată adesea ca o expresie emoțională care apare în următoarele condiții sociale: nemulțumire față de prezent, exprimată și stimulată în diverse grupuri sociale; incertitudine referitoare la viitor (generată de incapacitatea de adaptare la schimbare); existența și popularizarea intensă a unor dovezi și simboluri, care corespund necesităților categoriei de nostalgici după trecut [16]. Nostalgia este o formă de reacție la viteza și vertijul temporalității moderne. În fața acestei evaluări, dorința de a reveni, imaginar, la vremuri mai vechi este simțită în corespundere cu o nemulțumire acută față de prezent și implică o încercare de a recăpăta o continuitate și coerență, presupuse indisponibile în mediul modern [16]. În acest sens, nostalgia poate fi, de asemenea, privită ca o căutare a unei alternative viabile la accelerarea timpului istoric, una care încearcă o formă de dialog cu trecutul și recunoaște valoarea continuităților în contrast cu ceea ce este trecător, tranzitoriu și contingent.

Sentimentul de pierdere este o componentă importantă în apariția și manifestarea emoțiilor nostalgice, fiind adesea examinată în contextul nostalgiei post-sovietice. Cu alte cuvinte, nostalgia este legată de trecut, dar se referă și la actualitate. Mulți cercetători subliniază faptul că apariția nostalgiei exprimă nemulțumirea față de prezent. În acest sens, M. Velikonja (2009) subliniază într-un studiu asupra nostalgiei pentru socialism în Europa că cheia înțelegerii nostalgiei este prezentul, nu trecutul [17]. De asemenea, nostalgia poate reflecta pesimismul și lipsa de încredere în posibilitățile de schimbare. Astfel, nostalgia include atât trecutul, cât și prezentul și viitorul. Practicile sociale implică și experiențe istorice tragice și traumatice, trauma fiind unul dintre conceptele de bază în analiza nostalgiei. Studiile asupra nostalgiei post-sovietice indică faptul că societățile care trec prin transformări istorice radicale pot experimenta traume din cauza schimbărilor rapide și profunde [18].

În mod gradual, nostalgia a început să fie percepută mai mult ca un fenomen sociologic, care ajută indivizii să se adapteze în timpul marilor tranziții de viață. În

viziunea lui Fred Davis, nostalgia constituie un mecanism adaptativ în perioade turbulente de tranziție, fiind apreciată ca o atitudine productivă într-o lumină mai mult sau mai puțin pozitivă. Astfel, persoanele care trec prin schimbări dramatice în viața lor sunt mai predispuse la experiențe nostalgice [6].

În studiile despre consumul nostalgic, ideea de memorie ca și construct social apare extrem de importantă, deoarece permite evidențierea la nivel conceptual a diverselor surse ale nostalgiei, care devin "mediatori" ai impulsului către consumul nostalgic. Un rol esențial, în acest sens, îl are memoria individuală și colectivă. Memoria individuală (autobiografică) se referă la amintirile personale ale fiecărei persoane, legate de experiența vieții imediate, iar memoria colectivă este reprezentată de imagini culturale și materiale rămase dintr-o anumită epocă [1]. Fenomenele mnezice au un caracter mobil și complex, astfel, memoria colectivă reprezintă acel sistem dinamic psihofiziologic de prelucrare, stocare și reactualizare a informațiilor ce au aceeași semnificație și valoare pentru o întreagă colectivitate umană (familie, grup social, comunitate religioasă, popor, societate).

În lucrarea sa intitulată "Cadrele sociale ale memoriei", iar mai târziu, în "Memoria colectivă" (1950), apărută postum, sociologul Maurice Halbwachs a susținut ideea potrivit căreia funcționarea amintirii individuale are loc întotdeauna într-un cadru social determinat. Caracterul colectiv al amintirii provine din trimiterea la starea de conștiință colectivă; memoria reflectă apartenența la mediul social. La rândul său, cadrul social se impune ca o instituție care supraveghează și menține în funcționare memoria și, respectiv, asigură consensul social prin reglementarea actului de rememorare [apud 8]. Memoria este un proces colectiv, iar pentru a reconstitui ceva, este necesară interacțiunea cu ceilalți. Astfel, amintirile își pierd caracterul individual și devin parte a unei memorii colective. Prin urmare, este dificil uneori de a discerne care dintre amintiri se bazează pe experiențele personale și care sunt influențate de ceea ce ne spun ceilalți. Memoria personală interacționează cu memoria colectivă, însă memoria colectivă nu este o simplă sumă a memoriilor individuale, ci funcționează cu o logică proprie [1]. Din punct de vedere al conținutului și conceptului, termenii memorie colectivă și memorie socială sunt interconectați. Amintirile autobiografice pot fi completate de amintiri comune. Memoria socială se bazează pe experiența de viață și memoria autobiografică. Pentru a transforma memoria socială pe termen scurt într-o memorie colectivă pe termen lung, este necesară o anumită organizare și dezvoltare [1].

Cu cât evenimentele sunt mai îndepărtate de prezent, cu atât nostalgia devine o formă a memoriei culturale colective. La rândul ei, memoria culturală se bazează pe puncte fixe în istorie, iar trecutul este examinat prin simboluri [2]. Viața umană și cultura se bazează pe capacitatea de stocare și reamintire, însă memoria umană nu este destinată să ofere reprezentări exacte ale trecutului, deoarece acestea pot fi distorsionate și nu sunt întotdeauna fiabile. Pentru a putea reactualiza anumite lucruri, este necesar de a uita altele. Ambele procese au atât aspecte active, cât și pasive [1].

Nostalgia funcționează într-un mod similar, deoarece implică atât reactualizarea, cât și uitarea. Nostalgia se caracterizează prin includerea selectivă a unor sentimente pozitive precum frumusețea, plăcerea și dragostea. Astfel, nostalgia creează o imagine a unui trecut frumos, cu vise și așteptări. Amintirile nostalgice sunt

legate de sentimentul pierderii trecutului și dorința de a reveni în vremurile de altădată [4]. Nostalgia poate fi considerată o adaptare pasivă la traumele culturale. Adesea, ea tinde să se îndrepte către timpuri și locuri anterioare experienței traumatice actuale. Aceste experiențe sunt transmise, uneori, generațiilor următoare, astfel copiii moștenesc un trecut îngrozitor. Marianne Hirsch ilustrează acest fenomen prin conceptul de postmemorie, care descrie relațiile marcate de experiențe puternice, adesea traumatice, care au avut loc înainte de nașterea cuiva [7].

Pentru a activa nostalgia după trecut, se pune accentul pe percepția afectivă. În proiectele inițiate cu scopul de a concentra atenția maselor asupra unei anumite perioade istorice, reprezentarea acestei lumi este formulată în spiritul unei idile sau utopii. Actualmente, conceptul de casă este interpretat mai larg și mai divers decât în trecut. Acesta nu mai semnifică un loc concret, ci un spațiu idealizat și abstract [10]. Nostalgicii rezonază, în virtutea unei logici individuale, cu ideile, imaginile și simbolurile promovate intens, care au drept scop actualizarea nostalgiei, reieșind din faptul că trecutul nu este o amprentă mecanică a memoriei, ci o formațiune psihologică complexă, la crearea căreia sunt implicate memoria, imaginația, fantezia și intelectul. În plus, produsul acestei experiențe, directe sau mediate, capătă trăsăturile unui mit, care se propagă intens în mase prin diverse strategii și mijloace. În mod gradual, în decursul următoarelor două secole, nostalgia s-a desprins semantic de baza sa medicală, intrând atât în vocabularul academic, cât și în cel popular, ca un termen care se referă la forme „sentimentale capricioase și variat comercializate” ale trecutului [9].

Existența unei memorii colective despre istorie sau evenimente asigură transmiterea simbolurilor, asocierilor și practicilor între generații. Pentru a simți nostalgia pentru o anumită perioadă de timp, nu este neapărat să trăiești în acea epocă - imaginea epocii este transmisă prin imagini vizuale (fotografii, filme), muzică, reclame, comerțul cu amănuntul, imagini politice și reconstrucții istorice. Prin urmare, consumul de produse și servicii „nostalgice” nu este caracteristic doar persoanelor în vârstă, care au o experiență individuală. În prezent, nostalgia este frecvent abordată în strategiile de marketing politic. Astfel, fenomenul de comercializare a nostalgiei contribuie la actualizarea trecutului, promovând prin diverse mijloace semnificații simbolice legate de obiectul nostalgiei. În acest sens, sunt utilizate două dimensiuni în cercetarea propensiunii la nostalgie a consumatorilor de trecut, în funcție de care aceasta poate fi clasificată. Prima axă reflectă natura amintirilor nostalgice, care rezultă din experiența directă sau mediată (interpersonală). A doua axă se referă la natura individuală sau colectivă a experienței nostalgice. În baza acestei clasificări, pot fi distincte patru categorii de nostalgie: nostalgia personală (experiență directă, individuală); nostalgia indirectă (experiență individuală mediată, de exemplu, poveștile unui membru al familiei); nostalgia culturală (experiență colectivă directă); nostalgia „virtuală” (experiență colectivă mediată) [apud 9].

Cercetătorii care au studiat nostalgia au identificat mai multe funcții psihologice ale acestui fenomen, precum: funcția existențială 1 (nostalgia solidifică și amplifică identitatea). Nostalgia reprezintă o sursă de reducere a incertitudinii identitare sau de dobândire a identității. Prin nostalgie, se obține o percepție mai puternică a sinelui, un sine tot mai unit, adunând bucăți din viețile trecute; funcția existențială 2 (nostalgia regenerează și menține un simț al sensului). Nostalgia joacă

un rol crucial în regenerarea și menținerea unui simț al sensului în viață. Prin rememorarea și reflectarea asupra experiențelor trecute, nostalgia îmbogățește percepția noastră despre ce anume dă sens vieții. Ea aduce în prim-plan momente semnificative și conexiuni interpersonale care au contribuit la construirea unui cadru valoric și semnificațional în viața noastră. Astfel, nostalgia nu doar că ajută la regăsirea sensului în evenimentele și relațiile din trecut, dar și la menținerea lui în prezent; funcția existențială 3 (nostalgia întărește și revigorează conexiunile sociale). Nostalgia are un rol important în consolidarea și revigorarea legăturilor sociale. Prin reactualizarea amintirilor din trecut și reflectarea asupra relațiilor interpersonale semnificative, nostalgia întărește sentimentul de apartenență și conexiune cu ceilalți. Aceasta permite de a simți legătura cu persoanele dragi sau cu comunitatea socială într-un mod profund și valoros. În plus, nostalgia poate stimula inițiativele pentru întărirea și menținerea acestor legături, oferind o bază emoțională solidă pentru interacțiuni sociale sănătoase și satisfăcătoare [15].

În viziunea lui Constantine Sedikides și Tim Wildschut (2009), nostalgia se referă la o experiență emoțională pozitivă care contribuie la coerența identitară și la bunăstarea emoțională. Nostalgia generează afecte pozitive și susține o evaluare pozitivă a stimei de sine. Studiile au arătat că nostalgia conferă o înțelegere a sensului vieții ce corelează cu bunăstarea unei persoane. Atunci când o persoană este nevoită să părăsească “casa și patria sa” și să caute o nouă identitate, acest lucru declanșează o întoarcere nostalgică în trecut și în ceea ce a fost pierdut. Împrejurarea că o persoană trebuie să părăsească casa sa și să caute o nouă identitate contribuie la dorul nostalgic pentru trecut [14].

Nostalgia este activată în perioade de incertitudine, criză și schimbări majore, ca urmare a discursurilor politice. Nostalgia postcomunistă (postsocialistă) este un sentiment social colectiv, legat de idealizarea regimului politic anterior și este caracteristic pentru fostele țări ale blocului socialist. Se încadrează perfect în această tendință de trezire a sentimentelor nostalgice, mai ales în perioadele de criză, când procesele de mitologizare sunt deosebit de puternice. Conștiința socială, producând diferite tipuri de mituri nostalgice, încearcă să găsească un sprijin în prezent prin reinterpretarea trecutului. Aceasta nu se referă la o reflecție rațională, ci la construirea unor imagini idealizate și mitologizate ale trecutului, care ajută la orientarea în prezent. Astfel, nostalgia, ca fenomen social, poate fi considerată pe deplin ca fiind una dintre varietățile mitologizării.

Datorită faptului că nostalgia este un fenomen complex și destul de ambiguu, cercetătorii au dezvoltat tipologii pentru a o clasifica. S. Boym menționează, în acest sens, două tipuri de motive nostalgice: nostalgia restaurativă și nostalgia reflexivă. Autoarea a remarcat că nostalgia restaurativă se manifestă în reconstrucția trecutului, în timp ce nostalgia reflexivă se realizează în întoarcerea emoțională și mentală la epoca trecută. Continuitatea nostalgiei este asigurată nu doar de experiența individuală, ci și de reprezentările stereotipe despre istoria și cultura epocii, reproduse în construcții narative, conținut vizual și artă [4].

Potrivit Svetlanei Boym, nostalgia este dorința pentru o casă care nu mai există sau care nu a existat niciodată. Ea subliniază că promisiunea unei case ideale stă adesea la baza multor ideologii puternice [4]. Dorința pentru un trecut idealizat poate fi

considerată ca fiind periculoasă, în sensul în care încheie valoarea tranzacțională a trecutului în prezent și duce la diverse grade de amnezie socială [12]. Svetlana Boym sugerează că „nostalgia se asociază prea ușor cu banalitatea, funcționând nu prin stimulare, ci prin acoperirea durerii pierderii pentru a oferi o formă specifică de dor de casă și pentru a face revenirea acasă disponibilă la cerere [5].

Nostalgia corelează, de asemenea, cu conceptul de pierdere a memoriei sau a istoricității. J. Baudrillard (1994) sugerează în lucrarea "The Illusion of the End" că nostalgia implică prioritizarea relațiilor pozitive ale trecutului în detrimentul aspectelor mai puțin romantice ale experienței existențiale. Istoria poate avea, astfel, puțin sau deloc de-a face cu realitatea, în timp ce reprezentările mediate ale trecutului pot împiedica dezvoltarea conștientizării istorice [apud 12].

În concluzie, putem menționa că psihicul uman are tendința de a-și păstra propria integritate, astfel, nostalgia intervine atunci când poveștile fictive iau locul amintirilor negative șterse. În acest mod, se conturează impresia că trecutul se extinde în mod constant în prezent, creând iluzia actualității sale, cât și confuzie referitoare la o lume inexistentă.

Bibliografie

1. Assmann A. Memory, individual and collective. În: The Oxford handbook of contextual political analysis. Oxford, 2006. p. 210-224.
2. Assmann J. Communicative and Cultural Memory. În: Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook. Berlin, 2008. p. 109-118.
3. Bauman Z. Retrotopia. Cambridge: Polity Press, 2017.
4. Boym S. Nostalgia and its discontents. În: The Hedgehog Review, 2007, nr. 9 (2), p. 7-18.
5. Boym S. The Future of Nostalgia. New York, 2008.
6. Davis F. Yearning for yesterday: a sociology of nostalgia. New York, 1979.
7. Hirsch M. The Generation of Postmemory. În: Poetics Today, 2008, nr. 29 (1), p. 103-128.
8. Jakab A. Z. Constituirea memoriei și practici comemorative. Cluj. Cluj-Napoca, 2022.
9. Kusimova T. B., Shmidt M. Nostalgic Consumption: Sociological Analysis. În: Journal of Institutional Studies, 2016, nr. 8 (2), p. 120-133
10. Lee M. Nostalgia as a Feature of "Glocalization": Use of the Past in Post-Soviet Russia. În: Post-Soviet Affairs, 2011, nr. 27 (2), p. 158-177.
11. McCann W. H. Nostalgia: A review of the literature. În: *Psychological Bulletin*, 1941, nr. 38, p. 165-182.
12. Pickering M., Keightley E. The Modalities of Nostalgia. În: Current Sociology, 2006, nr. 54 (6), p. 919-941.
13. Radstone S. Nostalgia: Home-comings and departures. În: Memory Studies, 2010, nr. 3, p. 187-191.
14. Sedikides C., Wildschut T. Nostalgia: past, present, and future. În: Current Directions in Psychological Science, 2008, nr. 17 (5), p. 304-307.
15. Sedikides C., Wildschut T., Baden D. Nostalgia Conceptual Issues and Existential Functions. [citat 18 iunie. 2024]. Disponibil: <https://www.southampton.ac.uk/~crsi/NostalgiaSedikides%20Wildschut%20and%20Baden.pdf>
16. Smith J. S. The Strange History of the Decade: Modernity. Nostalgia and the Perils of Periodisation. În: Journal of Social History, 1998, nr. 32 (2), p. 263-85.

17. Velikonja M. Nostalgia for Socialism in Post-socialist Countries. În: East European Politics and Societies, 2009, 23 (4), p. 535-551.
18. Абрамов Р. Н. Музеефикация советского: историческая травма или ностальгия? În: Человек, 2013, nr. 5, с. 99-111.

CONSENT AS A SPECIFIC CHALLENGES IN DIFFERENT TYPES OF RELATIONSHIPS

CONSIMȚĂMÂNTUL PROVOCĂRI SPECIFICE ÎN DIFERITE TIPURI DE RELAȚII

SIMION Simion Dănuț, MA, assistant professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-3489-6410>

Abstract. Consent is a fundamental aspect of any relationship, whether monogamous or non-monogamous. However, different types of relationships may present specific challenges to obtaining and maintaining consent. In monogamous relationships, based on the assumption that two partners are exclusive and faithful to each other, clarity and open communication about desires, boundaries, and agreements are crucial to ensuring consent. It refers to mutual agreement and respect for the partner's wishes regarding intimacy and sexual interactions. However, this assumption may not always be clear or agreed upon by both parties. In non-monogamous relationships, operating on the premise that one or both partners may have multiple romantic or sexual relationships with other people, consent becomes even more complex because it involves multiple people and varied dynamics. Open communication is essential to clarify and reinforce the agreements and wishes of all parties involved. Respect for the boundaries and needs of each individual becomes fundamental in ensuring consent in such relationships. Regardless of the type of relationship, consent requires transparency, mutual respect, and clear and explicit agreement between all involved. It is an ongoing process that requires open and honest communication to ensure mutual understanding and respect.

Rezumat. Consimțământul este un aspect fundamental al oricărei relații, fie că este monogamă sau non-monogamă. Cu toate acestea, diferite tipuri de relații pot prezenta provocări specifice pentru obținerea și menținerea consimțământului. În relațiile monogame, bazate pe presupunerea că doi parteneri sunt exclusivi și fideli unul celuilalt, claritatea și comunicarea deschisă despre dorințe, limite și acorduri sunt cruciale pentru a asigura consimțământul. Acesta se referă la acordul reciproc și respectul pentru dorințele partenerului în ceea ce privește intimitatea și interacțiunile sexuale. Cu toate acestea, această ipoteză poate să nu fie întotdeauna clară sau convenită de ambele părți. În relațiile non-monogame, funcționând pe premisa că unul sau ambii parteneri pot avea mai multe relații romantice sau sexuale cu alte persoane, consimțământul devine și mai complex, deoarece implică multiple persoane și dinamici variate. Comunicarea deschisă este esențială pentru a clarifica și a consolida acordurile și dorințele tuturor părților implicate. Respectul pentru limitele și nevoile fiecărui individ devine fundamental în asigurarea consimțământului în astfel de relații. Indiferent de tipul de relație, consimțământul presupune transparență, respect reciproc și acord clar și explicit între toți cei implicați. Este un proces continuu, care necesită o comunicare deschisă și sinceră pentru a asigura înțelegerea și respectul reciproc.

Key words: identity, polyamory, primary, secondary, triad, quad, non-monogamy.

Cuvinte cheie: consimțământ, fidelitate, relații, monogamie, non-monogamie.

Introducere

Consimțământul reprezintă un aspect fundamental al oricărei relații, fie ea romantică, platonice sau profesională. În ciuda similitudinii sale conceptuale cu subiecte psihologice fundamentale, cum ar fi obediența, complianța, persuasiunea, liberul arbitru și autonomia, consimțământul în sine nu a fost în psihologie un subiect prioritar [1].

Când vorbim despre consimțământ, ne referim în primul rând la respectarea limitelor personale și asigurarea faptului că toate părțile se simt în siguranță și în largul lor. Conceptul de consimțământ nu este atât de aprobat și înțeles pe cât ar putea părea la prima vedere. Definițiile și derivările consimțământului nu reflectă întotdeauna profunzimile, implicarea și asimilarea acestuia la nivelul conexiunilor umane. În relațiile romantice, consimțământul este crucial pentru a menține încrederea și intimitatea. Nu se referă doar la apropierea fizică dintre persoane, ci se aplică și limitelor emoționale și spațiului personal. În relațiile de prietenie, consimțământul poate însemna respectarea timpului, a spațiului personal și a deciziilor unui prieten. În relațiile profesionale, consimțământul asigură menținerea limitelor profesionale. Încălcarea consimțământului poate duce la sentimente de disconfort, neîncredere și poate constitui chiar hărțuire sau abuz. Prin urmare, înțelegerea și practicarea consimțământului este esențială pentru relații sănătoase și respectuoase.

Consimțământul trebuie să fie liber exprimat, reversibil, informat, entuziast și specific. Este întotdeauna mai bine să întrebi decât să presupui. Consimțământul este despre comunicare, respect și înțelegere reciprocă. Nu este doar un acord de o singură dată, ci un proces continuu în fiecare interacțiune.

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, cuvântul consimțământ reprezintă un: acord, aprobare, asentiment, aviz, consimțire, încuviințare, îngăduință, învoială, învoire, permisiune, voie, voință, vrere. Consimțământul este o permisiune pentru ca cineva să facă ceva sau un acord între persoane pentru a face ceva, conform Rebekah Connolly.

- Consimțământul este atunci când o persoană este de acord sau dă permisiunea altei persoane să facă ceva.
- Consimțământul înseamnă să fii de acord pe baza cunoștințelor tale despre ceea ce implică un anumit tip de acțiune, inclusiv posibilele sale consecințe.
- Consimțământul poate fi exprimat atât verbal, cât și fizic - prin cuvinte și acțiuni implicând limbajul corpului. Acesta trebuie să fie conștient și voluntar.
- Consimțământul este un tip de comunicare activă între persoane și poate fi retras în orice moment. Ar trebui să ceri consimțământul de fiecare dată când te angajezi într-o activitate sexuală cu cineva și pe tot parcursul procesului, chiar dacă ați mai făcut sex înainte.
- Consimțământul este un acord inteligent, conștient, voluntar, sobru, entuziast, creativ, dorit, informat, reciproc, onest și comunicat în mod clar.
- Consimțământul este un acord activ; consimțământul nu poate fi constrâns. Consimțământul este cerut de lege și de politica diverselor instituții.
- Consimțământul nu este considerat sau interpretat. NU înseamnă NU.

- Consimțământul este un proces: dacă dorești să treci la următorul nivel de intimitate, inclusiv sexuală, cere acordul.
- Consimțământul nu este niciodată implicit și nu poate fi presupus, nici măcar în contextul unei relații. Doar pentru că ești într-o relație nu înseamnă că ai permisiunea de a face sex cu partenerul tău sau că aceasta vi se cuvine în mod automat o dată cu căsătoria.

Pentru ca consimțământul să fie valabil, acesta trebuie să fie voluntar și informat, iar persoana care își dă consimțământul trebuie să aibă capacitatea de a lua o decizie.

Prin "voluntar", înțelegem că persoana ia decizia în mod liber și fără a fi convinsă sau presată de profesioniști, familie, prieteni sau alte persoane.

Prin "în cunoștință de cauză", înțelegem că persoana are suficiente informații pentru a lua o decizie și este pe deplin conștientă de motivul pentru care face acel lucru. De asemenea, ar trebui să fie conștientă în ce mod neacordarea permisiunii ar putea afecta acțiunile, îngrijirea, tratamentul sau serviciile pe care le primește.

Prin "capacitate" înțelegem capacitatea unei persoane de a utiliza și de a înțelege informațiile pentru a lua o decizie și de a comunica decizia respectivă.

Atunci când renunțăm la a privi consimțământul ca pe ceva ce se întâmplă între indivizi într-o situație specifică și începem să îl privim ca pe ceva care face parte din structuri sociale, practici culturale și operațiuni complexe de putere, potențialul radical al ideii de consimțământ devine foarte clar [7].

Literatura de specialitate atestă diverse tipuri de consimțământ, cum ar fi: consimțământul expres, consimțământul implicit, consimțământul în cunoștință de cauză/consimțământul informat (informed consent), consimțământul explicit, consimțământul activ, consimțământul pasiv, consimțământ de excludere voluntară (opt-out consent), consimțământ voluntar, consimțământ revocabil, consimțământul informat în scris, consimțământul informat verbal, consimțământ non-verbal și consimțământ sexual. În prezentul articol, ne vom referi la consimțământul în relațiile profesionale, consimțământul în relațiile de prietenie, consimțământul în relațiile de familie și consimțământul în relațiile romantice.

Consimțământul în relațiile profesionale

Consimțământul este esențial în interacțiunile profesionale din multiple motive. În primul rând, consimțământul facilitează o înțelegere comună între părți, element vital pentru interacțiuni profesionale eficiente. Respectarea consimțământului reflectă, de asemenea, respectul pentru autonomia fiecărui individ implicat în interacțiune. Acesta garantează că acțiunile sunt bazate pe acordul mutual, nu pe decizii unilaterale. Mai mult, consimțământul contribuie la prevenirea comportamentului necorespunzător în mediul profesional, evitând neînțelegerile, conflictele și chiar posibilele consecințe juridice care pot apărea în absența acordului reciproc. Promovarea consimțământului întărește încrederea în relațiile profesionale, deoarece solicitarea și respectarea acestuia creează un mediu sigur în care fiecare parte se simte înțeleasă și respectată. În domenii precum asistența socială, consimțământul informat este un pilon al responsabilității profesionale și etice, asigurându-se că clienții înțeleg și sunt de acord cu intervențiile propuse, susținând astfel o relație de încredere și colaborare între profesionist și beneficiar.

Consimțământul scris garantează un consimțământ activ și explicit, oferind astfel cele mai mari garanții pentru participant. Experimentele și interviurile în profunzime, în special, ar trebui să aibă în vedere consimțământul scris [3].

Dezvoltarea și implementarea unei culturi a consimțământului la locul de muncă poate avea un impact pozitiv prin încurajarea încrederii, onestității și colaborării între angajați și angajatori. Printre beneficiile culturii consimțământului la locul de muncă putem enumera:

Cultura consimțământului poate juca un rol esențial în prevenirea comportamentelor sexuale nedorite și coercitive, care încalcă demnitatea și drepturile lucrătorilor. Promovarea unei astfel de culturi poate oferi, de asemenea, supraviețuitorilor resurse și sprijin pentru a raporta și a căuta ajutor în caz de hărțuire sau violență sexuală, și poate contribui la tragerea la răspundere a făptuitorilor.

Cultura consimțământului poate crea un mediu sigur și primitor pentru persoanele cu origini, identități și experiențe diferite. Cultura consimțământului poate, de asemenea, să contribuie la reducerea stereotipurilor și prejudecăților în privința femeilor, membrilor comunității LGBTQ+, a persoanelor de diferite rase și religii sau a celor cu diferite grade de dizabilitate.

O bună cultură a consimțământului poate stimula moralul și motivația lucrătorilor prin respectarea nevoilor, preferințelor și limitelor acestora; poate încuraja lucrătorii să își împărtășească ideile, feedback-ul și opiniile fără teama de judecată sau de represalii.

Cultura consimțământului poate îmbunătăți eficiența comunicării și colaborarea dintre angajați prin stabilirea unor așteptări, obiective și roluri clare și reciproce; poate, de asemenea, să încurajeze o cultură a feedback-ului și a învățării, în care lucrătorii pot da și primi critici și laude constructive.

Pentru a construi o cultură a consimțământului la locul de muncă, lucrătorii ar trebui să fie educați și instruiți cu privire la semnificația și importanța consimțământului, la semnele și impactul hărțuirii și violenței sexuale, precum și la politicile și procedurile de raportare și de abordare a acestor probleme. Instruirea cu privire la modul în care să comunice și să colaboreze în mod eficient și respectuos cu colegii, managerii și clienții lor este, de asemenea, o soluție. Persoanele din conducere pot crea și susține politici și practici prin care să sprijine consimțământul, precum solicitarea permisiunii înainte de a atinge, de a împărtăși sau de a utiliza bunurile, datele sau munca cuiva; respectarea dreptului lucrătorilor de a spune nu sau de a se răzgândi; și oferirea de opțiuni și alternative lucrătorilor atunci când este posibil. De asemenea, lucrătorii ar trebui să fie încurajați și susținuți să vorbească dar și să intervină, să ia atitudine sau să ofere ajutor atunci când sunt martorii la încălcarea consimțământului.

Când oamenii aud cuvântul consimțământ, se gândesc cel mai adesea la dinamica relațiilor intime. O imagine a unei ședințe de orientare universitară sau chiar a unor orientări legale pentru a preveni hărțuirea poate fi primul lucru care le vine în minte. Dar consimțământul este mult mai mult decât atât; este fundamentul pentru orice comunicare echitabilă. Consimțământul nu va ajunge niciodată în dormitoare noastre dacă nu se află în sălile de consiliu. Cultura consimțământului necesită ca noi toți să ne imaginăm modalitățile prin care ne conectăm unii cu alții, atât verbal, cât și

nonverbal. Pe măsură ce introducem consimțământul în cultura noastră la locul de muncă, putem observa o creștere transformățională pe măsură ce elementele de bază ale respectului, încrederii și onestității se consolidează în structura a ceea ce suntem ca profesioniști și organizații [6].

Consimțământul în relațiile de prietenie

Consimțământul joacă un rol crucial în relațiile de prietenie, la fel ca în orice alt tip de relație. În prietenii autentice, deciziile sunt luate de comun acord, de la alegerea locului unde să mănânci până la decizia privind filmul la care să vă uitați împreună. Este esențial ca aceste decizii să fie luate cu acordul tuturor părților implicate, astfel încât fiecare să se simtă valorizat și ascultat. Deoarece fiecare persoană are nevoi diferite în ceea ce privește spațiul și timpul personal, respectarea acestor nevoi și obținerea consimțământului înainte de a invada spațiul sau timpul personal al cuiva este crucială pentru menținerea unei prietenii sănătoase. Aceasta creează încredere, arată respect și ajută la prevenirea neînțelegerilor. Prin asigurarea faptului că toate acțiunile sunt consimțite, prietenii pot deveni mai puternice și mai satisfăcătoare. Consimțământul nu este așadar un lucru care se întâmplă o singură dată, ci reprezintă un proces continuu. Este întotdeauna mai bine să întrebi înainte de a acționa, respectând limitele celuilalt, deoarece o prietenie construită pe consimțământul reciproc este o prietenie construită pe respect și înțelegere.

Consimțământul în relațiile de familie

În relațiile de familie, consimțământul este un concept fundamental care se extinde dincolo de contextul sexual. Deși este adesea asociat cu întâlnirile intime, acesta joacă un rol crucial în modelarea unei dinamici familiale sănătoase. Consimțământul este un element crucial în deciziile familiale. Acesta asigură faptul că vocea fiecărui membru al familiei este ascultată și că perspectivele sale sunt luate în considerare, promovând un sentiment de unitate și respect reciproc.

Consimțământul în cadrul familiei asigură că toți membrii, indiferent de vârstă sau statut, au un rol egal în procesul decizional. Acest aspect contribuie la promovarea unui sentiment de egalitate și justiție în cadrul familiei. Respectarea consimțământului reciproc între membrii familiei cultivă o cultură a respectului reciproc, unde opiniile și sentimentele fiecărui individ sunt valorizate. Prin implicarea și respectarea consimțământului fiecărui membru al familiei, se facilitează o mai bună luare a deciziilor prin promovarea discuțiilor deschise și a diversității de perspective. Această practică contribuie la îmbunătățirea dinamicii și a relațiilor în cadrul familiei. În plus, implicarea copiilor în procesul decizional îi ajută să înțeleagă importanța consimțământului și îi încurajează să-și asume responsabilitatea pentru acțiunile lor. Solicitarea și respectarea consimțământului previne neînțelegerile și conflictele, deoarece deciziile sunt luate în mod consensual și cu acordul tuturor părților implicate. Este important să subliniem că consimțământul nu se aplică doar la deciziile majore, ci și în situațiile de zi cu zi. Este vorba despre crearea unei culturi familiale în care fiecare voce contează și unde deciziile sunt luate în mod colaborativ și respectuos.

Consimțământul joacă așadar un rol important în modelarea dinamicii familiale.

Consimțământul recunoaște autonomia fiecărui membru al familiei. Acesta încurajează un mediu în care deciziile sunt luate în colaborare, mai degrabă decât impuse.

Copiii învață despre limite și respect prin observarea interacțiunilor părinților lor. Demonstrarea consimțământului îi învață cum să navigheze în relații.

Consimțământul încurajează comunicarea deschisă. Atunci când membrii familiei solicită consimțământul înainte de a lua decizii (de exemplu, planificarea excursiilor, împărtășirea poveștilor personale), conflictele sunt reduse la minimum.

Prin discutarea consimțământului, familiile stabilesc limite. Copiii învață să își exprime preferințele și să recunoască atunci când le sunt depășite limitele.

Presupunerea consimțământului pentru activități dincolo de ceea ce a fost convenit în mod explicit este incorectă. Căutați întotdeauna claritatea. Ignorarea lui "Nu" sau a cererii unui membru al familiei de a se opri încalcă consimțământul.

Când membrii familiei respectă și caută consimțământul celuilalt, se promovează o cultură a respectului reciproc, evidențiind importanța aprecierii opiniilor și sentimentelor fiecărui individ. Consimțământul facilitează o luare mai bună a deciziilor prin încurajarea discuțiilor deschise și luarea în considerare a diverselor puncte de vedere, îmbunătățind astfel dinamica și relațiile familiale. Includerea copiilor în procesul decizional îi ajută să înțeleagă conceptul de consimțământ și îi încurajează să-și asume responsabilitatea pentru acțiunile lor. Solicitarea consimțământului previne neînțelegerile și conflictele, asigurând că deciziile sunt luate în mod consensual și reducând probabilitatea disputelor.

În relațiile de familie, consimțământul este mai mult decât un concept rigid ce ar trebui aplicat și conștientizat. Acesta reprezintă o bază pentru încredere, comunicare și respect reciproc. Prin practicarea consimțământului entuziasmat și informat, familiile creează un spațiu sigur în care vocea fiecăruia este ascultată [6].

Consimțământul în relațiile romantice

Consimțământul este o componentă vitală a relațiilor romantice, reprezentând un acord reciproc între parteneri cu privire la ceea ce le convine la un moment dat. Iată de ce este important:

Demonstrație de respect: consimțământul arată respect pentru autonomia și limitele partenerului tău, evidențiind faptul că prețuiești sentimentele și confortul acestuia.

Crearea încrederii: atunci când partenerii caută și respectă în mod constant consimțământul celuilalt, se favorizează un sentiment de siguranță și fiabilitate.

Prevenirea răului: acceptarea consimțământului ajută la prevenirea răului emoțional și fizic. De asemenea, încurajează un dialog deschis despre dorințe și limite, ceea ce poate duce la o mai bună înțelegere și intimitate.

Respectarea limitelor: acțiunile lipsite de consimțământ pot duce la sentimente de încălcare și suferință.

Consecințe legale: în multe țări, consimțământul este o cerință legală pentru orice activitate sexuală. Actele lipsite de consimțământ pot duce la consecințe juridice grave.

Consimțământul trebuie să fie entuziasmat, informat și poate fi retras în orice moment. Nu este o conversație de o singură dată, ci un dialog continuu pe tot parcursul

relației. "Nu" înseamnă "nu", iar "da" ar trebui să fie activ și necoercitiv. Tăcerea sau lipsa de rezistență nu implică consimțământul. Respectați întotdeauna confortul și limitele partenerului dumneavoastră și așteptați același lucru în schimb. O relație construită pe consimțământul reciproc este o relație construită pe respect și grijă. Este important să înțelegem că consimțământul este o exprimare proactivă a ceea ce partenerii se simt confortabil și doresc să facă împreună. Acesta necesită o comunicare clară și entuziasă la fiecare pas. Nu presupuneți pur și simplu că partenerul dvs. este confortabil cu acțiunile. Dacă cineva pare nesigur, rămâne tăcut, nu răspunde sau spune "poate", nu înseamnă "da".

Consimțământul înseamnă, de asemenea, renunțarea la noțiunile preconcepuate despre rolurile de gen. Nu există reguli cu privire la cine poate iniția intimitatea sau cine ar putea dori să o ia mai repede sau mai încet. Cu cât vă simțiți mai confortabil să vă exprimați limitele și dorințele, cu atât mai plăcute vor fi interacțiunile voastre împreună.

Metodologie și metode

Cercetarea de față are două scopuri principale. Primul este de a identifica dacă persoanele intervievate cunosc sensul noțiunii de consimțământ. Al doilea scop se referă la identificarea corectă a situațiilor în care se cere consimțământul în relații, precum și a situațiilor în care nu este nevoie de consimțământ. Metoda raționamentului, incluzând explicația științifică deductivă și inductivă a consimțământului, a fost utilizată pentru a atinge aceste scopuri. Cercetarea a fost realizată prin aplicarea testului Joyful Heart, reflectat într-un workshop din cadrul Conferinței Științifice Internaționale "Contemporary issues of socio-humanistic sciences" (ediția a XIV-a), desfășurată în perioada 7-8 decembrie 2023.

Eșantionul cercetării a fost constituit din 37 de respondenți (26 femei și 11 bărbați) cu vârste cuprinse între 18 și peste 50 de ani.

Rezultate și discuții

Consimțământul este esențial pentru a promova relații sănătoase și respectuoase, pentru a schimba cultura privind violența sexuală și pentru a pune capăt agresiunilor sexuale. Este un aspect crucial al oricărei relații, fiind un acord reciproc continuu între parteneri cu privire la ceea ce doresc să experimenteze. Consimțământul nu se referă doar la apropierea fizică dintre persoane; se aplică, de asemenea, limitelor emoționale și spațiului personal [9].

Prin aplicarea testului Joyful Heart au fost obținute următoarele rezultate:

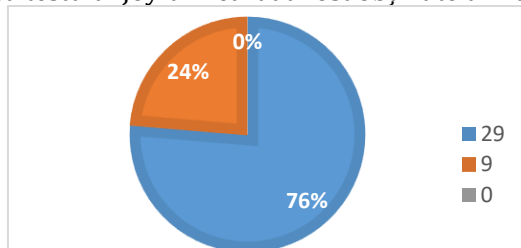


Figura 1. Definirea consimțământului

Prin aplicarea testului Joyful Heart, am obținut următoarele rezultate:

La întrebarea "Ce este consimțământul?", 28 de respondenți au știut varianta corectă de răspuns; consimțământul reprezintă "un acord între persoane pentru a se

angaja într-o activitate sexuală." În schimb, 9 respondenți au menționat că acesta este "o conversație între parteneri despre preferințele și dorințele sexuale," și nu au fost obținute răspunsuri la itemul "un contract verbal în care se subliniază exact ce activități sexuale vor avea loc."

Din rezultatele obținute la acest item se pot trage câteva concluzii. Prima este că o conversație nu reprezintă un acord explicit, iar consimțământul trebuie să fie clar și explicit. A doua concluzie este necesitatea înțelegerii profunde a semnificației consimțământului, a avantajelor și dezavantajelor acestuia. Consimțământul în relații poate fi verbal sau nonverbal; trebuie să fie clar, entuziast, dat liber și fără constrângere. Pentru a-și da consimțământul, o persoană trebuie să fie conștientă și să nu fie afectată de droguri sau alcool.

La întrebarea "Când ar trebui să cereți consimțământul?" din cele trei variante de răspuns (varianta b fiind cea corectă): a) Prima dată când faceți sex. b) De fiecare dată când faceți sex. c) Prima dată când faceți sex cu o persoană.

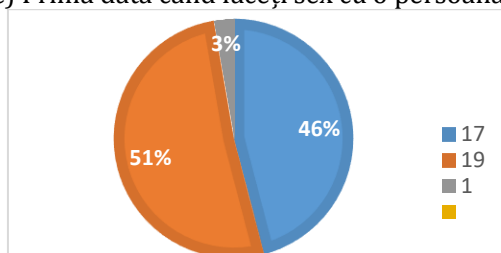


Figura 2. Când apelăm la consimțământ

Se menține confuzia de la prima întrebare: "prima dată" nu echivalează cu "mereu," chiar dacă interacțiunea este cu aceeași persoană. Așadar, de fiecare dată când două persoane sunt în intimitate, chiar dacă sunt căsătorite, prieteni sau în concubinaj, se cere expres consimțământul.

La întrebarea "Care dintre următoarele răspunsuri indică acordarea consimțământului?", toți respondenții au specificat răspunsul corect: "Da, vreau." "Nu sunt sigur" și "Cred că da, aș încerca dacă tu asta vrei" nu au fost menționate.

Menționăm că doar un "DA" afirmativ înseamnă consimțământ. Celelalte răspunsuri arată că o persoană poate fi nesigură cu privire la actul sexual, se poate simți constrânsă sau forțată.

Cum vă puteți da seama dacă o persoană va consimți să facă sex? Această întrebare din test a atras răspunsuri diferite. Răspunsul "dacă este îmbrăcată provocator" a fost menționat de 5 persoane. Din răspunsul la acest item deducem că valorile tradiționale încă influențează formarea atitudinilor și percepțiilor sociale. "Dacă ați mai făcut sex cu ea înainte" a generat confuzie, fiind menționat de 6 persoane. 26 de persoane (Figura 3) au identificat răspunsul corect: "dacă este de acord, acord arătat în mod explicit în momentul în care îi cereți să facă sex."

Nu este recomandabil să se facă presupuneri cu privire la faptul dacă o persoană va consimți să facă sex pe baza modului în care arată, pe baza trecutului, a istoricului sexual sau a relației dintre persoanele implicate. Este nevoie de obținerea consimțământului de fiecare dată. Întrebarea "Partenerul (a) dvs. poartă la o întâlnire o ținută care știe că vă place" a generat unanimitate pentru răspunsul corect: Nu, asta nu înseamnă că îți dai consimțământul. Doar un "Da" afirmativ dă consimțământul. A

face presupuneri cu privire la dorințele sexuale ale unei persoane pe baza a ceea ce poartă nu este consimțământ.

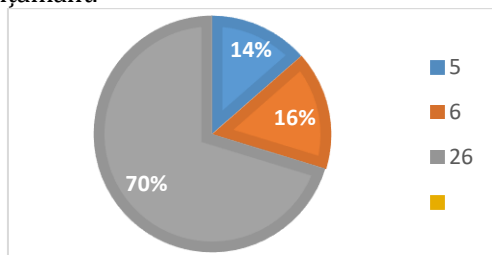


Figura 3. Consimțirea intimității

Toți respondenții au răspuns corect la întrebarea "Partenerul tău se îmbată foarte tare înainte de a-și da consimțământul pentru sex," răspunsul unanim fiind: "nu, asta nu înseamnă că îți dai consimțământul." O persoană care este sub influența drogurilor, pastilelor sau alcoolului nu poate consimți la sex.

Când au fost întrebați dacă "Partenerul dvs. tace atunci când îl întrebați despre sex, dar și-a dat consimțământul pentru sex înainte" și "Partenerul tău doarme acum, dar mai devreme a spus că este de acord pentru sex," respondenții au răspuns corect: "nu, asta nu înseamnă că a dat consimțământul." Obținerea consimțământului de fiecare dată când o persoană se angajează într-o activitate sexuală este necesară chiar dacă persoana în cauză este cu același partener și/sau dacă ați mai făcut sex înainte. O persoană trebuie să fie informată, să nu fie sub influența drogurilor sau a alcoolului și să fie conștientă de mediul înconjurător pentru a-și da consimțământul.

Sunteți în mijlocul unei activități sexuale consensuale și partenerul dvs. vă spune să vă opriți. Această întrebare din test a atras următoarele răspunsuri: 11% "da, aveți consimțământul său pentru a continua," 89% (Figura 4) "nu, nu aveți consimțământul său pentru a continua." Chiar dacă procentul pare mic, la nivel de populație generală, ținând cont de faptul că populația este preponderent tradiționalistă și cultura populară influențează percepțiile, ne putem aștepta la un procent mai mare. Oricine își poate retrage consimțământul de la o activitate sexuală în orice moment. Dacă partenerul dvs. spune "NU" sau spune să vă opriți, chiar dacă și-a dat anterior consimțământul, trebuie să vă opriți.

Din răspunsurile la itemii: "dacă tu și partenerul tău sunteți îndrăgostiți" și "dacă ați spus deja 'nu' de mai multe ori," toți respondenții au accentuat importanța faptului că nu ești niciodată obligat să consimți la sex dacă nu vrei să faci sex. Doar tu poți decide dacă și când să faci sex.

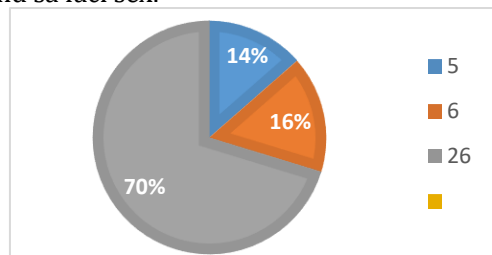


Figura 4. Consimțământul în timpul relației intime

Este important să respectăm retragerea consimțământului și să oprim activitatea imediat.

În concluzie, consimțământul este esențial în orice relație și trebuie să fie clar, entuziast și informat. Este important să educăm și să clarificăm semnificația consimțământului, promovând astfel relații sănătoase și respectuoase.

Concluzii

Indiferent de natura sau forma unei relații, respectarea consimțământului este esențială pentru asigurarea integrității și a respectului reciproc. În relațiile de afaceri sau profesionale, consimțământul este adesea asociat cu tranzacțiile formale sau contractele scrise. Cu toate acestea, în cadrul mediului de lucru, pot exista presiuni subtile sau explicite de a accepta anumite condiții sau comportamente, chiar și atunci când acestea sunt inconfortabile sau contrare valorilor personale. Este important ca angajatorii și colegii să recunoască importanța consimțământului și să creeze un mediu de lucru care să încurajeze comunicarea deschisă și respectul reciproc.

În relațiile de prietenie, consimțământul poate fi subestimat sau considerat implicit. Prietenii pot presupune că cunoștințele și activitățile pe care le împărtășesc sunt acceptate fără a solicita acordul explicit al celorlalți. Cu toate acestea, chiar și în cadrul relațiilor de prietenie, este crucial să se recunoască și să se respecte limitele personale și să se ceară acordul pentru implicarea în activități sau discuții mai intime.

În relațiile de familie, consimțământul poate fi adesea supus tradițiilor culturale sau normelor sociale stricte. De exemplu, în unele culturi, autoritatea părintească poate fi considerată un motiv suficient pentru a ignora dorințele sau nevoile individuale ale copiilor. În alte situații, membrii familiei pot presupune că consimțământul este implicit în relațiile familiale, fără a lua în considerare dreptul la autonomie și respectarea intimității personale.

În relațiile romantice, consimțământul poate deveni problematic prin influența unor factori precum asimetria puterii, presiunea socială și dinamica emoționale complexe. Uneori, într-o relație romantică, un partener poate simți că datorită sa este să ofere consimțământ, fie din cauza presiunii sociale, fie din frica de a-și pierde partenerul sau de a fi considerat respingător. Acest lucru poate duce la o lipsă de comunicare și înțelegere greșită a dorințelor și limitelor fiecărui partener. Există un curent de gândire, mai ales în cadrul feminismului, care susține că ar trebui să eliminăm complet conceptul de consimțământ sau cel puțin să îl depășim, deoarece acesta se bazează pe ideea că una dintre părți (în situații heterosexuale, în general, bărbatul) este inițiatorul sexului, în timp ce cealaltă parte (în general, femeia) este desemnată ca fiind cea care ține gardianul [7]. O astfel de abordare este periculoasă; consimțământul, ca aspect fundamental al relațiilor interpersonale, poate aduce provocări unice.

În prezentul studiu, am identificat consimțământul ca fiind esențial în toate tipurile de relații și implică recunoașterea și respectarea dorințelor și limitelor individuale ale tuturor persoanelor implicate. Indiferent dacă este vorba de relații romantice, de prietenie, de familie sau de afaceri, este crucial să se promoveze o cultură a consimțământului în care comunicarea deschisă, respectul reciproc și autonomia personală sunt încurajate și apreciate. Prin conștientizarea și abordarea

provocărilor specifice consimțământului în fiecare context relațional, putem contribui la crearea de relații mai sănătoase, mai echilibrate și mai respectuoase.

Bibliografie

1. Bohns, V. Toward a Psychology of Consent. July 2021. [citată 7 noiembrie 2023]. <https://www.researchgate.net/publication/353314794>
2. Building a Culture of Consent in the Workplace. Written By SHIFT Consulting May 21 [citată 14 noiembrie 2023]. Disponibil: <https://www.shiftingculture.co/blog/building-a-culture-of-consent-in-the-workplace>
3. Chambliss, D. F., Russell, K. S. Making Sense of the Social World: Methods of Investigation (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: PineForge Press. 2010.
4. Connolly, R. What is consent? [citată 2 decembrie 2023]. Disponibil: <https://spunout.ie/sex-relationships/relationships/what-is-consent/>
5. DEX. <https://dexonline.ro/definitie/consim%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt/definitii>
6. McGuire, L. Apr 27, 2023 [citată 20 noiembrie 2023]. Disponibil: 4 Ways to Bring Consent into the Workplace - HR Daily Advisor (blr.com)
7. Popova, M. Sexual Content. Massachusetts Institute of Technology. 2019
8. Quiz: How Much Do You Know About Consent? April 18, 2019 | by joyful heart foundation [citată 18 decembrie 2023]. Disponibil: <https://www.joyfulheartfoundation.org/blog/quiz-how-much-do-you-know-about-consent>
9. What consent does and doesn't look like. [citată 18 decembrie 2023]. Disponibil: <https://www.loveisrespect.org/resources/what-consent-does-and-doesnt-look-like/>

ORGANIZATIONAL INCIVILITY: PATTERNS AND PROFILES AT THE WORKPLACE
INCIVILITATEA ORGANIZAȚIONALĂ: PATTERN-URI ȘI PROFILE LA LOCUL DE MUNCĂ

**CEBAN-MUZÎCANTU Cătălina, PhD student, Doctoral School in Social Sciences,
State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova**

<https://orcid.org/0009-0002-7762-704X>

Abstract. Organizational incivility is a type of behavior frequently encountered in the organizational environment. Even if it has low intensity and is vaguely perceptible, recent studies show that these manifestations can be contagious and over time can become part of the organizational culture. It typically manifests through behaviors such as taking credit for someone else's work, unpleasant emails, and ambiguous compliments, which cumulatively affect employees' well-being at work. Distinct characteristics of the target (victim), the provocateur, and the witness were noted, considering criteria such as position in the organizational hierarchy, certain personality traits, and behavioral reactions.

Rezumat. Incivitatea organizațională reprezintă un tip de comportament frecvent întâlnit în mediul organizațional. Chiar dacă poate avea o intensitate redusă și vag perceptibilă, studiile din ultimii ani constată că aceste manifestări pot fi contagioase și, în timp, pot deveni parte a culturii organizaționale. De obicei, se manifestă prin comportamente precum: asumarea meritelor pentru munca altcuiva, e-mailuri neplăcute, complimente cu sens ambiguu, care, acumulându-se, afectează starea de bine a angajaților la locul de muncă. S-au remarcat caracteristici distincte ale țintei (victimei), provocatorului și martorului, fiind luate în calcul criteriile precum: poziția în ierarhia organizațională, anumite trăsături de personalitate și reacții comportamentale.

Cuvinte-cheie: incivitate, percepții, pattern-uri, profile.

Keywords: incivility, perceptions, patterns, profiles.

Introducere: Mediul organizațional este o arenă care catalizează o multitudine de procese, atât funcționale, cât și disfuncționale. Interesul cercetătorilor din domeniul psihologiei organizaționale se reflectă în abundența studiilor care au în centru fenomene precum burnout, mobbing, stres ocupațional și comportamente contraproductive. Mulți dintre noi ar putea fi familiarizați cu următorul scenariu la locul de muncă: un coleg face o remarcă sau un compliment ambiguu în legătură cu o calitate, care la prima vedere pare a fi o glumă, dar în același timp ne pune într-o lumină neplăcută; îl trecem cu vederea, nu e ca și când vom raporta acest lucru la departamentul de resurse umane. Apoi, într-o altă zi, același coleg ne întrerupe în timp ce facem o prezentare în fața întregului departament. Peste o săptămână, colegul menționează că coafura noastră nu ne prinde prea bine. Fiecare situație separată nu este gravă, dar când acestea se acumulează, tensiunea emoțională începe să crească. Acest fenomen subtil este numit incivitate organizațională.

Scopul studiului este de a stabili pattern-urile și profilele incivității organizaționale în rândul cadrelor didactice din instituțiile preuniversitare. Pornind de la acest scop, ne-am stabilit următoarele obiective:

- 1) analiza aspectelor teoretice cu referire la incivitatea organizațională;

2) investigarea percepțiilor de manifestare a incivității organizaționale în rândul cadrelor didactice;

3) stabilirea profilelor și pattern-urilor incivității organizaționale în rândul cadrelor didactice.

În 1999, Andersson și Pearson au adus acest fenomen în atenția cercetătorilor, definind incivitatea ca un comportament deviant de intensitate scăzută, cu o intenție ambiguă de a provoca daună țintei, cu încălcarea normelor de respect reciproc la locul de muncă [6]. De-a lungul a peste douăzeci de ani, au fost realizate numeroase studii, dintre care cele conduse de Cortina și colegii săi au arătat că 71% dintre angajații tribunalelor, 75% dintre angajații universităților și 79% dintre angajații din domeniul juridic au întâlnit forme ale incivității la locul de muncă [1, 2]. De asemenea, în studiile conduse de Einarsen și Raknes în 1997, 75% dintre angajați au trecut prin hărțuire generală, conform lui Rospenda, în 2002, 64% dintre angajați au trecut prin hărțuire generală la locul de muncă, iar conform lui Neuman, în 2004, 67% au fost tratați într-un mod nepoliticos și lipsit de respect [5].

În 2009, Reio și Ghosh au publicat un studiu transversal, corelațional, despre adaptarea la locul de muncă, starea afectivă a angajaților, incivitatea și sănătatea fizică și satisfacția la locul de muncă pe o populație multiethnică. Ei au reușit să prezinte dovezi că statutul demografic, adaptarea la locul de muncă și starea afectivă prezic incivitatea interpersonală și organizațională, care la rândul lor prezic sănătatea fizică și satisfacția profesională a angajaților [7].

Explicația de ce un comportament atât de subtil aduce atât de multe traume constă în faptul că incivitatea foarte ușor cade în categoria neplăcerilor cotidiene. Wheaton afirmă că aceste neplăceri cotidiene nu au intensitatea evenimentelor cu impact major din viața noastră, dar aspectul cronic al factorilor stresori, cu timpul, începe să obosească persoana, atât psihologic, cât și fiziologic.

Un punct de reper în construcția profilelor este articolul lui Cortina și Magley, publicat în 2009, în care au stabilit caracteristicile țintei și ale provocatorului. Conform acestei cercetări, caracteristicile țintei depind foarte mult de poziția persoanei în ierarhia organizației, deoarece de această poziție depinde cum percep lipsa de control asupra mediului. A fost documentat de Malamut și Offermann în 2001 că angajații cu un nivel mai scăzut în rangurile ierarhice organizaționale au evaluat experiențele lor de hărțuire la locul de muncă mai negativ decât angajații cu un nivel ierarhic mai înalt în organizație. Caracteristicile provocatorului sunt, de asemenea, în strânsă legătură cu poziția sa socială în organizație, în special când vorbim despre percepție [1].

În cadrul studiului nostru avem două grupuri de subiecți, cadre didactice din două instituții de învățământ general, predând diferite discipline. Primul grup de subiecți a răspuns la chestionarele Workplace Incivility Scale (WIS) și Workplace Relational Civility "mirror"; aici au participat 60 de subiecți, 54 fiind persoane de gen feminin și 6 de gen masculin. Vârsta participanților este divizată în două categorii preponderente: 30-39 ani (36%) și 40-49 ani (27%). Pentru partea interviurilor, avem 10 participanți, care au participat și la chestionare și au fost aleși aleatoriu. Participanții la interviu au fost 9 femei și un bărbat, cu vârste cuprinse între 23 și 52 de ani.

Pentru scala Workplace Incivility Scale (WIS), alcătuită din 12 itemi, 17 subiecți au obținut scorul de 12, ceea ce indică un nivel foarte scăzut al incivității la locul de muncă. Doar un singur subiect a obținut scorul de 26 puncte, adică un nivel al incivității mediu, restul de 42 de participanți au un nivel al resimțirii incivității la locul de muncă mult sub mediu. Rezultatele sunt prezentate în Figura de mai jos.

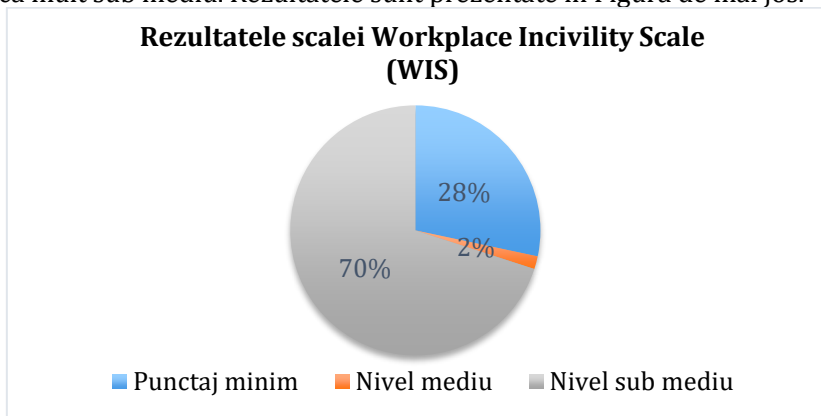


Figura 1. Rezultatele scalei Workplace Incivility Scale (WIS)

Chestionarul Workplace Relational Civility „Mirror” este alcătuit din două părți. În acestea se studiază nivelul de percepție și autopercepție a incivității organizaționale, adică modul în care subiectul consideră că se comportă cu colegii săi și cum percepe că se comportă colegii săi în raport cu sine. În Figura de mai jos sunt plasate rezultatele obținute.

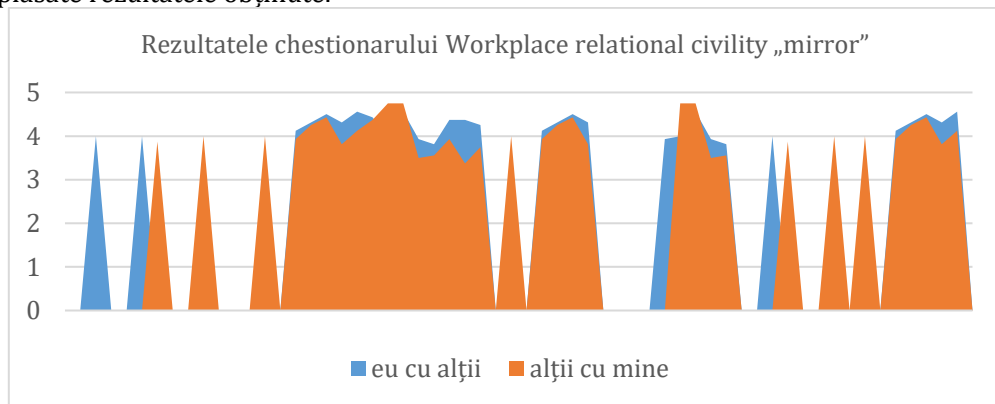


Figura 2. Rezultatele chestionarului Workplace Relational Civility „Mirror”

Din figură, putem observa că rezultatele depășesc un nivel mediu al civilității la locul de muncă, ceea ce ne face să concluzionăm că grupul de participanți percepe comportamentele lor în raport cu alții ca fiind mai civilizate decât comportamentele altora în raport cu ei. 73% dintre participanți consideră că ei se comportă mai civilizat cu alții decât colegii lor cu ei, iar 27% dintre participanți consideră că colegii lor se comportă mai bine cu ei decât ei în raport cu colegii lor.

Pentru partea calitativă, am parcurs 10 interviuri cu participanți care au completat chestionarele. În comparație cu rezultatele obținute în partea cantitativă, interviurile ne oferă o cu totul altă imagine. Participanții interviului au o vârstă

cuprinsă între 23 și 53 de ani, cu experiențe de lucru în unitate cuprinse între 0 și 6 ani și un stagiu total de muncă oscilând între 2 și 35 de ani. Cu alte cuvinte, participanții manifestau o diversitate nu doar în activitate și conținutul predat, ci și în experiență.

În prima parte a interviului, am compilat un checklist al comportamentelor des categorisite ca fiind incivilitate, iar participantul răspundea dacă a perceput aceste tipuri de comportamente în instituție și avea posibilitatea de a adăuga remarci și/sau comentarii. În această etapă, rezultatele diferă semnificativ de cele prezentate în etapa cantitativă. Aici deja vedem o prezență relevantă a incivității organizaționale. Două tipuri de comportamente au fost menționate de 100% dintre participanți: vorbitul despre personal pe la spate (bârfa) și angajații care par iritați sau „obosiți” la locul de muncă. De asemenea, 90% dintre persoanele intervievate au remarcat prezența colegilor care fac expresii faciale neplăcute, cum ar fi datul ochilor peste cap, și apariția conversațiilor secundare în timpul ședințelor sau colegi lipiți de telefoanele lor. 80% dintre respondenți au menționat folosirea tratamentului silențios.

La partea studiilor de caz, participanții au avut reacții interesante, menționând că ambele situații descrise nu sunt ieșite din comun și pot fi ușor văzute în școală. Participanții au reușit mai bine să construiască pattern-urile comportamentelor inacceptabile, majoritatea fiind comportamente frecvente. Un efect care a influențat modul în care profesorii au decis ce comportamente sunt inacceptabile a fost tonul și modul de transmitere a mesajului. În studiul de caz despre critica oferită de un coleg, 70% dintre participanți au observat folosirea unui ton/limbaj îngâmfat. De asemenea, doar unele comportamente au fost plasate în zona gri: invitațiile selective, comentariile despre munca predecesorilor, datul ochilor peste cap, critica și nesocializarea cu colegii în afara muncii.

O confirmare a faptului că participanții s-au asociat cu evenimentele descrise în studiile de caz este că unii dintre ei au menționat că s-au regăsit în situațiile respective sau au fost în poziții similare. Acest lucru sugerează că incivitatea nu este străină cadrelor didactice.

Pentru studiul nostru, vom folosi termenul de pattern cu sensul de tipare comportamentale manifestate de către o persoană și termenul de profile pentru a descrie trăsăturile definitorii ale personalității agresorului, țintei și martorului. Din interviuri, a fost mai ușor să delimităm comportamentele inacceptabile care manifestă incivitatea organizațională, acestea fiind:

- bârfa,
- sfaturile nesolicitate,
- punerea la îndoială a profesionalismului cuiva în public,
- datul ochilor peste cap,
- marginalizarea cuiva,
- neglijența față de colegi,
- întreruperea colegilor.

În privința comportamentelor acceptabile și celor din zona gri, opiniile sunt mult mai individuale și raportate la setul de valori și percepțiile personale ale fiecărui participant. Este interesant că imaginea despre ceea ce nu este acceptabil a fost mai clară în comparație cu ceea ce este acceptabil.

În privința profilelor, gândirea de tip alb-negru a fost evidentă. Când participanții au fost rugați să descrie personalitățile personajelor din studiile de caz, cuvintele folosite pentru a descrie instigatorii au fost: impertinentă, obraznică, neprofesionistă, infidelă, fățarnică, om care nu are ce căuta în pedagogie. Aceste descrieri au fost folosite fără a pune la îndoială motivațiile personajelor. Țintele au fost victimizate și numite slabe de caracter pentru că nu au ripostat, iar cei care s-au conformat au fost numiți fără verticalitate. Mesajele s-au dovedit a fi mult mai dure decât așteptat, atât asupra țintei, cât și asupra martorilor, deoarece martorii ar fi trebuit să ia atitudine.

Studierea incivității organizaționale s-a dovedit a fi un proces complex, explorând un fenomen necunoscut în raport cu alți termeni bine studiați în psihologia organizațională. Metodele cantitative nu au arătat o prezență relevantă a incivității organizaționale, în timp ce metodele calitative au relevat o realitate mult mai profundă. Acest lucru va fi luat în considerare în selectarea metodologiilor de cercetare viitoare. Ca fenomen, incivitatea este subtilă, dar poate avea efecte acute și de lungă durată, fiind la fel de periculoasă ca mobbing-ul.

Bibliografie

1. Cortina, L. M. (2008). Unseen injustice: incivility as modern discrimination in organizations. *Academy of Management Review*, 33(1), 55-75.
2. Cortina, L. M., & Magley, V. J. (2009). Patterns and Profiles of Response to Incivility in the Workplace. *Journal of Occupational Health Psychology*, 14(3), 272-288.
3. Eva, T., Holm, K., Backstrom, M., & Schad, E. (2016). Factors contributing to the perpetration of workplace incivility: the importance of organizational aspects and experiencing incivility from others. *Work & Stress*, 30(2), 115-131.
4. Ismail, I. R., Poon, J. M., & Arshad, R. (2018). Effects of Workplace Incivility, Negative Affectivity Feelings on Coworker Helping. *Jurnal Pengurusan*, 52, 33-45.
5. Lim, S., Cortina, L. M., & Magley, V. J. (2008). Personal and workgroup incivility: impact on work and health outcomes. *Journal of Applied Psychology*, 93(1), 95-107.
6. Milam, A. C., Spitzmueller, C., & Penney, L. M. (2009). Investigating Individual Differences Among Targets of Workplace Incivility. *Journal of Occupational Health Psychology*, 14(1), 58-69.
7. Reio, Jr., T. G., & Ghosh, R. (2009). Antecedents and Outcomes of Workplace Incivility: Implications for Human Resource Development Research and Practice. *Human Resource Development Quarterly*, 20(3), 237-264.

**RESILIENCE AS A FACTOR IN ADOLESCENTS' ADAPTATION TO THE
EDUCATIONAL ENVIRONMENT**

**REZILIENȚA CA FACTOR DE ADAPTARE A ADOLESCENȚILOR LA MEDIUL
EDUCAȚIONAL**

**SALTÎCOVA Valentina, undergraduate student, Free International University of
Moldova**

**IURCHEVICI Iulia, PhD, associate professor, Free International University of
Moldova**

<https://orcid.org/0009-0005-4368-3926>

Abstract. The content of the article refers to the theoretical-practical analysis of the influence of resilience on the adaptation of adolescents to the educational environment. The empirical research aimed to determine the level of resilience, self-esteem, and optimism of teenagers and their influence on the process of adapting to a new educational institution, as well as the relationship between these variables. The results of this research confirmed the hypothesis put forward at the beginning of the study that resilience influences the adaptability of students to the educational environment. Also, the research highlighted the directly proportional relationship between self-esteem and adaptation during the study, as well as the fact that regardless of the degree of adaptability, the level of optimism is high, which is specific for teenagers.

Rezumat. Conținutul articolului se referă la analiza teoretico-practică a influenței rezilienței asupra adaptării adolescenților la mediul educațional. Cercetarea empirică a avut drept scop determinarea nivelului de reziliență, stimei de sine și optimism al adolescenților și influența acestora asupra procesului de adaptare la o instituție de învățământ nouă, precum și a relației dintre aceste variabile. Rezultatele acestei cercetări au confirmat ipoteza înaintată la începutul studiului conform căreia reziliența influențează adaptabilitatea elevilor la mediul educațional. De asemenea, cercetarea a scos în evidență relația direct proporțională între stima de sine și adaptarea pe parcursul studiului, precum și faptul că indiferent de gradul de adaptabilitate, nivelul de optimism este înalt, ceea ce este specific pentru adolescenți.

Keywords: adaptability, adolescents, optimism, resilience, self-esteem.

Cuvinte-cheie: adaptabilitate, adolescenți, optimism, reziliență, stima de sine.

Introducere

În contextul dezvoltării dinamice a societății moderne, problema adaptării psihologice continuă să fie de actualitate. Provocările din societate determină adolescenții să se adapteze la diverse situații sociale, iar evenimentele cotidiene conferă procesului de adaptare o importanță deosebită, crescând numărul cercetărilor dedicate acestui fenomen. Astfel, procesul de adaptare este studiat la diferite niveluri: morfofuncțional, psihofiziologic, psihoindividual și psihosocial, implicând diverse categorii de subiecți și condiții de adaptare. Una dintre aceste categorii supuse cercetării procesului de adaptare psihosocială o reprezintă elevii din instituțiile de învățământ preuniversitar.

Lipsa unui sistem bine determinat de orientare profesională a elevilor în învățământul general frânează procesul de adaptare psihosocială a acestora la condițiile învățământului preuniversitar de tip colegiu. Este important de menționat că cunoașterea nevoilor de adaptare a studenților și elevilor la mediul academic reprezintă un aspect de interes pentru cercetătorii din domeniul psihologiei sociale și educaționale, precum și pentru factorii de decizie din managementul universitar. Acestea sunt motivele pentru care această temă a prezentat un interes științific pentru noi.

Analizând grupul studențesc și cel colegial, literatura de specialitate arată că adaptarea la viața universitară și de colegiu, la conținutul și modul de organizare a activității instructive, se produce sub influența diferiților factori, atât obiectivi, cât și subiectivi. Unul dintre factorii importanți ai adaptării la mediul educațional este reziliența. Aceasta este văzută ca „o caracteristică personală care moderează efectele negative ale stresului și contribuie la adaptarea eficientă a individului” (Jacelon, Wagnild). De asemenea, reziliența este definită ca o forță ce îi poate asista pe oameni în procesul de adaptare pozitivă (Masten și Reed) [10]. Reziliența demonstrată în medii educaționale este denumită reziliență educațională, o componentă a rezilienței generale, exprimată prin succesul în școală în ciuda vulnerabilităților și dificultăților întâmpinate.

Conținutul adaptării psihosociale a fost dezvoltat și prin corelarea cu diferite structuri psihologice: conștiința de sine (I. Racu) [6], particularitățile comunicării interpersonale la diferite perioade de vârstă (A. Bolboceanu) [3], stima de sine la studenții contemporani (L. Chior) [4].

Stima de sine, ca valoare umană schimbătoare și sensibilă, constituie una dintre dimensiunile fundamentale ale personalității și este o judecată despre sine. Pornind de la definiția dată de Rosenberg și trecând prin opinia lui W. James, cea mai completă și complexă definiție s-a remarcat a fi cea a lui G. Albu, care prezintă stima de sine ca încrederea individului în capacitatea proprie de a gândi, de a face față provocărilor fundamentale ale vieții și de a avea succes [2].

Specialiștii consideră că relația dintre stima de sine și capacitățile de adaptare se reflectă prin satisfacția interioară generată de performanțele școlare sau prin stări afective specifice adolescenței, cum ar fi furia și depresia. Deși nivelul stimei de sine este flexibil și dependent de experiențele personale, aceasta este mai puțin studiată din perspectiva influenței directe asupra adaptării subiecților în experiențele de viață inedite ale adolescenței. Din acest motiv, am considerat important să studiem relația dintre acestea. Stima de sine și sentimentul eficienței personale promovează reziliența și sunt determinate de dovedirea propriei competențe [5]. Sentimentul autonomiei și independenței, inițiativa, autodirijarea, responsabilitatea față de sine și propriul comportament, activismul sunt orientări afective specifice copiilor rezilienți. Aceștia sunt caracterizați de o orientare pozitivă față de viitor, optimism, abilitatea de a imagina scenarii și planuri optimiste pe termen scurt și lung și credința că lucrurile pot fi schimbate în bine [9].

Optimismul este un factor facilitator pentru reziliență în măsura în care aspirațiile rezultă din concordanța dintre evaluarea realistă a situațiilor și a propriei persoane. Atitudinea pozitivă față de viață și evenimentele care o acompaniază

reprezintă un aspect important în evoluția persoanei. Capacitatea de a percepe pozitiv evenimentele curente și de a evalua viitorul, sau optimismul, este o formațiune complexă, care face posibilă realizarea scopurilor trasate, confruntarea cu dificultățile, păstrând o stare de bine [7]. Considerăm optimismul un factor care este în relație directă cu nivelul adaptării psihosociale, dar acest fapt este reliefat doar tangențial în literatura de specialitate. De aceea, în cadrul acestei cercetări, ne-am propus să studiem relația dintre adaptare și optimism la adolescenți.

Scopul cercetării constă în stabilirea influenței rezilienței asupra procesului de adaptare psihosocială a elevilor din anul I din instituțiile de învățământ preuniversitar de tip colegiu.

Material și metodă

Eșantionul cercetării a fost constituit din 53 de respondenți, elevi din anul I ai Colegiului ULIM (Universitatea Liberă Internațională din Moldova), cu vârsta cuprinsă între 16 și 17 ani, care studiază specializările Finanțe și Bănci și Design Interior. Formarea eșantionului de subiecți a fost realizată în conformitate cu scopul și obiectivele cercetării. Pentru realizarea demersului experimental, în acord cu scopul, obiectivele și ipoteza cercetării, am aplicat următoarele metode și tehnici de culegere a materialului factologic: Chestionarul de adaptare socială [1], Scala BRS (Scala Succintă a Rezilienței) propusă de Smith și colaboratorii săi [10], Scala stimei de sine Rosenberg [4] și Testul Optimismului LOT-R [8].

Rezultate și discuții

Pentru a atinge scopul și obiectivele stabilite și pentru a verifica ipoteza cercetării, am aplicat metodele de culegere a datelor menționate anterior. În procesul de adaptare psihosocială, individul tinde să obțină o armonie între condițiile de viață și activitatea internă și externă. În urma măsurării variabilei adaptare, am constatat că majoritatea respondenților (77,3%) prezintă o adaptare medie, iar 5,7% prezintă o adaptare înaltă. Subiecții cu adaptare medie și înaltă se caracterizează prin relații calde și binevoitoare cu ceilalți, acceptă normele și reglementările, le place compania și discuțiile cu oamenii. Acest grup de subiecți este echilibrat, liniștit, tolerant, energic, plin de inițiativă, responsabil și mulțumit de sine, având în general o părere bună despre sine.

Pe de altă parte, 17% dintre elevii incluși în cercetare au o adaptare scăzută, ceea ce denotă că au dubii cu privire la plăcerea lor de către alții și simt că nu pot schimba nimic. Acești subiecți sunt precauți în fața atenției pozitive din partea celor din jur, le este dificil să fie ei înșiși și deseori cedează în fața dificultăților și situațiilor complicate. Datele analizate sunt prezentate în Figura 1.

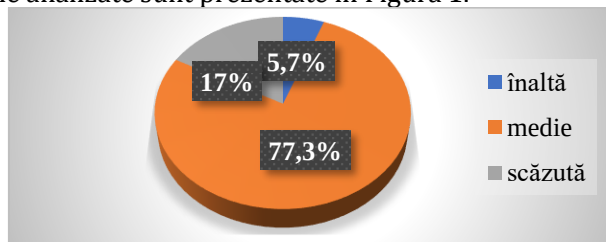


Figura 1. Nivelurile de adaptare socială a adolescenților

În introducerea acestui articol am subliniat faptul că reziliența este un factor important în procesul de adaptare a adolescenților la mediul educațional. Astfel, următorul pas în vederea verificării ipotezei și atingerii scopului cercetării a fost determinarea rezilienței adolescenților incluși în studiu. Reziliența este o trăsătură comună, prezentă la toți indivizii, însă în proporții diferite. În urma măsurării variabilei reziliență, am obținut că 79,2% dintre respondenți prezintă o reziliență înaltă, ceea ce presupune o capacitate mai mare de a gestiona situațiile dificile, de a găsi soluții problemelor și de a se implica în acțiune în loc de a contempla situația. Persoanele cu reziliență înaltă nu înseamnă că nu suferă sau că intensitatea emoțiilor și suferinței lor este mai mică, ci că își revin mai repede după situațiile critice prin care trec. Dintre adolescenții cercetați, 20,8% au obținut un nivel scăzut de reziliență. Aceste persoane pot fi copleșite de încercările prin care trec, pot ajunge la comportamente nesănătoase sau chiar distructive în încercarea de a face față. De asemenea, revenirea după o situație de criză poate fi mult încetinită, iar suferința mai mare decât în cazul persoanelor reziliente. Datele sunt prezentate în Figura 2.

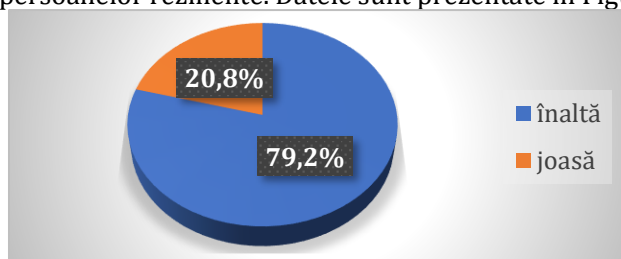


Figura 2. Nivelurile de reziliență ale adolescenților cuprinși în cercetare

Stima de sine, ca valoare umană schimbătoare și sensibilă, constituie una dintre dimensiunile fundamentale ale personalității și este o judecată despre sine. În cercetare, am calculat nivelul de stimă de sine al adolescenților. Dintre respondenți, 18,9% au obținut o stimă de sine foarte ridicată, iar 45,3% o stimă de sine ridicată. Subiecții cu stimă de sine ridicată sau foarte ridicată tind să acționeze mai mult, să obțină mai multe succese care îi valorizează. Dacă întâmpină eșecuri, stima de sine îi împiedică să se prăbușească și îi motivează să încerce din nou. Acești subiecți sunt mulțumiți de sine, consideră că au multe calități, prezintă respect față de sine și încredere.

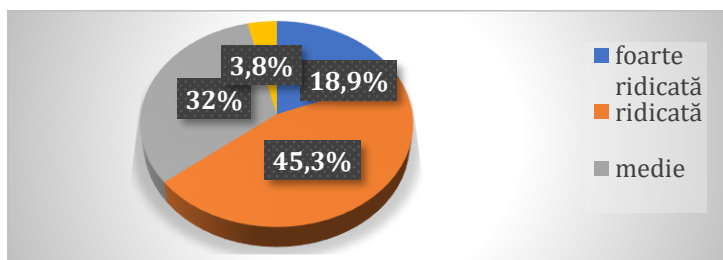


Figura 3. Stima de sine a adolescenților

Cei 32% dintre respondenți care demonstrează o stimă de sine medie se consideră capabili să facă lucruri bune, la fel ca ceilalți; uneori au o părere pozitivă despre sine, alteori negativă. Aceste persoane simt că sunt la fel de valoroși ca ceilalți. Stimă de sine scăzută au 3,8% dintre respondenți, iar acești subiecți ezită îndelung

Înainte de a se lansa într-o acțiune, se îndoiesc mereu de reușita lor și simt că nu sunt buni de nimic. Aceste persoane au o imagine și o părere negativă despre sine și tind să simtă că eșuează în toate. Datele sunt reflectate în Figura 3.

Capacitatea de a percepe pozitiv evenimentele curente și de a evalua viitorul, sau optimismul, este o formațiune complexă care face posibilă realizarea scopurilor trasate și confruntarea cu dificultățile, păstrând o stare de bine. Considerăm optimismul un factor care este în relație directă cu nivelul adaptării psihosociale ale omului, însă acest fapt este reliefat doar tangențial în literatura de specialitate.

În urma măsurării variabilei optimism am constatat că 69,8% dintre adolescenții cuprinși în cercetare sunt optimiști. Adolescenții optimiști găsesc oportunități chiar și în situațiile de eșec și insucces, se caracterizează printr-o încredere în sine ridicată, reacționează constructiv la critică, se apreciază pozitiv și nu se compară cu alții, trăiesc în armonie cu sine și cu cei din jur. În plus, acești adolescenți au o motivație ridicată, ceea ce îi ajută să lupte pentru ceea ce își doresc.

15,1% dintre respondenți sunt și optimiști, și pesimiști. Caracteristic pentru ei este o imagine de sine bine conturată, dar fără o încredere constantă în propriile resurse, capacități și abilități. Emoțiile și gândurile pozitive le trăiesc doar în anumite situații și deseori pot anticipa unele activități negative și neplăceri pe care le pot trăi.

15,1% dintre adolescenții cuprinși în cercetare sunt pesimiști, având o viziune tristă asupra realității și situațiilor cotidiene, se concentrează mai mult asupra neajunsurilor, gândesc negativ despre propriul potențial și capacități, deseori se compară cu alții și se consideră inferiori acestora. De asemenea, acești adolescenți sunt limitați în gândire și credințe pozitive, trăind în permanență sentimente de insecuritate, anxietate și frici. Datele reflectate sunt prezentate în Figura 4.

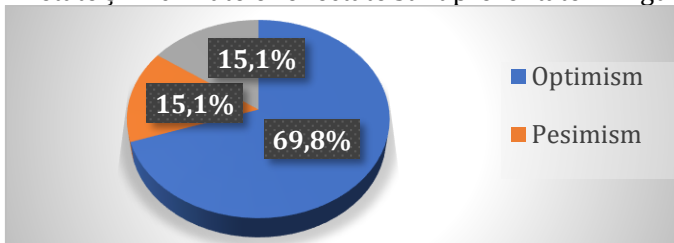


Figura 4. Rezultatele adolescenților la Testul Optimismului LOT-R

Conceptul de reziliență ca proces s-a dezvoltat recent în literatura de specialitate, fiind caracterizat drept dinamic și flexibil în adaptarea pozitivă sau funcționarea adaptativă, care se desfășoară deseori cronic într-un mediu nefavorabil și implică faptul că persoanele nu sunt reziliente tot timpul și în toate situațiile; aceasta variază în funcție de răspunsul la factorii de stres. Din această perspectivă, cercetătorii sunt preocupați de studiul modului în care indivizii reușesc să depășească și să se adapteze pozitiv unei adversități semnificative, să reziste împotriva destrucției psihice și să formeze abilitatea de a construi o viață satisfăcătoare.

În urma analizei rezultatelor am obținut că dintre adolescenții care prezintă adaptare înaltă, 66,7% au reziliență înaltă și doar 33,3% - reziliență joasă. Dintre respondenții cu adaptare medie, 87,8% prezintă reziliență înaltă și 12,2% se caracterizează prin reziliență joasă. 55,6% dintre respondenții care prezintă adaptare

scăzută au reziliență joasă și 44,4% reziliență înaltă. Datele sunt prezentate în Figura 5.

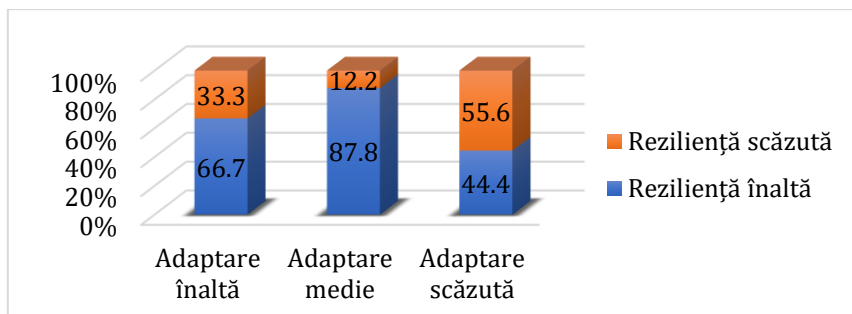


Figura 5. Relația dintre nivelul de adaptare și nivelul de reziliență a adolescenților

Dintre respondenții care au adaptare înaltă, 66,7% prezintă stimă de sine ridicată și 33,3% stimă de sine foarte ridicată. Adolescenții cu o adaptare medie au obținut următoarele rezultate: 48,8% stimă de sine ridicată, 17% stimă de sine foarte ridicată și 34,2% stimă de sine medie. La final, dintre respondenții ce se caracterizează printr-o adaptare joasă, am constatat următoarele: 22,2% au o stimă de sine ridicată, 22,2% - stimă de sine foarte ridicată, 33,4% au stimă de sine medie și 22,2% - stimă de sine scăzută. Conform rezultatelor obținute, putem spune că ipoteza noastră conform căreia nivelul de adaptare este direct proporțional cu nivelul de stimă de sine la adolescenți este confirmată. Datele reflectate sunt prezentate în Figura 6.

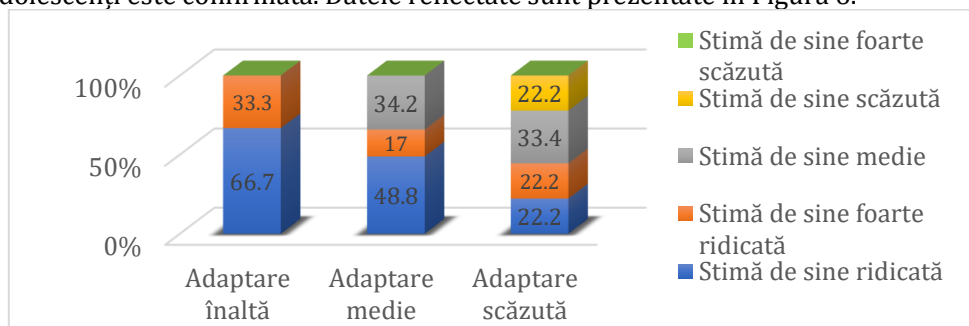


Figura 6. Relația dintre nivelul de adaptare și stimă de sine a adolescenților
Următoarele rezultate sunt prezentate în Figura 7.

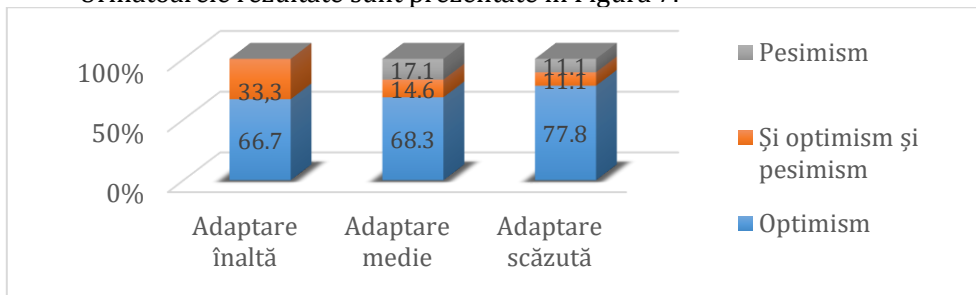


Fig. 7. Relația dintre nivelul de adaptare și optimism la adolescenți

Dintre adolescenții care prezintă adaptare înaltă, 66,7% sunt optimiști, iar 33,3% sunt și optimiști, și pesimiști. Pentru adolescenții care prezintă o adaptare medie, rezultatele sunt următoarele: 68,3% sunt optimiști, 14,6% sunt și optimiști, și pesimiști și 17,1% sunt pesimiști. Dintre subiecții care se caracterizează printr-o adaptare scăzută, 77,8% sunt optimiști, 11,1% sunt și optimiști, și pesimiști și 11,1% sunt pesimiști. Observăm o proporționalitate inversă între aceste două variabile, ceea ce infirmă ipoteza inițială că adolescenții cu o adaptare înaltă sunt optimiști.

Reziliența este un factor important în dezvoltarea capacităților de adaptare ale adolescenților la medii noi de învățământ. În acest proces, este necesară și o orientare pozitivă asupra vieții și o stimă de sine ridicată.

Concluzii

Studiul adaptării adolescenților la noul mediu educațional ne permite să formulăm următoarele concluzii:

În general, adolescenții s-au adaptat destul de bine la noile condiții, cerințe, noul statut social și noii colegi de clasă. Cea mai mare parte a adolescenților (77,3%) demonstrează un nivel mediu de adaptare, 5,7% din totalul eșantionului cercetat prezintă un nivel înalt de adaptare și 17% din adolescenți au un nivel scăzut de adaptare.

Succesul adaptării adolescenților este determinat de nivelul înalt de reziliență și gradul ridicat de stimă de sine al acestora, ceea ce confirmă ipotezele doi și trei.

În studiul dat, s-a constatat că între optimism și adaptare există un raport de proporționalitate inversă: cu cât adolescenții sunt mai optimiști, cu atât nivelul lor de adaptare este mai scăzut. Această constatare infirmă ipoteza numărul patru, conform căreia adolescenții optimiști se adaptează mai bine la mediul educațional, și confirmă parțial ipoteza numărul unu, în care se presupune că adaptarea adolescenților la mediul educațional este determinată de mai mulți factori, printre care: reziliența, stima de sine și optimismul. Acest fapt poate fi explicat prin entuziasmul apărut în urma schimbării locului de studiu, noul statut social și mândria adolescenților determinată de faptul că majoritatea colegilor lor au rămas în școală, iar ei, în doar câțiva ani, vor avea o profesie (starea de maturitate); schimbarea locului de trai, care oferă o doză mai mare de independență (adolescenții nu se mai află sub supravegherea directă a părinților).

Recomandări

În scopul optimizării procesului de adaptare psihosocială a adolescenților, apare necesitatea de a organiza în primul an de studii un complex de activități care să asigure eficiența și rapiditatea acestuia.

- Oferirea de consiliere psihologică în spații dotate și amenajate în acest scop.
- Informarea corpului didactic din instituția de învățământ despre specificul psihosocial al studentului începător.
- Implicarea activă a membrilor societății (familia, grupurile sociale de apartenență ale adolescentului) în procesul de adaptare psihosocială a elevului la mediul educațional.
- Includerea în programul de studiu a unui curs de dezvoltare personală cu scopul de a forma și dezvolta la adolescenți competențe sociale și emoționale,

stimă și încredere în sine, capacitatea de a planifica eficient activitățile și de a prevedea rezultatele lor, precum și de a dezvolta reziliența educațională.

Bibliografie

1. ACHIMENCO, A.C. Conceptul de adaptare, criteriile și mecanismele procesului de adaptabilitate. În: *Adaptarea personalității în lumea modernă*. Saratov: „Nauca”, 2011, nr. 3, pp.110-116. ISBN 978-5-9999-0811-7
2. ALBU, G. *Comunicare interpersonală*. Iași: Polirom, 2008. 308p. ISBN: 978-973-611-512-7
3. BOLBOCEANU, A. *Psihologia comunicării*. Chișinău: Univers Pedagogic, 2007. 136 p. ISBN: 978-9975-48-048
4. CHIOR, L. *Formarea stimei de sine la studenții contemporani*. Autoreferat al tezei de doctor în psihologie. Chișinău, 2012.
5. MATTHEW, G., DEARY, I., WHITEMAN, M. *Psihologia personalității. Trăsături, cauze, consecințe*. Iași: Polirom, 2005. 560 p. ISBN 978-973-463-070-7
6. RACU, IG. *Psihologia conștiinței de sine (studiu teoretico- experimental)*. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2005. 233 p. ISBN 9975-921-81-7
7. SAIDOV, N. *Studiul comparativ al particularităților optimismului personalității la diferite etape ale maturității*. Autoreferat al tezei de doctor în psihologie. Chișinău, 2019
8. SCHEIER, M. F., CARVER. C. S. Optimism, coping, and health: assessment and implications of generalized outcome expectancies. In: *Health Psychology*, [on line], 1985, nr: 4 (3), pp. 219-247. [citat 5. Noiembrie 2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1037//0278-6133.4.3.219>.
9. SZENTAGOTAI-TĂTAR, A., DAVID, D. *Tratat de psihologie pozitivă*. Iași: Polirom, 2017. 339 p. ISBN 978-973-611-487-8
10. WAGNILD, G.M., HEATHER, M. Young. Development and psychometric evaluation of resilience scale. In: *Journal of nursing management*, [on line], 1993, vol. 1, nr. 2, pp.165-178. [citat 10. Noiembrie 2023]. Disponibil: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/7850498/>

THE RELATIONSHIP BETWEEN OCCUPATIONAL STRESS AND QUALITY OF FAMILY LIFE

RELĂȚIA DINTRE STRESUL OCUPAȚIONAL ȘI CALITATEA VIEȚII DE FAMILIE

GÎNJU Gabriela, undergraduate student, Free International University of Moldova

IURCHEVICI Iulia, PhD, associate professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0009-0005-4368-3926>

Abstract. This article explores the relationship between occupational stress and family life quality, focusing on measuring workplace stress, work-family conflict, and aspects related to family life, such as marital satisfaction. In a world characterized by fast-paced rhythms, professional pressures, and increasing demands within workplaces, the impact of stress on family life becomes increasingly evident and pressing. Presently, many professionals face challenges in balancing their professional and personal lives. Workplace stress can negatively affect family relationships, leading to increased tensions and conflicts within the family sphere. Hence, there's a growing need to understand and identify ways in which organizations and communities can intervene to support employees in managing stress and promoting a healthy balance between professional and personal life. Therefore, this research aims to identify correlations and the direct impact of occupational stress on family life quality.

Rezumat. Acest articol explorează relația dintre stresul ocupațional și calitatea vieții de familie, concentrându-se asupra măsurării stresului la locul de muncă, a conflictului dintre muncă și viața familială și a aspectelor legate de calitatea vieții de familie, precum satisfacția maritală. Într-o lume caracterizată de ritmuri rapide, presiuni profesionale și cerințe tot mai mari în cadrul locurilor de muncă, impactul stresului asupra vieții de familie devine tot mai evident și mai presant. În prezent, mulți profesioniști se confruntă cu provocări legate de echilibrul între viața profesională și cea personală. Stresul la locul de muncă poate afecta negativ relațiile familiale, ducând la creșterea tensiunilor și a conflictelor în sfera familială. Astfel, există o nevoie crescută de înțelegere și de identificare a modalităților prin care organizațiile și comunitățile pot interveni pentru a susține angajații în gestionarea stresului și pentru a promova un echilibru sănătos între viața profesională și cea personală. De aceea, această cercetare își propune să identifice corelațiile și impactul direct al stresului ocupațional asupra calității vieții de familie.

Keywords: family life quality, work-family conflict, work-life balance, marital satisfaction, occupational stress.

Cuvinte cheie: calitatea vieții de familie, conflict muncă-familie, echilibru între viața profesională și cea personală, satisfacție maritală, stres ocupațional.

Introducere

Într-o lume caracterizată de ritmuri rapide, presiuni profesionale și cerințe tot mai mari în cadrul locurilor de muncă, impactul stresului asupra vieții de familie devine tot mai evident și presant. Mulți profesioniști se confruntă cu provocări în

echilibrarea vieții profesionale și personale. Stresul la locul de muncă poate afecta negativ relațiile familiale, ducând la tensiuni și conflicte crescute în sfera familială. Acest fenomen poate avea consecințe semnificative asupra sănătății mintale și fizice a individului, precum și asupra relațiilor interpersonale din cadrul familiei. În acest context, tema relației dintre stresul ocupațional și calitatea vieții de familie rămâne extrem de actuală și relevantă, cercetătorii evidențiind legăturile strânse dintre stresul ocupațional și aspectele calității vieții de familie, cum ar fi satisfacția maritală, coeziunea și consensul. Aprofundarea acestei teme aduce în prim-plan o perspectivă crucială asupra vieții contemporane, unde echilibrul între carieră și viața personală este din ce în ce mai dificil de obținut.

Noțiunea de stres ocupațional a fost abordată de numeroși autori de-a lungul timpului, printre care Karasek, Theorell, French, Caplan, Harrison, Kahn și Byosiere. Hans Selye este considerat pionierul în definirea și înțelegerea conceptului modern de stres, pe care îl definește ca fiind un răspuns nespecific al corpului uman la orice solicitare. El a făcut distincția între stresul benefic (eustres), care motivează individul, și stresul nociv (distres), care poate genera reacții negative asupra sănătății (după [4]). Observațiile lui Selye au condus la identificarea unui model de răspuns al corpului la stres, numit General Adaptation Syndrome (GAS), cuprinzând trei etape: reacția de alarmă, rezistența și epuizarea (după [9]). Stresul organizațional poate fi definit ca o reacție emoțională, cognitivă, comportamentală și fiziologică la aspectele agresive și nocive ale specificului muncii, mediului de muncă și climatului organizațional; este o stare caracterizată de nivele ridicate de stres și adesea prin sentimentul de neputință în soluționarea sarcinilor [8]. Studiile din domeniu au demonstrat modelele complexe de stres ocupațional și factorii care influențează acest fenomen.

Unul dintre acestea este modelul solicitărilor și controlului al lui Karasek (1996), care sugerează că doi factori sunt proeminenți în producerea stresului: solicitările postului de muncă și controlul (cunoscut și ca latitudinea în luarea deciziilor) (după [2]). În acest model, solicitările postului sunt definite ca încărcarea muncii sau solicitările intelectuale ale postului. Controlul postului este definit ca o combinație de autonomie pe post și posibilitatea de a utiliza diferite deprinderi. Autorul a avansat ideea că o combinație de solicitări ridicate ale muncii și un control scăzut determină „reacții puternice” care au ca rezultat o varietate de probleme de sănătate. Un alt model, cel al potrivirii persoană-mediul, autorii căruia sunt French, Caplan și Harrison (1982), susține că potrivirea dintre o persoană și mediul determină nivelul stresului perceput de persoană (după [3]). O potrivire bună persoană-mediul apare când aptitudinile și deprinderile unei persoane se potrivesc cu solicitările postului sau mediului de muncă. Kahn și Byosiere (1992) au proiectat un model explicativ al stresului ocupațional, prezentând factori importanți implicați în procesul de stres: (1) stresorii activității de muncă, sarcini și stresorii de rol, (2) moderatorii ai procesului de stres – diferențele individuale, suportul social și (3) consecințele stresului – burnout-ul, bolile cardiovasculare (după [1]).

Calitatea vieții de familie și conflictul muncă-familie sunt doi piloni importanți în contextul acestei cercetări. Calitatea vieții în relațiile de cuplu se referă la nivelul de satisfacție și beneficiu pe care o relație îl oferă ambilor parteneri. Studiile relevă că există legături strânse între stabilitatea relației și indicatorii calității relației în cuplu,

precum satisfacția, consensul și coeziunea. Consensul diadic se referă la gradul în care cuplul este de acord cu problemele importante pentru relație; satisfacția diadică reprezintă gradul în care cuplul este mulțumit de relația lor; iar coeziunea diadică este gradul de apropiere, partajarea activităților în cuplu. În ceea ce privește conflictul între muncă și viața de familie, acesta, în viziunea lui Greenhaus și Beutell, reprezintă incompatibilitatea presiunilor generate de rolurile profesionale și cele familiale, conflict ce poate afecta semnificativ calitatea vieții de familie [7].

Efectele stresului asupra dinamicii de cuplu au fost subiect de interes pentru mulți cercetători. La nivel de cuplu, susține Bodenmann, efectele negative ale stresului asupra satisfacției maritale necesită o abordare complexă, în funcție de natura stresului [5]. Randall și Bodenmann (2009) propun trei categorii de stres specific cuplului, în funcție de: (1) sursa generatoare de stres: stres intern (stres ce izvorăște din interiorul cuplului) și stres extern (stres ce își are originea în exteriorul cuplului); (2) intensitatea stresului: stres minor și stres major și (3) durata expunerii la stres: stres acut (cu o durată de aproximativ o săptămână) și stres cronic (cu o durată de un an) (după [11]). Studiile anterioare arată că atât stresul intern cuplului, cât și cel extern afectează satisfacția maritală a celor doi parteneri. Alte studii, precum cel a lui Neff și Karney, ilustrează două mecanisme care explică efectul stresului extern asupra dinamicii de cuplu: pe de o parte, stresul care își are sursa în exteriorul cuplului poate genera probleme suplimentare, iar pe de altă parte, stresul extern poate cauza comportamente inadecvate atunci când partenerii se confruntă cu o problemă [12]. Repetti et al. (2009) au arătat că atunci când unul dintre parteneri are o zi stresantă la serviciu, acest lucru se răsfânge negativ asupra relației de cuplu, partenerii manifestând distanțare socială și deconectare emoțională [13]. În ceea ce privește al doilea mecanism menționat, partenerii care se confruntă cu diferiți stresori externi s-ar putea simți epuizați în încercarea de a combate situațiile adverse, nemaiaivând energie și pentru problemele care apar în cuplu [12].

Metodologia cercetării

Scopul studiului prezentat în acest articol a fost de a determina relația dintre stresul ocupațional și calitatea vieții de familie. Ipoteza de la care am pornit în această cercetare a fost: Presupunem că între stresul trăit la locul de muncă și calitatea vieții de familie există un raport de proporționalitate inversă, astfel, cu cât nivelul stresului ocupațional este mai mare, cu atât calitatea vieții de familie este mai joasă. Pentru atingerea scopului propus și verificarea ipotezei înaintate, am operaționalizat următoarele obiective ale cercetării: (a) măsurarea nivelului de stres ocupațional al participanților; (b) evaluarea calității vieții lor de familie; (c) determinarea conflictului muncă-familie; (d) constatarea relației dintre stresul ocupațional și calitatea vieții de familie.

Pentru măsurarea variabilelor cercetării, am aplicat următoarele instrumente de cercetare: Scala Levenstein de percepție a stresului, elaborată de S. Levenstein, C. Prantera, V. Varvo, M.L. Scribano, E. Berto, C. Luzi și A. Andreoli [10]; Scala de Adaptare Diadică (Dyadic Adjustment Scale, DAS), autorul căreia este Graham B. Spanier [14]; Scala conflictului muncă-familie, concepută de către Carlson, Kacmar și Williams [6].

Cercetarea a fost realizată pe un număr de 60 de persoane (30 de cupluri), cu vârste cuprinse între 32 și 57 de ani, cu o durată a căsătoriei între 3 și 34 de ani și cu o

vechime în muncă între 2 și 37 de ani. Eșantionul cercetării a fost selectat prin tehnica stratificării, având drept criterii de stratificare angajarea în câmpul muncii și relația maritală.

Pentru colectarea datelor, am utilizat un formular online care a inclus chestionarele menționate anterior. Fiecare întrebare a fost formulată în conformitate cu cerințele și structura specifică a fiecărui instrument de măsurare, asigurând astfel obținerea de informații relevante și precise pentru cercetarea noastră. Acest proces a inclus și o secțiune pentru date demografice esențiale, iar formularele au fost distribuite participanților prin link-uri personalizate sau invitații trimise online.

Rezultatele cercetării

Pentru a realiza scopul și obiectivele propuse și a verifica ipoteza cercetării, am aplicat metodele de culegere a datelor factologice menționate anterior. Rezultatele obținute vor fi prezentate pentru fiecare metodă în parte.

Scala Levenstein de percepție a stresului. În urma aplicării Scalei Levenstein de percepție a stresului, am constatat următoarele: 13% dintre respondenți au obținut un nivel intens de stres. Deși procentul este mic, nivelul intens de stres nu trebuie ignorat, deoarece indică o situație tensionată, cauzată de presiuni ridicate la locul de muncă, responsabilități copleșitoare, lipsa controlului asupra situației și lipsa suportului social sau profesional. Aceasta poate duce la burnout, probleme de sănătate mentală sau fizică și deteriorarea relațiilor interpersonale și a calității vieții în general.

27% dintre respondenți au obținut un nivel scăzut de stres, ceea ce indică abilități de gestionare eficientă a presiunii și cerințelor la locul de muncă, strategii eficiente de gestionare a stresului, un mediu de lucru favorabil și un echilibru între viața profesională și cea personală, reflectând o stare generală de bine.

Cea mai mare parte, 60%, au obținut un nivel moderat de stres, care poate fi perceput ca o reacție normală la cerințele și presiunile locului de muncă. Totuși, acest nivel poate fi rezultatul muncii solicitante, termenelor strânse și lipsei resurselor sau suportului necesar, ceea ce poate duce la oboseala persistentă și scăderea satisfacției generale în viață. Graficul de mai jos (Figura 1) furnizează o imagine clară a modului în care respondenții percep stresul în contextul ocupațional.

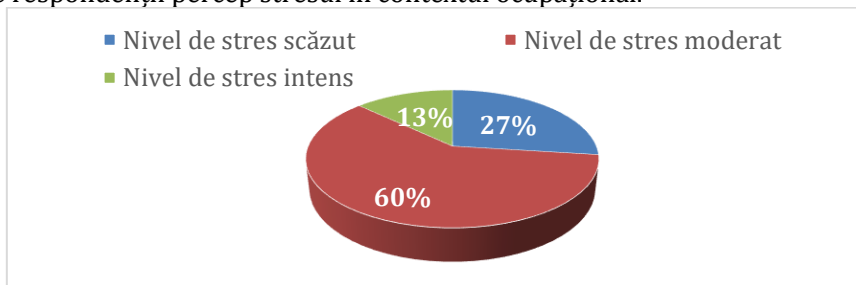


Figura 1. Nivelul de stres perceput de către respondenți

Scala de Adaptare Diadică (DAS). Pentru a măsura nivelul de satisfacție maritală al subiecților, am utilizat Scala de Adaptare Diadică. Diagrama prezentată în Figura 2 reflectă rezultatele acestei scale privind satisfacția în relația de cuplu. Majoritatea respondenților, 73,3%, au raportat un nivel foarte înalt de satisfacție, iar 26,7% un nivel înalt de satisfacție. Diagrama sugerează o imagine pozitivă a satisfacției în relațiile de cuplu pentru cei chestionați, indicând că niciunul dintre respondenți nu

este nemulțumit de relația sa de cuplu. Aceste rezultate pot sugera faptul că relațiile maritale ale respondenților sunt sănătoase și solide, bazate pe comunicare eficientă, înțelegere reciprocă și respect.

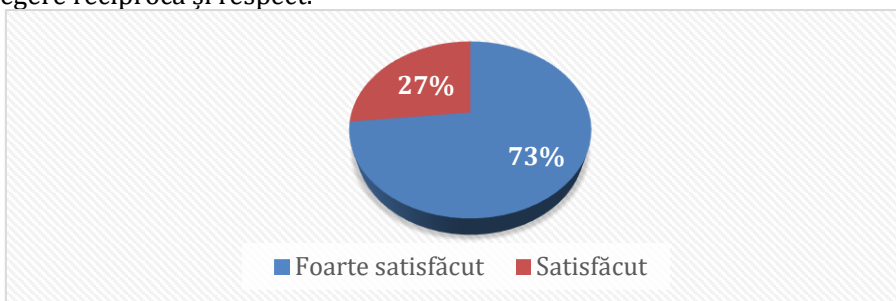


Figura 2. Satisfacția în relațiile de cuplu

Scala conflictului muncă-familie. Pentru a determina conflictul muncă-familie, am aplicat Scala conflictului muncă-familie concepută de Carlson, Kacmar și Williams. Rezultatele obținute din analiza conflictului între muncă și familie se împart în două categorii distincte:

Nivel înalt de conflict: 67% dintre respondenți au raportat un nivel intens de conflict între responsabilitățile profesionale și cele familiale. Aceasta sugerează că, în multe cazuri, munca interferează cu viața de familie, creând interferențe conflictuale. Cauzele potențiale includ suprapunerea cerințelor de la locul de muncă și cele din sfera familială, lipsa flexibilității în program și presiunea de a răspunde la cerințe contradictorii. Consecințele acestui nivel ridicat de conflict pot fi severe, inclusiv stres crescut, epuizare și dificultăți în menținerea echilibrului între viața de familie și cea profesională.

Nivel scăzut de conflict: 33% dintre respondenți au raportat un nivel scăzut de conflict muncă-familie. Acest lucru poate indica abilități eficiente de gestionare a timpului și prioritizare, suport din partea organizației sau a familiei, și o anumită flexibilitate în programul de lucru. Consecințele acestui nivel redus de conflict sunt pozitive, generând o mai bună capacitate de a îmbina responsabilitățile profesionale și cele personale, satisfacție crescută în ambele domenii și îmbunătățirea relațiilor familiale.

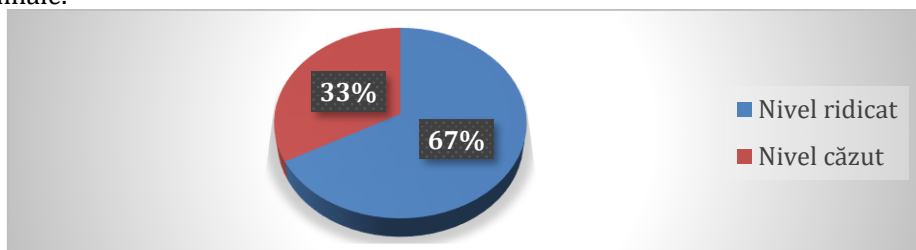


Figura 3. Nivelul conflictului muncă-familie

Corelația dintre stresul ocupațional și conflictul muncă-familie

Pentru a înțelege legătura dintre stresul ocupațional și calitatea vieții de familie, am analizat relația dintre nivelul de stres perceput și scorurile privind conflictul muncă-familie. Datele sunt reflectate în Figura 4.

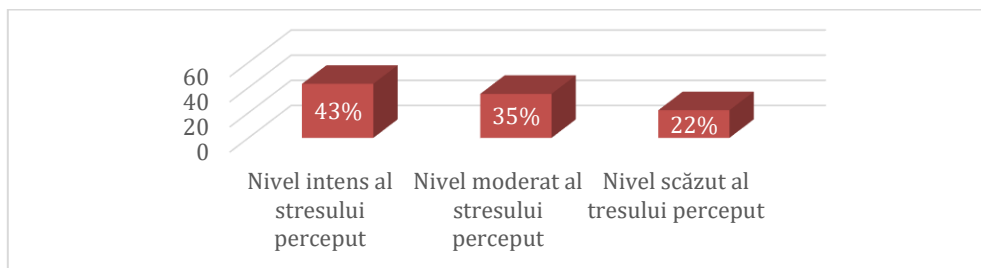


Figura 4. Corelația dintre nivelul stresului perceput și nivelul conflictului muncă-familie

Aceste date subliniază importanța gestionării și echilibrării cerințelor din mediul profesional și cel familial pentru a asigura un traseu mai echilibrat și sănătos al vieții cotidiene. Analizând datele figurii de mai sus, observăm o asocieră clară între intensitatea stresului perceput de către respondenți și scorurile privind conflictul muncă-familie. Persoanele cu nivel intens de stres au înregistrat cele mai înalte scoruri în ceea ce privește conflictul muncă-familie. Acest lucru poate fi cauzat de presiunea mare de la locul de muncă, care poate afecta capacitatea de a gestiona responsabilitățile familiale sau poate genera tensiuni în relațiile familiale. Persoanele cu nivel scăzut de stres au înregistrat cele mai joase scoruri în ceea ce privește conflictul muncă-familie, ceea ce presupune că pentru ele nu există dificultăți în realizarea sarcinilor specifice rolului familial și celui ocupațional. Probabil că aceștia se simt mai puțin copleșiți de cerințele sau presiunile de la locul de muncă, având astfel mai multă energie și resurse emoționale pentru a investi în viața de familie. Persoanele cu nivel moderat de stres au înregistrat un scor mediu în ceea ce privește conflictul muncă-familie. Această grupă poate experimenta atât avantajele, cât și dezavantajele unui nivel moderat de stres. Poate exista o anumită capacitate de a gestiona presiunea, dar acest nivel poate fi încă suficient de mare pentru a afecta într-o oarecare măsură viața de familie.

Pentru o analiză mai profundă a relației stres ocupațional-satisfacție maritală, am examinat relația dintre nivelul stresului ocupațional și aspectele calității vieții de cuplu: satisfacția, coeziunea și consensul marital. Datele obținute și prezentate în Figura 5 evidențiază o corelație semnificativă între nivelul perceput de stres și nivelul general al adaptării și satisfacției diadice, al coeziunii și consensului marital.

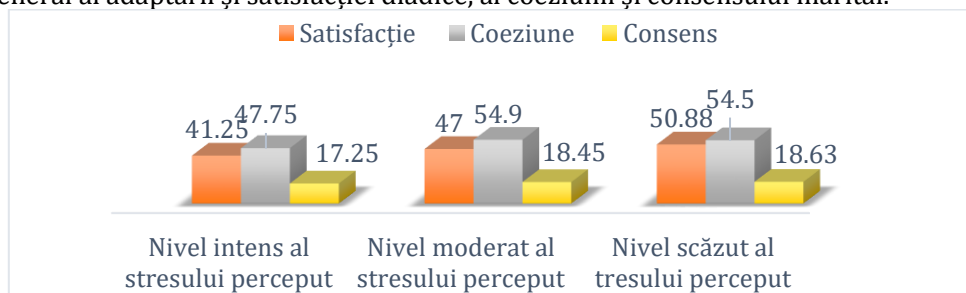


Figura 5. Corelația dintre nivelul de stres perceput și nivelul general al adaptării și satisfacției diadice

Analizând diferitele niveluri de stres și adaptare în contextul relațiilor interpersonale, se conturează trei tipologii distincte:

Nivel intens de stres. În cazul persoanelor cu un nivel intens de stres, se observă un nivel scăzut de adaptare și satisfacție în relațiile lor. Această constatare sugerează că acești indivizi au dificultăți majore în adaptarea la situații de stres și, în consecință, se confruntă cu probleme în relațiile personale și în satisfacția din cuplu. Capacitatea lor redusă de a gestiona stresul poate avea un impact negativ asupra relațiilor, generând tensiuni și dificultăți în menținerea unei conexiuni sănătoase în cuplu. Valoarea redusă a consensului, comparativ cu celelalte niveluri de stres, indică un nivel scăzut de acord și înțelegere în familie. Acest lucru poate semnala dificultăți în luarea deciziilor comune sau în găsirea unui teren comun în relațiile familiale. Valoarea scăzută (47,75) sugerează o coeziune redusă în familie, reflectând o posibilă lipsă de legături puternice sau de sprijin reciproc în cadrul relațiilor.

Nivel scăzut de stres. În contrast, persoanele cu nivel scăzut de stres par să aibă cel mai ridicat nivel de adaptare și satisfacție în relațiile lor. Acești indivizi reușesc să își gestioneze stresul într-un mod care le oferă un avantaj în adaptarea la circumstanțe dificile și în menținerea unei relații satisfăcătoare. Capacitatea lor de a face față stresului poate contribui semnificativ la crearea și menținerea unei legături sănătoase în cuplu. O coeziune crescută indică legături puternice și strânse între membrii unei familii. Există o atmosferă de sprijin reciproc, încredere și implicare emoțională profundă între membrii familiei. Aceasta poate însemna că membrii familiei sunt deschiși să comunice, să se sprijine și să fie prezenți unii pentru alții în momente dificile sau în cele fericite. Un consens ridicat înseamnă că membrii familiei sunt în general de acord cu deciziile importante și valorile comune. Există un acord general asupra direcției și obiectivelor familiei, iar divergențele de opinie sunt reduse sau gestionate în mod constructiv.

Nivel moderat de stres. Grupul cu nivel moderat de stres se situează la mijloc în ceea ce privește adaptarea și satisfacția în relațiile lor. Acești indivizi par să aibă o abilitate intermediară de a gestiona stresul, ceea ce se reflectă într-o adaptare și satisfacție echilibrate în relație. Capacitatea lor de a menține un echilibru poate fi văzută ca un factor pozitiv în îmbunătățirea calității relaționale și a stării de bine în cuplu. În ceea ce privește consensul și coeziunea, valorile sunt practic identice cu cele obținute de cei cu nivel scăzut de stres.

Aceste constatări subliniază importanța gestionării stresului în contextul relațiilor interpersonale și evidențiază modul în care nivelul de stres poate influența adaptarea și satisfacția în cuplu. Rezultatele cercetării sugerează că există o corelație directă între nivelul de stres și nivelul general al adaptării și satisfacției în relațiile de cuplu. Persoanele cu niveluri ridicate de stres par să aibă dificultăți mai mari în menținerea unei adaptări și satisfacții optime în relațiile lor, în timp ce cei cu stres scăzut au tendința de a se descurca mai bine și de a fi mai mulțumiți în cuplu. Este esențial să se ofere suport și resurse adecvate celor care se confruntă cu niveluri mai mari de stres pentru a îmbunătăți calitatea relațiilor lor.

Concluzii

Studiul relației dintre stresul ocupațional și calitatea vieții de familie ne permite să formulăm următoarele constatări.

1. Majoritatea participanților au un nivel moderat de stres (60%), iar procentul celor cu niveluri intense și scăzute este semnificativ mai mic (13% și 27%).

2. Relația dintre stresul ocupațional și calitatea vieții de familie este evidentă și semnificativă, în sensul că, calitatea vieții de familie este influențată de nivelul stresului la locul de muncă, ceea ce confirmă prima parte a ipotezei cercetării.

3. Persoanele care trăiesc un nivel intens de stres la locul de muncă prezintă un nivel scăzut al satisfacției, consensului și coeziunii în cadrul relațiilor de familie.

4. A doua parte a ipotezei, conform căreia cu cât nivelul stresului ocupațional este mai mare, cu atât calitatea vieții de familie este mai scăzută, este confirmată și ea de rezultatele studiului.

5. Persoanele cu un nivel intens de stres resimt mai acut conflictul între sfera profesională și cea familială, comparativ cu cei care au un nivel scăzut sau moderat de stres.

Astfel, concluziile relevă o corelație puternică între nivelul stresului ocupațional și calitatea vieții de familie, subliniind importanța gestionării și reducerii stresului în mediul profesional pentru a menține și îmbunătăți armonia și bunăstarea în cadrul relațiilor familiale. Strategiile menite să reducă stresul la locul de muncă ar putea, în consecință, contribui la creșterea satisfacției maritale și diminuarea conflictului între sfera profesională și cea familială, având astfel un impact pozitiv asupra vieții de familie.

Recomandări pentru angajatori și angajați

Programe de gestionare a stresului: organizațiile ar trebui să ofere programe de gestionare a stresului, inclusiv sesiuni de relaxare, meditație sau consiliere pentru a ajuta angajații să facă față mai bine presiunilor de la locul de muncă.

Informare și intervenție: organizațiile ar trebui să organizeze seminare informative și programe de intervenție psihologică pentru prevenirea conflictului muncă-familie și stabilirea unui echilibru între muncă și familie.

Creșterea comunicării și suportului: crearea unui mediu psihosocial de lucru care promovează comunicarea deschisă și oferă suport emoțional angajaților, ceea ce ar ajuta la reducerea nivelului de stres și, în consecință, ar contribui la îmbunătățirea calității vieții de familie.

Planificare și flexibilitate: organizațiile ar putea să ofere angajaților flexibilitate în organizarea și planificarea activităților, având posibilitatea de a alege când să înceapă activitatea de muncă și când să o finalizeze. Astfel, angajații vor simți efecte pozitive asupra stării de bine, iar epuizarea emoțională va scădea.

Stabilirea limitelor: angajații ar trebui să creeze o separare clară între timpul dedicat muncii și timpul petrecut cu familia, să impună limite pentru a nu fi constant disponibili profesional.

Comunicare deschisă în familie: angajații ar fi bine să încurajeze comunicarea deschisă și sprijinul reciproc pentru a face față stresului. Discutarea problemelor poate reduce tensiunea.

Planificare și prioritizare: stabilirea de priorități clare atât la locul de muncă, cât și în viața personală. Crearea unui plan pentru a gestiona sarcinile într-un mod eficient.

Bibliografie

1. AVRAM, E., COOPER, L. *Psihologia organizational -manageriala. Tendinte actuale*. Iași: Polirom, 2008. 912 p. ISBN: 978-973-46-0808-9.

2. BALODE, N. *Psihologia sănătății ocupaționale*. Chișinău: Print-Cro, 2023. 64 p. ISBN: 978-9975-165-85-3.
3. BOGATHY, Z. *Manual de psihologia muncii și organizațională*. Iași: Polirom, 2004. 320 p. ISBN:973-681-536-6.
4. BOGATHY, Z. *Manual de tehnici și metode în psihologia muncii și organizațională*. Iași: Polirom, 2007. 388 p. ISBN: 978-973-46-0428-9.
5. BODENMANN, G. Dyadic Coping and Its Significance for Marital Functioning. În: T.A. REVENSON, K. KAYSER, G. BODENMANN (Ed.). *Couples coping with stress: Emerging perspectives on dyadic coping*. American Psychological Association. [on line], 2005. pp. 33–49 [Citat 17 noiembrie 2023]. Disponibil: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/11031-000>
6. CARLSON, D.S., KACMAR, K.M., WILLIAMS, L.J. Construction and Initial Validation of a Multidimensional Measure of Work-Family Conflict. In: *Journal of Vocational Behavior*, [on line], 2000, nr. 56, pp. 249-276. [Citat 2 octombrie 2023]. Disponibil: <http://dx.doi.org/10.1006/jvbe.1999.1713>
7. GREENHAUS, J.H., BEUTELL, N.J. Sources of conflict between work and family roles. In: *Academy of Management Review*, [on line], 1985, vol. 10, nr. 1, pp. 76-88. [Citat 29 septembrie 2023]. Disponibil: <https://www.jstor.org/stable/258214>
8. ILIESCU, D., ȚÂNCULESCU-POPA, L. *Diagnoza organizațională*. Iași: Polirom, 2023. 280 p. ISBN: 978-973-46-9489-1.
9. LAZARUS, R.S., LAUNIER, R. Stress-Related Transactions between Person and Environment. In: PERVIN, L.A., LEWIS, M. (Eds.). *Perspectives in Interactional Psychology*. New York: Plenum, [on line], 1978, pp.287-327. [Citat 4 octombrie]. Disponibil: http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4613-3997-7_12.
10. LEVENSTEIN, S., PRANTERA, C., VARVO, V., SCRIBANO, M.L., BERTO, E., LUZI, C.A., ANDREOLI, A. Development of the perceived stress questionnaire: a new tool for psychosomatic research. In: *Journal of Psychosomatic Research*, [on line], 1993, vol. 37, nr.1, pp. 14–32. [Citat 6 octombrie 2023]. Disponibil: [https://doi.org/10.1016/0022-3999\(93\)90120-5](https://doi.org/10.1016/0022-3999(93)90120-5)
11. MATTHEWS, R.S., BARNES-FARRELL, J.L. Development and initial evaluation of an enhanced of boundary flexibility for the work and family domains. In: *Journal of Occupational Health Psychology*, [on line], 2010, vol.15, nr. 3, p.330-346. ISSN 1076-8998. [Citat 23 noiembrie 2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1037/a0019302>
12. NEFF, L.A., KARNEY, B.R., Acknowledging the elephant in the room: How stressful environmental contexts shape relationship dynamics. In: *Current Opinion in Psychology*, [on line], 2017, nr.13, pp. 107–110. [Citat 19 noiembrie 2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.1016%2Fj.copsyc.2016.05.013>
13. REPETTI, R.L., WOOD, J. Families Accommodating to Chronic Stress. In: B.H. GOTTLIEB (Ed.). *Coping with Chronic Stress*. Boston: Springer, [on line], 1997, pp. 191–220. [Citat 21 noiembrie 2023]. Disponibil: <https://link.springer.com/bookseries/6458>
14. SPANIER, G. B. Measuring dyadic adjustment: New scales for assessing the quality of marriage and similar dyads. In: *Journal of Marriage and the Family*, [on line], 1979, vol. 38, nr. 1, pp. 15-28. [Citat 17 octombrie 2023]. Disponibil: <https://www.trieft.org/wp-content/uploads/2016/11/DAS-Article-for-Scoring-Info-2.pdf>
15. URSU. M. A. Stresul organizațional. Modalități de identificare, studiere, prevenire și combatere. Iași: Lumen, 2007. 123 p. ISBN:978-973-1703-96-1.

NECESSARY SKILLS IN EFFECTIVE COMMUNICATION

ABILITĂȚI NECESARE ÎN COMUNICAREA EFICIENTĂ

HÂNZĂ Laura, PhD student, Free International University of Moldova assistant professor, Andrei Saguna University of Constanta, Romania

<https://orcid.org/0009-0002-5528-3741>

Abstract. Effective communication involves several key factors and skills that interlocutors must possess to ensure person-centered interaction. The quality of the relationship between interlocutors is crucial, irrespective of their societal roles. Communication encompasses interaction, feedback, and the exchange of meanings and viewpoints on common interests. In this process, both the content (information) and elements such as personal value systems, prejudices, and communication styles of the interlocutors are significantly relevant. Various factors influence the act of communication and the communicative behavior of those involved. The term communication is often used with different connotations, emphasizing a relationship with others to share or participate in something common. Effective communication requires a relationship between the involved parties and a range of elements that condition communication, regardless of its type: verbal, nonverbal, and paraverbal. Essential skills for effective communication include understanding the interlocutor's internal frame of reference, reflecting feelings, active listening, asking questions, and providing effective feedback.

Rezumat. Comunicarea eficientă implică o serie de factori și abilități esențiale pe care interlocutorii trebuie să le dețină pentru a asigura o interacțiune centrată pe persoană. Calitatea relației dintre interlocutori este crucială, indiferent de rolurile lor în societate. Comunicarea cuprinde interacțiunea, feedback-ul și schimbul de sensuri și puncte de vedere asupra unor interese comune. În acest proces, atât conținutul (informațiile), cât și elemente precum sistemele de valori personale, prejudecățile și stilurile de comunicare ale interlocutorilor sunt semnificative. Diferite factori influențează actul comunicării și comportamentul comunicativ al celor implicați. Termenul de comunicare este adesea folosit cu diverse conotații, subliniind o relație cu ceilalți pentru a împărtăși sau a participa la ceva comun. Comunicarea eficientă necesită o relație între părțile implicate și o serie de elemente care condiționează comunicarea, indiferent de tipul acesteia: verbală, nonverbală și paraverbală. Abilitățile esențiale pentru o comunicare eficientă includ înțelegerea cadrului de referință intern al interlocutorului, reflectarea sentimentelor, ascultarea activă, punerea întrebărilor și oferirea unui feedback eficient.

Keywords: internal frame of reference, diversity, active listening, questions, effective feedback

Cuvinte cheie: cadru de referință intern, diversitate, ascultare activă, întrebări, feedback eficient.

Cuvântul fundamental utilizat în legătură cu comunicarea eficientă implică o serie de factori și abilități pe care interlocutorii trebuie să le dețină, astfel încât comunicarea să fie centrată pe persoană. Calitatea relației dintre interlocutori, indiferent de rolul pe care aceștia îl joacă în societate, este esențială. Comunicarea presupune interacțiune și feedback, împărtășirea semnificațiilor și punctelor de

vedere pe problematici comune de interes. În procesul de comunicare, primesc o relevanță semnificativă atât conținuturile (informațiile), cât și sistemul propriu de valori, prejudecățile și stilurile de comunicare ale interlocutorilor. O serie de factori condiționează actul comunicării și influențează comportamentul comunicativ al celor implicați.

Termenul de comunicare este de obicei utilizat cu accepțiuni diferite. Conceptul evidențiază o relație cu celălalt, cu care se intenționează a pune în comun ceva, a participa la ceva comun. O comunicare eficientă presupune existența unui raport între părțile implicate și o serie largă de elemente care condiționează comunicarea, indiferent de tipul ei: verbală, nonverbală și paraverbală. Comunicarea, înțeleasă ca proces, se bazează pe patru componente fundamentale: emițătorul, canalul, informația și receptorul. Esența acestui proces constă în transferul sau trimiterea informației de la emițător la receptor. Cu toate acestea, modelul elementar trebuie extins, deoarece comunicarea nu se încheie niciodată cu simpla preluare sau receptare a informației.

În consecință, printre abilitățile de bază și imperios necesare unei comunicări eficiente se numără înțelegerea cadrului de referință intern al interlocutorului, reflectarea sentimentelor, ascultarea activă, adresarea întrebărilor și oferirea de feedback eficient.

Înțelegerea cadrului intern de referință

Aceasta presupune privirea din perspectiva clientului și reprezintă capacitatea de a înțelege clientul din punctul său de vedere, din cadrul său de referință intern, capacitatea de a „te pune în pielea interlocutorului tău”. Fundamentul acestei competențe presupune a face distincția fundamentală dintre TU și EU, dintre perspectiva ta asupra ta (cadrul intern), perspectiva mea asupra ta (cadrul extern), perspectiva ta asupra mea (cadrul extern) și perspectiva mea asupra mea (cadrul intern). Abilitatea de a asculta și a-i înțelege pe ceilalți se bazează pe capacitatea de a pătrunde în cadrul lor intern de referință pentru a putea să le răspundem într-un fel care demonstrează o înțelegere corectă a perspectivelor lor, a felului lor de a gândi și de a se raporta la propriile lor gânduri și valori.

Diversitatea în comunicare

Toți cei care interacționează în amplul proces al comunicării dețin o multitudine de caracteristici diferite, de principii și valori diferite pe care le aduc în relațiile interumane. Fiecare dintre noi avem un trecut și o experiență de viață proprie, unică, ce influențează felul în care vedem, înțelegem și analizăm lumea înconjurătoare. Toți avem și ne raportăm la propriul nostru sistem de referință. Felul în care fiecare dintre noi înțelege mediul și îi răspunde ține de percepția personală; extragem informațiile care corespund sistemului nostru de referință și filtrăm sau eliminăm pe cele care nu corespund. Fiecare dintre noi avem valori proprii, opinii, sentimente și convingeri și este important să putem accepta dreptul celorlalți la opinii și credințe care pot fi total diferite de ale noastre și totodată să ținem cont de ele, deși nu suntem în total acord cu acestea. A formula opinii fără a ține cont de faptele cuiva sau înainte de a le cunoaște înseamnă a avea prejudecăți. Prejudecățile sunt afirmații sau generalizări neverificate dar și neverificabile cu privire la relațiile umane, la manifestările de comportament ale indivizilor, la calitățile personale sau de grup ale

acestora. De cele mai multe ori, acestea ne fac să ne comportăm mai mult sau mai puțin ostil față de anumite idei, persoane sau categorii de persoane. Sau putem avea un comportament opus, exagerând în compensarea a ceea ce recunoaștem tacit că este o prejudecată. Este necesar să ne identificăm propriile prejudecăți, dar și pe ale altora și să încercăm să nu ne blocăm în ele. Prejudecățile fiind bariere greu de trecut și care influențează comunicarea cu ceilalți, este important să fie tratate cu maximă vigilență. Printre cele mai întâlnite arii de diversitate cu care se confruntă practicienii se numără: cultura, rasa, clasa socială, sexul biologic, identitatea de sex-rol, starea civilă, orientarea sexuală, vârsta, dizabilitatea fizică, religia sau filosofia (Nelson Jones, 2009).

Ascultarea activă

Ascultarea activă este o aptitudine ce poate fi dezvoltată și exersată în mod conștient în orice situație, indiferent dacă este vorba de o întâlnire de afaceri sau de negociere, o consultație, o conversație telefonică sau o întâlnire întâmplătoare. A asculta nu înseamnă doar a auzi ce spune interlocutorul. Auzul este o acțiune pasivă, pe când ascultarea implică atribuirea unui sens sunetelor auzite. Este un proces psihologic ce necesită concentrare și efort. Ascultarea nu este un proces izolat de alți factori, atât calitatea, cât și eficiența procesului de ascultare fiind influențate de contextul în care se desfășoară și de capacitatea auditivă a receptorului.

Contextul ascultării are trei dimensiuni: interioară, exterioară și interactivă. Dimensiunea interioară a contextului face referire la faptul că sunetele sau cuvintele trebuie auzite, deoarece prezența unor zgomote interioare poate diminua capacitatea și chiar dorința noastră de a asculta. Totodată, cuvintele trebuie să aibă o semnificație și să fie rostite într-o limbă pe care să o cunoaștem și să o înțelegem. Dimensiunea exterioară a contextului influențează și ea capacitatea noastră de ascultare. Zgomotele exterioare pot diminua capacitatea de a asculta sau chiar de a auzi ceea ce spune interlocutorul. Al doilea factor este capacitatea noastră individuală de a asculta. Deși rata medie de vorbire este de 120 de cuvinte pe minut, majoritatea oamenilor sunt capabili să asculte până la 500 de cuvinte pe minut. Dacă însă subiectul nu prezintă interes pentru noi sau poate chiar partenerul de dialog, excesul de capacitate de ascultare face ca gândurile noastre să se îndrepte spre zona noastră de interes, alta decât ceea ce se discută. Pe de altă parte, un limbaj peste capacitatea de înțelegere sau cu un nivel ridicat de dificultate, indiferent dacă mesajul este exprimat mai rapid sau mai lent, poate duce la pierderea firului ideilor, deoarece ne străduim prea mult să înțelegem ceea ce auzim. Dimensiunea interactivă a contextului se referă la faptul că, în cadrul comunicării, participă două sau mai multe persoane. Deoarece interpretăm mesajele primite în limitele sistemului de referință personal, fiecare dintre noi reținem din ele altceva, ceea ce prezintă interes pentru noi și rezonază cu cadrul nostru intern de referință și cu experiențele noastre de viață.

Ascultarea activă înseamnă mai mult decât primirea și interpretarea semnalelor sonore, pentru că implică participarea activă a celui care ascultă. Este, așadar, o tehnică de colectare a informațiilor. Cele mai folosite forme de ascultare activă sunt: cea de sprijin, care are ca scop încurajarea interlocutorului să vorbească, pentru a afla ce gândește sau ce simte acesta. În principiu, cu cât acesta vorbește mai mult, cu atât cantitatea de informații obținută este mai mare. Al doilea tip de ascultare activă este cea de răspuns, pe care o folosim pentru a consolida relația. Chiar dacă și

acest tip de ascultare permite asimilarea de informații, scopul principal al acesteia este participarea la comunicare. Arătăm celuilalt că ne interesează relația cu acesta, că ceea ce spune ni se pare interesant și important și, de asemenea, că dorim să cooperăm cu el și în viitor. Al treilea tip de ascultare activă este cea de asimilare, pe care o folosim atunci când dorim să obținem informații asupra unor fapte și evenimente complexe. Acest tip de ascultare activă este recomandat mai ales pentru situațiile de grup, în care nu suntem angajați personal în dialog. Ascultarea este probabil cea mai importantă capacitate de comunicare, implicând concentrarea și utilizarea tuturor simțurilor.

Tehnici de ascultare activă

Pentru a crește capacitatea de ascultare, pot fi utilizate următoarele tehnici.

Acordarea de timp celorlalți pentru a se exprima: timpul reprezintă adesea un factor de stres, de aceea este important să găsim un echilibru astfel încât nimeni să nu fie grăbit în timpul comunicării.

Neîntreruperea interlocutorului: aceasta ar putea crea confuzii și ar arăta lipsă de politețe, dând impresia că încercăm să răspundem în locul celuilalt.

Concentrarea asupra a ceea ce ni se spune: ascultarea nu numai a cuvintelor, dar și a implicațiilor acestora. De multe ori, când oamenii sunt nervoși sau nesiguri de ei și de valoarea lor, exprimarea lor nu este clară, deci este important să „ascultăm printre rânduri”.

Atenția la limbajul non-verbal și cel paraverbal: acestea sunt extrem de importante, deoarece nu întotdeauna exprimăm ceea ce dorim să spunem cu adevărat, iar un ascultător bun poate observa acest lucru.

Ascultarea cu mintea deschisă: Fără a face presupuneri și fără a lăsa propriile opinii și valori să influențeze comportamentul. Fără o ascultare obiectivă, se pot pierde idei esențiale din mesaj și comunicarea poate deveni defectuoasă.

Ascultarea până la sfârșitul propoziției: fără a presupune că am înțeles ce dorea să ne transmită interlocutorul, acordându-i toată atenția prin menținerea contactului vizual și folosind mijloace nonverbale, cum ar fi datul din cap sau expresii care arată că înțelegem ceea ce ne transmite.

Folosirea ascultării reflective: aceasta ajută atunci când discuția este dificilă sau atinge puncte sensibile. Arată că ascultăm și că înțelegem sensul celor transmise de vorbitor și presupune repetarea unui cuvânt-cheie sau a unei sintagme, ceea ce îl face pe vorbitor să își continue discursul.

Verificarea gradului de înțelegere: prin adresarea unor întrebări pentru a ne asigura că am înțeles corect ceea ce s-a discutat și pentru a asigura și vorbitorul de acest lucru. Este util să facem un rezumat a ceea ce s-a discutat și chiar să repetăm ceva din ce s-a spus anterior.

Prin aplicarea acestor tehnici, putem îmbunătăți semnificativ calitatea și eficiența comunicării noastre.

Obstacole în calea ascultării

Există tipuri diferite de obstacole în comunicare: fizice, personale și de limbaj, etc. În orice tip de interacțiune umană există obstacole, iar pentru o comunicare eficientă este necesar să dezvoltăm capacitatea de a le identifica și depăși.

Obstacole fizice

Obstacolele legate de mediul în care are loc comunicarea pot face dificilă ascultarea discuției: temperatura nepotrivită în cameră (prea cald sau prea frig), scaunele inconfortabile, iluminatul inadecvat (prea puternic sau prea slab), curentul de aer, aerisirea slabă, atmosfera închisă cu mult fum, zgomotele ambientale, telefoanele care sună, prezența altor persoane care distrag atenția și întreruperile frecvente.

Obstacole lingvistice

Obstacolele lingvistice depind de vorbitor și pot face ascultarea mai dificilă: utilizarea jargonului sau a limbajului de specialitate inaccesibil altor persoane, folosirea propozițiilor foarte lungi sau a unui limbaj complex, ceea ce poate face ca mesajul să fie perceput ca venind de la un vorbitor care îi tratează pe ceilalți cu superioritate. Alte aspecte includ ritmul prea rapid sau prea lent al vorbirii, tonul nepotrivit contextului, și volumul inadecvat al vocii (prea tare sau prea încet).

Obstacole psihologice

Stările emoționale create în cadrul comunicării sau rezultate din aceasta pot reprezenta un obstacol în calea receptării mesajului: propria anxietate, furie, frustrare, diferențe de statut social, prejudecăți, diferențe vizibile de clasă, capacitate, experiență și poziție socială.

Obstacole fiziologice

Starea fizică a interlocutorului poate afecta capacitatea de concentrare și poate limita cantitatea de informații pe care acesta o poate asimila: dureri de cap, oboseală, disconfort, durere sau boală, vedere slabă, deficiențe de auz.

Obstacole legate de percepție

Interlocutorii pot avea puncte de vedere diferite asupra unei situații și totodată grade diferite de înțelegere a situației respective. Aceste obstacole includ: diferențe sociale sau culturale, atitudini neașteptate, lipsa satisfacerii așteptărilor, aspectul vorbitorului (vârstă, tânăr, îmbrăcat lejer, prea elegant etc.), manierisme, accentul.

Obstacole legate de conținut

Ceea ce verbalizează interlocutorul poate constitui un obstacol pentru ascultător: subiectul discuției nu este interesant, vorbitorul vorbește prea mult, nu dorim să auzim ceea ce ni se comunică (critici, nevoia de schimbare etc.), sunt informații pe care le-am auzit înainte, conținutul este prea simplist sau, dimpotrivă, prea dificil sau repetitiv.

Obstacole personale

Interlocutorul este preocupat de propriile probleme, se gândește la propriul răspuns, caută fiecare ocazie pentru a întrerupe discursul, nu are răbdare să asculte și încearcă să domine conversația.

Pseudo-ascultarea

Pseudo-ascultarea are loc atunci când ne prefacem că ascultăm fără să o facem cu adevărat. O astfel de persoană va zâmbi, va da din cap și va menține contactul vizual, însă în spatele acestui comportament va fi preocupată de propria problemă sau va face judecăți de valoare cu privire la cel cu care interacționează.

Răspunsuri premature

Răspunsurile premature apar atunci când o persoană are pregătit un răspuns sau o replică cu mult înainte ca interlocutorul să termine ceea ce avea de declarat și înainte să audă punctul său final de vedere.

Adresarea întrebărilor

Întrebările și felul în care sunt ele adresate reprezintă o parte importantă din procesul de comunicare eficientă. Scopurile pentru care adresăm întrebări pot fi multiple: pentru a afla informații, pentru a verifica informațiile primite, pentru a clarifica aspecte relevante, pentru a confirma dacă am înțeles bine o anumită informație, pentru a explora anumite gânduri, sentimente și semnificații, pentru a susține și a încuraja pe ceilalți să ofere mai multe informații, pentru a arăta interes față de celelalte persoane din jur, pentru a facilita conexiunea celorlalți cu propriile emoții și pentru a-i face pe ceilalți să se simtă confortabil.

Întrebările îi pot ajuta pe clienți să se exprime mai clar în legătură cu ceea ce simt, cu felul în care se comportă sau reacționează în anumite situații și cu reacțiile fizice. Este necesar să fie clarificate anumite credințe pe care clienții le asociază sentimentelor și pentru a identifica sentimentele și reacțiile fizice relevante.

Principalele aspecte pe care trebuie să le luăm în considerare când punem întrebări sunt următoarele: ce efect poate avea întrebarea? Cum ar trebui adresată întrebarea? Este nevoie să adresez această întrebare? Cum m-aș simți dacă mi s-ar adresa această întrebare? Este importantă utilizarea tactului și înțelegerii atunci când punem întrebări sensibile și utilizarea unui ton corespunzător corelat cu observarea ascultătorului și verificarea gradului de înțelegere a acestuia.

Tipuri de întrebări

Întrebări cu răspuns deschis

Folosite pentru a face pe cineva să ofere informații și lasă deschis răspunsul respectivei persoane. De asemenea, sunt utilizate pentru a încuraja conversația și a împiedica răspunsurile închise sau dihotomice de tipul „Da” sau „Nu”. Facilitează crearea și menținerea unui raport cu interlocutorul și explorarea diferitelor idei și opinii.

Întrebări de clarificare și examinare

Folosite pentru a afla detalii și informații suplimentare despre tema sau subiectul dezbătut, pentru a clarifica diverse informații obținute înainte și pentru a încuraja pe cel care ascultă să pătrundă în profunzimea situației expuse. Oferă clientului oportunitatea de a explora mai departe problematica despre care a început deja să vorbească.

Întrebări reflective

Folosite pentru a afla mai multe informații prin repetarea unor informații oferite sau a unor mesaje transmise înainte, de obicei prin repetarea ultimelor cuvinte sau sintagme. Ele sunt utile pentru identificarea stării de spirit, a emoțiilor și sentimentelor pe care clientul le ascunde în spatele cuvintelor. Aceste întrebări ajută la stabilirea unui raport cu interlocutorul și sunt un reper al empatiei, dar trebuie folosite cu măsură și nu în exces.

Întrebări cu răspuns închis

Folosite pentru a identifica fapte specifice și pentru a verifica informațiile deținute deja. Ele pot readuce discuția la subiectul inițial, fiind utile în cazul în care

vorbitorul se abate de la subiect sau chiar abordează subiecte diferite față de cel propus. Întrebările închise nu încurajează clientul să vorbească și de obicei duc la noi întrebări. O întrebare închisă va oferi un răspuns închis, de tipul „Da”/„Nu”/„Nu știu”.

Întrebări de legătură sau de extindere

Utilizate pentru a aduce detalii cu privire la un răspuns anterior sau pentru a trece conversația spre o nouă direcție. Ajută să accentueze ceea ce se ascultă și să se creeze un flux mai ușor al conversației.

Tipuri de întrebări de evitat

Întrebări ipotetice: oferă doar răspunsuri ipotetice, cu valoare limitată.

Întrebări retorice: conduc pe cineva la răspunsul dorit și reflectă o presupunere din partea vorbitorului.

Întrebări conducătoare: oferă răspunsuri pe care clientul le găsește ca fiind acceptabile/acceptate. Pot opri procesul de exprimare sau explorare a sentimentelor și gândurilor de teama unui răspuns ridicol.

Întrebări multiple: acordă ascultătorului opțiuni limitate și pot genera confuzii.

Acordarea de feedback

Feedback-ul este procesul prin care persoana care recepționează un mesaj oferă un răspuns persoanei care comunică. Un feedback eficient oferă sprijin și este un proces de învățare, oferind subiectului opțiuni și posibilitatea de a alege, încurajând dezvoltarea personală. Este un instrument de învățare util și eficient.

Un feedback bun începe cu aspectele pozitive, care au rolul de a încuraja, de a ridica moralul și de a sprijini o eventuală îmbunătățire. Este concret, direct și evită comentariile generale, deoarece acestea nu oferă suficiente detalii care să constituie surse de învățare. Este personal, descriind propriile păreri și reacții, fără a emite judecăți de valoare, și oferă alternative. Realizarea procesului de feedback este mai utilă când are loc curând după terminarea evenimentului, astfel încât acesta să poată fi ușor rememorat. Este bine să vă asigurați că receptorul este pregătit pentru a primi feedback. Oferă receptorului încă o șansă. Procesul de feedback nu presupune să spui oamenilor cum să fie ca să se asemene cu tine, ci oferă informații despre modul în care oamenii se influențează reciproc, ținând cont de drepturile și posibilitatea lor de a alege între a acționa sau nu în funcție de feedback-ul primit. O formulare bună de feedback presupune ca aspectele pozitive să fie însoțite de sugestii de îmbunătățire.

Abilități de reflectare

Parafrizarea

Parafrizarea înseamnă preluarea și retransmiterea către interlocutor a elementelor relevante și cu impact din conținutul cognitiv și emoțional al comunicării acestuia. Conținutul este retransmis în cuvintele alese de interlocutor, astfel încât să pună materialul într-o perspectivă ușor diferită. Este recomandat să fie folosită în timpul pauzelor naturale sau atunci când pare a fi momentul potrivit pentru a reitera mesajul primit, oferind interlocutorului posibilitatea de a se poziționa în noua perspectivă. Parafrizarea arată interes față de ceea ce spune persoana interviuată, față de sentimentele și emoțiile acesteia, demonstrând atenție la detalii și la comunicare. Parafrizarea oferă clientului oportunitatea de a auzi ceea ce a spus într-o manieră ușor diferită, ceea ce poate duce la noi puncte de vedere, viziuni și înțelegeri. Este o modalitate de reflectare a declarațiilor și sentimentelor clientului, demonstrând

prezența și atenția celor implicați. Oferă oportunitatea clarificării anumitor aspecte înțelese distorsionat de către intervievator sau verificării acestor înțeleșuri, asigurând păstrarea contactului cu clientul.

Autodezvăluirea

Autodezvăluirea este o acțiune deliberată care constă într-un complex de mesaje verbale și nonverbale, comentarii și interpretări ce lasă să se întrevadă o anumită concepție proprie de viață, similară sau diferită față de cea a clientului (Oancea, 2002). Ea se referă la modul în care interlocutorul se lasă descoperit de către client și reprezintă o dezvăluire verbală intenționată, care oferă noi perspective clientului, personalizează relația de sprijin, ajută la validarea și normalizarea dificultăților clientului și la însuflarea speranței. Dezvăluirea de informații personale cu privire la experiențe similare poate ajuta clienții să simtă că sunt înțeleși și îi poate face pe aceștia să vorbească mai ușor despre propriile lor experiențe, trăiri și emoții. Un aspect important în cazul autodezvăluirii este acela al vorbirii inadecvate despre sine, când începem să vorbim despre propriile necazuri sau suferințe, acestea devenind mult mai importante decât cele ale clientului.

Valorile și credințele noastre ne ghidează acțiunile și relațiile cu ceilalți și impactează comunicarea. Dezvoltarea abilităților de comunicare implică analiza unui set de sugestii și reguli practice prezent în fiecare dintre componentele actelor interpersonale: conversația, argumentarea, seducția, sugestia, manipularea, tăcerea, ascultarea și scrierea. Relațiile dintre oameni se fundamentează pe comunicare, iar orice comunicare se bazează pe interpretare.

Concluzie

Acest articol subliniază importanța comunicării eficiente în toate tipurile de interacțiuni umane, evidențiind necesitatea de a dezvolta abilități esențiale precum ascultarea activă, feedback-ul constructiv, parafrizarea și autodezvăluirea. Ascultarea activă presupune nu doar auzirea cuvintelor, ci și interpretarea corectă a sentimentelor și semnificațiilor din spatele acestora. Un feedback constructiv contribuie la dezvoltarea personală și profesională, încurajând îmbunătățirea continuă prin accentuarea aspectelor pozitive și oferirea de sugestii concrete. Parafrizarea ajută la clarificarea mesajelor și la menținerea atenției asupra comunicării, iar autodezvăluirea întărește relațiile de încredere, oferind noi perspective și validând dificultățile interlocutorului.

Este esențial să identificăm și să depășim obstacolele care pot afecta comunicarea, cum ar fi cele fizice, lingvistice, psihologice și de percepție. Mediul, starea fizică și emoțională a interlocutorilor, diferențele culturale și sociale, precum și conținutul mesajului sunt factori care pot influența semnificativ procesul de comunicare. Dezvoltarea abilităților de comunicare implică o atenție constantă la detalii și o abordare empatică, asigurând astfel un transfer eficient al informațiilor și construirea unui mediu de încredere și sprijin. Prin cultivarea acestor abilități, se poate atinge o comunicare eficientă, esențială pentru relațiile interumane de succes și pentru creșterea personală și profesională.

Bibliografie

1. Baker, S. B. (1997). *School Counselling for the Twenty-first Century*. Wiltshire: PCCS Books.

2. Băban A. (coord.) (1998). Consiliere educațională. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană.
3. British Association of Counselling. (1989). Rugby: BAC.
4. Carkhuff, R. (1987). Art of Helping, 6th ed. Amherst: Human Resources Development Press.
5. Dumitru, I. A. (2008). Consiliere psihopedagogică. Iași: Editura Polirom.
6. Egan, G. (1998). The Skilled Helper. US: Brooks/Cole Publishing Company, A Division of International Thompson Publishing Inc.
7. Gysbers, N. C. (2004). Comprehensive Guidance and Counseling Programs: The evolution of Accountability. Professional School Counseling, 8.
8. Gysbers, N. C., & Henderson, P. (2006). Developing and Managing your School Guidance and Counseling Program. Alexandria: American Counseling Association.
9. Higginbotham S., & Hughes, D. (2006) The Future of Professional Career Guidance: Where Next? UK, University of Derby: Centre for Guidance Studies CeGS.
10. Hough, M. (2006). Counselling Skills and Theory. UK: Hodder Arnold, A Member of the Hodder of the Headline Group.
11. Hoyt, K., & Maxey, J. (2001). Counselling for High Skills: Responding to the Career Needs of all Students. US: ERIC Clearinghouse on Counseling and Student Services.
12. Hovland, C. I. (2003). Communication and Persuasion: Psychological Studies of Opinion Change,. (n.p.): Textbook Publishers
13. Inskipp, F. and Johns, H. (1980) Principles of Counselling. Series I and II. Audiotapes. Alexia Publications, Sussex.
14. Jigău, M. (2001). Consilierea carierei. București: Editura Sigma.
15. Jigău M. et al. (2006). Analiza nevoilor de consiliere permanentă. București: Editura Afir.
16. Jigău, M. (coord) (2006). Consilierea carierei. Compendiu de metode și tehnici. București: Editura Sigma.
17. Kidd, J. M. (2006). Understanding Career Counselling: Theory, Research and Practice. London and New Delphi: Sage Publications, Thousands Oaks.
18. McMahon, M., & Patton, W. (2006). Career Counselling: Constructivist Approaches. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
19. Mehrabian, A. (2017). Nonverbal Communication. Regatul Unit: Taylor & Francis.
20. Muro, J. J., & Kottman, T. (1995). Guidance and Counselling in Elementary and Middle Schools. United States: WCB Brown& Benchmark, A Division of WmC Brown Communication, Inc.
21. Nathan R., & Hill, L. (2006). Career Counselling. (Counselling in Practice Series). London and New Delphi: Sage Publications, Thousands Oaks.
22. Nelson-Jones, R. (1993) Practical Counselling and Helping Skills. London: Cassell.
23. Nelson-Jones, R. (2009). Manual de consiliere. București: Editura Trei.
24. Nurse, G. (1980). Counselling and helping skills: how can they be learned? Nursing Times, 76, 737-738.
25. Oancea, C. (2002). Tehnici de sfătuire/consiliere. București: Editura Vavila Edinf.
26. Patton, W., & McMahon, M. (2006). Career Development and System Theory. The Netherlands: Sense Publisher.
27. Plant, P. Quality in Career Guidance: Issues and Methods. (2004). În: International Journal for Educational and Vocational Guidance. vol. 4, p. 141-157.
28. Rogers, C.R. (2008). A deveni o persoană: perspectiva unui psihoterapeut. București: Editura Trei.

29. Sandres, P. (1996). First Step in Counselling. UK: PCCS Books, Ross-on-Wye.
30. Sanders, P., & Frankland, A. (1996). Next Steps in Counselling. UK: PCCS Books, Ross-on-Wye.
31. Sziliagyi, A. M. A. (2008). Manualul consultantului în carieră. Iași: Institutul European.
32. Tomșa, G. (1999). Orientarea și dezvoltarea carierei la elevi. București: Casa de Editură și Presă „Viața Românească”.
33. Watts, A. G., Law, B., Killeen, J. (1996). Rethinking Careers education and Guidance. London: Routledge.
34. Watts, A. G., & Van Esbroeck, R. (1998). New skills for New Futures: Higher Education Guidance and Counselling Services in the European Community. Brussel: VUBPress. 92

SOCIAL INTERVENTION PARADIGMS IN THE CONTEXT OF NEW SOCIAL REALITIES

PARADIGMELE INTERVENȚIEI SOCIALE ÎN CONTEXTUL NOILOR REALITĂȚI SOCIALE

<https://doi.org/10.54481/pcss2023.26>

UDC: 316.624.3

ADOLESCENT TRAUMA INCIDENCE STUDY AND GOOD PRACTICES IN WORKING WITH TRAUMA

STUDIUL INCIDENȚEI TRAUMEI LA ADOLESCENȚI ȘI PRACTICI BUNE DE LUCRU CU TRAUMA

HARAZ Svetlana, university lecturer, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-3180-4322>

DONȚU Mihaela, bachelor's student, Free International University of Moldova

**DRUȚĂ Alina, national coordinator Child Welfare Department, Open Gate
International**

Abstract. In the last 20 years, increased attention has been paid to child mental abuse, but despite all this, the problem still requires the input of mental health professionals from all over the world. We analyzed articles and international guidelines related to the management of psychological trauma among children and young people in order to identify the practices with the most promising clinical results. We have observed that exposure to a traumatic event will generally cause short-term emotional distress followed by possible long-term psychological damage and that due to the diverse cultural environment and individual perception of the event, cognitive-behavioral therapies should be the first line of treatment with folding on the cultural structure of the patient. Therapies such as desensitization and reprocessing of the traumatic event are offered to the patient in individual therapy sessions, and the quality of the psychotherapeutic act depends on the relationship between the therapist, the patient, and the family, which are the starting points for a successful recovery. To help the child process the traumatic event and return to previous functionality, numerous sets of best practices are developed worldwide, endorsed by world and national psychiatric associations, but an evaluation of current policies and procedures is needed to identify gaps and implement stricter and clearer measures. The results of these measures would help create a safer and more supportive environment for children, ensuring that the adults around them are well-trained to recognize and intervene in the event of emotional and psychological trauma. Families of traumatized children also need support. Services that provide family counseling and training can help parents better understand and manage their children's needs. Also, involving the community in providing support can create a safer and more supportive environment for all its members.

Rezumat. În ultimii 20 de ani, s-a acordat o atenție sporită maltratării psihice a copilului, dar cu toate acestea, problematica necesită încă aportul profesioniștilor în sănătate mintală din întreaga lume. Am analizat articole și ghiduri internaționale

referitoare la gestionarea traumelor psihice în rândul copiilor și tinerilor, cu scopul de a identifica practicile cu cele mai promițătoare rezultate clinice. Am observat că expunerea la un eveniment traumatic va cauza, în general, distress emoțional pe termen scurt urmat de posibila afectare psihică pe termen lung și că, datorită mediului cultural divers și percepției individuale asupra evenimentului, terapiile cognitiv-comportamentale ar trebui să fie prima linie de tratament, adaptându-se structurilor culturale ale pacientului. Terapii precum desensibilizarea și reprocesarea evenimentului traumatic se oferă pacientului în sesiuni de terapie individuală, iar calitatea actului psihoterapeutic depinde de relația dintre terapeut, pacient și familie, acestea fiind punctul de plecare pentru o recuperare de succes. Pentru a ajuta copilul să proceseze evenimentul traumatic și să revină la funcționalitatea anterioară, sunt elaborate în lume numeroase seturi de bune practici, susținute de asociațiile mondiale și naționale de psihiatrie, dar este necesară o evaluare a politicilor și procedurilor actuale pentru a identifica lacunele și a implementa măsuri mai stricte și mai clare. Rezultatele acestor măsuri ar contribui la crearea unui mediu mai sigur și mai suportiv pentru copii, asigurând că adulții din jurul lor sunt bine pregătiți pentru a recunoaște și a interveni în cazul traumelor emoționale și psihologice. Familiile copiilor traumatizați au nevoie și ele de suport. Serviciile care oferă consiliere familială și instruire pot ajuta părinții să înțeleagă și să gestioneze mai bine nevoile copiilor lor. De asemenea, implicarea comunității în oferirea suportului poate crea un mediu mai sigur și mai prielnic pentru toți membrii săi.

Keywords: attachment, adolescents, bullying, children, traumatization, posttraumatic trauma syndrome, etc.

Cuvinte cheie: atașament, adolescenți, bullying, copii, traumatizare, sindrom posttraumatic, etc.

Un eveniment traumatic este un eveniment amenințător, înfricoșător, periculos sau violent care reprezintă sau este perceput ca o amenințare pentru viața sau integritatea corporală a unui copil. De asemenea, a fi martor la un eveniment care amenință viața sau securitatea fizică a unei persoane dragi poate fi, de asemenea, traumatizant [8].

Copiii se învinuiesc deseori pentru evenimente, chiar și pentru acelea care sunt complet în afara controlului lor. Într-un stadiu firesc de dezvoltare psihoemoțională, copiii cred că tot ce se întâmplă în jurul lor este cauzat de ei și, de aceea, au tendința să se simtă vinovați. Este important ca părinții să le explice că nu-i așa, că nu copilul este responsabil pentru ceea ce s-a întâmplat. De asemenea, copilul are nevoie să știe că părinții sunt lângă el atât cât îi este necesar, cu multă răbdare. Unii copii se recuperează mai lent, iar alții mai rapid [7].

Definiția propusă de G. Fischer și R. Riedsger descrie trauma psihică la copii ca fiind o experiență de discrepanță vitală între factorii situaționali amenințători și capacitățile individuale de a gestiona situația. Aceasta este însoțită de sentimente de neajutorare și abandonare, lipsă de apărare, ceea ce duce la o afectare profundă a înțelegerii despre sine și lumea din jur [3].

Copiii expuși la un eveniment traumatizant trăiesc o spaimă intensă și se simt în mare pericol. Ei au tendința să re trăiască evenimentul prin amintiri dureroase. Amintirile pot fi provocate de cei din jur, de situații din viața cotidiană sau pot invada mintea în mod spontan. De exemplu, un anumit loc, miros sau o persoană implicată în

acea situație pot declanșa retrăirea acelui eveniment. Persoanele care au această tulburare evită orice stimul asociat cu trauma. Copilul poate repeta în joc scene pe care le-a trăit sau poate avea coșmaruri legate de factorul amenințător care i-a provocat trauma. Acesta poate prezenta un disconfort puternic și tulburări neurovegetative, cum ar fi tremor, palpitații, tahicardie, paloare, transpirație excesivă și pierderea controlului sfincterian. Copilul poate avea tulburări de somn (adoarme greu și se trezește în cursul nopții), este iritabil și are accese de furie nejustificate, este vigilent și tresare la orice zgomot [2].

Uneori, se consideră că cele mai traumatizante sunt acele evenimente stresante ieșite din comun, declanșate brusc, cum ar fi dezastrele naturale sau cele provocate de om (războiul, actele teroriste). Totuși, trebuie să recunoaștem că cele mai traumatizante evenimente în viața unui copil includ acele experiențe repetate, devenite cotidiene în viața unor adulți sau copii, precum abuzul de alcool, neglijența, expunerea la violență familială sau comunitară, abuzul fizic sau sexual recurent, separarea de părinți și plasarea în diverse instituții rezidențiale (școli de tip internat, spitale, case de copii) [5].

Ca urmare a unui eveniment traumatic, amenințător și copleșitor, în interiorul psihicului se produce o ruptură internă care generează trei tipuri de emoții: frică intensă, neputință (care blochează și îngheață) și vulnerabilitate fără protecție (ca urmare a expunerii la pericol – cu risc de destructurare psihică și fizică). Aceste emoții puternice pot să apară împreună cu reacții fizice care pot persista mult timp după eveniment. Consecințele pe termen scurt sau lung se manifestă prin dezechilibrarea pe trei planuri: identitate, vitalitate (energia pe care o avem) și capacitatea de autoreglare psihică și fizică [8].

Rezultatele sondajului

Ipoteza cercetării: adolescenții se confruntă cu experiențe traumatizante mult mai frecvent decât sunt raportate și rareori solicită ajutor specialiștilor sau chiar adulților (părinți, îngrijitori, educatori).

Metode de cercetare: sondaj pe bază de chestionar cu întrebări de tip închis și deschis, practici bune.

Eșantionul cercetării: a fost constituit din 41 de respondenți, 21 fete și 20 băieți, din Centrul ftiziopneumologic de reabilitare pentru copii Țirnova. Vârsta respondenților se încadrează între 16 și 20 de ani.

Pentru realizarea experimentului și confirmarea ipotezei înaintate, am propus un sondaj prin aplicarea unui chestionar în Google Forms (online).

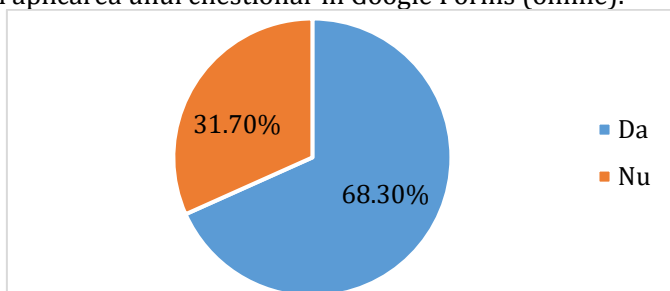


Figura 1. Implicarea în situații de bullying la școală sau în afara ei

Majoritatea respondenților (68,3%) au fost implicați într-o situație de bullying, fie la școală, fie în afara ei. Aceasta sugerează că bullying-ul este o problemă frecventă în rândul persoanelor care au răspuns la sondaj. O minoritate semnificativă (31,7%) nu a fost implicată în astfel de situații. Aceasta arată că, deși bullying-ul este răspândit, există totuși un procent considerabil de persoane care nu au experimentat acest fenomen. Această distribuție evidențiază importanța abordării și prevenirii bullying-ului în diverse medii, având în vedere că o mare parte a populației se confruntă cu această problemă.

Următorul item adresat respondenților: „Ai căutat ajutor sau ai vorbit cu cineva despre experiența ta sau despre ceea ce ai observat?”

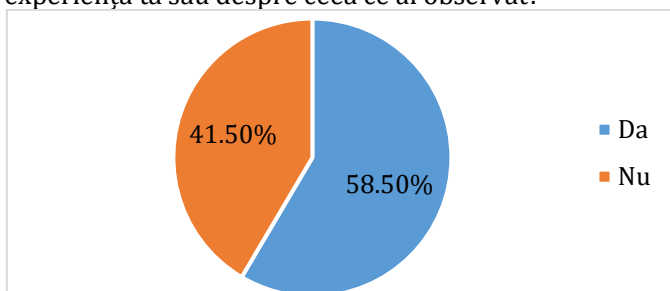


Figura 2. Ajutorul solicitat

58,5% dintre respondenți au raportat că au căutat ajutor sau au vorbit cu cineva despre experiența lor sau despre ceea ce au observat. Acest lucru indică o tendință pozitivă către deschiderea și comunicarea problemelor legate de bullying. Acest aspect este crucial deoarece discutarea experiențelor poate conduce la soluționarea problemelor, la oferirea de suport emoțional și la acțiuni concrete pentru a preveni viitoare situații de bullying.

41,5% dintre respondenți nu au căutat ajutor sau nu au vorbit cu nimeni despre experiențele lor. Aceasta poate sugera mai multe lucruri:

Lipsa de încredere în persoanele cărora le-ar putea dezvălui experiențele lor.

Frica de repercusiuni sau de a fi judecați.

Lipsa de resurse sau de cunoștințe despre unde să caute ajutor.

Un sentiment de inutilitate în a discuta despre aceste probleme, considerând că nu se poate face nimic pentru a schimba situația.

Este îmbucurător faptul că majoritatea respondenților sunt deschiși să caute ajutor și să vorbească despre experiențele lor. Cu toate acestea, este îngrijorător că o proporție semnificativă nu face acest lucru.

Părerea respondenților cu privire la itemul: „Crezi că școala sau comunitatea ta ar trebui să facă mai mult pentru a preveni bullying-ul?”

Răspunsurile respondenților sunt repartizate astfel:

82,9% dintre respondenți consideră că școala sau comunitatea lor ar trebui să facă mai mult pentru a preveni bullying-ul. Acest lucru sugerează o percepție generalizată că măsurile actuale sunt insuficiente și că există un mare potențial de îmbunătățire. Respondenții simt nevoia unor acțiuni mai eficiente și mai prompte din partea instituțiilor educaționale și a comunității pentru a aborda problema bullying-ului.

17,1% dintre respondenți nu consideră că ar trebui făcute mai multe eforturi pentru a preveni bullying-ul. Acest procent mic poate reflecta fie o percepție că măsurile actuale sunt adecvate, fie o lipsă de conștientizare a gravității problemei.

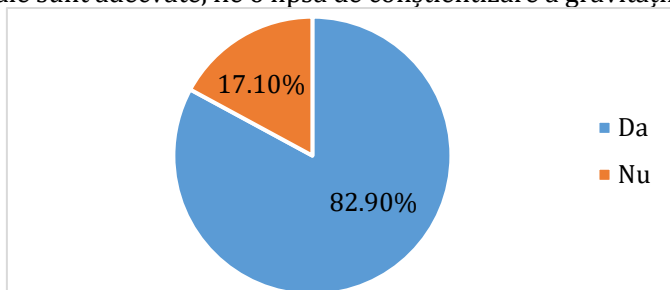


Figura 3. Implicarea școlii și a comunității

Majoritatea respondenților consideră că este necesară o intervenție mai intensă din partea școlii și comunității pentru a preveni bullying-ul.

Identificarea semnelor traumei

Ne-am propus să întrebăm respondenții dacă recunosc unele semne ale traumatizării prin itemul „Ați observat vreodată semne ale unei traume emoționale sau psihologice la un copil din familie sau din cercul vostru de cunoștințe?”

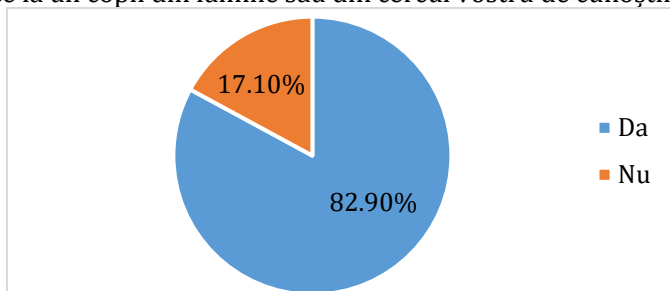


Figura 4. Identificarea semnelor traumei

Itemul a fost de tip închis, iar răspunsurile au fost divizate în două variante: „da” și „nu”.

82,9% dintre respondenți au raportat că au observat semne ale unei traume emoționale sau psihologice la un copil din familie sau din cercul lor de cunoștințe. Acest procent ridicat sugerează că traumele emoționale și psihologice sunt destul de frecvente și vizibile în mediul lor imediat. Respondenții sunt conștienți și capabili să identifice semnele acestor traume, ceea ce este un prim pas important în abordarea și tratarea lor.

17,1% dintre respondenți nu au observat astfel de semne.

Așteptările respondenților de la adulți în situații de traumatizare

Așteptările respondenților de la adulți în situații de traumatizare au fost verificate prin itemul „Cum credeți că ar trebui să reacționeze părinții sau adulții din jur în cazul în care un copil trece printr-o traumă?”

Răspunsurile includ:

- Să discute și să înțeleagă copilul, să nu-l lase să fie anxios și distrus.
- Să se adreseze la un specialist în psihologie.

- Să vorbească cu copilul și să-i dea de înțeles că nu el este problema și să discute cu conducerea școlii.
- Să abordeze situația cu înțelegere și să se adreseze la un specialist dacă este cazul.
- Să încerce să vorbească calm despre toată situația cu copilul, ca acesta să simtă ocrotire și susținere din partea părinților.

Părinții și adulții din jur ar trebui să fie receptivi, să ofere sprijin emoțional și să ofere resurse pentru a ajuta copilul să facă față traumei. Este important să asculte deschis copilul, să încurajeze comunicarea deschisă și să ofere un mediu sigur și de încredere în care copilul să se simtă confortabil să-și împărtășească sentimentele și experiențele. De asemenea, pot să caute ajutor de la profesioniști, cum ar fi consilieri sau terapeuți, pentru a oferi sprijin suplimentar și îndrumare în gestionarea traumei.

Să intervină, să le pese, să preia controlul, să discute cu copilul, profesorii sau cei implicați și să-i ofere un cadru sigur în care să poată împărtăși prin ce a trecut, ce a simțit, iar părinții să-i ofere strategii pentru a preveni situații similare în viitor, adică copilul să știe cum să se poziționeze sau să reacționeze.

Nevoia de pregătire a adulților pentru recunoașterea și gestionarea traumelor la copii

Prin itemul „Credeți că este necesar să se ofere formare și educație suplimentară pentru adulți în ceea ce privește recunoașterea și gestionarea traumelor la copii?” ne-am dorit să analizăm cum văd adolescenții implicarea adulților și dacă aceștia sunt pregătiți pentru a lucra cu trauma.

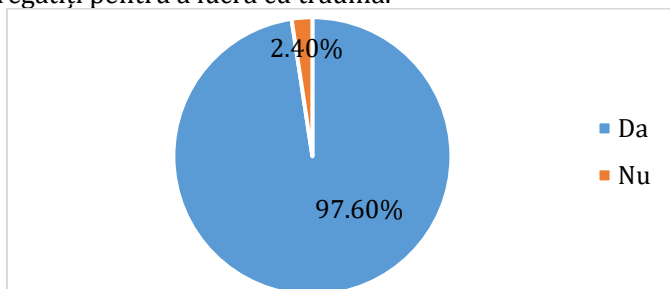


Figura 5. Nevoia de pregătire a adulților pentru recunoașterea și gestionarea traumelor la copii

97,6% dintre respondenți consideră că este necesar să se ofere formare și educație suplimentară pentru adulți în ceea ce privește recunoașterea și gestionarea traumelor la copii. Acest lucru sugerează o conștientizare largă a importanței educației și formării în acest domeniu și indică o dorință puternică pentru îmbunătățirea cunoștințelor și abilităților adulților în a gestiona astfel de situații.

2,4% dintre respondenți nu consideră necesară oferirea de formare și educație suplimentară. Acest procent foarte mic ar putea sugera că acești respondenți fie nu percep gravitatea problemei, fie consideră că nivelul actual de formare și educație este suficient.

Rezultatele indică un consens aproape unanim asupra necesității de a oferi formare și educație suplimentară pentru adulți în recunoașterea și gestionarea traumelor la copii.

Practica bună: intervenția relațională bazată pe încredere (TBRI)

Copiii și tinerii care au trecut prin experiența plasamentului familial sau a instituționalizării în orfelinate au adesea traume complexe de dezvoltare, manifestând un set interactiv de probleme psihologice și comportamentale. Intervenția bazată pe relații de încredere (TBRI) este un model terapeutic care instruește îngrijitorii să ofere suport și tratament eficient pentru copiii aflați în situații de risc. TBRI a fost aplicat în orfelinate, tribunale, centre rezidențiale de tratament, case de grup, familii de plasament și adoptive, biserici și școli. A fost utilizat eficient cu copii și tineri de toate vârstele și din toate categoriile de risc [6].

Trauma complexă de dezvoltare este un diagnostic care recunoaște impactul global al traumei și este descris de Van der Kolk și Courtois [9] ca „experiența unor evenimente traumatice multiple, cronice și prelungite, adverse pentru dezvoltare, cel mai adesea de natură interpersonală”. Trauma precoce și stresul pot avea un efect de durată asupra dezvoltării, declanșând întârzieri în competența socială [1], dezvoltarea unor comportamente disfuncționale de coping și modificând semnificativ chimia creierului unui copil, în special atunci când starea adversă este cronică și există o lipsă a sprijinului de îngrijire. Pentru mulți copii adoptați și plasați în plasament, aceste comportamente disfuncționale creează bariere în dezvoltarea unor relații sănătoase în noile medii familiale și, fără intervenție, comportamentele problematice tind să persiste și să se intensifice până la adolescență [10].

Există trei factori, identificați mai întâi de Van der Kolk [9] și discutați mai târziu de drept cei trei „piloni” principali care ar trebui incluși în orice program conceput pentru a trata traume complexe. Acestea sunt:

- dezvoltarea siguranței,
- promovarea relațiilor de vindecare și
- predarea abilităților de autogestionare și de coping.

Aceste elemente sunt paralele cu cele trei principii bazate pe dovezi ale Intervenției Relaționale bazate pe Încredere (TBRI) dezvoltate la Institutul de Dezvoltare a Copilului din Texas Christian University.

Prezentăm cele trei principii TBRI.

Împuternicire — Atenție la nevoile fizice

Principiul împuternicirii în cadrul TBRI pune accent pe satisfacerea nevoilor fizice ale copilului, asigurându-se că mediul său este sigur și previzibil. Acest principiu include asigurarea unei alimentații adecvate și a hidratării, precum și a unui mediu senzorial care să nu fie supraîncărcat, reducând astfel stresul și anxietatea copilului.

Conexiune — Atenție la nevoile de atașament

Conexiunea se referă la construirea și menținerea unor relații sigure și de încredere prin interacțiuni empatică și consistente. Este esențial ca adulții să răspundă la nevoile emoționale ale copilului, oferindu-i stabilitate prin rutine și ritualuri, și să fie prezenți și atenți în interacțiunile zilnice, pentru a întări sentimentul de valoare și securitate al copilului.

Corecție — Atenție la nevoile comportamentale

Corecția implică abordarea comportamentelor inadecvate ale copilului prin metode care promovează învățarea și respectul reciproc. Aceasta presupune utilizarea disciplinării pozitive, modelarea comportamentelor dorite de către adulți și instruirea

copiilor în abilități sociale și emoționale, cum ar fi rezolvarea problemelor și autocontrolul, pentru a le ghida dezvoltarea comportamentală într-un mod sănătos și respectuos.

Aceste principii ajută atât îngrijitorul, cât și copilul să învețe modalități sănătoase de interacțiune, astfel încât ambii să poată juca un rol în procesul de vindecare. TBRI a devenit oficializat de-a lungul timpului prin cercetarea continuă în laboratorul nostru; cu toate acestea, fundamentele sale au apărut în urmă cu 14 ani la prima noastră tabără de vară pentru copiii adoptivi și cei care au suferit neglijență, abuz sau traumă. La acea primă tabără, numită mai târziu Tabără Hope de către părinții ai căror copii au participat, am documentat câștiguri fără precedent în ceea ce privește comportamentul și atașamentul la cei 10 tineri sub vârsta de 10 ani. Protocoalele de tabără au fost planificate pentru a răspunde nevoilor fizice, comportamentale și relaționale ale copiilor, iar mediul taberei era bogat în activități senzoriale, grupuri de abilități sociale, „grupuri de îngrijire” (descrise mai târziu în acest articol) și multe altele.

Părinții și cercetătorii au fost surprinși de câștigurile dramatice obținute într-o intervenție atât de scurtă. În timp ce ne bucuram de aceste câștiguri documentate, două luni după tabără, bucuria noastră s-a transformat în durere observând cum la unii copii aceste câștiguri se erodează, iar aceștia revin la vechile lor strategii comportamentale și relaționale aberante. Această pierdere devastatoare ne-a determinat să studiem în continuare câștigurile taberei, să înțelegem cum au avut loc și de ce, pentru unii copii, s-au pierdut atât de repede. Descoperirile noastre și călătoria spre înțelegere sunt ilustrate aici prin date și povești individuale dintr-un set bogat de date adunate în ultimul deceniu și jumătate. Ca parte a acestei călătorii, prin cercetare și evaluarea programelor, TBRI a apărut ca un set clar de principii de dezvoltare pentru a aduce vindecarea tinerilor expuși riscului.

TBRI abordează toate problemele majore legate de traume complexe ale dezvoltării și a fost adaptată pentru o varietate de situații, inclusiv orfelinate internaționale, case de grup rezidențial și centre de tratament, case de adoptare și plasament, școli, tabere terapeutice de zi și pentru copii de toate vârstele, inclusiv adolescenții.

Copiii cu istoric de traumă complexă de dezvoltare, inclusiv cei care au experimentat asistență maternală, instituționalizare, maltratare și neglijare, prezintă provocări unice pentru îngrijitorii care se străduiesc să ofere îngrijirea și sprijinul de care au nevoie. Tratamentul pentru problemele psihologice și comportamentale comune acestor copii a fost de obicei administrat prin modelul medical tradițional. TBRI este un model bazat pe relații, care poate fi administrat de către îngrijitori educați și perspicace și poate fi implementat practic în orice mediu cu copii și tineri de orice vârstă și orice nivel de risc. Natură holistică, rentabilă de implementat și respectuoasă din punct de vedere al dezvoltării pentru impactul traumei, TBRI pare să dețină un potențial semnificativ pentru a crea un impact pozitiv în viața copiilor și tinerilor care au venit din locurile grele [6].

Concluzii

Traumele emoționale și psihologice pot avea efecte pe termen lung asupra dezvoltării și bunăstării unui copil. Serviciile specializate pot ajuta la recunoașterea

semnelor de traumă și la oferirea tratamentului adecvat pentru a preveni problemele ulterioare de sănătate mintală și comportament.

Serviciile de suport ajută copiii să se reintegreze în activitățile școlare și sociale, să-și reconstruiască relațiile și să-și recapete încrederea în sine. Acestea pot include programe de suport educațional, activități extracurriculare și grupuri de suport.

Intervențiile timpurii pot preveni dezvoltarea unor probleme de sănătate mintală mai grave, cum ar fi anxietatea, depresia sau comportamentele distructive. Asigurarea resurselor și serviciilor adecvate poate reduce riscul de dificultăți emoționale și comportamentale pe termen lung.

Famiiliile copiilor traumatizați au nevoie și ele de suport. Serviciile care oferă consiliere familială și instruire pot ajuta părinții să înțeleagă și să gestioneze mai bine nevoile copiilor lor. De asemenea, implicarea comunității în oferirea suportului poate crea un mediu mai sigur și mai sprijinitor pentru toți membrii săi.

Da, este extrem de important să existe servicii și resurse disponibile pentru a ajuta copiii să depășească traumele și să-și recapete echilibrul emoțional. Investiția în astfel de servicii nu numai că îmbunătățește calitatea vieții copiilor afectați, dar contribuie și la construirea unei comunități mai reziliente și mai sănătoase. Serviciile de suport psihologic, consiliere, terapii specializate și programele de suport educațional sunt esențiale pentru a asigura că toți copiii au șansa de a se dezvolta armonios și de a-și atinge potențialul maxim.

Rezultatele sondajului indică clar că majoritatea respondenților simt că este necesară o intervenție mai puternică și mai eficientă din partea școlii și comunității pentru a preveni bullying-ul. Aceasta sugerează câteva direcții de acțiune.

1. Încurajarea participării active a comunității în eforturile de prevenire a bullying-ului prin evenimente, workshop-uri și alte activități comunitare care să promoveze un mediu sigur și suportiv pentru toți membrii săi.

2. Școlile și comunitățile pot crea un mediu mai sigur și mai suportiv, contribuind astfel la reducerea și prevenirea bullying-ului și la îmbunătățirea bunăstării elevilor și a membrilor comunității.

3. Implementarea unor programe de prevenire a traumelor emoționale și psihologice, care să abordeze cauzele acestor probleme, cum ar fi bullying-ul, violența domestică și alte forme de abuz.

Asigurarea accesului la resurse adecvate și oferirea de suport psihologic și consiliere pentru copii care manifestă semne de traumă și dezvoltarea programelor care să ofere suport atât copiilor, cât și familiilor lor.

Bibliografie

1. Becker-Weidman A. Effects of early maltreatment on development: A descriptive study using the Vineland Adaptive Behavior Scales-II. In: Child Welfare.2009, no. 88(2), pp.137-161.
2. Ce este trauma psihica la copii. <https://clinica-hope.ro/tulburari-psihice-copii-adolescenti/trauma-psihica-la-copii/>.
3. Fischer G., Riedsner R. Tratat de psihotraumatologie. Bucuresti, 2001.

4. Ghid de bune practici în gestionarea traumelor psihice la copii și adolescenți. <https://snpcar.ro/ghid-de-bune-practici-in-gestionarea-traumelor-psihice-la-copii-si-adolescenti/>.
5. Psihosociologia relației copil – profesionist în domeniul social. https://msmps.gov.md/sites/default/files/document/suport_de_curs_rom.pdf.
6. Purvis K. B., Cross D. R., Dansereau D. F. et al. Trust-Based Relational Intervention (TBRI): A Systemic Approach to Complex Developmental Trauma. In: Child Youth Serv., 2013, no.34(4), pp.360-386.
7. Trauma la copii. Cum sunt afectați cei mici și cum îi ajutăm. <https://hilio.com/ro/blog/parenting/trauma-la-copii>
8. Trauma la copii. <https://hilio.com/ro/blog/parenting/trauma-la-copii>.
9. Van der Kolk B. et al. A Effects of MDMA-assisted therapy for PTSD on self-experience. In: PLoS One., 2024, Vol.19(1), pp.295-307.
10. Verhulst F. C. Internationally adopted children: The Dutch longitudinal adoption study. In: Adoption Quarterly., 2000, no.4(1), pp.27-44.

THE ROLE OF MANAGERS IN THE PROMOTION OF MENTAL HEALTH IN PRE-UNIVERSITY EDUCATION INSTITUTIONS

ROLUL CADRELOR MANAGERIALE ÎN PROMOVAREA SĂNĂTĂȚII MINTALE ÎN INSTITUȚIILE DE EDUCAȚIE PREUNIVERSITARĂ

CREANGĂ Elena, PhD in Educational Sciences, associate professor, Academy of Music, Theater and Fine Arts

<https://orcid.org/0009-0002-0777-3711>

Abstract. As scientific research demonstrates, the vast majority of mental and behavioral disorders of children and young people are not due to organic ailments, nor to heredity, but to educational deficiencies in the family, in the school, in the community, and the non-compliance with rational norms of life in general. These educational requirements are all the more urgent and current, as a whole series of factors of modern life contain a harmful potential regarding health in general and mental health in particular. Knowing this potential, avoiding or mitigating some of these harms at school level constitute major requirements for managerial staff in promoting mental health in pre-university education institutions.

Rezumat. După cum o demonstrează cercetările științifice, imensa majoritate a tulburărilor mintale și de comportament ale copiilor și tinerilor se datorează nu unor afecțiuni organice, nici unor factori ereditari, ci unor deficiențe educative în familie, în școală, în colectivitate și nerespectării unor norme raționale de viață în general. Aceste cerințe educative sunt cu atât mai stringente și mai actuale, cu cât o serie întreagă de factori ai vieții moderne conțin un potențial nociv privind sănătatea în general și sănătatea mintală în special. Cunoașterea acestui potențial, evitarea sau atenuarea unora dintre aceste nocivități la nivel școlar constituie cerințe majore pentru cadrele manageriale în promovarea sănătății mintale în instituțiile de educație preuniversitară.

Key words: mental health, mental health promotion, mental hygiene, neuro-psychiatric diseases, health education, health education programs.

Cuvinte-cheie: sănătate mintală, promovarea sănătății mintale, igienă mintală, boli neuro-psihice, educația pentru sănătate, programe de educație pentru sănătate.

Introducere

În toate timpurile, viața și existența omului nu au fost ușoare, mai ales astăzi, când lumea contemporană este penetrată de poluarea valorilor fundamentale, iar fiecare persoană și familie necesită diferite intervenții de consolidare, susținere și recuperare morală. De câteva decenii, preocuparea pentru sănătatea mintală a populației și, în special, a copiilor și adolescenților se amplifică continuu. Importanța bolilor psihice este marcată prin frecvența lor ridicată, afectarea grupurilor tinere și productive ale populației, creșterea incapacității temporare de muncă și a evoluției îndelungate, precum și prin diminuarea capacității intelectuale și afective a celor bolnavi. De aceea, actualmente, problema sănătății mintale a devenit un domeniu prioritar al preocupărilor medicale și sociale, psihicul cerând mai mult menajament decât fizicul, fiind cu atât mai fragil cu cât este mai tânăr [4; 5; 6].

Problema sănătății mintale ține, în primul rând, de creșterea evidentă a incidenței bolilor neuropsihice. Se constată, totodată, o sporire continuă a tulburărilor nervoase neîncadrate efectiv într-o entitate nosologică a manifestărilor nesociale, delictuale. Se află, de asemenea, într-o continuă creștere consumul excesiv de alcool, tutun, cafea, substanțe psihochimice (tranchilizante, sedative, stimulative). Aceste fenomene, pe plan medico-social, sunt considerate de majoritatea autorilor [4; 7] ca fiind expresia unei insuficiente adaptări a omului la condițiile vieții moderne. Într-adevăr, în esența ei, sănătatea mintală, așa cum o definește o comisie de experți ai OMS, constă în „aptitudinea de a stabili relații armonioase cu mediul înconjurător” [6].

Dezvoltând această definiție, numeroși autori consideră că scopul educației pentru sănătate este dublu: să permită dezvoltarea liberă, nestânjenită a personalității umane și, totodată, să favorizeze integrarea omului în microgrupurile profesional și social, în comunitatea în mijlocul căreia trăiește [7, p. 333].

Acțiunea de igienă mintală cuprinde totalitatea acțiunilor care se întreprind având ca scop promovarea stării de sănătate mintală individuală sau colectivă, prevenirea apariției bolilor psihice, ameliorarea condițiilor de viață, habitat, muncă, relații sociale. Prin aceste deziderate, acțiunea de igienă mintală acoperă o serie extrem de vastă de obiective, scopul final fiind însă cel de promovare a sănătății mintale. Acțiunea de igienă mintală nu este numai o acțiune medicală; sfera ei de cuprindere e mult mai largă. Ea este o acțiune socială complexă, o acțiune psihologică și educativă, dar și o acțiune morală și culturală, vizând nu numai aspectele psihologice individuale sau colective, ci și factorii civilizației, iar în final o mare parte din sfera organizării și desfășurării vieții sociale. Având în vedere scopul pe care și-l propune, acțiunea de igienă mintală vizează, dincolo de acțiunile practice medico-sociale, de ameliorare a vieții, și o acțiune de menținere și promovare a valorilor culturale, morale și religioase ale modelului social, considerate ca repere ale formării personalității și ca o garanție a unei stări de sănătate mintală optimă [5, p. 112].

Cunoștințele despre sănătatea mintală sunt definite ca abilitatea de a obține și menține sănătatea mintală, de a identifica și înțelege tulburările mintale și tratamentul acestora, de a avea atitudini pozitive față de persoanele care suferă de o tulburare mintală, precum și abilitatea de a căuta și oferi ajutor în mod eficient. Astfel, cunoștințele despre sănătatea mintală se referă la acele informații și credințe despre sănătatea mintală care ajută o persoană să recunoască, să gestioneze și să prevină o boală psihică, ceea ce duce la utilizarea strategiilor de auto-ajutor, creșterea ratei de căutare a ajutorului și sprijinirea celor care suferă de tulburări mintale. Această definiție a fost actualizată recent, iar conform noii abordări, cunoștințele despre sănătatea mintală acoperă patru domenii principale: (a) înțelegerea modului în care se obține și menține sănătatea mintală; (b) înțelegerea tulburărilor mintale și a tratamentelor acestora; (c) scăderea nivelului de stigmatizare a persoanelor care suferă de o tulburare mintală; (d) îmbunătățirea eficienței în căutarea ajutorului. Aceste cunoștințe au o influență semnificativă asupra comportamentului, unul dintre cele mai grave efecte ale stigmatizării persoanelor care suferă de o tulburare psihică fiind scăderea frecvenței de căutare și solicitare a ajutorului, ceea ce ar putea influența negativ sănătatea și relațiile persoanei cu cei din jur [6, p. 314].

În unele studii teoretice se abordează problema sănătății mintale, pe care o putem analiza în corelație cu sănătatea intelectuală. Unii cercetători privesc sănătatea mintală ca o componentă superioară a acesteia. Sintetizând datele obținute de unii cercetători, Lagache D. [Apud 3] descrie următoarele caracteristici principale ale sănătății mintale:

- capacitatea de a crea și produce valori, bunuri materiale și bunuri spirituale;
- capacitatea de a tolera, depăși tensiuni suficient de mari și de a le transforma într-o formă agreabilă pentru individ;
- capacitatea de adaptare a conduitei și a propriilor aspirații la cele ale grupului;
- capacitatea de adaptare a comportamentului propriu la diferite tipuri de relații cu ceilalți indivizi;
- capacitatea de identificare atât cu forțele conservatoare, cât și cu cele inovatoare ale societății [3, p. 19].

Scopul cercetării

Scopul cercetării constă în elucidarea rolului cadrelor manageriale în promovarea sănătății mintale în instituțiile de educație preuniversitară.

Rezultate și discuții

Deși școlile reprezintă un cadru educațional, nicidecum clinic, membrii personalului școlar se ocupă zilnic de problemele de sănătate mentală ale elevilor. Modul cum sunt abordate aceste probleme în școală afectează substanțial succesul elevilor în mediul educațional. Atunci când un elev are probleme de sănătate mentală, iar aceste probleme se manifestă în cadrul școlii, specialiști din câteva arii de activitate îl pot ajuta pe elev să aibă succes la școală. Psihologii școlari, asistenții sociali, consilierii și asistentele medicale sunt specialiștii de sănătate mintală din școli care lucrează cu elevii, părinții, personalul didactic, directorii de școli, precum și cu specialiștii din afara școlii, pentru a concepe și implementa intervenții de succes [4, p. 240].



Figura 1. Activitățile de promovare a sănătății [3, p.53]

Din aceste considerente, conceptul de promovare a sănătății mintale s-a dezvoltat de la rolul preponderent al statului și al sistemului de sănătate (depistarea timpurie a maladiilor și intervențiile curative timpurii) la rolul implementării politicilor de sănătate, colaborării intersectoriale, modificării stilului de viață a

indivizilor, participării și împuternicirii lor și a comunității, precum și a creării mediului de sprijin pentru alegeri sănătoase. La fel, promovarea sănătății este considerată o umbrelă pentru un șir de activități ce țin de serviciul preventiv de sănătate: lucrul cu comunitatea, dezvoltarea organizatorică, politici publice de sănătate, măsuri de protecție a mediului, activități de reglementare și programe de educație pentru sănătate.

Plecând de la cele expuse, menționăm că promovarea sănătății cu privire la elevi poate fi formulată astfel: promovarea sănătății împuternicește persoanele de a deține controlul asupra sănătății lor. Aceasta cere și recunoaște elevii în calitate de parteneri în domeniul promovării sănătății, cu viziuni și îngrijorări referitoare la ocrotirea sănătății lor. Opiniile lor sunt acceptate ca fiind corecte, iar competențele lor necesită dezvoltare și orientare în procesul de luare și implementare a deciziilor.

Reieșind din definiția promovării sănătății dată de OMS, un scop esențial este împuternicirea indivizilor și grupurilor. Acceptarea promovării sănătății ca proces de împuternicire a indivizilor sau grupurilor are o implicare majoră în percepția sănătății elevilor și a elaborării programelor de promovare a sănătății în mediul școlar.

Promovarea sănătății este un subiect important, mai ales în școli, unde grupul-țintă sunt elevii practic sănătoși. În multe țări, promovarea sănătății și educația pentru sănătate sunt subiecte ale curriculei școlare, pentru care profesorii sunt responsabili. Un rol însemnat în acest proces îl joacă cadrele manageriale, psihologii și asistentele medicale școlare.

Practica de a organiza întruniri pe parcursul cărora elevii pot primi răspunsuri la întrebările lor despre sănătate mintală conduce la crearea deprinderilor pentru sănătate, prin motivarea elevilor de a fi responsabili de ea. Efectul pozitiv este, de asemenea, generat de participarea activă a întregii comunități la implementarea activităților de promovare a sănătății [3, p.54].

În ghidul pentru personalul didactic, "Sănătatea mentală a elevului", autorul W. Dikel subliniază faptul că profesorii joacă un rol esențial în asistarea copiilor și adolescenților cu tulburări de sănătate mintală. Ei pot identifica și se pot ocupa de acele arii unde apar dificultăți de învățare sau unde dizabilitățile devin surse de frustrare, ce pot duce la dificultăți emoționale și comportamentale. Ei îi pot ajuta pe elevi să învețe abilități necesare în viața de zi cu zi, care au rămas nedezvoltate ca efect al tulburării de sănătate mintală. Pot identifica semne și simptome ale tulburărilor de sănătate mintală, pe care le pot comunica părinților și celor în măsură să le trateze, pentru a ajuta procesul de diagnosticare și de tratare a acestora. Pot contribui cu informații și opinii în cadrul echipelor educaționale care stabilesc strategiile și metodele de asistență a elevilor cu probleme emoționale sau de comportament și pot implementa intervenții de susținere în cadrul clasei pentru a-i ajuta pe acești elevi să dea rezultate. Profesorii pot fi de ajutor în coordonarea serviciilor de asistență educațională cu cele furnizate de asistenții sociali, psihologi școlari și asistenți medicali, precum și cu cele ale medicilor și specialiștilor în sănătatea mintală [4, p.13].

Ei îi pot încuraja pe administratorii școlilor să adopte regulamente și proceduri privind intervențiile de sănătate mintală, care să clarifice aspectele privitoare la rolul personalului școlar, intervențiile în caz de criză și metodele de evaluare a elevilor cu tulburări de sănătate mintală. Pot forma echipe împreună cu părinții, pentru a crea

planuri eficiente de intervenție comportamentală, care să asigure concordanța intervențiilor între mediul școlar și cel familial.

Dar, mai ales, având această bază de cunoștințe, profesorii pot avea mai mult succes ca pedagogi, iar elevii lor cu tulburări de sănătate mintală își pot îmbunătăți competențele școlare, pot întâmpina dificultăți comportamentale mai mici, pot obține o atitudine mai bună față de școală și o stimă de sine crescută, ca urmare a succesului obținut în clasă. Profesorii joacă, astfel, un rol vital în domeniul sănătății mintale a elevilor și se poate spune că o educație eficientă este o adevărată terapie pentru acești elevi. Dacă profesorii sunt atenți la natura dificultăților de sănătate mintală ale elevului și sunt capabili să-l separe pe elev de tulburarea în sine, susținerea și compasiunea pe care le vor manifesta drept rezultat vor avea un rol esențial în a-l face pe elev să perceapă școala ca pe un loc primitiv pentru el [ibidem 4, p.14].

Directorii de școală, directorii adjuncți, precum și alte categorii de personal administrativ vin, la rândul lor, în întâmpinarea nevoilor elevilor cu tulburări de sănătate mintală. De exemplu, un elev cu un control precar al impulsivității din cauza unei tulburări ADHD se poate angaja în comportamente inadecvate, ce au ca rezultat trimiterea în biroul directorului, un elev cu TSA poate deveni agitat și se poate manifesta fizic lovind persoanele sau obiectele din jurul lui, dacă apare o modificare în rutina sa zilnică, ajungând să fie și el trimis la director. Un elev cu o tulburare de dispoziție poate experimenta o mare iritabilitate, ce poate conduce la comportamente agresive sau de nesupunere și, ca rezultat, un drum la biroul directorului. Dacă directorul înțelege natura dizabilității subiacente, care îl face pe elevul în cauză să aibă dificultăți în clasă, atunci intervențiile specifice care vor fi aplicate ca urmare a acestor incidente comportamentale vor avea mai multe șanse de succes decât obișnuitele răspunsuri comportamentale generice [ibidem 4, pp.245-246].

Implementarea programelor de promovare a cunoștințelor despre sănătatea mintală are o importanță crescută, în special în perioada adolescenței. Atunci când alegem un astfel de program, e nevoie să analizăm atât cadrul teoretic abordat, cât și eficiența aplicării și, nu în ultimul rând, potențialul de a rezulta în schimbarea comportamentului participanților, fie aceștia profesori, părinți sau elevi. Printre cele mai eficiente programe de promovare a cunoștințelor despre sănătatea mintală a adolescenților se află abordările „prietenose cu școlile”, deoarece acestea sunt ușor de implementat, pot fi incluse în orele de curs obișnuite și sunt economice, atât din punctul de vedere al resurselor umane și materiale necesare, cât și al resurselor de timp [6, p.319].

De aceea, problema sănătății mintale a devenit un domeniu prioritar al preocupărilor medicale și sociale, psihicul cerând mai mult menajament decât fizicul, fiind cu atât mai fragil, cu cât este mai tânăr. Pornind de la aceste considerente, educația pentru sănătate privind sănătatea mintală urmărește multiple obiective:

- achiziționarea unui set de informații despre comportamentele de risc și cele de protecție;
- formarea unor atitudini de acceptare a comportamentelor protective și de respingere a celor de risc;
- practicarea de comportamente de promovare și menținere a sănătății și de evitare a riscului de îmbolnăviri;

- întărirea comportamentelor sănătoase și scăderea frecvenței comportamentelor de risc - fumat, consum de alcool, droguri, sedentarism, alimentație neechilibrată, viață sexuală de risc;
- promovarea în comunitate și mass-media a unui stil de viață sănătos;
- facilitarea promovării și a menținerii unui nivel optim al sănătății fizice, sociale, emoționale, cognitive și spirituale [1, p.129].

Prin urmare, deducem faptul că promovarea și menținerea sănătății mintale se realizează, așa cum am precizat, prin educația pentru sănătate în cadrul orelor de dezvoltare personală, a programelor de voluntariat la care participă elevii adolescenței sub coordonarea administrației școlare. Dezvoltarea programelor de educație pentru sănătate în școală și comunitate este esențială pentru formarea unor valori pozitive față de sănătate. Profesorul-diriginte, în colaborare cu alte instituții și asociații guvernamentale și neguvernamentale, are rolul de a stimula dezvoltarea acestor programe.

Astfel, nevoile fundamentale ale oricărui copil și adolescent sunt: cunoașterea de sine și respectul de sine, de a comunica și relaționa armonios cu ceilalți, de a poseda tehnici de învățare eficientă și creativă, de rezolvare de probleme și luare de decizii, de a rezista presiunii negative. Aceste nevoi ar putea fi împlinite cu mult mai rapid și eficient, dacă la satisfacerea lor ar participa plenar și cadrele didactice, atât în calitate de diriginte, director adjunct pe educație, cât și în calitate de profesor pe obiect. Obiectivele pe care și le pot propune părinții și pedagogii sunt:

- promovarea sănătății și a stării de bine: funcționare optimă din punct de vedere somatic, fiziologic, mental, emoțional, social;
- dezvoltare personală: cunoaștere de sine, capacitate de decizie responsabilă, relaționare interpersonală armonioasă, controlul stresului, tehnici de învățare eficiente, atitudini creative, opțiuni vocaționale realiste;
- prevenție - a dispoziției afective negative, a neîncrederii în sine, a comportamentelor de risc, a conflictelor interpersonale, a dificultăților de învățare, a dezadaptării sociale, a disfuncțiilor psihosomatice, a situațiilor de criză [2, pp.94-95].

În final remarcăm sărăcia, ca una dintre problemele cu impact negativ asupra calității vieții elevilor. Acest fenomen în Republica Moldova reprezintă actualmente o problemă deosebit de acută. Deci, ocrotirea sănătății copiilor reprezintă una dintre problemele majore ale medicinei, mai cu seamă în prezent, când starea sănătății copiilor din instituțiile instructiv-educative continuă să se înrăutățească din cauza dependenței de telefoane mobile.

În condițiile create, o importanță majoră o are prestarea serviciilor de sănătate calitative și în volum deplin.

Concluzii

Sănătatea mintală apare ca o vastă sinteză, rezultantă complexă a unei mulțimi de parametri ai vieții organice și sociale, aflate în echilibru dinamic, ce se proiectează pe modelul funcțional sau morfologic în istoria vitală a individului.

Manifestarea sănătății mentale ar fi existența unei judecăți și a unei viziuni realist-logice asupra lumii, dublate de existența unei discipline psihologice interioare și sociale a muncii, bazate pe autocontrolul volitiv, realizat în conformitate cu normele

etice primite în societate și realizate pe fundalul bucuriei de a trăi și a valorifica optim echilibrul introversie-extroversie.

Viitorul societății umane depinde de felul în care copiii și adolescenții vor fi sau nu capabili să-și atingă potențialul lor optim de dezvoltare fizică și psiho-intelectuală, iar aceasta depinde la rândul ei, în mare măsură, de condițiile în care copiii și adolescenții educați în mediul școlar.

Niciodată până în prezent nu au existat atât de multe cunoștințe care să asiste școala, familia, societatea, comunitatea în general în dorința de a îngriji, educa, forma și crește copiii și adolescenții pentru a-și atinge acest potențial optim. În ultimele decenii relațiile dintre sănătate, dezvoltare fizică și psihică, dar mai ales îngrijirile parentale au devenit tot mai mult evidente.

Bibliografie

1. Băban, A. Consiliere educațională. Ghid metodologic. Ediția a III-a. Cluj-Napoca: Psinet SRL, 2011, 307 p. ISBN 978-606-8244-29-7.
2. Chirev, L. Contribuția psihologului școlar în menținerea sănătății mentale. În: Melnic M. Societatea civilă și sănătatea mintală. Univ. de Stat de Medicină și Farmacie „N. Testemițanu”. Centrul Ne-guvernamental din Moldova „Protecția Psihicului Uman”. Chișinău: S. n., 2003 (Tip. AȘ RM). 216 p. ISBN 9975-62-091-4.
3. Cuznețov, L., Calaraș, C., Ețco, C. Consilierea și educația pentru sănătate a familiei. Repere teoretice și sugestii practice. Chișinău: Tip. „Primex Com”, 2016, 517 p. ISBN 978-9975-110-57-0.
4. Dikel, W. Sănătatea mentală a elevului: ghid pentru personalul didactic. București: Trei, 2015, 399 p. ISBN 978-606-719-377-0.
5. Enăchescu, C. Tratat de igienă mintală. Iași: Polirom, 2004, 404 p. ISBN 973-681-746-6.
6. Enea, V. Intervenții psihologice în școală. Manualul consilierului școlar. Iași: Polirom, 2019, 697 p. ISBN 978-973-46-6358-3.
7. Ețco, C., Calmîc, V., Băhnărel, I. Promovarea sănătății și educația pentru sănătate. Chișinău: Epigraf, 2013, 600 p. ISBN 978-9975-125-30-7.

**PSYCHOSOCIAL CHARACTERISTICS OF THE WELL-BEING OF SENIOR CITIZENS
IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

**CARACTERISTICI PSIHO-SOCIALE ALE BUNĂSTĂRII SENIORILOR DIN
REPUBLICA MOLDOVA**

**SALCUȚAN Liliana, PhD student, assistant professor, State University of
Moldova**

<https://orcid.org/0000-0002-6161-4407>

Abstract. Population ageing is perceived as a major challenge for all countries of the world, which are seeking security and well-being for their growing elderly population. The socio-economic integration of older people is perceived as a decisive factor in promoting respect for rights, ensuring individual well-being, and maintaining health in old age. The social well-being of the population is one of the main indicators of the political and economic viability of a social system, which truly reflects the social productivity of a country. Until recently, the issue of pensioners has been little researched, concealing the magnitude of the social problems of the elderly, making them the most vulnerable group. The exit from the labour market and patterns of retirement have changed radically in recent decades, requiring action by the state to provide security for the future. According to NBS data, 77% of pension recipients receive an old-age pension. The well-being of pensioners in society is one of the components of public welfare. In this sense, the pension system is the key strategic feature for understanding the macro-social impact of the quality of life of older people. In order to present the psycho-social characteristics of senior citizens' well-being, we will consider: their way of life, their adaptation to society, individual well-being (income and expenditure), happiness as a process, etc. The senior citizens' well-being factor is often underestimated in our society. Because of this, the majority of seniors withdraw from society, after which the following problems become more acute: economic, health, and relationship problems. The problem of the investigation: the major difficulties faced by the elderly in Moldova accentuate the degree of insecurity from a psycho-social perspective, giving them an unsatisfactory way of life reflected in low well-being. Research object: psycho-social characteristics of senior citizens' well-being. The purpose of the research: assessment of the degree of satisfaction of senior citizens' well-being in Moldovan society.

Rezumat. Îmbătrânirea populației este percepută ca o provocare majoră pentru toate țările lumii, care sunt în căutarea unei siguranțe și bunăstări pentru populația în vârstă, ce este în continuă creștere. Integrarea socio-economică a seniorilor este percepută drept un factor decisiv în promovarea respectării drepturilor, asigurării unei bunăstări individuale și menținerea sănătății la vârste înaintate. Bunăstarea socială a populației constituie unul dintre indicatorii principali ai viabilității politice și economice a unui sistem social, ce reflectă cu adevărat productivitatea socială a unei țări. Până de curând, tema pensionarilor a fost puțin cercetată, fapt ce ascundea magnitudinea problemelor sociale ale vârstnicilor, integrându-i în grupul cel mai vulnerabil. Ieșirea de pe piața muncii și tiparele de pensionare s-au schimbat radical în ultimele decenii, ce implică solicitarea unor acțiuni din partea statului pentru a oferi o siguranță în viitor. Conform datelor BNS, 77% dintre beneficiarii de pensii primesc pensia pentru limită de vârstă. Bunăstarea pensionarilor în societate este una dintre componentele bunăstării publice. În acest sens, sistemul de pensii

constituie caracteristica strategică principală pentru înțelegerea impactului macro-social al calității vieții persoanelor în vârstă. Pentru a prezenta caracteristicile psiho-sociale ale bunăstării seniorilor, vom lua în considerație: modul de viață, adaptarea lor în societate, bunăstarea individuală (venituri și cheltuieli), fericirea ca proces, etc. Factorul bunăstării seniorilor este adesea subestimat în societatea noastră. Din această cauză, majoritatea seniorilor se retrag din societate, după care se acutizează: problemele economice, de sănătate, de relaționare. Problema investigației: dificultățile majore cu care se confruntă vârstnicii din R. Moldova accentuează gradul de nesiguranță și insecuritate din perspectivă psiho-socială, oferindu-le un mod de viață nesatisfăcător, reflectat printr-o bunăstare scăzută. Obiectul cercetării: caracteristici psiho-sociale ale bunăstării seniorilor. Scopul cercetării: evaluarea gradului de satisfacție al bunăstării seniorilor în societatea din R. Moldova.

Keywords: individual well-being, seniors' lifestyle, seniors' happiness and well-being, income and expenditure, social problems, perceptions of own life.

Cuvinte cheie: bunăstare individuală, mod de viață al vârstnicilor, fericirea și bunăstarea seniorilor, venituri și cheltuieli, probleme sociale, percepții față de propria viață.

Introducere

Îmbătrânirea populației este percepută ca o provocare majoră pentru toate țările lumii, care sunt în căutarea unei siguranțe și bunăstări pentru populația în vârstă, care este în continuă creștere. Integrarea socio-economică a seniorilor constituie un factor decisiv în promovarea respectării drepturilor, asigurării unei bunăstări individuale și menținerea sănătății la vârste înaintate.

Bunăstarea socială a populației constituie unul dintre indicatorii principali ai viabilității politice și economice a unui sistem social, ce reflectă cu adevărat productivitatea socială a unei țări. Până de curând, tema pensionarilor a fost puțin cercetată, fapt ce ascundea magnitudinea problemelor sociale ale vârstnicilor, integrându-i în grupul cel mai vulnerabil. Ieșirea de pe piața muncii și tiparele de pensionare au suferit modificări pe parcursul timpului, nu fac atractiv acest sistem, fapt ce implică solicitarea unor acțiuni din partea statului, comunității și familiei pentru a oferi o siguranță de bunăstare viitoarelor generații de seniori.

Conceptele de "*nivel de trai*", "*bunăstare*" și "*satisfacția vieții*" manifestă o triangulare de interpretări, stabilind acțiuni de interdependență [Dîmbean-Creta, O. p. 40]. Noțiunea „*nivel de trai*” este sinonimă cu „*standardul de viață*” - ceea ce reprezintă gradul de satisfacție al necesităților umane, specific unei colectivități, localități, sau persoane. Astfel, „*nivelul de trai*” – gradul de satisfacție al tuturor necesităților umane, atât prin bunuri și servicii, cât și prin calitatea variatelor componente ale vieții [Zamfir, C., Vlăsceanu, L.p. 85]. Un alt concept, ce are tangență comună cu acești termeni este „*standardul de viață*”, definiția căruia se referă la furnizare de servicii, bunuri materiale, nivel atins de cetățeni din consumul acestora, precum și gradul de satisfacere a necesităților umane. Un alt indicator este „*gradul de satisfacție*” care se stabilește prin raportul dintre nivelul veniturilor și resursele disponibile ale cetățenilor, dar și a costului vieții, fiind calculat în baza bugetelor de consum. Astfel, *nivelul de trai* reflectă *nivelul de bunăstare materială* al oamenilor, iar, indicatorii

socio-economici, ar trebui să ofere o bază pentru evaluarea nivelului de trai al populației în termeni cantitativi. Indicatorul general al rezultatelor sociale și economice este reflectat prin calitatea vieții ale unei societăți [Zamfir, E. p.29].

Bazându-ne pe aceste interpretări, putem conchide că, nivelul de trai determină calitatea vieții, iar calitatea vieții devine condiția ce permite atingerea unei stări de bunăstare. Conceptul de bunăstare este, de asemenea, foarte apropiat de explicația "standardului de viață", ceea ce reprezintă o măsură sau un grad de asigurare al populației cu beneficiile vieții: materiale, sociale și spirituale. Bunăstarea caracterizează nivelul de trai al oamenilor dintr-o societate. Conceptele "bunăstare" și "nivel de trai" sunt adesea folosite ca sinonime, deoarece, în esență, ele coincid în conținut [Zamfir, E. p.110]. Cu toate acestea, conceptul de "nivel de trai" este interpretat mai larg, pentru că include elemente de sprijin social din partea statului.

Într-o diversitate de domenii este utilizat termenul de bunăstare, printre care: medicină, economie, sociologie etc., care îi conferă acestuia mai mult o interpretare exactă (financiară), însă pe lângă acesta, ea include și factori subiectivi de satisfacere a nevoilor psiho-sociale, spirituale și culturale. Bunăstarea reprezintă condiția umană, o situație obiectivă în care o persoană dispune de toate posibilitățile favorabile vieții ei. În acest sens, ea devine starea de confort psiho-social al unei persoane, incluzând nu numai siguranța materială, dar și fericirea în dragoste și în viața de familie. În unele opinii ale politicienilor ce remarcă faptul că evaluarea subiectivă a bunăstării, nu depinde doar de asigurarea materială. Însă în R. Moldova, acest proces bazat pe indicatorii psiho-sociali manifestă caracteristici destul de accentuate, mai ales în rândul seniorilor, care au devenit pensionari și beneficiază doar de pensie pentru limită de vârstă.

Astfel, conform datelor oferite de BNS, (Figura 1) la 01.01.2022, 77,1% dintre beneficiarii de pensii primeau pensia pentru limită de vârstă [4]. În baza datelor oferite de CNAS, la 01.04.2023, cuantumul pensiei pentru limită de vârstă cu stagiul complet de cotizare al acestuia constituia 2620,62 lei [5]. Conform datelor BNS (Figura 2), valoarea pensiei medii pentru limită de vârstă în anul 2023 a crescut cu 121,9% față de anul 2022.

Problema investigației: dificultățile majore cu care se ciocnesc vârstnicii din R. Moldova, accentuează gradul de nesiguranță și insecuritate din perspectivă psiho-socială, oferindu-le un mod de viață nesatisfăcător, reflectat printr-o bunăstare scăzută.

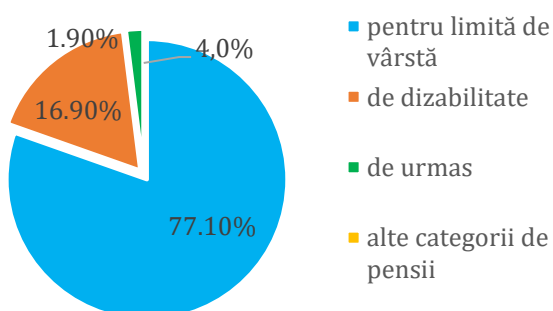
Obiectul

cercetării: caracteristici psiho-sociale ale bunăstării.

Scopul

cercetării: evaluarea gradului de satisfacție al

Figura 1. Tipuri de pensii din R. Moldova în anul 2022



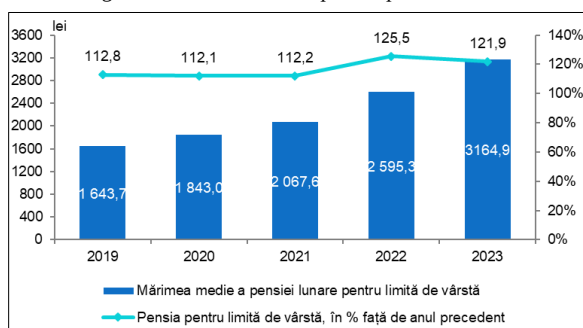
bunăstării seniorilor cu viața pe care o trăiesc în societatea din R. Moldova.

Ipoteza generală: cu cât valoarea pensiei este mai mare, cu atât există o satisfacție spirituală și materială față de viața pensionarului, crescând gradul de fericire al acestuia.

Ipoteza secundară: costurile „neasteptat de mari” la anumite produse, integrează masiv vârstnicii în grupuri de „consumatori” ai serviciilor sociale.

Metodologia aplicată. Pentru a *evalua gradul de satisfacție al pensionarilor pentru limită de vârstă cu viața pe care o trăiesc*, a fost aplicată metoda anchetei sociologice în bază de chestionar pe un eșantion probabilist cu un eșantion (N=708) respondenți: din zonele: *Nord, Centru și Sud*, ale Republicii Moldova, reprezentând genul: *feminin și masculin*; mediile de reședință: *rural, urban*; grupurile de vârstă ale respondenților (*57-64 ani; 65-74 ani; 75 ani și peste*) și studiile pe care le au vârstnicii. Cercetarea cantitativă a fost realizată în perioada Decembrie 2022 - August 2023, având un eșantion probabilist.

Figura 2. Mărimea medie a pensiei pentru limită de vârstă

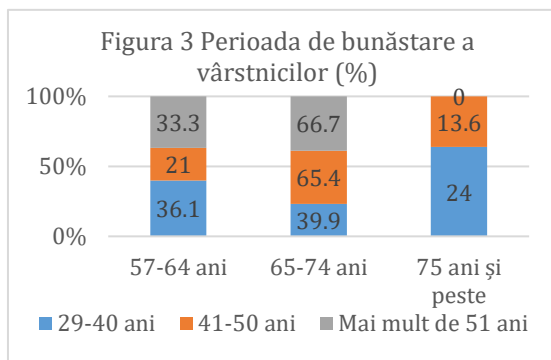


Rezultate obținute și discuții. Gradul de satisfacție al vieții pensionarului a constituit unul dintre cele mai complicate momente ale acestei cercetări, fapt ce a permis analiza pozițiilor, problemelor fiind interpretate aceste rezultate. Pentru a putea explica nivelul de bunăstare al seniorilor, i-am rugat să se pronunțe la anumite afirmații, considerate importante pentru

evaluarea acestei stări.

Subiectul legat de perioada de viață cu un nivel mai bun de bunăstare: în trecut sau prezent, a fost întrebarea cu mai multe explicații, argumente, pe care vârstnicii încercau să le aducă. Astfel, din toți seniorii intervievați 99,7% au confirmat faptul, că s-au simțit material mai asigurați în trecut, variantă ce a acumulat cele mai mari rezultate. În prezent doar 0,3% dintre seniori sunt asigurați.

Asigurarea materială, devine una dintre caracteristicile cele mai importante ale fiecărei persoane, dar și mai mult a seniorilor. Grupurile de vârstă ce au fost menționate, au permis integrarea seniorilor în 3 subgrupe de vârstă la care au fost îndestulați material regăsite în următoarele poziții: *29-40 ani* (28,4%); *41-50 ani*; (58,3%) din totalul respondenților; *mai mult de 51 ani* (doar 12,3%). Analiza rezultatelor arată că, varianta de top, corespunde:



1) Poziția 41-50 ani, fiind selectată de aproape 78,9% de vârstnici cu studii superioare; în cazul a 71,2% seniorii zonei de Centru și pentru 66,7% dintre vârstnicii grupului de 65-74 ani.

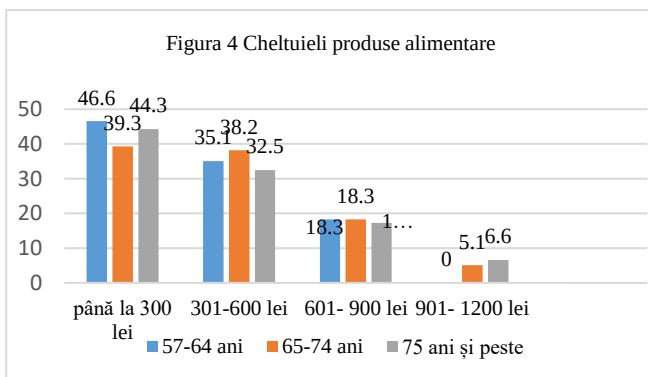
2) În cazul poziției 29-40 ani, au fost obținute următoarele rezultate: 51,7% din cetățeni locuiesc în raioanele de Nord a țării; fiecare a 2-a persoană are (45,2%) studii medii de cultură generală; (33,3%), este din grupul de 75 ani și peste.

3) Poziția mai mult de 51 ani, cu toate că a format doar 12,3%, a luat valori mari la persoanele din mediul urban (23,2%) și 24% specific persoanelor grupului de 57-64 ani.

Subiectul *cheltuielilor* efectuate de către persoanele vârstnice, a devenit complicat pentru respondenți, care erau permanent revoltați față de prețurile mari și viața grea pe care o trăiesc la momentul actual. Situația lor destul de dificilă, nu întotdeauna le poate oferi o satisfacție a vieții, când știu că urmează să se îngrijească de sănătate, să schite servicii comunale și pe lângă toate acestea să procure produse alimentare, prețurile cărora diferă de la o zi la alta, de la sat la oraș și depind mult de valoarea pensiei pe care o primesc.

Produsele alimentare constituie sursa principală de consum pe care o realizează vârstnicii. Din grupurile de valori totale, cele mai solicitate variante sunt:

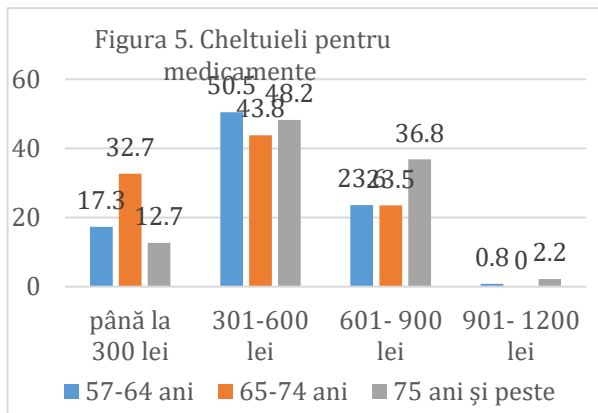
până la 300 lei cheltuie 43,1% din totalul populației pensionate, Caracteristic acestor rezultate și anume până la 300 lei cheltuie pe produse alimentare aproape jumătate din populația cercetată 49,2% - pensionarii zonelor rurale; mai mult de jumătate dintre respondenți (59,1) locuiesc în zona de Centru a țării; 57,7% au studii medii de cultură generală.



Tab. 1. Cheltuieli ale produselor alimentare: caracteristici psihosociale ale seniorilor	(%)
Vârstnici care se află la limita supraviețuirii, achită pe produse alimentare <i>până la 300 lei</i>	43,1
Vârstnici care se află în zona sărăciei. Cheltuieli pe produse alimentare <i>301-600 lei</i>	35,5
Vârstnici nu prea înșăriți, își pot permite procurarea produselor alimentare în valoare de <i>601-900 lei</i>	16,7
Vârstnici înstăriți. Posibilități de procurare a produselor alimentare <i>901-1200 lei</i>	5,85

Totuși, în baza rezultatelor obținute, putem afirma faptul că, grupul seniorilor este cel mai defavorizat din punct de vedere financiar, ceea ce le oferă un decalaj devenind nefericiți din punct de vedere material. Primele 2 poziții din Tab. 1, ne confirmă faptul nemulțumirii populației vârstnice cu viața pe care o au, având un nivel scăzut al bunăstării. Cu toate că beneficiază de pensia pentru limită de vârstă, sunt

nevoiți să accepte incluziunea în serviciile alimentare organizate în cadrul APL-urilor și ONG-urilor, care le-ar putea oferi satisfacție temporară a vieții.

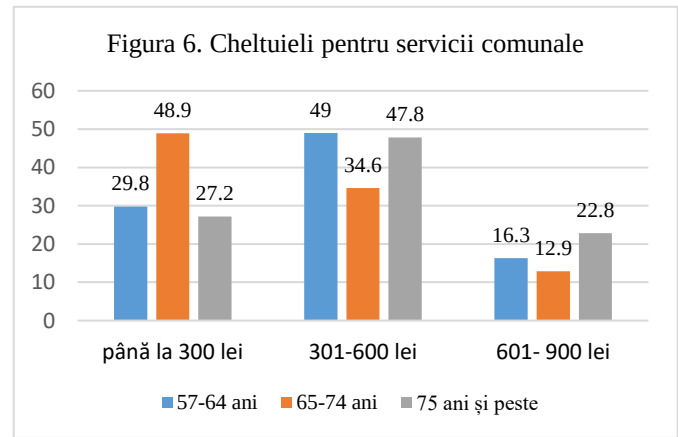


O altă latură frecvent întâlnită printre seniori, sunt cheltuielile pentru medicamente și-au schimbat grupele de valori selectate, din numărul total al populației valoarea cea mai mare pentru medicamente de la 301 - 600 lei - aproape jumătate dintre seniori 47,2%, devenind Sumele diferă în dependență de veniturile lunare de care dispun vârstnicii, dar și creșterea prețului pentru medicamente, care sunt în

permanentă schimbare. Astfel, fiecare a doua persoană din cele chestionate cheltuie pe medicamente de la 301-600 lei lunar, (47,2%) acest grup caracterstic prin: fiecare al doilea este bărbat (50,2%) și fiecare a 2-a femeie (45,7) este din grupul de 57-64 ani; jumătate din populația chestionată locuiește în zona de Nord a țării și fiecare a doua persoană este din grupul de 75 ani și peste.

Tab. 2. Cheltuieli pentru medicamente: caracteristici psihosociale ale seniorilor	(%)
Vârstnici ce plătesc pe medicamente până la 300 lei	21,3
Vârstnici ce au cheltuieli pe medicamente 301-600 lei	47,2
Vârstnici își pot permite procurarea produselor medicamentelor în valoare de 601-900 lei	27,8
Vârstnici cu posibilități de procurare a medicamentelor 901-1200 lei	3,2

În baza acestor date, observăm faptul că, populația în vârstă oferă sănătății o mai mare grijă, considerând medicamentele drept remediu de ameliorare a maladiilor care îi tămăduiesc. În cazul Tab.2, valori mai mari au fost acumulate la poziția a 2 și a 3-a, ceea ce se explică prin creșteri neașteptate la materia primă, ce a generat



schimbare de preț la medicamente. Doar în cazul seniorilor încadrați în grupuri cu maladii cronice, prețul medicamentelor se reduce considerabil, ceea ce ar putea să-i integreze în primul grup, cu o valoare de până la 300 lei.

Pentru a fi împăcați cu viața pe care o au, seniorii se responsabilizează lunar să

achite serviciile comunale, să se îngrijească de sănătate, să procure produse alimentare și igienice, să cumpere haine și să-și facă rezerve după posibilități.

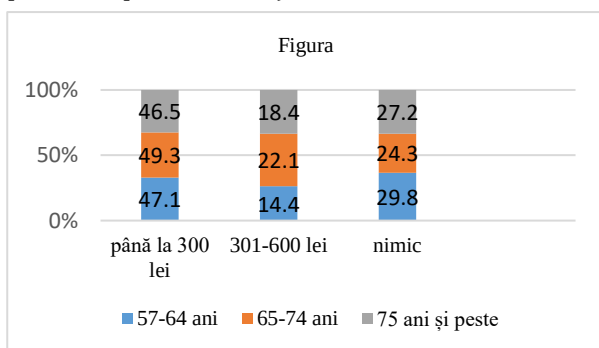
Serviciile comunale sunt compartimentul cel mai necesar pentru pensionarii implicați în cercetare, acumulând valori mari la poziția 301-600 lei (43,8%), urmat de 35,3% dintre vârstnici ce au ales varianta până la 300 lei de aproape fiecare a cincea parte dinre respondenți.

Conform analizei noastre, poziția 301-600 lei, cu toate că a fost cea mai solicitată, a acumulat cele mai mari valori, aproape jumătate dintre vârstnicii cercetați din grupul de vârstă 57-65 ani (50,5%); fiind urmați de 48,2% dintre seniorii longevivi din grupul 75 ani și peste.

Incluziunea prin achitarea serviciilor comunale, oferă o siguranță seniorilor, ce sunt achitate lunar de către aceștia.

Tab. 3. Cheltuieli ale serviciilor comunale: caracteristici psihosociale ale seniorilor	(%)
Vârstnici care se află la limita supraviețuirii, achită pe servicii comunale <u>până la 300 lei</u>	35,3
Vârstnici ce cheltuie pe servicii comunale <u>301-600 lei</u>	43,8
Vârstnici ce achită pe servicii comunale în valoare de <u>601-900 lei</u>	17,3

Schimbul de preț față de energia electrică și a gazelor naturale a solicitat un ajutor pentru toată populația țării, inclusiv și pentru seniori din partea APC, pentru a putea acoperi necesitățile serviciilor comunale.



Vestimentația constituie la fel unul dintre elementele bunăstării în societatea noastră. Calitatea deplorabilă a produselor vestimentare, lipsa infrastructurii pentru a menține hainele într-o curățenie, nu le permit vârstnicilor, să procure îmbrăcăminte nouă, utilizând adesea ajutoarele sociale ale ONG-urilor și APL-ului.

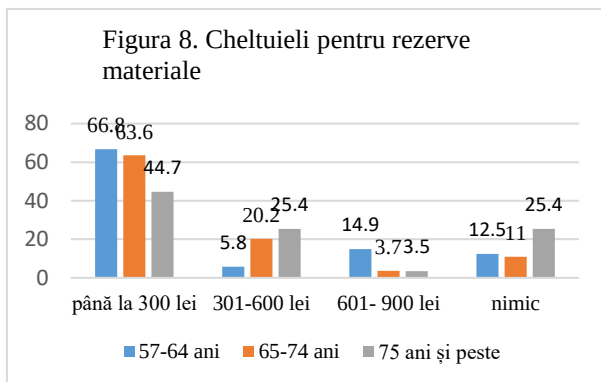
Adesea, vârstnicii nu-și pot permite procurarea hainelor noi, preluând de la prieteni, rude, copii etc, haine purtate deja, calitatea cărora nu întotdeauna este satisfăcătoare. Rezultatele cercetării au stabilit faptul, că cea mai mare valoare selectată este până la 300 lei - 47,7% din seniori, printre care aproape fiecare a doua persoană (49,3%) este din grupul de vârstă 66-74 ani, 48,2% sunt vârstnicii ce trăiesc în mediul urban. Lipsa infrastructurii în mediile rurale nu le permite seniorilor să-și reutilizeze vestimentația „purtată”, lucru destul de complicat de a fi realizat în cazul vârstnicilor.

Tab. 4. Cheltuieli pe produse vestimentare: caracteristici psihosociale ale seniorilor	(%)
Vârstnici care se află la limita supraviețuirii, achită pe haine <u>până la 300 lei</u>	47,7
Vârstnici ce cheltuie pe vestimentație de la <u>301-600 lei</u>	18,3
Vârstnici ce nu achită NIMIC pe vestimentație	26,8

O poziție destul de frecvent utilizată în cercetarea noastră - *Nimic* revine grupului de seniori, care poartă haine de „*mâna a II-a*”, constituind un grup de 26,8%, printre care aproape fiecare a 3-a femeie (29,8%), aproape aceleași valori revin și grupului de vârstă 57-65 ani, este din mediul rural.

Rezervele materiale devin subiectul la care seniorii se gândesc din momentul intrării în această etapă de viață. Pentru a avea o mică asigurare în viitor, seniorii treptat își formează un mic venit (*ce este lunar depozitat*), opiniile ce au fost selectate ne oferă răspuns la întrebarea chestionarului. Astfel, poziția: Nu-și pot permite să-și facă rezerve: 16,1%: din numărul

total de respondenți, printre care, 20,4% bărbați; 25,4% din respondenții grupului 75 ani și peste din zona de Centru a țării, 21,6% au studii medii de cultură generală.



Tab. 5. Cheltuieli pentru rezerve materiale: caracteristici psihosociale ale seniorilor	(%)
Vârstnici care se află la limita supraviețuirii, depozitează bani <i>până la 300 lei</i>	58,4
Vârstnici își fac rezerve materiale de la <i>301-600 lei</i>	17,1
Vârstnici ce <u>nu-și pot permite</u> să facă rezerve	16,1
Vârstnicii ce fac rezerve materiale de la 601-900 lei	7,4

Dorința de a fi asigurați, i-a dezamăgit pe pensionarii pentru limită de vârstă, care au ajuns să nu poată beneficia de cele mai elementare servicii, să poată să-și procure ceea ce doresc devenind unul dintre grupurile cele mai dezavantajate în această perioadă a vieții.

Concluzii

Averea materială devine, unul dintre indicatorii cheie și cei mai important al bunăstării seniorilor, fapt ce le poate îmbunătăți situația actuală pe care o trăiesc. Cu toate că au venituri modeste, nu reușesc să-și trăiască viața așa cum și-au dorit. În unele situații nu-și pot asigura nici strictul necesar, având un nivel de trai aproape satisfăcător, care este inundat de problemele cotidiene. Este regretabil faptul că, viața pensionarilor este destul de complicată și grea, fapt ce explică că în anul 2022, în R. Moldova, din numărul total de pensionari, 77,1% dintre seniori au beneficiat de pensie pentru limită de vârstă, valoarea mică a căreia, accentuează și mai mult nivelul scăzut de trai al acestora

Grijile materiale cu care se confruntă frecvent vârstnicii din R. Moldova, îi face să fie destul de vulnerabili, accentuând și mai mult sărăcia acestora. Problemele frecvente ale vieții lor se raportează la: cheltuielile unei game de produse (*alimentare, medicamente, servicii comunale, vestimentație, rezerve materiale*), care le suportă lunar, având doar pensia pentru limită de vârstă, valoarea medie a căreia, cu toate că este mai mare cu 144,3% pentru anul 2022, constituia 2193,3 lei, fiind insuficientă pentru a avea un trai decent.

Conform rezultatelor cercetării, seniorii beneficiari de pensie pentru limită de vârstă, își pot permite o viață cu un nivel scăzut de viață, având mai multe limitări. Produsele medicale devin cele mai solicitate și importante, adesea fiind scumpe în raport cu veniturile pe care le primesc.

Astfel, pentru a atinge obiectivul major al procesului de îmbătrânire demografică reflectat prin creșterea speranței de viață sănătoasă, urmează integrarea tuturor actorilor comunitari, dar și a vârstnicilor, ceea ce le-ar oferi o împăcare cu soarta, cu modul de viață, cu acceptarea vârstei, asigurând o satisfacție îndelungată. Acest fapt semnifică că tot mai mulți oameni vor trăi într-o stare bună de sănătate la vârsta de 65 ani și peste, oferindu-le posibilitatea să rămână economic și social activi, să se bucure de autonomie și să nu prezinte o povară pentru familie, comunitate și societate.

Bibliografie

1. Dîmbean-Creta, Ovidiu. Nivelul de trai între calitatea vieții și resurse. În: *Revista Calitatea vieții*. Anul 2, 1991. Nr.3/4, pp.39-56. ISSN 1018-0389.
2. Zamfir, C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. București: Editura Babel, 1998, ISBN: 973-48-1011-1.
3. Zamfir, Elena. Incursiune în universal uman. București: Editura Albatros, 1989, ISBN: 973-24-0071-4, 277 p.
4. Pensionari, la 1 ianuarie pe Indicatori, Categoria pensiei și Ani.[on-line] [citat pe 27.12.2023]. Accesibil pe Internet <URL: https://statbank.statistica.md/PxWeb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/30%20Statistic%20sociala_09%20PRO/PRO010100.px/table/tableViewLayout2/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>
5. La 1 aprilie 2023 pensiile și unele prestații sociale vor fi indexate. [citat pe 12.01.2024]. Accesibil pe Internet. <URL; <https://cnas.gov.md/libview.php?l=ro&idc=360&id=6236&t=/Mass-media/Noutati/La-1-aprilie-2023-pensiile-si-unele-prestatii-sociale-vor-fi-indexate>>

**PARENTING SKILLS AND COMPETENCES OF FAMILIES AT RISK IN THE
REPUBLIC OF MOLDOVA**

**ABILITĂȚILE ȘI COMPETENȚELE PARENTALE ALE FAMILIILOR ÎN SITUAȚIE DE
RISC DIN REPUBLICA MOLDOVA**

**COROBAN Cristina, PhD student, assistant professor, State University of
Moldova**

<https://orcid.org/0000-0001-8040-0909>

Abstract. Parenting skills are cognitive and emotional concepts that refer to parents' assessments of their ability to perform the tasks of raising and educating their children. At-risk families live in personal or environmental circumstances that affect their children's well-being. Quantitative research conducted with 38 parents of children in foster care highlights their parenting limitations and competencies. The research was carried out in 2022 by the PRODOCS Association through the project "From Vulnerability to Inclusion" with the participation of parents of children from 7 placement centers. One of the competences assessed was the parents' duty to support the child in difficult or conflictual situations. According to the results of the study, half of the parents supported their child every time it was necessary, every fifth mentioned that they did not do this very often, and 11 of them explained the lack of this behavior by the difficulty of doing it. Another aspect analyzed was the parents' knowledge of their child's needs. On this item, 26 out of the 38 parents, approximately 64%, indicated that they knew their child's needs better than before, nearly every fourth parent mentioned that they knew their child's needs as well as before, and 2 did not know very well. The need to study parenting skills has been motivated by the numerous incidents that have damaged children's lives and health in their own families due to lack of knowledge about healthy growth and development. Families at risk need support and training to improve parenting skills for raising and developing children to their full potential, as a prerequisite for transforming the child into a well-integrated adult in the family and society.

Rezumat. Abilitățile parentale sunt concepte cognitive și emoționale care se referă la aprecierile părinților cu privire la capacitatea lor de a îndeplini sarcinile de creștere și educare a copiilor. Familiile aflate în situație de risc trăiesc în circumstanțe personale sau de mediu care afectează bunăstarea copiilor lor. Cercetarea cantitativă realizată cu 38 de părinți ai copiilor din centrele de plasament evidențiază limitările și competențele parentale ale acestora. Cercetarea a fost realizată în 2022 de Asociația PRODOCS prin proiectul "De la vulnerabilitate la incluziune", cu participarea părinților copiilor plasați în 7 centre de plasament. Una dintre competențele evaluate a fost datoria părinților de a sprijini copilul în situații dificile sau conflictuale. Conform rezultatelor studiului, jumătate dintre părinți și-au sprijinit copilul de fiecare dată când a fost necesar, fiecare al cincilea a menționat că nu face acest lucru foarte des, iar 11 dintre ei au motivat lipsa acestui comportament prin dificultatea de a o face. Un alt aspect analizat a fost cunoașterea de către părinți a nevoilor copilului lor. La acest item, 26 dintre cei 38 de părinți, adică aproximativ 64%, au indicat că știu nevoile copilului mai bine decât înainte, aproape fiecare al patrulea părinte a menționat că știe nevoile copilului la fel ca înainte, iar 2 - nu prea știu. Nevoia de a studia competențele parentale a fost motivată de numeroasele incidente care au afectat viața și sănătatea copiilor în propriile familii din cauza lipsei de

cunoștințe despre creșterea și dezvoltarea sănătoasă. Familiile în situații de risc au nevoie de sprijin și formare pentru a-și îmbunătăți competențele parentale, necesare pentru creșterea și dezvoltarea copiilor la potențialul lor maxim, ca o condiție prealabilă pentru transformarea copilului într-un adult bine integrat în familie și societate.

Keywords: parenting skills, families at risk, parents of children in placement centers.

Cuvinte cheie: abilități parentale, competențe parentale, familii în situații de risc, părinți ai copiilor din centrele de plasament.

Familiile aflate în situații de risc în Republica Moldova se confruntă cu o serie de provocări care pot afecta abilitățile și competențele parentale. Aceste situații pot include sărăcia, violența domestică, migrația sau alte condiții sociale și economice dificile. În aceste contexte, înțelegerea și dezvoltarea abilităților și competențelor parentale devin esențiale pentru promovarea unui mediu familial stabil și sănătos.

Sensul de competență parentală este un concept de natură cognitivă și emoțională care constă în judecățile pe care le au părinții cu privire la abilitățile lor de a îndeplini sarcinile legate de creșterea și educarea copiilor. Competența parentală este reprezentată de ansamblul abilităților fizice, intelectuale și emoționale ale adulților cu privire la modul în care interacționează cu copiii lor minori. Nivelul de competență parentală influențează dezvoltarea abilităților prosoziale ale copilului de-a lungul stadiilor de dezvoltare și maturizare prin care acesta trece [5].

Competențele parentale cuprind convingerile părinților cu privire la capacitatea lor de a influența dezvoltarea copiilor lor într-o manieră pozitivă și satisfacția derivată din rolul de părinte. Educația parentală reprezintă ansamblul de programe, servicii și resurse destinate părinților/reprezentanților legali/persoanelor în grija cărora se află copilul, cu scopul de a-i sprijini pe aceștia în creșterea și educația copiilor, în conștientizarea rolurilor pe care le au și de a le dezvolta și îmbunătăți competențele parentale. Obiectivul principal al activităților de educație parentală este de a-i face pe părinți/reprezentanții legali/persoanele în grija cărora se află copilul conștienți de importanța rolului pe care îl au în susținerea creșterii și dezvoltării acestuia, de a-și îmbunătăți sau modifica unele cunoștințe, atitudini, înțelegeri/viziuni și practici de îngrijire și educație în conformitate cu recomandările psihopedagogiei moderne.

Republica Moldova se confruntă cu provocări economice semnificative, iar un procent semnificativ al populației trăiește în condiții de sărăcie. Această situație poate afecta negativ resursele disponibile pentru familii, inclusiv accesul la educație, servicii medicale și alimentație adecvată. Inegalitatea economică amplifică impactul sărăciei, creând o diviziune între familiile bogate și cele sărace, cu repercusiuni asupra accesului la oportunități și servicii esențiale [1, p. 28].

Migrația masivă a forței de muncă din Republica Moldova poate duce la separarea familiilor, iar această separare poate genera tensiuni și probleme în relațiile parentale. Părinții plecați în străinătate în căutarea unor oportunități economice mai bune pot întâmpina dificultăți în a-și îndeplini rolurile părintești, lăsând copiii în grija altor membri ai familiei sau chiar singuri în locuință, cu supravegherea sporadică a cuiva din rude. Numărul gospodăriilor cu copii afectați de migrație a crescut în ultimii

ani, implicând o creștere a numărului de copii abandonați. Din 2015 până în 2018, ponderea gospodăriilor cu copii cu cel puțin un membru al gospodăriei în străinătate a crescut de la 19,4% la 23,9%; această pondere a fost mai mare în mediul rural (30,4%) decât în mediul urban (15,7%). Copiii din aceste gospodării au fost mai susceptibili de a fi expuși riscurilor legate de educație, sănătate și probleme psihosociale, inclusiv deteriorarea performanței academice și frecventarea scăzută a școlii, ceea ce le reduce potențialul de capital uman [2].

Violența domestică este o problemă serioasă în Republica Moldova și poate crea un mediu familial nesigur și instabil. Copiii expuși la violența domestică pot suferi traume emoționale și sociale, iar situația poate duce la separarea părinților sau chiar la pierderea unui părinte. Instabilitatea familială rezultată din astfel de situații poate afecta negativ dezvoltarea copiilor. În Republica Moldova, 73% de femei au fost supuse cel puțin unei forme de violență din partea partenerului la un moment dat în viață, violența psihologică constituind cea mai răspândită formă de violență – 71%, urmată de cea fizică – 33%, ceea ce este mult peste media Uniunii Europene [8, p. 6].

Accesul limitat la educație și servicii sociale este o problemă comună în contextul situațiilor de risc din Republica Moldova. Familiile care trăiesc în sărăcie sau în zone izolate pot avea dificultăți în accesarea serviciilor educaționale și sociale esențiale [9, p. 51]. Acest aspect poate limita șansele copiilor de a beneficia de o educație de calitate și de sprijin social adecvat. Stigmatizarea socială a familiilor aflate în situații de risc poate contribui la izolarea acestora și la lipsa accesului la resursele comunitare. Copiii care provin din astfel de familii pot întâmpina discriminare și excludere socială, afectându-le dezvoltarea personală și integrarea în comunitate [7, p. 57].

Analiza detaliată a contextului situațiilor de risc din Republica Moldova evidențiază necesitatea unor intervenții specifice și integrate pentru a aborda aceste provocări și a sprijini familiile vulnerabile în dezvoltarea abilităților și competențelor parentale. Cercetătoarele spaniole, Susana Menéndez și Lucía Jiménez [4], afirmă că sentimentul de competență al părinților din familiile aflate în situații de risc are caracteristici diferite decât în familiile tipice. Familiile aflate în situație de risc sunt cele care trăiesc în circumstanțe personale sau de mediu care afectează bunăstarea copiilor, dar a căror situație nu este atât de gravă pentru ca copiii să fie plasați în servicii specializate.

Bazat pe teoria atașamentului, dezvoltată de John Bowlby și Mary Ainsworth, alți cercetători susțin că competențele parentale includ, de asemenea, capacitatea de a forma și menține legături de atașament sigure cu copiii. Aceasta implică furnizarea de suport emoțional, asigurarea unui mediu sigur și stabil și oferirea securității necesare copiilor [3].

Deși cercetările cu privire la familiile expuse la risc psihosocial indică că părinții din aceste medii au tendința de a se percepe ca mai puțin competenți în rolul lor parental, este important să înțelegem complexitatea și diversitatea acestor situații și să identificăm modalități eficiente de sprijinire a acestor familii. Coleman și Karrarer [9, p. 155] și alți cercetători din Spania remarcă faptul că percepția părinților aflați în situații de risc despre propriile abilități poate fi denaturată. Este susținută de literatura de specialitate în domeniul asistenței sociale și psihologiei. Studii anterioare au

evidențiat că factorii precum stresul, sărăcia și alte condiții dificile pot influența percepția părinților asupra propriilor lor competențe parentale. Este important ca serviciile sociale integrate să abordeze această denaturare a percepției și să ofere sprijin adecvat pentru dezvoltarea abilităților parentale și construirea încrederii părinților.

Pentru a fundamenta și valida argumentele teoretice, articolul se bazează pe rezultatele cercetării cantitative desfășurate în 2022 de către Asociația PRODOCS prin intermediul proiectului "De la vulnerabilitate la incluziune". Studiul a implicat participarea a 38 de părinți ai copiilor din 7 centre de plasament situate în raioanele Anenii Noi, Hîncești, Călărași, Drochia, Telenești și Ștefan Vodă. Evaluarea inițială a avut loc în momentul plasării copiilor în serviciul de plasament și ulterior după 1 an, timp în care s-au realizat variate activități de dezvoltare a abilităților parentale. Evaluarea inițială și finală a dezvoltării abilităților parentale la părinții copiilor în situații de risc reprezintă procese esențiale pentru a înțelege progresul și eficacitatea intervențiilor. Acest proces este esențial pentru a oferi sprijin adecvat și pentru a asigura bunăstarea copiilor și a familiilor aflate în situații de risc. Evaluarea a conținut itemi despre abilitățile actuale ale părinților în domenii precum comunicarea eficientă, cunoașterea problemelor și nevoilor, gestionarea conflictelor, disciplina pozitivă și capacitatea de a oferi un mediu sigur. Este necesară pentru a putea planifica suportul bazat pe nevoile reale ale familiilor. Scopul evaluării finale este compararea abilităților parentale inițiale cu cele dezvoltate în timpul intervenției.

Printre aspectele cercetate menționăm frecvența comunicării dintre părinți și proprii copii. În faza de evaluare inițială, s-a observat că doar 7 dintre părinți comunicau destul de des, în timp ce 24 de părinți comunicau rar, iar 7 părinți nu comunicau deloc. Cu toate acestea, în urma evaluării finale, s-a înregistrat o îmbunătățire semnificativă. Astfel, 27 de părinți comunicau destul de des, 9 comunicau rar și doar 2 nu comunicau deloc. Această evoluție indică o tendință pozitivă în privința frecvenței comunicării dintre părinți și copii pe parcursul perioadei studiate.

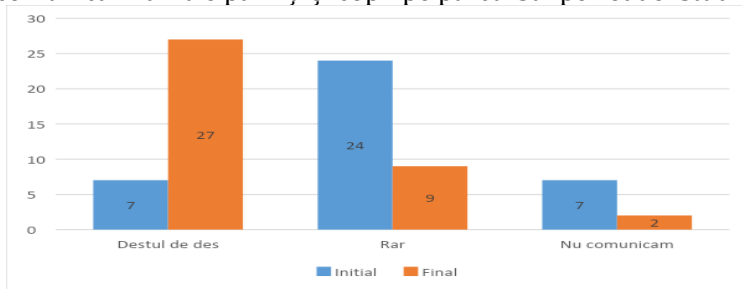


Figura 1. Frecvența comunicării părintelui cu copilul, respondenți

În baza studiului realizat, se indică faptul că comunicarea frecventă cu copilul contribuie la o cunoaștere mai detaliată a problemelor acestuia, subliniind un aspect important în mecanismul determinismului logic. În etapa de evaluare inițială, doar 4 părinți cunoșteau destul de des problemele copiilor, 17 părinți le cunoșteau bine, 10 părinți doar pe unele și 7 nu cunoșteau deloc. Totuși, în urma evaluării finale, s-a înregistrat o îmbunătățire semnificativă. Astfel, 7 părinți cunoșteau destul de bine problemele copiilor, 23 le cunoșteau bine, 7 părinți doar pe unele și doar 1 părinte nu cunoștea deloc. Această progresie sugerează că intensificarea comunicării dintre

părinți și copii a avut un impact pozitiv asupra înțelegerii și cunoașterii problemelor cu care aceștia se confruntă (Figura 2).

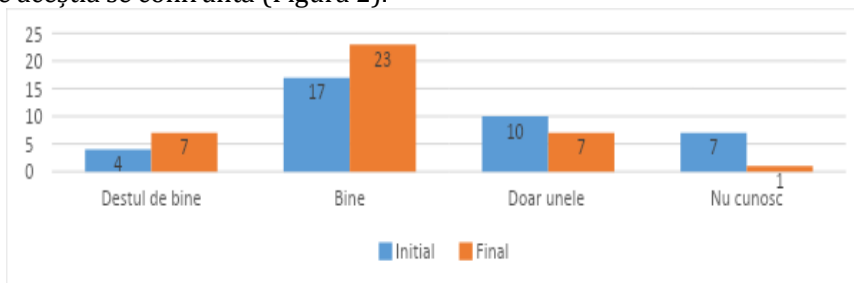


Figura 2. Cunoașterea problemelor copilului, respondenți

Evaluarea inițială și finală a abilităților parentale în situații de risc este un proces complex, iar adaptabilitatea și personalizarea intervențiilor sunt esențiale pentru succesul acestui tip de abordare.

În situații de risc, responsabilitățile parentale ale părinților sunt deosebit de complexe și solicitante. Familiile în situație de risc se confruntă cu provocări multiple care pot include sărăcie, lipsa locuinței, probleme de sănătate mentală sau fizică, dependențe, violență domestică sau alte situații de dificultate. Părinții în situații de risc trebuie să depună eforturi considerabile pentru a asigura nevoile fundamentale ale copiilor, cum ar fi hrană, adăpost, îngrijire medicală și educație. Găsirea resurselor adecvate pentru a satisface aceste nevoi poate fi o provocare majoră. Părinții au responsabilitatea de a crea un mediu sigur și protejat pentru copii. În situațiile de risc, aceasta poate implica gestionarea riscurilor precum violența, neglijarea sau expunerea la condiții dăunătoare, dar în absența abilităților parentale, adesea nu au resursele și potențialul de a gestiona aceste situații. Esențial este ca părinții să investească timp și energie în construirea relațiilor sănătoase cu copiii lor. Aceasta include comunicarea eficientă, oferirea de sprijin emoțional și dezvoltarea unei legături sigure, în acest sens serviciile sociale ar trebui orientate să ofere suport părinților pentru a-și dezvolta capacitățile.

În concluzie, părinții în situații de risc trebuie să gestioneze propriile lor probleme personale și stresul pentru a putea oferi un suport stabil propriilor copii. Acest lucru poate implica uneori accesarea serviciilor de consiliere sau terapie pentru a depăși anumite vicii și pentru a găsi motivația pentru a fi părinți responsabili. În acest sens, serviciile sociale integrate trebuie să abordeze responsabilitățile parentale într-un mod holistic, oferind sprijin comprehensiv și personalizat pentru a asigura bunăstarea atât a părinților, cât și a copiilor aflați în situații dificile.

Bibliografie

1. Analiza comună de țară a Organizației Națiunilor Unite pentru Republica Moldova, 2020.
2. BNS și UNICEF Moldova, Analiza sărăciei monetare și a bunăstării gospodăriilor cu copii, 2020.
3. Bouchard, J.-P. La théorie de l'attachement est aussi une théorie de la violence. In: Attachment theory is also a theory of violence. L'Evolution Psychiatrique, 2013, 78(4), pp. 699-703.

4. Factorial structure of PSOC (Parental Sense of Competence) scale with a sample of mothers from family preservation services. In: *Revista Iberoamericana de Diagnostico y Evaluacion Psicologica*, 2(32), 2011, pp. 187-204.
5. Gambrill, Eileen. *Social Skills Training*. În: *Teaching Psychological Skills*. Monterey, California: Brooks / Cole Publishing Company, 1984.
6. Parenting sense of competence in at psychosocial risk families and child well-being. In: *Sociedad Española de Pedagogía Bordón*, 69(1), 2017, pp. 155-168.
7. Sandu, V., BIRTHA, M., IANACHEVICI, M., PREMROV, T., KAHLERT, R. *Analiza situației copiilor și adolescenților din Moldova*, 2022.
8. *Studiul: Bunăstarea și siguranța femeilor. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa*, 2019.
9. Vremiș, M., Craievschi-Toartă, V., Rojco, A., Cheianu-Andrei, D. *Abordări ale excluziunii sociale în Republica Moldova: Aspecte metodologice și analitice*. Chișinău, 2010.

THE EVOLUTION OF PARENTAL RIGHTS: FROM ABSOLUTE AUTHORITY TO THE PROTECTION OF THE CHILD'S BEST INTERESTS

EVOLUȚIA DREPTURILOR PĂRINTEȘTI: DE LA AUTORITATE ABSOLUTĂ LA PROTECȚIA INTERESULUI SUPERIOR AL COPILULUI

FOCȘA Tatiana, PhD, university lecturer, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-6349-4170>

Abstract. This article explores the evolution of parental rights, examining the historical and legal transformations that have shaped parent-child relationships. Parental rights, an ancient legal institution, reflect the deep natural and social roots observed in the animal world, where hierarchical structures serve the purpose of raising and caring for offspring. Over time, the parent-child relationship was hierarchical, with parents initially having absolute control over children due to their inability to act independently. As society evolved, parental rights underwent significant changes, transitioning from absolute parental control to a modern form influenced by international regulations that emphasize the best interests of the child. Parental authority has shifted from a natural position to a set of negotiable and regulated rights and responsibilities, growing as a dimension of human rights. The article also highlights the theoretical and practical ambiguities of parental rights in the context of social transformations and technological progress. It analyzes how contemporary philosophy and legislation have addressed these rights, including biological perspectives, the best interests of the child, and social agreements. In conclusion, the article argues that parental rights entail not only privileges but also essential duties for the protection and development of minors. Modern legislation emphasizes parental responsibilities more than their rights, with stricter control over how these rights are exercised. This shift reflects a deeper understanding of the sociological and psychological needs of children and the state's responsibility to ensure their protection and well-being.

Rezumat. Acest articol explorează evoluția drepturilor părintești, examinând transformările istorice și juridice care au modelat relațiile dintre părinți și copii. Drepturile părintești, o instituție juridică veche, reflectă profunde rădăcini naturale și sociale observate și în lumea animală, unde structurile ierarhice servesc scopului creșterii și îngrijirii descendenților. De-a lungul timpului, relația părinte-copil a fost ierarhică, părinții având inițial un control absolut asupra copiilor datorită incapacității acestora de a acționa independent. Pe măsură ce societatea a evoluat, drepturile părintești au cunoscut schimbări semnificative, trecând de la un control parental absolut la o formă modernă influențată de reglementările internaționale care pun accent pe interesul superior al copilului. Autoritatea părintească s-a transformat dintr-o poziție naturală într-un set de drepturi și responsabilități negociabile și reglementate, crescând ca dimensiune a drepturilor omului. Articolul subliniază, de asemenea, ambiguitățile teoretice și practice ale drepturilor părintești în contextul transformărilor sociale și progresului tehnologic. Se analizează modul în care filosofia și legislația contemporană au abordat aceste drepturi, incluzând perspective biologice, interesul superior al copilului și acordurile sociale. În concluzie, articolul argumentează că drepturile părintești nu implică doar privilegii, ci și îndatoriri esențiale pentru protecția și dezvoltarea minorilor. Legislația modernă

subliniază responsabilitățile părinților mai mult decât drepturile acestora, cu un control mai strict asupra modului de exercitare a acestor drepturi. Această schimbare reflectă o înțelegere mai profundă a nevoilor sociologice și psihologice ale copiilor și responsabilitatea statului de a asigura protecția și bunăstarea acestora.

Keywords: Child protection, child's best interests, family law, legal evolution, parental authority, parental rights, social transformation.

Cuvinte cheie: Autoritate părintească, dreptul familiei, drepturi părintești, evoluție juridică, interesul superior al copilului, protecția copilului, transformare socială.

Drepturile părintești constituie o instituție juridică veche cât legea însăși. Relațiile sociale din cadrul familiei și interacțiunile dintre membrii săi au rădăcini naturale adânci, similare cu cele observate în lumea animală. Fiecare ființă cu instinct social formează legături între membrii grupului și între diverse grupuri într-o structură ierarhică. Această organizare are ca scop creșterea și îngrijirea descendenților, iar oamenii perpetuează acest instinct natural.

Încă de la cele mai vechi legi, legiuitorul a manifestat interes în instituirea de reguli care să reglementeze relațiile dintre părinți și copii pentru a asigura o socializare optimă a acestora. Drepturile și autoritatea părintească nu au fost clar definite de legiuitor sau de doctrină, datorită complexității și diversității acestor concepte [2].

De-a lungul timpului, relația dintre părinți și copii a fost ierarhică, părinții având un drept de decizie asupra copiilor. Baza acestui drept este incapacitatea copiilor de a acționa în mod independent. Acest drept a cunoscut modificări semnificative, trecând de la un control parental absolut la forma actuală. Pe măsură ce societatea a evoluat, drepturile părintești au experimentat schimbări [4, p. 61].

La început, aceste drepturi erau absolute, dar pe măsură ce societatea a evoluat, autoritatea părinților a scăzut datorită reglementărilor internaționale care pun accentul pe interesul superior al copilului în orice circumstanță.

Fiind inițial considerată ca o poziție dată de natură, paternitatea sau maternitatea poate fi creată, variată sau negociată [1, p. 46]. Dreptul de a fi recunoscut ca părinte și de a exercita drepturile conexe a crescut semnificativ ca dimensiune a drepturilor omului. Ideea că copiii ar putea avea drepturi și că aceste drepturi ar putea fi substanțial diferite de cele ale adulților este relativ recentă în gândirea și practica socio-juridică.

Regulamente clare referitoare la copil și drepturile sale au apărut datorită unei mai bune înțelegeri a cerințelor sociologice și psihologice, precum și a responsabilității statului de a interveni în diverse moduri în anumite situații.

În zilele noastre, ideea că relația dintre părinte și copil presupune nu doar drepturi, ci și îndatoriri, a câștigat definitiv. Principalul aspect este protecția minorilor. Legislația modernă subliniază responsabilitățile părinților mai mult decât drepturile acestora, astfel încât statul încearcă să impună un control mai strict asupra modului în care sunt exercitate drepturile părintești și să aplice sancțiuni pentru părinții care nu și îndeplinesc corespunzător obligațiile față de copii. Pe de altă parte, unii autori consideră că dreptul părinților la copii nu beneficiază de aceeași atenție ca dreptul copiilor la părinți [15, p. 61]. Categoria de drepturi părintești este destul de rar explicată clar și limpede în legislație.

Se consideră ca fiind o sarcină primordială a legiuitorului realizarea interesului superior al copilului, care este, în primul rând, manifestat prin dreptul necondiționat de a avea părinți și de a comunica cu aceștia. Prin urmare, un interes aparte îl reprezintă poziția juridică a părintelui și ansamblul de drepturi și responsabilități de care dispune acesta. Atât sub aspect teoretic, cât și sub aspect practic, se atestă o multitudine de ambiguități referitor la categoria de drepturi nominalizate, problemă ce este amplificată de evoluția dinamică a transformărilor sociale și progresul tehnologic [4, p. 61].

Din punct de vedere istoric, filozofii au avut relativ puține de spus despre familie. Acest lucru este oarecum surprinzător, având în vedere prezența și influența generală a familiei atât asupra indivizilor, cât și asupra vieții sociale. Majoritatea filozofilor care au abordat probleme legate de relația părinte-copil – Kant și Aristotel, de exemplu – au făcut acest lucru într-o manieră destul de concisă. La sfârșitul secolului al XX-lea, acest lucru s-a schimbat. Filozofii contemporani au început să exploreze, într-un mod substanțial, o serie de probleme legate de drepturile și obligațiile părinților [11].

Conf. univ. dr. Cristina Codruța Hageanu susține că modul în care familia este privită de societate și de sistemul juridic a cunoscut transformări spectaculoase în ultimul secol. Acestea includ echivalarea statutului legal al copiilor legitimi și celor născuți în afara căsătoriei, stabilirea egalității drepturilor între soți, liberalizarea divorțului, susținerea parteneriatelor consensuale și, în tot mai multe țări, recunoașterea căsătoriilor între persoane de același sex. Din punct de vedere etimologic, termenul de familie provine din limba latină, din cuvântul "familia," care la început desemna toți sclavii care trăiau sub același acoperiș sau sub puterea aceluiași pater familias [10, p. 5].

Conf. univ. dr. Cebotari Valentina afirmă că familia este cea mai importantă formă de comunitate umană, de la origini până în prezent. Din perspectivă sociologică, familia este un grup de persoane care trăiesc împreună și între care există interese spirituale, biologice, economice și etico-culturale. Din punct de vedere juridic, familia este definită ca un grup de persoane legate prin căsătorie, rudenie, adopție și alte relații similare, între care există drepturi și obligații stabilite de lege și de normele morale ale societății [5, p. 309].

Articolul 48 din Constituția Republicii Moldova precizează că familia este unitatea naturală și de bază a societății, bazată pe căsătoria consensuală dintre un bărbat și o femeie, pe egalitatea lor în drepturi și pe obligația părinților de a se ocupa de creșterea, educația și instruirea copiilor [8].

Legislația națională în vigoare oferă o definiție a familiei, definiție ce ar putea fi folosită oricând. Familia este reglementată de legi speciale, ceea ce îi conferă semnificații particulare. Legea nr. 140 din 14.06.2013, o lege organică, prezintă semnificația mai multor noțiuni utilizate în lege, printre care noțiunile de copil, familie, familie extinsă și responsabili legali. Potrivit art. 3, noțiuni principale, copilul este persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani și nu are capacitatea de exercițiu deplină; familia este formată din părinți și copiii acestora; familia extinsă include rudele copilului până la gradul IV inclusiv [12].

Se observă, însă, că în actele normative care reglementează fie direct, fie indirect instituția familiei, este utilizat sensul restrâns al noțiunii de familie, incluzând în această noțiune soții și copiii acestora. Legiuitorul a adoptat această abordare deoarece familia nucleară este cea mai răspândită în practică, însă definiția nu este aliniată cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Deciziile Curții au extins conceptul de familie pentru a include și bunicii și, uneori, partenerii care nu sunt căsătoriți, adică persoanele care formează o familie în afara căsătoriei.

Afirmația că părinții au obligații, ca părinți, este mai puțin controversată. Cu toate acestea, există un dezacord cu privire la baza unor astfel de obligații. În afară de punctele de vedere biologice, de interes superior și de contract social, există și viziunea cauzală a obligațiilor parentale, care include pretenția că cei care aduc un copil în existență sunt, prin urmare, obligați să îngrijească acel copil. Filosofii sunt preocupați de întrebările teoretice legate de drepturile și obligațiile părinților; de asemenea, își concentrează atenția asupra întrebărilor practice din acest domeniu al vieții umane.

Potrivit Art. 53 alin. (2) al Codului familiei, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale copilului se asigură de părinți sau persoanele care îi înlocuiesc, iar în cazurile prevăzute de lege - de autoritatea tutelară locală/teritorială sau de alte organe abilitate. Părinții poartă răspunderea, prevăzută de legislație, pentru neîndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor de îngrijire și educație a copilului [6].

Potrivit art. 3 din Legea 140/2013, reprezentantul legal al copilului este părintele copilului, persoana sau autoritatea desemnată, conform legii, să apere drepturile și interesele legitime ale copilului și să acționeze în numele acestuia în materie de protecție, siguranță, ocrotire a sănătății, educație, proprietate și în alte domenii [12].

Părinții sunt responsabili, conform legii, pentru neglijarea sau îndeplinirea defectuoasă a obligațiilor de îngrijire și educație a copilului. Conform articolului 53, alineatul (5) din Codul familiei, în situația în care drepturile și interesele legitime ale copilului sunt încălcate, inclusiv prin neglijarea sau executarea defectuoasă a obligațiilor părinților (sau a unuia dintre ei) de întreținere, educație și instruire, sau în cazul abuzului de drepturile părintești, copilul se poate adresa direct autorităților tutelare locale sau teritoriale pentru a-și proteja drepturile și interesele legitime. De la vârsta de 14 ani, copilul poate recurge și la instanța de judecată. Copiii sunt mai vulnerabili decât adulții în fața provocărilor vieții, iar dezvoltarea lor într-un mediu sănătos este crucială pentru viitorul societății [6].

Recomandarea Comisiei Europene referitoare la legislația familiei definește autoritatea părintească ca fiind un ansamblu de drepturi și îndatoriri, având ca obiectiv protejarea și promovarea intereselor copilului. Aceasta include, în special, aspecte legate de îngrijirea, protecția și educația copilului, protejarea relațiilor personale, stabilirea locuinței, gestionarea proprietății și reprezentarea legală a copilului [14]. Este relevant de subliniat că, conform documentului menționat, autoritatea părintească se referă atât la părinții copilului, cât și la alte persoane care au responsabilități părintești în completare sau în locul părinților. Astfel, baza legală a autorității părintești derivă nu numai din relația biologică dintre un copil și părintele său, ci și din obligația legală a unei persoane de a proteja copilul, cu excepția celor

bazate pe filiație. Orice persoană căreia îi este încredințat un copil este considerată titular de autoritate părintească.

Autoritatea părintească se referă la dreptul acordat părinților (sau persoanelor cărora le este încredințat copilul) de a decide asupra întreținerii, supravegherii, educației și locuinței copilului. Această autoritate este extinsă, copilul fiind considerat sub autoritatea părinților până la atingerea vârstei majoratului. Autoritatea părintească comună presupune egalitatea drepturilor și responsabilităților ambilor părinți în ceea ce privește educația copiilor [3, p. 87].

Pentru a înțelege mai bine evoluția societății și a dreptului, ne vom baza pe informații concise și relevante oferite de dreptul roman cu privire la autoritatea părintească. În cadrul dreptului roman, sub tutela sau curatela erau plasate persoanele care aveau capacitatea de a dobândi drepturi, dar nu puteau exercita drepturile depline singure. Capacitatea de folosință se referă la aptitudinea de a avea și de a obține drepturi și obligații civile prin acte sau fapte juridice, în timp ce capacitatea de exercițiu înseamnă capacitatea de a dobândi și exercita drepturi, precum și de a avea și îndeplini obligații în mod independent. În acea perioadă, tutela era acordată celor sub 14 ani, denumiți impuberi, și femeilor. În cazul femeilor, tutela a fost eliminată în secolul al IV-lea, după ce a scăzut în timpul republicii, fiind considerată depășită. "Tutorele", atât pentru impuberi, cât și pentru femei, nu administra averea acestora, ci avea doar autoritatea de a aproba anumite acte în numele lor [16, p. 260].

În termeni stricți, conceptul de responsabilitate părintească se referă la ansamblul puterilor și îndatoririlor pe care legea le atribuie părinților cu privire la copiii lor. Aceste drepturi și îndatoriri au drept scop promovarea și protejarea bunăstării copilului și cuprind în esență asigurarea îngrijirii personale, protecție și educație, asumarea administrării proprietății copilului și exercitarea reprezentării legale.

Dintr-o perspectivă istorică, conceptul de responsabilitate parentală, așa cum este descris și dezvoltat în Cartea Albă privind filiația 2002 și PEFL, constituie pasul final într-un lung proces de schimbare socială și juridică. Această evoluție a început cu autoritatea părintească consacrată în codurile civile din secolul al XIX-lea, atribuită tatălui ca o putere atotcuprinzătoare asupra copiilor săi legitimi, după modelul patria potestas al dreptului roman. În a doua jumătate a secolului al XX-lea, pe fundalul constituțiilor politice postbelice, a fost deschisă calea pentru eradicarea discriminării copiilor născuți în afara căsătoriei, recunoașterea egalității juridice atât a mamei, cât și a tatălui, și conceptualizarea juridică a părinților față de copiii lor ca o datorie care trebuie îndeplinită în beneficiul copilului, cu participarea acestuia în funcție de vârstă și maturitate. În zilele noastre, această concepție se bucură de consens internațional [13].

La nivel comunitar, Recomandarea nr. R (84) 4 a Comitetului Miniștrilor al Statelor Membre privind responsabilitățile parentale, adoptată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 28 februarie 1984 [14], a fost primul instrument comunitar care a vizat, în mod specific, atât drepturile, cât și responsabilitățile părintești. Conceptul a reapărut ca un concept tehnic supus interpretării autonome în Convenția de la Haga privind jurisdicția, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea în ceea ce privește responsabilitatea părintească și măsurile de protecție a

copiilor din 1996 (articolul 3 litera (a)), și a fost ulterior angajat în Regulamentele 1347/2000 (Bruxelles II) și 2201/2003 (Bruxelles II bis) [9]. Conceptul a devenit acum consolidat, așa cum se reflectă prin utilizarea sa în Cartea Albă privind principiile stabilirii și consecințele juridice ale filiației din 2002 (Cartea Albă despre filiație 2002) [7] și în elaborarea principiilor Legii familiei cu privire la responsabilitățile parentale (PEFLPR) publicată de CEFL în 2007.

Recomandarea nr. R (84) 4 reglementează modul în care drepturile și îndatoririle părintești trebuie să fie exercitate în diferite situații. În cele din urmă, principiile dreptului familiei european în ceea ce privește responsabilitățile părintești elaborate de Comisia Europeană privind Legislația Familiei - principiile CEFL - merită o mențiune specială în această lucrare, chiar dacă acestea nu provin dintr-o organizație oficială europeană (sau internațională).

În concluzie, drepturile părintești au evoluat semnificativ de-a lungul timpului, trecând de la un control absolut al părinților asupra copiilor la un model care prioritizează interesul superior al copilului. Schimbările socio-culturale și reglementările internaționale au influențat profund redefinirea responsabilităților părintești, accentuând echilibrul între drepturi și îndatoriri. Autoritatea părintească modernă pune un accent deosebit pe protecția și bunăstarea copilului, subliniind responsabilitățile părinților în asigurarea unui mediu sănătos și sigur. Legislația trebuie să se adapteze constant pentru a reflecta noile realități și provocări din societate, garantând astfel o reglementare coerentă și eficientă a drepturilor părintești. În contextul actual, este crucial să se acorde o atenție sporită dinamicii relațiilor familiale și evoluției nevoilor copiilor pentru a asigura o protecție adecvată și respectarea drepturilor acestora.

BIBLIOGRAFIE

1. Boele-Woelki K. Transnational families and new concepts of parentage. In: 5th Conference of the Commission on European Family Law, Family Law and Culture in Europe: Developments, Challenges and Opportunities, Universitäts club Bonn e. V. Bonn, August, 2013, nr. 29-31, pp. 43-51, p. 46
2. Brăileanu D. Considerații privind evoluția instituției drepturilor părintești. <https://drept.ucv.ro/RSJ/images/articole /2006/RSJ4/A06RaduBrailanu.pdf..>
3. Cebotari A. Autoritatea părintească – instituție specifică dreptului familiei al Uniunii Europene. În: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice și economice, 10-11 noiembrie 2015, Chișinău. Chisinau: Universitatea de Stat din Moldova, 2015, R, SJE, pp. 86-89.p.87.
4. Cebotari A. Dimensiuni actuale ale drepturilor subiective părintești. În: Buletinul științific al Universității de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, Seria "Științe Sociale", 2017, nr. 2(6), pp. 59-75, p. 61.
5. Cebotari V. Morala și dreptul în raporturile de familie. În: Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice și economice, 7-8 noiembrie 2019, Chișinău. Chisinau: CEP USM, 2019, SJE, pp. 309-311, p. 309.
6. Codul familiei al Republicii Moldova. Nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 26.04.2001, nr. 47-48, art. 53 alin. (2).
7. Comitetul de experți în dreptul familiei (CJ-FA) a întocmit o „carte albă” despre principiile referitoare la stabilirea și la consecințele juridice ale filiației, adoptată de

Comitetul european de cooperare juridică (CDCJ) în cadrul celei de a 79-a reuniuni de plen din 11-14 mai 2004.

8. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.08.1994, nr. 1.
9. Convenția de la Haga din 19 octombrie 1996 privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea parintească și măsurile privind protecția copiilor [online]. <http://www.monitoruljuridic.ro/acte-institutii/act-international/92>.
10. Hageanu C.C. Dreptul familiei Ediția a 3-a, revizuită și adăugită. București: Hamangiu, 2023, p. 5.
11. Internet Encyclopedia of Philosophy. Rights and Obligations of Parents. <https://iep.utm.edu/locke/>.
12. Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Nr. 140 din 14.06.2013. În. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 02.08.2013, nr. 167-172., art. 3.
13. Principles of European Family Law [https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Principles of European Family Law \(PEFL\)](https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Principles of European Family Law (PEFL)).
14. Recomandare a Comisiei Europene privind Legislația Familiei. <https://academiamediere.ro/recomandare-a-comisiei-europene-privind-legislatia-familiei/>.
15. Singer A, The right of child to parents. In: 5th Conference of the Commission on European Family Law, Family Law and Culture in Europe: Developments, Challenges and Opportunities, Universitätsclub Bonn e. V. Bonn, August 2013, nr. 29- 31, pp. 60-72, p. 61.
16. Ungureanu O., Munteanu C. Drept civil. Persoanele în reglementarea noului Cod civil, ediția a 2-a revăzută și adăugită, București: Hamangiu, 2013, p. 260.

ROLUL ASISTENTULUI SOCIAL ÎN GESTIONAREA DOLIULUI

THE ROLE OF THE SOCIAL ASSISTANT IN GRIEVING MANAGEMENT

SIMION Simion Dănuț, MA, assistant professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-3489-6410>

GHINDEANU Mirela, master's student, Free International University of Moldova

Abstract. The social worker plays an essential role in dealing with and managing bereavement, although this contribution is not always considered to be necessary. According to his responsibilities, he is involved in the prevention of potential individual or collective problems that can lead to the experience of pain by identifying both the intervention to the possible causes of pain and loss and offering direct support and emotional care to those going through the mourning process. During this difficult time, the social worker supports those affected to navigate and cope with these emotions and challenges. Another crucial aspect of the social worker is the development of personalized action plans and assessment of individual or group needs; through this approach to pain management, an attempt is also made to identify the essential support resources to overcome this period. In this article, we want to understand the role of the social worker in grief management by providing emotional support, education, and guidance to identify and mobilize the necessary resources to overcome this difficult period.

Rezumat. Asistentul social joacă un rol esențial în abordarea și gestionarea doliului, deși această contribuție nu se consideră a fi întotdeauna necesară. Conform responsabilităților sale, acesta se implică în prevenirea potențialelor probleme individuale sau colective care pot conduce la experiența durerii, identificând atât intervenția la cauzele posibile ale durerii și pierderii, cât și oferirea de suport direct și îngrijire emoțională a celor care trec prin procesul de doliu. În această perioadă dificilă, asistentul social îi sprijină pe cei afectați să navigheze și să facă față acestor emoții și provocări. Un alt aspect crucial al asistentului social constă în elaborarea unor planuri personalizate de acțiune și evaluare a nevoilor individuale sau de grup; prin acest demers de gestionare a durerii, se încearcă și identificarea resurselor de sprijin esențiale pentru a depăși această perioadă. În prezentul articol, dorim să înțelegem rolul asistentului social în gestionarea doliului prin oferirea de sprijin emoțional, educație și îndrumare pentru identificarea și mobilizarea resurselor necesare pentru a depăși această perioadă dificilă.

Keywords: social worker, education, emotional care, grief, bereavement.

Cuvinte cheie: asistent social, educație, îngrijire emoțională, durere, doliu.

Durerea și doliul sunt procese complexe și profund personale, care pot afecta individul în moduri variate și adânci. Pe acest fond, rolul asistentului social este de a fi alături de persoanele aflate în suferință și de a oferi sprijin emoțional și practic. Primul aspect al asistentului social în gestionarea durerii și a doliului este acela de a oferi un mediu sigur și de încredere în care persoana în doliu să poată exprima liber și fără

judecată toate emoțiile pe care le trăiește. Cum fiecare individ are propriul său ritm și modalitate de a face față pierderii, aceasta înseamnă dezvoltarea unor bune aptitudini de ascultare activă și empatică. Asistentul social este persoana care facilitează accesul persoanelor în doliu la resursele și serviciile de care au nevoie pentru a-și gestiona durerea. Aceasta poate include consiliere individuală sau de grup, terapie, suport spiritual sau alte forme de sprijin comunitar. Asistenții sociali sunt responsabili să fie familiarizați cu procedura de intervenție, cu resursele locale disponibile, cu obiceiurile și tradițiile zonale, pentru a putea ghida responsabil persoana în doliu în direcția cea mai potrivită pentru nevoile lor individuale. În plus, parte a rolului asistentului social este acela de a oferi educație și informații despre procesul de doliu și despre modul în care acesta poate afecta individul în diferite moduri. Acest lucru poate include explicarea diferitelor etape ale durerii și doliului, precum și identificarea simptomelor normale și a celor care ar putea indica necesitatea de intervenție profesională.

Răspunsul emoțional la o pierdere se poate manifesta în diverse moduri: fizic, comportamental, social dar și cognitiv. În general, doliul este înțeles ca o reacție naturală la pierderea celor dragi sau a obiectelor de interes personal. Acesta poate fi cauzat de orice lucru care duce la o întrerupere permanentă a legăturilor semnificative dintre o persoană și mediul său [12]. Moartea unei persoane dragi reprezintă unul dintre cele mai dureroase și potențial traumatizante evenimente din copilărie și adolescență. Reacțiile de durere la tineri sunt puternic influențate de procesele lor de dezvoltare și pot varia în funcție de vârstă și stadiul de dezvoltare. Aceste reacții legate de durere se desfășoară în contextul îngrijirii oferite tinerilor, deoarece aceștia se bazează în mod semnificativ pe adulții din jur pentru a naviga și a face față morții unei persoane dragi.

Durerea este așadar un răspuns natural și universal la pierderea unei persoane dragi, iar doliul este o perioadă de suferință și durere după o pierdere. Doliul este, de asemenea, procesul de adaptare la viața de după pierdere. Durerea anticipată este un răspuns la o pierdere așteptată. Ea afectează atât persoana diagnosticată cu o boală terminală, cât și familiile acesteia [6]. Experiența de doliu nu este o stare, ci un proces. Majoritatea indivizilor își revin în mod adecvat în termen de un an de la pierdere; cu toate acestea, unele persoane experimentează o prelungire a procesului de doliu. Această afecțiune, identificată drept tulburare de doliu prelungit, rezultă din eșecul tranziției de la doliul acut la doliul integrat [4]. Unele studii au arătat că bărbații au tendința de a emana niveluri mai ridicate de suferință acută care au scăzut în timp, în timp ce femeile au avut tendința de a avea simptome de creștere în timp [7].

Alte rezultate au raportat faptul că femeile și sprijinul social scăzut sunt factori de risc pentru doliul prelungit [13]. Există variații personale și culturale semnificative care afectează aceste rezultate.

În timp ce doliul este o reacție normală și intenționată la o pierdere, se estimează că 7-10% dintre persoanele în doliu pot experimenta o stare cunoscută sub numele de "doliu complicat" [19]. Această afecțiune este gestionată cel mai bine prin terapie pentru doliu complicat, care încorporează elemente de terapie cognitiv-comportamentală și alte tehnici menite să promoveze adaptarea la pierdere, inclusiv acceptarea pierderii și restabilirea unui sentiment de sens și satisfacție în viața fără persoana iubită decedată, lucru menționat și de Shear [3].

Doliul complicat poate fi asociat cu o morbiditate considerabilă, cum ar fi riscul de cancer, evenimente cardiace, tulburări de somn și abuz de alcool și substanțe [15]. În plus, este un factor de risc pentru depresia majoră, tulburările de anxietate și ideile și comportamentul suicidar [9].

Asemănător cu doliul complicat există și durerea lipsită de drepturi; aceasta este o formă de suferință experimentată de persoanele care trec prin pierderi care nu sunt sau nu pot fi deschis recunoscute, public sau susținute social. Această durere poate fi asociată cu diverse situații, cum ar fi pierderea unui animal de companie, pierderile perinatale sau pierderea unei părți a corpului. De asemenea, această afecțiune poate fi resimțită și de lucrătorii din domeniul sănătății, care se confruntă cu pierderi sub forma de decese ale pacienților.

Simptomele emoționale ale doliului descrise de Smith Melinda sunt: șoc și neîncredere. Imediat după o pierdere, poate fi greu să accepți ceea ce s-a întâmplat. Este posibil să vă simțiți amorțit, să vă fie greu să credeți că pierderea e aievea sau chiar să negați adevărul. Dacă a murit un animal de companie sau cineva drag, de exemplu, s-ar putea să continuați să vă așteptați să apară, chiar dacă conștientizați că acestea nu mai sunt. Tristețea. Tristețea profundă este, probabil, cel mai universal experimentat simptom al doliului. Este posibil să experimentați sentimente de gol, disperare, dorință sau singurătate profundă. De asemenea, este posibil să plângeți mult sau să vă simțiți instabil emoțional. Vinovăția. Este posibil să regretați sau să vă simțiți vinovat pentru lucrurile pe care le-ați spus sau nu le-ați spus la un moment dat. De asemenea, vă puteți simți vinovat pentru anumite sentimente, în special de ușurare atunci când o persoană a murit după o boală lungă, chinuitoare și dificilă. Vă puteți simți vinovat că nu ați făcut mai mult pentru a preveni pierderea, chiar dacă acest lucru nu depindea de dumneavoastră. Frica. Pierderea poate declanșa o multitudine de griji și temeri. Dacă v-ați pierdut partenerul, locul de muncă sau casa este posibil să vă simțiți neliniștit, neajutorat sau nesigur pe viitor. Este posibil să experimentați atacuri de panică. Moartea unei persoane dragi poate declanșa temeri legate de propria mortalitate, de confruntarea cu viața fără acea persoană sau de responsabilitățile cu care vă confrunțați acum singur. Mânia. Chiar dacă pierderea nu a fost din vina cuiva anume, vă puteți simți furios și plin de resentimente. Dacă ați pierdut o persoană dragă, puteți fi supărat pe dumneavoastră, pe Dumnezeu, pe medici sau chiar pe persoana care a murit pentru că v-a abandonat. Este posibil să simțiți o nevoie acută de a da vina pe cineva pentru nedreptatea care vi s-a făcut.

Cele cinci etape ale doliului sunt: negarea, furia, negocierea, depresia și acceptarea.

1.Negarea: În această etapă, indivizii se pot lupta să accepte realitatea pierderii sau a morții iminente. Există un sentiment de șoc, neîncredere și o tendință de a minimiza sau de a respinge gravitatea situației.

2.Furia sau mânia: Pe măsură ce negarea începe să dispară, poate apărea furia. Indivizii își pot exprima furia în exterior sau o pot direcționa în interior. Furia poate fi îndreptată împotriva propriei persoane, a celorlalți, a unei puteri superioare sau chiar a persoanei care a decedat.

3.Negocierea: În această etapă, indivizii pot încerca să facă înțelegeri sau târguri pentru a inversa sau amâna pierderea. Aceștia pot apela la credințe religioase

sau se pot angaja în gândirea de tipul "dacă ar fi așa", încercând să găsească modalități de a anula ceea ce s-a întâmplat.

4. Depresia: Depresia se instalează atunci când întreaga greutate a pierderii devine evidentă. Sentimentele de tristețe, neajutorare și lipsă de speranță sunt frecvente. Indivizii se pot retrage de la ceilalți, pot avea tulburări de somn și se pot lupta cu un sentiment de goliciune.

5. Acceptarea: Acceptarea este etapa finală, caracterizată prin acceptarea realității pierderii. Aceasta nu înseamnă să fii "ok" cu pierderea, ci mai degrabă să găsești o modalitate de a trăi cu ea. Există o înțelegere treptată a faptului că viața trebuie să meargă mai departe, iar persoanele pot începe să se adapteze la o nouă normalitate.

Este esențial să înțelegem că Kübler-Ross nu a intenționat niciodată ca aceste etape să fie o progresie strictă, liniară. Oamenii pot experimenta etapele într-o ordine diferită, pot reveni asupra anumitor etape sau pot sări peste unele cu totul. În plus, nu toată lumea va trece prin fiecare etapă, deoarece doliul este un proces extrem de individualizat. Modelul a fost criticat pentru simplificarea excesivă a complexității doliului, dar rămâne influent pentru a-i ajuta pe oameni să înțeleagă și să discute răspunsurile emoționale la pierdere [20].

Aceste etape nu trebuie să apară în mod secvențial și vă puteți afla în mai multe etape de doliu în același timp. Reacțiile emoționale la doliu pot include șoc, anxietate crescută, neîncredere sau negare, suferință, pierderea poftei de mâncare, insomnie, furie și tristețe. Doliul este reacția exterioară la doliu. Este modul în care vă exprimați durerea după ce ați suferit o pierdere și cum vă adaptați la doliu după o pierdere. Tradițiile și obiceiurile culturale și religioase pot face parte din doliu. Există, de asemenea, diferite tipuri de doliu. De exemplu, doliul brusc poate apărea atunci când are loc orice pierdere bruscă sau neașteptată. Este important să vă amintiți că experiența fiecăruia în ceea ce privește durerea și doliul este unică și că nu există un mod "corect" de a plânge sau de a jeli. Dacă dumneavoastră sau cineva pe care îl cunoașteți se luptă cu doliul, poate fi util să căutați sprijin din partea unui profesionist în domeniul sănătății mintale [10].

Doliul și suferința sunt procese complexe pe care le experimentează indivizii atunci când fac față unei pierderi. Există diverse tipologii și modele care încearcă să clasifice și să descrie diferitele moduri în care oamenii pot fi îndurerați. Iată câteva tipologii și abordări comune pentru a înțelege doliul.

1. Teoria lui Freud despre munca de doliu: Sigmund Freud a fost un pionier în studiul doliului. El credea că doliul implica nu numai testarea realității, ci și retragerea emoțională a atașamentului față de persoana decedată. El a considerat că doliul este necesar după pierderea unei persoane dragi prin moarte.

2. Teoria etapelor lui Kübler-Ross: Elisabeth Kübler-Ross a propus "teoria etapelor", conform căreia doliul decurge de-a lungul unei serii de etape previzibile. Aceasta sugerează că indivizii pot trece prin aceste etape în ordine diferită și pot să nu le experimenteze pe toate. Modelul prezintă o serie de etape emoționale prin care indivizii pot trece atunci când se confruntă cu o boală terminală sau când fac față unei pierderi semnificative. Este important de reținut că aceste etape nu sunt neapărat

experimentate într-un mod liniar și este posibil ca indivizii să nu treacă prin toate etapele.

3. Teoria atașamentului a lui Bowlby: Teoria atașamentului, dezvoltată de psihologul John Bowlby, se concentrează pe semnificația legăturilor emoționale formate între indivizi, în special între copii și îngrijitorii lor primari. În timp ce teoria atașamentului este asociată în principal cu dezvoltarea copilăriei timpurii, principiile sale au fost extinse la înțelegerea doliului și a pierderii, evidențiind impactul durabil al atașamentului de-a lungul întregii vieți. Aceasta sugerează că legăturile formate cu alte persoane semnificative influențează semnificativ procesele de doliu. Pierderea unei figuri de atașament poate duce la diverse reacții legate de atașament, influențând modul în care indivizii suferă.

Conceptele cheie ale teoriei atașamentului în contextul doliului includ:

a) **Legăturile de atașament:** Teoria atașamentului postulează că indivizii formează legături emoționale puternice, sau atașamente, cu figurile semnificative din viața lor. Aceste figuri de atașament oferă un sentiment de securitate și servesc ca sursă de confort.

b) **Separarea și pierderea:** Separarea și pierderea pot fi angoasante, declanșând o serie de răspunsuri emoționale. Atunci când o figură de atașament este pierdută, aceasta poate duce la suferință, caracterizată prin tristețe, dor și alte reacții emoționale.

c) **Doliul ca proces de atașament:** Doliul este văzut ca un proces legat de atașament, în care individul se adaptează la absența figurii de atașament. Natura legăturii de atașament influențează experiența de doliu, modelând modul în care indivizii fac față pierderii.

d) **Stiluri de atașament securizant vs. nesigur:** Indivizii cu stiluri de atașament securizant pot găsi mai ușor să caute sprijin din partea altora în timpul doliului, exprimându-și deschis emoțiile. În schimb, cei cu stiluri de atașament nesigure s-ar putea lupta cu dependența sau evitarea în confruntarea cu pierderea.

e) **Legături continue:** Teoria atașamentului contestă ideea că o adaptare sănătoasă la pierdere implică o detașare completă. În schimb, aceasta sugerează că indivizii pot menține o legătură continuă cu persoana decedată, integrând amintirile acesteia în viața lor curentă.

f) **Explorare și întoarcere:** Indivizii îndurerăți de pierderea unei figuri de atașament pot oscila între explorarea lumii și căutarea confortului în ceea ce le este familiar, un concept cunoscut sub numele de dinamica de explorare și întoarcere.

4. Modelul cu două procese. Stroebe și Schut au propus un "model cu două procese" care descrie doliul ca un proces de oscilație între două moduri: un mod de "orientare spre pierdere" și un mod de "orientare spre restaurare". În mod de "orientare spre pierdere", persoana îndurerată se concentrează pe copingul centrat pe emoții, abordând direct emoțiile și provocările asociate cu pierderea. În mod de "orientare spre restaurare", persoana îndurerată se implică în copingul centrat pe probleme, încercând să se adapteze la schimbările de viață rezultate în urma pierderii. Acest model subliniază importanța echilibrării acestor două tipuri de factori de stres: cei orientați spre pierdere și cei orientați spre refacere. Persoanele în doliu trebuie să echilibreze acești factori de stres pentru a face față eficient.

Modelul procesului dual recunoaște că doliul este un proces dinamic și fluctuant, mai degrabă decât o progresie liniară prin etape distincte.

Conform modelului procesului dual, indivizii în doliu se angajează în două tipuri de factori de stres sau procese:

1. Procese orientate spre pierdere: Aceste procese implică confruntarea și abordarea directă a emoțiilor și provocărilor asociate cu pierderea. Acestea ar putea include exprimarea durerii, doliul și confruntarea cu realitatea absenței. Acceptarea durerii pierderii este considerată un aspect esențial al acestui proces.

2. Procese orientate spre restaurare: Spre deosebire de accentul pus pe pierderea în sine, procesele orientate spre restaurare implică eforturile individului de a se adapta la schimbările practice și funcționale care rezultă în urma pierderii. Aceasta include gestionarea factorilor de stres secundari legați de schimbările de roluri, responsabilități și viața de zi cu zi. Exemplele ar putea include adaptarea la noi rutine, dezvoltarea de noi abilități sau căutarea de sprijin din partea altora.

Unul dintre principiile cheie ale modelului procesului dual este ideea că indivizii oscilează între aceste două tipuri de procese. Indivizii în doliu pot trece de la o parte la alta între implicarea în durerea emoțională a pierderii și abordarea provocărilor practice de adaptare la viața fără persoana decedată. Modelul recunoaște faptul că este firesc ca indivizii să caute să se elibereze temporar de doliu, îndreptându-și atenția către activitățile zilnice, relațiile sau alte aspecte ale vieții.

5. Teoria creșterii posttraumatice: Hall a propus că pierderea oferă posibilitatea unei creșteri "posttraumatice" care să îmbunătățească viața, pe măsură ce individul integrează lecțiile pierderii și ale rezilienței [21].

6. Sarcinile de doliu ale lui Worden: William Worden a identificat patru sarcini pe care indivizii trebuie să le îndeplinească în timpul procesului de doliu: acceptarea realității pierderii, experimentarea durerii, adaptarea la viața fără persoana decedată și găsirea unei modalități de a menține o legătură cu persoana decedată în timp ce merge mai departe. Modelul lui Worden oferă un cadru pentru ca indivizii să navigheze în procesul de doliu. Spre deosebire de etapele liniare propuse de Elisabeth Kübler-Ross, modelul lui Worden pune accentul pe natura dinamică și continuă a doliului. Cele patru sarcini ale doliului, conform lui Worden, sunt:

- **Sarcina 1:** Acceptarea realității pierderii: Negarea și neîncrederea fac treptat loc unei evaluări mai realiste a situației.

- **Sarcina 2:** Procesarea durerii: Odată ce realitatea pierderii este acceptată, următoarea sarcină este procesarea durerii emoționale asociate cu aceasta.

- **Sarcina 3:** Adaptarea la o lume fără persoana decedată: Această sarcină se învârtă în jurul adaptării la viața fără prezența persoanei care a fost pierdută.

- **Sarcina 4:** Găsiți o legătură durabilă cu persoana decedată în plin proces de inițiere a unei noi vieți: Sarcina finală se concentrează pe crearea unei legături durabile cu persoana decedată, în timp ce, în același timp, mergeți mai departe cu viața.

Modelul lui Worden recunoaște faptul că indivizii se pot angaja în aceste sarcini într-o manieră neliniară și pot reveni asupra anumitor sarcini în momente diferite. Modelul subliniază importanța abordării acestor sarcini pentru a facilita un proces de doliu sănătos și adaptarea la viața de după pierdere.

7. Modelul de reziliență al lui Bonanno: George Bonanno a propus că indivizii prezintă o gamă de răspunsuri la pierdere, de la reziliență la doliu cronic. Cercetările sale sugerează că mulți oameni fac față în mod natural bine pierderii și se adaptează în timp la noile lor circumstanțe. Acest model se îndepărtează de viziunea tradițională a doliului ca fiind un proces liniar și propune, în schimb, că indivizii oscilează adesea între confruntarea cu realitatea pierderii și evitarea întregii greutăți a durerii [1].

8. Modelul bazat pe sarcini a lui Robert A. Neimeyer: Acest model subliniază importanța construirii unei narațiuni coerente a pierderii. Acest lucru presupune să dai sens pierderii, să găsești un sens și să o integrezi în povestea propriei vieți. Modelul lui Neimeyer constă în mai multe sarcini cheie, fiecare contribuind la adaptarea generală la pierdere. Iată care sunt principalele componente ale modelului bazat pe sarcini al lui Neimeyer: recunoașterea realității pierderii, făcând față durerii durerii, ajustarea la un mediu în care persoana decedată lipsește, relaxarea emoțională a persoanei decedate și trecerea mai departe, dezvoltarea unei noi identități de sine, cercetarea sensului, receptarea sprijinului emoțional, reinvestirea în viață.

Modelul bazat pe sarcini al lui Neimeyer oferă un cadru cuprinzător pentru a înțelege natura multifacțată a doliului. Acesta pune accentul pe procesele active și dinamice prin care trec indivizii în timp ce fac față pierderii, oferind o perspectivă asupra sarcinilor de adaptare implicate în călătoria de doliu [11].

9. Teoria legăturilor continue: Dezvoltată de Klass, Silverman și Nickman, aceasta contestă ideea de "renunțare" și încurajează relația continuă cu persoana decedată. Aceasta sugerează că indivizii pot menține o legătură cu persoana decedată în timp ce se adaptează la schimbările din viață. Teoria oferă o perspectivă alternativă asupra doliului în comparație cu modelele tradiționale care se concentrează pe detașare și trecerea mai departe. Această teorie recunoaște natura durabilă a relației cu persoana decedată și subliniază legătura continuă pe care indivizii o mențin cu cei dragi pierduți. Principiile cheie ale teoriei legăturilor continue sunt:

a) **Conexiunea de durată:** Teoria legăturilor continue postulează că relația cu persoana decedată nu se încheie odată cu moartea, ci se transformă într-o formă diferită. Indivizii continuă să se simtă conectați la persoana decedată prin amintiri, experiențe comune și un sentiment de influență continuă a persoanei în viața lor.

b) **Relația dinamică:** În loc să privească doliul ca pe un proces de detașare, această teorie recunoaște că relația cu persoana decedată este dinamică și poate evolua în timp. Natura legăturii se poate schimba, dar aceasta rămâne o parte integrantă a vieții individului îndoliat.

c) **Încorporarea persoanei decedate în propria viață:** În loc să promoveze o separare completă, teoria încurajează indivizii să găsească modalități de a încorpora persoana decedată în viața lor curentă. Acest lucru poate include ritualuri, comemorări și alte practici care onorează și își amintesc de persoana respectivă.

d) **Construcția sensului prin intermediul relației:** Teoria legăturilor continue sugerează că indivizii obțin semnificație din legătura lor continuă cu persoana decedată. Acest proces de construire a sensului implică găsirea modalităților prin care relația continuă să contribuie în mod pozitiv la viața persoanei în doliu.

e) **Reprezentări interne:** Teoria subliniază importanța reprezentărilor interne ale persoanei decedate, inclusiv a amintirilor, a imaginilor și a conexiunilor emoționale. Aceste reprezentări interne servesc ca mijloc prin care indivizii mențin un sentiment de apropiere și continuitate.

f) **Rolul ritualurilor și al comemorărilor:** Ritualurile, aniversările și comemorările joacă un rol semnificativ în Teoria legăturilor continue. Angajarea în aceste activități îi ajută pe indivizi să își exprime legătura continuă, să ofere un spațiu de rememorare și să faciliteze încorporarea persoanei decedate în viața lor prezentă.

g) **Diferențe individuale în ceea ce privește stilurile de doliu:** Teoria recunoaște că indivizii pot diferi în modul în care își mențin legăturile cu persoana decedată. Unii pot găsi alinare în legături continue, în timp ce alții pot prefera o abordare mai tradițională de detașare.

Teoria legăturilor continue contestă ideea că un doliu reușit presupune ruperea legăturilor cu persoana decedată. În schimb, aceasta sugerează că indivizii pot găsi alinare și vindecare prin menținerea unei relații care evoluează și se adaptează în timp [5]. Este esențial să reținem că doliul este o experiență extrem de individualizată, iar oamenii pot să nu se încadreze perfect în modele specifice. Aceste cadre servesc drept ghid pentru a înțelege diversele moduri în care indivizii navighează prin emoțiile complexe asociate cu pierderea.

Confruntarea cu durerea este un proces foarte individualizat și diferite strategii funcționează pentru diferite persoane. Este important să amintim că nu există un mod "corect" de a plânge, iar procesul de doliu al fiecăruia este diferit. Deși înfruntarea durerii este într-adevăr un proces personal, asta nu înseamnă că persoana este singură. Următoarele strategii pot fi cu adevărat utile [18]:

1. **Recunoașteți-vă durerea:** Acceptați faptul că durerea poate declanșa multe emoții diferite și neașteptate.

2. **Înțelegeți-vă procesul de doliu:** Procesul dumneavoastră de doliu va fi unic pentru dumneavoastră. Înțelegerea acestuia și citirea despre experiențele altor persoane vă poate oferi informații și vă poate face să vă simțiți mai puțin singur în călătoria dumneavoastră.

3. **Căutați sprijin și conectați-vă cu oameni care țin la dumneavoastră:** Grupurile de sprijin, fie în persoană, fie online, pot oferi o platformă pentru a împărtăși experiențe și strategii de adaptare.

4. **Aveți grijă de sănătatea dvs. fizică:** Durerea durerii vă poate perturba sănătatea fizică, făcând dificil să dormiți, să mâncați sau chiar să găndiți limpede. Ajungeți la prieteni, familie sau grupuri de sprijin.

5. **Exprimați-vă sentimentele:** Dacă ați pierdut recent o persoană dragă, încercați să vă exprimați sentimentele printr-o scrisoare. Permiteți-vă să simțiți și să exprimați o gamă de emoții.

6. **Folosiți reîncadrarea pozitivă, umorul, spiritualitatea, acceptarea, perspectiva, rezolvarea problemelor:** Acestea vă pot ajuta să faceți față durerii.

7. **Practicați autoîngrijirea:** Acest lucru este crucial atunci când sunteți în doliu. Asigurați-vă că vă odihniți suficient, că mâncați bine și că vă implicați în activități fizice.

8. **Stabiliți ritualuri:** Creați ritualuri sau tradiții pentru a onora și a vă aminti de persoana decedată.

9. **Stabiliți așteptări realiste:** Înțelegeți că doliul este un proces care necesită timp și nu există un calendar specific pentru vindecare. Fiți răbdător cu dumneavoastră și recunoașteți că este normal să experimentați o serie de emoții.

10. **Practicați tehnici de conștientizare și relaxare:** Tehnici precum respirația profundă, meditația sau yoga pot ajuta la gestionarea stresului și la promovarea bunăstării emoționale.

11. **Amintiți-vă de amintirile pozitive:** Concentrați-vă pe amintirile pozitive pe care le-ați împărtășit cu persoana decedată. Sărbătoriți viața lor și impactul pe care l-au avut asupra voastră.

12. **Crearea unui spațiu de memorie:** Desemnați un spațiu sau creați un memorial care să servească drept amintire a persoanei dragi.

13. **Consiliere profesională:** Dacă este necesar, solicitați ajutorul unui profesionist în domeniul sănătății mintale sau al unui consilier. Aceștia vă pot oferi îndrumare, sprijin și strategii de adaptare adaptate la situația dvs. specifică.

14. **Voluntariat sau contribuții:** Canalizarea durerii tale în acțiuni pozitive, cum ar fi voluntariatul sau contribuția la cauze importante pentru persoana iubită, poate fi o modalitate semnificativă de a face față.

Este esențial să recunoaștem că a face față durerii este un proces gradual, iar indivizii pot găsi eficiență o combinație a acestor strategii. În plus, solicitarea de ajutor profesional este un semn de putere și poate oferi un sprijin valoros în perioadele dificile.

Manifestarea durerii poate varia în funcție de vârsta pacienților. Copiii și adolescenții experimentează durerea în moduri diferite, influențate de stadiile lor de dezvoltare. Identificarea durerii prelungite la copii poate fi dificilă, dat fiind că aceștia pot avea dificultăți în comunicarea emoțiilor și nevoilor lor. Atunci când pierderea afectează un atașament primar sau un îngrijitor, este de așteptat să apară o intensificare a durerii și a suferinței. Copiii care trec prin procesul de doliu pot experimenta întârzieri în atingerea etapelor de dezvoltare sau pot manifesta furie și frustrare din cauza nevoilor nesatisfăcute. În timpul procesului de doliu, copiii depind în mare măsură de adulți și de sprijinul social pentru a face față și a naviga prin dificultățile lor. Anumite forme specifice de suferință observate la copii după o pierdere includ suferința de separare și suferința existențială sau de identitate.

Atunci când un deces are loc într-un mod traumatizant, acesta poate declanșa imagini recurente ale traumei sau emoții complexe, cum ar fi auto-învinovățirea, teama sau dorințele de răzbunare. Adulții bine intenționați pot alege să limiteze informațiile oferite copiilor despre moarte, în încercarea de a-i proteja.

Întrebări precum „de ce mor oamenii” apar încă la grădiniță și continuă pe măsură ce copiii se confruntă cu mortalitatea. Din acest punct de vedere, specialiștii recomandă răspunsuri clare, scurte, adecvate vârstei. Copiii și adolescenții manifestă, de obicei, o serie de emoții negative și schimbări de comportament în perioada imediat următoare decesului unei persoane dragi, iar intensitatea reacțiilor lor de doliu tinde să se diminueze cu timpul, de obicei la 6-12 luni de la pierdere [8].

Părintele rămas nu va minți niciodată copilul. De exemplu, spunem „tatăl tău nu mai este” și i se comunică de ce nu mai este, cauza. Dacă copilul are 3-5 ani, el nu percepe pierderea și se va lua cu altele. Lui îi putem spune că tati e mai mult pe la spital sau că greu ajunge acasă, ulterior spunem clar că părintele a decedat și nu va mai fi cu noi de acum înainte. Dacă este vorba despre copii mai mari și ei întreabă de ce nu mai este tati, le vom spune cauza din care a decedat. Copilul nu are nicio vină. Aceasta ar fi prima abordare. A doua abordare, dacă ne referim la școală, vom înțelege că școala nu trebuie să sufere schimbări față de acest copil. Cum a fost înainte, așa este și acum. Copilul își va face temele la fel ca înaintea nefericitului moment. Iar dacă, așa cum e firesc, acest copil a lipsit o vreme de la școală, are de recuperat anumite informații și materie predată în lipsa lui, el va relua activitatea. Dacă acesta are nevoie de ajutor, cadrul didactic îi va oferi suportul necesar. Nu vom uita că un copil are nevoie de joacă, de viață, să trăiască în continuare în colectiv. Să nu-i amintească cineva dintre colegi sau adulți că părintele a decedat, ar fi o chestie ieșită din comun. Toleranța nu trebuie să vină din faptul că ți-a decedat un părinte și ești favorizat. Toleranța va veni pe motivul că, uite, copilul a lipsit și acum are nevoie de mai mult timp ca să-și învețe temele.

Menționăm că omul are modalități individuale de jelire. Copilul înțelege lucrurile în funcție de vârsta lui. Dar are idee că există o pierdere, că există un ciclu al vieții și că oamenii dispar, mor.

Rudele, care pot să ofere suport emoțional, se pot purta hiperprotectiv cu copilul sau chiar să-i amintească de evenimentul tragic. Relația cu rudele, în special o relație bazată pe compasiune, este însă binevenită. Dacă, dimpotrivă, rudele nu insistă pe evenimentul tragic și nu răscolesc durerea, dar sunt înțelegătoare, atunci chiar este recomandabilă aflarea rudelor prin preajmă.

Un alt fapt la care e bine să atragem atenția, și în special asistenții sociali, este că copilul nu se pregătește temeinic. În momentul în care tu „pregătești” copilul, în sensul că tinzi să amâni cu tot felul de cuvinte întortocheate despre evenimentul care deja a fost, tu tensionezi și mai mult copilul. E recomandabil ca adultul responsabil să se apropie de copil spunându-i ce s-a întâmplat, de exemplu, un accident, iar în urma căruia tatăl nu mai este. Nimic mai mult. Specialistul aici se oprește, așteptând ca copilul să proceseze informația. Aici e momentul de liniște, urmat de o reacție. În acest context, sunt posibile două reacții: copilul începe să plângă sau copilul merge la joacă. Dacă a ales joaca, părintele îl va urma și-l va sprijini în jocurile lui. Oricât de mare ar fi durerea părintelui, el trebuie să înțeleagă că acum atenția maximă e pe copil. Vorbim deci despre moment și persoană. Dacă s-a produs momentul, iar persoana (adultul) nu a fost alături, copilul poate trece în izolare, în depresie, în comportament antisocial.

Adesea ne gândim la dolii ca la un proces strict emoțional, dar durerea implică adesea probleme fizice, inclusiv: oboseală, greață, scăderea imunității, pierderea sau creșterea în greutate, dureri și insomnie. Jelirea e tare subiectivă. Unul poate să plângă, altul să se închidă în sine, altcineva să devină irascibil. Nu-și au rost vorbele: „Nu plânge, trebuie să fii puternic”. Vom empatiza cu copilul, vom fi în asertivitate cu durerea lui, amintindu-i că-i suntem alături. „Dacă vrei să te ajut cu ceva, poftim, poți să apelezi oricând la mine”, „Dacă crezi că îți pot fi de ajutor: suni aici” etc.

Întotdeauna e nevoie de empatie și de asigurarea că adultul este alături, orice s-ar întâmpla. Problema nu este în școală, problema e la părinte, acasă. Recomandarea e să ne concentrăm pe tot ce înseamnă viață, asta nu înseamnă că uiți de persoana care ți-a fost dragă. Tinzi să trăiești acel moment într-o manieră plăcută, nu de pierdere, ci de bucurie că, uite, ce a făcut tati! Ne axăm pe partea pozitivă, ceea ce-i alimentează copilului energia. Îi mai putem spune că acest copil are valorile pe care le-a avut și părintele decedat. Iar asta ce înseamnă? Că stimulezi copilul să apeleze la acele resurse, cu care să se vindece, dând exemplul că și părintele avea aceleași resurse.

Nu vom uita sub nicio formă că fiecare jelește în felul lui, exprimându-și emoția prin diverse căi. Să-l lăsăm să ne vadă inclusiv în momentele noastre de slăbiciune, de goliciune sufletească, goliciune psihică. De ce? Pentru că așa-i umanizăm. Ei așa înțeleg relațiile umane, înțeleg profunzimea lor.

Dacă un adolescent este blocat și nu poate comunica, este util ca asistentul social să-l ajute să se implice în diverse proiecte și să fie urmărit cum reacționează. El trebuie să aibă legătură cu ceva. Poate, el este pasional de sport? Găsește-i interesul, implică-l, pentru a-i crește consumul de energie. Atenție, însă, să nu fie ceva nou. Pentru că asta îl va epuiza și îl va împovăra și mai tare. Și, mai ales, cadrul didactic sau asistentul social să meargă pe propriul exemplu, să discute aparte ca de la adult la adult și să-și împărtășească propriile sentimente despre pierderile personale. Un model de comportament, o comparație, poate fi soluția cea bună. Dar nu se va insista pe comunicare, pentru că există riscul ca tânărul să fie scos din zona lui de confort. Capacitatea unui copil de a conceptualiza pierderea și moartea este influențată de stadiul său de dezvoltare, de exemplu, de capacitatea de a înțelege concepte abstracte. Se recomandă să solicitați consultarea unui profesionist instruit în ceea ce privește etapele de dezvoltare și influența acestora asupra procesului de doliu pentru a sprijini durerea unui copil [17].

Concluzii

În timp ce asistentul social oferă sprijin și îndrumare, este important să recunoască și să respecte autonomia și abilitățile individului în doliu. Fiecare persoană are propria cale de a face față și de a se vindeca, iar rolul nostru este de a fi alături și de a-i sprijini în această călătorie, respectându-le nevoile și alegerile. De asemenea, asistentul social are responsabilitatea de a aborda și de a încuraja rețelele de sprijin ale persoanei în doliu, inclusiv familia, prietenii și alte resurse comunitare. Încurajarea conexiunilor sociale și a relațiilor de sprijin poate juca un rol semnificativ în procesul de vindecare și în adaptarea la pierdere.

În esență, rolul asistenților sociali în gestionarea durerii și a doliului este de a fi un suport stabil pentru persoanele afectate, de a le oferi resursele și informațiile de care au nevoie și de a-i încuraja să-și găsească propria cale spre vindecare și adaptare. Este o responsabilitate profundă și onorabilă, care ne permite să fim alături de cei care au nevoie de sprijinul nostru în timpul unor momente extrem de dificile din viața lor.

Bibliografie

1. Bonanno, G. A., Wortman, C. B., Lehman, D. R., Tweed, R. G., Haring, M., Sonnega, J., Carr, D., & Neese, R. M. Resilience to loss and chronic grief: A prospective study from pre-loss to 18 months post-loss. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83. 1150-1164. 2002.

2. Chen J. H., Bierhals A. J., Prigerson H. G., Kasl S. V., Mazure C. M., Jacobs S. Gender differences in the effects of bereavement-related psychological distress in health outcomes. *Psychol. Med.* 29 367–380. 10.1017/S0033291798008137. 1999.
3. Iglewicz A., Shear M.K., Reynolds C.F., Simon N., Lebowitz B., Zisook S. Complicated grief therapy for clinicians: An evidence-based protocol for mental health practice. *Depress Anxiety*. Jan;37(1):90-98. 2020.
4. Kim S.M., Kwon S.H. [Influential Factors of Complicated Grief of Bereaved Spouses from Cancer Patient]. *J Korean Acad Nurs*. Feb; 48(1):59-69. 2018.
5. Klass D., Silverman P.R., Nickman S. L. Continuing bonds: new understandings of grief. Washington, DC: Taylor & Francis. 1996.
6. Li J., Tendeiro J.N., Stroebe M. Guilt in bereavement: Its relationship with complicated grief and depression. *Int J Psychol*. Aug; 54(4):454-461. 2019.
7. Lunderoff M., Bonanno G.A., Johannsen M., O'Connor M. Are there gender differences in prolonged grief trajectories? A registry-sampled cohort study. *J Psychiatr Res*. Oct;129:168-175. 2020.
8. Maciejewski P.K., Zhang B., Block S.D., Prigerson H.G. An empirical examination of the Stage Theory of Grief. *JAMA*. ;297(7):716–723. doi: 10.1001/jama.297.7.716. 2007.
9. Mitchell A. M., Kim Y., Prigerson H. G., Mortimer M. K. Complicated grief and suicidal ideation in adult survivors of suicide. *Suicide Life Threat. Behav.* 35 498–506. 10.1521/suli.2005.35.5.498. 2005.
10. Moore M. The Difference Between Mourning and Grieving April 5, 2022 [citat 27 decembrie 2023]. Disponibil: <https://psychcentral.com/health/mourning-vs-grief>
11. Neimeyer, R. Techniques of grief therapy. Creative practices for counseling the bereaved. New York, NY: Routledge. 2012.
12. Papa, A., Maitoza, R. The role of loss in the experience of mourning: The case of job loss. *Journal of Loss & Trauma*, 18(2), 152–169. <https://doi.org/10.1080/15325024.2012.684580>. 2013.
13. Pop-Jordanova N. Grief: Aetiology, Symptoms and Management. *Pril (Makedon Akad Nauk Umet Odd Med Nauki)*. Oct 26;42(2):9-18. 2021.
14. Prigerson H. G., Bierhals A. J., Kasl S. V., Reynolds C. F., III, Shear M. K., Newsom J. T., et al. Complicated grief as a disorder distinct from bereavement-related depression and anxiety: a replication study. *Am. J. Psychiatry* 153 1484–1486. 10.1176/ajp.153.11.1484. 1996.
15. Prigerson H. G., Jacobs S. C. Caring for bereaved patients: all the doctors just suddenly go. *J. Am. Med. Assoc.* 286 1369–1376. 10.1001/jama.286.11.1369. 2001.
16. Shear, M.K., Reynolds, C. F., Simon, N. M., Zisook, S., Wang, Y., Mauro, C., Duan, N., Lebowitz, B., Skritskaya, N. Optimizing Treatment of Complicated Grief: A Randomized Clinical Trial. *JAMA Psychiatry*. Jul 01;73(7):685-94. 2016.
17. Simion, S. D. Trecerea în neființă și urmările în viața copiilor. De ce mor oamenii. Interviu de Pîslaru Natalia. *Ziarul Făclia*, vineri 3 decembrie 2021.
18. Smith, M., Robinson, L., Segal, J. Coping with Grief and Loss. [HeplGuide.org](https://heplguide.org). 2 November 2018.

19. Stroebe M., Schut H., van den Bout J. (eds). *Complicated Grief: Scientific Foundations for Health Care Professionals*. New York, NY: Routledge. 2013.
20. Tyrrell, P., Harberger, S., Schoo, C., et al. Kubler-Ross Stages of Dying and Subsequent Models of Grief. [Updated 2023 Feb 26]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2024 Jan-. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK507885/>
21. Worden, J. W., Kosminsky, P., Carverhill, P. Foundational Grief. In: H.Servaty-Seib and H.Chapple (Eds.) *Handbook of Thanatology: The essential body of knowledge for the study of death, dying and bereavement*, 3rd Ed. 2021.

**SOCIAL COHESION ACTIVITIES THAT INCREASE THE CHANCES OF COMMUNITY
INTEGRATION FOR PEOPLE DISPLACED FROM UKRAINE**

**ACTIVITĂȚILE DE COEZIUNE CREȘTE ȘANSELE COMUNITĂȚII ÎN VEDEREA
INTEGRĂRII PERSOANELOR STRĂMUTATE DIN UCRAINA**

**POPOV Natalia, MA, assistant professor, Free International University of
Moldova**

<https://orcid.org/0009-0008-2257-6971>

Abstract. The Republic of Moldova continues to be at the forefront of providing support to the victims of the war in the immediate vicinity, with a wide range of support focused on the most effective humanitarian response. At the same time, war refugees from Ukraine face a wide range of problems and obstacles in their integration process into a new community, from meeting basic family needs, adapting to new realities, providing social services for family members with special or urgent needs, and uncertainty about the future. In the context of present realities, displaced persons must be supported in their social integration by promoting employment opportunities, providing support in language learning, and facilitating participation in vocational or qualification courses to help them avoid becoming dependent on social assistance. Sufficient time must be given to come to terms with the situation, cope with the stress caused by the change of residence, and make long-term decisions. This integration must take place step by step and in a manner that is friendly to both Ukrainian and Moldovan citizens. Social cohesion activities can be very diverse, including cultural visits to museums, walks in parks, architectural monuments, scenic spots, festivals, and others. These activities focus on refugees interacting with locals to establish contact and promote assertive communication. During these visits, participants can enjoy free communication and share personal experiences, which can help Ukrainians integrate more easily into the community and form new acquaintances and friendships. In addition, through cultural exchange, refugees will more easily understand the cultural specificity and authenticity of the cultural values of our country: history, language, gastronomic culture, etc. This article will reflect the impact of social cohesion activities on the well-being of the entire community.

Rezumat. Republica Moldova continuă să fie în fruntea furnizării sprijinului pentru victimele războiului din imediata vecinătate, cu o gamă largă de activități axate pe cel mai eficient răspuns umanitar. În același timp, refugiații care fug din calea războiului din Ucraina continuă să se confrunte cu o gamă largă de probleme și obstacole în procesul de integrare într-o nouă comunitate, precum satisfacerea unor nevoi de bază ale familiei, adaptarea la noile realități, asigurarea socială pentru servicii necesare pentru membrii familiei cu nevoi speciale sau urgențe și incertitudinea față de viitor. În contextul realităților prezente, persoanele strămutate trebuie să fie sprijinite în integrarea lor socială prin promovarea în sfera de angajare, oferirea de sprijin în învățarea limbilor străine, participarea la cursuri profesionale sau de calificare pentru a le ajuta să nu devină dependente de ajutorul social pe care îl primesc. Este necesar să li se acorde suficient timp pentru a se împăca cu situația, a face față stresului cauzat de schimbarea reședinței și a lua decizii pe termen lung. Această integrare trebuie să aibă loc pas cu pas și într-un mod prietenos pentru toți, atât pentru cetățenii ucraineni cât și pentru cetățenii moldoveni. Activitățile de coeziune socială pot fi foarte diverse, de exemplu: vizite culturale la muzee,

plimbări în parcuri, monumente arhitecturale, locuri pitorești, festivaluri și altele. Aceste activități se concentrează pe interacțiunea refugiaților cu localnicii pentru a stabili contactul și a promova comunicarea asertivă. În timpul acestor vizite, participanții se pot bucura de comunicare liberă, împărtășindu-și experiențele personale, ceea ce îi poate ajuta pe ucrainenii să se integreze mai ușor în comunitate și să își facă noi cunoștințe și prieteni. În plus, prin schimbul cultural care are loc, refugiații vor înțelege mai ușor specificul cultural și autenticitatea valorilor culturale ale țării noastre: istorie, limbă, cultură gastronomică etc. În acest articol, dorim să reflectăm impactul activităților de coeziune socială asupra bunăstării întregii comunități.

Key words: social cohesion, social integration, communication, participation, culture, socialization, cultural values.

Cuvinte cheie: coeziune socială, comunicare, cultură, integrare socială, participare, socializare, valori culturale.

Marcată anual pe 20 iunie, Ziua Mondială a Refugiaților din acest an are ca temă „Solidaritate pentru refugiați - O lume în care toți sunt bineveniți.” Aceasta promovează principiile solidarității și responsabilității globale pentru construirea unei societăți mai tolerante și incluzive pentru toți. Instituirea sistemului de azil în Republica Moldova, acum mai bine de două decenii, confirmă dedicarea țării noastre față de principiile umanitare fundamentale și solidaritatea cu cei aflați în situații de vulnerabilitate. În acest timp, Republica Moldova a parcurs un drum semnificativ în consolidarea cadrului juridic și instituțional, aliniindu-se la standardele internaționale recunoscute în domeniul protecției refugiaților și apatrizilor.

Astăzi, în sistemul de azil al Republicii Moldova sunt înregistrate 2.514 persoane, dintre care 207 persoane au statut de refugiați (Ucraina - 1), 421 sunt beneficiari de protecție umanitară (Ucraina - 189) și 1.886 de persoane sunt solicitanți de azil în proces de examinare (Ucraina - 1.363). În perioada 1 martie 2023 – 20 iunie 2024, în sistemul informațional al Inspectoratului General pentru Migrație privind protecția temporară s-au preînregistrat în total 62.461 de persoane. Au fost eliberate 51.063 buletine de identitate pentru beneficiarii de protecție temporară, inclusiv 14.133 pentru minori. Echipa Mobilă a eliberat în această perioadă 370 de buletine de identitate beneficiarilor de protecție temporară [9].

Pentru persoanele strămutate din Ucraina, conform pct. 7 și 8 din Decizia Comisiei pentru Situații Excepționale nr. 4 din 1 martie 2022 [4], Republica Moldova a luat măsuri urgente de facilitare a integrării acestora, inclusiv în ceea ce privește angajarea pe piața muncii prin introducerea derogărilor de la legislația în vigoare cu privire la obținerea dreptului la muncă pentru cetățeni străini. În conformitate cu legislația națională privind integrarea refugiaților și normele internaționale, a fost elaborată și aprobată Hotărârea de Guvern nr. 21/2023, privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina [8]. Astfel, cadrul legal pentru refugiați reglementează în prezent un statut oferit refugiaților, cuprinzând un spectru larg de drepturi, inclusiv integrarea pe piața muncii. ANOFM acordă suport la integrarea refugiaților prin structurile sale teritoriale, desemnând persoane responsabile la nivelul fiecărui STOFM. Refugiații, conform reglementărilor, nu dețin statutul de șomer, astfel serviciile de bază acordate sunt cele de informare și consultare privind ocuparea unui loc de muncă.

Odată cu declanșarea crizei refugiaților, ANOFM a reușit să creeze parteneriate eficiente pentru integrarea persoanelor strămutate. Pe parcursul anului 2023, 219 angajatori și-au arătat disponibilitatea de a angaja persoane strămutate din Ucraina, informând la STOFM despre 1.378 locuri de muncă vacante disponibile pentru aceste persoane. În evidențele STOFM din subordinea ANOFM s-au înregistrat 844 cetățeni ucraineni ca persoane aflate în căutarea unui loc de muncă pentru a primi suport la angajare, iar 28% au fost plasate în câmpul muncii. ANOFM a primit notificări de la agenții economici despre angajarea a 256 cetățeni din Ucraina, dintre care 155 femei (60,5%), majoritatea notificărilor provenind din municipiul Chișinău [13].

În continuare, prezentăm unele interviuri din cadrul proiectelor cu persoane strămutate din Ucraina, participanți ai activităților de coeziune socială și informare/recreere organizate de Asociația „MOTIVAȚIE” din Moldova în perioada 2022-2024.

Daria are dizabilitate de gradul II și este originară din orașul Cernigov, Ucraina. Ea este dependentă de medicamente hormonale și s-a stabilit în Moldova, la Dondușeni, în septembrie 2022, împreună cu soțul și fiul ei de 8 ani. Daria a participat la o activitate culturală în parcul Țaul, raionul Dondușeni, organizată pentru a spori incluziunea femeilor refugiate din Ucraina prin vizite culturale în Republica Moldova. Parcul Țaul, cel mai mare parc din Republica Moldova și unul dintre cele mai mari din Europa de Sud-Est, are o suprafață de 46,2 hectare și găzduiește peste 150 de specii și forme de arbori și arbuști. Despre experiența ei, Daria a spus: „Sunt foarte recunoscătoare pentru organizarea acestei vizite interesante. A fost prima mea oportunitate frumoasă în Moldova de a vizita locuri pitorești, de a afla despre istoria parcului Țaul și de a cunoaște localnicii și autoritățile locale. În excursie am fost împreună cu fiul meu de 8 ani, care a fost absolut încântat de priveliștea verde. Astfel de vizite sunt binevenite pentru noi, deoarece fiul meu studiază online și îi lipsește interacțiunea cu semenii și vizitarea locurilor noi. În Moldova mă simt foarte bine împreună cu familia. Oamenii de aici sunt foarte săritori la nevoie și empatici. Locuim la o familie gazdă în Dondușeni. În timpul șederii mele în Moldova, am făcut cursuri de contabilitate și am învățat să lucrez pe computer. M-am înscris și la un curs de studiere a limbii române pe care sunt foarte motivată să o învăț. Deocamdată, nu avem planuri pe termen lung în Moldova. Așteptăm cu nerăbdare să se termine războiul pentru a ne întoarce acasă” (Daria, 33 ani) [15].

Iurie este originar din Odessa, Ucraina. Din aprilie 2022, familia sa locuiește în Bălți, într-un centru de cazare pentru refugiați din Ucraina. El este asistent personal pentru fiul său Bogdan, de 10 ani, care are dizabilitate fizică (PCI, grad I) și este utilizator de scaun rulant. Iurie nu lucrează momentan, dedicându-și timpul reabilitării fiului său prin gimnastică și masaj. Despre ocupațiile fiului său, Iurie a spus: „Bogdan este în clasa a 4-a și frecventează zilnic o școală în Bălți. Este primul lui an de studii în Moldova. Socializează activ cu colegii, pedagogii și alți specialiști din școala unde învață. S-a integrat bine în clasă și se simte foarte bine între semenii săi. Anul trecut a studiat online, dar acum este mai entuziasmat de procesul de învățământ, deoarece interacționează zilnic cu colegii de clasă și are deja prieteni. Acest lucru mă bucură mult” (Iurie) [12].

Ana (nume schimbat) a beneficiat de suport conform necesităților sale individuale. Afecțată de criza cauzată de războiul din Ucraina, mii de refugiați din Ucraina se confruntă cu diverse dificultăți. Cu toate acestea, persoanele cu dizabilități psiho-sociale și intelectuale se află într-o situație de vulnerabilitate sporită. La una dintre activitățile organizate la un centru de cazare temporară pentru refugiați, am cunoscut-o pe Ana, care s-a născut cu un sindrom ce îi afectează integrarea în societate din cauza problemelor de sănătate.

Ana a ajuns în Republica Moldova în martie 2022. Pe măsură ce timpul a trecut, ea s-a confruntat cu dificultăți crescânde în deplasarea independentă prin oraș, având mari probleme de orientare și necesitând suport în acest sens. Pe lângă sprijinul psihologic oferit, Ana a fost însoțită la mai mulți medici specializați. Datorită scăderii capacității de memorie și orientare în spațiu, a fost nevoie să fie însoțită de mai multe ori în oraș. Ana a fost informată cu privire la posibilitatea de a apela și la alte tipuri de servicii. În perioada de agravare a bolii, ea avea nevoie de mai multă informare și ghidare pentru a se descurca în mod independent în Chișinău [6].

Victoria este originară din Odesa, Ucraina, unde a desfășurat activități de caritate timp de mulți ani, ajutând copiii cu dizabilități fizice și intelectuale severe să acceseze serviciile necesare. În perioada războiului, ea a sprijinit locuitorii din Nicolaev cu apă și mâncare. „Am venit în Republica Moldova în septembrie 2022 împreună cu copiii mei. Am o fiică de 13 ani și un fiu de 7. Când a început războiul, fiul meu, Savellii, era bolnav de Covid, iar starea lui s-a agravat din cauza unui accident rutier suferit anterior. Am divorțat de soțul meu și m-am concentrat pe sănătatea lui Savellii. Kinetoterapia, delfinoterapia și hipoterapia îl ajută foarte mult. Acest incident m-a făcut să-mi reevaluez prioritățile și să înțeleg că acasă este acolo unde mă simt confortabil. Acum, casa mea este Moldova. După obținerea statutului de protecție temporară în Moldova, am început să mă simt ca acasă aici. Am realizat că cel mai important este să avem pace în suflet, indiferent de locul în care ne aflăm. Contează oamenii care ne sunt aproape, precum echipa voastră. Îmi doresc cel mai mult pace în lume, iar fiecare om să-și găsească liniștea sufletească, indiferent de circumstanțele vieții” (Victoria, 41 ani) [1].

Atunci când luminile se sting, cortina se ridică, iar inima spectatorilor începe să bată în ritmul muzicii și al dansului de pe scenă, se creează o adevărată magie. Acestea au fost emoțiile participanților la incursiunea în lumea artei și a baletului, organizată pentru refugiații din Ucraina și localnicii din Chișinău la Teatrul Național de Operă și Balet „Maria Bieșu”. „La Sylphide” este unul dintre cele mai cunoscute și iubite spectacole de balet clasic, creat în 1832 de coregraful francez August Bournonville. Este considerat unul dintre cele mai vechi balet romantice din lume, introducând elemente fantastice și mitice.

Printre spectatorii vrăjiți de frumusețea muzicii și a dansului impecabil al artiștilor a fost și **Zoia**, originară din Kiev, Ucraina. În Chișinău, ea locuiește de un an împreună cu fiii săi, dintre care unul are dizabilitate. „Am avut norocul să ajung la baletul „La Sylphide”. Mi-a plăcut mult sala de balet, emoțiile de pe scenă și de pe chipurile spectatorilor. A fost un eveniment de neuitat” – a menționat Zoia.

Ala este o altă participantă la activitatea culturală, originară din Harkov, Ucraina. Soțul ei are dizabilitate. De mai bine de un an, cei doi locuiesc în Republica

Moldova. După spectacolul de balet, Ala și-a împărtășit emoțiile: „Astfel de evenimente sunt pentru noi ca o gură de aer, care ne fac să uităm pentru câteva ore de război și să ne solidarizăm ca oameni prin artă. Este prima mea vizită culturală de când mă aflu în Moldova și sunt încântată că am avut o astfel de ocazie” [10].

Natalia, refugiată din Odesa, locuiește momentan într-un Centru de cazare temporară pentru refugiații din Ucraina. „Din cauza diabetului zaharat am dizabilitate și am nevoie de multe medicamente, de care depinde starea mea de bine. Suportul psihologic este foarte important, fiindcă conștientizarea faptului că nu ești singur îți dă putere să mergi înainte. Psihologul Asociației ne-a ajutat să ne concentrăm asupra aspectelor pozitive, să ne amintim că suntem în siguranță alături de cei dragi. Sunt recunoscătoare pentru abordarea individuală și profesionistă” (Natalia) [5].

Unde poți admira cei mai mari bostani din țară și să te bucuri de un picnic la iarbă verde alături de cei dragi? La cel mai colorat eveniment al toamnei – Bostaniada. În septembrie, echipa Asociației „MOTIVAȚIE” din Moldova a organizat o activitate de coeziune a refugiaților din Ucraina cu localnicii la Festivalul Etno Gastronomic Bostaniada, ajuns la cea de-a XII-a ediție în acest an. Acesta s-a desfășurat la Agropensiunea Bostaniada, pe malul lacului Bălăbănești, în raionul Criuleni, la doar 28 km de Chișinău. Timp de două zile, vizitatorii au avut ocazia să urmărească târgul meșterilor populari, să se bucure de deliciile culinare din zona gastronomică, să asculte concertul în aer liber cu artiști autohtoni și să facă poze pe teritoriul creativ amenajat al pensiunii. În acest an, vedetele festivalului au fost doi dovreleci care au bătut recordul de cei mai mari din Republica Moldova, cântărind peste 600 și, respectiv, peste 800 de kilograme. Festivalul Etno Gastronomic Bostaniada a fost lansat în 2012 și are ca scop promovarea producătorilor autohtoni de bostani și alte produse agricole autohtone, turismul rural, bucatele din dovreleac și cele tradiționale, precum și valorile socio-culturale.

Printre participanții la activitatea de coeziune a fost și **Galina**, originară din Vinița, Ucraina. Alături de alți opt participanți din Ucraina, aceasta a făcut cunoștință cu valorile culturale și gastronomice, tradițiile și folclorul moldovenesc, care i-au amintit de copilărie și meleagurile natale: „Un mare mulțumesc organizatorilor festivalului pentru acest eveniment frumos. Festivalul a fost foarte interesant. Ne-am bucurat de aer curat, muzică bună moldovenească și lucrări hand-made. Un număr atât de mare de bostani, diferiți ca formă, culoare și mărime, nu am văzut niciodată” (Galina).

O altă refugiată, pe nume **Liubovi**, a fost la festival împreună cu fiica sa și este persoană cu dizabilitate accentuată din cauza problemelor oncologice. Ea este foarte recunoscătoare Republicii Moldova pentru implicarea activă în oferirea suportului pentru cetățenii din Ucraina: „Mulțumesc din suflet pentru oportunitatea de a vizita acest festival unic. Demult nu m-am bucurat de așa pâine coaptă gustoasă, variate feluri de pilaf pregătit în cel mai gustos mod și mai multe soiuri de bostani. M-au surprins cu varietatea bucatelor tradiționale prezentate de gospodinele prezente la eveniment. La festival am putut gusta mierea de albine și soiuri mustoase de poamă autohtonă. Festivalul a fost decorat cu o mulțime de bostani, iar instalația sub formă de piramidă, ornamentată cu bostani, m-a impresionat cel mai mult. Sinceritatea și bunătatea sunt cartea de vizită a specialiștilor din organizația voastră” (Liubovi) [11].

Activitățile recreative sunt realizate cu scopul creării unui mediu prietenos pentru integrarea socială a refugiaților care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova și pentru creșterea gradului de conștientizare a cetățenilor Republicii Moldova privind problemele cu care se confruntă refugiații. Activitățile de informare și recreere s-au desfășurat sub forma discuțiilor libere cu aplicarea exercițiilor interactive. Participanții au avut ocazia să se cunoască mai bine reciproc, să se informeze despre posibilitățile existente în Republica Moldova și despre serviciile de care pot beneficia. Cetățenii din Moldova și Ucraina și-au manifestat solidaritatea și susținerea reciprocă pe parcursul activităților recreative.

Ludmila, originară din Nicolaev, Ucraina, locuiește în prezent în s. Ivancea, r. Orhei, împreună cu bunica sa. Ea a fost una dintre participantele la activitățile recreative organizate: „Astfel de evenimente sunt binevenite, deoarece este o posibilitate pentru noi nu doar să ne informăm, dar și să socializăm” (Ludmila, 41 ani).

La fel ca și Ludmila, **Olena**, originară din Nicolaev, Ucraina, a participat la activități recreative. Fiica Olenei de 11 ani are dizabilitate, iar soțul ei este diagnosticat cu o boală oncologică. „Sper că vom avea pe viitor cât mai multe ocazii similare pentru discuții de suflet. Desigur, războiul influențează negativ starea noastră sufletească, dar oamenii din Moldova sunt atât de primitivi și săritori la nevoie. Ne bucurăm că nu suntem singuri în această perioadă” (Olena, 32 ani) [3].

Liubovi, refugiată din Ucraina, a venit în Moldova din regiunea Donețk în aprilie anul trecut împreună cu fiica, nepotul și o pisică. Ea are statut de protecție temporară în Republica Moldova. „Când eram acasă în Ucraina, în fiecare zi auzeam sirene. La un moment dat, am decis să mergem la gară ca să plecăm în Moldova. Gara a fost bombardată cu două ore înainte. Atunci au murit peste 60 de oameni, inclusiv fiica unui bun prieten de-al meu. Am scăpat cu viața ca prin urechile acului. În Republica Moldova, ne-am stabilit cu traiul în Băcioi, unde rudele noastre aveau un cunoscut care ne-a întâmpinat și ne-a dus în siguranță. Cum vă simțiți în Moldova? Sunt foarte recunoscătoare Moldovei pentru implicarea activă în oferirea suportului și sprijinirea cetățenilor din Ucraina. Oamenii de aici sunt deschiși și plini de bunăvoință; ne-au ajutat în momentele grele. De fiecare dată când am beneficiat de suport umanitar în Moldova, am ajutat și alți oameni vulnerabili din Moldova, inclusiv vecinii mei. Înțeleg foarte bine că războiul din Ucraina a afectat nu doar pe noi, ci și cetățenii Republicii Moldova, care au suferit și ei de criza umanitară. Îmi place foarte mult Chișinăul, e plin de parcuri mari și frumoase, pline de verdeață. Aceste plimbări ne ajută foarte mult psihologic; natura ne ajută să ne regăsim echilibrul emoțional. Războiul din Ucraina ne-a unit ca oameni, ne-a solidarizat și ne-a făcut mai puternici, dar nu doresc ca poporul moldovean să repete calea Ucrainei” (Liubovi, 64 ani) [14].

Temperaturile caniculare de la sfârșitul lunii august au determinat mulți oameni să aleagă pentru odihnă zone în afara Chișinăului pentru a se relaxa și a petrece timpul cu cei dragi. Din acest considerent, echipa Asociației „MOTIVAȚIE” din Moldova a organizat o nouă activitate culturală și de coeziune a refugiaților din Ucraina cu localnicii la Festivalul Hodina Fest, desfășurat în s. Pohrebea, r. Dubăsari. Departe de agitația capitalei, participanții festivalului s-au bucurat de picnic la aer liber și au admirat frumusețea naturii. Aceștia au beneficiat de un program plin de activități și ateliere, precum: meșterit jucării din lemn, pictură pe ceramică, olărit, brodat,

confectionat decorațiuni florale pentru păr. De asemenea, oaspeții festivalului au avut parte de o zonă de camping, yoga și meditații, lectură, pilates și masaj, fire show, kayaking pe Nistru, gimnastică aeriană, muzică instrumentală meditativă și dansuri la rug.

Elena, originară din Odesa, Ucraina, a participat la activitatea culturală Hodina Fest din s. Pohrebea. În Moldova, ea urmează studii de masterat în psihologie clinică la Universitatea de Stat din Chișinău. De la începutul crizei umanitare, a lucrat la un centru de cazare pentru refugiați și a ajutat alți concetățeni să se integreze mai ușor în Republica Moldova. „De un an și jumătate locuiesc în Republica Moldova, dar până acum eram atât de ocupată cu diferite sarcini de muncă încât nu am reușit să particip la vizite culturale pentru a descoperi mai bine Moldova. Recent, am avut plăcerea să merg la Festivalul Hodina Fest, unde atmosfera era deosebită. Sunt recunoscătoare pentru organizarea acestei vizite, care pentru mine a fost prima ocazie de a descoperi frumoasele meleaguri moldave și de a vedea cu ochii proprii coloritul tradițiilor autohtone” [2].

Dansuri și cântece tradiționale, bucate alese de la gospodinele din r. Dubăsari, ateliere de meșteșugărit și activități pentru iubitorii de tradiții de la cei peste 100 de meșteri populari talentați din toată țara și mici producători locali au fost doar câteva dintre surprizele pregătite de organizatorii evenimentului pentru oaspeții festivalului IA Mania. În 2023, cea de-a 9-a ediție a festivalului s-a desfășurat în s. Holercani din r. Dubăsari. Chiar la începutul evenimentului, participanții au avut ocazia să savureze unul dintre cele mai emoționante momente: parada portului popular, care a fost o adevărată sărbătoare pentru iubitorii de tradiții și folclor. Locuitorii din opt sate ale r. Dubăsari și-au etalat cele mai frumoase ținute populare, după care au încins o horă, iar ansamblurile de cântece populare din comunitățile participante au încântat publicul cu prestații deosebite. În acest an, la festival au participat și meșteri populari din Ucraina, care au venit aici pentru a doua oară consecutiv.

Irina, originară din Odessa, este una dintre cele 12 participante la festivalul IA Mania: „Festivalul IA Mania mi-a plăcut mult, fiindcă am văzut întregul colorit al valorilor și tradițiilor autohtone după prezentările frumoase ale populației băstinașe de aici. M-a surprins câte similitudini avem în ie, fiindcă unele ornamente seamănă foarte mult cu cele din regiunea din care provin. Concertul l-am ascultat cu mare plăcere. Mi-am cumpărat ca amintire câteva obiecte hand-made ca decor ca să-mi aducă aminte de acest festival” (Irina, 36 ani) [7].

În contextul integrării refugiaților din Ucraina, activitățile de coeziune joacă un rol crucial în sprijinirea acestora pentru a se adapta într-o nouă comunitate și pentru a-și reconstrui viețile. Organizarea de întâlniri și sesiuni informative pentru refugiați și comunitatea gazdă facilitează înțelegerea reciprocă și furnizează informații esențiale despre drepturile, serviciile disponibile, procesele administrative și cultura locală. Organizarea de activități recreative, cum ar fi seri de film, evenimente sportive sau festivaluri culturale, promovează interacțiunea și schimbul cultural între refugiați și locuitorii locali. Este necesară implementarea unui program de mentorat în care refugiații să fie asociați cu persoane din comunitatea locală, care să îi sprijine în procesul de integrare, oferind sfaturi practice și suport emoțional. Implicarea refugiaților în proiecte de voluntariat și inițiative comunitare locale le permite să

contribuie pozitiv la societatea gazdă și să stabilească legături și prietenii noi. Asigurarea de consiliere și suport psihologic ajută refugiații să gestioneze stresul, trauma și ajustarea la schimbările semnificative din viața lor.

Bibliografie

1. Acum casa mea este Moldova. <https://motivatie.md/ro/acum-casa-mea-este-moldova/341>
2. Beneficiarii MOTIVAȚIEI au participat la o nouă vizită culturală în sânul naturii: Hodina Fest 2023. <https://motivatie.md/ro/beneficiarii-motivatiei-au-participat-la-o-noua-vizita-culturala-in-sanul-naturii-hodina-fest-2023/341>
3. Cetățenii din Ucraina uniți și solidari pentru un viitor mai bun. <https://motivatie.md/ro/cetatenii-din-ucraina-uniti-si-solidari-pentru-un-viitor-mai-bun/341>
4. Comisia pentru Situatii Exceptionale a Republicii Moldova. https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/dispozitia_cse_4_01.03.2022.pdf
5. Conștientizarea faptului că nu ești singură în această perioadă de criză îți dă puteri să mergi înainte. <https://motivatie.md/ro/natalia-refugiata-din-odesa-constientizarea-faptului-ca-nu-esti-singura-in-aceasta-perioada-de-criza-iti-da-puteri-sa-mergi-inainte/341>
6. Drumul spre incluziune al Anei: o istorie de curaj și speranță pentru refugiații și refugiatele cu dizabilități din Ucraina. <https://motivatie.md/ro/drumul-spre-incluziune-al-anei-o-istorie-de-curaj-si-speranta-pentru-refugiatii-si-refugiatele-cu-dizabilitati-din-ucraina/341>
7. Festivalul IA Mania a reunit comunitățile din toată țara prin intermediul culturii. <https://motivatie.md/ro/festivalul-ia-mania-a-reunit-comunitatile-din-toata-tara-prin-intermediul-culturii/341>
8. HOTĂRÂREA GUVERNULUI Nr. 21 din 18-01-2023 privind acordarea protecției temporare persoanelor strămutate din Ucraina. In: Monitorul Oficial Nr. 21-22 art. 38 din 26-01-2023 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135260&lang=ro
9. Inspectoratul național de migrație. Celebrăm ziua mondială a refugiatului. <https://igm.gov.md/celebram-ziua-mondiala-a-refugiatului/>
10. Mai solidari cu cetățenii Ucrainei prin intermediul artei. <https://motivatie.md/ro/mai-solidari-cu-cetatenii-ucrainei-prin-intermediul-artei/341>
11. MOTIVAȚIE a organizat o vizită pentru cetățenii din Ucraina la cel mai colorat eveniment al toamnei – Bostaniada .<https://motivatie.md/ro/motivatia-a-organizat-o-vizita-pentru-cetatenii-din-ucraina-la-cel-mai-colorat-eveniment-al-toamnei-bostaniada/341>
12. Povestea unui tată care inspiră. <https://motivatie.md/ro/istoria-lui-iurie-povestea-unui-tata-care-inspira/341>
13. Raport de activitate al Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă pentru anul 2023. https://www.anofm.md/view_document?nid=20702
14. Războiul din Ucraina ne-a unit ca oameni, ne-a solidarizat și ne-a făcut mai puternici. <https://motivatie.md/ro/liubovi-refugiata-din-ucraina-razboiul-din-ucraina-ne-a-unit-ca-oameni-ne-a-solidarizat-si-ne-a-facut-mai-puternici/341>
15. Sporirea incluziunii femeilor refugiate din Ucraina prin intermediul vizitei în parcul Țaul. <https://motivatie.md/ro/motivatia-a-sporit-incluziunea-femeilor-refugiate-din-ucraina-prin-intermediul-vizitei-in-parcul-taul/341>

COMMUNITY DEVELOPMENT - STRATEGY FOR CREATING WELFARE

DEZVOLTAREA COMUNITARĂ –STRATEGIE DE CREARE A BUNĂSTĂRII

HARAZ Svetlana, university lecturer, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-3180-4322>

ISTUDOR Flavius-Vasile-Iulian, master's student, Free International University of Moldova

Abstract. Community development has become a topic of major interest in the contemporary context, amid economic, social and political changes affecting rural communities. Globalization and rapid urbanization have led to significant disparities between urban and rural areas, negatively affecting the well-being of rural communities. In this context, community development stands out as an essential strategy for promoting social and economic equity, facilitating integration and social cohesion. Community development is a topic of crucial interest in the current context, especially in rural Romania, where communities face significant challenges related to economic, social and infrastructural disparities. Globalization and rapid urbanization have accentuated the differences between urban and rural areas, leading to an urgent need for effective strategies to promote sustainable development and well-being in rural communities. The main problem of the research consists in identifying and analyzing effective community development strategies that can contribute to the creation of well-being in rural communities in Romania. Without adequate interventions, these communities risk being left behind economically and socially. The purpose of the research: to assess the effectiveness of community development strategies in creating well-being in rural communities from the perspective of community leaders and residents.

Rezumat. Dezvoltarea comunitară a devenit un subiect de interes major în contextul contemporan, pe fondul schimbărilor economice, sociale și politice care afectează comunitățile rurale. Globalizarea și urbanizarea rapidă au dus la disparități semnificative între zonele urbane și cele rurale, afectând negativ bunăstarea comunităților rurale. În acest context, dezvoltarea comunitară se evidențiază ca o strategie esențială pentru promovarea echității sociale și economice, facilitând integrarea și coeziunea socială. Dezvoltarea comunitară este un subiect de interes crucial în contextul actual, în special în mediul rural din România, unde comunitățile se confruntă cu provocări semnificative legate de disparitățile economice, sociale și infrastructurale. Globalizarea și urbanizarea rapidă au accentuat diferențele dintre zonele urbane și rurale, ceea ce a dus la o nevoie urgentă de strategii eficiente pentru promovarea dezvoltării durabile și a bunăstării în comunitățile rurale. Problema principală a cercetării constă în identificarea și analizarea strategiilor eficiente de dezvoltare comunitară care pot contribui la crearea bunăstării în comunitățile rurale din județul Gorj, România. În lipsa unor intervenții adecvate, aceste comunități riscă să rămână în urmă din punct de vedere economic și social. Scopul cercetării: de a evalua eficacitatea strategiilor de dezvoltare comunitară în crearea bunăstării în comunitățile rurale din perspectiva liderilor comunitari și a locuitorilor.

Keywords: well-being, social capital, rural communities, community development, sustainable development.

Cuvinte cheie: bunăstare, capital social, comunități rurale, dezvoltare comunitară, dezvoltare durabilă.

În contextul globalizării și al schimbărilor economice rapide, comunitățile rurale se confruntă cu provocări semnificative în ceea ce privește dezvoltarea durabilă și crearea bunăstării. Conceptul de dezvoltare comunitară a devenit esențial în strategiile de politici publice pentru a asigura integrarea socială și economică a acestor comunități [5].

Dezvoltarea comunitară implică procese participative care aduc împreună membri ai comunității pentru a identifica nevoile locale și pentru a colabora la implementarea soluțiilor sustenabile. Teoria capitalului social, dezvoltată de Robert Putnam, subliniază importanța relațiilor sociale și a încrederii reciproce în facilitarea acțiunilor colective pentru dezvoltare [10]. Putnam argumentează că un nivel ridicat de capital social în comunități poate duce la o mai mare cooperare, rezolvarea eficientă a problemelor și, în final, la dezvoltare economică și socială. În plus, abordările de dezvoltare endogenă, promovate de Robert Chambers, accentuează necesitatea de a pune comunitățile în centrul proceselor de dezvoltare, încurajând utilizarea resurselor locale și cunoștințelor indigene pentru a genera soluții adaptate contextului local [1]. Aceste teorii sugerează că dezvoltarea comunitară nu este doar o intervenție externă, ci un proces intern care mobilizează resursele umane, sociale și economice existente în comunitate.

Un studiu realizat de European Network for Rural Development (ENRD) a evidențiat faptul că strategiile de dezvoltare comunitară care implică activ membrii comunității în procesul de luare a deciziilor au fost mai eficiente în generarea de rezultate pozitive și durabile [7]. Astfel, participarea comunitară este esențială pentru succesul intervențiilor de dezvoltare și pentru crearea unei culturi de auto-susținere și responsabilitate.

România, ca stat membru al Uniunii Europene, beneficiază de diverse fonduri și programe europene destinate dezvoltării rurale. Cu toate acestea, multe dintre comunitățile rurale încă se confruntă cu probleme majore, cum ar fi sărăcia, lipsa de infrastructură adecvată și migrația tinerilor către orașe sau în străinătate. Conform unui raport al Comisiei Europene, aproximativ 45% din populația rurală a României trăiește în condiții de sărăcie și excluziune socială [2]. Aceste date subliniază necesitatea unor intervenții bine planificate și coordonate pentru a sprijini dezvoltarea comunitară și a crea bunăstare în aceste zone.

În România, diverse inițiative de dezvoltare comunitară au demonstrat deja impacturi pozitive. De exemplu, proiectele finanțate prin Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR) au contribuit la îmbunătățirea infrastructurii rurale, dezvoltarea antreprenoriatului local și crearea de locuri de muncă [9]. Aceste inițiative au arătat că, prin investiții strategice și parteneriate solide, dezvoltarea comunitară poate transforma pozitiv comunitățile rurale, oferind oportunități economice și îmbunătățind condițiile de viață.

Conceptul de dezvoltare durabilă a fost creat și introdus la mijlocul anilor 1970 de fondatorul Institutului Internațional pentru Mediu și Dezvoltare, Barbara Word [13]. În anul 1987, raportul Comisiei Brundtland [11], document intitulat și „Viitorul nostru comun”, publicat de ONU, a consacrat acest concept definindu-l ca pe „un proces de schimbare în care exploatarea de resurse, direcționarea investițiilor, orientarea dezvoltării tehnologice și schimbările instituționale, sunt armonizate și sporesc

potentialul prezent și viitor, de a satisface nevoile și aspirațiile umane”. Dezvoltarea durabilă a societății implică, în contextul a ceea ce se sintetizează prin dualismul ecosistem-ecoefficiență, grija omenirii față de situația actuală și viitoare a resurselor sale naturale, energetice, materiale și informaționale [14].

Conform profesorului Dumitru Sandu [12], dezvoltarea comunitară se referă la schimbări voluntare “în” “prin” și “pentru” comunitate. Prin urmare, procesele de dezvoltare comunitară produc schimbări într-o comunitate având la bază participarea membrilor comunității, incluzând astfel în soluțiile puse în practică bagajul ancestral de cunoștințe al membrilor ei, spiritul acestora de inițiativă și de înțajutorare, capacitatea lor de inovare socială. În acest context, acțiunile comunitare, față de alte tipuri de intervenții în comunitate, au avantajul că oferă soluții potrivite contextului local și regional, folosind resurse locale, unor probleme care sunt considerate importante, prioritare, chiar de către cei care se confruntă cu ele [4]. „Strategiile de dezvoltare comunitară” sunt ghidate de principii generale și cu greu putem identifica „modele” coerente de dezvoltare [6]. Aceasta deoarece variabilele care influențează dezvoltarea sunt extrem de numeroase, iar condițiile concrete în care se implementează strategiile diferă de la un context sociocultural la altul [8].

Spațiul rural al României are un potențial extraordinar care trebuie pus în valoare și exploatat durabil, atât pentru a reînvia ființa identitară a românilor, cât și pentru a crește calitatea vieții acestora. Dezvoltarea comunitară urmărește exact acest lucru, cu atât mai mult în mediul rural; este un proces formativ care are ca scop creșterea calității vieții pentru toți membrii unei comunități și presupune crearea capacității membrilor comunităților de a fi proactivi. Strategia de dezvoltare a județului Gorj pentru perioada 2021-2027 reprezintă un plan comprehensiv elaborat de Consiliul Județean Gorj, cu scopul de a aborda diversele provocări socio-economice și de a valorifica potențialul de dezvoltare al județului. Acest document strategic a fost conceput în urma unui proces amplu de consultare și analiză, implicând actori locali din instituții publice, sectorul privat și societatea civilă, pentru a asigura o viziune integrată și participativă [3].

Ipoteza cercetării: evaluarea multiaspectuală a eficacității strategiilor de dezvoltare comunitară în crearea bunăstării, va permite identificarea aspectelor care pot fi îmbunătățite.

Metode de cercetare: două focus grupuri cu lideri comunitari și locuitori, analiza calitativă și comparativă a datelor colectate. Interviu (Focus grup) este destinat colectării de date de la două focus grupuri, fiecare format din 15 participanți: FG1, format din lideri comunitari (primari, consilieri locali, lideri de ONG-uri, etc.), și FG2, format din locuitori (femei și bărbați) din diferite localități ale județului Gorj.

Analiză calitativă FG1 – Liderii comunităților din județul Gorj

Primul focus grup a inclus 15 lideri comunitari din județul Gorj, incluzând primari, consilieri locali și lideri de ONG-uri. Scopul a fost de a evalua eficacitatea strategiilor de dezvoltare comunitară implementate în județ și de a identifica atât beneficiile cât și provocările acestor strategii.

1. Avantajele strategiilor de dezvoltare comunitară

Majoritatea liderilor au remarcat îmbunătățiri semnificative în infrastructură și servicii publice, inclusiv modernizarea drumurilor și creșterea accesului la servicii

de sănătate și educație. Exemple concrete includ proiectele de modernizare a rețelei de drumuri și renovarea școlilor locale. *„Implementarea strategiei de dezvoltare ne-a permis să modernizăm rețeaua de drumuri din comuna noastră. Acum, accesul către zonele izolate s-a îmbunătățit considerabil, ceea ce a facilitat atât transportul local, cât și atragerea de turiști ”* (Primar comuna X). *„Strategia de dezvoltare a județului a fost bine gândită și aplicată. Beneficiile sunt vizibile în toate domeniile – de la infrastructură la servicii publice. Avem mai multe zone modernizate, iar locuitorii sunt mai mulțumiți cu facilitățile disponibile”* (Lider ONG).

Liderii au subliniat multiple provocări, cum ar fi birocrăția excesivă, lipsa de finanțare continuă și dificultățile în colaborarea inter-instituțională. Unii participanți au menționat că procesele de aprobare a proiectelor sunt adesea lente și complicate.

2. Provocările întâmpinate

„Birocrația este un adevărat coșmar. Pentru fiecare proiect, trebuie să completăm zeci de formulare și să obținem aprobări de la multiple agenții. Acest lucru nu doar încetinește implementarea, dar descurajează și inițiativele noi din partea comunității ” (Consilier local)/ *„Colaborarea între diferitele instituții este adesea problematică. Am avut situații în care un proiect a fost blocat din cauza neînțelegerilor sau a lipsei de comunicare între diferite departamente. Aceasta ne obligă să investim mult timp în mediere și coordonare, în loc să ne concentrăm pe implementare”* ((Primar comuna W).

3. Cooperarea inter-instituțională

Participanții au recunoscut că parteneriatele cu sectorul privat și ONG-uri au fost esențiale pentru succesul proiectelor. Totuși, au fost identificate și exemple de parteneriate care nu au funcționat bine din cauza lipsei de comunicare și coordonare. *„Proiectul nostru de construire a unui centru de sănătate a fost posibil datorită unui parteneriat solid cu autoritățile locale și cu finanțatori privați. Această cooperare a fost esențială pentru succesul inițiativei și pentru asigurarea sustenabilității pe termen lung”* (Director ONG). *„Colaborarea cu unele ONG-uri nu a fost întotdeauna eficientă. Diferențele de priorități și de viziuni au dus la conflicte și la implementarea ineficientă a unor proiecte de dezvoltare comunitară”* (Lider comunitar).

4. Implicarea comunității

Liderii au evidențiat că implicarea comunității în planificarea și implementarea proiectelor a fost variabilă. În unele cazuri, au fost utilizate metode participative eficiente, cum ar fi consultările publice și atelierele comunitare, dar în altele, participarea a fost limitată. *„Implicarea comunității a fost esențială pentru succesul proiectelor noastre. Am organizat multiple consultări publice și ateliere comunitare pentru a ne asigura că locuitorii sunt parte activă în procesul de luare a deciziilor. Aceasta a dus la o mai mare acceptare și susținere a proiectelor”* (Primar comuna X).

5. Schimbările în bunăstarea comunității

Mulți lideri au observat îmbunătățiri în calitatea vieții locuitorilor, menționând creșterea oportunităților de angajare și îmbunătățirea serviciilor publice. Totuși, aceste schimbări au fost percepute ca fiind inegale, cu beneficii mai vizibile în zonele urbane comparativ cu cele rurale. *„Calitatea serviciilor publice, în special în educație și sănătate, s-a îmbunătățit considerabil. Am reușit să modernizăm școlile și centrele de*

sănătate, ceea ce a avut un impact direct asupra bunăstării locuitorilor. Totuși, aceste beneficii nu sunt distribuite uniform; zonele rurale încă au nevoie de investiții suplimentare ” (Consilier Local, comuna Y). *„Dezvoltarea economică a adus noi oportunități pentru locuitori, inclusiv locuri de muncă și programe de formare profesională. Am văzut o creștere a nivelului de trai în comunitatea noastră. Cu toate acestea, inegalitățile persistă, și este important să continuăm să lucrăm pentru a aduce beneficii și în zonele mai izolate”* (Lider comunitar).

6. Lecțiile învățate

Participanții au subliniat importanța flexibilității și adaptabilității în implementarea proiectelor, precum și necesitatea unei mai bune planificări și coordonări. De asemenea, au menționat că feedback-ul continuu din partea comunității este esențial pentru succesul pe termen lung.

„Am învățat că flexibilitatea și adaptabilitatea sunt esențiale în implementarea proiectelor de dezvoltare. Circumstanțele se pot schimba rapid, iar capacitatea de a ajusta planurile inițiale este crucială pentru succesul pe termen lung. De exemplu, am reușit să finalizăm un proiect de infrastructură doar după ce am modificat strategia inițială în funcție de feedback-ul comunității” (Primar comuna X).

7. Recomandări pentru îmbunătățirea strategiilor

Liderii au sugerat simplificarea procedurilor birocratice, creșterea transparenței și îmbunătățirea comunicării între toate părțile implicate. De asemenea, au recomandat creșterea investițiilor în formarea profesională și dezvoltarea capacităților

„Birocrația excesivă este unul dintre principalele obstacole în calea dezvoltării. Recomandăm crearea unor ghiduri clare și simplificate pentru accesarea fondurilor în implementarea proiectelor, ceea ce ar face întregul proces mult mai eficient” (Consilier Local, comuna C). *„Comunicarea între toate părțile implicate trebuie îmbunătățită. Recomandăm crearea unor platforme de comunicare unde toate instituțiile și organizațiile implicate pot colabora eficient și pot partaja informații în timp real”* (Director ONG).

Concluzii FG1 – Liderii. Rezultatele focus grupului cu liderii comunitari din județul Gorj evidențiază atât avantajele semnificative ale strategiilor de dezvoltare comunitară, cât și provocările care trebuie adresate. Participanții au subliniat necesitatea de a îmbunătăți colaborarea și comunicarea inter-instituțională, de a simplifica procedurile administrative și de a asigura o implicare mai activă a comunității. Recomandările lor oferă o bază solidă pentru dezvoltarea unor strategii mai eficiente și mai adaptabile în viitor.

Analiza calitativă FG2 - Locuitorii comunităților din județul Gorj

Al 2-lea focus grup a inclus 15 locuitori din diferite localități din județul Gorj, incluzând primari, consilieri locali și lideri de ONG-uri. Scopul a fost de a evalua eficacitatea strategiilor de dezvoltare comunitară implementate în județ și de a identifica atât beneficiile cât și provocările acestor strategii.

1.Percepții generale asupra schimbărilor economice și sociale

Mulți dintre locuitorii din comunitățile județului Gorj dintre sunt nemulțumiți de implementarea și rezultatele proiectelor de dezvoltare comunitară. Deși există câteva exemple de inițiative care au avut un impact pozitiv, acestea sunt rare și adesea

incomplete sau prost gestionate. Locuitorii resimt o lipsă de locuri de muncă stabile, investiții insuficiente și o implementare deficitară a proiectelor anunțate.

„Dezvoltarea economică este inexistentă pentru cei mai mulți dintre noi. Magazinele mici și afacerile locale se închid una după alta, iar promisiunile de investiții și crearea de locuri de muncă rămân doar pe hârtie. Nu simțim că viața noastră s-a îmbunătățit în vreun fel” (bărbat, 50 ani, comuna Y).

„Schimbările sociale nu sunt neapărat vizibile. Deși am auzit de câteva inițiative de dezvoltare comunitară, acestea nu au ajuns și în partea noastră de comună. Oamenii sunt tot mai dezamăgiți și sceptici față de proiectele anunțate” (femeie, 38 ani, comuna Z).

Exemple de proiecte sau inițiative cu impact pozitiv (sau lipsa acestora)

„Singurul proiect care a avut un impact pozitiv a fost renovarea școlii locale, dar și aceasta a fost o implementare problematică, cu multe întârzieri. În rest, nu pot să spun că am beneficiat de alte inițiative semnificative” (bărbat, 60 ani, comuna W).

„Am auzit de un proiect de modernizare a drumurilor, dar acesta a fost realizat doar parțial. Drumul nostru încă este într-o stare deplorabilă, promisiunile au rămas neîndeplinite. Singurul beneficiu real a fost o mică piață agroalimentară renovată, dar nu este suficient” (femeie, 32 ani, comuna V).

2. Percepții generale asupra implicării comunității

Locuitorii simt că nu sunt consultați și că deciziile sunt luate fără a ține cont de nevoile și sugestiile lor. Chiar și în cazurile rare în care au fost organizate consultări publice, locuitorii consideră că acestea au fost formale și că opiniile lor nu au avut un impact real asupra deciziilor finale

„Comunitatea nu este deloc implicată în procesul de planificare. De cele mai multe ori, aflăm despre proiecte după ce acestea sunt deja decise și începute. Nu avem niciodată ocazia să ne exprimăm opiniile sau să contribuim cu sugestii” (femeie, 45 ani, comuna X).

„Niciodată nu am fost implicat în planificarea vreunui proiect. Am aflat despre anumite proiecte doar după ce au fost demarate. Simțim că nu suntem parte din proces și că vocea noastră nu contează” (bărbat, 40 ani, comuna T).

3. Principalele provocări ale comunității

Locuitorii comunităților din județul Gorj identifică o serie de provocări majore, cum ar fi lipsa locurilor de muncă, accesul insuficient la servicii medicale și infrastructura deficitară. Cu toate acestea, există și exemple pozitive și oportunități care pot fi dezvoltate în continuare. Prin strategii de dezvoltare comunitară bine planificate și implementate, aceste provocări pot fi abordate eficient, contribuind astfel la îmbunătățirea calității vieții în aceste comunități.

„Accesul la servicii medicale este insuficient. Avem nevoie de mai multe centre de sănătate și de personal medical calificat. În prezent, trebuie să călătorim la oraș pentru tratamente sau chiar pentru consultații de bază” (bărbat, 50 ani, comuna Y).

„Pentru a îmbunătăți accesul la servicii medicale, se cer investiții în construirea de clinici, oferirea de stimulente pentru medici și asistente pentru a lucra în zonele rurale. De asemenea, telemedicina ar putea fi o soluție temporară pentru a reduce deplasările inutile” (femeie, 32 ani, comuna V).

„Am văzut câteva inițiative de succes, cum ar fi un proiect de agricultură sustenabilă care a creat locuri de muncă și a îmbunătățit accesul la alimente locale. Astfel de proiecte ar trebui extinse și replicate.” (femeie, 35 ani, comuna S).

„Există un proiect de voluntariat în comunitatea noastră care a reușit să mobilizeze tinerii pentru a ajuta la reabilitarea parcului local. Astfel de inițiative arată că, atunci când comunitatea este implicată activ, se pot realiza lucruri bune.” (bărbat, 48 ani, comuna R).

4. Influența proiectelor asupra accesului la educație

Locuitorii din comunitățile județului Gorj au percepții mixte asupra influenței proiectelor de dezvoltare comunitară asupra accesului la servicii de bază. Deși au existat unele îmbunătățiri în educație, sănătate și transport, acestea nu au fost uniforme și multe provocări persistă. Proiectele reușite au avut un impact pozitiv asupra vieții de zi cu zi, dar necesită o implementare mai amplă și mai bine coordonată pentru a aduce beneficii durabile și pentru a îmbunătăți calitatea vieții pentru toți locuitorii.

„Deși au fost câteva inițiative de reabilitare a școlilor, acestea nu au acoperit toate nevoile comunității. Școala din cartierul nostru încă are nevoie de multe îmbunătățiri, iar accesul la resurse educaționale este limitat” (bărbat, 50 ani, comuna Y).

„Proiectele de dezvoltare în sănătate au fost insuficiente. Avem încă probleme mari în a găsi medici disponibili și accesul la servicii medicale este foarte dificil. Singurul cabinet medical din zonă este supraaglomerat și resursele sunt limitate” (femeie, 38 ani, comuna Z).

„Deschiderea unui centru de sănătate în comunitatea noastră a fost o schimbare pozitivă. Deși încă sunt multe de făcut, faptul că avem acces la consultații medicale fără a călători ore întregi este un pas înainte. Acest lucru ne-a îmbunătățit considerabil calitatea vieții” (bărbat, 48 ani, comuna R).

5. Schimbări observate în relațiile și coeziunea socială

Percepțiile locuitorilor asupra impactului proiectelor de dezvoltare comunitară și coeziunii sociale sunt variate. Deși există exemple pozitive de evenimente și activități care au întărit legăturile comunitare, provocările persistă, în special în ceea ce privește distribuția echitabilă a resurselor și frecvența inițiativelor comunitare. Pentru a îmbunătăți coeziunea socială, este important să se organizeze mai multe activități care să aducă oamenii împreună și să promoveze colaborarea și solidaritatea în cadrul comunității.

„Proiectele de dezvoltare nu au avut un impact semnificativ asupra coeziunii sociale în zona noastră. Oamenii sunt în continuare destul de izolați, iar evenimentele comunitare sunt rare. Trebuie să existe mai multe inițiative care să aducă oamenii împreună.” (bărbat, 50 ani, comuna Y).

„Un program de voluntariat pentru curățenia satului a fost foarte bine primit. Locuitorii, tineri și bătrâni, au lucrat împreună și acest lucru a întărit sentimentul de apartenență și responsabilitate față de comunitate” (femeie, 32 ani, comuna V).

„Inițiativa de a planta copaci în zonele publice a fost foarte bine primită. Mulți locuitori s-au implicat, iar acest lucru a contribuit la dezvoltarea unui sentiment de comunitate și la îmbunătățirea mediului înconjurător.” (femeie, 40 ani, comuna P).

6. Percepția asupra transparenței și comunicării strategiei de dezvoltare comunitară:

Majoritatea locuitorilor din comunitățile județului Gorj consideră că transparența este limitată și că informațiile nu sunt bine comunicate. Există o nevoie clară de îmbunătățire a canalelor de comunicare și de organizare a unor întâlniri regulate pentru a informa locuitorii despre proiecte și pentru a le oferi oportunități de implicare. Sugestiile pentru îmbunătățirea comunicării includ crearea unui portal online dedicat, organizarea mai multor întâlniri publice și distribuirea regulată de buletine informative.

„Transparența a fost limitată. De cele mai multe ori, aflăm despre proiecte doar atunci când sunt deja în curs de desfășurare. Nu există suficiente întâlniri publice sau canale de comunicare prin care să fim informați din timp” (femeie, 45 ani, comuna X). *„Un pas înainte ar fi să avem un portal online dedicat unde să putem accesa toate informațiile despre proiectele în desfășurare și planificate. Așa am putea fi mai bine informați și implicați.”* (bărbat, 48 ani, comuna R).

7. Recomandări pentru îmbunătățirea strategiilor de dezvoltare comunitară

Locuitorii din comunitățile județului Gorj oferă o serie de recomandări valoroase pentru îmbunătățirea strategiilor de dezvoltare comunitară. Acestea includ simplificarea procedurilor birocratice, alocarea de fonduri suplimentare pentru educație și sănătate, și crearea de locuri de muncă locale. În ceea ce privește implicarea locuitorilor, aceștia sugerează organizarea de întâlniri publice, crearea de comitete locale de dezvoltare și utilizarea tehnologiei pentru a facilita comunicarea. Transparența, promovarea unui sentiment de comunitate și sprijinirea inițiativelor locale sunt, de asemenea, considerate esențiale pentru succesul pe termen lung al strategiilor de dezvoltare comunitară.

„Autoritățile ar trebui să simplifice procedurile birocratice pentru a accelera implementarea proiectelor. De multe ori, proiectele sunt întârziate din cauza hârțogăraiei și a proceselor complicate” (femeie, 45 ani, comuna X). *„Utilizarea tehnologiei pentru a facilita comunicarea și implicarea ar fi un pas mare înainte. Un portal online unde locuitorii pot vedea stadiul proiectelor, pot oferi feedback și pot participa la sondaje ar fi foarte util”* (bărbat, 40 ani, comuna T). *„Crearea unor comitete locale de dezvoltare, formate din reprezentanți ai comunității, ar putea ajuta la identificarea și prioritizarea nevoilor locale. Aceste comitete ar putea colabora direct cu autoritățile pentru a asigura o implementare eficientă a proiectelor”* (femeie, 32 ani, comuna V).

Analiză comparativă a rezultatelor celor două focus grupuri

Percepția schimbărilor economice și sociale diferă semnificativ între liderii comunitari și locuitori. Liderii comunitari au o viziune mult mai pozitivă asupra impactului strategiilor de dezvoltare, subliniind îmbunătățiri semnificative în infrastructură și servicii publice. În contrast, locuitorii au o percepție predominant negativă, indicând lipsa locurilor de muncă și infrastructura deficitară drept probleme majore. Acest contrast sugerează o posibilă deconectare între percepția liderilor și experiențele locuitorilor.

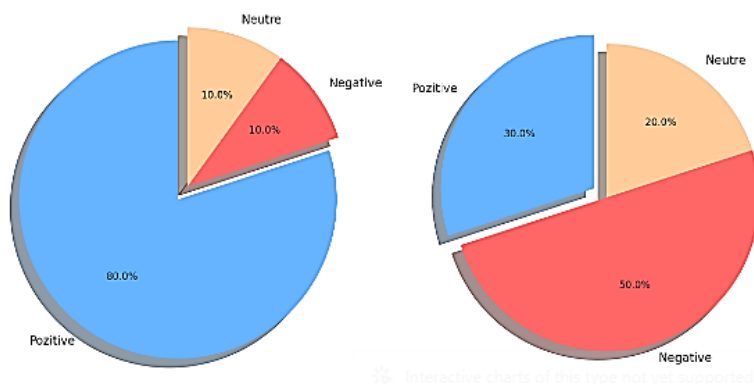


Figura 1. Percepția schimbărilor economice și sociale

Implicarea comunității este percepută mult mai negativ de locuitori decât de liderii comunitari. În timp ce liderii consideră că există o implicare semnificativă, locuitorii simt că nu sunt consultați sau informați adecvat. Aceasta evidențiază nevoia de a îmbunătăți mecanismele de participare și transparență pentru a asigura o implicare mai activă și eficientă a comunității.

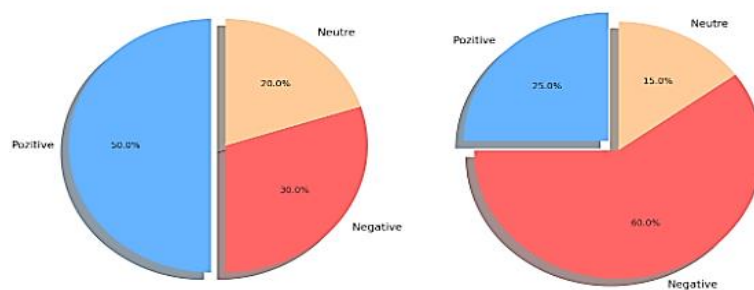


Figura 2. Implicarea comunității

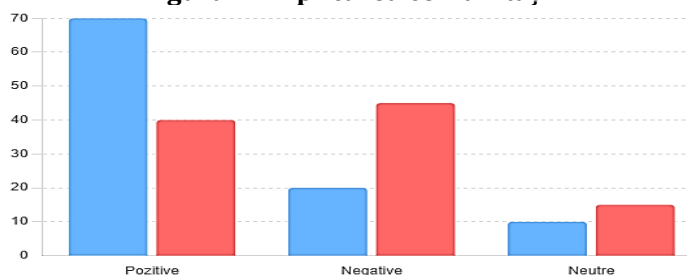


Figura 3. Provocările comunității

Percepțiile asupra provocărilor comunității sunt mai optimiste în rândul liderilor comparativ cu locuitorii. Liderii consideră că au reușit să gestioneze eficient provocările, cum ar fi birocrăția și finanțarea, în timp ce locuitorii evidențiază dificultăți majore persistente. Aceasta sugerează că, deși liderii percep un progres, locuitorii nu resimt aceleași beneficii și consideră că multe probleme rămân nerezolvate.

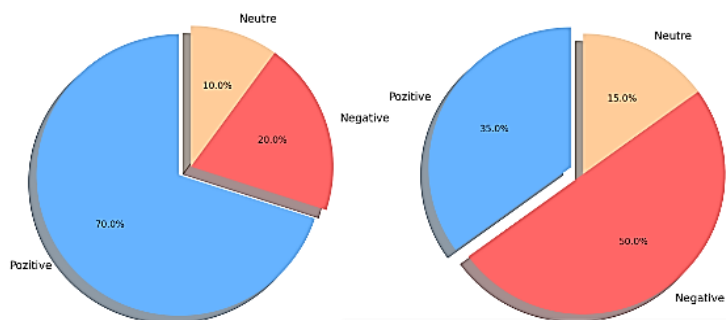


Figura 4. Accesul la servicii de bază

Accesul la servicii de bază este perceput mult mai pozitiv de liderii comunitari decât de locuitori. Liderii subliniază îmbunătățiri în educație și sănătate, în timp ce locuitorii se confruntă în continuare cu dificultăți semnificative în accesarea acestor servicii. Aceasta evidențiază necesitatea de a aloca resurse suplimentare și de a asigura că îmbunătățirile ajung la toate segmentele populației.

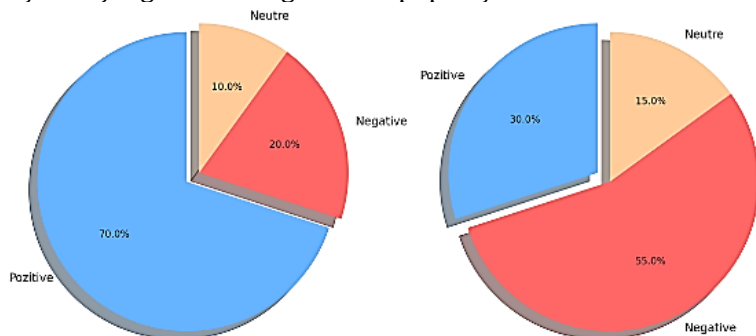


Figura 5. Schimbările în coeziunea socială

Liderii comunitari percep o îmbunătățire semnificativă a coeziunii sociale, în timp ce locuitorii nu observă aceleași beneficii. Liderii menționează succesul unor proiecte comunitare, în timp ce locuitorii subliniază lipsa de evenimente și activități care să întărească legăturile sociale. Este important să se promoveze mai multe inițiative care să aducă oamenii împreună și să consolideze relațiile comunitare.

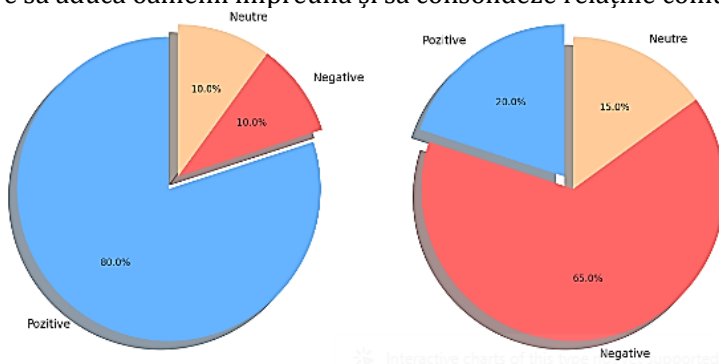


Figura 6. Transparența și comunicarea strategiei

Percepțiile asupra transparenței și comunicării strategiei sunt foarte diferite între cele două grupuri. Liderii consideră că strategiile sunt bine comunicate și transparente, în timp ce locuitorii simt că nu sunt informați adecvat și că deciziile sunt luate fără consultarea lor. Aceasta subliniază o nevoie urgentă de a îmbunătăți canalele de comunicare și de a asigura o transparență mai mare în procesele decizionale.

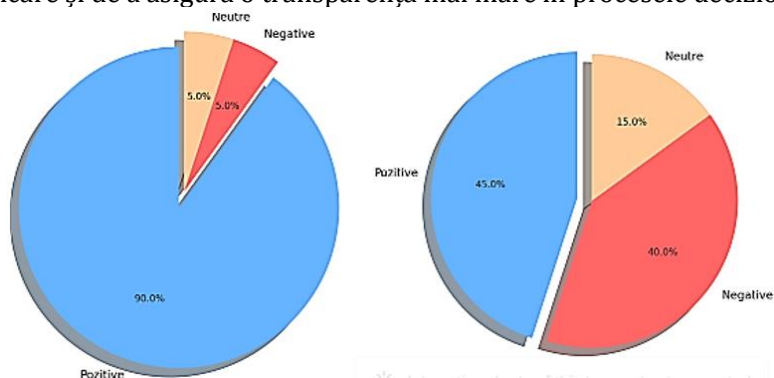


Figura 7. Recomandări pentru îmbunătățire

Recomandările pentru îmbunătățire sunt percepute mult mai pozitiv de liderii comunitari decât de locuitori. Liderii consideră că recomandările sunt bine primite și implementate, în timp ce locuitorii cred că există multe aspecte care necesită îmbunătățiri. Este important să se asigure că feedback-ul din partea locuitorilor este luat în considerare și implementat eficient.

Concluzii. Analiza comparativă a rezultatelor celor două focus grupuri relevă diferențe semnificative în percepțiile liderilor comunitari și ale locuitorilor. Liderii au o viziune mult mai pozitivă asupra strategiilor de dezvoltare comunitară, în timp ce locuitorii sunt mai critici și evidențiază numeroase probleme și provocări persistente. Aceste diferențe subliniază importanța îmbunătățirii comunicării, transparenței și implicării comunității pentru a asigura că beneficiile dezvoltării comunitare sunt resimțite de toți locuitorii.

Cercetarea a relevat aspecte importante privind eficacitatea strategiilor de dezvoltare comunitară în județul Gorj. Principalele concluzii sugerează că, pentru a crea o bunăstare sustenabilă în comunitățile rurale, este esențial să se îmbunătățească implicarea comunității, transparența, accesul la servicii de bază și coeziunea socială. Recomandările pentru îmbunătățire sunt percepute mult mai pozitiv de liderii comunitari decât de locuitori. Liderii consideră că recomandările sunt bine primite și implementate, în timp ce locuitorii cred că există multe aspecte care necesită îmbunătățiri. Este important să se asigure că feedback-ul din partea locuitorilor este luat în considerare și implementat eficient.

Implementarea unui model integrativ de dezvoltare comunitară pentru crearea bunăstării în comunitățile rurale necesită o colaborare strânsă între autoritățile locale, locuitori, ONG-uri și sectorul privat pentru a asigura un impact pozitiv și sustenabil asupra calității vieții în comunitățile rurale. În acest fel, strategiile de dezvoltare comunitară pot contribui la crearea unei bunăstări reale și resimțite de toți membrii comunității.

Bibliografie

1. Chambers R. Rural Development: Putting the Last First. London, 1983.
2. Comisia Europeană. Raportul privind sărăcia și excluziunea socială în zonele rurale din România. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/ro/sheet/60/combateresa-saraciei-a-excluziunii-sociale-si-a-discriminarii>.
3. Consiliul Județean Gorj. Comunicat de presă – În scopul informării periodice a opiniei publice, referitor la stadiul elaborării Strategiei de dezvoltare a județului Gorj 2021-2027 Gorj, 2021.
4. Dezvoltarea comunitară în mediul rural. <https://www.stiri.org/library/files/devcom.pdf>.
5. Edwards R., Foley M. Social Capital and Community Development. In: Annual Review of Sociology, 2001, no.27, 415-439.
6. Erhan R. Strategii de dezvoltare comunitară în contextual proiectelor sociale în mediul rural. In: Integrare prin cercetare și inovare.: Științe umanistice. Științe sociale, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău, USM, 2022, pp. 189-191.
7. European Network for Rural Development. The Importance of Community-Led Local Development (CLLD). https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld_en.html.
8. Precupețu Iu. Strategii de dezvoltare comunitară. Iași, 2006.
9. Programul Național de Dezvoltare Rurală (PNDR). (2021). Proiecte de dezvoltare comunitară în România. <https://oportunitati-ue.gov.ro/program/programul-national-de-dezvoltare-rurala-pndr/>.
10. Putnam R. D. Bowling Alone: America's Declining Social Capital. In: Journal of Democracy, 1995, no.6(1), pp. 65-78.
11. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.
12. Sandu D. Dezvoltare comunitară și regională. Iasi, 2010.
13. Satterthwaite D., Barbara Ward And The Origins Of Sustainable Development, 2006. <http://pubs.iied.org/pdfs/11500IIED.pdf>.
14. Tofan T. Evoluția în timp și dezvoltarea conceptului de dezvoltare durabilă. In: Administrarea Publică, 2014, nr. 3(83), pp. 49-55.

**GOOD PRACTICES FOR THE PREVENTION OF ABANDONMENT AND CARE OF
ABANDONED CHILDREN**

**PRACTICI BUNE DE PREVENIRE A ABANDONULUI ȘI DE ASISTENȚĂ A COPIILOR
ABANDONAȚI**

HARAZ Svetlana, university lecturer, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-3180-4322>

PRICOP Ecaterina, bachelor's student, Free International University of Moldova

Abstract. In recent years, in the Republic of Moldova, the field of child and family rights protection has registered important progress: the creation of the community social assistance service; development of services for children in difficulty, development of specialized services, etc. Despite these relevant achievements, our country continues to face the problem of child abandonment. The development and maintenance of specialized services for the prevention of abandonment and those addressed to abandoned children is a current field of research, because an effective child protection system must be able to identify, evaluate, support and report any situation of risk for the child, as well as to respond to the changing environment in the context that generates new risks during the development of society. An important role in the development and maintenance of specialized social services aimed at abandoned children is also played by the processes of preventing and combating the phenomenon of abandonment, which affects both the child, the family and society. The problem of the investigation: the insufficiency of abandonment prevention services to ensure the complex assistance of abandoned children, but also the measures to prevent child abandonment. The object of the research: specialized services for the prevention of abandonment and those addressed to abandoned children, based on the good practice of the Temporary Fostering Service for children at risk. The purpose of the research: to capitalize on the good practices of prevention of abandonment and those addressed to abandoned children.

Rezumat. În ultimii ani, în Republica Moldova, domeniul protecției drepturilor copilului și a familiei a înregistrat progrese importante: crearea serviciului de asistență socială comunitară; dezvoltarea serviciilor pentru copiii aflați în dificultate, dezvoltarea unor servicii specializate etc. În ciuda acestor realizări relevante, țara noastră continuă să se confrunte cu problema abandonului copiilor. Dezvoltarea și menținerea serviciilor specializate de prevenire a abandonului și cele adresate copiilor abandonați, constituie un domeniu actual de cercetare, deoarece un sistem eficient de protecție a copilului trebuie să fie capabil să identifice, evalueze, susțină și să refere orice situație de risc pentru copil, precum și să răspundă la mediul schimbător în contextul care generează noi riscuri pe parcursul dezvoltării societății. Un rol important în dezvoltarea și menținerea serviciilor sociale specializate orientate copiilor abandonați le are și procesele de prevenire și combatere a fenomenului abandonului care se răsfrânge atât asupra copilului, familiei cât și asupra societății. Problema investigației: insuficiența serviciilor de prevenire a abandonului întru asigurarea asistenței complexe a copiilor abandonați, dar și a măsurilor de prevenție a abandonului copilului. Obiectul cercetării: serviciile specializate de prevenire a abandonului și cele adresate copiilor abandonați, în baza practicii bune a Serviciului de plasament temporar pentru copii în situați de risc. Scopul cercetării: de a valorifica practicile bune de prevenire a abandonului și cele adresate copiilor abandonați.

Keywords: abandonment, placement center, child, abandoned child, child neglect, imminent danger, prevention, specialized social services.

Cuvinte cheie: abandon, centru de plasament, copil, copil abandonat, neglijarea copilului, pericol iminent, prevenția, servicii sociale specializate.

În orice stat, copilului îi este recunoscut prin lege dreptul la identitate, acest drept implică mai multe aspecte cum ar fi: recunoașterea sa ca ființă socială, garantarea dreptului de a avea un nume, o cetățenie precum și dreptul său de a fi recunoscut de părinții săi. Fiecare copil are dreptul să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, să coabiteze cu aceștia, cu excepția cazurilor în care despărțirea de un părinte sau de ambii părinți este necesară în interesul copilului [9]. Copilul are dreptul la o familie în care el să poată fi iubit, să fie sub protecție părintească, să i se asigure bunăstarea [4].

În Republica Moldova, din punct de vedere juridic, abandonul și anume abandonul copilului, conform actualitatea cercetării, este definit de Legea Nr. 140 din 14.06.2013. Articolul 3 precizează: „copil abandonat – copilul identificat ca fiind fără părinți sau fără alt însoțitor legal în cazul în care nu pot fi stabilite datele de identitate nici ale copilului, nici ale părinților lui” [7].

Literatura de specialitate oferă o diversitate largă de definiții privind termenul de abandon, dar fiecare are o conotație mai mult sau mai puțin clară și complete.

Prin „copil abandonat” se înțelege acel minor ai cărui părinți biologici renunță la asumarea responsabilității îngrijirii și satisfacerii nevoilor fundamentale de dezvoltare ale acestuia, separându-se fizic de el, înainte ca această responsabilitate să fie preluată de o instituție abilitată [3].

Dat fiind fenomenul abandonului încă este destul de prezent în societatea de astăzi, e necesar să se clarifice factorii care au influențat și influențează această problemă. Totodată, trebuie să specificăm că punctul de pornire al unui uriaș val de conștientizare comunitară în ceea ce privește situația copiilor abandonați a avut loc în 1951 în urma raportului întocmit de John Bowlby, sub egida Organizației Mondiale a Sănătății [2]. Bowlby găsește trei grupuri principale de motive [1] :

- situații de urgență;
- condiția grupului familial natural;
- ajutorul acordat de rude.

Bazat pe aceste date și reorganizându-le cu referință la familie, după M. Dumitrana identificăm alte trei cauze care, acționând în principal asupra grupului familial, sunt furnizoare potențiale de copii deprivați [5]:

- familia naturală neorganizată, ilegitimată;
- familia naturală organizată și intactă, dar care nu funcționează efectiv: condiții economice ducând la șomajul susținătorului familiei și, consecutiv, la sărăcie, boala cronică sau incapacitate a unui părinte, instabilitate ori psihopatie a unui părinte;
- familia naturală dezorganizată și, deci, nefuncțională: calamitate socială, război, foamete, etc.; decesul unuia dintre părinți, boala necesitând spitalizarea unuia dintre părinți, unul dintre părinți aflați în detenție; dezertarea unuia sau a ambilor

părinți, separare sau divorț între părinți, absența tatălui impusă de un loc de muncă depărtat, mama lucrează lipsind întreaga zi.

Ipoteza cercetării: prezumăm că problematica prevenirii abandonului copiilor în situații de risc poate fi redusă semnificativ prin valorificarea și multiplicarea practicilor bune.

Metode de cercetare: analiza documentelor primare (dosare) și practicile bune.

Baza experimentală a cercetării: Serviciul de plasament temporar pentru copii în situații de risc „Curcubeul Speranțe”, or. Vadul lui Vodă.

Analiza dosarelor beneficiarilor serviciului de plasament

Ca bază a cercetării a constituit dosarele minorilor din serviciul de plasament (35 de copii beneficiari ai Centrului în anul 2023), analiza cărora a permis identificarea unor aspecte importante permit în analiza fenomenului de abandon.

Analiza datelor prin prisma indicatorului „vârsta copilului”, se referă la numărul total de 35 de copii și vârsta acestora în timpul abandonului (Figura 2.):

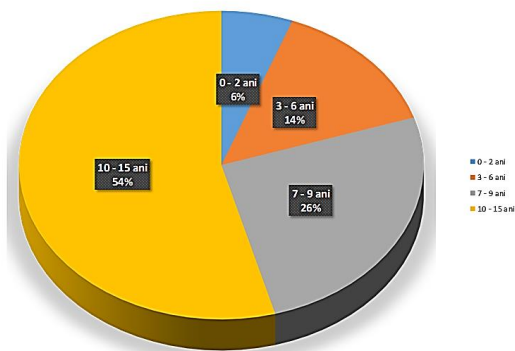


Figura 1. Vârsta copiilor la momentul abandonului

Categoria de vârstă 10-15 ani la momentul abandonului (statut stabilit) reprezintă 54%, urmează categoriile de vârstă 7-9 ani – 26%, 3-6 ani – 14%, 0-2 ani – 6%. Constatăm că cea mai frecventă vârstă de abandon a copiilor este preadolescența, dominată de metamorfozele psiho-fiziologice (creștere intensă, maturizare sexuală, nevoia de autoafirmare și poziția de opoziție etc.).

În ceea ce privește locul abandonului, aceasta îmbracă diferite forme, de la abandonul în maternități, imediat sau la scurt timp după naștere, la cel în instituții rezidențiale, familiile tutorelui și până la abandonul la domiciliul acestora (Figura 1.).

În urma analizei realizate în baza celor 35 de dosare a beneficiarilor serviciului de plasament au fost identificate următoarele locuri de abandon sau situații de abandon a minorului:

2,86% din totalul copiilor au fost abandonați la 2 săptămâni la maternitate;

34,28% copii beneficiari ai Centrului de plasament au fost abandonați prin neglijare, fiind lăsați singuri acasă (mama a plecat fără să se întoarcă la copii);

14,28% din totalul copiilor au fost abandonați de către părinții acestora în timp ce frecventau o școală de tip internat cu programul de luni până vineri;

5,72% a fost abandonați aflându-se în servicii alternative (tutelă);

17,14% constituie copiii statutul cărora a fost stabilit în urma instituționalizării acestora;

25,72% din totalul cazurilor au fost clasate ca abandon prin ca neglijare.

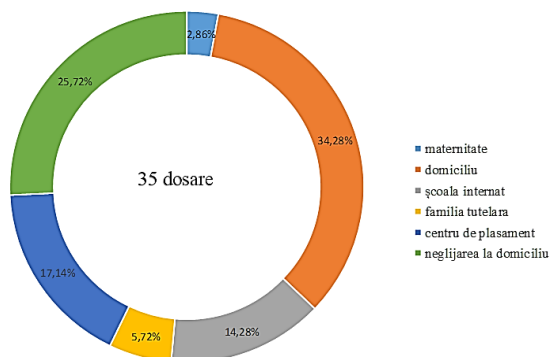


Figura 2. Locul abandonului copiilor

Datele studiului demonstrează că plasarea copiilor în instituție a fost determinate de un complex de factori, cu alte cuvinte, acțiune combinată a doi sau a mai multor factori au determinat decizia de abandon a copilului (Figura 3.):

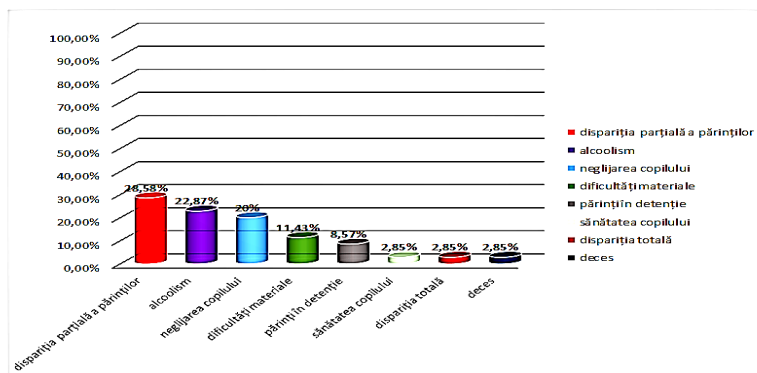


Figura 3. Cauzele abandonului copiilor din serviciul de plasament

Cei mai mulți dintre copii provin din familie / mediu familial, al căror părinți au plecat în direcție necunoscută lăsând copii singuri acasă fără supravegherea unei alte persoane mature. 28,58% dintre copii au fost plasați în regim de urgență din motiv că au fost găsiți în situație de risc fără mâncare, fără monitorizare, care cerșeau lângă casă, în localitate sau lângă biserică din motiv că mama acestora plecase de ceva timp de la 1 săptămână până la 3 luni (din analiza documentelor primare la dosarul copiilor).

De asemenea ca factori declanșatori a abandonului sunt situația familială impusă de lipsa surselor financiare, alcoolism și în final neglijarea necesităților de bază a copilului pentru o dezvoltare armonioasă. Printre factorii enumerați mai distingem și abandonul copiilor din cauza ispășirii pedepsei părinților cu detenția, din cauza furtului, comercializarea drogurilor – 8,57% copii. Au fost identificate 2,85% când a fost abandonat copilul din motive de sănătate (cheiloschizis, tulburări ale sistemului

nervos), provocat de decesul părinților (și lipsa rudelor) și a dispariției complete a părintelui (mama) care timp de 9 ani nu a fost posibil de stabilit locul aflării acesteia.

Situația celor 35 de copii, care au trecut prin serviciul de plasament la momentul studiului, poate fi analizată și din punct de vedere a stării de sănătate și a profilului psiho-emoțional în urma traumei pe care au trăit-o ca urmare a abandonului sau ca post rezultat a unui mediu tensionat și nefavorabil până la naștere sa, cu un impact direct asupra dezvoltării fizice și psihice a acestuia (Figura 4.).

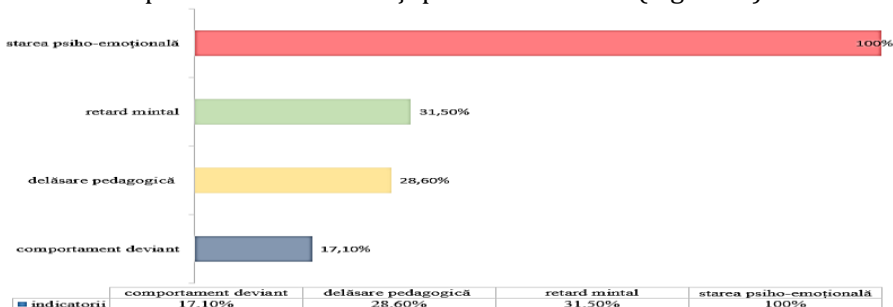


Figura 4. Efectele abandonului asupra dezvoltării copiilor

Rezultatele studiului (analiza cartelelor medicale la data instituționalizării) arată că, de cele mai multe ori, vârsta biologică a copilului nu corespunde cu dezvoltarea fizică și psihologică a acestuia, fiind afectată starea psiho – emoțională. Copii trăiesc intens emoții și stări de trădare, de subapreciere, de inutilitate și culpă.

31,50 % din copii au stabilită diagnoza de retard mintal;

28.60% - prezintă o delăsare pedagogică (ex. copilul este clasa a IV-a dar nu a înșușit materia din cauza neglijării și absenteismului înalt);

17,10 % dintre copii, ca urmare a abandonului familial, prezintă un comportament deviant (grupul de prieteni nefavorabil, conflicte cu legea, stil de viață dezorganizat prin consum de alcool, substanțe psihotrope sau chiar vagabondaj).

Rezultatele acestei cercetări ne confirmă necesitatea dezvoltării de servicii de prevenire a abandonului pentru familie și copil.

O practică bună de lucru cu familia în riscul abandonului copilului este Centrul de Plasament Temporar pentru Copii „Curcubeul Speranței”, care își desfășoară activitatea în conformitate cu Standardele minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copilului din Centrul de plasament temporar [6].

În Centru sunt plasați copii în număr de 30-35 copii din familii social vulnerabile pe parcursul unui an calendaristic copii rămași fără ocrotire părintească și copii ai străzii cu vârsta cuprinsă între 7 și 18 ani. Scopul Centrului este integrarea și reintegrarea copiilor în familii și societate. Capacitatea Centrului este de 25 de locuri, care anual poate fi tranzitat de un număr de până la 35 copii. Astfel, Centrul oferă copiilor asistență socială, psihologică, medicală, educațională, alimentație, produse de igienă personală, rechizite școlare, etc.

La începutul anului 2023 în Centrul se aflau 23 copii. Pe parcursul aceluiași an au fost primiți 13 copii noi, iar 11 copii au fost reintegrați, dintre care 7 au fost reintegrați în familia biologică, 1 copil a fost integrat în serviciu de tutela-curatelă, iar alți 3 au fost orientați către alte servicii (serviciu social locuință asistată). Astfel, la finele anului 2023 în Centrul se aflau 25 de copii, iar beneficiari direcți ai Centrului pe

parcursul anului 2023 au fost 35 de copii. Mai multor copii li s-au perfectat acte precum certificate de naștere, buletine de identitate, acte privind decăderea din drepturi părintești. Au fost elaborate actele necesare pentru admiterea în diferite instituții de învățământ, de asemenea s-a stabilit statutul juridic pentru copii și a fost stabilit gradul de invaliditate cât și asigurat procesul de depunere a dosarului la CNAS pentru a primi pensia de invaliditate sau/și pensia de urmaș, pentru copiii plasați, după caz [8].

După reintegrarea copilului în familia biologică Centrul se ocupă de monitorizarea postintegrare, împreună cu autoritatea tutelară evaluează condițiile de trai, reușita școlară și mediul în care se dezvoltă copilul. Serviciul Asistență Socială al Centrului efectuează actualizări, rapoarte lunare, trimestriale și anuale cu privire la mișcările efectuate în Centru. Rapoartele sunt prezentate la Direcția Generală pentru Protecția Drepturilor Copilului. Lucrul efectuat asupra fiecărui caz în cadrul serviciului de asistență socială aduce schimbări benefice în viața copiilor. În primul rând ajutorul acordat familiilor în situație de risc, în colaborare cu psihologul se oferă consiliere părinților și îi încurajează să-și ia copii acasă. Al doilea lucru important este reintegrarea lor în societate și în familie. Fiecare dintre copii din serviciul de plasament dorește să aibă o familie, persoane cărora să le poată spune mama și tata și care să le poată oferi căldura și dragostea de care nu au avut parte.

Bibliografie

1. Bowlby J. Attachment and Loss. Volum 1. Londra, 1989.
2. Bowlby J. Maternal Care and Mental Health. Geneva, 1952.
3. Buta M.G. Copilul care vine pe lume. În: Revista Studia Universitatis Babeș Bolyai Bioethica, 2011, nr. 2, p. 27-35 .
4. Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 109 din 28.09.1990.
5. Dumitrana M. Copilul instituționalizat. București, 1998.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 450 din 28.04.2006 privind Standardele minime de calitate pentru îngrijirea educarea și socializarea copilului în Centrul de plasament temporar. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 75-78 din 19.05.2006.
7. Legea Republicii Moldova nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. În : Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 167-172 din 02.08.2013.
8. Legea Republicii Moldova nr. 156 din 14.10.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 111-113 din 17.12.1998.
9. Legea Republicii Moldova nr. 338-XIII din 15.12.1994 privind drepturile copilului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 13/127 din 02.03.1995.

CO-DEPENDENCE RELATIONSHIP OF CHILDHOOD ABUSE VICTIMS WITH ABUSERS IN ADULTHOOD

RELAȚIA DE CODEPENDENȚĂ A VICTIMELOR ABUZULUI DIN COPILĂRIE FAȚĂ DE ABUZATORI LA MATURITATE

ROTARU-SÎRBU Natalia, PhD, university lecturer, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-4976-7507>

Abstract. This article describes the psycho-emotional bond between abuser and victim that underpins their relationships and the principles maintaining these bonds from childhood into adulthood. The child is dependent on the abusive parent during childhood due to their helplessness; they cannot be independent because the adult is the person who, by function, should teach them independence. Adults who were victims in childhood seek to enter into relationships with other abusers or, conversely, do not form relationships with other people (colleagues, friends, life partners) out of fear of losing the sense of security and psycho-emotional and financial independence that they did not develop in childhood. Regrettably, childhood abuse victims develop many and varied protection or overprotection mechanisms. Some of these are consciously developed, while others are simply active as survival strategies that they are not even aware of. Women who were abused in childhood tend to overprotect their children from life situations where the children might feel discomfort and stress. This way, the children grow up unadapted to societal demands to build relationships and be independent. Others, conversely, not knowing other educational methods than the abusive ones they experienced, apply abusive disciplinary strategies to their own children, thus feeding the sense of self-blame or blaming others.

Rezumat. Articolul de față descrie legătura psihoemoțională dintre abuzator și victimă care stă la baza relațiilor dintre aceștia și principiile de menținere a acestor relații din copilărie până la maturitate. Copilul este dependent de părintele abuziv în copilărie din cauza neputinței sale; el nu poate fi independent deoarece adultul este persoana care, conform funcției, ar trebui să-l învețe independența. Adulții, victime din copilărie, caută să se includă în relații cu alți abuzatori sau, din contră, nu formează relații cu alte persoane (colegi de serviciu, prieteni, amici, parteneri de viață) din frica de a nu pierde sentimentul de siguranță și starea de independență psiho-emoțională și financiară pe care nu au format-o în copilărie. Cu regret, victimele abuzului din copilărie dezvoltă multe și diverse mecanisme de protecție sau supraprotecție. Unele dintre ele sunt dezvoltate conștient, altele sunt pur și simplu active ca strategii de supraviețuire pe care nici nu le conștientizează. Femeile abuzate în copilărie tind să își hiperprotejeze copiii de situații de viață în care aceștia pot simți disconfort și stres. În acest fel, copiii cresc neadaptați la cerințele societății de a construi relații și de a fi independenți. Altele, din contră, neștiind alte metode de educare decât cele abuzive prin care au trecut, aplică strategii de disciplinare abuzivă față de propriii copii, alimentând astfel sentimentul de autoculpabilizare sau de culpabilizare a altora.

Keywords: abuse, victim, abusers, blaming, self-blame, self-esteem, attachment.

Cuvinte cheie: abuz, victimă, abuzatori, culpabilizare, autoculpabilizare, stimă de sine, atașament.

Introducere

Abuzul este o formă de manifestare a puterii, iar primele momente de apariție a relațiilor abuzive au fost descrise încă în Biblie. De exemplu, Adam și Eva, care nu au respectat cuvântul lui Dumnezeu, au fost alungați din împărăția cerului. Există multe descrieri în Vechiul Testament în care, pentru o situație abuzivă, persoana răspunde cu abuz, de exemplu: „Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”.

Odată cu nașterea lui Isus, filosofia omenirii s-a schimbat de la agresivitate la bunătate și comunicarea nevoilor umane. Psihologia are scopul de a explica și parafraza situațiile neclare, exemplificând comportamentele, similar cu ceea ce făcea Isus în Biblie.

Cu toate acestea, pe parcursul istoriei omenirii au avut loc multe războaie, în care cei mai puternici îi supuneau și le luau cetățile celor mai slabi. Kari Killen a definit copilul „abuzat” drept copil bătut de părinți. La una dintre conferințele internaționale, el a prezentat o cercetare privind cauzele traumatismelor grave ale copiilor ai căror părinți le ascundeau modul de proveniență. La acel moment, părinții își disciplinau copiii prin pedeapsă fizică. Participanții la conferință au criticat curajul lui de a confirma că părinții pot să își bată copiii, chiar dacă autorul a prezentat rezultatele examinărilor radiografice ale copiilor abuzați fizic și avea argumente clare pentru fiecare caz [3, p. 162].

Ulterior, de la copiii bătuți, Kari Killen a cercetat și a descris cum reacțiile victimelor la teamă și durere se pot manifesta sub forma mâniei. Furia părinților este deseori îndreptată asupra copiilor, deoarece aceștia nu pot răspunde, fiind mai disponibili și vulnerabili față de propriii părinți. Atunci când apare sentimentul de vină al părintelui în privința evenimentului, părinții deseori încep să fie foarte blânzi, iar copilul rămâne bulversat [3, p. 162].

Kari Killen a desfășurat activități în mai multe țări europene dezvoltate și postsovietice, inclusiv în Africa, precum România, Polonia, Estonia, Thailanda, Africa de Sud, unde a diseminat informații prin diverse conferințe IPSCAN, promovând nevoia de securitate și stoparea abuzului față de copii și adulți [15, p. 80].

În Republica Moldova, problematica abuzului față de copii a fost promovată cu pași încrezători de către CNPAC – Centrul Național de Protecție a Abuzului față de Copii, începând cu anul 1998. La început, activitatea era orientată asupra prevenirii situațiilor abuzive în școli, direcționată pe activități de informare pentru profesori, părinți și copii. Ulterior, au fost implicate diverse ONG-uri care au promovat nevoia copilului de a trăi în siguranță cu propriii părinți și colegi.

La 1 martie 2007, în Parlamentul Republicii Moldova a fost promovată Legea nr. 45 privind prevenirea și combaterea violenței în familie, publicată în Monitorul Oficial nr. 55-56, art. 178, în care se definește noțiunea de victimă, abuzator, violență și tipuri de violență [15, p. 16]. Prezenta lege a fost semnată de patru ministere: Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Sănătății, Ministerul Educației și Cercetării, și Ministerul Afacerilor Interne, și a fost creat un mecanism intersectorial foarte clar de colaborare intersectorială. Cu regret, avem și în prezent copii abuzați, iar numărul lor este în continuă creștere datorită percepției abuzului, care anterior era

acceptată social ca normă de disciplinare. Astăzi, prin obligația angajaților structurilor statale și nonstatale, chiar și a cetățenilor de rând, intervenția față de copiii abuzați este mult mai rapidă.

Ionescu (2016) a fost unul dintre psihologii care au descris violența conjugală drept o relație vicioasă care se desfășoară sub formă de circuit. Astfel, relația de familie începe cu luna de miere – perioada în care partenerii trăiesc multe emoții și se aud reciproc. Apoi, la unul dintre evenimentele mai complexe din familie apar momente ce declanșează nemulțumirea. În funcție de strategia utilizată anterior de supraviețuire, emoțiile se pot exterioriza în formă agresivă (strigă, lovește, exprimă nemulțumirea atacând alte persoane și învinuindu-le pentru ceea ce îl nemulțumește) sau în formă pasivă (persoana simte nemulțumire și furie, dar nu o exteriorizează, ci neagă, confirmând că totul este bine. Un risc enorm este că, ulterior, la momentul exploziei, această persoană nu își poate controla suprasolicitarea, iar explozia este mult mai mare) [11, p. 62].

De asemenea, Ionescu descrie cercul vicios al violenței conjugale cu următoarele etape: eveniment/fapt declanșator, escaladarea conflictelor, explozia, abuz, păreri de rău, regrete, luna de miere. Cu fiecare ciclu al violenței, victimele își pierd încrederea în ele și stima de sine, deoarece violența este însoțită de sentimente de culpabilitate, frică și rușine. Violența poate marca victimele timp îndelungat, adesea toată viața. Ea dezechilibrează, aduce disperare și izolare [11, 12].

Studiul comparativ descris mai jos va stabili pentru prima dată în Republica Moldova comparația privind identificarea diferențelor dintre femeile abuzate în copilărie și cele care nu au trăit experiențe de abuz în copilărie. Totodată, a fost elaborat și implementat un program de intervenție psihologică orientat spre dezvoltarea sentimentului securității prin activarea resurselor personale [15, p. 162].

Pe parcursul cercetării, ne-am propus mai multe scopuri.

- Să identificăm influența abuzului din copilărie asupra personalității femeilor adulte.
- Să stabilim care este nivelul stimei de sine ale femeilor abuzate în copilărie comparativ cu cele care nu au trăit astfel de experiențe în copilărie.
- Să identificăm care sunt formele de atașament ce influențează relaționarea victimelor abuzului din copilărie la etapa de maturitate.
- Să elucidăm strategiile de supraviețuire ale victimelor abuzului din copilărie în raport cu femeile care nu au trăit experiențe abuzive în copilărie.

Ipoteze de lucru

- Profilul de personalitate al femeilor abuzate diferă de cel al femeilor neabuzate.
- Nivelul stimei de sine este mai scăzut la femeile supuse abuzului în copilărie comparativ cu cel al femeilor care nu au trăit astfel de experiențe.
- Există diferențe privind tipul atașamentului la femeile abuzate în copilărie comparativ cu cel al femeilor neabuzate.
- Femeile supuse abuzului în copilărie utilizează strategii de coping cognitiv-emoțional și comportamental maladadaptativ, în timp ce femeile neabuzate aplică strategii de coping adaptativ.

Materiale de cercetare și metode

În acest articol se descrie evaluarea comparată a personalității femeilor neabuzate și abuzate în copilărie pe un eșantion de 175 femei.

Scală pentru depistarea abuzului și traumei: A fost utilizată Scala pentru depistarea abuzului și traumei elaborată de B. Sanders și E. Becker-Laussen, care evaluează atmosfera generală de acasă și surprinde ceea ce simte persoana cu privire la felul în care a fost tratată de părinți. Femeile din lotul de cercetare au completat testul făcând referire la părinții lor sau la tutori în cazul absenței părinților. În cazul unei atitudini diferite a părinților față de ele, s-a luat în calcul comportamentul celui mai sever părinte. Scala cuprinde 35 de întrebări cu 5 tipuri de răspunsuri: 0 - niciodată, 1 - rar, 2 - uneori, 3 - foarte des, 4 - întotdeauna, distribuite în 3 scale cu un număr concret de întrebări și alte întrebări libere. Se depistează abuzul fizic, sexual, neglijarea și atmosfera stresantă (abuz emoțional), fiecare având un număr concret de itemi, suma cărora poate fi de la 16 la 48.

Chestionar de personalitate: Pentru determinarea manifestărilor de personalitate a fost utilizat Chestionarul de personalitate elaborat de H. Leongard și H. Schmieschek. Acesta este alcătuit din 88 de întrebări, clasificate în 10 grupe (I - X), și permite evidențierea unor trăsături „accentuate” ale personalității. Participanții trebuie să aleagă unul dintre răspunsurile „Da” sau „Nu”. Analiza se efectuează în două etape: se urmăresc răspunsurile la întrebări pentru fiecare grupă de trăsături (I - X), conform cheii prezentate în test, și apoi valorile brute se multiplică prin coeficientul stabilit pentru fiecare grupă în parte, obținându-se un rezultat care poate varia de la 0 la 24. Valoarea 24 indică un procentaj simptomatic de 100%, valoarea 18 indică 75%, valoarea 12 indică 50%, iar valoarea 6 indică 25%. Personalitățile „accentuate” nu sunt patologice, ci se caracterizează prin evidențierea unor trăsături pregnante de personalitate.

Scala Rosenberg a stimei de sine (RSS): Identificarea valorilor medii ale stimei de sine a femeilor abuzate și neabuzate în copilărie a fost realizată prin aplicarea RSS – Scala Rosenberg a stimei de sine. Scala Rosenberg a fost elaborată de sociologul american Morris Rosenberg și publicată în „Society and the Adolescent Self-Image”. RSS are o bună consistență internă, coeficientul alfa Cronbach fiind de 0,89, iar fidelitatea test-retest este cuprinsă între 0,85 și 0,88. Scala variază de la 0 la 40, unde 40 indică cel mai mare scor posibil. Valorile între 10 și 16 puncte indică un nivel scăzut al stimei de sine, între 17 și 33 de puncte indică o stimă de sine medie, iar între 34 și 40 de puncte indică o stimă de sine înaltă.

Testul de atașament la adulți (AA): Testarea relației de atașament la maturitate a fost posibilă prin aplicarea testului AA – Adult Attachment Scale, un chestionar de depistare a atașamentului elaborat de N. L. Collins și S. J. Read [apud 25].

Chestionar pentru depistarea atașamentului: Elaborat de N.L. Collins și S.J. Read (AAS – Adult Attachment Scale), acest chestionar este alcătuit din 18 itemi, câte șase pentru fiecare tip de atașament. Respectiv, se identifică trei tipuri de atașament: securizant, evitant și anxios-ambivalent. Fiecare item este însoțit de o scală cu 5 trepte: 1 – dezacord puternic, 2 – dezacord parțial, 3 – nu știu, 4 – acord parțial, 5 – acord puternic. Subiecții sunt rugați să evalueze, pe aceste scale, în ce măsură afirmațiile conținute de itemi îi caracterizează, în general, și cum se simt. Se calculează media

aritmetică a scorurilor obținute pe subiecți la fiecare stil de atașament, 6 puncte reprezentând nivelul minim, iar 30 de puncte – nivelul maxim. În urma interpretării datelor, se obțin trei rezultate, câte unul pentru fiecare tip de atașament. Se consideră că subiectul are stilul de atașament cu cel mai mare scor obținut.

Chestionarul CERQ – Chestionar de Coping Cognitiv-Emoțional: Elaborat de N. Garnefski, V. Kraaij și P. Spinhoven, CERQ este un chestionar multidimensional construit pentru a identifica exclusiv strategiile de coping cognitiv pe care cineva le folosește după ce a trăit anumite evenimente sau situații negative. În opoziție cu alte chestionare de coping, care nu fac o distincție explicită între gândurile unei persoane și activitatea sa reală, chestionarul prezent se referă în mod exclusiv la gândurile unei persoane după ce a trăit o experiență negativă. CERQ este un chestionar de autoevaluare format din 36 de itemi, evaluați pe o scală cu 5 ancore: 1 – Aproape niciodată și 5 – Aproape întotdeauna. Chestionarul măsoară nouă strategii de coping: 1. Autoculpabilizare – asumarea întregii responsabilități pentru situația trăită; 2. Acceptare – resemnarea față de ceea ce s-a întâmplat; 3. Ruminație – preocuparea pentru sentimentele și gândurile care sunt asociate cu un eveniment negativ; 4. Refocalizare pozitivă – direcționarea gândurilor spre evenimente pozitive; 5. Refocalizare pe planificare – orientarea gândurilor spre pașii care trebuie făcuți pentru a depăși evenimentul negativ; 6. Reevaluare pozitivă – asocierea mentală pozitivă a unui eveniment negativ; 7. Catastrofare – accentuarea gândurilor în mod recurent la cât de teribil a fost evenimentul trăit; 8. Punere în perspectivă – se referă la acele gânduri prin care se reduce nivelul de gravitate al evenimentului, prin comparație cu alte evenimente și se pune accent pe faptul că există și lucruri mai grave în lume; 9. Culpabilizarea celorlalți – învinovățirea altora pentru propriile experimentări. Pentru toate scalele CERQ, este valabil următorul fapt: cu cât scorul este mai mare la o anumită subscală, cu atât persoana în cauză utilizează într-o mai mare măsură acea strategie de coping cognitiv. În etaloane se poate verifica dacă un anumit nivel este scăzut sau ridicat, în comparație cu grupul pe care s-a construit etalonul. Scorul brut obținut va fi comparat cu media scorurilor persoanelor din subiecții supuși testării, așa-numitul grup-etalon. În total, sunt disponibile cinci grupuri-etalon.

Metodologie de testare și analiză statistică: După aplicarea metodelor de testare, am utilizat programul computerizat SPSS (Statistical Package for Social Sciences), versiunea 21, iar ilustrarea datelor a fost realizată prin intermediul programului Microsoft Excel. Rezultatele cercetării sunt prezentate în date de interval, cu distribuția simetrică a datelor, fapt care a permis utilizarea metodelor parametrice de prelucrare statistică a informațiilor: testul T student – pentru eșantioane independente; analiza de varianță ANOVA – pentru evaluarea diferenței la nivel de ranguri între mai mult de două eșantioane independente; calcularea coeficienților de corelație Pearson pentru stabilirea mărimii relației dintre două variabile; testul Kolmogorov-Smirnov; testul de omogenitate Levene; analiza Post-Hoc (Games-Howel și Turkey HSD).

Rezultate și discuții

Eșantionul de cercetare. În baza scalei de evaluare a abuzului, au fost repartizate cele 175 de femei din lotul de cercetare, cu vârsta cuprinsă între 20 și 35 de ani, media de vârstă fiind de 27,4 ani, în două loturi:

Lot I: Femei neabuzate în copilărie.

Lot II: Femei abuzate în copilărie.

Selectarea persoanelor din lotul II a fost realizată prin studierea dosarelor ce conțineau informații din anamneza beneficiarilor mai multor organizații statale și nonguvernamentale, centre de plasament și centre ce oferă servicii de zi victimelor violenței.

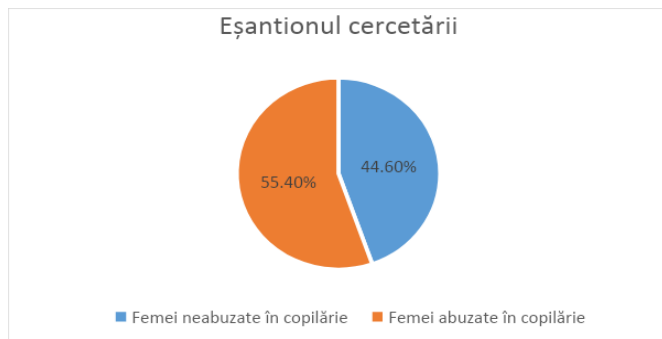


Figura 1. Repartizarea în procente a lotului de cercetare

Analiza figurii 1 arată că în Lotul I se află 78 de femei (44,60%) care nu au trăit experiențe de abuz în copilărie, iar în Lotul II se află 97 de femei (55,40%) care au fost supuse diverselor forme de abuz în copilărie. Numărul femeilor abuzate prevalează asupra celor neabuzate datorită lipsei centrelor de prevenire și reabilitare a abuzului în timpul copilăriei lor.

Trăsături de personalitate accentuate

A doua etapă a fost identificarea trăsăturilor de personalitate accentuate la femeile abuzate în copilărie comparativ cu cele neabuzate. Rezultatele obținute prin Chestionarul de personalitate elaborat de H. Leongard și H. Schmieschek au evidențiat trăsături de personalitate mai accentuate: nestăpânire, distimie și anxietate. Prezența acestor trăsături la femeile abuzate a fost semnificativă comparativ cu femeile neabuzate, diferențele fiind stabilite prin Testul T pentru eșantioane independente. Analiza comparativă a permis identificarea diferențelor semnificative la 3 din 8 trăsături accentuate de caracter: nestăpânire, distimie și anxietate.

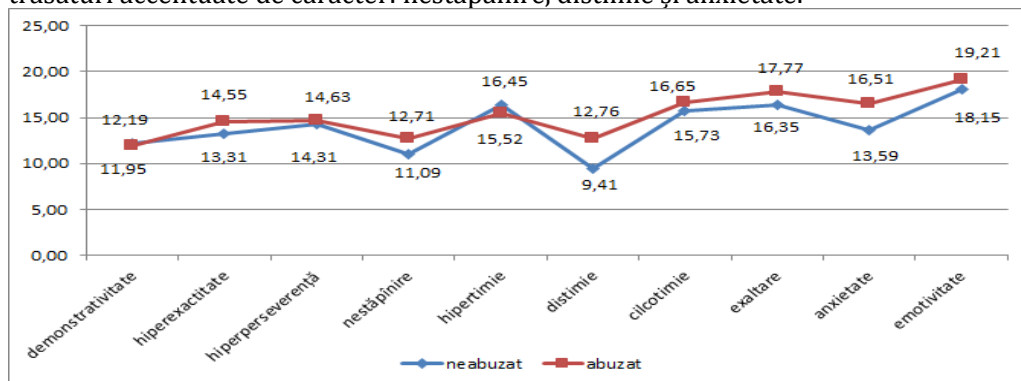


Figura 2. Profilul de personalitate al femeilor neabuzate/abuzate în copilărie

Nestăpânire: Valorile lui $t(173) = -2,266$, $p = 0,025$, cu valoarea medie la femeile abuzate în copilărie ($M = 12,71$, $SD = 4,39$) față de valoarea medie la femeile

neabuzate ($M = 11,09$, $SD = 5,06$). Femeile abuzate manifestă nemulțumiri prin discuții cu tonuri ridicate și explozii de furie [30].

Distimie: Valorile lui $t(173) = -4,58$, $p = 0,0001$, cu valoarea medie la femeile abuzate ($M = 12,76$, $SD = 4,57$) și valoarea medie la femeile neabuzate ($M = 9,41$, $SD = 5,08$). Femeile abuzate pun accent pe evenimentele sumbre ale vieții, având stări de deprimare accentuată și lipsa unei rețele sociale [30].

Anxietate: Valorile lui $t(147,329) = -3,673$, $p = 0,0001$, cu valoarea medie la femeile abuzate ($M = 16,51$, $SD = 4,60$) și femeile neabuzate ($M = 13,59$, $SD = 5,66$). Anxietatea accentuată devine o trăsătură de personalitate la femeile abuzate datorită mediului nesigur din copilărie [30].

Relația de atașament

Pentru a verifica ipoteza relației de atașament al femeilor abuzate comparativ cu cele neabuzate, am prelucrat datele testului AAS (Adult Attachment Scale) și am realizat o analiză comparativă.

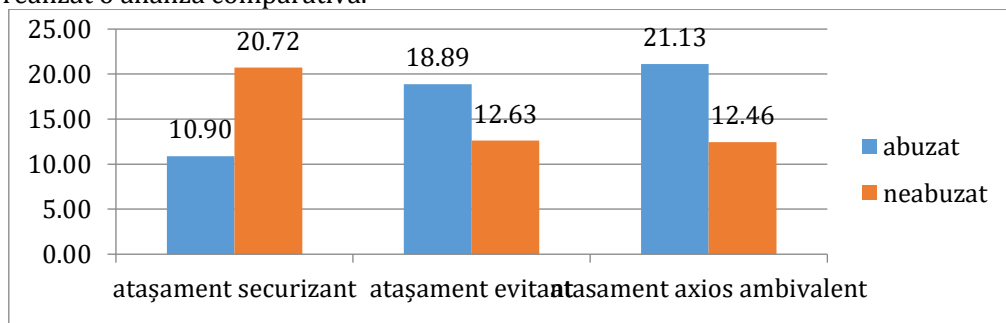


Figura 3. Valorile medii ale atașamentului la femeile abuzate/neabuzate în copilărie

Atașament securizant: Diferențe semnificative între femeile neabuzate ($M = 20,72$, $SD = 3,69$) și cele abuzate ($M = 10,90$, $SD = 2,33$), cu $t(123,992) = 20,407$, $p = 0,001$. Femeile neabuzate au un sentiment de securitate psihologică mai dezvoltat datorită mediului sigur din copilărie [30].

Valorile obținute pentru variabila atașamentului securizant sunt diferite în funcție de forma abuzului. Femeile abuzate fizic au valori medii de ($M = 10,78$, $SD = 2,05$), comparativ cu cele abuzate sexual ($M = 10,44$, $SD = 1,86$) [30].

Concluzii

Acest studiu comparativ a stabilit pentru prima dată în Republica Moldova diferențele dintre femeile abuzate în copilărie și cele care nu au trăit astfel de experiențe. De asemenea, a fost elaborat și implementat un program de intervenție psihologică orientat spre dezvoltarea sentimentului de securitate prin activarea resurselor personale [15, p. 162].

Analizând rezultatele din Figura 4, s-a constatat că valorile atașamentului securizant la femeile neabuzate ($M=20,72$, $SD=3,69$) sunt mai mari comparativ cu valorile în cazul femeilor supuse oricărei forme de abuz. De asemenea, femeile abuzate în copilărie au valori medii mai mari la atașamentul evitant și cel anxios-ambivalent față de femeile neabuzate în copilărie. Valoarea medie la atașamentul evitant este de ($M=12,63$, $SD=2,22$), iar la tipul anxios-ambivalent ($M=12,46$, $SD=2,08$).

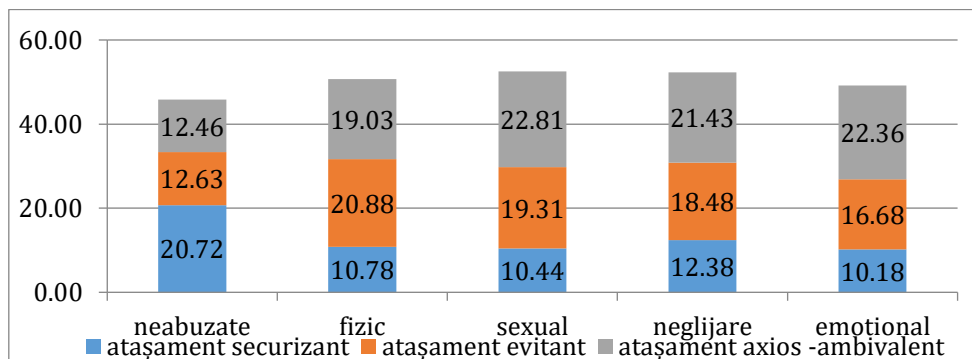


Figura 4. Valorile medii ale tipului de atașament la femeile neabuzate/abuzate, în funcție de tipul de abuz

Valorile obținute pentru variabila atașamentului securizant la femeile abuzate în copilărie sunt diferite în funcție de forma abuzului. Femeile abuzate fizic în copilărie au valori medii de ($M=10,78$, $SD=2,05$), comparativ cu valorile femeilor abuzate sexual ($M=10,44$, $SD=1,86$), abuzate emoțional ($M=10,18$, $SD=1,92$) și abuzate prin neglijare ($M=12,38$, $SD=2,97$). Aceste rezultate indică faptul că abuzul din copilărie influențează formarea atașamentului la maturitate. Femeile abuzate emoțional și cele abuzate sexual au cele mai mici valori ale atașamentului securizant, explicabile prin tendința adulților din copilăria lor de a le supune unui abuz mai grav sau pentru o perioadă mai lungă.

Pentru variabila atașamentului evitant, valorile medii ale femeilor abuzate fizic în copilărie ($M=20,88$, $SD=3,27$) și ale celor abuzate sexual ($M=19,31$, $SD=3,15$) sunt mai mari comparativ cu valorile femeilor abuzate emoțional ($M=16,68$, $SD=2,73$) și ale celor abuzate prin neglijare ($M=18,48$, $SD=3,21$).

Femeile abuzate fizic și sexual în copilărie au suferit din cauza durerilor corporale (fie prin bătaie, fie prin atingeri sexuale impuse sau violuri și echimoze la nivelul corpului și organelor genitale). Durerea, fiind o senzație la care omul nu se poate adapta la fel de ușor ca la alte senzații, este resimțită puternic de copilul abuzat și poate cauza formarea memoriei musculare a corpului, influențând comportamentul la maturitate și reducând pragul sensibilității.

Femeile care au fost abuzate sexual sau fizic au trăit experiențe traumatizante și dureri fizice, reacționând involuntar prin evitare și retragere la dorința cuiva de a le atinge sau de a se apropia fie fizic, fie emoțional. Relatările unor femei arată că, ajunse la maturitate, au refuzat mult timp atingerile și contactul sexual pentru a nu retrăi sentimentul de victimizare. Lipsa de încredere și incapacitatea de activare a resurselor la vârsta adultă sunt descrise în literatura de specialitate de A. Adler, E. Erikson, M. Erikson [6].

În cadrul studiului, am comparat și diferențele existente la variabila atașamentului anxios-ambivalent. Valorile medii obținute pentru femeile abuzate sexual ($M=22,81$, $SD=4,23$) și cele abuzate emoțional ($M=22,36$, $SD=3,99$) sunt mai mari comparativ cu valorile femeilor abuzate fizic ($M=19,03$, $SD=3,71$) și ale celor abuzate prin neglijare ($M=21,43$, $SD=3,74$).

Femeile abuzate sexual și emoțional în copilărie au avut situații în care părinții sau persoanele de referință manifestau comportamente mature și respectuoase, iar

alteori erau duri și abuzivi. În unele cazuri, în timpul abuzurilor sexuale, cu excepția violului, victimele trăiau senzații de plăcere corporală la atingeri, de aceea au acceptat inițial atingerile abuzatorului, ceea ce nu l-a oprit din acțiunile sale [29].

Femeile abuzate prin neglijare sau fizic în copilărie au dezvoltat nevoia de a nu se apropia de abuzator și de a trăi într-o stare de incertitudine în relațiile adulte. Comparativ cu femeile neabuzate în copilărie, atașamentul anxios-ambivalent al femeilor abuzate fizic și prin neglijare este mai mare, iar ele tind să refuze apropierea la vârsta adultă.

Atașamentul securizant dintre două persoane se dezvoltă prin atingeri, voci înțelegătoare, sprijin reciproc, susținere și dragoste manifestată. Femeile abuzate fizic, sexual, emoțional sau prin neglijare în copilărie au avut puține sau deloc astfel de experiențe din partea părinților, iar la unele, aceste circumstanțe de siguranță erau exprimate aleatoriu, ceea ce a dus la formarea unui atașament securizant mai slab comparativ cu cel al femeilor neabuzate.

Trebuie remarcat că toate sentimentele umane esențiale își au originea în atașament: frica, dragostea, furia, tristețea, vina și rușinea. Atașamentul este schimbul de sentimente pe care le împărtășesc părinții și copiii [35, p. 49].

Apropierea și susținerea emoțională din exterior pot forma copiilor convingerea că pot găsi persoane cu care să fie în siguranță. Familia extinsă, rudele, profesorii și alte persoane din mediul social al copilului, care îi observă potențialul și reușesc să-l implice în diverse programe școlare sau extrașcolare, cercuri de creație sau sportive, îl ajută să-și formeze un sentiment de securitate și să stabilească relații de încredere cu alți adulți și colegi la maturitate.

Pe baza Scalei Rosenberg a stimei de sine (RSS), am reușit să stabilim diferențele în stima de sine între femeile supuse abuzului în copilărie și cele care nu au avut astfel de experiențe.

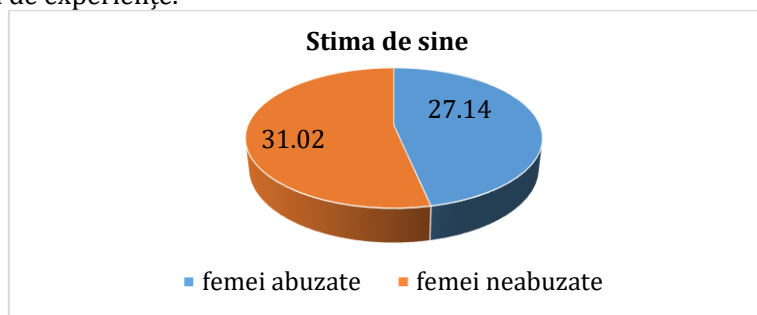


Figura 5. Valorile medii ale stimei de sine la femeile abuzate/neabuzate

Stima de sine a femeilor abuzate în copilărie este mai scăzută, având o valoare medie de ($M=27,14$, $SD=5,24$), comparativ cu valoarea medie obținută de femeile nesupuse abuzului în copilărie ($M=31,02$, $SD=4,57$). Diferențele sunt statistic semnificative, cu un indice $t_{171,853}=5,23$ și un prag de semnificație $p=0,0001$.

Un aspect important în viața de zi cu zi a femeilor supuse abuzului în copilărie este să vedem care sunt strategiile de coping preluate de la persoanele resurse din copilărie și menținute până în prezent. De aceea, am aplicat testul „Strategiile de coping cognitiv-emoțional - CERQ”. Femeile abuzate în copilărie din lotul de cercetare prezintă diferențe statistic semnificative la scalele: autoculpabilizare ($t_{173}=-2,22$, cu

un prag de semnificație: $p \leq 0,028$), refocalizare pozitivă ($t_{173}=2,711$, la pragul de semnificație: $p \leq 0,007$), culpabilizarea altora ($t_{150,512}=-3,336$, la pragul de semnificație: $p \leq 0,001$).

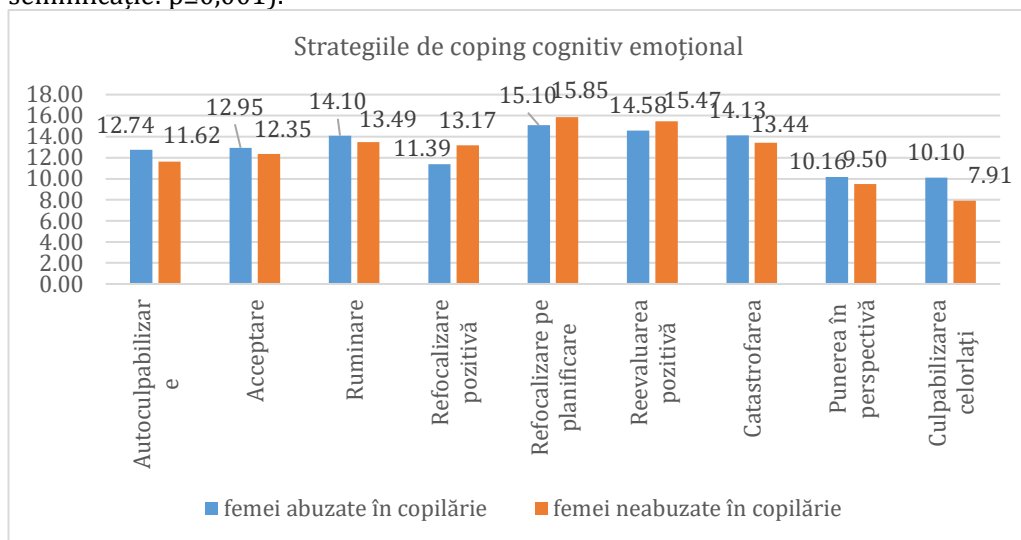


Figura 6. Valorile medii ale scalelor copingului cognitiv-emoțional la femeile neabuzate/abuzate în copilărie

Analiza rezultatelor din Figura 6 ne permite să observăm că strategiile de coping cognitiv-emoțional sunt aplicate diferit de femeile abuzate în copilărie și de cele neabuzate. Rezultatele obținute au fost comparate prin intermediul testului statistic T – student, care a confirmat prezența diferențelor statistic semnificative la scalele: autoculpabilizare ($t_{173}= -2,22$, cu un prag de semnificație: $p \leq 0,028$), refocalizare pozitivă ($t_{173}=2,711$, la pragul de semnificație: $p \leq 0,007$), culpabilizarea altora ($t_{150,512}=-3,336$, la pragul de semnificație: $p \leq 0,001$).

Femeile abuzate în copilărie tind să se autoculpabilizeze mai mult, fapt demonstrat prin valorile medii obținute de femeile abuzate ($M=12,74$, $SD=3,40$) comparativ cu femeile neabuzate în copilărie ($M=11,62$, $SD=3,25$), cu valoarea lui $t_{173}= -2,22$ și un prag de semnificație $p \leq 0,028$. Femeile care au experimentat abuzul se simt vinovate pentru situațiile trăite în copilăria lor, amintirile din trecut le trezesc emoții confuze, intensificând sentimentul de vină. Ele tind să se învinuiască pentru toate eșecurile sau problemele din viața lor adultă, uneori dorindu-și să uite trecutul pentru a depăși stările de coșmar și tendințele depresive.

Sentimentul de culpabilitate se poate transforma ușor în învinuirea altor persoane, fapt demonstrat prin compararea mediilor obținute la scala culpabilizării celorlalți. Femeile abuzate în copilărie au valori medii mai mari ($M=10,10$, $SD=5,59$) comparativ cu femeile neabuzate ($M=7,91$, $SD=2,91$), cu valoarea lui $t_{150,512}=-3,336$ și un prag de semnificație $p \leq 0,001$. Femeile cu experiențe de maltratare în copilărie tind să-i învinovățească pe alții pentru comportamentele lor din prezent, evitând astfel asumarea responsabilității pentru propria viață.

Femeile maltratate în copilărie aplică mai puțin strategia de refocalizare pozitivă a copingului cognitiv-emoțional: ($M=11,39$, $SD=4,48$) comparativ cu femeile

neabuzate în copilărie ($M=13,17$, $SD=4,06$), cu un indice $t_{173}=2,711$ și $p\leq 0,007$. Femeile abuzate în copilărie tind să dramatizeze mai mult și să se concentreze pe evenimentele negative din viața lor, având dificultăți în depășirea situațiilor de criză.

În ceea ce privește influența legăturilor emoționale ale victimelor abuzului din copilărie, am efectuat o corelație între datele obținute la scala atașamentului și cea de stimă de sine. Astfel, am constatat următoarele:

Tabelul 1. Matricea de corelație la variabilele atașamentului și stimei de sine în cazul femeilor abuzate în copilărie

Tipul de atașament	r, p	Chestionarul stimei de sine Rosenberg
Atașament securizant	Pearson Correlation, r,	-0,364
	P	0,009
Atașament evitant	Pearson Correlation, r,	-0,055
	P	0,592
Atașament anxios-ambivalent	Pearson Correlation, r,	0,368
	P	0,008

Analizând Tabelul 1, identificăm o corelație slabă și negativă ($r=-0,364$, $p=0,009$) între stima de sine și atașamentul securizant și o corelație slabă, pozitivă ($r=0,368$, $p=0,008$) între stima de sine și atașamentul anxios-ambivalent în cazul femeilor abuzate în copilărie. Atașamentul securizant, nefiind dominant la femeile abuzate, formează o relație de asociere negativă cu stima de sine ($r=-0,364$, $p=0,009$). Astfel, femeile abuzate în copilărie, având un nivel scăzut al stimei de sine, nu-și pot forma relații bazate pe încredere și securitate cu alte persoane.

În concluzie, femeile supuse abuzului în copilărie dezvoltă legături emoționale instabile, fie evitând apropierea, fie devenind prea atașate la vârsta matură. Abuzatorii recunosc ușor aceste persoane și, dacă victima nu primește ajutor terapeutic pentru a învăța starea de siguranță și a construi relații armonioase, va rămâne mereu în legături emoționale care îi vor accentua strategiile maladaptative de supraviețuire și îi vor micșora stima de sine în situații de criză.

În Tabelul 2, analizând strategiile de coping cognitiv-emoțional, observăm o corelație indirectă, slab semnificativă între atașamentul securizant și culpabilizarea celorlalți, unde $r=-0,334$, iar $p\leq 0,022$. Această corelație indică faptul că, pe măsură ce crește culpabilizarea celorlalți, atașamentul securizant scade. Culpabilizarea este un sentiment indus de către societate și se învață de la vârsta de 4-7 ani, când părinții tind să învinuiască copilul pentru comportamentul său antisocial. Abuzatorul induce victima în acest sentiment și o face să se simtă vinovată de situațiile abuzive, pentru a o supune și a o penaliza. Autoculpabilizarea se dezvoltă ca o formă de protecție a eului la vârsta de 10-11 ani, odată cu apariția tendinței de reflecție și internalizarea experiențelor anterioare ca strategii de lungă durată.

Tabelul 2. Matricea corelației la variabilele tipurilor de atașament și ale strategiilor de coping cognitiv-emoțional CERQ

Pearson Correlation		Autoculpabilizare	Acceptare	Ruminare	Refocalizare pozitivă	Refocalizare pe planificare	Reevaluare pozitivă	Catastrofare	Punere în perspectivă	Culpabilizarea celorlalți
Atașament securizant	R	-0,15	0,134	0,110	-0,098	-0,015	-0,322	0,074	0,089	-0,334
	P	0,833	0,197	0,289	0,346	0,885	0,031	0,474	0,394	0,022
Atașament evitant	R	-0,080	-0,062	-0,130	-0,105	-0,011	-0,121	-0,083	0,091	0,126
	P	0,43	0,522	0,210	0,312	0,913	0,245	0,426	0,380	0,225
Atașament anxios-ambivalent	R	0,051	-0,104	0,107	0,125	0,126	0,109	0,105	-0,153	0,039
	P	0,624	0,316	0,303	0,226	0,224	0,293	0,313	0,139	0,705

Din acest considerent, este esențial să oferim resurse exterioare copiilor din familii abuzive, pentru a le permite să adopte comportamente și strategii adaptative la mediul social.

Concluzii

Studiul de față a evidențiat legătura emoțională a victimelor față de persoanele hotărâte, cu trăsături de personalitate stabile și strategii de coping eficiente. Abuzul trăit în copilărie, dacă nu este tratat, are consecințe negative asupra dezvoltării personalității și funcționării la vârsta adultă.

Abuzul din copilărie lasă urme asupra vieții mature dacă nu este tratat. Victima abuzului trebuie să învețe să depășească situațiile stresante din copilărie, altfel va continua să fie afectată în viața adultă, proiectând aceste situații asupra relațiilor actuale și fiind incapabilă să construiască relații bazate pe siguranță și stabilitate. Consecințele abuzului din copilărie influențează formarea personalității la etapa matură. Lipsa reabilitării duce la stima de sine scăzută, anxietate, distimie și instabilitate emoțională, manifestate în comportamente inadecvate în situații de stres.

Analiza datelor a arătat că atașamentul securizant al femeilor abuzate în copilărie este asociat cu stima de sine. Astfel, odată cu fortificarea sentimentului de securitate, culpabilizarea altor persoane, iritabilitatea și anxietatea pot fi diminuate la femeile abuzate în copilărie. Organizarea unui program de recuperare a emoțiilor blocate în copilărie și exteriorizarea stresului vor fortifica imaginea de sine a victimelor abuzului. De asemenea, aceste femei trebuie să învețe cum să adopte strategii de coping adaptative de la persoanele resurse din copilăria lor sau de la persoanele de încredere din prezent.

Bibliografie

1. Fletcher, A. C., Bridges, T. H., Hunter, A. G. Managing children's friendships through interparental relationships: Roles of ethnicity and friendship context. În: Journal of

- Marriage and Family. 2007, 69 (5), pp. 1135-1149. doi.org/10.1111/j.1741-3737.200700437.x.
2. Florian, GH., Pușcaș, M. Abuzurile asupra copilului. Forme, motivație, consecințe. În Revista Română de Sociologie. București, 2008, nr.5-6, pp. 381 – 393.
 3. Frank, V. E. Omul în căutarea sensului vieții. București: Vellant, 2018. 169 p. ISBN 978-606-980-050-8.
 4. Freud, A. M., Baltes, P. B. Life-management strategies of selection, optimization and compensation: Measurement by self-report and construct validity. În: Journal of Personality and Social Psychology. 2002, vol. 82 (4), pp. 642–662. doi.org/10.1037/0022-3514.82.4.642.
 5. Freud, S. Opere esențiale. Nevroza la copil. București: Trei, 2009, vol. 8, 224 p. ISBN 978-973-70-7343-3
 6. Fromm, E. Frica *de libertate*. București: Teora, 1984. 256 p. ISBN 973-601-402-9.
 7. Furtună, D. Homo Aggressivus. De ce nu se opresc războaiele și violența. Ed II. Mihăilești: ON, 2017. 675 p. ISBN 978-606-94270-0-2.
 8. Holohan, C., Moos, R., Holhan, C., Cronkite, R. Resource loss, resource gain, and depressive symptoms: A 10-year model. În: Journal of personality and Social Psychology. 1999, 77(3), pp. 620-629, DOI: 10.1037//0022-3514.77.3.620
 9. Horney, K. Direcții noi în psihanaliză. București: Univers Enciclopedic, 2010. 270 p. ISBN 978-606-816-244-7.
 10. Iamandescu, I. Psihologie medicală. București: InfoMedica, 1997. 316 p. ISBN 973-96935-9-8.
 11. Ionescu, I. I. Elementele de sociologie a violenței conjugale. În: Violența asupra femeii: ipostaze, explicații, intervenții. Iași: A. I. Cuza, 2017. p. 17- 35.
 12. Ionescu, S. Tratat de reziliență asistată. București: Trei, 2013. 520 p., ISBN 978-973-707-737-0.
 13. Irimescu, G. Rădoi, M. Violența asupra femeii: ipostaze, explicații, intervenții. Iași: Editura Universității „A. I. Cuza”, 2017. 316 p. ISBN 978-606-714-424-6.
 14. Jacques, C. Introducere în psihologia emoțiilor. Iași: Polirom, 2002. 200 p. ISBN 978-973-46-0681-8.
 15. Killen K. Copilul maltratat. Timișoara: Eurobit, 1900. 456 p. ISBN 973-9336-16-7.
 16. Marian, G., Baloescu A. Comportamentul agresiv. București: Tritonic, 2009. 232 p. ISBN 978-973-733-346-9, p. 50.
 17. Mund, P. Kobasa concept of hardiness. In: International Research Journal of Engineering, IT & Scientific Research. 2016, vol. 2 (1), pp. 34-40.
 18. Muntean, A., Munateanu A. Violență, traumă, reziliență. Iași: Polirom, 2011, 344 p. ISBN 978-973-46-1308-3.
 19. Neamțu, G., Stan, D. Asistența socială. Studii și aplicații. Iași: Polirom, 2005. 445 p. ISBN 973-681-750-4.
 20. Notă informativă 2020 privind starea delincvenței juvenile și activitatea pe domeniul siguranță copii pe parcursul a 6 luni ale anului 2020. [online] [citat 18.08.2020]. Disponibil:
http://www.politia.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_starea_delincvenței_juvenile_si_activitatea_in_domeniul_siguranța_copii_pe_parcursul_a_6_luni_ale_anului_2020.pdf
 21. O'dogherty, M., Crawford, E., del Castillo, D. Childhood emotional maltreatment and later psychological distress among college students: The mediating role of maladaptive

- schemas. În: Child Abuse Negl. 2009, 33(1), pp. 59-68. doi:10.1016/j.chiabu.2008.12.007.
22. Racu, Ig. Psihodiagnostica. Manual. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2014. 242 p.
 23. Racu, Ig. Psihodiagnostica. Teste psihologice. Manual. Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2014. 478 p.
 24. Racu, Ig. Psihologia conștiinței de sine (studiu teoretico- experimental). Chișinău: UPS „Ion Creangă”, 2005. 233 p. ISBN 9975-921-81-7.
 25. Raport: Aproape 15.000 de cazuri de abuz sau neglijare a copiilor au fost raportate în 2018 la DGASPC. [citat 18.08.2020]. Disponibil: <https://romania.europalibera.org/a/raport-aproape-15-000-de-cazuri-de-abuz-sau-neglijare-a-copiilor-au-fost-raportate-%C3%AEn-2018-la-dgaspc/30280316.html>
 26. Riedesser, P., Fischer, G. Tratat de psihotraumatologie. Ediția a II-a. București: Trei, 2007. 470 p. ISBN 978-973-707-151-4.
 27. Rosenberg, M. Comunicarea nonviolentă. Limbajul vieții. Chișinău: Epigraf, 2005. 225 p. ISBN 9975-924-52-2.
 28. Rotaru-Sîrbu, N. (2020). Trăsăturile de personalitate ale femeilor supuse abuzului în copilărie. În: Psihologie. Pedagogie Specială. Asistență Socială. 2020, nr. 3 (60), pp. 94-100. ISSN 1857-0224.
 29. Rotaru-Sîrbu, N. Formarea sentimentului de securitate psihologică. În: Probleme actuale ale științelor umanistice. 2017, vol. XVI, partea a II-a, pp. 196-205. ISBN 978-9975-921-22-0. – ISSN 1857-0267.
 30. Rotaru-Sîrbu, N. The impact of Childhood Abuse on Women. 12th Lumen International Scientific Conference, RSACVP 2019, Iași, 2019. p. 243
 31. Rotaru-Sîrbu, N. The influence of child abuse Conferința: The Contemporary Issues of the Socio-Humanistic Sciences: International Scientific Conference, 11th Edition: Problemele contemporane ale științelor socioumaniste. XI, 3-4 decembrie 2020. Chișinău: Tipografia Print-Caro, 2020, p. 70.
 32. Rothschild, B. Trauma: 8 strategii de vindecare. București: Herald, 2017. 208 p. ISBN 978-973-111-607-5.
 33. Roth-Szamoskozi, M. Protecția copilului. Dileme, concepții și metode. Cluj- Napoca: Presa Universitară Clujeană, 1999. 320 p.
 34. Rupertr, F. Traumă, atașament, constelații familiale, psihoterapia traumei. București: Trei, 2012. 380 p. ISBN 978-973-707-568-0.
 35. Ruppert, F. Simbioză și autonomie. Trauma și iubire dincolo de complicațiile simbiotice. București: Trei, 2016. 397 p. ISBN 978-606-719-608-5.
 36. Tsabary, S. Familia conștientă. București: Herald, 2018. 479 p. ISBN 978-973- 111-685-3.

DEVELOPMENT OF EDUCATION AND HUMANISTIC SCIENCES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

DEZVOLTAREA ȘTIINȚELOR EDUCAȚIEI ȘI UMANISTICE ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

<https://doi.org/10.54481/pcss2023.36>

UDC: 316.32:33

EDUCATION SYSTEM AT THE STAGE OF GLOBALIZATION AS A SYSTEM- FORMING FACTOR STATES

СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ НА ЭТАПЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ КАК СИСТЕМОФОРМИРУЮЩИЙ ФАКТОР ГОСУДАРСТВ

SHRAGINA Larisa, PhD in Psychology, associate professor, Odesa National
Economic University, Odesa, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0007-3532-6755>

MEEROVICH Mark, TRIZ-Master, systems analyst, business consultant,
freelancer, Odesa, Ukraine

Abstract. The historical evolution of the economy as a domain for satisfying human needs through the production and distribution of material, cultural, and spiritual values has resulted in several key developments: 1) the establishment of an education system that supplies these activities with suitably qualified personnel; 2) the emergence of social institutions that set norms for relationships among community members; 3) the formation of the state as an entity managing the life of the entire society.

The current phase of economic development is characterized by: 1. A high rate of growth in the knowledge intensity of manufactured products. 2. Globalization, which is the process of uniting national states into a single economic, political, and social entity to reduce production costs. 3. The replacement of financial capital, which played a leading role in the emergence and development of new industries, with human capital.

The increasing need for individuals capable of translating new knowledge into technology transforms the education system from merely serving the economy with personnel to being a key element in creating and developing new economic sectors. The growing importance of human capital and the critical mass of people capable of applying their knowledge to technology leads society to recognize the need to shift from material values to moral values for survival.

Consequently, in line with the laws of artificial systems development, the education system becomes a system-forming factor in the development of the "state" system, enhancing its democratization and humanization. This shifts its main function in the 21st century to providing each member of society with the most favorable conditions for life and development.

Аннотация. Развитие экономики в историческом процессе как сферы деятельности по удовлетворению потребностей человечества через производство и распределение материальных, культурных и духовных ценностей привело к следующим результатам: 1) созданию системы образования, обеспечивающей эти виды деятельности кадрами соответствующей квалификации; 2) появлению социальных институтов, устанавливающих нормы взаимоотношения между

членами сообществ; 3) формированию государства как органа управления жизнедеятельностью всего общества.

Характерными чертами современного этапа развития экономики являются:

1. Высокий темп роста наукоемкости производимой продукции. 2. Глобализация — процесс объединения национальных государств в единое экономическое, политическое и социальное образование с целью сокращения затрат на производство продукции. 3. Замена финансового капитала, игравшего ведущую роль в появлении и развитии новых отраслей производства, на человеческий капитал.

Потребность во все большем количестве людей, способных воплотить новые знания в технологии, переводит систему образования из элемента, обслуживающего экономику кадрами, в элемент, определяющий создание и развитие новых отраслей экономики. Растущее значение человеческого капитала и появление «критического» числа людей, способных применять свои знания в технологии, приводит общество к пониманию необходимости смены материальных ценностей на моральные как основу своего выживания.

В результате, в соответствии с законами развития искусственных систем, система образования становится системообразующим фактором развития системы «государство», повышая уровень его демократизации и гуманизации, тем самым изменяя в XXI веке его основную функцию на обеспечение каждому члену общества наиболее благоприятных условий для жизни и развития.

Keywords: laws of development of artificial systems, society, economy, education system, human capital, moral values.

Ключевые слова: законы развития искусственных систем, социум, экономика, система образования, человеческий капитал, моральные ценности.

Formulation of the Problem

The rapid growth rate of knowledge-intensive products created by the modern economy is leading to the replacement of financial capital, which historically played a key role in the emergence and development of new industries, with human capital. However, the current education system, which focuses primarily on preparing personnel for the economy through the reproductive transfer of rapidly obsolete knowledge and the formation of competencies, is not aligned with this pace. Consequently, it is unable to meet these new demands and requires a fundamentally new conceptual approach.

Object of the Study: Society as an artificial system.

Subject of the Study: Development of elements that make up the structure of society.

Purpose of the Study: To identify the function of the education system at the stage of globalization of the economy within the structure of society.

Research Hypothesis: Economic development leads to a shift in the role of the education system within society, transforming it from an auxiliary to a primary function, thereby acting as a system-forming factor of the state.

Objectives of Theoretical Research

Conduct an analysis of changes in the main function of the education system at various stages of economic development.

Formulate conceptual provisions that define the new function of the education system necessary for the economy at the stage of globalization.

Demonstrate that at the stage of globalization, the education system serves as a system-forming factor for the state.

Conceptual Framework of the Study:

The functional-system approach is a method of cognition and a way of describing the emergence and development of artificial objects and phenomena.

The Theory of Development of Artificial Systems (TDAS) studies the objective laws governing the creation and development of artificial and natural-artificial systems, aiming to find the most effective solutions to emerging problems in the shortest time.

The Basic Law of TDAS: The development of an artificial system adheres to objective laws and is always directed towards increasing its level of ideality, from the perspective of humans, the creators and users of this system [2; 4].

Methodological Apparatus of the Study: An autonomous artificial system operates within specified parameters without external influence. The minimal autonomous artificial system comprises:

Working body - an element that directly performs the main function (MF) of the entire system.

Three auxiliary elements:

Source of energy

Transmission, which transfers energy to the working body

Control body [5]

Each element is also a complex artificial system, which, while performing its main function, enables the working body to fulfill its primary role.

Basic Concepts Used in the Study:

Globalization: The process of economic and political integration of national states aimed at reducing production costs.

The State: The governing body of a community, designed to protect its members, territory, economy, and ideology.

Artificial System: A complex of interconnected elements designed to perform a basic function, realized through direct or indirect interaction with humans, creating a new systemic property absent in the constituent elements.

Education System: A complex of elements aimed at training new generations and retraining personnel for effective participation in all societal spheres by transferring accumulated sociocultural experience and acquiring new knowledge.

System-Forming Factor: A subjective need (intention) that necessitates the creation of a new artificial system.

Society: A group of people (community) establishing certain relationship norms among themselves and with the outside world.

Social Institutions: Formal and informal organizations defining relationship norms within the organization and with the external world.

Economics: The sphere of activity focused on producing and distributing material, cultural, and spiritual values necessary for reliable survival and development through interaction with other community members [5].

Presentation of the Main Material

At the dawn of their existence, primitive people created artificial systems to ensure more reliable survival conditions among other living beings and under unfavorable climatic conditions. The need for tools for extracting and processing food and creating household items led to the emergence of the economy, a sphere for producing and distributing material, and later, cultural and spiritual values.

The necessity for faster development through transferring accumulated sociocultural experience to new generations in the form of professional knowledge and skills, and moral values establishing relationship norms within society, led to the creation of an education system.

The need to establish and regulate relationship norms within the community led to the emergence of social institutions, ideology, culture, and art. The need for self-protection and territorial defense resulted in the creation of the “state” system. The combination of these elements forms a qualitatively new minimal autonomous system - “society”, in which these interconnected and interdependent elements each perform their own functions.

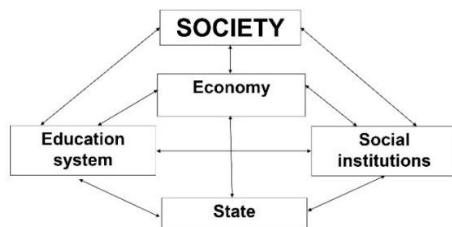


Fig. 1. Society like an artificial system

Let's consider the functions that each element performs in this system. Since the first main goal of humanity as a species was survival and development, the **main function - the function of a working organ - was performed by the economy.**

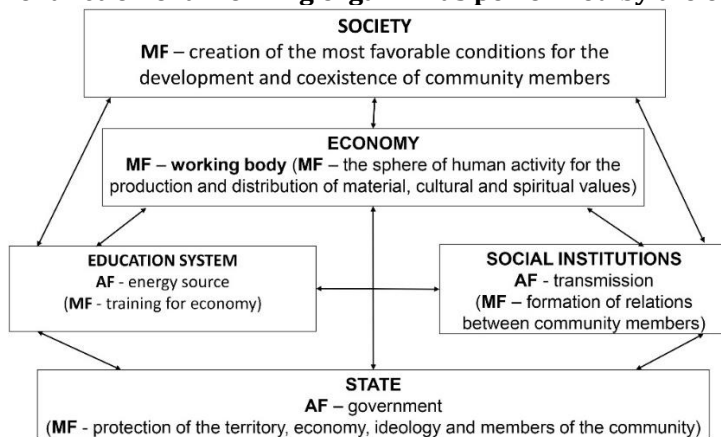


Fig. 2. Minimum scheme of society

as an artificial system with the functions of its elements

The education system, providing the economy with the necessary personnel, served as a **source of energy**. **Social institutions** that emerged as development progressed (first of all, religion, and then associations of individual groups of the

population according to social status, professions and other characteristics) performed **the function of forming norms of relations** between them vertically and horizontally. And as a **body of governance**, protection of the territory in which the population lived, economy and ideology, the body “**state**” was formed. The general minimal diagram of society as an artificial system with the functions of its elements is presented in Figure 2.

Based on the purpose of our research, let us consider in more detail the structure of the education system, presented in Figure 3, the main function of which is to prepare personnel for the economy at various stages of its functioning.

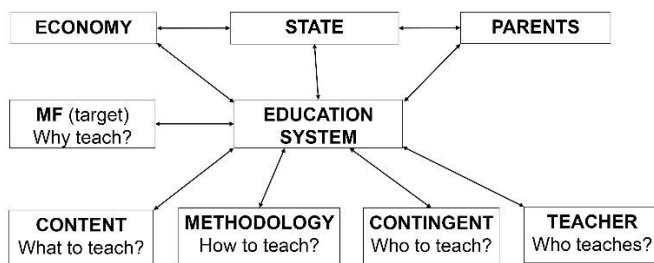


Fig. 3. The structure of the education system and its relationship with some elements of the «State» system

In the context of TRIS (the theory of the development of artificial systems), the main function of the education system – preparing new generations – was implemented (principle of action) through the use of a second signal system (speech) and writing through (design) the transfer to new generations of already accumulated sociocultural experience in the form of:

- **professional knowledge** that meets the requirements of each stage of the economy;
- **moral values** that establish at this stage certain norms of relationships between members of society horizontally and vertically.

However, the economy is constantly developing, new technologies are appearing, new production products are being created, and new requirements are being placed on the education system: to develop in a graduate qualities that ensure his ability to create and effectively maintain new technologies.

A contradiction arises: a discrepancy between the conceptual principles of the existing education system and the needs of the new economy. To resolve it, it is necessary to develop and implement a new, more effective concept of the education system.

To classify the stages of economic development, we use a generally accepted feature: the main product, the production of which employs the maximum number of the population. Based on this feature, human history can be divided into three technological stages:

1. Agricultural – food production.
2. Industrial (industrial) – production of machines and mechanisms.
3. Information – production of ideas and technologies.

Since the main function of the education system as a need was to prepare personnel for the economy, then, accordingly, at various stages of economic development, the content of the function changed. Let us note that, in addition to purely technological processes associated with an increase in the knowledge intensity of manufactured products, large-scale organizational processes are simultaneously taking place aimed at reducing the cost of production, which are defined as globalization – this is the ever-deepening specialization of not only individual industries, but also large territories: the “world of factories” is turning into a “factory of the world”, tied into one common technological line.

Modern requirements of the economy and society for the education system at the information-globalization stage go beyond traditional teaching methods, **which provide for the transfer of a certain amount of knowledge** and, at best, the development of logical thinking. The ever-increasing importance of knowledge and, accordingly, human capital in the economy as a result of the need to increase labor productivity and ensure the most efficient functioning of this form of economy requires the **formation of creative qualities in the personality structure**. The economy requires the education system to develop in graduates **communication skills** as the ability to work in a group, **creativity** as the ability to put forward new ideas, and **learning ability** – the ability to quickly relearn and master new technologies

A contradiction arises: a discrepancy between the conceptual principles of the **specialized, including school**, education systems (transfer of competencies – knowledge) and the needs of the new economy and society (formation of the qualities of a creative personality).

Thus, if the basis of politics is determined by economics, then the **basis of modern economics is personality psychology!** The basic mechanism for the development of the individual and the entire society is the content of education, and above all, secondary, pre-professional education. And the concepts of specialized education in the form of transfer of competencies do not keep up with the growth rate of high-tech technologies and therefore **quickly become obsolete!**

Let us also take into account that the development of society will not stop: “The structural evolution of social productive forces occurs in one direction,” says V. E. Khmelko, and predicts the next stage – **human-creative**: “the production and reproduction of man as a creative personality”! [7]

And a natural question arises: what to teach? To solve the problem, which was already regarded as a **crisis in the education system** at the end of the twentieth century, a transition from **unreflective acquisition of knowledge to conscious mastery and mastery of mental techniques and operations is necessary**.

To prepare a “flexible” specialist of “tomorrow”, **OUTSTRIPPING PEDAGOGY** is needed – a system of intellectual and psychological development that forms stable components of a creative thinking style in a socialized personality [4].

The change in the main function of the education system at various stages of economic development, taking into account the forecast of the next stage, can be presented in the form of a table (Figura 4), where the stages of economic development are shown horizontally, and the content of education, methods of its transmission

(methodology) and the final result are shown vertically – “product” at the output: what qualities should a graduate of an educational institution have.

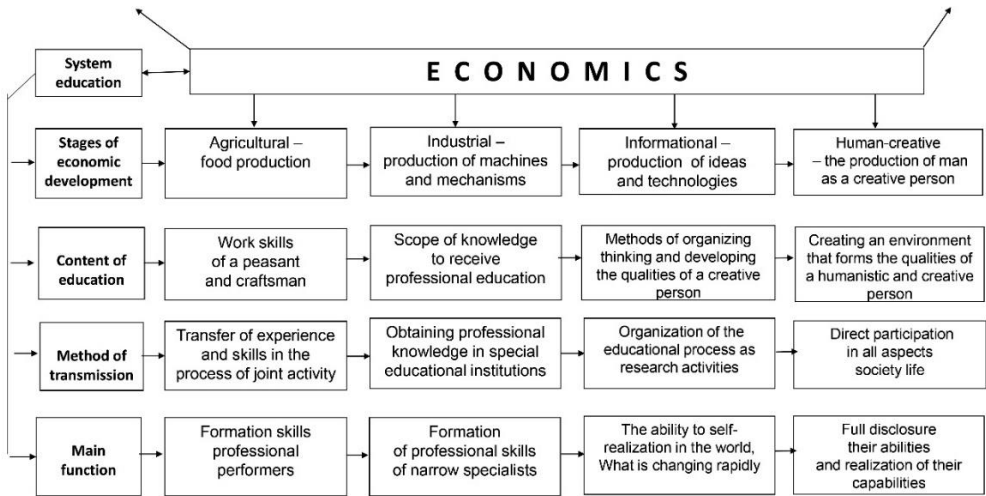


Fig. 4. Changing the main function of the education system at the next stage of development of society

The results of the analysis presented in the table show that there is an increase in the intellectualization of the product produced by the economy: from food at the agricultural stage to the opportunity to reveal one’s capabilities and realize one’s abilities at the human-creative stage (Figura 5).

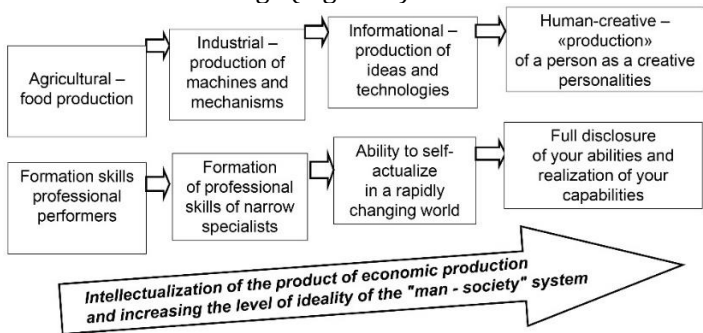


Fig. 5. Increasing the level of product intelligence, produced by the economy

And a dialectical contradiction arises in society: **if the state wants to survive, it must develop the economy. To develop the economy, you need to develop people. But a thinking person thinks not only about finding a solution to production problems - she also evaluates who controls her and how and how the product she produces is distributed.** And she chooses someone who treats her as an equal person...

As a result of resolving the dialectical contradiction between interconnected processes in the economy and society along a chain of functional-system connections, a transformation of the value system occurs:

- from materialism – to postmaterialism;
- from the value of survival – to the value of self-expression and self-realization.

Scientific research confirms that long periods of economic prosperity encourage changes in values, and this leads to demand for a more liberal political order [1].

The social institutions of the modern market, built on the protection of private property - on the highest degree of rationality and calculation of net benefit, are destructive to the individual and have become a brake on economic development. L. Harrison obtained similar results when studying the influence of culture on economic development [7].

A change in the main function of the education system from the **transfer of knowledge to the formation of a creative personality** leads to a change in the functions of all elements of the “society” system: the **economy gives way to the education system as a working body**, which, in turn, leads to a change in social relations to more and more humanistic ones, and an element “state” – to an increasingly democratic one, as shown in Figura 6.

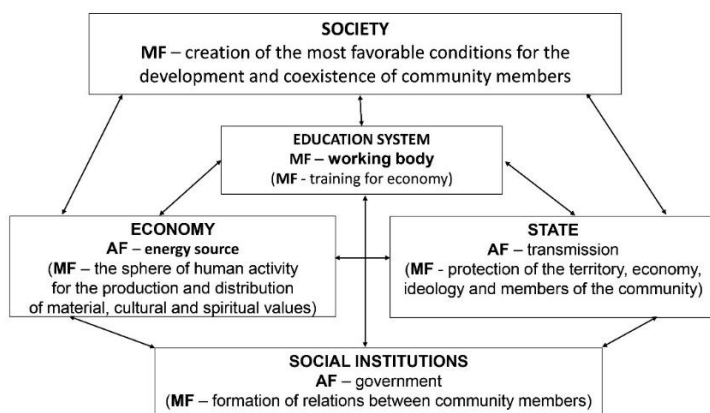


Fig. 6. Changing the functions of elements of the «society» system at the stage of globalization

Therefore, there is essentially no dilemma here - it is only a matter of time...

The key element of such an education system is the **Creative Teacher**: any educational reform and pedagogical technology are implemented in a school class or in a university auditorium, in which new generations are prepared for life in a particular society. And it is the Teacher who initiates the needs of this society - its economic and social formation.

The technology of creative thinking, **OUTSTRIPPING PEDAGOGY**, developed by the authors of this article, introduced into the education system and meeting the graduate requirements of the economy at the stage of globalization, offers

a fundamentally different concept for constructing the educational process: not to transfer ready-made knowledge to students, but to **offer** it in classes on a given academic subject **problem situations**, in search of solutions to which students will create technologies for their search (learn to learn!), communicate with each other and develop their creative abilities.

Structurally, the technology includes two sets of exercises:

1. **The formation of systems thinking** is a series of diverse problem situations, during the search for solutions to which students “build” a universal algorithm that allows them to reach the strongest solutions in the shortest way.

2. **For the development of creative imagination** - this is a system of linguistic exercises for formulating definitions of objects, phenomena and processes and creating their images, performed using specially developed algorithms based on a functional-system approach.

As a methodology – a way to introduce this technology (“**How to teach?**”) it is proposed to organize the study of an academic subject as a **group research activity** to “obtain” new knowledge for students, orienting them to an **understanding of how the solution was obtained**. As a result, the student develops generalized ways of thinking that can be used to find solutions to problems of various types..

The role of the teacher in this form of the educational process is to systematically and purposefully organize problem situations based on the material of educational subjects, setting tasks for students and providing them with help, if necessary.

The introduction of a functional-system approach into the education system as a basic methodology for teaching academic subjects develops in students the skills of systems thinking when finding solutions to emerging problems and, thus, the creative personality qualities necessary for the modern economy and society [2; 3; 4; 5].

Conclusions.

The need for an ever-increasing number of people capable of translating new knowledge into technology is transforming the education system from an element with an auxiliary function that serves the economy with personnel, into a working body - an element that performs the main function in this system and thereby determines the creation and development of new sectors of the economy. And the growing importance of human capital and the emergence of a “critical” number of people capable of translating their knowledge into technology, leads society to understand the need to change material values to moral ones as the basis for its survival.

As a result, at the stage of globalization, a new concept of the education system, aimed at developing the qualities of a creative personality, becomes a subjective need of society and thus for the “**state**” **system – a system-forming factor**, increasing the level of its democratization and humanization and realizing its main function of providing each member of society with the most favorable conditions for life and development.

The laws of development of artificial systems are objective, and a radical reform of the education system is inevitable. **The effective future of any state lies in**

creating an education system that trains creative personnel, first of all, Creative Teachers!

Bibliography

1. Инглхарт Р. Культурная эволюция: как изменяются человеческие мотивации и как это меняет мир. М. : Мысль, 2018. 347 с.
2. Меерович М.И., Шрагина Л.И. Законы развития искусственных систем. Успехи современного естествознания. 2004. №5. – С. 241–243. Прил. №1.
3. Максименко С.Д., Меерович М.Й., Шрагіна Л.І. Системне мислення: формування і розвиток. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2020, - 251с.
4. Меерович Марк, Шрагина Лариса. Технология творческого мышления. Учебное пособие. 4-е изд., испр. и доп. М. : Альпина Паблишер, 2020. 506 с.
5. Шрагіна Л.І., Меєрович М.Й. Штучні системи: теорія створення і розвитку. Монографія. – Бондаренко М.О. Одеса. 2023. 208 с.
6. Тертычный А. Фукуяма ошибся: «конец истории» отодвигают украинские исследователи. Зеркало недели, №13 (438), 5 апреля 2003 г., С. 20.
7. Харрисон Лоуренс. Евреи, конфуцианцы и протестанты. Культурный капитал и конец мультикультурализма. М. : Мысль. 2016. 286 с.

QUALITY OF LIFE OF ELDERLY PEOPLE

CALITATEA VIEȚII PERSOANELOR DE VÂRSTA A TREIA

DIWO Veronica, PhD student, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau

Abstract. In this article, we offer a brief description that underlines the main emotional resources and related challenges characteristic of older adults, starting from the fact that statistics during the pandemic revealed that older adults were more resilient, compared to representatives of other ages. We will also discuss some of the elements of mental changes, integrating the bio-psycho-socio-behavioral peculiarities specific to elderly adults. The life of a human being consists of successive, well-defined stages, with psycho-biological characteristics, which prepare the person's transition from one age stage of life to another.

Rezumat. În acest articol oferim o scurtă descriere ce subliniază principalele resurse emoționale și provocările aferente caracteristice adulților vârstnici, pornind și de la faptul că statisticile din timpul pandemiei au relevat că adulții vârstnici au fost mai rezilienți, comparativ cu reprezentanții celorlalte vârste. Viața ființei umane este formată din etape succesive, bine conturate, cu caracteristici psiho-biologice, care pregătesc trecerea persoanei de la o etapă de vârstă a vieții la alta. De aceea, vom aduce în discuție câteva dintre elementele schimbărilor psihice, integrând particularitățile bio-psiho-socio-comportamentale specifice adulților vârstnici.

Keywords: old age, third age, quality of life, successful old age, optimal old age, successful aging.

Cuvinte-cheie: bătrânețea, vârsta a treia, calitatea vieții, bătrânețe reușită, bătrânețe optimă, îmbătrânire de succes.

Introducere

În societățile contemporane, caracterizate de disoluția familiei extinse, reducerea mortalității și creșterea speranței de viață, bătrânețea este adesea asociată cu neputință, incapacitate, boală, conservatorism, lipsă de discernământ, iritabilitate și dependență de alții. Vârstnicii sunt considerați, în mare parte, o povară pentru societate. Această etapă distinctă de vârstă, marcată de modificări biologice și psihice, este frecvent asimilată unei perioade de profundă degradare și involuție a principalelor funcții ale organismului, inclusiv declinul capacităților fizice, fragilitatea, uzura, scăderea rezistenței la boli și diminuarea capacităților de adaptare sau reglare, precum și deteriorarea calitativă a proceselor psihice [9, p.82].

Calitatea vieții persoanelor de vârstă a treia este un aspect de interes major în domeniul asistenței sociale, iar în ultimii ani, fenomenul îmbătrânirii de succes a captat un interes deosebit. Îmbătrânirea este un proces iminent și minunea tinereții veșnice nu există, atât la nivel global, cât și în țara noastră. În pofida greutăților, speranța de viață a populației a crescut semnificativ. Dacă în trecut termenul de „bătrân” era utilizat pentru un bărbat de 60-65 de ani, actualmente, utilizarea acestui termen la aceeași vârstă poate fi considerată ofensatoare. Comparativ cu anul 1900, numărul

bărbaților trecuți de 65 de ani a crescut de șapte ori, iar cel al celor trecuți de 85 de ani, de 31 de ori. În mod evident, cresc și cerințele legate de calitatea vieții, aproximativ o treime din viață fiind dedicată senescentei. Știința și medicina au avansat considerabil, existând în prezent tratamente și scheme de medicație care permit menținerea formei fizice și psihice până la vârste înaintate, inclusiv activitatea sexuală, care nu este doar prerogativa tinerilor [4, p.454].

Definind bătrânețea ca o perioadă de perturbări și deviații funcționale și numeroase alterări structurale, unii medici apreciază că, din punct de vedere strict medical, aceasta constă în creșterea frecvenței indispozițiilor și a îmbolnăvirilor, creșterea gravității acestora, asocierea mai multor boli, îngreunarea însănătoșirii, frecvente complicații și cronicizări. Aceste aspecte conduc la frecventarea susținută a cabinetelor medicale, consum crescut de medicamente și schimbarea treptată a atitudinii față de sănătate și boală. Grijă pentru propria sănătate și pentru propriul trup devine o preocupare importantă. Tihna, odihna și contemplația sunt preferate tensiunii, eforturilor și activității [9, p.83].

Schimbările în percepția acestei perioade de vârstă indică faptul că bătrânețea nu este o boală. Bătrânul normal, nepatologic, este amabil, surâzător, lipsit de temeri, mulțumit de sine și de anturajul său. O igienă mintală corespunzătoare este necesară pentru menținerea acestui tonus emoțional și stării de spirit. Astfel, măsurile de psihoigienă recomandate bătrâneții includ: reducerea aportului de toxice, evitarea schimbărilor, menținerea ritmului de activitate și a modului de viață, supravegherea arteriosclerozei cerebrale, hipertensiunii arteriale și a bolilor cardiace și pulmonare, practicarea mișcării fizice și a gimnasticii, evitarea discuțiilor, conflictelor, vizitelor obositoare și prelungite, schimbărilor de domiciliu, călătoriilor și grijilor materiale. Este importantă întreținerea unor activități plăcute, stimulante și recreative, cum ar fi lecturile, conversațiile și rememorarea trecutului legat de propria viață, familie și părinți. Evitarea izolării și singurătății, asigurarea unor însoțitori din familie care să ofere un climat emoțional-afectiv pozitiv și evitarea încredințării persoanei în grija unor străini sau a internării într-un azil sunt, de asemenea, esențiale [5, p.176].

Scopul cercetării constă în analiza teoretică privind calitatea vieții persoanelor de vârstă a treia în contextul modificărilor sociale.

Rezultate și discuții

Autoarea F. Golu, în *Manual de psihologia dezvoltării. O abordare psihodinamică*, analizează competențele vârstnicilor, mult timp negate, referitoare la abilitățile de a desfășura activități esențiale pentru o viață independentă și satisfăcătoare. Acestea includ:

Un nivel bazal: Depinde de nivelul funcționalității senzoriale, motorii și cognitive; implică abilitatea de a desfășura activități zilnice, de rutină, necesare pentru supraviețuire, precum îngrijirea corporală, hrănirea, mersul și cumpărăturile.

Un nivel extins: Generat de variabilele psihosociale și de particularitățile de personalitate; implică activități care reflectă angajarea activă a individului în propria viață, preferințele și motivațiile personale, cum ar fi activități de relaxare, sociale și sprijin acordat celorlalți [7, p.287].

Cercetătorul S. Rădulescu, în manualul *Sociologia vârstelor (Societatea și ciclul uman de viață)*, menționează aspectele negative pe care vechiul regim le păstra

ascunse, refuzând să fie nominalizate sau ameliorate, dar care astăzi au ieșit tot mai mult la iveală. Acestora li s-au adăugat alte probleme noi, generate de disfuncționalitățile tranziției și de politica deficitară a guvernului în domeniul asistenței și protecției sociale. Cazurile de vagabondaj al unor categorii de bătrâni lipsiți de orice resurse, venit sau sprijin material s-au amplificat. Aceștia sunt nevoiți să-și asigure existența cerșind sau apelând la mila puținelor organizații caritabile, petrecându-și nopțile în parcuri, gări, holuri de blocuri sau alte locuri publice. Lipsiți de condiții sanitare, murdari, plini de păduchi, subnutriți și adesea supuși tendințelor de alcoolism, acești bătrâni nu au niciun sprijin din partea societății, adeseori murind înghețați de frig sau din cauza bolilor. Bătrânii care posedă o locuință, dar locuiesc complet singuri, abandonați de rude sau prieteni, se confruntă cu mari dificultăți materiale, la care se adaugă sentimentele de izolare, teamă, frustrare și sentimentul justificat că au fost uitați și abandonați de societate. Mulți dintre aceștia, mai ales cei din mediul rural, sunt expuși atacurilor, furturilor și jafurilor, adesea soldate cu crime abominabile [10, p.161].

Puținele inițiative existente astăzi pentru ameliorarea situației bătrânilor neajutorați sau nesprijiniți de familie și societate nu pot suplini absența unei politici sociale de anvergură, care să concerteze eforturile diferitelor instituții, organizații și asociații guvernamentale sau neguvernamentale, de stat sau private. Acestea ar trebui să facă posibilă elaborarea unor obiective specifice pe categorii de probleme și priorități, precum protecția socială, asistența socială și medicală, alimentația, locuința și relațiile sociale.

Autorul L. Boia, în manualul *Mitul longevității*, sugerează că lipsesc nu numai fondurile materiale necesare pentru îmbunătățirea nivelului de trai al bătrânilor, dar și mecanismele și cadrele calificate prin intermediul cărora aceștia pot fi readuși la viața socială activă și utilă, restituindu-le sentimentul identității și importanța lor ca grup social distinct. Dacă în secolul al XVIII-lea media vieții nu depășea 30 de ani, astăzi ea atinge 82 de ani la femei și 74 de ani la bărbați, ceea ce înseamnă că „omul își adjucează parcele de eternitate” [1, p.5].

În capitolul *Vârsta a treia. Probleme medico-sociale* din *Tratatul de asistență socială*, cercetătorii V. Bucur și E. Bucur descriu vârstnicul ca o persoană matură și responsabilă, care are dreptul să decidă ce este mai bine pentru el, dar care poate fi sprijinit și consiliat, prezentându-i-se riscurile și beneficiile traiului singur sau în instituție. Cauzele instituționalizării pe termen lung includ: singurătatea și lipsa rețelei de suport, dorința manifestă a vârstnicului, lipsa veniturilor, diverse afecțiuni cronice, handicapul fizic sau mintal, pierderea locuinței, lipsa adaptării în cadrul serviciilor la domiciliu, „crize” în sânul familiei de origine, imobilizarea la pat și violența domestică sau a celor ce s-au angajat să-i îngrijească [2, p.1075].

Valoarea evaluării calității vieții constă în furnizarea unui cadru conceptual pentru adresarea obiectivelor de promovare a sănătății, menționează autorul D. Buzducea în manualul *Asistența socială a grupurilor de risc*. Conceptualizarea calității vieții, datorită convergenței ei cu principiile și obiectivele de promovare a sănătății, oferă un cadru adecvat pentru activitățile de promovare a sănătății. Aceste principii reflectă valorile în domeniul sănătății, fiind potrivite pentru a urmări obiectivele unui număr mare de programe și servicii de sănătate [3, p.299].

Calitatea vieții poate fi concepută atât ca un rezultat dorit al practicii de promovare a sănătății, cât și ca un determinant al stării de sănătate în rândul seniorilor, diferențiind între funcționalitatea patologică, normală sau optimă. Evaluarea calității vieții pare a fi o arie fertilă în cadrul practicii și planificării în sănătatea publică. Calitatea vieții poate fi definită ca un grad de bunăstare, iar calitatea vieții legate de sănătate este un concept mai larg decât starea de sănătate personală, incluzând și bunăstarea socială. OMS a inclus în definiția calității vieții percepția individuală a poziției în viață în legătură cu scopurile indivizilor în contextul sistemelor cultural și de valori în care trăiesc aceștia. Din punct de vedere conceptual, calitatea vieții se definește ca gradul în care o persoană se bucură de posibilitățile importante ale vieții sale. Posibilitățile rezultă din oportunitățile și limitările pe care fiecare persoană le are în viața sa, reflectând interacțiunea dintre factorii personali și cei de mediu. Calitatea vieții implică includerea calității mediului în care trăiește persoana, luând în considerare faptul că un mediu de calitate trebuie să satisfacă nevoile fundamentale (hrană, adăpost, siguranță, contact social), să ofere oportunități în cadrul potențialului individual și să ofere control și posibilitatea de a alege în cadrul ambiental [ibidem, p.300].

Cercetătoarea L. Trofăilă, în suportul de curs *Psihologia dezvoltării*, valorifică înțelepciunea ca o calitate cognitivă bazată pe intelectul cristalizat, cultural-condiționat, care depinde de experiența de viață și profesională. Intelectul cristalizat se bazează pe cunoștințele acumulate din cultură și pe informațiile asimilate privind mediul și relațiile umane. Conform lui P.B. Baltes, înțelepciunea are cinci însușiri importante: este legată de rezolvarea problemelor importante și complexe, deseori referitoare la sensul vieții și starea unor oameni concreți; nivelul cunoștințelor, judecăților și sfaturilor reflectate în înțelepciune este deosebit de înalt; cunoștințele legate de înțelepciune sunt vaste, profunde, echilibrate și pot fi aplicate în situații speciale; înțelepciunea pune în acțiune mintea și binevoitorul (caracterul), folosindu-le atât în interese personale, cât și în folosul societății. Majoritatea oamenilor recunosc cu ușurință un anumit grad de înțelepciune. Înțelepciunea include judecăți cumpătate și sfaturi de folos în întrebări importante sau neclare ale vieții și poate oferi soluții pentru diverse probleme ale vieții cotidiene [12, p.223].

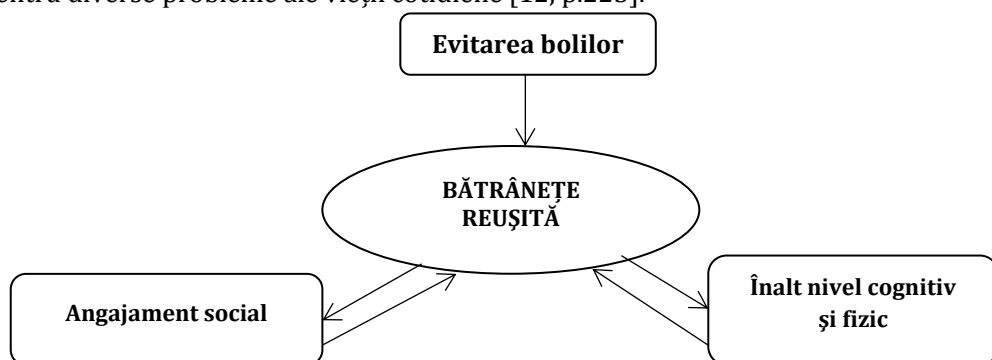


Figura 1. Reprezentare schematică a condițiilor unei bătrâneți reușite [6, p.170]

În manualul *Psihologia îmbătrânirii*, autorul R. Fontaine abordează conceptul de bătrânețe reușită, legată de reunirea a trei categorii de condiții, prezentate în figura 1. Prima este slaba probabilitate de manifestare a bolilor, în special a celor care antrenează pierderea autonomiei. A doua este menținerea unui înalt nivel funcțional pe planurile cognitiv și fizic, ceea ce se numește uneori bătrânețe optimă. A treia este păstrarea unui angajament social și a unei stări de bine subiective.

Modelul calității vieții și instrumentarea acestuia pot fi utilizate pentru diverse scopuri, inclusiv evaluarea, planificarea programelor și stimularea discuțiilor pentru acțiuni comunitare. Aceste activități pot avea o focalizare la nivel individual sau comunitar. Mai specific, o aplicație a evaluării calității vieții este determinarea directă a stării de sănătate și a nevoilor de servicii. O altă aplicație este utilizarea modelului ca mijloc de evaluare a impactului programelor. Dacă unul dintre obiectivele programului este îmbunătățirea calității vieții seniorilor cărora le sunt direcționate programele, măsurarea ar trebui să fie o cale potrivită și importantă pentru a evalua dacă aceste programe au realizat o diferență în viața populației [3, p.299].

Cercetările recente au sugerat că conceptul de bătrânețe reușită a devenit familiar în ultimii ani (Baltes și Baltes, 1995; Garfein și Herzog, 1995; Hazard, 1995; Fontaine et al., 1997). Se acumulează un corpus considerabil de cercetări care, în Statele Unite, sunt susținute de Mac Arthur Foundation Research Network on Successful Aging. Astfel, sănătatea este prima condiție a unei bătrâneți reușite. Creșterea riscurilor de boli și pierderea autonomiei este prezentată, în mod tradițional, ca fiind provocată în principal de factori intrinseci care scapă controlului individului. Prin urmare, Fundația Mac Arthur pentru cercetarea bătrâneții reușite a condus un studiu longitudinal cu scopul identificării caracteristicilor persoanelor vârstnice care prezintă o bătrânețe optimă. Un eșantion de 1.189 de subiecți a fost evaluat în domeniile biomedical, psihologic, social și fizic.

În plan cognitiv, există patru predictorii ai unei bătrâneți optime.

Nivelul studiilor: Persoanele cu un nivel de studii ridicat sunt mai tentate la bătrânețe să includă în preocupările lor activități (lectură, cuvinte încrucișate etc.) care favorizează o foarte bună menținere a cogniției.

Capacitatea de expirație pulmonară: Corelată semnificativ cu menținerea activităților cognitive.

Creșterea activității fizice obositoare (fără exces): În casă și în jurul acesteia.

Factorul de personalitate: În cursul îmbătrânirii, pentru menținerea intelectului la un nivel înalt, este necesară percepția propriei eficacități sau încrederea în sine – o încredere pozitivă în capacitățile proprii de a organiza și executa acțiunile necesare în diferitele situații din viața cotidiană [6, p.172-177].

O altă condiție a unei bătrâneți reușite este menținerea angajamentului social, care se definește prin două componente: a) menținerea relațiilor sociale și b) practicarea unor activități productive. Aceste două aspecte influențează calitatea vieții celui pensionat, starea de bine subiectivă și satisfacția de a trăi. Aceste trei tipuri de condiții nu sunt reunite decât în proporții variabile, în funcție de influențele dezvoltamentale diferite suferite de-a lungul vieții. Aceste influențe, asimilabile unor factori de îmbătrânire, au făcut obiectul diverselor teoretizări, dintre care cea mai

cunoscută îi aparține lui P.B. Baltes [13, p.611-626], care distinge trei mari categorii de influențe sau factori (primele două sunt colective, a treia este individuală):

Influențele legate de grupa de vârstă: Reprezintă ansamblul determinanților biologici și de mediu puternic corelați cu vârsta cronologică, predictibili și comuni tuturor indivizilor. Se pot cita maturizarea biologică și declanșarea anumitor boli sub control genetic, școlarizarea obligatorie pentru o perioadă a vieții, vârsta de pensionare fixată prin lege. Asupra acestui tip de evenimente, legate toate de vârsta cronologică, individul nu are control.

Influențele legate de perioada istorică: Atestă că generațiile trăiesc fapte istorice diferite. Istoria se accelerează în cursul acestui secol. Franța, ca toate țările bogate, a trecut de la o structură agricolă cu o cultură țărănească și rurală la o structură industrială și de servicii cu o cultură mediatică și urbană. Ea a cunoscut și grave evenimente traumatice. Putem cita, pentru ilustrarea acestui factor de îmbătrânire, nivelul și conținutul educativ, care s-au schimbat mult în decursul secolului, și cel deal doilea război mondial, care a marcat profund generațiile ce l-au cunoscut. Indivizii nu au control asupra acestor influențe, care sunt inerente procesului istoric.

Influențele non-normative: Sunt legate de evenimente autobiografice. Unele se află sub controlul individului și reprezintă ceea ce filosofii numesc „liberul-arbitru”. Putem evoca din această categorie căsătoria, divorțul, construirea unei familii, alegerea unei meserii și a unui loc de viață. Altele sunt îndurate și uneori dureroase. Se pot menționa aici văduvia, șomajul, singurătatea. Toate aceste influențe au ca punct comun faptul de a fi specifice și unice într-o istorie individuală de viață [6, p.171].

Menținerea sentimentului utilității, al continuității și al indispensabilității poate transforma acești ultimi ani într-o perioadă plăcută și liniștită, de fructificare a roadelor vârstelor anterioare. Nu întâmplător, arată cercetătoarele E.D. Papalia și W.S. Olds, este utilizat tot mai frecvent conceptul de „îmbătrânire de succes” [15]. Conceptul de „îmbătrânire de succes” presupune adaptarea la transformările vârstei într-un context dat, precum și interacțiunile dinamice și continue ale individului cu mediul său. Mai concret, îmbătrânirea treptată, graduală, înlocuind echilibrul existent cu o nouă formă de echilibru, manifestată prin acomodare și calibrare. Îmbătrânirea de succes, manifestată prin menținerea relațiilor sociale, comunitare și familiale, determină creșterea nivelului de mulțumire și împlinire interioară. P.B. Baltes și M.M. Baltes au identificat o serie de indicatori ai unei îmbătrâniri de succes: longevitate, sănătate fizică și mentală, o bună funcționalitate cognitivă, competențe sociale, productivitate, control personal și satisfacție de viață [14].

După pensionare, vârstnicii pot avea și sentimente de optimism, în sensul că în sfârșit a sosit momentul să-și realizeze proiecte pentru care nu au avut timp (literatură, excursii). Ei pot accepta resemnați pensionarea, lucru mult mai dificil pentru bărbați (este bine cunoscută familia în care bărbatul proaspăt pensionat mai mult „sufocă” femeia), dar cel mai frecvent pot apărea reacții depresive catastrofale care aduc în vizor moartea, nesiguranța zilei de mâine și boala. De asemenea, pot apărea adevărate „nevroze de pensionare” care pot accelera stresul îmbătrânirii. Pentru persoanele din mediul rural, efectul pensionării nu apare brutal, adaptarea făcându-se progresiv, prin continuarea muncii în agricultură și gospodărie. Pensionarea poate duce la scăderea relațiilor sociale, vârstnicul fiind mai circumspect

în legarea de noi prietenii și mai precaut în orice contact cu prietenii vechi. Fiind un moment de răspântie în viața socială a persoanei, pensionarea ar trebui să fie în atenția profesioniștilor, care acceptă în unanimitate că, dacă se face o pregătire anterioară, ea este mult mai ușor depășită [8, p.922].

Societatea modernă este preocupată tot mai mult de identificarea și implementarea unor modalități concrete de a ușura anii bătrâneții și de a facilita îmbătrânirea de succes. În tabelul 1 sunt prezentate dimensiunile unei îmbătrâniri de succes [7, p.307].

Tabelul 1. Dimensiunile unei îmbătrâniri de succes [7, p.307]

Dimensiuni	Domenii de funcționare	
	Stare de bine	Sănătate
<i>obiectiv</i> <i>subiectiv</i>	- venituri - mulțumire datorită situației financiare	- numărul de diagnostice medicale - satisfacția unei sănătăți bune
<i>pe termen scurt</i> <i>pe termen lung</i>	- bucuria zilei de ieri și de azi - scopul vieții	- recuperare după intervenții chirurgicale - progresul sclerozei multiple
<i>general</i> <i>specific</i>	- satisfacția vieții - satisfacția maritală	- capacitatea funcțională generală - de exemplu, presiunea sangvină
<i>static</i> <i>dinamic</i>	- evaluare momentană a satisfacției vieții - transformările în gradul de satisfacție a vieții de-a lungul timpului	- starea de sănătate la un anumit moment - stil de viață sănătos

Starea de bine subiectivă (psihologică) include capacitatea de evaluare a calității propriiei vieți, satisfacția vieții și emoțiile pozitive. S-a constatat că starea de bine subiectivă descrește odată cu vârsta din cauza multiplelor pierderi și vulnerabilități.

F. Golu, în Manualul de psihologia dezvoltării. O abordare psihodinamică, citează cercetătorii C. Rodriguez și P. Benton, evidențiind o serie de factori explicativi ai stării de bine subiective:

Vulnerabilitățile vârstnicilor: consumul de alcool (reprezintă cel mai frecvent factor de risc al abuzului), deteriorarea abilităților cognitive, declinul funcțiilor fizice, incapacitatea sau dificultățile de a se hrăni. Dependența de ceilalți oferă baza pentru satisfacții nevrotice, adesea răutăcioase.

Caracteristicile perpetuatorului: caracteristicile și problemele îngrijitorului pot constitui cheia înțelegerii devenirii sale ca abuzator (probleme financiare, stres, lipsa empatiei etc.).

Interacțiunile vârstnic-îngrijitor: riscul abuzului crește dacă îngrijitorul îl percepe pe vârstnic ca fiind dificil ori extrem de dependent. Vârstnicul dificil, care îngreunează viața celor din jur, are convingerea că i se dorește răul, că se vrea îndepărtarea lui [apud 7, p.299].

La nivel general abstract, îmbătrânirea de succes presupune maximizarea câștigurilor și minimalizarea pierderilor, bătrânețea devenind o disfuncționalitate ce poate fi depășită.

O serie de modele explicative încearcă să elucideze această problemă.

Modelul lui Ryff, denumit și modelul funcționării psihologice pozitive, arată că trebuie luate în calcul șase dimensiuni: autonomie, gestionarea mediului, creștere personală, relații pozitive, scop în viață, acceptarea de sine. Vârstnicii nu sunt neapărat împliniți prin emoțiile pozitive, ci mai degrabă prin realizări, plăcerea vieții, grija pentru ceilalți.

Modelul lui Lawton susține că oamenii care ajung la o îmbătrânire de succes ating calitatea vieții (prin satisfacția subiectivă, manifestată în relațiile cu familia, cu prietenii), dispun de o stare de bine psihologic (se simt fericiți, optimiști), dețin o serie de competențe comportamentale (în planul sănătății, al cogniției, în planul motor), precum și o serie de competențe de mediu (exprimate în venit, nivel de trai) [7, p.307].

Pentru persoanele de vârstă a treia, „alimentarea” formațiunii afective este o necesitate majoră. Vârstnicii sunt dominați de stări psihice preponderent melancolice, trăiesc mai mult în trecut decât în prezent, iar rudele apropiate și trecutul propriu sunt deosebit de importante pentru ei [11, p.135].

Principala preocupare curentă a vârstnicilor este supraviețuirea. Aceștia sunt afectați psihologic de efectele extinse ale formațiunii depresive. Stricta preocupare pentru satisfacerea nevoilor materiale nu răspunde nevoilor menționate anterior, de aceea este recomandat ca aspectele prezentate mai sus să fie incluse în obiectivele de asistență. La persoanele vârstnice, formațiunile fobice și depresive sunt supraexcitate, iar formațiunea fericirii este mai puțin activă.

Concluzii

Analizând calitatea vieții, bătrânii, la fel ca multe alte categorii de populație, se confruntă cu dificultăți precum prețul ridicat al alimentelor, medicamentelor sau produselor de strictă necesitate, accesul limitat la acestea și absența unor condiții locative corespunzătoare.

Sănătatea este prima condiție a unei bătrâneți reușite. Creșterea riscurilor de boli și de pierdere a autonomiei este prezentată, în mod tradițional, ca fiind provocată în principal de factori intrinseci care scapă controlului individului.

Bibliografie

1. BOIA, L. *Mitul longevității*. București: Humanitas, 1999, 184 p. ISBN: 973-50-0011-3
2. BUCUR, V., BUCUR, E. *Vârsta a treia. Probleme medico-sociale*. În: Neamțu G. *Tratat de asistență socială*. Ed. a II-a. Iași: Polirom, 2011, 1340 p. ISBN 978-973-46-1436-3
3. BUZDUCEA, D. *Asistența socială a grupurilor de risc*. Iași: Polirom, 2010, 894 p. ISBN 978-973-46-0277-3
4. CUZNEȚOV, L., CALARAȘ, C., EȚCO, C. *Consilierea și educația pentru sănătate a familiei. Repere teoretice și sugestii practice*. Chișinău: Tip. „Primex Com”, 2016, 517 p. ISBN 978-9975-110-57-0
5. ENĂCHESCU, C. *Tratat de igienă mintală*. Iași: Polirom. 2004, 404 p. ISBN 973-681-746-6
6. FONTAINE, R. *Psihologia îmbătrânirii*. Iași: Polirom, 2008, 227 p. ISBN 978-973-46-0909-3
7. GOLU, F. *Manual de psihologia dezvoltării. O abordare psihodinamică*. Iași: Polirom 2015, 339 p. ISBN: 978-973-46-5627-1

8. NEAMȚU, G. *Tratat de asistență socială*. Ed. a I-a. Iași: Polirom, 2003, 1016 p. ISBN 973-681-263-4
9. POPESCU, E. *Pedagogia socială în fața problemelor șomajului și ale populației vârstnice*. București: EDP, 1999, 94 p. ISBN 973-30-9433-1
10. RĂDULESCU, S. *Sociologia vârstelor (Societatea și ciclul uman de viață)*. București: Hyperion, 1994, 184 p. ISBN 973-96161-6-X
11. ȘTEFĂROI, P. *Teoria fericirii în asistență socială. De la managementul îngrijirii la managementul fericirii*. Iași: Lumen, 2009, 190 p. ISBN- 978-973-166-131-5
12. TROFĂILĂ, L. *Psihologia dezvoltării*. Suport de curs. Chișinău: UST (Tip. Reclama), 2007, 264 p. ISBN 978-9975-9630-3-9
13. BALTES, P.B. *Theoretical propositions of life-span developmental psychology: On the dynamics between growth and decline*. Developmental Psychology, 1987
14. BALTES, P.B., BALTES, M.M. *Psychological perspectives on successful aging: The model of selective optimization with compensation*. În: Baltes P.B., Baltes M.M. *Successful aging: Perspectives from the behavioral sciences*. New York: Cambridge University Press, 1990
15. PAPALIA, E.D., OLDS, W.S. *Human development*. Ed. a III-a. Mc Graw-Hill Book Company. 1986

STUDENT-CENTERED HIGHER EDUCATION (SCHE)

ÎNĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR CENTRAT PE STUDENT (ISCS)

MOHAMMADIFARD Gholamali, PhD, university lecturer, Director of the Center for Psychological Counseling and Career Guidance, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0009-0003-9835-8886>

Abstract. Technological development is a significant driver of socio-cultural changes and beyond. Education at all levels is part of the socio-cultural pattern and is subject to various modifications due to these changes. This paper aims to outline an updated model of higher education that can respond to current realities and existential challenges. The study addresses issues such as the roles of the student and teacher in the context of student-centered education. Additionally, it examines the methodologies for study and assessment in student-centered learning. The role of technology in student-centered higher education is also highlighted.

Rezumat. Dezvoltarea tehnologică este o cauză semnificativă a schimbărilor socio-culturale și nu numai. Învățământul la toate nivelurile face parte din modelul socio-cultural și este supus diferitelor modificări datorită acestor schimbări. Această lucrare își propune să schițeze un model actualizat de învățământ superior care poate răspunde realităților și provocărilor existențiale. Studiul abordează aspecte precum rolurile studentului și profesorului în contextul învățământului centrat pe student. De asemenea, examinează metodologiile de studiu și evaluare în învățarea centrată pe student. Este evidențiat și rolul tehnologiei în învățământul superior centrat pe student.

Keywords: student-centered higher education, the role of the student, the role of the teacher, the role of technology, assessment methods.

Cuvinte cheie: învățământ superior centrat pe student, rolul studentului, rolul profesorului, rolul tehnologiei, metode de evaluare.

Introducere

Dimensiunile bio-psiho-socio-spațiale ale vieții umane constituie bazele conceptuale și științifico-practice pentru cercetători din diverse domenii, determinând modele și abordări variate în legătură cu trăirile și organizarea socială. În diferite contexte și etape ale dezvoltării umane, una dintre aceste patru dimensiuni a influențat modul de organizare a vieții. Modelele vieții umane au fost nevoite să se adapteze continuu pentru a păstra echilibrul și armonia bio-psiho-socio-spațiale. Scopul final al tuturor programelor, culturilor și educațiilor este menținerea stabilității între aceste dimensiuni.

Învățământul și programele educaționale contribuie la menținerea echilibrului și dezvoltării progresiste ale laturilor bio-psiho-socio-spațiale. Orice modificare în aceste componente existențiale umane poate influența direct modul de organizare și structura programelor de studii. Programele complexe și eficiente de învățământ trebuie să corespundă caracteristicilor bio-psiho-socio-spațiale ale participanților la studii.

Perioada premergătoare sistemului de învățământ, în contextul conceptelor socio-politice și economico-culturale, a creat un model specific corespunzător caracteristicilor existente la acel moment. În acest model, profesorul, elevul, instituțiile de învățământ, familia, instituțiile politice și cele teocratice aveau roluri definite, caracteristice sistemului patriarhal-comportamentalist. Învățământul comportamentalist caracteristic acelor perioade a fost modelul dominant.

Sistemul psiho-social și spațial european a suferit modificări cardinale odată cu prăbușirea sistemului sovietic, care a fost ultimul bastion al conceptului de „educație comportamentală”. Odată cu această schimbare a început o nouă eră în învățământ. Dezvoltarea tehnologică și revoluția tehnologiei informaționale au modificat diferite caracteristici ale vieții socio-umane, impactând inevitabil laturile bio-psiho-socio-spațiale. Învățământul, ca determinant al umanității, joacă un rol crucial în transformarea omului.

În această lucrare, încercăm să discutăm despre necesitatea trecerii de la învățământul comportamentalist la un model de învățământ cognitivist, bazat pe rolul, capacitatea, potențialul și posibilitățile fiecărui individ în perioada de studii universitare. Vom aborda în mod succint metoda de Învățământ Superior Centrat pe Student (ISCS).

1. Bazele istorico-conceptuale ale ISCS

Primele referințe la conceptul ISCS aparțin lui F. H. Hayward încă din 1905, iar John Dewey a dezvoltat acest concept în 1956. În 1980, Carl Rogers a extins conceptul în teoria educației. Piaget și Malcolm Knowles au contribuit la dezvoltarea conceptului prin teoriile de învățare dezvoltatională și autodirijată.

Realitatea secolului XXI impune o nouă abordare a învățării, orientată spre formarea capacităților pentru carierele viitoare. Procesul de învățământ trebuie să țină cont de implicarea directă a studenților, diversitatea experiențelor, nivelul de inteligență emoțională, dezvoltarea locomotorie și alte abilități. Studenții își doresc feedback rapid bazat pe colaborarea dintre profesori și cadrele tutoriale. Creșterea cererii pentru un sistem centrat pe student evidențiază necesitatea acestui nou model de învățământ.

Conceptul ISCS se bazează pe constructivism, teorie conform căreia studentul trebuie să construiască și să reconstruiască cunoștințele pentru o însușire mai bună. Acest tip de învățământ este mai eficient atunci când face parte dintr-o activitate practică, permițându-i studentului să experimenteze și să construiască concepte și obiecte. ISCS dezvoltă abilități critice și contribuie la învățământul transformativ, concentrându-se pe întărirea și creșterea puterii de învățare a studentului.

Bazele ISCS

1. Respect reciproc între student și profesor.
2. Model de învățare activă, nu pasivă.
3. Formarea gândirii și învățarea profundă.
4. Implicarea și responsabilitatea profesională și personală a studentului.
5. Simțul de independență și autonomie a studentului în procesul de învățare.
6. Relație de colaborare între student și profesor.
7. Reflexibilitatea relațiilor între profesor și student.

Principii ISCS

1. ISCS se construiește pe baza reflecției.
2. ISCS nu propune o soluție unică potrivită tuturor.
3. ISCS acceptă diferite stiluri de învățare ale studenților.
4. ISCS consideră că studenții au nevoi și interese diverse.
5. ISCS crede că alegerea joacă un rol important în învățarea eficientă.
6. ISCS ține cont de experiențele și cunoștințele diferite ale studenților.
7. ISCS oferă studenților control asupra procesului de învățare.
8. ISCS pune accent pe colaborarea dintre studenți și personalul didactic.
9. Vocația și identitatea vocațională au un rol important în ISCS.

Beneficiile ISCS

În contextul actual, în care gândirea și filosofia comportamentului social se îndreaptă spre individualizarea sarcinilor și responsabilităților, gândirea și rațiunea indivizilor sunt prioritare în orice sistem educațional. ISCS este singurul mod care poate oferi gândire, rațiune și responsabilitate studenților în mod eficient. Profesorii din sistemele centrate pe student au posibilități mai mari de dezvoltare și de înțelegere reciprocă, simțindu-se mai apropiați de studenți și de mediul înconjurător. Aceștia pot completa cunoștințele într-o relație de reciprocitate și comunicare asertivă cu studenții.

Instituțiile de învățământ care implementează ISCS demonstrează un nivel ridicat de dezvoltare, fiind în pas cu evoluția tehnologică și societală la nivel global. Aceste instituții se axează pe pregătirea specialiștilor în conformitate cu cerințele și regulile pieței muncii, devenind o verigă importantă și un compartiment indispensabil în procesele sociale.

La momentul actual, nicio putere politică, economică, militară sau spirituală nu poate asigura armonie și stabilitate la nivel global. Gândirea și rațiunea individuală reprezintă unica cale de a apropia societatea umană de stabilitate și armonie în relațiile interumane. ISCS este singura formă de învățământ care poate oferi gândire și rațiune individualizată.

Conceptul European și ISCS

Procesul de învățământ în Europa este cunoscut sub forma Procesului de la Bologna, la care au aderat multe țări membre ale Uniunii Europene și din afara ei. Republica Moldova a aderat la acest proces în 2005. Deși Procesul de la Bologna nu face referire directă la ISCS, în 2009, prin Comunicatul de la Conferința Ministerială de la Leuven/Louvain-la-Neuve, conceptul ISCS a fost menționat direct.

Procesul de la Bologna include principalele elemente care stau la baza ISCS, oferind studenților flexibilitate crescută, vizibilitate a calificărilor obținute și creșterea capacităților de compatibilitate. Înlocuirea elementelor rigide tradiționale permite reformarea sistemului și conferirea unui loc important în Învățământul Centrat pe Student.

Cum înțelegem noul concept ISCS

Anumite concepte ale celor implicați în sistemul actual al învățământului superior din Republica Moldova sunt învechite, fiind concepute într-un context economic, politic și social diferit. Regulile politico-socio-economice s-au schimbat fundamental, impunând adaptarea sistemului de învățământ la noile realități. Sistemul

monolitic de învățământ, construit pentru alte nevoi, nu mai corespunde cerințelor actuale ale societății. Modelele actuale limitează potențialul studenților într-un mediu dinamic și prosper. ISCS este singura abordare care poate răspunde eficient la aceste cerințe, luând în considerare experiențele, aptitudinile și cunoștințele variate ale fiecărui student.

Sistemul ISCS este bazat pe personalizarea învățării prin dezvoltarea competențelor și susținerea acestora prin medii de învățare online și resurse diverse. Studentul devine protagonistul propriei învățări.

Studenții împart responsabilitatea cu ceilalți implicați în procesul educațional. Rolul profesorului este de a utiliza tehnologia și datele pentru a personaliza și aprofunda procesul de învățare. Studenții folosesc tehnologia pentru a conștientiza progresul lor real, accesând materiale și colaborând cu ceilalți. Cercetările arată că rezultatele studenților pot crește dacă aceștia învață în propriul ritm și prin diverse stiluri de predare. Personalizarea oferă studentului acces la învățare în funcție de necesitățile individuale. Nevoia studentului este prioritatea principală a sistemului de învățare. Într-un sistem integrat pentru optimizarea învățării, ISCS poate îndeplini cerințele obligatorii și poate contribui la atingerea obiectivelor propuse. Rezultatele cercetărilor recente privind ISCS sunt promițătoare datorită următoarelor aspecte:

- scăderea ratei abandonului și creșterea procentului de promovare a studenților;
- creșterea nivelului de calitate conform indicatorilor oficiali;
- creșterea ratei de angajabilitate a absolvenților studiilor universitare;
- creșterea numărului de organizații și asociații studențești.

2. Rolul studentului în ISCS

Atunci când studentul este invitat să se implice în organizarea procesului didactic, comportamentul său devine unul activ. Studenții se implică direct în planificarea strategiilor de predare și evaluare ce vor fi abordate pe parcursul întregului curs universitar. Astfel, studentul poate descoperi independent anumite cunoștințe. Opiniile fiecărui student sunt discutate individual, iar pașii parcurși sunt reflectați în procesul de învățare. Avantajul acestui sistem de învățare este că studentul își stabilește propriile obiective, care includ conținuturile curriculare obligatorii. Temele pot fi propuse chiar de studenți, în funcție de interesele lor, fiind coordonați în moduri eficiente pentru a asimila materialul.

Studentul utilizează un sistem mixt de ghidare și studiu, urmând un plan de învățare personalizat, fie față-în-față, fie online. Aceștia au acces 24 de ore din 7 zile la o varietate largă de opțiuni de învățare aliniate la standardele și interesele lor. Studenții își pot înregistra timpul petrecut la o sarcină/temă și pot discuta și reflecta asupra muncii lor. Se pot împărtăși cu experiențele acumulate cu mentorii și experții asupra muncii lor.

Acest sistem ajută studenții să studieze și să contribuie la dezvoltarea abilităților lor în afara orelor sau pereților școlii. Studenții sunt capabili să demonstreze cunoștințele obținute conform standardelor sau competențelor de învățare.

Cele patru principii care stau la baza ISCS

Personalizarea învățării. Studenții sunt angajați în moduri și locuri diferite. Li se atribuie sarcini și învățare specifică într-un ritm și orientare care sunt evaluate în funcție de competențele și necesitățile lor. Pornind de la poziția inițială a fiecărui student, după o evaluare a abilităților, se formează sarcinile individuale de învățare. Acestea pot fi individuale sau colective. Implicarea în proiecte complexe, munca în grup și relațiile de învățare extracurriculare (de ex. grupuri consultative, stagii) ajută la o studiere mai profundă. Învățarea personalizată arată capacitatea studentului de a captura informația și limbajul. Prezentarea rezultatelor poate fi sub forma unei cărți electronice. Colectarea de informații și formarea planului implică studentul în diverse ramuri și studierea noilor informații. Profesorul urmărește progresul lucrării cu punctele forte, nevoile și interesele ce urmează să fie aplicate.

Competențele sunt baza învățării. Atunci când studenții dețin conținutul învățării, încep să avanseze, nu bazându-se doar pe numărul de ore petrecute în clasă sau anii petrecuți în instituție. Competențele sunt definite prin obiective explicite de învățare care împuternicesc studenții. Studenții primesc sprijin în timp util pentru a putea avansa și demonstra performanțele acumulate, rezultând în obținerea unui loc de muncă corespunzător. Competențele fiecărui student includ obiective de învățare explicite, măsurabile și transferabile.

Învățarea nu este legată doar de spațiul universitar. Studentul poate învăța oriunde și oricând prin diverse mijloace. Acest principiu permite studentului să își aleagă locul și ora de studiu. Acestea două, fiind flexibile, pot extinde aria și posibilitățile de învățare. Cu ajutorul tehnologiilor digitale, studenții își pot îmbogăți cunoștințele în afara perimetrului școlar, primind și credite pentru învățare, fiind evaluați pe baza demonstrației abilităților și cunoștințelor. Studiarea în afara orarului universitar și în orice loc este un mare avantaj pentru cei care, din diverse motive (personale, de sănătate, familiale), nu reușesc să fie prezenți în clasă.

A fi stăpân pe ceea ce înveți. Învățarea centrată pe student implică acestuia în propriul succes și include interesele și talentele sale în procesul de învățare. Studenții primesc o viziune clară asupra a ceea ce cunosc și stabilesc obiectivele a ceea ce trebuie să cunoască și să stăpânească pe termen lung. Ei determină ce au de învățat pe termen scurt pentru a obține rezultatele obiectivelor pe termen lung și primesc feedback asupra progresului lor. Astfel, studenții sunt ghidați și conduși în învățarea lor. Direcțiile sunt multiple, pentru a-și îmbunătăți ritmul de învățare, făcând evaluări formale și rapoarte de date pentru a-și înțelege punctele forte și obiectivele viitoare. Studenții, dirijând propria învățare, decid asupra ritmului folosind strategii de autoreglementare. Ei pot reflecta singuri asupra evoluției lor și a succesului.

Sistemul ISCS este conceput să răspundă nevoilor individuale ale studenților, implicându-i activ în propriul proces de învățare și dezvoltare. Prin personalizarea învățării, centrarea pe competențe, accesul la educație în orice moment și loc și implicarea activă a studenților în planificarea și evaluarea propriei învățări, ISCS reprezintă o abordare modernă și eficientă în învățământul superior.

3. Rolul profesorului în ISCS

Rolul profesorului în Învățământul Superior Centrat pe Student (ISCS) este evident atât în cadrul universității, cât și în mediul online. Profesorii gestionează planurile de învățare personalizate ale studenților, atât la nivel individual, cât și în

grupuri. Sistemul ISCS permite profesorilor să grupeze studenții în funcție de forțele lor de studiu și interesele specifice. De asemenea, profesorii pot aduce modificări sau completări planurilor de învățare ori de câte ori este necesar, fie că este vorba de studiere individuală sau de grup. Modificările sau feedback-ul pot fi furnizate și online, sub formă de comentarii scrise, procente, rubrici gradate sau alte forme de evaluare, în funcție de programul proiectat.

Profesorii se asigură că informațiile oferite pentru studiu ajută studenții să progreseze. Ei au acces la rapoartele individuale ale studenților, care le permit să urmărească progresul acestora, să vadă dacă studenții continuă în același ritm sau au schimbări și în ce direcție. De asemenea, profesorii au acces la același sistem de căutare ca și studenții, unde pot adăuga comentarii suplimentare, pot modifica sau organiza elementele din cadrul acestui sistem. Atunci când apar articole noi sau colecții individuale, profesorii le pot atribui grupurilor de studenți corespunzătoare.

Profesorii dispun de instrumentele necesare pentru a vizualiza prezentările, feedback-ul și pentru a efectua evaluările (notele). Studenții pot participa la ciclul de autorevizuire, evaluare colegială și evaluarea profesorilor, utilizând rubricile online. Studenții pot completa online rubricile cu privire la munca lor și pot oferi feedback despre munca colegilor. Profesorii pot vizualiza toate feedback-urile date de studenți. Profesorii au rapoarte privind evaluările individuale ale studenților pe rubrici, precum și evaluările de grup și de clasă de-a lungul timpului.

Sistemul integrat de învățare centrat pe student oferă profesorilor un tablou de bord care include accesul la profilurile studenților, planurile de învățare personalizate și competențele realizate de studenții lor. Cu ajutorul tabloului de bord, profesorii pot analiza materialele înșușite și pot alocă alte sarcini și evaluări. Pot monitoriza performanța zilnică și progresele înregistrate la aceste sarcini, pe lângă obiectivele și competențele asociate. Sistemul de învățământ superior centrat pe student sprijină utilizarea alertelor personalizate pentru profesori, studenți și părinți.

Profesorii colaborează cu consultanți, mentori și experți, fie față în față, fie online. Ei pot comunica separat sau în grupuri. Profesorii, mentorii/tutorii sau consultanții pot înregistra timpul petrecut cu studentul pe o sarcină sau temă. Profesorii au acces la toate rapoartele și orele petrecute de student cu mentorul/tutorul său, reflectând asupra muncii desfășurate, revizuind și comentând reflecțiile studenților. Ei pot genera rapoarte privind numărul de contacte dintre student și mentori/tutori, pot examina, adăuga sau edita punctele de învățare. Profesorii pot împărți rubricile de competență folosite la evaluarea demonstrațiilor studenților.

Demonstrațiile studenților se fac pe baza scalelor și rubricilor existente, pe care profesorii le pot edita pentru a se potrivi mai bine nevoilor de învățare. Profesorii pot adăuga sugestii și răspunsuri la întrebări și pot vedea dacă studentul citește sugestiile și feedback-ul.

Rapoartele despre performanța studentului ajută la planificarea studiului ulterior. Aceasta include analiza datelor și modificarea selecției și utilizării abordărilor instructive și a strategiilor de evaluare, asigurându-se că fiecare student beneficiază de o educație personalizată și eficientă.

4. Rolul instituției de învățământ în ISCS

Instituțiile de învățământ care implementează ISCS demonstrează un nivel avansat de dezvoltare, fiind în pas cu evoluția tehnologiei și a societății la nivel global. Aceste instituții se axează pe pregătirea specialiștilor în conformitate cu cerințele și regulile pieței muncii, manifestându-se ca o verigă importantă și indispensabilă în procesele sociale.

Funcționarea sistemului de Învățământ Centrat pe Student (ISCS) depinde în mare măsură de baza de date și de resursele pe care instituția le deține. Pentru un profesor, un sistem integrat de învățare centrat pe student, cu toate datele complete ale unui tablou de bord pentru fiecare student, este esențial. Acest tablou include accesul la profilurile cursanților, planurile de învățare personalizate, competențele și alte date relevante privind performanța studenților.

Sistemele moștenite de instituții pentru o abordare a învățării centrate pe student sunt adesea nepotrivite și nu corespund caracteristicilor și necesităților noului sistem ISCS. Sistemele de management al învățării, concepute pentru a sprijini cursurile conduse de instructor, nu se adaptează ușor progresului pe bază de competențe. Sistemele informatice pentru studenți, concepute pentru a susține un mediu unic de învățare, sunt prost echipate pentru a gestiona experiențele de învățare într-o varietate de setări academice și netradiționale. Aceste sisteme tradiționale sunt de fapt "date sărace" și medii limitate din punct de vedere funcțional în formarea practicilor instructive și organizaționale.

Instituțiile, până în prezent, au avut un sistem tradițional de învățare, care a demonstrat că studenții, la absolvire, ajungeau cu aceleași informații în domeniu. În prezent, înțelegem că, cu cât învățăm mai mult despre învățare, cu atât înțelegem mai mult că aceasta este multidimensională. Studenții pot varia în modul în care progresează la diferite discipline academice. Ritmul lor poate încetini în timp ce studiază mai profund un subiect sau trebuie să petreacă mai mult timp pentru a-l înțelege.

Pentru a sprijini implementarea învățării centrate pe student, un sistem informațional susținut de instituție ar trebui să includă procese și sisteme care să ajute aceste capacități funcționale. Principalele componente care pot sprijini aceste concepții sunt:

- managementul materialelor de învățare,
- managementul învățării,
- managementul evaluărilor,
- managementul resurselor de învățare,
- învățarea și colaborarea socială,
- profilul studenților,
- dovada învățării,
- intervenție și sprijin,
- managementul performanței,
- mediul de învățare online,
- raportarea și analiza,
- managementul curriculumului.

Profilul studentului este o rubrică obligatorie înregistrată în cadrul bazei de date. În ea se află toate datele despre student, inclusiv portretul său. Aceasta rubrică include date despre realizări, punctele forte, nevoile, interesele, modurile în care acesta învață cel mai bine și preferințele, acest profil fiind accesibil utilizatorilor. Aceste informații acoperă date precum:

- informații demografice
- date de testare de stat
- participare
- suport suplimentar pentru studenți
- date privind performanța și progresul competențelor
- interese și motivații
- credite și completări ale cursurilor
- evaluarea dovezilor de învățare legate de portofolii și învățarea bazată pe performanță
- greșeli obișnuite sau modele de practici aplicabile obiectivelor de învățare
- abilități de auto-reglementare și observațiile profesorului
- observațiile părinților și rapoartele autonome ale elevilor

Procesul de învățământ este repetabil: experiență-feedback-experiență-feedback. Pentru a sprijini tipul corect de feedback, sistemul integrat de învățare centrat pe student trebuie să urmărească, să stocheze și să raporteze informații despre locul studentului în raport cu obiectivele de învățare, actualizând în timp real modelul studentului. Aceste informații stau la baza funcțiilor de observare, măsurare și tablourile de bord cu rapoarte din conținutul integrat, activitățile și funcțiile de feedback. Feedback-ul este furnizat pe mai multe nivele: activitate, lecție, progres.

Prin implementarea acestor sisteme și procese, instituțiile de învățământ superior pot crea un mediu de învățare care să sprijine cu adevărat nevoile individuale ale studenților, contribuind astfel la succesul acestora în carieră și în viață.

Sistemul formal de colaborare și urmărirea rezultatelor poate fi detaliat în componente pentru autorizarea articolelor și a probelor, livrarea acestora, înregistrarea, notarea, analiza și rezultatele. Sistemul sprijină învățarea bazată pe competențe, iar fiecare element și sarcină de evaluare ar trebui să fie legate de unul sau mai multe părți din cadrul de referință.

ISCS sprijină elementele de evaluare și transmiterea acestora printr-un sistem de evaluare online, integrat într-un sistem de învățare bazat pe proiecte, livrat prin mediul online de învățare.

Grilele de evaluare. Unele sarcini de evaluare necesită rubrici pentru notare. Utilizarea rubricilor este o componentă importantă a studierii bazate pe proiecte și portofolii, ambele fiind aspecte esențiale ale funcției de învățare.

Toate evaluările studenților se raportează online în tablourile de bord. Studiarea online oferă conținutul și evaluările necesare pentru a permite studentului să progreseze.

Mediul de învățare online ajută la integrarea și accesul utilizatorilor (studenți, profesori, administratori) pentru vizualizarea și gestionarea profilurilor studențești, a planurilor de învățare personalizate, a datelor, a planurilor de lecții și a realizărilor.

Toate mesajele, recomandările și orientările online au ca scop individualizarea planului de studii al studentului.

Consilierul este persoana care colaborează cu studentul online, stabilind obiectivele aliniate cu competențele, sarcinile, etapele și dovezile indicatorilor de progres. Poate contribui la profilul și planurile de învățare, vizualiza munca studentului și oferi feedback despre aceasta. De asemenea, poate accesa resursele furnizate studentului de către universitate, sprijinindu-l și susținându-l pentru avansare. Utilizează instrumente de comunicare raționale pentru a colabora cu consilierii și profesorii, părinții, personalul universitar și alți implicați.

Mentorul (tutorii). Mentorul poate colabora online cu studentul pentru a stabili obiective, sarcini, etape și dovezi ale indicatorilor de progres. Poate dezvolta, administra și evalua munca depusă de către profesori și personalul instituției împreună cu studentul. De asemenea:

Poate primi feedback de la student și profesori.

Are acces direct la datele sumare privind progresele studentului în activitatea legată de domeniul lor de responsabilitate și poate analiza rapoartele de progres în funcție de standarde și sarcini.

Poate accesa resursele online, aliniate și furnizate de instituție pentru a sprijini studentul să avanseze.

Utilizează instrumentele de comunicare ale universității pentru a colabora cu profesorii și consilierii.

Poate vizualiza date cumulate și individuale privind creșterea studenților, incluzând date demografice și alte informații, cu capacitatea de a identifica tendințele și lacunele.

Utilizează rapoarte personalizate și rapoarte ad-hoc.

Poate vizualiza tabloul de bord care include progresele în ceea ce privește competențele, obiectivele de învățare și sarcinile de evaluare ale fiecărui student, profesor sau instituție, la zi sau istoricul.

Utilizează capacitatea de analiză predictivă pentru a determina dacă un student își menține ritmul sau îl schimbă.

Proiectarea sistemului informatic pentru învățarea centrată pe student. Pentru o bună și eficientă funcționare a sistemului de învățare centrat pe student în cadrul universității, este esențială implementarea unui sistem informatic adecvat. Pentru aplicarea tuturor principiilor, este necesară transformarea întregului sistem informatic într-un mod corespunzător.

Obiectivul principal al sistemului integrat de studiere centrat pe student este de a optimiza procesul de învățare, furnizând experiențe de studiere personalizate cu feedback orientat. Acestea pot fi realizate prin experiențe online și offline. Sistemul trebuie să faciliteze feedback-ul informativ sumativ pentru student și profesor din multiple surse. Învățarea progresează atunci când feedback-ul este primit în timp util, semnificativ și real. Feedback-ul trebuie să ajute studentul să corecteze neînțelegerile, să întărească sau să prelungească procesul de învățare și să indice ce trebuie să facă studentul în continuare. Răspunsurile la feedback pot veni de la profesori, colegi, consilieri, tutori sau software. Toate feedback-urile formează un lanț, iar când unul este neînțeles, tehnologia ajută la corectarea automată sau la abordarea personalizată.

Universitatea, prin utilizarea tehnologiei, ajută la sporirea studierii prin primirea feedback-urilor, ceea ce este dificil de obținut în învățământul tradițional.

Feedback-ul conține trei componente:

- *activitatea* – feedback formativ în timpul unei experiențe de învățare;
- *lecția* – feedback după învățare, verificând gradul de înțelegere;
- *progresul* – feedback-ul asupra modului în care un student este în legătură cu obiectivele de învățare, competențele, evaluările sumative ale universității și alte măsuri de progres.

Sistemul de învățare centrat pe student trebuie să sprijine următoarele:

- un cadru de referință în fixarea experiențelor de învățare, a resurselor, evaluarea și raportarea la competențe;
- fiecare student să dețină un profil personal care să conțină date din sistemele de sursă și contribuția studenților, părinților și altor persoane implicate în educația și bunăstarea studentului;
- personalizarea planurilor de învățare care susține studentul în funcție de starea și progresul său;
- experiențe noi de învățare;
- accesul la conținut, resurse digitale, resurse umane și instrumente printr-o interfață orientată spre utilizator;
- primirea de feedback în timp util și semnificativ în timpul învățării;
- multiple moduri de demonstrare și evaluare a însușirii materialului față de competență;
- relații, colaborare și comunicare;
- tablourile de bord care arată în timp real problemele cu care se confruntă studentul și nivelul progresului obținut;
- instrumente analitice pentru a sprijini practicile informative (învățare, predare, administrare).

Prin urmare, designul tehnic al sistemului integrat de învățare centrat pe student este modular și se bazează pe integrarea mai multor tehnologii.

Mediul de învățare din noua generație

Funcția de învățare socială și colaborare ajută la o comunicare sincronă și asincronă, incluzând instrumente precum forumuri de discuții, chat-uri, webinarii, texte, e-mailuri, Twitter și altele similare Facebook, care permit studenților să interacționeze între ei, cu profesorii și cu alte persoane implicate în educația lor. De asemenea, pot fi incluse instrumente de învățare pe proiecte, care permit studenților să colaboreze pe baza proiectelor. Toate colaborările între studenți și profesori în mediul online ajută la înălțurarea neînțelegerilor. Această comunicare poate fi utilizată în activități de învățare online sau offline.

Alertele sunt utilizate pentru trimiterea de e-mailuri și mesaje text către utilizatori cu privire la performanță, restanțe sau informații noi.

Motive de feedback. Spațiul de lucru al studentului este locul unde acesta lucrează și primește răspunsuri la activitățile sale. Răspunsul sau feedback-ul poate fi sub formă de insigne și fraze motivaționale. Motivația studenților este mai complexă decât simpla oferire a premiilor și trebuie să fie personalizată.

Creația este un element important în ISCS. Acest sistem va funcționa mai bine atunci când este combinat cu elemente de creație.

5. Sistemul ISCS: cerințe, prioritate și evaluare

Un sistem informatic integrat și multidimensional poate uni reformele actuale ale educației, utilizând eficient și creativ tehnologia în moduri care nu sunt posibile folosind sisteme separate. Universitatea implementează ISCS prin aplicarea învățării online și a învățării combinate. Toate informațiile și experiențele sunt gestionate de universitate printr-un sistem centralizat de informații. Evaluările sunt dezvoltate atât la nivel local, cât și central, conținând sarcini de performanță marcate prin rubrici. Evaluarea sau probele de evaluare sunt un proces complex, rezultatul eforturilor comune ale profesorilor și studenților. În cadrul ISCS, evaluarea este gestionată de profesor împreună cu studenții. Un subiect este considerat înțeles de student când acesta poate pune singur întrebări relevante asupra temei date, folosind metoda GM.

Urmărirea realizărilor se face în funcție de atingerea obiectivelor de învățare și valorificarea acestora în competențe. Studenții au planuri de învățare personalizate și liste de redare digitală bazate pe conținuturile necesare. Învățarea socială colaborativă se face în principal prin întâlniri față în față. Portofoliile și învățarea bazată pe proiecte nu sunt încă inițiative la nivel de sistem. Universitatea plănuiește să includă în viitor funcții de învățare socială și colaborativă pentru studenți, dar momentan aceste funcții sunt destinate doar personalului.

Componentele esențiale pe care universitatea ar trebui să le ia în considerare includ:

- cadrul de referință,
- activitățile de învățare aliniate la cadrul de referință,
- sistemul de evaluare,
- modelul studentului,
- urmărirea realizărilor,
- descoperirea resurselor de învățare,
- hărțile de învățare,
- tablourile de bord,
- învățarea socială și colaborativă.

Arhitectura conceptuală

Diferite produse cuprind aceste funcții în moduri diverse. Majoritatea includ modul în care acestea sunt integrate, utilizarea consistentă a standardelor de date, colectarea și gestionarea datelor în cadrul sistemului integrat. În funcție de modelul ISCS sau sistemul școlar, câteva funcții sunt esențiale pentru susținerea învățării personalizate bazate pe competențe:

- domeniu de informație personalizat studentului,
- domeniu de informație adaptat activităților și resurselor de învățare digitală,
- domeniu de informație adaptat evaluărilor și rubricilor,
- urmărirea adaptării studenților la domeniul de informație și la planul individual,
- descoperirea resurselor de învățare adaptate la domeniul de informație,
- studierea hărților adaptate la domeniul de informație,
- tablouri de bord și rapoarte adaptate la domeniul de informație personalizat studentului,

- liste de activități adaptate la domeniul de referință și modelul specific studentului,
- sisteme de analiză.

Cea mai mare parte a sistemului ISCS este bazată pe proiecte. Componenta de portofoliu este o funcție recomandată, dar nu obligatorie. Sprijinirea procesului de învățare pe proiecte este realizată de funcțiile portofoliului și urmărirea sarcinilor. Funcțiile de recomandare sau analiza a mișcării și funcțiile de feedback motivațional utilizează tehnologii de ajutor. Universitatea intenționează să exploateze sau să folosească pe scară largă aceste funcții, după ce sunt procesate și implementate.

Implementarea ISCS

Universitatea poate implementa învățarea bazată pe competențe folosind învățarea bazată pe proiecte, susținută de utilizarea conținutului digital dezvoltat local, a resurselor digitale și aplicațiilor online de bibliotecă. Se folosesc evaluări intermediare bazate pe progresul studenților. Studenții folosesc portofolii și învățarea bazată pe proiecte ca parte a unei inițiative la nivel de sistem. Planurile personalizate de învățare sunt utilizate pentru inițierea dezvoltării proiectelor împreună cu profesori, colegi sau mentori. Componentele esențiale pe care universitatea ar trebui să le ia în considerare includ ansamblul de idei, activități de învățare aliniate la ansamblul de idei, sistemul de evaluare, modelul studentului, urmărirea realizărilor, descoperirea resurselor de învățare, hărți de învățare, portofolii, tablouri de bord și rapoarte colaborative, cu accent pe instrumentele de management bazate pe proiecte.

Învățare online și mixtă

Universitatea organizează procesul de învățare pentru studenți mai în vârstă, netestați, care utilizează învățarea online și mixtă, plus parteneriate externe pentru antrenament tehnic. Conținutul digital pentru aceste categorii implică resurse de timp și aplicații de cursuri pentru formarea abilităților tehnice. Se urmăresc realizările și țintele de învățare pentru a le transforma în competențe. Învățarea socială și colaborativă se face față în față. Aici nu se folosesc portofolii sau învățare bazată pe proiecte ca inițiativă la nivelul întregului sistem, dar se trag acreditări externe ca parte a concentrării actuale. Universitatea dorește să includă funcțiile de învățare socială și de colaborare pentru studenți în viitor, dar deocamdată acestea sunt incluse doar pentru personal și partenerii externi de sprijin.

Modelul și necesitățile lui

Toate aceste opțiuni sunt prezente ca funcții de bază: mediul de învățare online, cadrul de referință și modelul specific studentului, activitățile de învățare aliniate la cadrul de referință, sistemele de învățare, rapoarte și liste de atribuție/activități. Luarea în considerare a modului în care aceste funcții de bază se referă la tehnologiile generice ar fi următorul pas în ansamblarea unui sistem integrat.

Implementarea ISCS

Efectuarea alegerii potrivite a meseriei pentru fiecare student este foarte importantă. Însă când acest lucru se întâmplă pe etape, se recurge la sistemele de studii online și mixte, care sunt foarte necesare și utile. Numai atunci când se dorește o avansare profesională este necesar să se recurgă la studii personalizate (ISC). Pentru îmbunătățirea rezultatelor performanței, care sunt legate de gestionarea studierii de o calitate superioară caracterizată de platformele integrate de studiere, este necesară

încadrarea în acest sistem, ISCS. Acomodarea și analiza la acest sistem asigură un mediu de învățare mai dinamic, în care conținutul și pedagogia se schimbă în funcție de circumstanțele specifice ale studentului.

Implementarea procesului de învățare centrat pe student este un proces complex de transformare, care necesită o planificare extensivă, un angajament, o dezvoltare profesională și susținere pentru toți cei implicați. Folosirea sistemului de învățare centrat pe student poate face gestionarea mai ușoară și eficientă atunci când scopurile instructive ale sistemului sunt înțelese clar, iar instruirea și sprijinul sunt oferite folosind o mentalitate de creștere și un proces de îmbunătățire continuă.

Standarde și cooperare eficientă

Învățarea centrată pe student necesită integrarea diferitelor aplicații de predare, învățare și abilități practice. Utilizarea standardelor de date coerente și stabilirea cooperării eficiente între aceste aplicații permit ca datele să circule mai ușor. Standardele sunt esențiale, în special la punctele în care trebuie integrat un sistem separat, iar datele din acest sistem trebuie să funcționeze în mod cooperant. Această integrare necesită ca o organizație să aibă un plan de cartografiere a cerințelor de confidențialitate și securitate, a protocoalelor de conectare, a numelor de câmpuri partajate și a accesului la conținut în cadrul mai multor sisteme. Sistemele informatice bazate pe standarde și cooperare între ele sunt mai rapide în implementare.

6. Metoda GM în evaluarea finală din ISCS

Metoda de evaluare finală GM (Gholamali Mohammadifard) este concepută pentru a corespunde rigorilor unui sistem de învățare centrat pe student. Aceasta implică un proces colaborativ de evaluare, unde profesorul, studentul și colegii din grupul de studiu au roluri active. Metoda GM are cinci componente esențiale:

Stabilirea subiectelor: studenții primesc un spațiu online sau offline pentru a formula întrebări din materialul studiat, în funcție de interesele și nivelul lor de pregătire. Numărul de întrebări este stabilit de profesorul titular al cursului.

Pregătirea răspunsurilor: fiecare student selectează un număr de întrebări formulate și pregătește răspunsuri detaliate, pe care le prezintă în scris.

Prezentarea răspunsurilor: materialele pregătite sunt predate examinatorului, iar studenții prezintă oral întrebările și răspunsurile în fața colegilor, fără a avea acces la notițele scrise.

Evaluarea colegilor: colegii prezenți la prezentare ascultă și pot interveni cu întrebări. După fiecare prezentare, aceștia își acordă note colegului prezentator pe un formular tipizat.

Evaluarea finală: profesorul primește formularele completate și stabilește nota finală pentru fiecare student, bazându-se pe performanțele teoretice, practice, evaluarea colegilor și activitatea desfășurată pe parcursul semestrului.

Concluzii

Pentru a înțelege mai bine sistemul de studii centrat pe student, este important să recunoaștem că acesta se bazează pe experiența de învățare a studenților, direcțiile de cercetare și dezvoltarea creierului, creativitate, motivație, perseverență, autoreglementare și aplicarea cunoștințelor în rezolvarea problemelor reale.

Abordarea personalizată a educației pune accent pe competențe și practică, permițând învățarea în orice moment și loc. Organizarea învățării centrate pe student

variază semnificativ de la o universitate la alta, în funcție de politicile instituției și nevoile studenților. Tehnologia joacă un rol crucial în implementarea acestui sistem, având potențialul de a avansa învățarea prin inovație și creativitate.

Învățământul tradițional limita adesea capacitățile de inovație ale studenților, dar dezvoltarea tehnologică și utilizarea acestora în cadrul învățământului centrat pe student contribuie la dezvoltarea creativității și oferă oportunități de învățare în diverse contexte și locuri. Este o metodă actuală care corespunde criteriilor psihoe emoționale, socio-economice și dezvoltării tehnologice, fiind adaptată nevoilor contemporane ale studenților și societății.

Bibliografie

1. Caliper AnalytISCS™: <http://www.imsglobal.org/activity/caliperram>;
2. CARL ROGERS Traducere din limba engleză de Anacaona Mîndrilă-Sonetto; 1961 by Carl R. Rogers Copyright © renewed 1984 by Carl R. Rogers, București: Editura Trei, ISBN 978-973-707-916-9;
3. Common Core State Standards - <http://www.corestandards.org/developers-and-publishers/>
4. Common Education Data Standards - <http://ceds.ed.gov/>
5. Democracy and Education by John Dewey A Penn State Electronic ClassISCS Series Publication, 2001;
6. Dewey, J. Democracy and education: An introduction to the philosophy of education. New York: WLC Books (Original work published 1916);
7. Ed-Fi Alliance - <http://www.ed-fi.org/>
8. Electronic Data Interchange - http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_data_interchange
9. Enterprise Service Bus - http://en.wikipedia.org/wiki/Enterprise_service_bus
10. Experience API - <http://www.adlnet.gov/tla/experience-api/>
11. F.H. Hayward (1872-1954): A Forgotten Educationalist or An Educational Failure? Moral Education and Education for Citizenship in England
12. IMS Common Cartridge- <http://www.imsglobal.org/cc/>
13. IMS Learning Tools Interoperability - <http://www.imsglobal.org/lti/>
14. IMS Question and Test Interoperability - <http://www.imsglobal.org/question/>
15. Knowles, M. S. and Knowles, H. F. (1955) How to Develop Better Leaders, New York: Association Press.
16. Knowles, M. S. and Knowles, H. F. (1959) Introduction to Group Dynamics, Chicago: Association Press. Revised edition 1972 published by New York: Cambridge Books.
17. Learning Registry - <http://learningregistry.org/>
18. Learning Resource Metadata Initiative - <http://www.lrmi.net/>
19. Mohammadaifard Gholamali, Metoda G.M. in evaluarea studenților la finalul cursului; Conferința "Preocupări contemporane ale științelor socio-umane"; Chișinău, Moldova, ULIM; 11-12 decembrie 2015, manifestare științifică internațională, pag 221-224;
20. Next Generation Science Standards - <http://www.nextgenscience.org/>
21. Open Archives Initiative - Protocol for Metadata Harvesting - <http://www.openarchives.org/pmh/>
22. Open Badge Infrastructure - <http://openbadges.org/>
23. Piaget, J. (1970). Science of education and the psychology of the child. New York: Viking.

- 24. Postsecondary Electronic Standards Council - <http://www.pesc.org/>
- 25. Representational State Transfer - http://en.wikipedia.org/wiki/Representational_state_transfer
- 26. SIF Association - <http://www.sifassociation.org>
- 27. Simple Object Access Protocol - <http://en.wikipedia.org/wiki/SOAP>
- 28. State Exchange of Education Data - <http://www.ncpublISCschools.org/data/seed/>

BENEFITS OF LOGIC MODEL FOR PROGRAM EVALUATION PLANNING
BENEFICIILE MODELULUI LOGIC PENTRU PLANIFICAREA EVALUĂRII
PROGRAMULUI

BULAT Violeta, PhD student, Doctoral School „Educational Sciences”, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau

<https://orcid.org/0000-0002-6261-445X>

Abstract. The cornerstone of an effective evaluation is an intimate understanding of the program under consideration. Hence, logic models can be very useful in evaluation planning since they provide the evaluator with a visual depiction of how the program is supposed to work. Logic models can help evaluators better match the evaluation to the program by helping them focus on critical components of the program. As an advance organizer, the logic model aids the evaluator to focus on the important elements of the program and to identify what evaluation questions should be asked and why, as well as what measures of performance are key. If a particular result is included in the logic model, then it generally should be included in the evaluation as a factor to track and measure. The logic model can help the evaluator prioritize where to spend the limited resources allocated to the evaluation. It helps the evaluator focus more specifically on what information stakeholders really need to know about the program. If a logic model does not exist when the evaluator is hired, it will be extremely useful if the evaluator, in collaboration with various stakeholders, works to create one.

Rezumat. Piatra de temelie a unei evaluări eficiente este o înțelegere profundă a programului în cauză. Prin urmare, modelele logice pot fi foarte utile pentru planificarea evaluării, deoarece oferă evaluatorului o reprezentare vizuală a modului în care programul ar trebui să funcționeze. Modelele logice pot ajuta evaluatorii să adapteze mai bine evaluarea programului, ajutându-i să se concentreze asupra componentelor critice ale acestuia. În calitate de planificator prealabil, modelul logic îl ajută pe evaluator să se concentreze asupra elementelor importante ale programului și să identifice ce întrebări de evaluare ar trebui să fie puse și de ce, precum și ce măsuri de performanță sunt esențiale. Dacă un anumit rezultat este inclus în modelul logic, atunci, în general, acesta ar trebui inclus în evaluare ca factor de monitorizare și măsurare. Modelul logic îl poate ajuta pe evaluator să stabilească prioritățile în ceea ce privește utilizarea resurselor limitate alocate evaluării. Acesta îl ajută pe evaluator să se concentreze mai precis asupra informațiilor pe care părțile interesate trebuie cu adevărat să le cunoască despre program. În cazul în care nu există un model logic atunci când evaluatorul este contractat, acesta va fi extrem de util dacă evaluatorul, în colaborare cu diverse părți interesate, va lucra pentru a crea unul.

Keywords: program evaluation, evaluation planning, logic model, measures of performance.

Cuvinte cheie: evaluarea programului, planificarea evaluării, model logic, măsuri de performanță.

Clearly, for an evaluator to accurately plan and implement an evaluation to examine the effort and reliability of program activities, as well as their effectiveness, it is essential that there be a clear understanding of the mission, goals, and objectives. Furthermore, the evaluator should pay close attention to the expected link between the program's activities and expected outcomes. There are tools available that can assist evaluators in discerning the intended linkage between or among program components. One of the most important, and probably most widely used, tools available is the logic model.

The logic model is a graphic representation or picture of how a particular program is supported to work. In 2013, Knowlton and Phillips described the logic model as simply a visual display of pathways from actions to results. This is intended to communicate the intended relationship among the program's various components. Logic models should not simply depict the status quo (what is), but instead should depict what the program will do—how the program will improve a particular condition or outcome as a result of the implementation of articulated activities and strategies.

Benefits of logic models

A logic model is an valuable tool for program managers and staff in conceptualizing, planning, and communicating with others (e.g. policymakers, potential funders, and community members). It can help build a unified vision and a common understanding of the program by requiring stakeholders to come to consensus about the various components of the program. Good logic models also result in more precise communication about the various aspects of the program and how they fit together to achieve the intended outcomes. Co-construction of the logic model can be a tool to engage diverse stakeholders, enhance teamwork and collaboration, and build ownership of the program among those involved in developing the logic model.

A logic model makes assumptions about the program explicit, and it increases coherence when trying to explain the complexity of the program's design and intended results. It maps how the program intends to achieve its goals. An important feature of the logic model is that it helps stakeholders distinguish between what a program does (activities) and what results (outcomes) it expects to achieve. It can also increase internal and external buy-in about the program, how it works, and what it's trying to achieve, thus inspiring different stakeholder groups to communicate about the program in the same manner.

As a powerful communication tool, the logic model can be used to demonstrate to potential funders that the program is sound and well thought out, and it can streamline the grant application by succinctly describing the program. Of course, the benefits of a logic model can only be realized if it is a good model. Based on a review of the literature on logic models, it is suggested the following questions be asked to determine if the logic model is a good one:

- Does the logic model make sense?
- Is the information in the logic model meaningful?
- Is the logic model culturally appropriate (in terms of how it is graphically represented as well as the narrative information)?

- Are the strategies and activities, as depicted in the logic model, doable?
- Can the information, such as the intended outcomes, be verified?
- Is the information in the model easy to follow and understand?
- Is the logic model depiction visually appealing and user-friendly?

A logic model should be essentially a “living” document that is responsive to program changes; that is, logic models should be carefully designed but not fixed or too rigid that they ultimately stifle innovative thinking and change. Programs can and should change over time in response to refinements made by the implementers, formative feedback from evaluators, realities impacting the program change, changes in stakeholder interests and beliefs, and external influences (e.g. demographic changes in the community). Therefore, logic models should be flexible and dynamic so that when significant changes are made to a program, those modifications are reflected in an updated logic model. This will only occur to the extent that logic models are regularly reviewed and updated to reflect innovation and current conceptions of the program.

Limitations of the logic models

As Knowlton and Phillips noted, the proper reference logic model is no guarantee of logic. There is some danger in seeing a graphic dispensation on paper and considering it true. Typically, models do not take unintended consequences into account, although every program has side effects.

Another caution is that although the use of logic models has increased substantially over the past few decades, readers may be disappointed to learn that there is no strict standardization in the content, format, and visual look. This is not necessarily a bad thing, but it does mean that logic models can vary in their complexity and take many different forms, including flowcharts, tables, pictures, and diagrams, and can include different components. However, most (certainly not all) logic models are limited to a single page, have some fundamental components and provide a simplified visual representation of the relationship among components of a program depicted in a linear, causal pathway (from left to right) from program activities to an aspirational set of outcomes. Having said this, a potential concern with logic models is that they can be too reductionistic and linear.

Logic models clearly aim for simplicity rather than accurately capturing every detail of an intervention. A challenge here is finding the right balance between providing sufficient depth and breadth to understand the program and its context without being so complicated that it loses its appeal and ability for users to quickly grasp the program being described. Provided in the real world, they are undoubtedly influenced by a range of factors beyond those often highlighted in logic models. Particularly, those serving marginalized groups are often complex and messy, not simply and linear.

These cautions about logic models should be acknowledged and not taken lightly. Considering these potential pitfalls, the goal for program planners, evaluators, and others involved in logic model development should be to develop a useful logic model that balances brevity and complexity while simultaneously distilling an intervention to its key components and relationships without oversimplifying connections. While logic models cannot definitively represent the real world of

uncertain causal relationships, they do have great value in social program planning and evaluation.

The logic model can help the evaluator prioritize where to spend the limited resources allotted to the evaluation. It helps the evaluator focus more specifically on what information stakeholders really need to know about the program. If a logic model does not exist when the evaluator is hired, it will be extremely useful if the evaluator, in collaboration with various stakeholders, works to create one.

Tabel 1. Summarizes the major benefits of the logic model for evaluation planning

Provide focus	Help the evaluator determine what to evaluate by providing focus on the most important activities and outcomes to examine
Determine questions	Help identify the questions the evaluation will ask
Identify indicators	Help determine what key metrics and data to collect to provide evidence to answer the evaluation questions
Aid data collection	Help determine appropriate data sources, methods, instruments, and samples
Determine timing	Help plan for timing of data collection efforts
Facilitate learning	Help evaluator and others develop a good understanding of the program
Maximize use of resources	Facilitate more efficient use of evaluation resources by providing greater focus to the evaluation

Components of logic models

As stated earlier, there is no single way to depict a logic model. However, for the most simplified format of logic model typically used in the field, there are four basic components that appear: inputs, activities, outputs, and outcomes.

Inputs are resources (human and financial) and contributions that are required to support the program. These are the things that are invested in to make the program operate. Inputs might include staff, volunteers, funding, program infrastructure, materials, and facilities.

Activities are the strategies, services, and tasks undertaken by the program to bring about the desired changes. Activities answer the question, What do you do in the program? The activities are the program’s interventions.

Outputs are the products, goods, and services generated by the project from the program activities. It should be noted that many evaluators do not separate out activities and outputs in their models. McLaughlin and Jordan (2015) made a distinction by pointing out that activities represent what the program does, whereas outputs are what the program produces. Outputs answer questions about “how many” and should not be confused with outcomes.

Outcomes are the actual changes, benefits, and impacts on individuals, communities, organizations, and systems that occur as a result of exposure to the program’s activities and outputs. The outcomes answer the question, What difference did the program make? In thinking about outcomes, there should be clarity on who will experience the changes. Results or changes can occur at the individual level, organization level, community level, or system level. Some logic models include only an outcomes column, whereas others break the outcomes down into short-term outcomes, intermediate outcomes, and longer-term outcomes. Short-term outcomes

are those early, most immediate changes and benefits most closely associated with the direct and immediate results of the program and are generally achievable within weeks, months, or one year. Examples of short-term outcomes include changes in individuals' knowledge, attitudes, or motivations about a particular issue as a result of participating in the program. The intermediate outcomes are those expected to result from or follow the short-term outcomes—that is, what results should occur next. Longer-term outcomes, sometimes referred to as impacts, are more distant in time and may take years or decades to occur. These are things that are desired to occur over time, resulting from the achievement of short-term and intermediate outcomes. Longer-term outcomes are most difficult to measure and are attributed to the program's actions.

Because programs do not exist in a vacuum, some logic models include additional components such as assumptions and environmental conditions. Including these additional features in the logic model allows it to capture more cultural and context-specific information. The assumptions the program developers argue are underlying beliefs or ideas about why the strategies and activities implemented by the program will lead to the desired outcomes. Environmental conditions include other circumstances and influences on program results that are beyond the program's control but can influence the success (or lack thereof) of the program. These might include political, social (e.g. community), and economic conditions. These factors might evolve over time and require a change in program strategies and activities.

Types of logic models

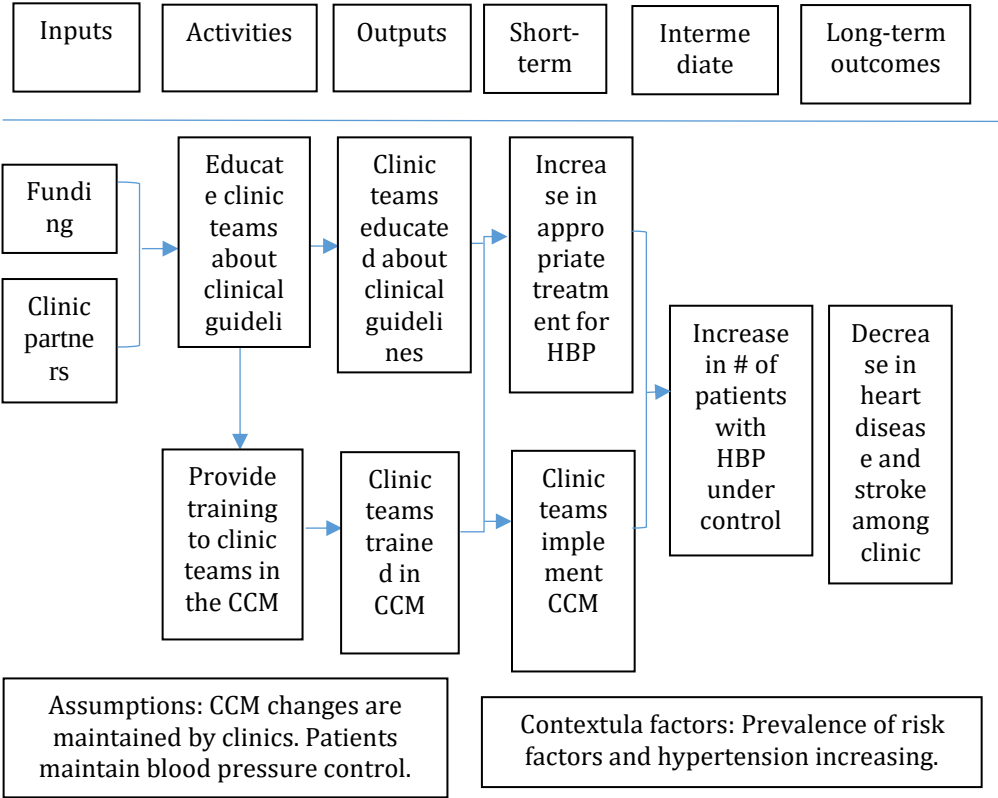
There is no one correct standard or format for the look of the program logic model. While the typical logic model is designed to be read from left to right in a linear fashion, others might be vertically represented to be read from bottom to top as a way of expressing the sequencing and relationship of program components. A typical program level logic model is depicted in tabular format that simply itemizes the program inputs, activities, outputs and outcomes as illustrated in the next Table 2.

Table 2. Example of simple logic model

Inputs (what is invested)	Activities (what is done)	Outputs (what products, goods, and services are generated)	Outcomes (what results)
Staff Volunteers Grant funding Donations Collaborations	Worshops Outreach	Number of new curricula developed Number of workshops offered Number of completed participants	Increased participant knowledge of healthy eating Changes in participant attitudes on portion sizes

Instead of just columns, some logic models use arrows to show the detailed progression of program logic—that is, to illustrate what leads to what. Some also add other components such as reach, assumptions, and contextual or environmental factors. Assumptions are the beliefs of stakeholders about how the program will work. The assumptions are generally based on the theoretical and empirical literature, best practices, and past experience with the current or similar programs. Contextual or environmental factors are those that the program may have little to no control over but include external factors (e.g. cultural norms, job market, political climate) that

might interact with and influence the program or intervention. Contextual factors can include things such as political constraints that impede program implementation, socioeconomic conditions impacting the target population, and competing initiatives sponsored by other agencies.



Note: CCM denotes Chronic care model

Figure 1. Program logic model

Source: Centers for disease control and prevention.

Not all logic models are depicted as linear. While linear models are better at guiding discussions.

Creating a logic model involves collaboration among program developers, implementers, and evaluators to ensure a comprehensive and realistic representation of the program's theory of change and intended impact. In conclusion, logic models provide a roadmap for program planning and design. Moreover, it helps in determining what to measure and assess during evaluations and offers a concise way to communicate the program's intended outcomes to stakeholders.

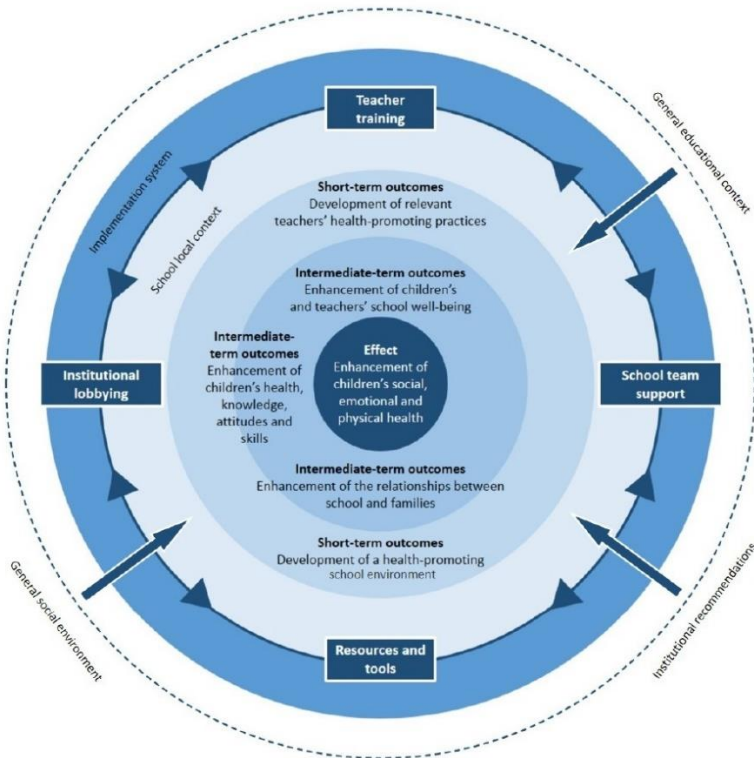


Figure 2. Circular logic model

Source: BARNEKOW V., JENSEN B., CURRIE C., DYSON A., EISENSTADT N. and MELHUISE E., *Improving the lives of children and young people: case studies from Europe Volume 3. School, Denmark*

Bibliography

1. BARNEKOW V., JENSEN B., CURRIE C., DYSON A., EISENSTADT N. and MELHUISE E., *Improving the lives of children and young people: case studies from Europe Volume 3. School, Denmark*, 2013.
2. THOMAS V., CAMPBELL P. *Evaluation in today's world*, 2021, Los Angeles.
3. PATTON, M. Q., *Developmental evaluation: Applying complexity concepts to enhance innovation and use*. Guilford Press, 2010.
4. ROSSI, P. H., LIPSEY, M. W., FREEMAN, H. E., *Evaluation: A systematic approach*. Sage Publications, 2004.
5. WEISS, C. H. *Evaluation: Methods for studying programs and policies*, U.S.A., 1998.
6. <https://lmcourse.ces.uwex.edu/>

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND ACADEMIC PERFORMANCE OF YOUNG SCHOOL-AGED PUPILS

RELAȚIA DINTRE INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ ȘI PERFORMANȚA ACADEMICĂ A ELEVILOR DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ

IURCHEVICI Iulia, PhD, associate professor, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau

<https://orcid.org/0009-0005-4368-3926>

Abstract. This article aims to reveal the role of emotional intelligence in achieving academic success. Although much research has explored the relationship between these two variables, few studies have focused on early school age. Through the empirical study presented in this article, we sought to answer the question: Does emotional intelligence influence the academic performance of primary school students? The analysis of the obtained results allowed us to answer this question affirmatively, as we found a direct proportional relationship between emotional intelligence and the academic performance of primary school students. Subjects who had a low level of expressing and appreciating their own and others' emotions also showed a low level of using emotions in solving school problems. The academic performance of students increased following a psychological intervention program aimed at developing and capitalizing on their emotional intelligence.

Rezumat. Acest articol vizează dezvăluirea rolului inteligenței emoționale în obținerea succesului școlar. Deși sunt multe cercetări care au urmărit relația dintre aceste două variabile, puține dintre ele au fost realizate la vârsta școlară mică. Prin studiul empiric expus în acest articol am căutat să răspundem la întrebarea: Influențează inteligența emoțională performanțele academice ale elevilor din ciclul primar? Analiza rezultatelor obținute ne-a permis să răspundem afirmativ la întrebarea înaintată, întrucât am constatat o relație de proporționalitate directă între inteligența emoțională și performanțele academice ale elevilor din ciclul primar. Subiecții care au avut un nivel scăzut al exprimării și aprecierii emoțiilor proprii și ale celorlalți au prezentat și un nivel scăzut al utilizării emoțiilor în soluționarea problemelor de ordin școlar. Performanța academică a elevilor a crescut în urma parcurgerii unui program de intervenție psihologică orientat spre dezvoltarea și valorificarea inteligenței emoționale a acestora.

Keywords. students of small school age, general intelligence, emotional intelligence, academic performance, psychological intervention program aimed at developing students' emotional intelligence.

Cuvinte cheie. elevi de vârstă școlară mică, inteligență generală, inteligență emoțională, performanță academică, program de intervenție psihologică orientat spre dezvoltarea inteligenței emoționale a elevilor.

Introducere

Inteligența emoțională a devenit un fenomen intens cercetat de oamenii de știință din diverse domenii, având implicații semnificative în multiple aspecte ale vieții umane. Inteligența emoțională se referă la capacitatea unei persoane de a înțelege, gestiona și utiliza propriile emoții în mod eficient, precum și la abilitatea de a naviga în relațiile sociale și de a comunica eficient cu ceilalți, adaptându-și comportamentul

în funcție de persoană și de context. În domeniul psihologiei, cercetătorii au fost din ce în ce mai interesați să înțeleagă impactul inteligenței emoționale asupra sănătății mintale, relațiilor și succesului general în viață. Numeroase studii au analizat legăturile dintre inteligența emoțională și rezultatele în diverse domenii, precum educația, munca, sănătatea și leadershipul.

Cu referire la educație, mult timp, inteligența cognitivă a primat în fața celei emoționale în modul în care copiii au fost educați. În prezent, specialiștii confirmă faptul că inteligența emoțională joacă un rol fundamental în formarea și dezvoltarea unor copii deștepti, fericiți și de succes. Învățătorii și părinții au fost permanent interesați de succesul academic și de adaptarea socială a copiilor, atât în cadrul școlii cât și în afara acesteia. Însă, doar recent cercetătorii au realizat că viața emoțională a copilului are un impact semnificativ asupra acestor două aspecte. Pentru ca elevii din clasele primare să depășească mai ușor problemele emoționale, cadrele didactice și părinții trebuie să găsească noi metode și resurse de a le dezvolta capacitățile, în special inteligența emoțională, care este o achiziție valoroasă pe care se pot baza oricând în viitor.

Impactul semnificativ al inteligenței emoționale asupra succesului școlar al elevilor este susținut de cercetările realizate de Marc Brackett [3], Susan David [10], Alicia Lieberman [15], Richard Boyatzis [2], Jerrell C. Cassady [5], și Joseph Ciarrochi [7]. Acești cercetători au contribuit la înțelegerea complexității relației dintre inteligența emoțională și stresul asociat mediului școlar, oferind perspective importante asupra modului în care abilitățile emoționale pot influența modul în care elevii fac față presiunii academice și sociale. Alte cercetări, precum cele ale lui John D. Mayer și Peter Salovey [19], Daniel Goleman [14], Joseph A. Durlak, Roger Weissberg, Allison B. Dymnicki, Rebecca D. Taylor, și Kriston B. Schellinger [12], au examinat pe scară largă relația dintre inteligența emoțională și calitatea relațiilor interpersonale ale elevilor. Rezultatele acestor studii au evidențiat faptul că inteligența emoțională facilitează relațiile interpersonale sănătoase, ceea ce poate avea un impact pozitiv asupra mediului de învățare. Elevii cu abilități bune de comunicare, empatie și cooperare beneficiază de relații mai bune cu profesorii și colegii, influențând pozitiv colaborarea în proiecte școlare și atmosfera generală în clasă.

Inteligența emoțională poate influența nivelul de motivație și perseverență al elevilor, precum și succesul lor pe termen lung. Această idee este susținută de studiile Angelei Duckworth [11], care a explorat relația dintre "grit" (perseverența și pasiunea pe termen lung pentru obiective) și inteligența emoțională, evidențiind importanța abilităților sociale și emoționale în eforturile de a atinge obiectivele. De asemenea, studiile Carolinei Adams Miller și Michael B. Frisch [1], care au investigat conexiunile dintre inteligența emoțională și realizarea obiectivelor personale, inclusiv motivația și perseverența în fața provocărilor, sunt relevante. Paul Tough [28] a explorat factorii care contribuie la succesul academic și social al copiilor, subliniind importanța trăsăturilor precum perseverența și motivația, care sunt strâns legate de inteligența emoțională. Carol Dweck [13] a examinat relația dintre abilitățile emoționale și motivația perseverenței în învățare. Daniel Goleman [14], în cartea sa "Inteligența emoțională", a subliniat importanța acesteia în dezvoltarea motivației, autocontrolului și perseverenței în fața dificultăților.

Travis Bradberry și Jean Greaves, autorii cărții "Emotional Intelligence 2.0" [4], precum și o parte din cercetătorii amintiți mai sus - Richard Boyatzis, Marc Brackett, Daniel Goleman, John D. Mayer și Peter Salovey - s-au preocupat și de înțelegerea relației dintre inteligența emoțională și autoconștientizarea elevilor, oferind date și cadre teoretice care ajută la conturarea practicilor educaționale și a intervențiilor destinate dezvoltării competențelor emoționale în rândul elevilor.

O altă temă care a suscitat interesul experților în domeniul psihologiei și educației este contribuția inteligenței emoționale la dezvoltarea rezilienței elevilor. Rezultatele studiilor lui Susan David, Carol Dweck, Angela Duckworth și Richard Boyatzis arată că elevii care pot să-și gestioneze eșecurile și să învețe din experiențele negative sunt mai predispuși să depășească obstacolele și să se adapteze la noile provocări academice.

După cum vedem, există multe cercetări care au urmărit inteligența emoțională în relație cu performanțele academice, creativitatea, succesul social și agresivitatea. Însă, puține dintre acestea au fost realizate la vârsta școlară mică. Scopul cercetării de față constă în determinarea influenței inteligenței emoționale asupra performanței academice a elevilor din ciclul primar.

Material și metodă

Eșantionul cercetării: În calitate de respondenți în cadrul experimentului de constatare au fost incluși 30 de elevi din clasa a IV-a ai Liceului Teoretic George Călinescu din mun. Chișinău. La realizarea testului au participat toți cei 30 de elevi. Formarea eșantionului de subiecți a fost realizată în conformitate cu scopul și obiectivele cercetării și cu acceptul părinților.

Experimentul psihopedagogic s-a desfășurat în trei etape: în prima etapă am examinat raportul dintre inteligența emoțională, inteligența generală a elevilor și reușita lor la învățătură; în cea de-a doua etapă am intervenit cu un program de intervenție psihologică în vederea sporirii gradului de dezvoltare a inteligenței emoționale; iar în etapa a treia am evaluat eficiența programului formativ și am demonstrat prin date concrete că inteligența emoțională influențează performanța academică a elevilor de vârstă școlară mică.

Pentru realizarea demersului experimental, în acord cu scopul, obiectivele și ipoteza cercetării, am aplicat următoarele metode și tehnici de culegere a materialului factologic: testul de determinare a nivelului de inteligență emoțională (variante pentru copii, adaptată de Mihaela Roco după varianta pentru adulți a lui Bar-On și Goleman) [22], testul de inteligență generală Matricile Progresive RAVEN (variante color pentru copii) [9], analiza documentației școlare [16], convorbirea [6], observarea [8], experimentul psihopedagogic [16], precum și metode statistice de prelucrare a datelor.

Rezultate și discuții

Pentru a realiza scopul și obiectivele propuse și a verifica ipoteza cercetării, am aplicat metodele de culegere a datelor factologice menționate anterior. În urma măsurării variabilei inteligență emoțională, am constatat că majoritatea respondenților, 43,3%, au demonstrat un nivel mediu de inteligență emoțională. Aceasta sugerează că subiecții își controlează emoțiile, dar nu sunt capabili să le utilizeze eficient în situații critice, deoarece le lipsește înțelegerea implicațiilor sociale

ale emoțiilor și sentimentelor, monitorizarea emoțiilor în raport cu sine și cu ceilalți, încurajând emoțiile negative și moderându-le pe cele pozitive.

30% dintre elevi au atins nivelul de peste mediu de inteligență emoțională, indicând o abilitate superioară de a recunoaște și gestiona propriile emoții și sentimente, precum și pe cele ale altora, mai bine decât cei cu un nivel mediu. Acești elevi cunosc momentul și modul de exprimare a emoțiilor și recunosc necesitatea de a le controla atunci când este necesar, dând curs sau detașându-se de o emoție în mod adecvat.

27,6% dintre respondenți au demonstrat un nivel sub medie al inteligenței emoționale, indicând o slabă identificare a emoțiilor și o recunoaștere deficitară a emoțiilor în limbaj și comportament. Aceasta sugerează o incapacitate de a apela la emoții pentru a le ajuta și informa gândirea, rațiunea și procesul de luare a deciziilor și rezolvare a problemelor. Astfel, aceștia nu pot utiliza emoțiile pentru a stabili o legătură empatică sau relații cu ceilalți. Niciun elev din cei 30 implicați în cercetare nu a atins nivelul excepțional al inteligenței emoționale. Datele analizate sunt comprimate în Figura 1.

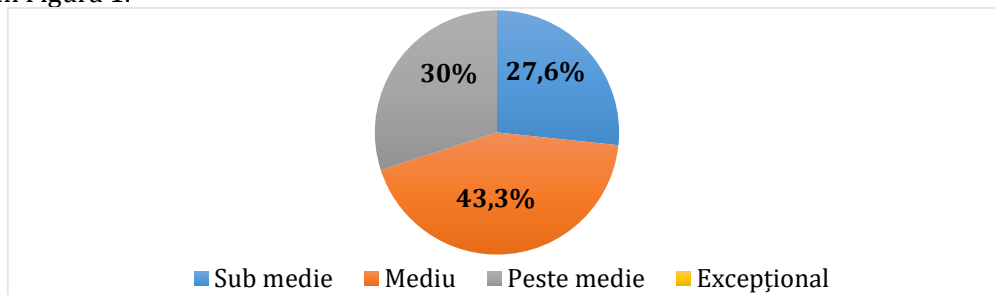


Figura 1. Nivelul inteligenței emoționale a subiecților cuprinși în cercetare

Rezultatele testului au arătat că subiecții cu un nivel scăzut al aprecierii și exprimării emoțiilor proprii și al aprecierii emoțiilor trăite de alții prezintă un nivel scăzut al utilizării emoțiilor în soluționarea problemelor. Aceasta indică necesitatea de a interveni pentru a spori nivelul de dezvoltare a inteligenței emoționale a elevilor, pe dimensiunile: aprecierea și exprimarea emoțiilor, controlul emoțiilor și utilizarea emoțiilor în soluționarea problemelor.

În introducerea acestui articol am prezentat rezultatele cercetărilor care demonstrează că inteligența emoțională este un factor esențial în obținerea performanțelor școlare. Următorul pas, în vederea verificării ipotezei și atingerii scopului cercetării, a fost determinarea performanțelor academice ale subiecților. Performanța școlară se distribuie pe un continuum între succes (performanță de nivel înalt) și insucces (nivel insuficient de performanță). Progresul școlar exprimă aprecierea rezultatelor obținute și a evoluției situației la învățatură a elevului, raportate la performanțele anterioare. În învățământul primar, evaluarea rezultatelor învățării este criterială și se efectuează prin descriptori. Obiectivul principal al evaluării criteriale este îmbunătățirea rezultatelor obținute individual sau în grup, contribuind la motivarea pentru învățare și la (auto) corectarea greșelilor, astfel contribuind la dezvoltarea personalității școlarului mic [27, p.159].

Pentru a constata performanțele academice ale elevilor, am analizat informațiile din catalogul clasei. Performanțele elevilor sunt notate în acest document

școlar prin descriptori și calificative, fiecare desemnând un anumit grad al realizării [17, p. 13-14]. În cercetarea de față, performanțele academice sunt reprezentate de media generală a calificativelor pe două semestre ale anului școlar 2022-2023. Analizând conținutul catalogului școlar, am identificat că 12 elevi au calificativul „Foarte bine”, 15 elevi au calificativul „Bine”, iar 3 elevi au calificativul „Suficient”. Datele sunt reflectate în Figura 2.

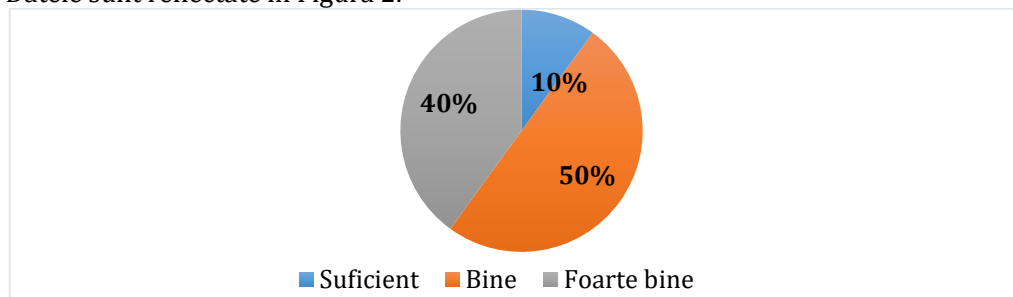


Figura 2. Performanțele academice ale elevilor

Datele din Figura 2 arată că, în general, elevii cuprinși în cercetare au performanțe academice bune și foarte bune, care, raportate la standardele pregătirii școlare, prezintă succes școlar și, implicit, dezvoltarea personalității, indicând faptul că elevii au reușit să-și formeze un repertoriu de competențe în acest interval de timp (an școlar).

Performanța școlară nu este posibilă în absența unui anumit nivel de inteligență generală. Savantul Nicolae Silistraru remarcă: „Cunoașterea înseamnă aplicare, utilizare, identificare și rezolvare de probleme; o cunoaștere teoretică, disociată de capacitatea de a acționa și de a aplica, nu este de ajuns pentru a produce asimilarea de cunoștințe” [25, p.5]. Astfel, inteligența este o coordonată valorică a performanței și, din acest considerent, a fost luată în calcul în cercetarea noastră.

Prelucrarea datelor experimentale privind coeficientul de inteligență generală a permis constatarea următoarei situații: 6,6%, adică 2 elevi, au atins nivelul sub mediu; 23,3%, adică 7 elevi, au atins nivelul mediu; 63,3%, adică 19 elevi, au atins nivelul peste mediu; iar nivelul mult peste mediu a fost atins de 2 elevi, adică 6,6%. Datele sunt reflectate în Figura 3.

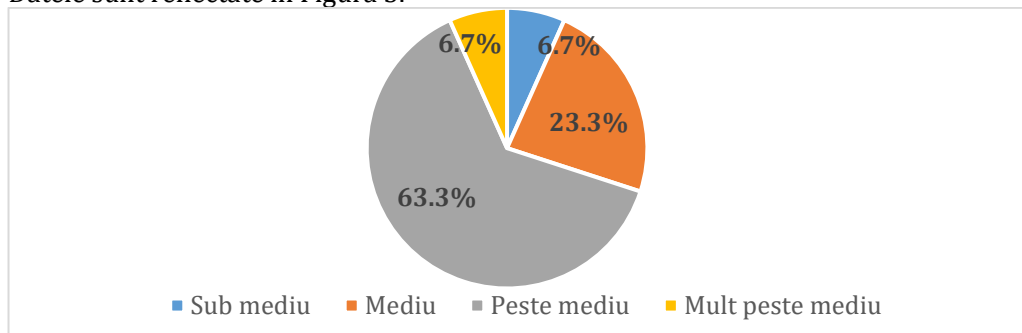


Figura 3. Nivelul inteligenței generale a elevilor cuprinși în cercetare

A. Neculau și U. Șchiopu definesc inteligența drept „activitate mentală complexă, flexibilă și mereu confruntată cu situații noi și probleme în care se folosește

memoria, rațiunea și cunoștințele disponibile” [26, p. 370]. După cum vedem, elevii au capacitatea „de a stabili legături și a face legături între legături”, așa cum remarcă P. Popescu-Neveanu în definiția sa dată inteligenței [21, p. 302]. Performanța școlară este strâns legată de inteligența generală. Omul inteligent este acela care obține prin gândirea sa maximum de rezultate, iar aceasta o putem confirma prin Figura 4.

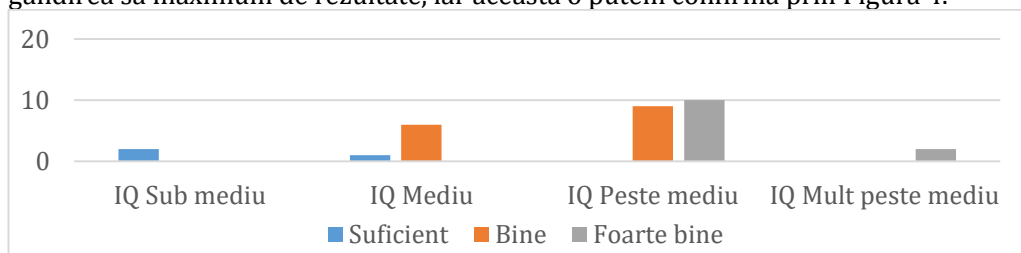


Figura 4. Relația dintre coeficientul de inteligență generală și performanțele academice ale elevilor

Inteligența academică, aptitudine care se raportează la gândirea logică și se dobândește în școli, și este evaluată prin coeficientul intelectual (IQ), nu poate fi considerată ca fiind opusul inteligenței emoționale, apreciată prin coeficientul emoțional (EQ), ci, mai degrabă, ele interacționează în mod dinamic atât la nivel conceptual, cât și în lumea reală. În mod ideal, susține L. E. Shapiro, „o persoană poate excela atât în ceea ce privește abilitățile cognitive, cât și cele sociale și emoționale” [24, p. 29]. D. Goleman, cel mai cunoscut autor în domeniul inteligenței emoționale, afirmă că în mod tradițional, puterea creierului este dată de IQ, dar cu cât lumea devine mai complexă, EQ trece pe primul plan [14].

Inteligența emoțională funcționează ca un catalizator în obținerea succesului, mai ales a succesului școlar, în conexiune cu alți factori care acționează complementar în acest sens. Așadar, nu putem aborda succesul sau insuccesul școlar fără a ne referi la particularitățile afective și volitive, ca aspecte corelate ale personalității. În cazul dificultăților școlare de natură emoțională, afirmă cercetătoarele T. Șova și D. Putină, există un blocaj în dezvoltarea afectivă a copilului, care dereglează raporturile elevului cu școala, generând un dezechilibru de natură predominant afectivă [27].

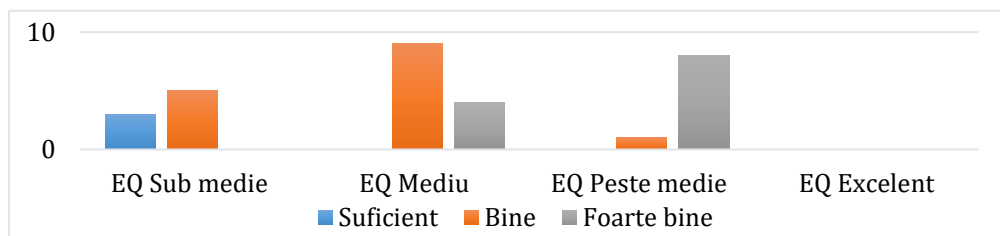


Figura 5. Relația dintre inteligența emoțională și performanțele academice ale elevilor

În vederea atingerii scopului cercetării, am analizat relația dintre nivelul inteligenței emoționale a elevilor cuprinși în cercetare și performanțele lor academice. Datele obținute de noi relevă faptul că elevii cu un nivel înalt al inteligenței emoționale au o performanță academică semnificativ mai bună decât cei cu un nivel scăzut al inteligenței emoționale. Prin capacitatea personală de identificare și gestionare

eficientă a propriilor emoții în raport cu scopurile (spre care sunt direcționate), elevii (care au acumulat cunoștințe) pot atinge rezultate favorabile, crescându-și performanța școlară. S-a constatat că inteligența emoțională și performanța școlară a elevilor sunt, în mare parte, într-o relație de interdependență. Aceasta se poate observa analizând Figura 5.

Analizând datele figurilor de mai sus, constatăm o corelație direct proporțională între nivelul inteligenței emoționale și cel al performanțelor academice, ceea ce semnifică faptul că copiii care sunt stăpâni pe sentimentele lor sunt mai relaxați și mai abili în rolurile sociale, beneficiind și pe plan cognitiv, având o atenție și o capacitate de învățare mai bună decât ceilalți. Datele obținute de noi sunt confirmate și de alte studii, precum cele realizate de A. Duckworth [11], C. Adams Miller [1], P. Tough [28], C. Dweck [13], unde se constată că inteligența emoțională poate influența nivelul de motivație și perseverență al elevilor, precum și succesul lor pe termen lung.

În următoarea etapă a cercetării noastre, am dorit să vedem dacă performanțele academice ale elevilor de vârstă școlară mică sporesc în urma creșterii nivelului de inteligență emoțională. Pentru a verifica această ipoteză, am implicat elevii într-un program de intervenție psihologică orientat spre dezvoltarea inteligenței emoționale și formarea abilităților de gestionare a emoțiilor, educarea trăsăturilor pozitive de voință și formarea unei atitudini pozitive față de sine și față de ceilalți.

Programul a fost realizat în trei etape.

Etapă pregătitoare: crearea unui contact psihologic productiv între membrii grupului (1 ședință).

Etapă de bază: dezvoltarea inteligenței emoționale (8 ședințe).

Etapă de evaluare: evaluarea eficienței programului (1 ședință).

Ședințele s-au desfășurat în grup, cu o frecvență de 2 ședințe pe săptămână, fiecare având o durată de 50 de minute.

Structura ședințelor

Partea introductivă (stimulativă): crearea atmosferei de lucru și diagnosticarea stării participanților (8-13 min.), incluzând: a. Ritualul de începere „Dispoziția mea” – participanții aleg un simbol ce reprezintă dispoziția lor la moment și îl fixează pe Panoul dispoziției (tablă magnetică); b. Discuția inițială – stabilirea stării de spirit a participanților și actualizarea informațiilor studiate anterior; c. 1-2 energizante – exerciții de înviorare pentru a intra în atmosfera de lucru a grupului, devenind activi și pregătiți pentru activități.

Partea de bază (de lucru): realizarea obiectivelor ședinței (20-30 min.), folosind tehnici precum conversația, jocul, metafora, desenul, studiul de caz, tehnici de relaxare și feedback.

Încheierea: ieșirea din atmosfera ședinței (7-10 min.), incluzând: a. Exercițiul de relaxare sau tehnică de meditație – utilizate pentru diminuarea încordării și dezvoltarea resurselor suplimentare; b. Debriefing – discuție despre activitățile realizate și impactul lor asupra participanților; c. Ieșirea din activitatea desfășurată prin ritualul de încheiere „Dispoziția mea”; d. Tema pentru acasă – propusă nu la toate ședințele, destinată pregătirii materialelor necesare pentru următoarea ședință.

Pe parcursul programului, elevii și-au format și dezvoltat deprinderi de autocunoaștere și cunoaștere interpersonală; și-au îmbogățit cunoștințele despre emoții și caracteristicile lor; au învățat să își exteriorizeze emoțiile pozitive sau negative într-un mod constructiv și să le recunoască la ei și la ceilalți; și-au dezvoltat abilități de rezolvare a problemelor în cadrul unui grup; au învățat să fie empatici și respectuoși unii cu ceilalți; au învățat să coopereze și să ofere feedback, atât celorlalți cât și activității desfășurate.

La etapa de control a experimentului psihopedagogic, am urmărit eficiența programului de dezvoltare a inteligenței emoționale aplicând, repetat, Testul pentru inteligența emoțională (variantă pentru copii) [22, p.189-191] și analizând performanțele academice ale subiecților în semestrul al doilea. Măsurarea nivelului inteligenței emoționale după program a arătat următoarele rezultate: 16,6% (5 elevi) au avut un nivel sub medie, 50% (15 elevi) un nivel mediu, iar 33,3% (10 elevi) un nivel peste medie. Comparând aceste date cu nivelul inițial, am constatat îmbunătățiri observabile: numărul subiecților cu nivel mediu a crescut de la 43,3% la 50%, cei cu nivel peste medie de la 30% la 33,3%, iar cei cu nivel sub medie a scăzut de la 26,6% la 16,6%. Datele sunt reflectate în Figura 6.

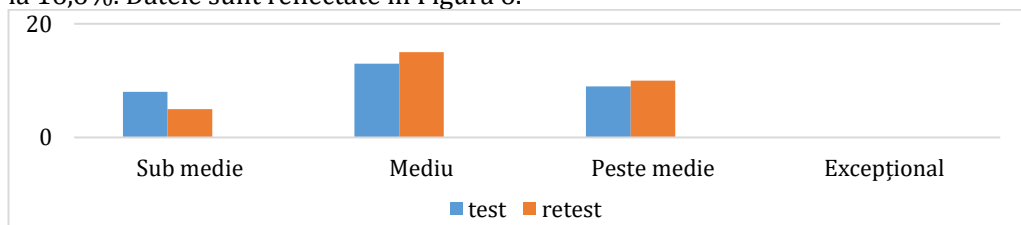


Figura 6. Nivelurile inteligenței emoționale a subiecților cuprinși în cercetare: test – retest

Pentru verificarea ipotezei, am analizat performanțele academice ale elevilor la finele semestrului al doilea. Datele din catalogul școlar arată că numărul elevilor cu calificativul „Foarte bine” a crescut de la 40% la 46,6%, cei cu „Bine” au rămas la 50%, iar cei cu „Suficient” au scăzut de la 10% la 3,3% (Figura 7).

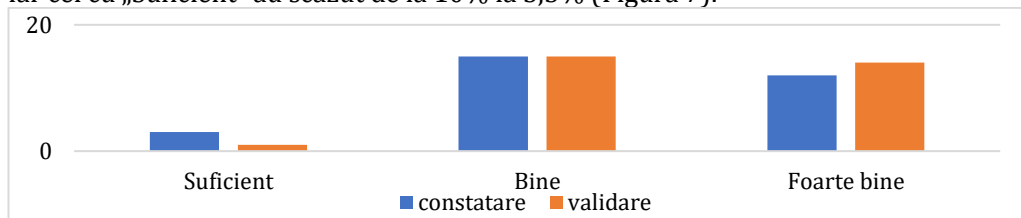


Figura 7. Performanțele academice ale elevilor: constatare – validare

Deși variația este modestă (6,6%), nivelul performanțelor academice ale elevilor a crescut. Aceste date ne permit să concluzionăm că dezvoltarea inteligenței emoționale poate oferi elevilor instrumente importante pentru a face față cerințelor academice și pentru a-și atinge potențialul maxim în cadrul școlii. Concluzia este întărită și de cercetările realizate de M. Maurer, M. A. Brackett și F. Plain [18]. Inteligența emoțională trebuie dezvoltată în școală pentru a ajuta copiii să-și îmbunătățească conștiința de sine și încrederea în sine, să-și controleze emoțiile și să-

și dezvolte empatia, ceea ce va duce la un comportament asertiv și o motivație puternică spre performanțe academice măsurabile.

Concluzii

Datele studiului empiric prezentat în acest articol, care a avut în vedere relația dintre inteligența emoțională și performanțele academice, ne-au permis să formulăm următoarele concluzii.

Relația de proporționalitate directă: între inteligența emoțională și performanțele academice ale elevilor din ciclul primar există o relație de proporționalitate directă. Copiii care își gestionează bine sentimentele, se simt în siguranță și sunt mai relaxați, beneficiază și în plan cognitiv, având o atenție și o capacitate de învățare superioare. Aceasta confirmă prima ipoteză a cercetării.

Impactul nivelului scăzut al exprimării și aprecierii emoțiilor: subiecții cu un nivel scăzut al exprimării și aprecierii emoțiilor proprii și ale celorlalți prezintă și un nivel scăzut al utilizării emoțiilor în soluționarea problemelor școlare.

Dezvoltarea inteligenței emoționale: inteligența emoțională poate fi dezvoltată și poate contribui la creșterea succesului școlar al elevilor de vârstă școlară mică. Concluzia se bazează pe analiza rezultatelor obținute de elevi după parcurgerea unui program de dezvoltare a inteligenței emoționale, care le-a facilitat eforturile de a-și spori randamentul școlar și calitatea vieții, asigurându-le astfel o șansă mai mare de a se adapta la cerințele mereu crescânde ale societății.

Importanța educației emoționale în școală: dezvoltarea și valorificarea inteligenței emoționale la elevii de vârstă școlară mică constituie baza construirii succesului școlar și social. Aceasta trebuie menținută activă pe tot parcursul anilor școlari. Școala nu trebuie să se axeze doar pe transmiterea cunoștințelor pentru dezvoltarea proceselor cognitive, ci și pe producerea de emoții și transmiterea de atitudini față de aceste conținuturi. Trăirile emoționale ale elevilor legate de conținuturi sunt importante pentru angajamentul în învățare și deciziile pe termen lung.

Rolul inteligenței emoționale: școala trebuie să acorde importanță și inteligenței emoționale a elevilor. Fără acest factor, elevii vor fi doar purtători de conținuturi, incapabili să definească problemele și să identifice soluții corecte, fără a putea valorifica aceste conținuturi și a se bucura de succes academic.

Astfel, rezultatele cercetării subliniază necesitatea integrării dezvoltării inteligenței emoționale în curriculumul școlar, pentru a sprijini dezvoltarea holistică a elevilor și pentru a le oferi un avantaj în viața academică și socială.

Bibliografie

1. ADAMS MILLER, C., FRISCH, M.B. *Creating Your Best Life: The Ultimate Life List Guide*. New York: Union Square & Co., 2021. 352 p. ISBN 9781454942603.
2. BOYATZIS, R.E. *The Behavioral Level of Emotional Intelligence and Its Measurement*. In: *Front. Psychol., Sec. Organizational Psychology*, 2018, Volume 9. [online] [Citat: 23.10. 2023]. Disponibil: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01438>.
3. BRACKETT, M. *Dă-ți voie să simți! Descătușează puterea emoțiilor pentru o dezvoltare sănătoasă a copiilor, a ta și a celor din jurul tău*. București: Editura TREI, 2020. 352 p. ISBN: 978-606-40-0779-7.

4. BRADBERRY, J., GREAVES, J. Emotional intelligence 2.0. San Diego: CA: TalentSmart, 2009. 255 p. ISBN10: 0974320625
5. CASSADY, J. C. Anxiety in the schools: Causes, consequences, and solutions for academic anxieties. In: *Handbook of Stress and Academic Anxiety: Psychological Processes and Interventions with Students and Teachers*. Springer International Publishing, pp. 13-30.
6. CAUC, I., MANU, B., PÎRLEA, D. *Metodologia cercetării sociologice. Metode și tehnici de cercetare*. București: Fundației România de Măine, 2004. 132 p. ISBN 973-582-824-3.
7. CIARROCHI, J., AKGUN, S. Learned resourcefulness moderates the relationship between academic stress and academic performance. In: *Educational Psychology*, 2003, volume 23 (3), pp. 287-294.
8. CHELCEA S. *Metodologia cercetării sociologice*. București: Economică, 2001. 656 p. ISBN 973-7282-03-3.
9. CISMARU C. *Testare psihologică. Note de curs*. [online] [Citat: 22.10. 2023]. Disponibil: https://www.academia.edu/14750058/TESTARE_PSIHOLOGIC%C4%82_I_NOTE_DE_CURS_PENTRU_UZ_INTERN.
10. DAVID, S. *Emotional Agility: Get Unstuck, Embrace Change, and Thrive in Work and Life*. Ohio: Avery, 2016. 288 p. ISBN 9781592409495.
11. DUCKWORTH, A. *Grit: Puterea pasiunii și a perseverenței*. București: Publica, 2016. 384 p. ISBN 9786067222982.
12. DURLAK, J. A., WEISSBERG, R., DYMNIKI, A.B., TAYLOR, R.D., SCHELLINGER, K.B. The Impact of Enhancing Students' Social and Emotional Learning: A Meta-Analysis of School-Based Universal Interventions. In: *Child Development*, 2011, volume 82, nr. 1, pp. 405-432.
13. DWECK, C.S. *Mindset*. București: Curtea Veche, 2017. 384 p. ISBN 9786065889576.
14. GOLEMAN, D. *Inteligența emoțională*. București: Curtea Veche, 2017. 529 p. ISBN 978-606-44-0072-7
15. LIEBERMAN, A. *Viața emoțională a copilului mic*. București: Editura Univers, 2022. 440 p.
16. LUNGU, V. *Psihodiagnostic. Ghid pentru studenți*. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2014. 193 p. ISBN 978-9985-76-130-7
17. *Metodologia privind evaluarea criterială prin descriptori în învățământul primar clasele I-IV*. Chișinău, 2019. [online] [Citat: 24.10.2023]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/mecd_1-4_15.11.2019_site.pdf
18. MAURER, M., BRACKETT, M.A., PLAIN, F. *Emotional literacy in the middle school : a 6-step program to promote social, emotional and academic learning*. New York: Dude Pub., Port Chester, 2004. OCLC Unique Number/Identifier: 1409544281.
19. MAYER, J.D., SALOVEY, P. *Teoria inteligenței emoționale*. București: Ed. All, 1990. 198 p.
20. MAYER, J. D., SALOVEY, P., BRACKETT M. A. *Emotional Intelligence*. New York: DUDE Publishing, 2004. 329 p. ISBN 1-887943-72-2
21. POPESCU-NEVEANU, P. *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1978. 784 p. [Citat: 11. 11. 2023]. Disponibil: https://www.academia.edu/20035170/Dictionar_de_psihologie_neveanu
22. ROCO, M. *Creativitate și inteligență emoțională*. Iași: Polirom, 2004. 248 p. ISBN 973-681-630-3
23. SALOVEY, P., SLUYTER, D. *Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implications*. New York: Basic Books, 1997. 288 p. ISBN 978-0465095872

24. SHAPIRO, L. E. *Inteligenta emotională a copiilor. Jocuri și recomandări pentru un EQ ridicat*. Iași: Polirom, 2012. 292 p. ISBN: 978-973-46-2881-0
25. SILISTRARU, N., GLAVAN, A., TOPA, A. *Psihologia învățării eficiente la studenți*. [online] [Citat: 14.11. 2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/4-11_2.pdf
26. ȘCHIOPU, U. (coord.). *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1978. 784 p.
27. ȘOVA, T., PUTINA, D. *Evaluarea în învățământ*. Suport de curs. Bălți: Tipografia din Bălți, 2017. 250 p. ISBN 978-9975-3184-0-2.
28. TOUGH, P. *Helping Children Succeed: What Works and Why*. Boston: Mariner Books, 2016, 144 p. ISBN-10 9780544935280

MANAGEMENT AND COMMUNICATION HANDLING WITH STUDENTS IN COLLEGE

MANGEMENTUL CLASEI ȘI GESTIONAREA COMUNICĂRII CU ELEVII ÎN COLEGIU

RUSNAC Svetlana, PhD, associate professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0001-8846-0201>

SARACUȚA Svetlana, master's student, College of the Free International University of Moldova

Abstract. The study titled "Classroom Management and Communication Management with Students in College" highlights the crucial role of homeroom hours in fostering effective communication and classroom management. As students progress through their academic years, their perception of the utility of these sessions evolves, with senior students recognizing their importance for personal development and future preparation. The research identifies key themes that engage students during homeroom hours, such as social skills development and cultural celebrations. This understanding is vital for adapting the curriculum to better align with student interests and needs. The findings also emphasize the necessity for a more interactive and student-centered approach in organizing homeroom activities to enhance their effectiveness and relevance.

Rezumat. Studiul intitulat „Managementul Clasei și Gestionarea Comunicării cu Elevii în Colegiu” evidențiază rolul semnificativ al orelor de dirigiență în procesul educațional, subliniind că percepția utilității acestora crește pe măsură ce elevii avansează în anii de studiu. În timp ce elevii din anul întâi nu recunosc, în general, importanța acestor ore, cei din anul patru le consideră esențiale pentru dezvoltarea lor personală și pregătirea pentru viitor. Cercetarea explorează temele care atrag cel mai mult interesul elevilor în cadrul orelor de dirigiență, relevând o preferință pentru dezvoltarea abilităților sociale și sărbători culturale. Aceste informații sunt esențiale pentru adaptarea curriculumului astfel încât să răspundă mai bine intereselor și nevoilor elevilor. Rezultatele subliniază necesitatea unei reevaluări a modului de organizare a orei de dirigiență, transformând-o într-o activitate interactivă și captivantă, care să implice activ elevii în procesul educațional.

Keywords: classroom management, student communication, homeroom hours, educational process, student engagement, curriculum improvement

Cuvinte cheie: managementul clasei, comunicarea cu elevii, ore de dirigiență, proces educațional, implicarea elevilor, îmbunătățirea curriculumului

Introducere

Comunicarea eficientă între profesor și elev este esențială pentru crearea unui mediu educațional productiv și suportiv. Aceasta presupune stabilirea unor relații bazate pe intercunoaștere, interacțiune și socio-afectivitate, toate fondate pe încredere reciprocă. Importanța acestor relații devine esențială în societățile moderne, unde educația joacă un rol central în dezvoltarea individului.

Sprijinul, îndrumarea și asistența continuă sunt necesare pentru dezvoltarea optimă a personalității elevilor. Se pot întâlni două situații predominante: una în care elevii sunt sprijiniți pentru a se dezvolta optim și alta în care sunt ajutați să depășească

situațiile de criză. În ambele cazuri, este esențial ca profesorii, părinții și elevii să colaboreze strâns, să comunice deschis problemele întâmpinate și să găsească soluții comune [4].

Conform lui E. Vrășmaș, schimbările în educație nu vizează doar achiziția de informații, ci și transformarea percepțiilor despre realitatea educațională. Aceasta include formarea și reconfigurarea percepțiilor asupra realităților interne și externe, implicând atât familia, cât și instituția educațională. Procesul educațional modern necesită o înțelegere profundă și comprehensivă a umanității, incluzând procese cognitive, atitudini și comportamente noi [8].

Etimologic, termenul de management sugerează ideea de control, direcționare și orientare a acțiunilor. În contextul clasei, aceasta se reflectă în capacitatea profesorului de a planifica și organiza activitățile pentru a promova un climat favorabil învățării. Această abordare managerială include și dezvoltarea unei competențe psihosociale, care implică capacitatea de a stabili relații ușoare cu elevii, adaptarea la diverse situații, comunicarea eficientă și distribuirea adecvată a autorității și influenței personale.

Romică Iucu identifică competențele esențiale ale profesorului, care includ competența științifică, psihosocială, managerială și psihopedagogică. Competența psihosocială, în particular, cuprinde abilitatea de a stabili conexiuni cu elevii, de a comunica eficient și de a se adapta la diverse situații educaționale. Capacitatea de a alege flexibil stilul de predare care răspunde cel mai bine nevoilor clasei este fundamentală pentru asigurarea unei comunicări eficiente între profesor și elev, esențială pentru succesul educațional și dezvoltarea personală a fiecărui elev [6].

În cadrul managementului clasei, comunicarea eficientă este vitală. Aceasta presupune nu doar schimbul de informații, ci și stabilirea unui raport de încredere și colaborare între profesor și elevi. Comunicarea pedagogică și didactică sunt forme specializate ale acestui schimb de mesaje, esențiale pentru realizarea obiectivelor educaționale.

Comunicarea pedagogică facilitează realizarea fenomenului educațional în ansamblu, în timp ce comunicarea didactică este specifică procesului instructiv-educativ, fiind obligatorie pentru învățarea sistematică. Ambele forme de comunicare sunt cruciale pentru transmiterea cunoștințelor și pentru formarea competențelor elevilor.

Eficacitatea comunicării depășește simpla exprimare verbală; comunicăm în multe moduri, chiar și fără cuvinte. Competențele comunicative activează și susțin interacțiunea, iar absența sau deficiența acestora poate conduce adesea la neînțelegeri sau la eșecuri în procesul educativ. Un profesor eficient nu doar deține cunoștințe de specialitate, dar are și capacitatea de a "traduce" aceste cunoștințe în mod didactic – știe ce, cât, cum, când, în ce mod și cui să ofere informația.

Astfel, managementul clasei de elevi se bazează semnificativ pe competențele de comunicare ale profesorului, care permit nu doar transmiterea cunoștințelor, dar și construirea unui mediu educațional adaptabil și receptiv la nevoile și capacitățile diverse ale elevilor.

Comunicarea eficientă între profesor și elev presupune stabilirea unor relații bazate pe încredere reciprocă, intercunoaștere și schimburi socio-afective. Aceasta

implică nu doar transmiterea cunoștințelor, ci și gestionarea atenției elevilor pe parcursul activităților, răspunsurile la solicitările acestora și evaluarea comportamentelor și reacțiilor lor, cum ar fi acceptarea sau respingerea feedback-ului [7].

Procesul instructiv-educativ este un dialog continuu între profesor și elev. Forța poziției profesorului în clasă, resursele de recompense și autoritatea sa sunt elemente importante pentru menținerea disciplinei, însă acestea nu garantează efecte pe termen lung fără o relație bazată pe respect mutual. De exemplu, o simplă amenințare sau promisiunea unei recompense pot avea efecte imediate, dar nu rezolvă problemele de comportament pe termen lung. Elevii pot testa limitele profesorului și pot deveni imuni la pedepse tot mai aspre dacă acestea nu sunt gestionate corect. Dacă profesorul reușește să se facă respectat și apreciat pentru interesul autentic față de elevi și pentru crearea unui mediu propice învățării, multe dintre problemele comportamentale pot fi evitate.

Modul în care toți actorii implicați în procesul educațional comunică influențează direct calitatea și eficacitatea educației. Angajamentul serios al fiecăruia în diferitele etape ale procesului educativ este fundamental pentru succesul elevilor. Reflectând asupra ideilor susținute de E. Vărășmaș, fiecare participant la procesul educațional ar trebui să mediteze asupra rolului său în promovarea unei schimbări pozitive [8].

Specialiștii în domeniu subliniază importanța identificării și gestionării factorilor care pot perturba procesul de comunicare în contextul educațional, propunând soluții pentru a reduce impactul negativ al acestor bariere. Blocajele de comunicare sunt adesea rezultatul unor acțiuni inconștiente și pot influența semnificativ succesul procesului educațional [1].

Aceste blocaje pot avea cauze diverse și pot fi ameliorate prin strategii eficiente de gestionare a conflictelor și neînțelegerilor. M. C. Bârliba discută despre barierele impuse în cadrul sistemului informațional care afectează procesul de schimb de mesaje [2]. Cercetătorii au încercat să clasifice aceste bariere în mai multe categorii: preinformaționale și informaționale; legate de infrastructură, structură și suprastructură; de acces la resurse sau parteneri de comunicare; și fizice, sociale, gnoseologice, socio-psihopedagogice și altele.

Edouard Limbos face o distincție esențială între blocaje, considerate a avea un caracter personal, și bariere, care sunt influențate de factori externi [4]. Ambele tipuri de obstacole afectează comunicarea în funcție de contextul socio-cultural în care indivizii evoluează. Printre blocajele care pot afecta grav comunicarea se numără:

- contextul socio-cultural: conflictul de valori, condiționarea, prejudecățile, diferențele culturale, neintegrarea și frustrarea;
- temerile endemice: frica de conflict, agresivitate, competiție, schimbări și lipsa încrederii în sine;
- atitudinile individualiste: egocentrismul, lipsa auto-cunoașterii, impresia de incompetență, subiectivismul și nerealismul;
- raporturile individ-grup: necomunicabilitatea, marginalizarea, lipsa de autenticitate, izolarea și dependența.

Este esențial ca profesorii să fie conștienți de aceste blocaje și să implementeze strategii care să faciliteze o comunicare deschisă și eficientă, atât în cadrul clasei, cât și în relațiile cu părinții elevilor. Astfel, prin îmbunătățirea continuă a abilităților de comunicare, se pot depăși barierele care stau în calea succesului educațional.

Blocajele de comunicare, descrise în literatura de specialitate ca „perturbații” care afectează schimbul de mesaje între profesor și elev, pot fi clasificate în interne și externe. Gindea își bazează analiza pe această distincție, subliniind importanța conștientizării și neutralizării acestor perturbații pentru a îmbunătăți eficiența comunicării educaționale [5].

Perturbații interne: a) Factori fiziologici/psihopedagogici: includ starea de sănătate a subiecților, epuizarea fizică/psihică și stările emoționale variabile precum foamea, setea sau nevoia de somn. Comunicarea eficientă presupune condiții optime de sănătate și energie. b) Distorsiuni semantice: apar din diferențele de înțeles acordate aceluiași cuvânt de către diferite persoane, influențând semnificația denotațiilor/conotațiilor, eufemismelor/disfemismelor și jargonului. c) Distorsiuni perceptive: privesc diferențele de atitudini, convingeri, sisteme de valori și experiențe de viață, adesea nepercepute de subiecți. Depășirea acestor bariere necesită o conștientizare și obiectivizare reală. d) Tendința de evaluare: reflectă tendința naturală a oamenilor de a judeca și de a aproba sau dezaproba mesajele primite, accentuată de emoții și diferențe de percepție. e) Formularea defectuoasă a mesajului: când mesajul nu este clar formulat, este incomplet sau distorsionat intenționat de emițător.

Analizând numeroasele blocaje și bariere posibile ce pot afecta schimbul de mesaje, se observă că acestea pot apărea în orice etapă a comunicării sau chiar înainte de aceasta, datorită patrimoniului fizic, psihic sau socio-cultural al interlocutorilor, influențând decisiv procesul de comunicare. Problema devine deosebit de complexă când se caută modalități eficiente de a remedia aceste perturbații, începând cu etapa percepției obiectului sau evenimentului comunicat, formarea unui concept realist pe baza cunoștințelor și experienței expeditorului, apoi transpunerea acestuia în simboluri, înțelegerea simbolurilor de către receptor și decodarea acestora din nou, pe baza cunoștințelor și experienței receptorului. O percepție greșită, un concept inadecvat, o simbolizare imprecisă datorită necunoașterii vocabularului, o recepție incorectă printr-o interpretare unilaterală a contextului și, în final, o decodare deficitară în absența unui fond adecvat de cunoștințe pot fi fiecare o sursă de posibile perturbații în comunicare. Soluția se găsește în participanții la actul comunicării, care pot depăși aceste bariere prin dobândirea unor abilități adecvate de comunicare.

Olga Ciobanu [3] subliniază că perturbările sau barierele, deși pot lua forme variate și reprezintă adesea probleme reale în realizarea procesului de comunicare, nu sunt inevitabile. Există mai multe măsuri care pot fi luate în considerare pentru a le contracara eficient:

- planificarea atentă a schimbului de mesaje;
- determinarea clară a scopului fiecărei comunicări;
- alegerea momentului potrivit pentru efectuarea schimbului de mesaje;
- organizarea și clasificarea ideilor înaintea schimbului de mesaje;

- utilizarea unui limbaj adecvat și accesibil pentru toți participanții.

Implementarea acestor strategii poate contribui semnificativ la reducerea blocajelor de comunicare și la îmbunătățirea eficienței procesului educațional.

Importanța orei de dirigenție în comunicarea cu elevii și managementul clasei

Ora de dirigenție joacă un rol crucial în comunicarea cu elevii și în managementul clasei, având o contribuție semnificativă la dezvoltarea unei relații solide între profesori și elevi. Această oră este esențială pentru crearea unui mediu de învățare suportiv și productiv, în care elevii se simt încurajați și sprijiniți.

În primul rând, ora de dirigenție facilitează o comunicare deschisă și sinceră între diriginți și elevi. Acest timp dedicat permite profesorului să abordeze diverse aspecte ce țin de viața școlară și personală a elevilor, contribuind la identificarea și soluționarea problemelor într-un stadiu incipient. Prin discuții deschise, elevii sunt încurajați să-și exprime liber opiniile, temerile și nevoile, dezvoltând astfel abilități de comunicare și de rezolvare a problemelor.

În al doilea rând, ora de dirigenție este un instrument eficient pentru managementul clasei. Profesorul diriginț poate utiliza acest timp pentru a stabili și clarifica regulile și așteptările în ceea ce privește comportamentul elevilor, promovând astfel un climat de respect și disciplină. De asemenea, acest moment este ideal pentru a implementa diverse strategii educaționale care să sprijine dezvoltarea personală și socială a elevilor, precum activități de grup și exerciții de colaborare.

Mai mult decât atât, ora de dirigenție oferă cadrul potrivit pentru monitorizarea progresului școlar și personal al elevilor. Profesorul poate discuta individual cu fiecare elev despre performanțele academice, dificultățile întâmpinate și obiectivele de viitor. Această monitorizare constantă permite ajustarea strategiilor de predare și intervenție în funcție de nevoile fiecărui elev, contribuind astfel la îmbunătățirea rezultatelor școlare și la dezvoltarea abilităților socio-emoționale.

În concluzie, ora de dirigenție este esențială pentru o comunicare eficientă cu elevii și pentru managementul eficient al clasei. Aceasta nu doar că facilitează dialogul și cooperarea între profesori și elevi, dar și promovează un mediu educațional armonios, în care fiecare elev se simte valorizat și sprijinit în procesul de învățare și dezvoltare personală.

Material și metodă

Scopul cercetării experimentale. Această cercetare își propune să evalueze influența capacităților comunicative ale dirigințului-manager al clasei asupra implicării și satisfacției elevilor în cadrul orei de dirigenție. De asemenea, investigăm evoluția blocajelor de comunicare ale elevilor prin intermediul unor experimente constatative și formative.

Ipoteza cercetării. Ipoteza de bază a cercetării este că eficiența orei de dirigenție ca instrument de management al clasei crește semnificativ atunci când diriginții dispune de capacități comunicative avansate și aplică intervenții pedagogice specifice pentru reducerea blocajelor de comunicare ale elevilor. Astfel, se anticipează o ameliorare notabilă a acestor blocaje și o creștere a eficacității educaționale.

Metodele de cercetare. Pentru a atinge obiectivele propuse, cercetarea utilizează următoarele metode:

Observația directă, chestionarea și interviurile cu elevii și diriginții, pentru a colecta date despre procesul de comunicare în clasă și specific în timpul orelor de dirigenție. Observațiile directe permit cercetătorilor să obțină o înțelegere autentică a interacțiunilor și a dinamicii din clasă.

Analiza produselor activității educaționale, care implică examinarea temelor, proiectelor și altor activități didactice pentru a evalua impactul orei de dirigenție asupra performanței și comportamentului elevilor. Această metodă oferă o perspectivă asupra modului în care comunicarea eficientă contribuie la dezvoltarea competențelor elevilor.

Baza experimentală a cercetării. Cercetarea a fost realizată în diverse clase de la Colegiul ULIM, selectate pentru a reflecta o gamă variată de contexte educaționale și demografice. Participanții la studiu au inclus diriginți, elevi și absolvenți, permițând astfel o abordare comprehensivă și diversificată a tematicii investigate.

Această abordare metodologică oferă o imagine clară a influenței capacităților comunicative ale diriginților asupra elevilor și contribuie la identificarea strategiilor eficiente de management al clasei.

Rezultate și discuții

În cadrul cercetării desfășurate la Colegiul ULIM, am implementat un experiment constatativ pentru a evalua percepțiile și implicarea diverselor categorii de actori educaționali – elevi, părinți, administrația școlară și dirigințele – în legătură cu ora de dirigenție. Aceasta este considerată o componentă esențială a procesului educațional, oferind o platformă unică pentru aplicarea competențelor de management și comunicare ale dirigințelui.

Pentru a asigura rigurozitatea și diversitatea datelor, am utilizat o combinație de metode de cercetare, inclusiv chestionare aplicate elevilor, părinților și diriginților, examinarea documentației școlare, analiza lucrărilor creative ale profesorilor și un sondaj online adresat absolvenților. Această abordare multi-metodologică ne-a permis să obținem o imagine complexă a fenomenului studiat.

Analiza documentației școlare de la Colegiul ULIM a relevat o atenție deosebită acordată procesului educativ, subliniind importanța orei de dirigenție ca principală formă de activitate educațională. Acest accent pe dirigenție este văzut ca o oportunitate de a valorifica abilitățile manageriale și de comunicare ale dirigințelui într-un cadru organizat și structurat.

Următorul pas în cadrul experimentului nostru a fost aplicarea unui set de chestionare destinat să identifice atitudinile participanților față de ora de dirigenție. Obiectivul acestui demers a fost de a descoperi atât percepțiile pozitive, cât și provocările asociate cu această formă de activitate educativă în contextul actual al instituției de învățământ. Am ales metoda chestionării deoarece permite colectarea de date structurate și comparabile, oferind în același timp o acoperire largă a grupului țintă, la costuri reduse și cu eficiență înaltă în timp real. Cu toate acestea, am luat în considerare riscurile posibilei nesincerități a răspunsurilor, în special din partea elevilor, și am încercat să minimizăm aceste probleme prin crearea unei atmosfere relaxate și deschise la momentul completării chestionarelor.

Pentru a asigura fiabilitatea și validitatea rezultatelor, am respectat cu strictețe toate procedurile standard de administrare a chestionarelor. Unul dintre avantajele majore ale acestei metode este capacitatea de a obține informații veridice din partea unui număr mare de respondenți, cu condiția respectării riguroase a tuturor regulilor de administrare.

Cercetarea noastră a oferit o bază solidă pentru înțelegerea dinamicilor și interacțiunilor din cadrul orei de dirigiență, evidențiind rolul esențial al competențelor de comunicare și management ale dirigintelui în eficientizarea acestui proces educațional.

Conform rezultatelor obținute prin chestionarea elevilor, s-a constatat că orele de dirigiență se desfășoară regulat, fie săptămânal, fie lunar. Majoritatea diriginților aleg ca formă principală de desfășurare a orelor de dirigiență conversația. Acest lucru nu este surprinzător, având în vedere că, de-a lungul timpului, discursul, în special cel moralizator, a fost unul dintre metodele fundamentale de educație. Tradițional, acesta a fost un monolog al adultului care avea răspunsuri la toate întrebările. În zilele noastre, monologurile, chiar și cele mai bine intenționate, nu mai impresionează copiii. În schimb, dialogul, unde se caută împreună adevărul, are un efect garantat.

În ceea ce privește implicarea elevilor în pregătirea orei de dirigiență, în timpul chestionării la care au participat 60 de elevi din anii 1-4, s-a observat că diriginții implică elevii în pregătirea și conducerea acestor sesiuni doar în anii 3 și 4 de studiu.

Rezultatele participării elevilor la organizarea orelor de dirigiență sunt ilustrate în figura 1, care arată procentajul elevilor implicați pe parcursul celor patru ani de studiu.

În anul 1: 25% dintre elevi sunt implicați în organizarea orelor de dirigiență.

În anul 2: 30% dintre elevi sunt implicați.

În anul 3: 55% dintre elevi sunt implicați.

În anul 4: 75% dintre elevi sunt implicați.

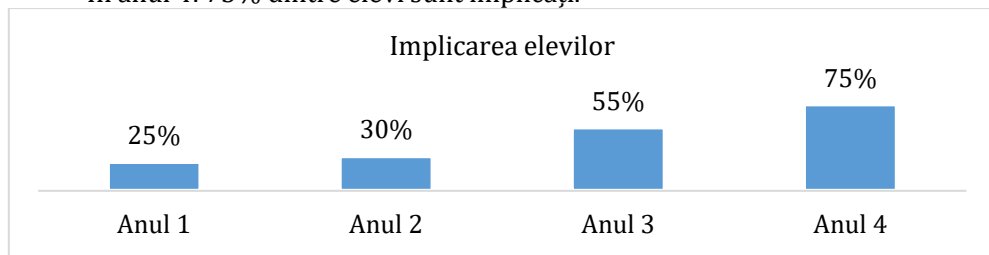


Figura 1. Participarea elevilor la organizarea orelor de dirigiență

Aceste date subliniază o creștere treptată a implicării elevilor în activitățile de dirigiență pe măsură ce avansează în cadrul programului de studii, reflectând o maturizare și responsabilizare crescândă pe măsură ce se apropie de finalul studiilor lor la colegiu. Pe măsură ce elevii progresează, devin mai capabili să participe activ la discuțiile și planificările care îi privesc direct, ceea ce ar putea fi o reflexie a dezvoltării lor personale și a abilităților de leadership.

Din graficul prezentat, este evident că elevii din anul 1 sunt cei mai puțin implicați în pregătirea orei de dirigiență. Prin urmare, s-a luat decizia de a organiza o oră de dirigiență împreună cu elevii, astfel încât să fie adaptată intereselor și nevoilor lor și să respecte regulile esențiale de pregătire și desfășurare a acesteia. Prezentarea

acestei ore de dirigenție, precum și detaliile referitoare la modul în care a fost organizată și percepută de elevi, vor fi expuse în subcapitolul următor. Aceasta abordare a fost concepută pentru a încuraja o participare mai activă a elevilor din primul an, oferindu-le oportunitatea de a-și exprima preferințele și de a contribui la structurarea activităților educaționale care le sunt dedicate.

Analizând chestionarele completate de elevii din anul 1, am constatat că o parte dintre ei nu percep ora de dirigenție ca fiind necesară în viața lor. Cei rămași și-ar dori să discute diverse teme relevante pentru societatea contemporană, adesea legate de alegerea viitoarei profesii.

Elevii din anii 2-4 au participat, de asemenea, la acest chestionar. Rezultatele arată că aceștia recunosc utilitatea și beneficiile acestei forme de activitate educațională, așa cum se poate observa în diagrama de mai jos.

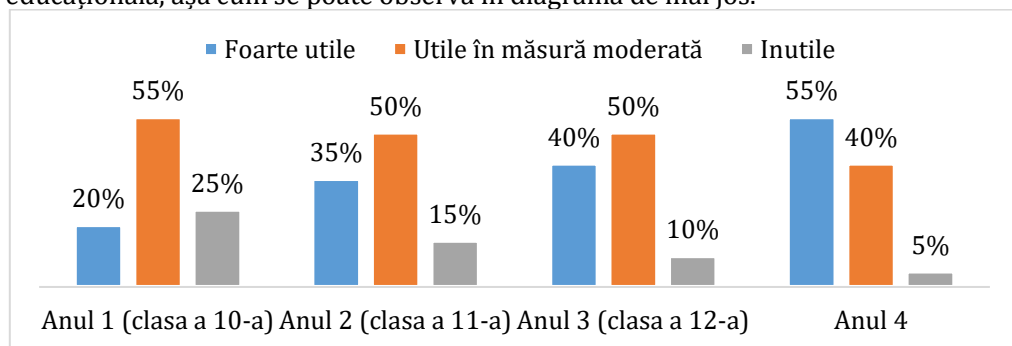


Figura 2. Utilitatea orelor de dirigenție

Aceste concluzii subliniază necesitatea unei abordări mai adaptative și interactive în cadrul orei de dirigenție, pentru a răspunde mai bine nevoilor și așteptărilor elevilor.

Din datele obținute, observăm că percepția utilității orelor de dirigenție crește odată cu avansarea în anii de studiu. Elevii din anul 1 sunt cei mai puțin convinși de importanța acestor ore, un sfert dintre ei considerându-le inutile. În contrast, elevii din anul 4 arată cea mai mare apreciere pentru orele de dirigenție, cu 55% dintre ei considerându-le foarte utile și doar 5% găsimu-le inutile.

Această tendință sugerează că, pe măsură ce elevii progresează și devin mai conștienți de importanța pregătirii pentru viitor și de dezvoltarea personală, apreciază din ce în ce mai mult structura și suportul oferit de orele de dirigenție. Este esențial pentru cadrele didactice să ia în considerare aceste percepții pentru a ajusta și îmbunătăți conținutul și metodele folosite în cadrul acestor ore, maximizând astfel angajamentul și beneficiul pentru toți elevii.

În cadrul cercetării efectuate pe tema eficienței orelor de dirigenție, am realizat o analiză detaliată a interesului elevilor față de diversele teme abordate în aceste ore, bazându-ne pe un sondaj extins. Rezultatele acestui sondaj ne oferă o perspectivă clară asupra temelor care stârnesc cel mai mare interes în rândul elevilor, precum și a celor care sunt percepute ca fiind mai puțin relevante sau atractive (Tabelul 1).

Tabelul 1. Aprecierea de către elevi a utilității temelor discutate în cadrul orelor de dirigenție

Teme pentru orele de dirigenție	Aprecierea utilității
Îndrumarea în carieră, în funcție de rezultatele la învățătură și aptitudini.	45%
Activități de sensibilizare la mediul universitar pentru elevii de la anul I	55%
Etica comunicării profesor-elev, elev - profesor	60%
Liderismul în grupul de tineri	65%
Prevenirea traficului de ființe umane	35%
Voluntariatul ca metodă de dezvoltare personală	30%
Ziua mondială a sănătății mintale	15%
Prevenirea violenței domestice	20%
Ziua Mondială de prevenire a abuzului asupra copiilor	25%
Ziua internațională a persoanelor cu dizabilități	30%
Ziua Mondială de combatere a SIDA	20%
Ziua Internațională a Drepturilor Omului	45%
Ziua Internațională a diversității, prieteniei și a respectului	40%
Implicarea în acțiuni de voluntariat în centrele pentru refugiați	35%
Tematici psihologice (ghosting, fobia socială, cyberbullying etc.)	55%
Ziua Mondială a Muzeelor	20%
Cum comunicăm despre refugiați?	30%
Bolile psihosomatice și posibilitatea de recuperare prin propriile resurse	15%
Familia și structurile familiale	25%
Violența în familie - fenomen complex	20%
Ziua internațională a toleranței	35%
Ziua internațională a tineretului	65%
Ziua internațională a persoanelor cu dizabilități	30%
Ziua internațională a combaterii SIDA	35%
Ziua internațională a voluntariatului	30%
Mecanisme internaționale și naționale de respectare a drepturilor omului	45%
Organizarea acțiunilor de pregătire și lichidare a consecințelor medicale ale situațiilor excepționale	45%
Acțiunile întreprinse de formațiunile protecției civile în situații de urgență	35%
Situațiile excepționale cu caracter natural și tehnogen	55%
Regulile de comportare și acțiune a populației în timpul calamităților naturale, avariilor și catastrofelor	65%

Teme pentru orele de dirigenție	Aprecierea utilității
Coeziunea de grup	75%
Crăciunul	55%
Valentine's Day	80%
Dragobete	85%
Sărbătorile de primăvară	55%
Sfintele sărbători de Paști	65%
Ziua Europei	75%
1 iunie – ziua drepturilor copilului	85%

Pentru a analiza interesul elevilor față de temele discutate în cadrul orelor de dirigenție, vom grupa temele în câteva categorii tematice principale, bazate pe aprecierea utilității exprimată de elevi, reflectând astfel gradul de angajament și relevanță percepută pentru fiecare temă. Vom folosi un sistem de clasificare care va evidenția temele cu cea mai mare și cea mai mică apreciere în procente.

Tematici cu interes ridicat (60-85%)

Etica comunicării (60%)

Liderismul în grupul de tineri (65%)

Tematici psihologice (55%)

Regulile de comportare și acțiune în timpul calamităților (65%)

Coeziunea de grup (75%)

Dragobete (85%)

1 iunie – ziua drepturilor copilului (85%)

Valentine's Day (80%)

Ziua Europei (75%)

Sfintele sărbători de Paști (65%)

Ziua internațională a tineretului (65%)

Tematici cu interes moderat (30-55%)

Sensibilizare la mediul academic (45-55%)

Activități de sensibilizare la mediul universitar pentru elevii de la anul I (55%)

Protecția civilă și măsuri științifice extracurriculare (35-55%)

Ziua internațională a diversității, prieteniei și a respectului (40%)

Ziua Internațională a Drepturilor Omului (45%)

Organizarea acțiunilor de pregătire și lichidare a consecințelor medicale ale situațiilor excepționale (45%)

Mecanisme internaționale și naționale de respectare a drepturilor omului (45%)

Tematici cu interes scăzut (sub 30%)

Voluntariatul ca metodă de dezvoltare personală (30%)

Ziua mondială a sănătății mintale (15%)

Prevenirea violenței domestice (20%)

Ziua Mondială de combatere a SIDA (20%)

Bolile psihosomatice și posibilitatea de recuperare prin propriile resurse (15%)

Ziua Mondială a Muzeelor (20%)

Această clasificare și analiză a interesului elevilor în funcție de temele discutate va permite structurarea mai eficientă a orelor de dirigenție, concentrându-se pe temele cu cel mai înalt grad de angajament și utilitate percepută de elevi, în timp ce se caută modalități de a crește interesul pentru temele cu evaluări mai scăzute. Utilizarea acestei analize va fi reflectată într-o diagramă ulterioară care va ilustra gradul de interes pentru fiecare tematică, oferind o vizualizare clară a priorităților și a zonelor ce necesită îmbunătățiri în strategia educativă.

Analiza detaliată a interesului elevilor față de diversele teme abordate în aceste ore ne oferă o perspectivă clară asupra temelor care stârnesc cel mai mare interes în rândul elevilor, precum și a celor care sunt percepute ca fiind mai puțin relevante sau atractive.

Analiza detaliată a interesului elevilor față de diversele teme abordate în cadrul orelor de dirigenție ne oferă o perspectivă clară asupra subiectelor care stârnesc cel mai mare interes în rândul elevilor, precum și a celor care sunt percepute ca fiind mai puțin relevante sau atractive.

În funcție de răspunsurile elevilor, temele discutate în cadrul orelor de dirigenție, grupate în trei categorii principale, reflectă gradul de apreciere și utilitate percepută.

Teme cu interes major (interes peste 60%). Aceste teme au generat un nivel ridicat de angajament și au fost considerate extrem de utile de către elevi. Denumiri generalizatoare pentru aceste teme ar putea fi "Sărbători Populare" și "Dezvoltarea Abilităților Sociale". De exemplu, "Dragobete" și "Ziua Internațională a Tineretului" au fost evaluate pozitiv, cu un interes de 85% și, respectiv, 65%. Aceste teme evidențiază o predilecție clară pentru evenimente care celebrează cultura și valorile comunității, cât și pentru activități care încurajează interacțiunea socială și dezvoltarea personală.

Teme cu interes moderat (30-59%). Grupa de teme care au atras un interes moderat include aspecte legate de "Educație Civică" și "Orientare Profesională", cu teme precum "Mecanisme internaționale și naționale de respectare a drepturilor omului" și "Sensibilizare la mediul universitar", având un interes de 45% și 55%, respectiv. Aceste teme sunt importante pentru formarea civică și profesională a elevilor, dar necesită o abordare mai atrăgătoare pentru a crește gradul de implicare și percepția utilității lor.

Teme cu interes scăzut (sub 30%). La baza clasamentului se află teme care nu au reușit să capteze în mod semnificativ atenția sau interesul elevilor, cum ar fi "Bolile psihosomatice" și "Prevenirea violenței domestice", cu un interes de doar 15% și, respectiv, 20%. Această categorie sugerează necesitatea unei revizui a modului în care aceste subiecte sunt prezentate, posibil prin integrarea lor într-un context mai larg sau printr-o metodologie interactivă și mai angajantă.

Această clasificare ne ajută să identificăm și să prioritizăm temele de discuție în orele de dirigenție, asigurându-ne că acestea sunt nu doar educative, dar și relevante cultural și interesante pentru elevi. Analiza detaliată a interesului elevilor ne permite

să ajustăm și să îmbunătățim continuu curriculumul și metodele pedagogice, astfel încât educația să fie nu doar informativă, ci și profund angajantă și motivantă pentru elevi.

Unul dintre subiectele care au stârnit un interes deosebit în rândul elevilor de liceu a fost tema liderismului. Acest interes consistent a motivat decizia de a elabora o oră de dirigenție special dedicată acestei teme, concepută sub forma unui atelier cu elemente de proiectare socială.

În cadrul acestui atelier, elevii vor avea oportunitatea de a explora conceptele fundamentale ale liderismului, precum și de a dezvolta abilități esențiale pentru a deveni lideri eficienți în comunitatea lor. Atelierul va include activități interactive, jocuri de rol și discuții de grup, toate fiind orientate spre încurajarea elevilor să își asume roluri de lider și să colaboreze în mod creativ la soluționarea problemelor comune.

Prin simularea unor scenarii reale și provocatoare, elevii vor fi stimulați să își testeze și să își îmbunătățească competențele de lider, cum ar fi luarea deciziilor, comunicarea eficientă și gestionarea conflictelor. De asemenea, se va pune accent pe importanța empatiei și integrității în leadership, pregătind elevii să fie lideri nu doar eficienți, ci și etici.

Scopul final al atelierului este de a oferi elevilor un cadru în care să își poată exprima ideile și să învețe cum să transforme aceste idei în inițiative concrete care pot avea un impact pozitiv în școală și în comunitate. Aceasta nu numai că îi va ajuta să capete încredere în abilitățile lor de lideri, dar va contribui și la creșterea coeziunii și dinamicii grupului de elevi, promovând un climat școlar bazat pe respect, colaborare și inovație.

Pentru a obține o imagine completă referitoare la atitudinea diferiților participanți la procesul educativ față de ora de dirigenție, am decis să realizăm un studiu și printre diriginți, la care au participat 10 diriginți. În cadrul chestionării, am identificat următoarele fapte.

Diagrama arată că etapa cea mai importantă în procesul de pregătire a orei de dirigenție, conform opiniei diriginților, este analiza rezultatelor activității educaționale și identificarea unei probleme actuale, cu o pondere de 70%, urmată de alegerea temei, cu 50%, și colectarea informațiilor, cu 40%.

De asemenea, una dintre întrebările chestionarului se referea la criteriile pe baza cărora diriginții aleg tema orei de dirigenție. Astfel, am descoperit că principalul criteriu în determinarea temei orei de dirigenție pentru diriginți sunt interesele elevilor – 55%, urmate de experiența personală a diriginței – 35%, și situația socială și politică – 10%.

În plus, în cadrul cercetării s-a constatat că un moment cheie în pregătirea orei de dirigenție este forma în care aceasta se desfășoară și gradul de implicare al elevilor în procesul de pregătire.

Rezultatele indică faptul că diriginții acordă o importanță majoră analizei rezultatelor activităților desfășurate în cadrul orelor de dirigenție, ceea ce sugerează o preocupare pentru evaluarea și îmbunătățirea continuă a acestei forme de activitate educativă. Alegerea temei și colectarea informațiilor sunt, de asemenea, considerate

etape importante, reflectând dorința de a oferi conținut relevant și bine fundamentat elevilor.

Preferința pentru adaptarea temelor orei de dirigenție la interesele elevilor demonstrează o orientare centrată pe elev, care este esențială pentru a menține angajamentul și motivația acestora. Experiența personală a diriginței și contextul socio-politic sunt, de asemenea, luate în considerare, ceea ce indică o abordare flexibilă și receptivă la dinamica externă.

Această orientare spre interesele elevilor și adaptarea continuă a conținutului educațional subliniază rolul diriginței nu doar ca educator, ci și ca mediator între nevoile elevilor și cerințele societale, contribuind astfel la formarea unor cetățeni conștienți și responsabili.

Chestionarea utilizatorilor rețelelor sociale

Următoarea etapă a experimentului de constatare a fost realizarea unui sondaj online prin intermediul chestionarului Google Forms, distribuit utilizatorilor Facebook. Acest sondaj a avut ca obiectiv identificarea relevanței orelor de dirigenție din perspectiva absolvenților diferitelor școli și colegii, permițându-ne astfel să urmărim evoluția percepției asupra necesității acestei ore în procesul de formare a personalității elevilor.

Am avut ca scop obținerea de răspunsuri la mai multe întrebări pentru a evalua necesitatea și eficacitatea orei de dirigenție ca formă de activitate educativă. Întrebările adresate respondenților au inclus următoarele.

Este ora de dirigenție necesară în procesul educativ?

Majoritatea respondenților (98%) au considerat că ora de dirigenție este necesară în școli. Cu toate acestea, formele actuale ale orei de dirigenție nu sunt văzute ca eficiente în dezvoltarea și formarea elevilor, fiind adesea limitate la acordarea de note, colectarea fondurilor pentru activități și discuții cu elevii care au avut abateri. Aceasta indică faptul că ora de dirigenție este necesară, dar formele actuale nu reușesc să capteze interesul elevilor și să le implice activ.

Își amintește respondentul de vreo oră de dirigenție din viața școlară?

Mulți respondenți au avut dificultăți în a răspunde la această întrebare, sugerând că orele de dirigenție nu au fost memorabile sau relevante. Cele mai memorabile ore de dirigenție au fost acelea în care au fost invitați oaspeți sau specialiști în diferite domenii și cele care au abordat teme precum liderismul, daunele fumatului, alcoolului și drogurilor, și alegerea viitoarei profesii.

Ce rol a jucat ora de dirigenție în formarea personalității dumneavoastră?

Majoritatea respondenților au menționat dificultatea în a răspunde la această întrebare, deoarece ora de dirigenție nu a fost considerată memorabilă sau eficientă din cauza organizării deficitare. Deși necesitatea orei de dirigenție este recunoscută, formele actuale nu au avut un impact semnificativ asupra formării personalității elevilor.

Rezultatele sondajului online sugerează că organizarea orelor de dirigenție în instituțiile de învățământ contemporane nu corespunde parametrilor unei activități educative eficiente. Mulți absolvenți nu au amintiri semnificative legate de aceste ore și nu au putut evidenția contribuția lor la procesul de formare a personalității, indicând

o pregătire insuficientă și o aplicare necorespunzătoare a acestei forme de activitate educativă.

Concluzia experimentului de constatare

Concluziile subliniază tendința dirigenților de a fi singurii organizatori ai activităților comune și interacțiunii în cadrul orei de dirigenție. Interacțiunea se bazează pe monolog și forme frontale de lucru, fiind adesea orientată spre asimilarea valorilor societății și respectarea normelor. În cadrul experimentului formativ, am decis să pregătim și să desfășurăm ore de dirigenție eficiente, să dezvoltăm un ghid pentru tinerii specialiști și să adaptăm orele de dirigenție la interesele elevilor, asigurând o pregătire adecvată și o implicare activă a acestora.

Concluzii

Rezultatele cercetării subliniază importanța orei de dirigenție în cadrul educației formale, relevând că percepția utilității acestei ore crește pe măsură ce elevii avansează în ani de studiu. Deși elevii din anul întâi nu recunosc în mod general importanța orei de dirigenție, elevii din anul patru o consideră esențială pentru dezvoltarea lor personală și pregătirea pentru viitor. Aceasta sugerează că, odată cu maturizarea și conștientizarea importanței planificării și orientării pentru carieră, utilitatea orei de dirigenție devine tot mai evidentă.

Analiza detaliată a interesului elevilor față de temele abordate în cadrul orei de dirigenție indică preferințe clare pentru subiecte legate de dezvoltarea abilităților sociale și sărbători populare, în timp ce teme precum prevenirea violenței domestice sau bolile psihosomatice sunt percepute ca fiind mai puțin relevante. Această clasificare ajută la ajustarea curriculumului și a metodologiilor pentru a asigura o implicare mai activă a elevilor și o relevanță mai mare a conținutului educațional.

Experiența personală și rezultatele sondajului online subliniază necesitatea unei reevaluări a modului de organizare a orei de dirigenție. Este esențial ca această oră să fie transformată dintr-o activitate rigidă și formală într-o oportunitate interactivă și captivantă, care să implice activ elevii în procesul educațional. Adaptarea temelor la interesele elevilor, implicarea lor în pregătirea și desfășurarea orelor și dezvoltarea unor metode interactive de predare pot contribui la creșterea eficacității acestei forme de activitate educativă.

Bibliografie

1. Abric J.C. Psihologia schimbului de mesaje. Iași, 2003.
2. Beldiga C. și al. Ghid pentru psihologi școlari, diriginți, profesori Învăț să fiu. Chișinău, 2008.
3. Ciobanu O. Comunicare-relaționare Didactică. București, 2003.
4. Coman C. Comunicare-relaționarea de criză. Tehnici și strategii. București, 2009.
5. Gindea R. Comunicare-relaționarea managerial aplicata. Iași, 2008.
6. Iucu R. Managementul și gestiunea clasei de educati. Iași, 2000.
7. Popescu D. Arta de a comunica. Chișinău, 1998.
8. Vrașmaș T. Unitatea educațională și educația pentru toți. București, 2004.

MANAGEMENT OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN COLLEGE
MANAGEMENTUL ACTIVITĂȚILOR EXTRACURRICULARE ÎN COLEGIU

RUSNAC Svetlana, PhD, associate professor, Free International University of Moldova

<https://orcid.org/0000-0001-8846-0201>

GUȘAN Olexa, master's student, College of the Free International University of Moldova

Abstract. The efficient management of extracurricular activities in colleges plays a crucial role in the comprehensive education of students, contributing significantly to their personal, social, and academic development. This study explores the current state and impact of extracurricular activities at the College of the Free International University of Moldova (ULIM). Utilizing surveys, it analyzes students' participation, challenges faced, and the overall effectiveness of these activities in fostering essential skills. Findings reveal a need for optimized support and structured programs to enhance students' engagement and performance. The proposed model for improving the efficiency of extracurricular activities emphasizes the integration of internal and external factors, aiming to create a dynamic and supportive educational environment.

Rezumat. Gestionarea eficientă a activităților extracurriculare în colegii joacă un rol esențial în educația completă a elevilor, contribuind semnificativ la dezvoltarea lor personală, socială și academică. Acest studiu explorează starea actuală și impactul activităților extracurriculare la Colegiul Universității Libere Internaționale din Moldova (ULIM). Utilizând sondaje, acesta analizează participarea elevilor, provocările întâmpinate și eficiența generală a acestor activități în dezvoltarea competențelor esențiale. Rezultatele relevă necesitatea unui suport optimizat și a unor programe structurate pentru a spori implicarea și performanțele elevilor. Modelul propus pentru îmbunătățirea eficienței activităților extracurriculare subliniază integrarea factorilor interni și externi, vizând crearea unui mediu educațional dinamic și suportiv.

Keywords: extracurricular activities, student development, educational management, college education, student engagement

Cuvinte cheie: activități extracurriculare, dezvoltarea elevilor, management educațional, educație colegială, implicarea elevilor

Introducere

Discutând despre "activități extracurriculare," ne referim la un set de activități care completează demersul didactic prevăzut de planurile cadru și de curriculumul național. Aceste activități, care pot fi de natură științifică, artistică, sportivă sau vocațională, sunt destinate grupurilor de elevi interesați de aceste domenii. Ele se desfășoară atât în instituțiile de învățământ, cât și în afara acestora, și pot fi organizate de școli, diverse instituții locale sau raionale, organizații sau ONG-uri, în colaborare cu instituțiile de învățământ.

Activitățile extracurriculare sunt concepute pentru grupuri mici de elevi, facilitând dezvoltarea relațiilor strânse între participanți și influențându-le

comportamentul prin interacțiuni regulate. În aceste grupuri, elevii, în special adolescenții, dezvoltă relații strânse și tind să adopte comportamente similare, fiind puternic influențați de prietenii cu care își petrec majoritatea timpului [5].

Conform cercetătorilor, activitățile extracurriculare sunt definite ca „totalitatea activităților educative planificate, organizate și desfășurate în instituții de învățământ sau în alte spații, în colaborare cu diverse organizații, cu scop educațional, dar desfășurate într-un cadru mai puțin rigid decât cel al educației formale” [7]. Aceste activități sunt conduse de persoane calificate și vizează completarea formării personalității elevului, asigurată de educația formală, sau dezvoltarea altor aspecte particulare ale personalității acestuia.

Activitățile extracurriculare contribuie substanțial la dezvoltarea socială și personală a elevului. Ele permit elevilor să-și dezvolte competențe și abilități într-un mod mai flexibil, folosind strategii moderne și abordări pozitive care stimulează creativitatea și interesul pentru diverse domenii. Prin aceste activități, elevii pot dezvolta abilități interpersonale, capacitatea de a lucra în echipă, de a iniția și implementa proiecte personale sau de grup și de a-și însuși un stil propriu de învățare [2].

Conceptul de management al activităților extracurriculare poate fi înțeles dintr-o triplă perspectivă: științifică, artistică și practică. Științific, managementul implică aplicarea conceptelor, teoriilor și principiilor de conducere a organizațiilor. Artistic, se referă la abilitatea managerului de a aplica eficient cunoștințele științifice. Practic, reprezintă o componentă esențială a diviziunii sociale, esențială pentru dezvoltarea organizației [5].

Activitățile extracurriculare au apărut inițial în colegiile americane din secolul al XIX-lea, servind ca un laborator pentru dezvoltarea abilităților practice și profesionale ale studenților. Inițial centrate pe societăți studențești literare și cluburi de dezbateri, aceste activități s-au extins la sport și alte domenii, devenind componente esențiale ale vieții academice [6]. Aceste experiențe extracurriculare sunt acum valorizate și de angajatori, care le consideră indicatori ai competențelor interpersonale și ale angajamentului tinerilor profesioniști.

În concluzie, managementul activităților extracurriculare este crucial pentru dezvoltarea completă a elevilor, oferindu-le nu doar cunoștințe academice, ci și abilități vitale pentru succesul profesional și personal. Aceste activități, prin diversitatea și flexibilitatea lor, contribuie semnificativ la formarea unor indivizi bine pregătiți, creativi și capabili să facă față provocărilor viitorului.

Activitățile extracurriculare sunt esențiale pentru o educație completă, oferind elevilor oportunități de învățare și dezvoltare în afara cadrului formal, stimulând creativitatea, cooperarea și adaptabilitatea. Într-o societate în continuă schimbare, educația trebuie să evolueze constant pentru a răspunde noilor cerințe. Elevul modern nu mai este un participant pasiv în procesul de predare-învățare, accentul fiind tot mai mult pus pe participarea activă. Acest angajament activ îi permite elevului să-și dezvolte competențe transferabile, să își asume roluri în echipe, să dezvolte un comportament prosocial și să-și îmbunătățească capacitatea de a învăța continuu, pregătindu-se astfel pentru provocările vieții și ale pieței muncii.

Angajatul mileniului al treilea este așteptat să vină cu un bagaj complex de cunoștințe, competențe, valori și atitudini, adecvat unui mediu de lucru competitiv. Este esențial ca acesta să posede abilități de gândire critică și strategică, să fie capabil să învețe în medii în continuă schimbare și să colaboreze eficient la nivel local și regional. În acest context, proiectarea, organizarea și diseminarea tehnicilor didactice devin cruciale pentru a traversa disciplinele tradiționale și pentru a integra învățarea interdisciplinară [1].

Pentru a ilustra cum activitățile extracurriculare contribuie la dezvoltarea acestor competențe, prezentăm Tabelul 1, care detaliază abilitățile dezvoltate prin diferite tipuri de activități extracurriculare [3].

Tabelul 1. Abilități dezvoltate prin activități extracurriculare

Tipul de inteligență	Abilități	Activități extracurriculare recomandate
Vizual-spațială	Percepția vizuală a mediului înconjurător	Cercuri de pictură, lectură, fotografie
Verbal-lingvistică	Utilizarea eficientă a cuvintelor și a limbajului	Cercuri de lectură, teatru
Logic-matematică	Utilizarea rațiunii și a numerelor	Cercuri de matematică, cluburi de șah, informatică
Kinestetică	Controlul mișcărilor corpului și îndemânare	Activități sportive, cluburi de dans, cercuri de teatru
Muzicală	Producerea și aprecierea muzicii	Festivaluri, coruri, serbări școlare
Interpersonală	Înțelegerea și relaționarea cu ceilalți	Acțiuni de voluntariat
Intrapersonală	Auto-reflecție și conștientizare de sine	Activități de auto-descoperire

Aceste activități extracurriculare nu doar că sprijină dezvoltarea personală și socială a elevilor, ci le oferă și instrumentele necesare pentru a naviga cu succes într-o lume în continuă schimbare. Prin urmare, integrarea activităților extracurriculare în parcursul educațional este vitală pentru formarea unor indivizi bine pregătiți pentru provocările contemporane și viitoare.

Analizând activitățile extracurriculare, putem identifica obiectivele specifice pe care acestea le urmăresc în contextul dezvoltării elevilor. Obiectivele specifice sunt următoarele [2].

- Asigurarea unui climat propice pentru dezvoltarea abilităților de comunicare, relaționare și de muncă în echipă a elevilor.
- Dezvoltarea aptitudinilor motivaționale, creativității, simțului estetic, recunoașterea și respectarea valorilor moral-civice.
- Colaborarea cu alte cadre didactice pentru organizarea activităților interdisciplinare sau pluridisciplinare.
- Dezvoltarea capacităților de experimentare a unor forme de învățare care pot să nu se alinieze modelului tradițional.

- Asigurarea unor alternative pentru petrecerea timpului liber în mod constructiv.
- Experimentarea unor situații concrete de viață și valorificarea experiențelor dobândite.
- Dezvoltarea unor atitudini pozitive, umaniste și tolerante prin activități care promovează interacțiunea și înțelegerea reciprocă.
- Dezvoltarea unei dimensiuni europene a activităților, prin implementarea proiectelor în colaborare cu alte școli din Europa.

Activitățile extracurriculare trebuie percepute ca modalități esențiale de desăvârșire a dezvoltării emoționale, sociale și intelectuale a elevilor. Ele oferă oportunități pentru descoperirea și explorarea de noi experiențe, oferind elevilor cadrul necesar pentru a-și clarifica nedumeririle și a gestiona conflictuale. De asemenea, aceste activități sunt esențiale pentru dezvoltarea de relații interumane durabile, deoarece creează un mediu în care elevii pot interacționa cu colegi care împărtășesc interese și pasiuni comune.

Este crucial ca activitățile extracurriculare să fie adaptate nevoilor elevilor și să stârnească interesul acestora. În acest fel, toate eforturile de organizare a activităților extracurriculare vor fi încununate de succes și vor avea un impact semnificativ atât în ceea ce privește realizarea activităților propriu-zise, cât și în relația cu elevii [4].

Rolul educației extracurriculare este vital în formarea personalității și a dezvoltării armonioase a intelectului elevilor, contribuind astfel la dezvoltarea personală completă a acestora. Combinarea educației formale, oferite în școli și licee prin curriculumul standard, cu educația extracurriculară, fie în unități școlare, fie în afara acestora, vizează dotarea tinerilor cu cunoștințe și competențe necesare pentru continuarea educației pe parcursul întregii vieți.

Material și metodă

Starea actuală a societății noastre, caracterizată prin schimbări rapide în viața politică, economică și spirituală, ne determină să reconsiderăm abordările educaționale, în special cele legate de educația civică și formarea potențialului intelectual și creativ al studenților din instituțiile de învățământ superior. Universitățile joacă un rol esențial în acest proces, oferind studenților nu doar cunoștințele academice necesare, ci și oportunități pentru dezvoltarea abilităților organizatorice și a calităților personale esențiale pentru viitoarele lor cariere de cercetători, lideri sau activiști sociali. Astfel, instituțiile educaționale trebuie să își asume responsabilitatea de a crea condiții propice pentru auto-dezvoltare și auto-afirmare, perfecționând abilitățile studenților nu doar prin procesul educațional formal, ci și prin activitățile extracurriculare.

Scopul cercetării

Principalul scop al cercetării efectuate în cadrul acestei lucrări de masterat a fost dezvoltarea de recomandări pentru îmbunătățirea eficacității activităților extracurriculare ale elevilor din colegiu.

Metodologia cercetării

Cercetarea a fost realizată folosind metoda anchetării, implicând participarea elevilor din Colegiul Universității Libere Internaționale din Moldova (ULIM). Această

metodă a fost selectată datorită capacității sale de a colecta date ample și relevante privind comportamentele și percepțiile elevilor referitoare la activitățile extracurriculare. Această cercetare oferă o bază solidă pentru înțelegerea și îmbunătățirea gestionării activităților extracurriculare în colegii, subliniind importanța acestora în dezvoltarea completă a elevilor. Rezultatele pot ajuta colegiile să adapteze și să îmbunătățească ofertele de activități extracurriculare, asigurându-se că acestea răspund nevoilor și intereselor elevilor într-un mod eficient și angajant.

Populația țintă și eșantionul

Pentru a asigura autenticitatea datelor colectate prin sondaj, dimensiunea eșantionului a fost crucială. Populația generală în acest studiu a fost reprezentată de elevi din colegiu, cu vârste cuprinse între 18 și 20 de ani, totalizând 60 de persoane. Dintre aceștia, 70% (42 de persoane) au fost fete și 30% băieți (18 persoane).

Chestionarul

Chestionarul utilizat în analiza activităților extracurriculare ale elevilor a cuprins următoarele secțiuni. 1. *Analiza autodezvoltării elevilor*: această secțiune a vizat înțelegerea modului în care elevii își petrec timpul liber, dacă lucrează, dacă citesc cărți sau dacă participă la cursuri de autodezvoltare și educație suplimentară. Rezultatele acestui segment vor contribui la elaborarea recomandărilor pentru îmbunătățirea autodezvoltării elevilor. 2. *Analiza activității elevilor în diverse domenii ale colegiului*: această parte a evaluat eficacitatea activităților elevilor în diferite sfere ale vieții colegiului. Răspunsurile la aceste întrebări au clarificat dacă elevii participă la viața comunitară a colegiului, la evenimente culturale, cercetări științifice, în organele de autoadministrare studențească și activități sportive.

Analiza stabilirii relațiilor: această secțiune a evaluat eficiența stabilirii relațiilor dintre elevi. A ajutat la înțelegerea gradului de relaționare între elevi și mediul lor, inclusiv relațiile cu profesorii, părinții, colegii și prietenii.

Date personale: această secțiune a realizat o analiză personală și caracterizarea respondenților. A oferit informații despre instituțiile de învățământ și facultățile din care provin elevii participanți la sondaj, categoriile lor de vârstă, genul și specializarea academică.

Astfel, scopul principal al cercetării a fost elaborarea de recomandări pentru îmbunătățirea eficacității activităților extracurriculare în colegii. Această metodologie a permis o evaluare cuprinzătoare a modului în care activitățile extracurriculare contribuie la dezvoltarea personală și educațională a elevilor.

Rezultate și discuții

Analiza autodezvoltării elevilor

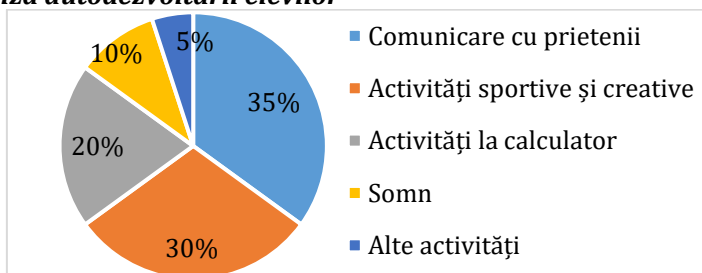


Figura 1. Activitățile principale ale elevilor în timpul liber

Studiul a arătat că majoritatea elevilor (35%) petrec timpul liber cu prietenii, 30% preferă activități sportive și creative, 20% petrec timp la calculator, iar 10% aleg să doarmă. Alți 5% preferă alte activități. Acest lucru indică faptul că elevii valorifică timpul liber pentru socializare și activități fizice (vezi Figura 1).

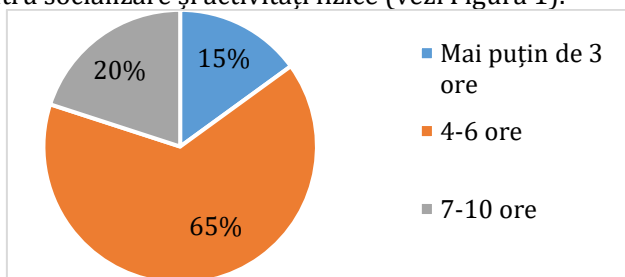


Figura 2. Numărul de ore de timp liber ale elevilor

Majoritatea elevilor (65%) dispun de 4-6 ore de timp liber pe zi, 20% beneficiază de 7-10 ore, iar restul de 15% au mai puțin de 3 ore disponibile zilnic. Aceasta indică faptul că majoritatea elevilor au suficient timp liber pentru a se dedica intereselor personale (vezi Figura 2).

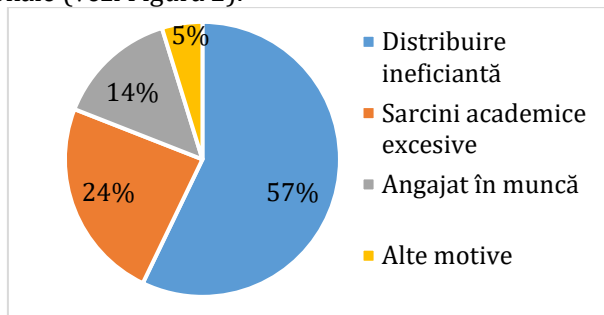


Figura 3. Motivele lipsei timpului liber la elevi

Din analiza datelor colectate, s-a constatat că 60% dintre respondenți consideră că problema principală a lipsei timpului liber este distribuția ineficientă a acestuia. Alți 25% au menționat problemele legate de sarcinile academice excesive, 15% au angajamente la locul de muncă, iar 5% au menționat alte motive (vezi Figura 3).

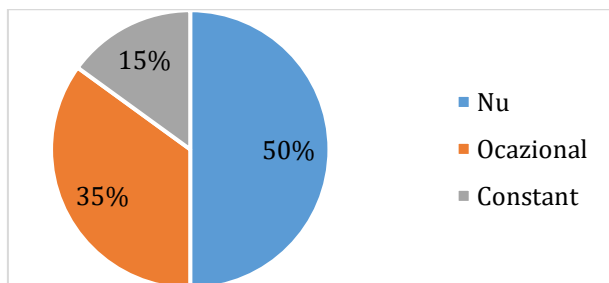


Figura 4. Angajare la muncă

Majoritatea respondenților (50%) au indicat că nu lucrează, 35% lucrează ocazional, iar 15% au un loc de muncă permanent. Acest lucru sugerează că elevii nu

lucrează în timpul lor liber, ceea ce indică o tendință scăzută spre autodezvoltare (vezi Figura 4).

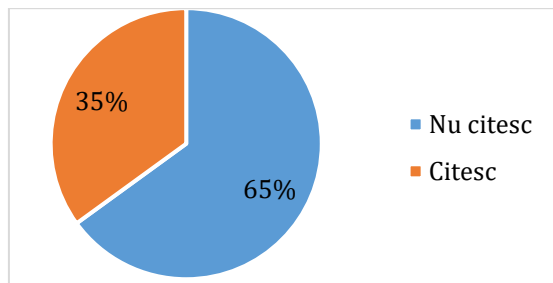


Figura 5. Analiza lecturii cărților de specialitate de către elevi

Cercetarea a arătat că majoritatea elevilor nu citesc cărți legate de profesia aleasă, deoarece consideră că obțin toate informațiile necesare la colegiu. Totuși, 35% dintre elevi își completează cunoștințele despre cariera aleasă prin lectura literaturii de specialitate (vezi Figura 5).

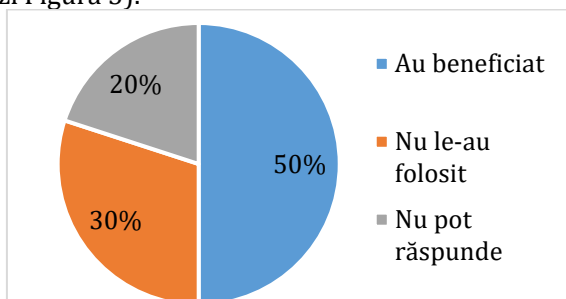


Figura 6. Sprijinul colegiului în dezvoltarea abilităților elevilor

Studiul a relevat că 50% dintre respondenți consideră că au beneficiat de oportunități pentru dezvoltarea abilităților sau descoperirea de noi talente oferite de colegiu, 30% nu au observat o astfel de dezvoltare, iar 20% nu au putut oferi un răspuns concret (vezi Figura 6).

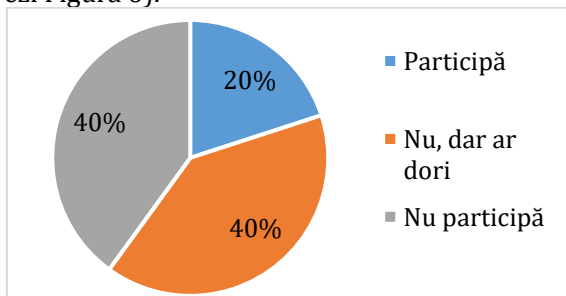


Figura 7. Participarea la seminarii de dezvoltare personală

În ceea ce privește participarea la seminarii de dezvoltare personală, 40% dintre elevi au exprimat dorința de a participa la astfel de seminarii, deși actualmente nu participă, iar un alt 40% nu participă deloc. Doar 20% frecventează astfel de seminarii, fie regulat, fie ocazional (vezi Figura 7).

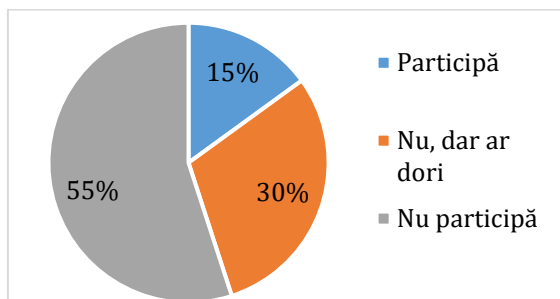


Figura 8. Angajamentul elevilor în educația suplimentară

S-a descoperit că 55% dintre elevi nu urmează niciun program de educație suplimentară, 30% ar dori să urmeze, iar 15% sunt deja angajați în astfel de activități (vezi Figura 8).

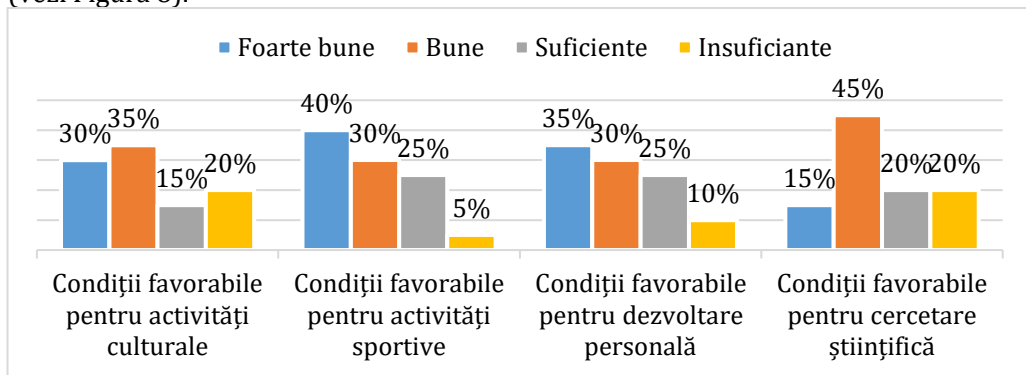


Figura 9. Oportunitățile de dezvoltare personală oferite de Colegiul ULIM

Majoritatea elevilor (65% și 70%, respectiv) consideră că colegiul oferă condiții favorabile pentru participarea la activități artistice și sportive, precum și la alte forme de recreere. De asemenea, 60% apreciază posibilitățile de angajare în cercetare științifică (vezi Figura 9).

Studiul a arătat că elevii dispun de timp liber pe care îl petrec majoritar în compania prietenilor sau practicând sport. Deși mulți elevi lucrează în timpul liber, nivelul lor de dezvoltare personală este considerat scăzut, dat fiind interesul limitat pentru lectură și cursuri suplimentare. Cu toate acestea, există o dorință evidentă de autodezvoltare, restricționată de oportunitățile disponibile. Administrația colegiului se străduiește să îmbunătățească condițiile pentru activități extracurriculare, iar elevii se declară mulțumiți de aceste inițiative.

Analiza dezvoltării personale a elevilor de la Colegiul ULIM relevă necesitatea unei revizuirii și adaptării a ofertelor extracurriculare pentru a satisface mai bine nevoile studenților. Extinderea și diversificarea oportunităților de învățare, precum și investițiile în infrastructura educațională, ar putea ameliora semnificativ implicarea elevilor în activitățile extracurriculare.

Analiza activităților elevilor în diverse domenii ale activității extracurriculare a colegiului

Dezvoltarea activităților extracurriculare în cadrul colegiului este esențială pentru formarea completă a elevilor. Aceste activități nu doar că susțin progresul

academic, ci și contribuie la dezvoltarea personală și socială a acestora. Colegiul are rolul de a crea condiții adecvate pentru ca elevii să-și realizeze potențialul și să contribuie la progresul științific, tehnic și social al societății. A doua etapă a cercetării a implicat analiza implicării elevilor în diverse domenii ale activităților extracurriculare.

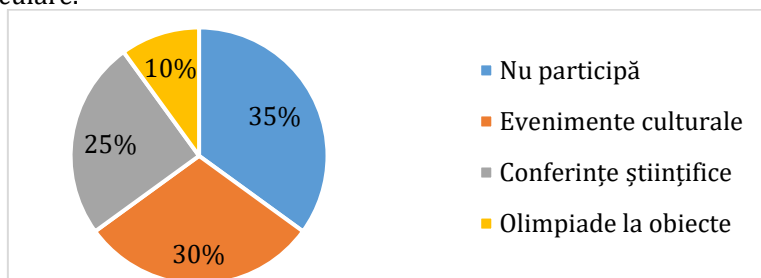


Figura 10. Analiza participării respondenților la evenimentele organizate de colegiu

Datele obținute arată că 35% dintre elevi nu participă la activitățile organizate de colegiu. Aproximativ 30% participă la evenimente culturale și de masă, 25% la conferințe științifice studentești și doar 10% la olimpiade de specialitate. Aceasta indică o participare moderată a elevilor la activitățile extracurriculare, cu o mare parte dintre ei fiind neimplicați activ în evenimentele colegiului.

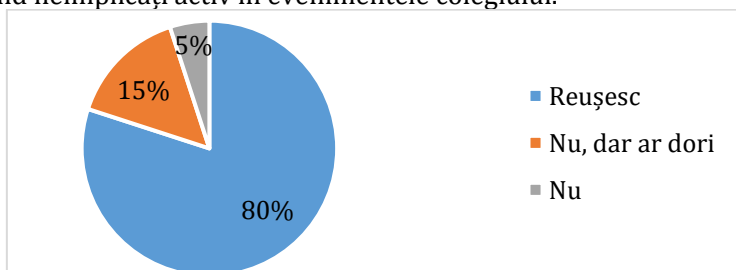


Figura 11. Combinația studiilor cu hobby-urile personale

Răspunsurile la întrebarea "Reușiți să combinați studiul cu pasiunile și hobby-urile personale (sport, artă, activitate comunitară etc.)?" au arătat că 80% dintre respondenți reușesc să îmbine studiile cu interesele personale. Restul de 15% nu reușesc, dar și-ar dori, iar 5% nu reușesc deloc să facă această combinație. Aceasta sugerează o sociabilitate ridicată a elevilor și capacitatea lor de a integra activitățile educaționale cu hobby-urile personale.

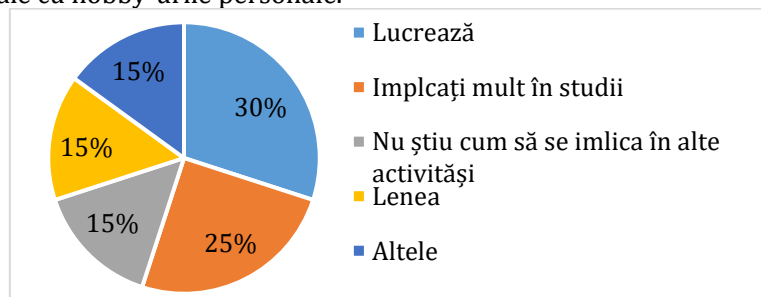


Figura 12. Motivele incapacității de a combina studiul cu hobby-urile

Studiul a identificat motivele pentru care unii elevi nu reușesc să combine studiile cu hobby-urile. 30% dintre respondenți au menționat că sunt angajați, ceea ce le reduce timpul liber. Alți 25% sunt complet ocupați cu studiile, iar 15% nu știu la cine să apeleze pentru a se implica în activități extracurriculare. Restul de 15% au alte motive, inclusiv lene sau preferința de a petrece timpul liber cu prietenii.

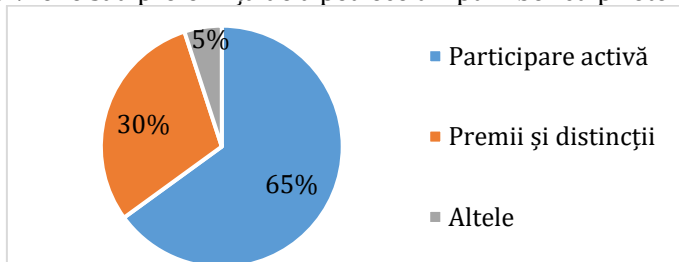


Figura 13. Realizările în participarea la viața colegiului

La întrebarea "Aveți realizări pentru participarea la viața științifică, culturală, comunitară a colegiului?", 65% dintre elevi au raportat participarea activă, iar 30% au menționat premii și realizări semnificative. Doar 5% au avut alte răspunsuri, indicând că deși mulți elevi participă activ, doar o parte mică dintre aceștia obțin recunoaștere pentru eforturile lor.

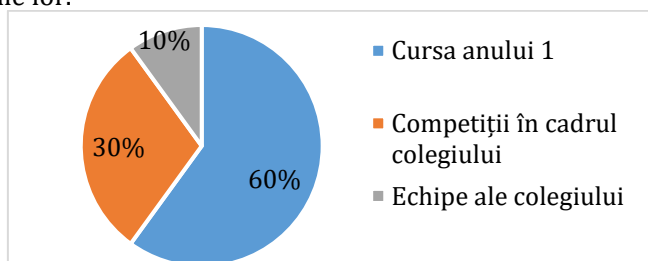


Figura 14. Participarea la evenimente sportive

Datele colectate arată că majoritatea respondenților (60%) au participat la cursele de alergare pentru studenții din anul întâi, 30% au participat în competiții reprezentând onoarea grupei sau specialității, iar 10% fac parte din echipele reprezentative ale colegiului.

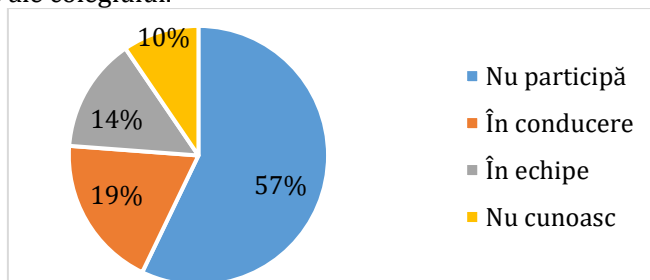


Figura 15. Participarea în organele de autoadministrare

Cercetarea a arătat că 60% dintre studenți nu participă în organele de autoadministrare. 20% sunt membri ai conducerii acestor organe, 15% participă ca executanți și 5% nu sunt informați despre structura detaliată a acestora.

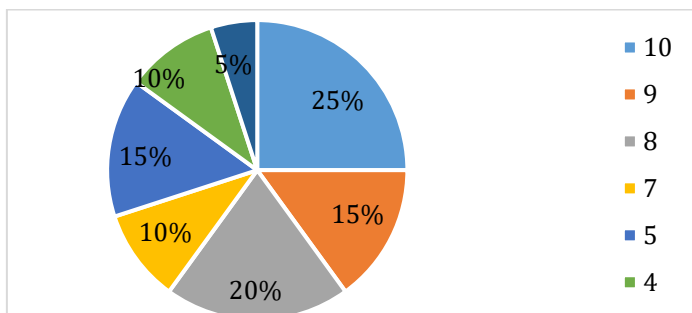


Figura 16. Evaluarea eficacității activității organelor de autoadministrare

Elevii au evaluat activitatea organelor de autoadministrare pe o scară de la 1 la 10. Doar 25% au acordat nota maximă de 10, 15% au acordat nota 9, 20% nota 8, și restul evaluând între 3 și 7. Aceasta arată că activitatea acestor organe este percepută la un nivel mediu.

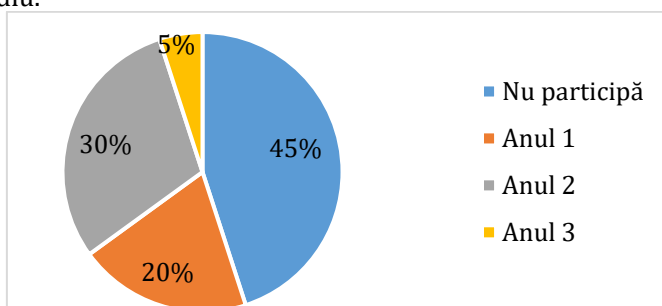


Figura 17. Participarea la activități de cercetare științifică

Cercetarea a indicat că 45% dintre elevi nu au participat încă la cercetări științifice, 30% au început în al doilea an de studiu, 20% din primul an, iar 5% din al treilea an. Aceasta sugerează o participare scăzută în activitățile de cercetare științifică.

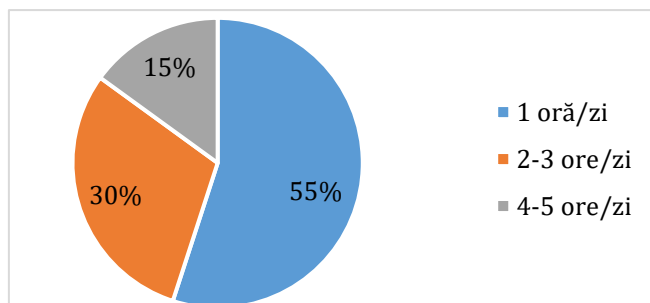


Figura 18. Timpul dedicat cercetării științifice

Majoritatea respondenților (55%) petrec doar o oră pe zi în activități de cercetare științifică, 30% petrec 2-3 ore, iar 15% dedică 4-5 ore sau mai mult.

Studiul a arătat că părerea elevilor este luată în considerare în organizarea procesului educațional (50%), activităților recreative (45%), educative (35%) și conferințelor științifice studentești (40%).

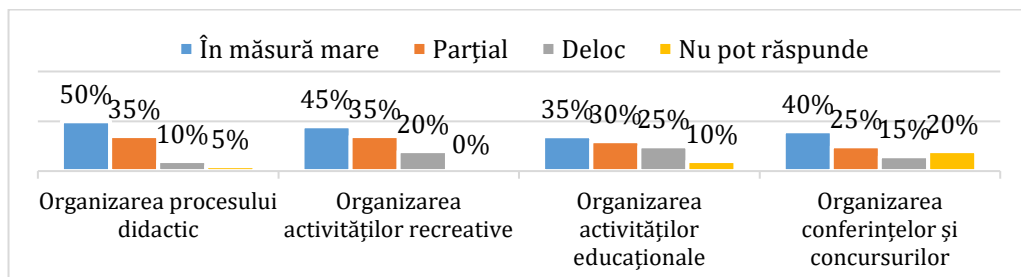


Figura 19. Considerarea opiniei elevilor

55% dintre respondenți participă la organizarea sărbătorilor și seratelor, 60% la competiții sportive, 55% la activități de dezvoltare a competențelor sociale și 65% la competiții și olimpiade. Totuși, 55% nu participă la conferințe științifice studentești.

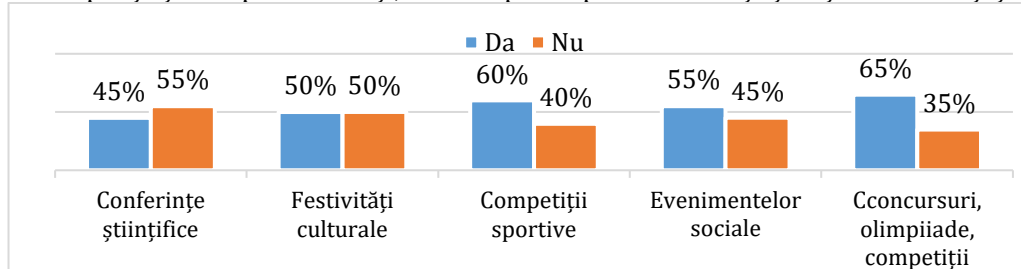


Figura 20. Participarea directă la evenimentele colegiului

Analiza activităților extracurriculare ale elevilor de la Colegiul ULIM evidențiază o participare activă în evenimente sociale și sportive, dar o implicare limitată în activitățile de cercetare științifică. Aceasta sugerează nevoia de a îmbunătăți integrarea și promovarea activităților științifice. De asemenea, datele indică că elevii au capacitatea de a combina studiile cu hobby-urile personale, reflectând un mediu educațional flexibil. Colegiul poate îmbunătăți sprijinul oferit elevilor prin organizarea de ateliere și seminarii pentru a crește interesul și participarea în activități extracurriculare, ajustarea orarului academic și susținerea inițiativelor studentești.

Strategii și recomandări pentru optimizarea eficienței activităților curriculare și extracurriculare în colegii

Îmbunătățirea eficienței educaționale este un subiect de cercetare continuă și esențială, având în vedere evoluțiile rapide din domeniul științei, tehnologiei și economiei. Colegiile joacă un rol crucial în pregătirea elevilor pentru diverse domenii profesionale, asigurându-le o bază solidă de cunoștințe și abilități specializate. Eficiența educației este fundamentală pentru succesul profesional și personal al elevilor, motiv pentru care dezvoltarea unor sisteme optimizate pentru educația curriculară și extracurriculară este vitală.

În cadrul cercetării a fost elaborat un model de sistem care vizează îmbunătățirea eficienței educației elevilor în colegii. Acest model ilustrează interacțiunea dintre factorii interni și externi ce influențează eficacitatea procesului educațional, contribuind la performanțele elevilor prin activități curriculare și extracurriculare.

La baza acestui model stă ideea că îmbunătățirea eficienței educației necesită acțiuni organizatorice bine structurate din partea tuturor actorilor implicați.

Recomandările dezvoltate urmăresc crearea unui mediu propice pentru dezvoltarea elevilor, atât din punct de vedere educațional, cât și personal.

Scopul principal al acestui sistem este perfecționarea condițiilor pentru dezvoltarea elevilor prin colaborarea între angajații colegiului și elevi, orientată spre creșterea eficienței educației. Obiectivele sistemului include următoarele.

Activități educaționale

Crearea unui climat moral-psihologic favorabil în colectivul elevilor.

Îmbunătățirea procesului educațional.

Dezvoltarea abilităților elevilor pentru a crește eficiența educației.

Formarea condițiilor pentru munca independentă a elevilor.

Dezvoltarea abilităților pentru activități educaționale independente.

Sporirea interesului elevilor pentru procesul educațional.

Dezvoltarea coeziunii în grupurile de elevi.

Activități extracurriculare

Formarea unei organizări adecvate a relațiilor în grupurile de elevi.

Creșterea aspirațiilor elevilor pentru autodezvoltare.

Sporirea interesului pentru activitățile de cercetare științifică.

Creșterea interesului pentru participarea la evenimente culturale și sportive.

Dezvoltarea relațiilor pozitive între profesori și elevi.

Elementele sistemului

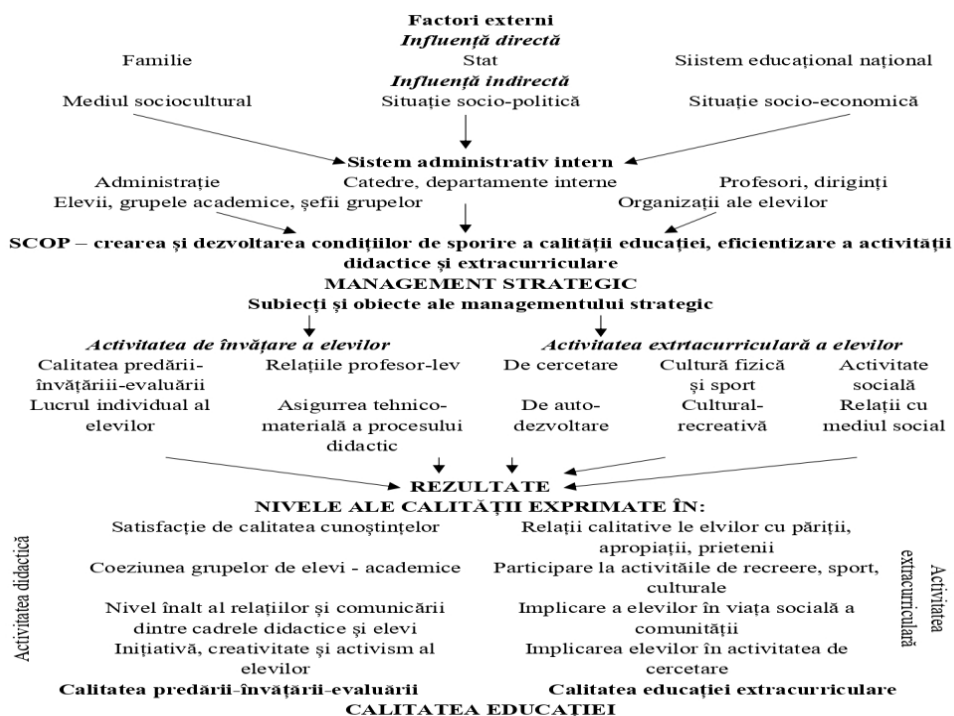


Figura 21. Modelul sistemului de îmbunătățire a eficienței educației elevilor în colegiu

Modelul propus pentru îmbunătățirea eficienței educației include:

- *factorii mediului extern:* care influențează procesul educațional, precum competiția pe piața educațională, reglementările statului, factorii socioculturali și economici;

- *subiecții și obiectele sistemului:* administrația colegiului, departamentele, profesorii, tutorii, elevii și organizațiile elevilor;

- *rezultatele activității sistemului:* care reflectă nivelul de satisfacție cu calitatea educației, inițiativa și creativitatea elevilor, relațiile dintre elevi și profesori și coeziunea grupurilor de elevi.

Pentru a implementa eficient acest model, colegiile trebuie să se:

- organizeze ateliere și seminarii pentru a crește interesul și participarea elevilor la activități de cercetare științifică;

- ajusteze orarul academic pentru a permite mai mult timp liber dedicat activităților extracurriculare;

- susțină inițiativele elevilor prin resurse adecvate și recunoaștere.

Implementarea sistemului propus va facilita dezvoltarea unui mediu educațional dinamic și incluziv, capabil să răspundă nevoilor și aspirațiilor elevilor, contribuind astfel la formarea unor indivizi bine pregătiți pentru provocările contemporane.

Concluzii

Analiza activităților curriculare și extracurriculare în cadrul Colegiului Universității Libere Internaționale din Moldova (ULIM) subliniază importanța și impactul semnificativ al acestora asupra dezvoltării personale și profesionale a elevilor. Studiul efectuat oferă o perspectivă clară asupra modului în care aceste activități contribuie la formarea competențelor esențiale necesare într-o societate contemporană și dinamică.

1. Importanța activităților extracurriculare pentru dezvoltarea completă a elevilor

Activitățile extracurriculare joacă un rol vital în educația holistică a elevilor, oferindu-le oportunități valoroase pentru dezvoltarea creativității, cooperării și adaptabilității. Ele completează educația formală și contribuie la dezvoltarea abilităților sociale, emoționale și intelectuale ale elevilor. Studiul a relevat că majoritatea elevilor sunt activi în participarea la evenimente culturale și sportive, ceea ce reflectă o tendință pozitivă de implicare în viața colegiului.

2. Necesitatea optimizării activităților educaționale și extracurriculare

Deși participarea la activitățile extracurriculare este considerabilă, studiul a identificat și anumite provocări. Printre acestea se numără dificultatea combinării studiilor cu hobby-urile personale și implicarea redusă în activitățile de cercetare științifică. Aceste aspecte subliniază necesitatea unei optimizări continue a programelor educaționale și extracurriculare pentru a satisface nevoile și aspirațiile elevilor.

3. Rolul esențial al suportului instituțional

Pentru a maximiza beneficiile activităților curriculare și extracurriculare, este esențial ca colegiul să ofere suport adecvat elevilor. Acest suport include ajustarea programelor academice pentru a permite mai mult timp liber, organizarea de ateliere

și seminarii de dezvoltare personală, și promovarea inițiativelor studențești. Un mediu educațional favorabil, care să încurajeze implicarea activă și creativitatea elevilor, este crucial pentru succesul acestora.

4. Necesitatea unui model integrat de îmbunătățire a eficienței educației

Modelul propus pentru îmbunătățirea eficienței educației în colegii este fundamentat pe interacțiunea complexă dintre factorii interni și externi. Implementarea acestui model poate facilita o mai bună gestionare a activităților educaționale și extracurriculare, contribuind astfel la dezvoltarea unui mediu educațional integrat și dinamic.

În concluzie, studiul subliniază importanța unei abordări strategice și integrate pentru optimizarea activităților curriculare și extracurriculare în colegii. Prin implementarea unor strategii adecvate și oferirea unui suport continuu, colegiile pot asigura dezvoltarea completă a elevilor, pregătindu-i pentru provocările și oportunitățile viitoare.

Bibliografie

1. Barnett L. Perceived benefits to children from participating in different types of recreational activities. In: Journal of Park and Recreation Administration, 2008, 26(3), p. 1-20.
2. Cebanu L. Managementul activităților extrașcolare. Chișinău, 2015.
3. Crișan A. (coord.) Cinci exerciții de politică educațională în România, București, 2008.
4. Cristea S. Studii de pedagogie generală, București, 2009.
5. Nicola I. Pedagogie, București, 1994.
6. Shulruf B., Tumen S., Tolley H. Extracurricular activities in school, do they matter? In: Children and Youth Services Review, 2007, 30(5), p. 418-426.
7. Stan N. Introducere în managementul educațional. 2010.

AUTHORS LIST LISTA AUTORILOR

1. **BALAN Ecaterina**, PhD student, assistant professor, Free International University of Moldova
BALAN Ecaterina, doctorand, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
2. **BÎTCA Lucia**, PhD in psychology, higher didactic degree, Youth Clinic, Chisinau, Republic of Moldova
BÎTCA Lucia, doctor în psihologie, grad didactic superior, Clinica Tineretului, Chișinău, Republica Moldova
3. **BULAT Violeta**, PhD student, Doctoral School „Educational Sciences”, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau
BULAT Violeta, doctorand, Școala Doctorală „Științe ale Educației”, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
4. **CALANCEA Angela**, PhD, associate professor, Free International University of Moldova
CALANCEA Angela, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
5. **CAUNENCO Irina**, PhD, associate professor, Institute of National Heritage, Chisinau, Republic of Moldova
CAUNENCO Irina, doctor, conferențiar universitar, Institutul Patrimoniului Național, Chișinău, Republica Moldova
6. **CEBAN-MUZÎCANTU Cătălina**, PhD student, Doctoral School in Social Sciences, State University of Moldova, Chisinau, Republic of Moldova
CEBAN-MUZÎCANTU Cătălina, doctorand, Școala Doctorală în Științe Sociale, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova
7. **CEBOTARI Veaceslav**, PhD student, Free International University of Moldova
CEBOTARI Veaceslav, doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
8. **CHIRIEAC Anca-Andreea**, master in psychology, Belgium
CHIRIEAC Anca-Andreea, master în psihologie, Belgia
9. **COROBAN Cristina**, PhD student, assistant professor, State University of Moldova
COROBAN Cristina, doctorand, asistent universitar, Universitatea de Stat din Moldova
10. **CREANGĂ Elena**, PhD in Educational Sciences, associate professor, Academy of Music, Theater and Fine Arts
CREANGĂ Elena, doctor în Științe ale Educației, conferențiar universitar, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice
11. **CUMPĂNĂȘOIU Teodor-Sorin**, psychologist, Director of the Lyceum “Preda Buzescu” Berbești, Vâlcea, Romania, PhD student, Free International University of Moldova

CUMPĂNĂȘOIU Teodor-Sorin, psiholog, directorul Liceului „Preda Buzescu” Berbești, Vâlcea, România, doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

12. **DICU Adriana**, PhD student, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau
DICU Adriana, doctorand, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
13. **DIWO Veronica**, PhD student, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau
DIWO Veronica, doctorand, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
14. **DONȚU Mihaela**, bachelor's student, Free International University of Moldova
DONȚU Mihaela, studentă la licență, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
15. **DRUȚĂ Alina**, national coordinator, Child Welfare Department, Open Gate International
DRUȚĂ Alina, coordonator național, Departamentul de Protecție a Copilului, Open Gate International
16. **FOCȘA Tatiana**, PhD, university lecturer, Free International University of Moldova
FOCȘA Tatiana, doctor, lector universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
17. **GHINDEANU Mirela**, master's student, Free International University of Moldova
GHINDEANU Mirela, masterand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
18. **GRIBINCEA Zinaida**, MA, assistant professor, PhD student, Free International University of Moldova
GRIBINCEA Zinaida, master, asistent universitar, doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
19. **GUȘAN Olexa**, master's student, College of the Free International University of Moldova
GUȘAN Olexa, masterandă, Colegiul Universității Libere Internaționale din Moldova
20. **GUZUN Maria**, undergraduate student, Free International University of Moldova
GUZUN Maria, studentă la licență, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
21. **HARAZ Svetlana**, university lecturer, Free International University of Moldova
HARAZ Svetlana, lector universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
22. **HÂNZĂ Laura**, PhD student, Free International University of Moldova, assistant professor, Andrei Saguna University of Constanta, Romania
HÂNZĂ Laura, doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova, asistent universitar, Universitatea Andrei Șaguna din Constanța, România
23. **ISTUDOR Flavius-Vasile-Iulian**, master's student, Free International University of Moldova
ISTUDOR Flavius-Vasile-Iulian, masterand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

24. **IURCHEVICI Iulia**, PhD, associate professor, Free International University of Moldova
IURCHEVICI Iulia, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
25. **LUCHIANENCO Lilia**, PhD, university lecturer, Free International University of Moldova
LUCHIANENCO Lilia, doctor, lector universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
26. **MEEROVICH Mark**, TRIZ-Master, systems analyst, business consultant, freelancer, Odesa, Ukraine
MEEROVICH Mark, TRIZ-Master, analist de sisteme, consultant de afaceri, freelancer, Odesa, Ucraina
27. **MOHAMMADIFARD Gholamali**, PhD, university lecturer, Director of the Center for Psychological Counseling and Career Guidance, Free International University of Moldova
MOHAMMADIFARD Gholamali, doctor, lector universitar, Director al Centrului de Consiliere Psihologică și Orientare în Carieră, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
28. **MUSIENCO Natalia**, MA, assistant professor, Free International University of Moldova
MUSIENCO Natalia, master, asistent universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
29. **NESTERENCO Ana-Maria**, master's student, Free International University of Moldova
NESTERENCO Ana-Maria, masterand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
30. **OLĂRESCU Valentina**, PhD, university professor, „Ion Creangă” State Pedagogical University of Chisinau
OLĂRESCU Valentina, doctor, profesor universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
31. **OUȘ Viorica**, MA, psychology student, Free International University of Moldova
OUȘ Viorica, master, student la psihologie, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
32. **POPA Ecaterina**, PhD, assistant professor, Danubius University Galati, Romania
POPA Ecaterina, doctor, asistent universitar, Universitatea Danubius Galați, România
33. **POPOV Natalia**, MA, assistant professor, Free International University of Moldova
POPOV Natalia, master, asistent universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
34. **PRICOP Ecaterina**, bachelor's student, Free International University of Moldova
PRICOP Ecaterina, studentă la licență, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

35. **ROSCIUPCHIN Diana**, MA, assistant professor, PhD student, Free International University of Moldova
ROSCIUPCHIN Diana, master, asistent universitar, doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
36. **ROȘCA Neonil**, PhD student, university assistant, Technical University of Moldova
ROȘCA Neonil, doctorand, asistent universitar, Universitatea Tehnică din Moldova
37. **ROȘCA Tatiana**, PhD student, university assistant, Free International University of Moldova
ROȘCA Tatiana, doctorand, asistent universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
38. **ROTARU-SÎRBU Natalia**, PhD, university lecturer, Free International University of Moldova
ROTARU-SÎRBU Natalia, doctor, lector universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
39. **RUSNAC Svetlana**, PhD, associate professor, Free International University of Moldova
RUSNAC Svetlana, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
40. **SAENCO Aliona**, master's student, Free International University of Moldova
SAENCO Aliona, masterand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
41. **SALCUȚAN Liliana**, PhD student, assistant professor, State University of Moldova
SALCUȚAN Liliana, doctorand, asistent universitar, Universitatea de Stat din Moldova
42. **SALTÎCOVA Valentina**, undergraduate student, Free International University of Moldova
SALTÎCOVA Valentina, studentă la licență, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
43. **SARACUȚA Svetlana**, master's student, College of the Free International University of Moldova
SARACUȚA Svetlana, masterandă, Colegiul Universității Libere Internaționale din Moldova
44. **SHRAGINA Larisa**, PhD in Psychology, associate professor, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine
SHRAGINA Larisa, doctor în psihologie, conferențiar universitar, Universitatea Națională Economică din Odesa, Ucraina
45. **SIMION Simion Dănuț**, MA, assistant professor, Free International University of Moldova
SIMION Simion Dănuț, master, asistent universitar, Universitatea Liberă Internațională din Moldova
46. **VÎJE Laura**, PhD student, Moldova State University, Romania, Bucharest
VÎJE Laura, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, România, București